ATATURK
UNIVERSITY
PUBLICATIONS

Current Perspectives *in* Social Sciences

Formerly: Journal of Social Sciences Institute
Official journal of Atatürk University Social Sciences Institute

Volume 29 • Issue 2 • June 2025

EISSN 2822-3160
https://dergipark.org.tr/en/pub/atasobed

Current Perspectives in Social Sciences

CHIEF EDITOR/BAŞ EDİTÖR

Gülhanım KARAOĞLU
Department of Journalism, Atatürk University, Faculty of Communication, Erzurum, Türkiye
Atatürk Üniversitesi-Gazetecilik Bölümü, Erzurum, Türkiye

EDITORS/EDİTÖRLER

Mesut CEYLAN
Department of Archaeology, Atatürk University, Faculty of Letters, Erzurum, Türkiye
Atatürk Üniversitesi-Arkeoloji Bölümü, Erzurum, Türkiye

ASSOCIATE EDITORS/YARDIMCI EDİTÖRLER

Alper ÇOLAK
Department of Journalism, Atatürk University, Faculty of Communication, Erzurum, Türkiye
Atatürk Üniversitesi-Gazetecilik Bölümü, Erzurum, Türkiye

Zeynep KELEŞOĞLU
Department of History of Islamic Sects, Atatürk University, Faculty of Theology, Erzurum, Türkiye
Atatürk Üniversitesi-Temel İslam Bilimleri Bölümü, Erzurum, Türkiye

FIELD EDITORS/ALAN EDİTÖRLERİ

Cem ŞENOL
Department of Public Law, Atatürk University, Faculty of Law, Erzurum, Türkiye
Atatürk Üniversitesi-Kamu Hukuku Bölümü, Erzurum, Türkiye

Fikret Gedikli
Department of Fundamental Islamic Sciences, Atatürk University, Faculty of Theology, Erzurum, Türkiye
Atatürk Üniversitesi-Temel İslam Bilimleri Bölümü, Erzurum, Türkiye

Serkan DEMIRDÖĞEN
Department of Health Management, Erzincan Binali Yıldırım Universty, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Erzincan Türkiye
Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi-Sağlık Yönetimi Bölümü, Erzincan, Türkiye

Fatih TOPALOĞLU
Department of Philosophy and Religious Sciences, Atatürk University, Faculty of Theology, Erzurum, Türkiye
Atatürk Üniversitesi-Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, erzurum, Türkiye

Mehmet Fahri DANIŞ
Department of International Relations, Atatürk University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Erzurum, Türkiye
Atatürk Üniversitesi-Uluslararası İlişkiler Bölümü, Erzurum, Türkiye

İbrahim AKSAKAL
Department of Sociology, Atatürk University, Faculty of Letters, Erzurum, Türkiye
Atatürk Üniversitesi-Sosyoloji Bölümü, Erzurum, Türkiye

Taner Emre YARDIMCI
Department of Civil Procedure and Enforcement Bankruptcy Law, Kocaeli University, Faculty of Law, Kocaeli, Türkiye
Kocaeli Üniversitesi-Medeni Usul ve İcra İflas Hukuku Bölümü, Kocaeli, Türkiye

Zeynep DEMİRCİOĞLU BİRİCİK
Department of New Media and Communication, Atatürk University, Faculty of Communication, Erzurum, Türkiye
Atatürk Üniversitesi-Yeni Medya ve İletişim Bölümü, Erzurum, Türkiye

Şeyma BİLGİNER ERDOĞAN
Department of Radio, Cinema and Television, Atatürk University, Faculty of Communication, Erzurum, Turkey
Atatürk Üniversitesi-Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü, Erzurum, Türkiye

Burak Muhammet GÖKLER
Department of Art History, Atatürk University, Faculty of Letters, Erzurum, Turkey
Atatürk Üniversitesi-Sanat Tarihi Bölümü, Erzurum, Türkiye

Sinem ÇOŞKUN
Department of Archeology, Ardahan University, Faculty of Humanities and Letters, Ardahan, Turkey
Ardahan Üniversitesii-Arkeoloji Bölümü, Ardahan, Türkiye

Ertuğrul Gazi ERARSLAN
Department of Psychology, Atatürk University, Faculty of Letters, Erzurum, Turkey
Atatürk Üniversitesi-Psikoloji Bölümü, Erzurum, Türkiye

Salih BİRİNCİ
Department of Geography, Atatürk University, Faculty of Letters, Erzurum, Turkey
Atatürk Üniversitesi-Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü, Erzurum, Türkiye

Hürşad Sinan ÖZBEK
Department of Philosophy, Kocaeli University, Faculty of Arts and Sciences, Kocaeli, Turkey
Kocaeli Üniversitesi-Felsefe Bölümü, Kocaeli, Türkiye

Fatma ÖZÇAKMAK
Department of Turkish Language and Literature, Atatürk University, Faculty of Letters, Erzurum, Turkey
Atatürk Üniversitesi-Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Erzurum, Türkiye

Fatma BAŞAR
Department of Tourism Management, Atatürk University, Faculty of Tourism, Erzurum, Turkey
Atatürk Üniversitesi-Turizm İşletmeciliği Bölümü, Erzurum, Türkiye

Nihan AKDEMİR
Department of Gastronomy and Culinary Arts, Kocaeli University, Faculty of Tourism, Kocaeli, Turkey
Kocaeli Üniversitesi-Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, Kocaeli, Türkiye

Fatih AYDIN
Department of Educational Sciences, Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Education, Sivas, Turkey
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi-Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, Sivas, Türkiye

SECRETARY/SEKRETER

Mehmet ULUĞ
Graduate School of Social Sciences, Atatürk University, Erzurum, Turkey
Atatürk Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, Türkiye

EDITORIAL BOARD/EDİTÖR KURULU

Belgin AYDINTAN
Division of Business, Department of Business Administration, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Ankara Hacı Bayram Veli University, Ankara, Turkey
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi-İşletme Bölümü, Ankara, Türkiye

Enver AYDOĞAN
Division of Business, Department of Business Administration, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Ankara Hacı Bayram Veli University, Ankara, Turkey
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi-İşletme Bölümü, Ankara, Türkiye

Osman ELMALI
Department of History of Philosophy, Atatürk University, Faculty of Theology, Erzurum, Turkey
Atatürk Üniversitesi-Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Erzurum, Türkiye

Muhsin HALİS
Division of Management, Department of Management and Organization, Kocaeli University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Kocaeli, Turkey
Kocaeli Üniversitesi-İşletme Bölümü, Kocaeli, Türkiye

Naci İSPİR
Department of Radio, Cinema and Television, Atatürk University, Faculty of Communication, Erzurum, Turkey
Atatürk Üniversitesi-Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü, Erzurum, Türkiye

Ömer Faruk İŞCAN
Divison of Business, Department of Management and Organization, Atatürk University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Erzurum, Turkey
Atatürk Üniversitesi-İşletme Bölümü, Erzurum, Türkiye

Hüseyin Ali KUTLU
Department of International Trade and Logictics, Atatürk University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Erzurum, Turkey
Atatürk Üniversitesi-Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü, Erzurum, Türkiye

Current Perspectives in Social Sciences

Atılhan NAKTİYOK
Division of Business, Department of Management and Organization, Atatürk University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Erzurum, Turkey
Atatürk Üniversitesi-İşletme Bölümü, Erzurum, Türkiye

Gökalp Nuri SELÇUK
Department of Toursim Management, Atatürk University, Faculty of Tourism, Erzurum, Turkey
Atatürk Üniversitesi-Turizm İşletmeciliği Bölümü, Erzurum, Türkiye

Özgür TEMİZ
Department of Public Law, Department of Administrative Law, Faculty of Law, Atatürk University, Erzurum, Turkey
Atatürk Üniversitesi-Kamu Hukuku Bölümü, Erzurum, Türkiye

Sait UYLAŞ
Department of Arabic Language and Literature, Atatürk University, Faculty of Letters, Erzurum, Turkey
Atatürk Üniversitesi- Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü, Erzurum, Türkiye

Hanifi ŞAHİN
Department of Fundamental Islamic Sciences, Atatürk University, Faculty of Theology, Erzurum, Turkey
Atatürk Üniversitesi- Temel İslam Bilimleri Bölümü, Erzurum, Türkiye

Cengiz GÜNDOĞDU
Department of Fundamental Islamic Sciences, Atatürk University, Faculty of Theology, Erzurum, Türkiye
Atatürk Üniversitesi-Temel İslam Bilimleri Bölümü, Erzurum, Türkiye

Mehmet Sait DİLEK
Department of International Relations, Atatürk University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Erzurum, Türkiye
Atatürk Üniversitesi-Uluslararası İlişkiler Bölümü, Erzurum, Türkiye

Ali Servet ÖNCÜ
Department of International Relations, Atatürk University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Erzurum, Türkiye
Atatürk Üniversitesi-Uluslararası İlişkiler Bölümü, Erzurum, Türkiye

Mohammed Jaber THALGİ
Islamic Studies Division, Yarmouk University, Faculty of Sharia and Islamic Studies, Irdib, Jordan
Yarmouk Üniversitesi-Uluslararası İlişkiler Bölümü, İrdib, Ürdün

Seyil NAJİMUDİNOVA
Department of Management, Kyrgyz-Turkish Manas University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Bishkek, Kyrgyz Republic
Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi-Yönetim Bölümü, Bişkek, Kırgızistan

Zamira OSKONBAEVA
Department of Economy, Kyrgyz-Turkish Manas University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Bishkek, Kyrgyz Republic
Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi-Ekonomi Bölümü, Bişkek, Kırgızistan

Jolaman BULAN
Department of Religious Studies, Egyptian University of Islamic Culture Nur-Mubarak, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Almaty, Kyrgyz Republic
Mısır İslam Kültürü Üniversitesi Nur-Mübarek-Din Bilimleri Bölümü, Almatı, Kırgızistan

Eyüp ÖZTÜRK
Department of Islamic History and Arts, Karadeniz Techincal University, Faculty of Theology, Trabzon, Türkiye
Karadeniz Teknik Üniversitesi-İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Trabzon, Türkiye

Hazem Ali Mohemmed
Department of Turkology, El Ezher University, Faculty of Languages and Translation, Cairo, Egypt
Ezher Üniversitesi-Ekonomi Bölümü, Kahire, Mısır

FOREIGN LANGUAGE CONSULTANTS/ YABANCI DİL DANIŞMANLARI

Kamil CİVELEK
Department of American Culture and Literature, Atatürk University, Faculty of Letters, Erzurum, Türkiye
Atatürk Üniversitesi-Amerikan Kültürü ve Edebiyatı Erzurum, Türkiye

Ahmet SARI
Department of German Language and Literature, Atatürk University, Faculty of Letters, Erzurum, Türkiye
Atatürk Üniversitesi-Alman Dili ve Edebiyatı Erzurum, Türkiye

İbrahim ŞAHİN
Department of Foreign Languages, Atatürk University, School of Foreign Languages, Erzurum, Türkiye
Atatürk Üniversitesi-Yabancı Diller Bölümü, Erzurum, Türkiye

Nimet YILDIRIM
Department of Persian Language and Literature, Atatürk University, Faculty of Letters, Erzurum, Türkiye
Atatürk Üniversitesi- Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü, Erzurum, Türkiye

Nurullah YILMAZ
Department of Arabic Language and Literature, Atatürk University, Faculty of Letters, Erzurum, Türkiye
Atatürk Üniversitesi-Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü, Erzurum, Türkiye

Yılmaz YAZICI
Department of Foreign Languages, Atatürk University, School of Foreign Languages, Erzurum, Türkiye
Atatürk Üniversitesi-Yabancı Diller Bölümü, Erzurum, Türkiye

Alper TULGAR
Department of Foreign Languages, Atatürk University, School of Foreign Languages, Erzurum, Türkiye
Atatürk Üniversitesi-Yabancı Diller Bölümü, Erzurum, Türkiye

Aysel EYERCİ
Department of Foreign Languages, Atatürk University, School of Foreign Languages, Erzurum, Türkiye
Atatürk Üniversitesi-Yabancı Diller Bölümü, Erzurum, Türkiye

Meryem ODABAŞI
Department of Foreign Languages, Atatürk University, School of Foreign Languages, Erzurum, Türkiye
Atatürk Üniversitesi-Yabancı Diller Bölümü, Erzurum, Türkiye

Nermin ARSLAN
Department of Foreign Languages, Atatürk University, School of Foreign Languages, Erzurum, Türkiye
Atatürk Üniversitesi-Yabancı Diller Bölümü, Erzurum, Türkiye

STATİSTİCAL EDITOR/İSTATİSTİK EDİTÖRLERİ

Ömer ALKAN
Department of Econometrics, Atatürk University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Erzurum, Türkiye
Atatürk Üniversitesi-Ekonometri Bölümü, Erzurum, Türkiye

Şeyda ÜNVER
Department of Econometrics, Atatürk University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Erzurum, Türkiye
Atatürk Üniversitesi-Ekonometri Bölümü, Erzurum, Türkiye

LAYOR EDITOR/SAYFA DÜZENLEYİCİSİ

Ayşe AVLİ
Department of Archaeology, Atatürk University, Faculty of Letters, Erzurum, Türkiye
Atatürk Üniversitesi-Arkeoloji Bölümü, Erzurum, Türkiye

Current Perspectives in Social Sciences

AIMS AND SCOPE

Current Perspectives in Social Sciences is a scientific, open access, online-only periodical published in accordance with independent, unbiased, and double-blinded peer-review principles. The journal is official publication of the Ataturk University Institute of Social Sciences and published triannually on March, June, September and December. The publication languages of the journal are Turkish and English. Current Perspectives in Social Sciences aims to contribute to the literature by publishing manuscripts at the highest scientific level in Turkish language. The journal publishes original articles, reviews, care reports, and letters to the editors that are prepared in accordance with ethical guidelines. The scope of journal includes communication, geography, history, linguistics, psychology, anthropology, philosophy, philology, sociology, archeology, economy, international relations, social work, political science, international studies, business management, applied econometrics, applied statistics, law and public administration.

The target audience of the journal is experts, researchers and professionals working and interested in social sciences.

Current Perspectives in Social Sciences is currently indexed in DOAJ, EBSCO, ERIH Plus, TUBITAK ULAKBIM TR Index, Gale Cengage and China National Knowledge Infrastructure (CNKI).

The editorial and publication processes of the journal are shaped in accordance with the guidelines of the Council of Science Editors (CSE) Committee on Publication Ethics (COPE), European Association of Science Editors (EASE) and National Information Standards Organization (NISO). The journal is in conformity with the Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing (doaj.org/bestpractice).

Disclaimer

Statements or opinions expressed in the manuscripts published in the journal reflect the views of the author(s) and not the opinions of the editors, editorial board, and/or publisher; the editors, editorial board, and publisher disclaim any responsibility or liability for such materials.

Open Access Statement

Current Perspectives in Social Sciences is an open access publication, and the journal's publication model is based on Budapest Access Initiative (BOAI) declaration. All published content is available online, free of charge at https://dergipark.org.tr/en/pub/atasobed. The journal's content is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial (CC BY-NC) 4.0 International License which permits third parties to share and adapt the content for non-commercial purposes by giving the appropriate credit to the original work.

You can find the current version of the Instructions to Authors at https://dergipark.org.tr/en/pub/atasobed/writing-rules

AMAÇ VE KAPSAM

Current Perspectives in Social Sciences; bağımsız, tarafsız ve çift-kör hakem değerlendirme ilkelerine bağlı yayın yapan, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün açık erişimli bilimsel elektronik yayın organıdır. Dergi Mart, Haziran, Eylül ve *Aralık aylarında olmak üzere yılda dört sayı olarak yayınlanmaktadır. Derginin yayın dilleri Türkçe ve İngilizce'*dir. *Current Perspectives in Social Sciences, Türkçe dilinde en yüksek bilimsel düzeyde makaleler yayınlayarak literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Dergi, etik kurallara uygun olarak hazırlanmış özgün makaleler, derlemeler, bakım raporları ve editörlere mektuplar yayınlar. Derginin kapsamı iletişim, coğrafya, tarih, dil bilimi, psikoloji, antropoloji, felsefe, filoloji, sosyoloji, arkeoloji, ekonomi, uluslararası ilişkiler, sosyal hizmet, siyaset bilimi, uluslararası çalışmalar, işletme yönetimi, uygulamalı ekonometri, uygulamalı istatistik, hukuk ve kamu yönetimidir.*

Derginin hedef kitlesi, sosyal bilimlerin her alanına ilgi duyan veya çalışan araştırmacı ve uzmanlardır.

Current Perspectives in Social Sciences, DOAJ, EBSCO, ERIH Plus, TÜBİTAK ULAKBİM TR Dizin, Gale Cengage, China National Knowledge Infrastructure (CNKI)'da indekslenen uluslararası alan indeksli bir dergidir.

Derginin editöryel ve yayın süreçleri Council of Science Editors (CSE), Committee on Publication Ethics (COPE), European Association of Science Editors (EASE) ve National Information Standards Organization (NISO) kılavuzlarına uygun olarak biçimlendirilmiştir. Turcology Research dergisinin editöryel ve yayın süreçleri, Akademik Yayıncılıkta Şeffaflık ve En İyi Uygulama (doaj.org/bestpractice) ilkelerine uygun olarak yürütülmektedir.

Sorumluluk Reddi

Dergide yayınlanan yazılarda ifade edilen ifadeler veya görüşler, editörlerin, yayın kurulunun ve/veya yayıncının görüşlerini değil, yazar(lar)ın görüşlerini yansıtır; editörler, yayın kurulu ve yayıncı bu tür materyaller için herhangi bir sorumluluk veya yükümlülük kabul etmemektedir.

Açık Erişim Bildirimi

Current Perspectives in Social Sciences yayınlanma modeli Budapeşte Açık Erişim Girişimi (BOAI) bildirgesine dayanan açık erişimli bilimsel bir dergidir. Derginin arşivine https://dergipark.org.tr/tr/pub/atasobed adresinden ücretsiz olarak erişilebilir. Current Perspectives in Social Sciences içeriği, Creative Commons Alıntı-Gayri Ticari (CC BYNC) 4.0 Uluslararası Lisansı ile yayınlanmaktadır.

Yazarlara Bilgi'nin güncel versiyonuna https://dergipark.org.tr/tr/pub/atasobed/writing-rules adresinden ulaşabilirsiniz.

Contact (Editor in Chief) / İletişim (Baş Editör)
Gülhanım KARAOĞLU
Atatürk University, Faculty of Communication, Erzurum, Turkey
Atatürk Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Erzurum, Türkiye
* gul.kucukalkan @atauni.edu.tr
* sosbildergi@atauni.edu.tr
https://dergipark.org.tr/en/pub/atasobed
(+90 442 231 47 29)

Contact (Publisher) / İletişim (Yayıncı)
Atatürk University
Atatürk University, Erzurum, Turkey
Atatürk Üniversitesi Rektörlüğü 25240 Erzurum, Türkiye
* ataunijournals@atauni.edu.tr
* https://bilimseldergiler.atauni.edu.tr
(+90 442 231 15 16)

Current Perspectives in Social Sciences

CONTENTS / İÇİNDEKİLER

Research Articles / Araştırma Makaleleri

165 **Pavel Nikolayeviç Medvedev ve Edebiyat Araştırmalarında Biçimsel Yöntem: Sosyolojik Şiir Poetikasına Eleştirel Bir Giriş**
Pavel Nikolayevich Medvedev and Formal Method in Literary Studies: A Critical Introduction to Sociological Poetics
Arif AKBAŞ

178 **Kullanım Kılavuzlarının Çevirisi Üzerine Bir İnceleme**
An Examination on the Translation of User Manuals
Nahide ARSLAN

189 **The Negotiated Dictation: An Interactive Pedagogical Tool for Teaching Linguistic Skills**
Müzakereli Dikte: Dil Becerilerini Öğretmek İçin Etkileşimli Bir Pedagojik Araç
Samia Ilhem NOUADRI

204 **7/24 Gazetecilik Bağlamında Basın İlan Kurumu'nun İnternet Gazeteciliği Üzerindeki Etkisi**
The Impact of Turkish Press Advertisement Agency on Digital Journalism in the Context of 24/7 Journalism
Doğukan YANDIM, Hakan TEMİZTÜRK

225 **Zafer Şenocak'ın Zungenentfernung: Bericht aus der Quarantänestation Adlı Deneme Örneğinde Kuşaklar Arası Geçişin Dinamikleri**
The Dynamics of Intergenerational Transition in Zafer Şenocak's essay Zungenentfernung: Bericht aus der Quarantänestation
Gülsüm YILMAZ, Şenay KAYĞIN

237 **Tematik Gastronomi Müzelerinde Ziyaretçi Deneyimleri: Güneydoğu Anadolu Bölgesi Örneği**
Visitor Experiences in Thematic Gastronomy Museums: The Case of the Southeastern Anatolia Region
İsmail UZUT, Fatih SERBEST, Koray Genç

252 **Ambiguity in Translation of Reduced Relative and Adverbial Clauses**
Kısaltılmış İlgi Tümceleri ve Zarf Tümleçlerinin Çevirisinde Belirsizlik
Mehpare KÖSEER BÜTÜN, Zeynep BAŞER

271 **Kadınlar Arası Rekabet: Bir Sisifos Sendromu mu? Dijital Kültürde Rekabetin İnşası-Ekşi Sözlük Kullanıcı Yorumları Üzerine Bir Analiz**
Competititon Among Women: A Sisyphus Sydrome? The Construction of Competition in Digital Culture-an Analysis on Ekşi Sözlük User Comments
Hatice KARAKUŞ ÖZTÜRK

287 **Power and Subordination in the Novel "Bunga Roos Dari Tjikembang": An Interdiciplinary Approach of Intersectionality, Neuropsychology, and Social Ecology**
Bunga Roos dari Tjikembang" Romanında İktidar ve Boyun Eğme: Kesişimsellik, Nöropsikoloji ve Sosyal Ekoloji Disiplinlerarası Bir Yaklaşım
Raudhatul JANNAH, Thoriqi FIRDAUS

300 **Yapay Zekânın Haber Üretim Sürecine Etkileri: Heliograf Teknolojisi ve Beyond Fake News Örnekleri Üzerine Bir Araştırma**
The Effects of Artificial Intelligence on the News Production Process: A Study on Heliograph Technology and Beyond Fake News Examples
Metin KARABURUN

314 **The Crown Dizisinde Kraliçe II. Elizabeth'in Giysi Tercihlerinin İngiliz Kraliyet ve Kültürel Kimlik Bağlamında İncelenmesi**
Türkiye'de An analysis of Queen Elizabeth II's Clothing Preferences in The Crown series in the Context of British Royalty and Cultural Identity
Saniye TAYDAŞ, Şerife GÜLCÜ YILDIZ

329 **İzlanda'nın Jeomiras Potansiyeline Bazı Örnekler**
Some Examples of Iceland's Geoheritage Potential
Vedat AVCİ

353 **Türk Eğitim Altyapısının Modernizasyonu ve Ford Vakfı'nın Türkiye'deki Faaliyetleri (1923-1974)**
Modernization of Turkish Education Infrastructure and Ford Foundation's Activities in Türkiye (1923-1974)
Ali Serdar METE, Hakan AKDAĞ

368 **The Mediation Effect of Emotional Intelligence on the Relationship Between Culture and Conflict Resolution Strategies within the Context of Expatriation**
Göçmenlik Bağlamında Kültür ve Çatışma Çözme Stratejileri Arasındaki İlişkide Duygusal Zekanın Aracılık Etkisi
Ayça Kübra HIZARCI, Feride Deniz ZAPTCIOĞLU ÇELİKDEMİR

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI
ATATURK UNIVERSITY PUBLICATIONS

Araştırma Makalesi *Research Article* DOI: 10.53487/atasobed.1420253

Pavel Nikolayeviç Medvedev ve Edebiyat Araştırmalarında Biçimsel Yöntem: Sosyolojik Şiir Poetikasına Eleştirel Bir Giriş

Pavel Nikolayevich Medvedev and Formal Method in Literary Studies: A Critical Introduction to Sociological Poetics

Arif AKBAŞ
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Yıldızeli Meslek Yüksekokulu, Pazarlama ve Reklamcılık Bölümü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Programı, Sivas, Türkiye

Sivas Cumhuriyet University, Yıldızeli Vocational School, Department of Marketing and Advertising, Public Relations and Promotion Program, Sivas, Türkiye
aakbas@cumhuriyet.edu.tr

Öz

Rus teorisyen, edebiyat tarihçisi ve eleştirmeni Pavel Nikolayeviç Medvedev (1892-1938) M. M. "Bahtin Çevresi"nde yer alan son derece nitelikli bir entelektüeldir. St. Petersburg Üniversitesi'nde Profesör olarak da çalışan bu filozof, 1910'lar ve 1920'lerde Rus düşünce hayatında bir akım olan Vitebsk "Kültürel Rönesansı"nı [Rus biçimciliği] başlatanlar arasındadır. Bilim ve felsefe dışında karnavalist bir yapıdaki St. Petersburg Gezici Tiyatrosu olgusuyla da ilgilenmekteydi. Medvedev, sosyal aktivist olan Mihail Bahtin'in yanı sıra Boris Pasternak ve Fyodor Sologub'un da arkadaşıydı. Arkadaşı Pasternak, Sovyet Rejiminin bir muhalifi olup resmi sanat görüşüne ters gelen ünlü "Doktor Jivago" romanının yazarıydı. Fyodor Sologub ise hayatı uzun yıllar taşrada sürgünde geçmiş; "Kötü Rüyalar", "Küçük Şeytan" ile "Yaratılan Efsane" gibi romanlar yazarak Avrupa "Fin de siecle" (Sosyal yozlaşma, can sıkıntısı, alaycılık, karamsarlık, yüzyılın sonu ve medeniyetin çöküş gibi olgulara göndermede bulunur.) edebiyatının ve felsefesinin hastalıklı, karamsar unsurlarını Rus düzyazısına sokan ilk yazardı. Medvedev, 1917 devriminden sonra eğitim ve yayıncılık alanında çeşitli hükümet görevlerinde bulunmuş edebi, sosyolojik ve dilsel konularda kendi yazılarının büyük bir kısmını yayınlamıştır. Medvedev, muhalif düşünceleri nedeniyle 1930'lu yıllardaki tasfiyeler döneminde hapse atılmıştır. Joseph Stalin rejiminin tutuklamasından kısa bir süre sonra ortadan kaybolmuştur. Sonradan 17 Temmuz 1938'de başından vurularak öldürüldüğü anlaşılmıştır. Bu makalede Medvedev'in edebiyat araştırmalarındaki biçimsel yöntemi ve sosyolojik şiir poetikasına dair eleştirel görüşleri tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Medvedev, Bahtin çevresi, edebiyat biliminde biçimsel yöntem, şiir poetikası.

Abstract

Pavel Nikolayevich Medvedev (1892-1938), a Russian theorist, literary historian, and critic, was a highly qualified intellectual who was part of the "Bakhtin Circle." He also worked as a professor at St. Petersburg University. Medvedev was one of the founders of the Vitebsk "Cultural Renaissance" [Russian Formalism], which was an intellectual movement in Russian thought during the 1910s and 1920s. Apart from his work in science and philosophy, he was also interested in the phenomenon of the St. Petersburg Traveling Theatre, which had a carnival-like structure. Medvedev was friends with social activist Mikhail Bakhtin, as well as Boris Pasternak and Fyodor Sologub. His friend Pasternak, who opposed the Soviet regime, was the author of the famous novel Doctor Zhivago, which contradicted the official artistic views. Fyodor Sologub, on the other hand, spent many years in exile in the provinces and, through works such as Bad Dreams, The Little Devil, and The Created Legend, introduced the morbid, cynical elements of European Fin de siècle (referencing social decay, boredom, cynicism, pessimism, the end of the century, and the collapse of civilization) into Russian prose. After the 1917 revolution, Medvedev held various government positions in the fields of education and publishing, publishing many of his writings on literary, sociological, and linguistic topics. Due to his dissenting views, Medvedev was arrested during the purges of the 1930s. Shortly after being detained by Joseph Stalin's regime, he disappeared. It was later discovered that he had been shot in the head and killed on July 17, 1938. This article will discuss Medvedev's formal method in literary research and his critical views on the sociological poetics of poetry.

Keywords: Medvedev, the Bakhtin Circle, formal method in literary science, poetics of poetry

Geliş Tarihi/Received 15.01.2024
Kabul Tarihi/Accepted 14.02.2025
Yayın Tarihi/Publication Date 25.04.2025

Cite this article as: Akbaş, A. (2025). Pavel Nikolayevich Medvedev and formal method in literary studies: A critical introduction to sociological poetics. *Current Perspectives in Social Sciences*, 29 (2), 165-177.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.

Giriş

Edebiyat biliminde biçimsel yöntem, esas olarak belirli bir metnin yapısal amaçlarıyla ilgilenen edebiyat eleştirisi veya edebiyat teorisi okuludur. Herhangi bir dış etkiyi dikkate almadan bir metnin incelenmesidir. Biçimcilik; kültür, toplumsal etki, yazarlık ve içerik kavramlarını reddeder veya bazen basitçe "paranteze alır." Yani analiz amacıyla çözümlemeyi göz ardı eder, bunun yerine tarzlara, türlere, söylemlere ve biçimlere odaklanır. Edebiyat teorisinde biçimcilik, bir metnin içsel özelliklerini analiz eden, yorumlayan veya değerlendiren eleştirel yaklaşımları ifade eder. Özellikler yalnızca gramer ve sözdizimini değil aynı zamanda ölçü ile kinaye gibi edebi araçları da içerir. Biçimci yaklaşım bir metnin tarihsel, biyografik ve kültürel bağlamının önemini azaltır [Bu durum Rus biçimciliği için de geçerlidir].

Biçimcilik, yirminci yüzyılın başlarında sanatçıyı ve bireysel yaratıcı dehayı merkeze alan Romantik edebiyat teorilerine bir tepki olarak ön plana çıkmıştır. Metnin kendisini bir kez daha ilgi odağı haline getirerek metnin formlara ve diğer eserlere anlam açısından ne kadar borçlu olduğunu göstermiştir. Edebiyat ve sanat dünyasında iki tür biçimci hareket vardır. Rus biçimciliği ve hemen ardından Anglo-Amerikan Yeni Eleştirisi akımları edebiyat araştırmalarında bu yaklaşımları kullanmıştır. Rus Biçimciliği, Boris Eichenbaum, Viktor Shklovsky ve Yury Tynyanov tarafından 1916'da St. Petersburg'da (o zamanki Petrograd) kurulan *Şiir Dili Çalışmaları Derneği*'nin ve ikincil olarak 1914'te kurulan *Moskova Dilbilim Çevresi*'nin çalışmalarını ifade eder. Halk bilimci Vladimir Propp da sıklıkla bu hareketle ilişkilendirilmiştir. Boris Michailowitsch Eichenbaum ise Rus Formalizminin asıl en önemli temsilcisidir. *Edebiyat Teorisi ve Tarihi Üzerine Yazılar* (1965), *Benim Vaktim: Kurgu* (1987)*, Biçimsel Yöntem Teorisi* (1925), *Bir Araç Olarak Sanat* (1917) ile *Sözün Uyanışı: Rus Formel Okulu Denemeleri* (1914) bu konudaki temel eserlerdendir. Biçimsel Yöntem Teorisi'ne yapısal dilbilimin öncülerinden biri olan edebiyat teorisyeni Roman Osipoviç Jakobson'da katkı sağlamıştır.

Rus biçimciliğinin amacı; "poetika" terimiyle ifade edilen hem bağımsız hem de olgusal bir edebiyat bilimi üretmektir. Edebiyat dilden oluştuğuna göre dil bilimi de edebiyat biliminin temel unsuru olacaktır. Edebiyat, (tamamen) iletişimsel olmadığı için, edebi dilin sıradan dil kullanımlarından farklı olması anlamında dış koşullardan özerktir. Edebiyatın kendi tarihi vardır, biçimsel yapılarında bir yenilik tarihi vardır ve (Marksizm'in bazı kaba versiyonlarında olduğu gibi) dışsal, maddi tarih tarafından belirlenmez. Bir edebiyat eserinin söylediği şey, onu nasıl söylediğinden ayrılamaz bu nedenle bir eserin biçimi yalnızca izole edilebilir. Metnin içeriği dekoratif ambalajı olmaktan çok uzak olup aslında eserin içeriğinin bir parçasıdır. 1920'lerde ve sonrasında edebiyat eleştirisindeki biçimsel yöntem ilk önce sert eleştirilere [L. D. Troçki'nin "Edebiyat ve Devrim" (1923) adlı kitabında özel bir bölüm dâhil] maruz kalmıştır. Ardından bu fikirleri savunanlar komünist ideologlar ve resmi edebiyat eleştirisi tarafından katı bir zulme uğratılmışlardır. 1930'ların ortalarındaki sanatın proleterleşmesi bağlamında "biçimcilik" kelimesi bir küfür ve siyasi suçlama maddesi haline gelmiştir. Troçki, biçimci yaklaşımı tümüyle reddetmez, "biçimsel analiz yöntemlerinin gerekli, ancak yetersiz" olduğunu, çünkü edebiyat yazan ve okuyan insanların bağlı olduğu toplumsal dünyayı ihmal ettiğini ileri sürer: "Sanat biçimi, belli bir ölçüde ve çok büyük ölçüde bağımsızdır. Ancak bu biçimi yaratan sanatçı ve bundan zevk alan seyirci, biri biçim yaratmak, diğeri onu takdir etmek için çalışan boş makineler değildir. Onlar, tamamen uyumlu olmasa bile, belli bir birliği temsil eden kristalleşmiş bir psikolojiye sahip yaşayan insanlardır. Bu psikoloji toplumsal koşulların sonucudur" (Trotsky, 1924, s. 180).

B. M. Eichenbaum'a göre Shklovsky bu grubun/ çevrenin baş eleştirmeniydi. Shklovsky, Rus biçimciliğinde iyi bilinen iki kavrama katkıda bulunmuştur. Yabancılaştırma/ yabancılaşma (Ostraneniye) ve olay örgüsü/ hikâye ayrımı (Syuzhet/ fabula) bu durumu açıklayan terimlerdir (Gyunter, 2009, ss. 59-66). Yabancılaştırma, edebi dilin kendisini sıradan, iletişimsel dilden ayırmanın en önemli yollarından biridir. Syuzhet/ Fabula [Bir anlatının tematik içeriğine eşittir. Anlatıdaki olayların kronolojik yapısına işaret eder.] genel olarak sanatın nasıl işlediğinin bir özelliğidir; yani dünyayı, olayları farklı görmemize olanak tanıyan tuhaf ve yeni bir şekilde sunarak kendisini açan bir kavramdır. Anlatı bilimciler fabula'yı "hikâyenin hammaddesi", syuzhet'i ise "hikâyenin düzenlenme şekli" olarak tanımlamaktadırlar.

Aristoteles'in Poetika'sından bu yana anlatı olay örgüsünün bir başı, ortası ve sonu olan bir olay örgüsü olarak açıklanmaktadır. Shklovsky'ye göre edebiyat tarihinde yenilik, kısmen yeni yabancılaştırma teknikleri bulma meselesidir (Nikolyukina, 2001, s. 704). Klasik anlatılar eşzamanlı fabula ve syuzhet'e sahip olma eğilimindedir [giriş, gelişme ve sonuç], ancak modern veya postmodern tarza göre eş zamanlı olmayan bir şekilde ele alınabilirler. Örneğin sonu açık uçlu olan bitmemiş metinler böyledir. Bazen olay örgüsü klasik döngünün tam tersi şekilde de hareket edebilir. Görünüşte tematik içeriğin pahasına-biçime yapılan bu vurgu, 1917 Rus Devrimi'nden sonra Edebiyat ve Sanat komiserliğince pekiyi

karşılanmamıştır. Biçimci projenin en sofistike eleştirilerinden biri Leon Troçki'nin *Edebiyat ve Devrim* (1924) adlı eseriydi. Moskova Dilbilim Çevresi, özellikle Ferdinand de Saussure'ün çalışmalarındakine benzer bir ilgi düzeyine sahipti. [Genel Dilbilim Dersleri] Poetika; edebiyatta özellikle şiirde, yapı, biçim ve söylem teorisidir. Poetika, bir metnin anlamına odaklanmaması, daha ziyade bir metnin farklı unsurlarının nasıl bir araya gelerek okuyucu üzerinde belirli etkiler yarattığını anlaması nedeniyle hermeneutikten ayrılmaktadır [Hermeneutik, metinleri, olayları veya sembolleri anlamaya ve yorumlamaya yönelik felsefi bir disiplindir. Antik Yunan'da başlangıçta kutsal metinlerin yorumlanmasında kullanılmıştır. Zamanla hukuk, edebiyat ve felsefeye de yayılmıştır. Hermeneutik, yalnızca metnin literal anlamını değil, bağlamını, yazarın niyetini ve okuyucunun yorumunu da dikkate alır. Hans-Georg Gadamer ve Wilhelm Dilthey gibi düşünürler, hermeneutiği tarihsel ve kültürel anlayışın bir yöntemi olarak geliştirmiştir. Bu yaklaşım, anlamın sabit değil, dinamik ve çok katmanlı olduğunu savunur; yorum süreci, okuyucunun da aktif katılımını içerir]. Çoğu edebiyat eleştirisi poetika ve yorumbilimi tek bir analizde birleştirir; ancak metne ve okumayı yapan kişinin amaçlarına bakıldığında biri veya diğeri baskın olabilir. Rus biçimcilerinde anlamdan ziyade stilistik-üslup, biçim, şekil vs. daha önemlidir.

Pavel Nikolayeviç Medvedev, Rus biçimcileriyle de tam olarak anlaşamamaktaydı. Ancak Medvedev formalistlerle olan anlaşmazlığını siyasi değil bilimsel temelde yürütmekten yanaydı. Özellikle formalistlere karşı bir ihbar toplantısında konuşmayı reddetmesiyle bunu fazlasıyla kanıtlamaktaydı (Zakharov, 2007, ss. 19-30). Medvedev'in eserleri içinde başlıcaları şunlardır: *Doygunluk: A. A. Blok'un Anısına*, *Nikolai, P. N. Medvedev ile Sergei Yesenin'in yolları ve kavşakları*, *Dramalar ve Şiirler*, *Al'ın Günlükleri Hakkında*, *Edebiyat Araştırmalarında Biçimsel Yöntem (Sosyolojik Şiire Eleştirel Giriş)*, *Defterler*, *Yazarın Laboratuvarında*, *Biçim ve Biçimciler*, *Edebi Türün Sorunu*, *Andrei Bely'nin Anıları*, *P. N. Medvedev ve N. A. Klyuev hakkında Anılar*, *Diyalogun Tarihi Üzerine*, *Dünya Kültürü Bağlamında M. M. Bakhtin*, *Edebi eleştiride biçimsel yöntem*, *İncelemeler 1911-1912*, *L. N. Tolstoy hakkında makaleler*, *Toplu Eserleri II* Cilt vb. sayılabilir (Olshansky, 2011, ss. 1-3). Rus formalizmi; 1910'lardan 1930'lara kadar Rusya'da edebiyat teorisinin bir düşünce okuluydu. Viktor Shklovsky, Yuri Tynianov, Vladimir Propp, Boris Eichenbaum, Roman Jakobson, Boris Tomashevsky, Grigory Gukovsky gibi arasında edebiyat eleştirisinde özgürlük ve özgünlük oluşturarak devrim yaratan çok sayıda etkili Rus/ Sovyet bilim insanının çalışmalarını içermekteydi (Eichenbaum, 1924, ss. 2-3). Şiir dili ve edebiyatının özerkliğini savunmaktaydılar.

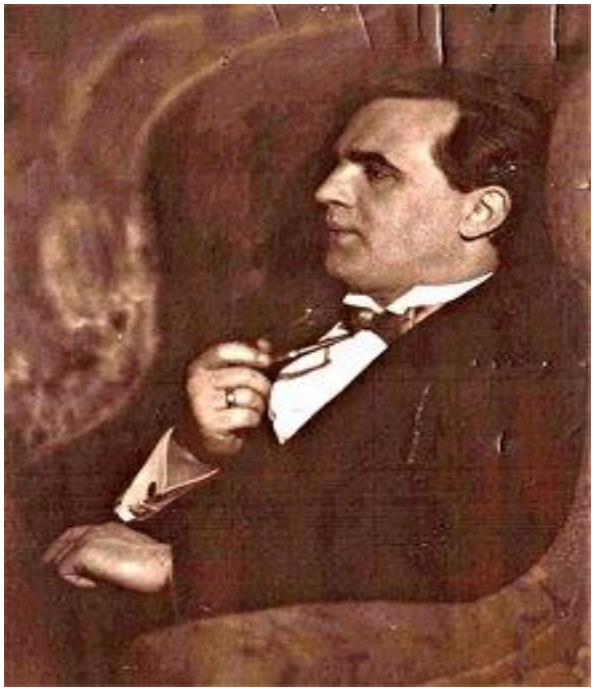
Görsel 1.
Gençlik yıllarında Medvedev
Kaynak: https://ru.openlist./images/3/39/Medvedev.jpg

Rus formalizmi, birleşik bir doktrin üretmeyen ve savunucuları arasında çabalarının merkezi amacı konusunda fikir birliğine varmayan, çeşitlilik içeren bir hareketti. Rus formalizmi tek tip bir hareket değildi; görüşleri şiirsel ve pratik dil arasındaki ayrımdan tarihsel-edebi çalışmanın kapsayıcı sorununa kadar ilerleyen metodolojik tartışmalar yoluyla şekillenen çeşitli

teorisyenlerden oluşuyordu. Rus formalizminin farklılaşan ve birleşen güçleri, 1920'lerin ortalarında Prag yapısalcılık okulunun ortaya çıkmasına neden oldu. 1960'lar ve 1970'lerde Fransız yapısalcılığının edebi kanadı için bir model sağlamıştı. Rus Biçimciliğinin başlattığı edebi-kuramsal paradigmalar hâlâ yoğun bir şekilde tartışılmaktadır. Yeni Eleştiri ile Rus Biçimciliği arasında doğrudan bir tarihsel ilişki yoktur. Buna rağmen bazı benzerlikler vardır: Örneğin, her iki hareket de edebiyatın siyasi, kültürel veya tarihsel dışsallıklarla olan ilişkisine, yazarın edebi araçlarına ve zanaatına odaklanmak yerine, edebiyatı kendi şartlarıyla ele almaya ilgi göstermiştir (Erlich, 1973, ss. 627-638). Her iki akımda şiire poetik anlamda eleştirel bir odaklanma yaklaşımını sergilemektedir. Bu sergilenişi Pavel Nikolayeviç Medvedev'in çalışmalarında da görmekteyiz (Medvedev & Medvedeva, 2004, ss. 24-43).

Bahtin Çevresi Hakkında Derleme Bir Kitaba Dair

Mihail *Bahtin Çevresi*'nin ortaklaşa ve disiplinler arası hazırlamış oldukları bazı yazıların derlemesinden oluşan "M. M. *Bakhtin; Freydizm, Formal'nyy Metod v Literaturovedenii, Marksizm i Filosofiya Yazyka, Stat'i*" 2000 yılında Moskova'daki Labirent Yayınevi'nden çıkmıştır [M. M. Bahtin; Freudculuk, Edebiyat eleştirisinde biçimsel yöntem, Marksizm ve Dil Felsefesi, Nesne] (Bahtin, 2000, ss. 1-2). Kitap, 640 sayfa *Bahtin Çevresi*'nin en özenli çalışmalarını ve makalelerini ihtiva etmektedir. İlk kez Bahtin ve arkadaşlarının seçilmiş yazıları tek bir kitap içinde toplanmıştır. Bu ciltle yayınevi, 1990'larda "tartışmalı metinlerin" yazarlığı sorunuyla bağlantılı olarak belirsizliği bir miktar aydınlatmıştır. Bahtin, bazen ismi üzerindeki Sovyetlerin olumsuz intibaı yüzünden kimi çalışmalarını müstear isim kullanarak ya da arkadaşlarının ismi altında yayımlamıştır. Bu yüzden Bahtin Çevresi'nde kimin hangi yayını yaptığı tartışmaları her daim olmuştur. Bahtin, bu farklı adları kullanarak adeta bir karnavaldaki gibi yüzünü maskeyle gizlemiştir. Yüzü maske altındaki Bahtin figürü, sonradan yapılan araştırmalarla bir nebze gün yüzüne çıkarılmıştır. Bu kitapta önerilen metin analizi pratik olarak bu sorunu ortadan kaldırmaktadır. Hangi kitabın onun elinden çıktığı üsluba bakılarak anlaşılabilmiştir.

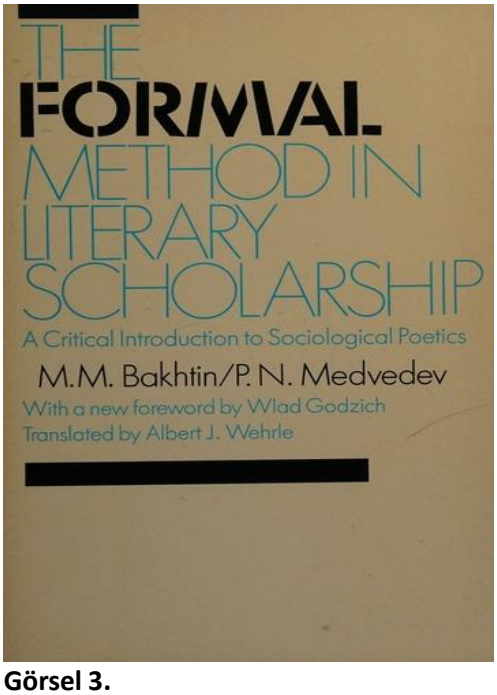
Görsel 2.
P. N. Medvedev bir koltukta dinlenirken
Kaynak*:* http://www.isfp.co.uk/russian_thinkers/pavel_medvedev.html

M. M. Bahtin; Freudculuk, Edebiyat eleştirisinde biçimsel yöntem, Marksizm ve Dil Felsefesi, Nesne kitabı şu yazılardan oluşmaktadır: P. N. Medvedev Bilim Adamı Salierizmi, V. N. Voloşinov Sosyalin Diğer Tarafında, I. I. Kanaev Modern Vitalizm, P. N. Medvedev Sosyoloji Olmadan Sosyolojizm, V. N. Voloşinov Hayattaki Söz ve Şiirdeki Söz, V. N. Voloşinov Freudculuk: Eleştirel Makale, Felsefi ve Psikolojik Düşüncede Freudculuk ve Modern Eğilimler (Eleştirel Yönelim), Freudculuğun Ana İdeolojik Nedeni, Modern Psikolojinin İki Yönü, Freudculuğun Sergilenmesi, Bilinçdışı ve Psişik Dinamikler, Bilinçdışının İçeriği, Psikanalitik Yöntem, Freudcu Kültür Felsefesi, Freud'un Eleştirisi, Bir tür öznel psikoloji olarak Freudculuk, Doğal güçlerin değil

ideolojik güdülerin mücadelesi olarak psişik dinamikler, Bir ideoloji olarak bilincin içeriği, Marksistlerin Freudçuluk için özür dilemelerinin eleştirisi, P. N. Medvedev Edebiyat eleştirisinde biçimsel yöntem: Sosyolojik poetikaya eleştirel giriş, Batı Avrupa sanat tarihindeki biçimsel eğilim, Rusya'da biçimcilik yöntemi, Şiirde biçimsel yöntem, Şiir dilinin bir konusu olarak poetika, Şiirsel bir yapının bileşenleri olarak malzeme ve teknik, Sanatsal tasarım öğeleri, Edebiyat tarihinde biçimsel yöntem, Bilincin dışında verili bir sanat eseri, Edebiyatın tarihsel gelişimine ilişkin biçimci teori, Çözüm önerileri, V. N. Voloşinov Marksizm ve Dil Felsefesi, Dil biliminde sosyolojik yöntemin temel sorunları, Başlangıç-Giriş, Dil felsefesi sorununun Marksizm açısından önemi, İdeolojiler bilimi ve dil felsefesi, Temel ve üst yapılar arasındaki ilişki sorunu, Dil felsefesi ve nesnel psikoloji, Marksist Dil Felsefesinin Yolları, Felsefi ve dilsel düşüncenin iki yönü, Dil, konuşma ve ifade, Konuşma etkileşimi, Dilde tema ve anlam, Dil yapılarında sözce biçimlerinin tarihi üzerine, Söylem kuramı ve sözdizimi sorunları, "Yabancı Söylem": Sorununun ortaya konulması, Dolaylı anlatım, doğrudan anlatım ve bunların modifikasyonları, Fransızca, Almanca ve Rusçada uygunsuz doğrudan konuşma (Sosyolojik yöntemi sözdizimi sorunlarına uygulama deneyimi), V. N. Voloşinov Şiir ve dilbilimin sınırları üzerine (Kitap incelemesi), V. V. Vinogradov Sanatsal düzyazı hakkında, Sanatsal konuşmanın sitilistiği, Dil nedir?, İfadenin yapısı, Kelime ve sosyal işlevi, V. N. Voloshinov'un kişisel dosyası, Metinsel yorum, V. L. Makhlin Yorumlar, I. V. Peşkov "Delu" Bir Taçtır: M. Bahtin'in "tartışmalı metinlerine yorumlar. (Bahtin, 2000: 5) Kitaptaki yazıların birçoğunu yoğun olarak Voloşinov ve Medvedev yazmıştır. Aslında bu yazılar ortaklaşa yapılan toplantılar [edebi kollektivizm] sonucunda kimi zaman birlikte yazılarak, tartışılarak oluşturulmuştur.

Medvedev ve Edebiyat Araştırmalarında Biçimsel Yöntem: Sosyolojik Şiir Poetikasına Eleştirel Bir Bakış

İngilizce *The Formal Method in Literary Scholarship: A Critical Introduction to Sociological Poetics* (Edebiyat Biliminde Biçimsel Yöntem: Sosyolojik Şiire Eleştirel Bir Giriş) adlı bu inceleme çalışması konuyla ilgili uzun zamandır en nitelikli derleme olarak kabul edilmektedir (Erlich, 1979, s. 154). Görünüşte Marksist bir perspektiften Rus Biçimciliğinin eleştirisi yapılmaktadır. Çalışma ilk kez 1928'de P. N. Medvedev adıyla yayımlanmıştır. Eserde M. M. Bahtin son zamanlardaki en nitelikli edebiyat teorisyenlerinden biri olarak kabul edilmektedir. [Kitabın bazı yerlerinin Bahtin tarafından yazıldığı sonradan yapılan araştırmalarla ortaya çıkmıştır]. Bu iddia edilen iki yazarlılık olgusu keskinliği ve biçimsel yöntemin felsefi karmaşıklığı- kolayca anlaşılamayan nitelikler yaratmaktadır. Bu tarz edebi-karmaşık ilişkiler Medvedev'in Blok hakkındaki eklektik makalelerinde veya daha ziyade sıradan yazılarında da görülmektedir. Adeta Bahtin'in diyalojiklik kavramı yazma faaliyetlerinde kullanılmıştır. Bazen yazan Bahtin görünen ise Medvedev'dir bazen de tam tersi yazan Medvedev görünen Bahtin'dir. İşte bu yüzden Bahtin'in yüzündeki maskeyi düşürmek hiç kolay değildir. Gerçek fotoğraflarında ise Fyodor Mihayloviç Dostoyevski'nin ete kemiğe bürünmüş, vücut bulmuş hali gibidir.

Görsel 3.
Edebiyat Biliminde Biçimsel Yöntem-Sosyolojik Şiire Eleştirel Bir Giriş
Kaynak: https://archive.org/.jpg

Kitap, klasik biçimciliğin bilgili ve adil fikirli bir anlatımıyla açılmaktadır. Batı Avrupa'daki edebiyat ve sanat araştırmalarındaki eğilim sistematik bir yaklaşımla ele alınmaya çalışılır. Rus Biçimciliğinin göze çarpan kavram ve ilkelerinin incelenmesi ile devam eden metinin duruşu sürekli olarak, hatta amansızca eleştireldir. Ancak küçümseyici olmaktan da uzaktır. (Erlich, 1979, s. 155) İki yazarda kendi kurguladıkları zeminde Rus biçimcilerle ortak payede buluşmaya hazırdırlar. Fakat metinde genç Marksist dil bilimcilerle de bir hesaplaşma sezilmektedir. İyi bir rakibe kötü bir müttefikten çok daha fazla değer verilmelidir. Marksist eleştirinin edebiyat teorisindeki önemli sorunlarına keskin bir şekilde odaklanılmıştır. Metinde Marksist eleştiri kendi haline bırakılmış ve sanki daha yüzleşmeye vakit vardır gibi bir hava yaratılmıştır. [Bunda Sovyet rejiminin baskıcı/ yasaklayıcı ve de sansürcü tutumunun da etkisi vardır] Biçimsel yöntemin bazı önemli dezavantajları zekice teşhis edilmektedir. *Opoiaz* şiirselliğinin naif ampirizmi ile Fütürizme tek taraflı yönelim birlikte kotarılmıştır [Opoiaz: 1916'da kurulan ve 1930'ların başında dağılan St. Petersburg'da önde gelen bir dilbilimci ve edebiyat eleştirmeni grubudur].

Görsel 4.
Mihail Bahtin ve Arkadaşları
Kaynak: https://monoskop.org/Mikhail_Bakhtin/.jpg

Özellikle biçimci akımlarda belirgin olan estetik izolasyonculuğa eğilim, düzyazı kurgu hakkındaki yazılarda sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Bu yüzden Bahtin ve Medvedev'in yazılarında da edebi anlamda bazı kısıtlamalar ortaya çıkmaktadır. Victor Shklovskii'nin sanatın etkilediği algının "otomatikleştirilmesinin engellenmesi" olgusu işte tam olarak bu meseleyi açıklamaktadır. Bahtincilerin edebi teorinin sözde "öznelci" imaları üzerine yaptıkları çalışmalar aynı zamanda biçimci öğretiyi değerlendirme eğilimlerini de göstermektedir. Tüm kültürel ya da ideolojik olgular nihai olarak doğası gereği "sosyal" diye adlandırılan bildiğimiz bu sıfatla ritüelistik bir şekilde ilişkiye girmektedir. Hayali edebiyata yönelik yaklaşımlar, edebi sanatın özgüllüğü hakkında pek ipucu veremez. Şunu da belirtmekte fayda var ki Bahtin Rus biçimciliği ortaya çıkmadan daha dört yıl önce 1924 bu düşünceleri yazılarında tartışmaktaydı. Bahtin'in biçimci edebiyat teorileştirmesini eleştirel incelemeye tabi tuttuğunu hatırlamamız gerekir. Bu eleştiriyi Marksizm'den çok Neo-Kantçılığa borçlu olan bir çerçeve içinde yapmaktaydı. Opoiaz yazılarının dar teknik vurgusu, Bahtin'i ilk metodolojik yaklaşımlarında onu değer yönelimi probleminin çözümü olarak yaratıcı eylem merkezine yerleştirmişti. [Bir Eylem Felsefesine Doğru] Biçimsel Yöntem'de anahtar kavram "sosyal değerlendirme" olgusudur. Bahtin'e göre; "Sotsial'naia Otsenka" [sosyal seviye] edebi sanat eserinde bütünleştirici bir ilke olarak görülmekteydi. Bu makale üslup yönünden Medvedev tarafından yazılmıştır. Ancak makalenin özünde adeta Bahtin'in ruhu dolaşmaktadır. Bu yüzden makalenin yaratım sürecinde her iki yazarın da iç içe geçmiş katkısı vardır. Bahtin çevresinin karmaşıklıkları son derece faydalıdır. Bu bize kişilerden ziyade düşüncelerin önemli olduğunu göstermektedir.

Orijinal Metin Üzerine Değerlendirmeler

P. N. Medvedev'in *Edebiyat Biliminde Biçimsel Yöntem: Sosyolojik Şiire Eleştirel Bir Giriş*, dört bölümden oluşmuş bir metindir [O'na sonradan kendimi "ben" bir başkası olarak ekledim.]. Bunlar sırasıyla; a) Marksist Edebiyat Biliminin Amacı ve Görevleri, [Alt başlıkları; İdeolojinin İncelenmesi ve Acil Görevleri-Günümüzdeki Edebiyat Biliminin Görevleri] b) Biçimsel Metod'un Tarihçesine Bir Katkı, [Alt başlıkları; Avrupa Sanat Anlayışındaki Biçimsel Metod (Kunstwissenschaft)-Rusya'da Biçimsel Yöntem] c) Şiirde Biçimsel Yöntem, d) Edebiyat Tarihinde Biçimsel Yöntem, şeklindedir (Medvedev, 2000, s. 185). Kitap, ilk önce ideolojilerin araştırılmasında temel sorun olan tanımlamayı ele almaktadır. Edebiyat bilimi, ideoloji çalışmalarının bir dalıdır. Edebiyat, üzerinde çalıştığı nesneyi anlamak için tek ilkeye dayanmaktadır; objeyi incelemek için kullandığı yönteme göre ideolojik bir renge bürünmektedir. İnsanın ideolojik yaratıcılığı, "ideolojilerin incelenmesi" dâhil ideolojinin tüm alanlarını kapsar. Marksizm tarafından ideolojilerin çalışmasının temelleri (Genel olarak ideolojik üst yapıların tanımı, bütündeki işlevleri, sosyal yaşam, ekonomik temelle ilişkileri vs.) derinden ve sağlam bir şekilde kurulmuştur. Bununla birlikte edebiyatın ayırt edici özelliklerinin ayrıntılı çalışılması ve ideolojik yaratılış dallarının her birinin niteliksel bireyselliği; bilim, sanat, etik, din vb. hala embriyonik/ emekleme aşamasındadır (Bahtin ve Medvedev, 1991, s. 3).

Her edebi eserin içeriğinde ideolojik ortamın bir yansıması vardır. Bir yandan edebiyat biliminin tüm dallarının birliği (teorik poetika, tarihsel poetika, edebiyat tarihi) ideolojik süper anlayışın anlaşılması için Marksist ilkelerin birliği ile kısmen de olsa bağıntılıdır. Edebiyat ve bunların sosyal tabanla ilişkileri son derece önemlidir. Öte yandan bu birlik edebiyatın belirli özelliklerine dayanır. Edebiyatın kendisi toplumsal bir ilişkilendirmeler neticesinde ortaya çıkmaktadır. Edebiyat bilimi ideolojilerin incelenmesinin dallarından biridir. İdeolojiler de edebiyat bilimiyle ilgilidir ve aynı şekilde birbirinin tersten yorumlarıdır. İdeolojiler ile edebiyat arasında sanki zorunlu bir görev ilişkisi vardır. Ancak bu görevlerin uygun şekilde formüle edilmesi ve detaylandırılması belirli bir durum nedeniyle karmaşıktır. Edebiyatın özellikleri arasında çok önemli olan bir şey var: Edebiyat tarihinde önemli bir rol oynamış ve oynamaya devam etmekte olanların kritiğinin yapılmasıdır. Edebi olayların bilimsel olarak incelenmesi kendi başına ayrı bir olaydır [Bertolt Brecht'in yakıştırdığı gibi "*Her insan kendi adasında yaşar.*" Fakat burada Bahtin, Medvedev dışında-içinde bu metnin "ben" (I. tekil şahıs III. çoğul şahsa doğru "biz" diye evrilir) de varım. Metinde "ben" yani "ego" yok edilerek ya da silikleşerek sembiyotik bir ilişkiye dönüşmüştür. Bu ise edebi anlamda bir tür anonimleşmedir].

Görsel 5.
Rus Biçimciliği'nin en önemli temsilcisi Viktor Shklovsky
Kaynak: https://lechaim.ru/ARHIV/130/bekicer.files/image001.jpg

Edebi problemlerin doğru formülasyonu ile edebiyat tarihçileri, kuramcıların edebiyattan ve onun doğrudan çalışmasında bir uzaklaşmaya neden olmuştur. Kuramcıların çalışmalarına çoğu zaman ideolojik bir kisveyle müdahale etmişlerdir. [Makaleyi yazan üçüncü yazarın ifadesidir: Çoğu vakit yargısız infaz yapmışlardır!] Medvedev, söze karışıp bu özellik, edebiyatın diğerleriyle olan ilişkisiyle ilgilidir, demiştir. İdeolojiler, ideolojik çevrenin bütünlüğündeki eşsiz konumu asla kaybetmek istemezler. Bu da metnin çoğu zaman özgür olmadığı anlamına gelmektedir. Edebiyat, çevrenin bağımsız bölümlerinden biridir. İdeolojik gerçeklik, içinde belirli bir biçimde özel bir yer işgal eder. Kendine özgü özellikleri olan organize filolojik eserler, edebi yapıda her ideolojik yapı gibi geriden takip edilecek izler bırakırlar. Bu izler sosyo-ekonomik gerçekliği yaratmak ve bunu kendi tarzında yapmak içindir [Andrei Tarkovsky'nin *Stalker*'ı (İz sürücü) başa dönüp bir daha izlenebilir]. Edebiyat aynı zamanda içeriğinde sosyali ve hayatı yansıtır. Kimi zaman ise bu yansımalar ideolojilerden beslenir. Bu yansımalar diğer ideolojik alanların (etik, epistemoloji, politik doktrinler, din vb.) kırılmaları ile doludur (Bahtin ve Medvedev, Akbaş 1991, s. 16).

Daha geniş bir tarihsel perspektifte bakıldığında Rus formalizmi, Avrupa biçimsel hareketinin dallarından biri veya özgün bir yorumudur. (Kunstwissenschaft) Formalistlerimizin kendiliğinden ortaya çıktığına dair hiçbir kanıt olmadığı doğrudur. Bizim biçimcilerimiz göbekten Batı Avrupalı seleflerine bağlıydı. Oradaki tüm görüşlerle aralarında doğrudan bir genetik bağlantı yoktu. [Köksap, bir ilişki şeklini düşünebiliriz.] Burada Bahtin'in şöyle bir tavsiyesi vardır: *Sevgili formalistlerimiz anlatılarınızda kimseye güvenmeyin ve birbirinizden başkasını alıntılamayın*. [Türkiye'de bu minvalde sosyolog *Baykan Sezer Çevresi*'ni düşünebiliriz. Kendi kritik anlayışımı Doğu-Batı eksenli Baykan Sezer'ci olarak tanımlıyorum.] Nerede kalmıştık ey okuyucu? (Epik Tiyatro göndermesi) Bu metni okuduktan sonra tekrar yazarak siz de katılabilirsiniz. Dipnot: Olması gerektiği yerde de yok! O yüzden buraya yazıyorum; [Akademisyenlikten ziyade en büyük suç akademik gözükmektir.] Metnin birkaç yıl sonraki hali acaba ne şekilde oluşacak? Medvedev-Bahtin birlikte yazdı. Dostoyevski, geçmişten gelen bir hayalet olarak bizi izledi. Bkz. Yer Üstünden/ Atından Notlar. Formalistlerin bilimsel ufukları son derece dardı ya da öyle gözükmeliydi. Gelişimlerinin ilk dönemi; hareket münhasır bir daire gibiydi. Bu eve yalnızca sınırlı-marjinal ve toplumla sorunu/ derdi olan birkaç kişi girebiliyordu. (Bunda seçkinci bir elitizm de sezilmekteydi.) Geniş bir bilimsel yönelimden yoksun terminolojileri sadece şuydu; biçimin kendisine katılan-daralan çember içinde kısıtlı bir jargon ile düşün[mek]dürmekti. Bu tarz cemiyetlere sadece bu kalıpları/ konuşulan kendine özgü dili kullanabilenler girebiliyordu. Formalizmin sonraki gelişimi entelektüel bir abluka koşulları altında gerçekleşmiştir. Bu ablukaya son noktayı ise resmi Sovyet sanat anlayışı koymuştu. Nokta çoğaldıkça bu tarz çevrelerde yer alan sanatçılar ve filozoflar birer ikişer ortadan kaybolmaya başlamışlardı. [Çoğu ya sürgüne gönderilmiş ya da infaz edilmiştir.] Rejim bu tarz entelektüelleri bir yara/ kanser gibi görüyordu. Vladimir Nabokov'un dediği gibi "yara bir kez zehirlendi mi kapanmaz artık" [Bu arada Nihilizm ve Anarşizm kokmasın artık yazdıklarımız.] (Bahtin ve Medvedev, s. 41). Metinden, parantez ve sisin içinden çıktım artık.

Rus biçimciliğinin yöntemi ve kaidelerini anlatan ilk manifesto niteliğindeki broşür V. B. Shklovskii'nin 1914'de çıkan "*Sözün Dirilişi*" idi. Bunu 1916 ve 1917'de şiirsel dil poetikası üzerine çıkan iki metin daha izledi. Son olarak ise Rus biçimciliğine dair 1919'da "*Poetika Koleksiyon*"u yayımlandı. Bu üç koleksiyon ve açıklamaları, sonuncusu ilk ikisinin bazı tekrarlarını içeriyordu, tüm hareketin sonraki kaderini de belirlemişti. Shklovskii'nin broşürlerine bakıldığında hareketin tüm topluma aşina açık olmadığı izlenimi veriyordu. Bu oldukça kısa olan metinler edebiyat biliminde yeni bir hareketin başlangıcı olmaktan ziyade belirli bir edebiyat okulunun manifestosu niteliğindeydi. [Edebiyat ve sanat meraklısı gençlerin toplanıp bir dergi çıkarması gibiydi.] Nasıl oluyorsa bunlar belirli veya belirsiz olan bir zamanda kendiliğinden "Kuyudaki Kora" gibi toplanıp semaya [Edebiyat ve Sanat Dünyası'na] ses veriyorlardı. Bu sesleri sevenler kadar sevmeyenler de çoktu. Ama kesin olan şudur ki yeni rejim burjuva tarzı "sanat için sanat yapanlardan" hiç ama hiç hoşlanmıyordu. Rus biçimsel hareketinin şekillendiği atmosfere dair hazırlanan kimi broşürler bu akıma merak duyanlar için tarihi belge niteliğindedir. Bahtinciler olarak biz burada A. N. Veselovskii'nin orijinal bir kombinasyonuna sahibiz. İroni şuydu: *From the History of the Epithet*! [Aslında Bahtin ve Çevresi, Rus Biçimcilere yakın/ aynı şekilde bir muamele görüyorlardı.] Fütürist beyanlar, "sanat ve kültür krizi" hakkında bazı entelektüel konuşmalarla devam edip geçiyordu hayat. Yapılan konuşmalarda, aynı zamanda, burada embriyodayken, gelecekteki biçimsel yöntemin temel konumları ana hatlarıyla belirtilmişti. Bu pozisyonlar ilk olarak "OPOIAZ" ortak seçiminde biraz değiştirilmiş, pürüzlü kısımları rejimin en azından tepkisini çekmeyecek bir düzeye indirilmişti. Bizim biçimciler nihayetinde var oldukları toplumun nasıl ikiyüzlü olduğunu geçte olsa çoktan anlamışlardı. Bu yayınlar, biçimciliğin ilk ve temel dönem işleriydi. Savunucuları düzenli bir falanks içinde ortaya çıktığında, içinde kapalı rütbeler vardı. Adeta bir karnavalın içinde şenlikle kendi tiyatrolarında rollerini oynuyorlardı (Bahtin ve Medvedev, 1991, ss. 54-55).

Şiirde biçimsel yöntem ya da poetikanın nesnesi/ objesi olarak şiir dilini birleşik bir sistem olarak biçimsel yöntemin içinde

açıklamak iyneyle kuyu kazmak kadar zor bir iştir. Şiir yazmak bazı toplumlarda çok eski çağlardan beri gelen son derece önemli bir gelenektir. Durum günümüzde de böyledir. [Türkiye'de her üç kişiden biri şairdir. Ve ömrünün bir vaktinde bu edebi faaliyete ilgi duymuştur.] Şiir yazmadan ziyade şiirin kendisiyle ve poetik sorunlarıyla ilgilenmek daha üst düzey bir entelektüel zihin faaliyeti gerektirir. Burada hemen şu soru akla gelmektedir; şiir "ilham"la mı yazılır yaksa "düşünce"yle mi? Sorunun ikinci kısmı kişinin dünya görüşleriyle ilgilidir. Şiir yazma eylemi tek başına dahi yapılsa altında sosyolojik bir poetika saklıdır. İnsanoğlunun yönelimi her daim sonsuzluğa doğrudur. Bu sonsuzluğu ise ölümlü olduğunu bildiği için yazarak kazanmak ister [Örneğin bu metni "Çemberin Polifonisi" ya da "Kronotop ve Çevresi"nin gelecek son sayısı için yazıyordum vs.] (Bahtin ve Medvedev, 1991, ss. 58-59).

Edebiyat anlayışı ve onun incelenme şekilleri, Rus biçimciliği açısından tutarlı ve sürdürülebilir bir yöntemdir. Biçimciler, eklektik değildir ve temel düşünce tarzlarında görüleceği gibi hiçbir zaman ampirist ya da pozitivist olmamışlardır. Hem çok dar hem de çok rastlantısal olan bir yığın olgu ve gözlemin arkasında yatan şeyleri fark etmektedirler. Rus biçimciliği yalnızca birleşik bir görüşler sistemi değil, aynı zamanda özel bir düşünme durumu, hatta belirli bir bilimsel açıklama tarzıdır. Ancak formalizm geçmişe ait bir olgu olmayıp; basitçe varlığı sona ermiştir. Aslında tam tersi doğrudur. Onun takipçileri ile taraftarları belki sayısal açıdan daha da artmıştır. Rus biçimciliği, takipçilerinin elinde daha sistematik, değişmez ve kesin hale gelmiştir. Biçimcilik, artık bir şeye yol açmaması anlamında varlığını sona erdirmiştir. Bu sistemin daha da gelişmesi artık düzenin yaratıcılarını ileriye götürememekte yahut taşımamaktadır. Tam tersine yeniden ilerleyebilmek için buna tepki göstermek gerekmektedir. Ve bu tepki, biçimciliğe bir bütün olarak ve tutarlı bir sistem olarak, kişisel gelişiminde bir kırılma unsuru olarak varlığını sürdüren formalizme karşı olmalıdır. Bu sistemin yaratıcıları, yetenekleri ve mizaçları artık geride kalmıştır. [Sovyetlerin sanat poetikası yüzünden] Onların düşünce tarzları önemli ölçüde hala bizimle birliktedir. Gördüğümüz gibi her biri kendi tarzında; çoğunluğu zaten biçimci sistemi bir yük olarak görüyor ve onu aşmaya çalışıyor. Biçimciler boşuna yöntemlerinin geliştiğini söylüyorlar. Bireysel formalistlerin her biri kendisini geliştiriyor ancak sistemleri asla değişmiyor. Ancak bir ölçüde üretken olan formalistlerin tekâmülü; sistemin pahasına ve onun çözülmesi pahasına gerçekleşiyor. Biçimcilerin gerçek ve tam evrimi ancak formalistlerin ölümüyle olacaktır. Birleşik ve tutarlı bir sistem olarak biçimsel yöntemde eleştiri yönlendirilmelidir. Bunu yapmak için öncelikle temel ilkelerini ayırt etmek gerekir. Bu kavram ve ilkelerin her biri, tek başına değil, formalist sistemin tamamıyla bağlantılı olarak ele alınmalıdır. Dahası, şu ya da bu kavrama yönelik eleştiri, belirli bir kavramın tüm sistemdeki gerçek rolü ve onun rolünün formalist beyanları temelinden ziyade somut formalist araştırmadaki metodolojik rolü temelinde inşa edilmelidir. Yalnızca bu şekilde yönlendirilmiş eleştiri, sistematik bir eleştiri olacaktır (Bahtin ve Medvedev, 1991, ss. 75-76).

Edebiyat anlayışı ve onun inceleme/ araştırma yöntemleri içinde "Rus formal metodu" tutarlı ve sürdürülebilir bir yöntemdir. Taraftarlarına kesin ve kalıcı düşünme tarzlarını aşılayan bu anlayış tek bir ruhun nüfuz ettiği bir sistemi vadetmektedir. Bir formalisti yazdığı makalenin ilk kelimelerinden ya da metnin ilk sayfalarından tanımak mümkündür. Özel bir sistem olarak şiir dili de bu tanıma faaliyetine tabidir. Tüm formalist yöntemlerin temeli dildeki şiirsellik teorisidir. Bu teori nedir ve onun ayırt edici özelliğini tanımlamak için hangi araçlar kullanılır? Ortaya çıkan ilk soru, bizzat görevin şiirsel dilin tanımı ve yasalarının olanağına izin verilebilirliğiyle ilgilidir. Özel bir şiirsel dil sistemi kavramı, metodolojik olarak son derece karmaşık, kafa karıştırıcı ve tartışmalıdır. Burada özel bir şekilde "Dil" teriminin kullanıldığı hemen anlaşılmaktadır. Fransızca, Almanca, Rus dilinin lehçeleri vb. hakkında konuştuğumuz gibi şiirsel dilin poetikasından ve onun sosyolojisinden bahsetmiyoruz. Bu diyalektik bir dil kavramı değildir. Şiirin poetikası dialogism (Şairle diyalog kurma) yöntemleriyle elde edilir. Örneğin Rus edebi dilinin diyalektolojik özelliklerini (Moskova lehçesi, Kilise Slavonizmleri vb.) tespit edersek, elde edeceğimiz dilsel gerçekliğin, yani Rus edebi dilinin şiir dili sistemiyle hiçbir ilgisi olmayacak ve bizi bu kavrama bir adım daha yaklaştırmayacaktır. Bu yapı özellikle bir edebiyat dilinin kullanıldığı durumlarda açıkça ortaya çıkmaktadır. Örneğin Orta Çağ Avrupa'sında Latince, insanlar için yabancı bir dildir. Latince şiirin özel diliydi ama şiir dili değildi. Bu iki kavram [dialogism- diyalektolojik] arasındaki fark, metodolojik açıdan mutlak farklılıkla açıklanabilir. Ancak şiir dili sorununu formüle ederken biçimciler "başka bir dil" kavramının belirsizliğiyle son derece safça oynamışlardır. Shklovskii'den bir örnek alacağız: "Aristoteles'e göre şiir dilinin yabancı, şaşırtıcı bir doğası olmalıdır; pratikte bu çoğunlukla şiire mesafeli olduğu anlamına gelir. Asurlular arasında Sümerce, Orta Çağ Avrupa'sında Latince, Persler arasında Arapça, Rus edebi dilinin temeli olarak Eski Bulgarca/ Slavca ya da türkülerdeki/ şarkılardaki gibi edebi dile yakın olan abartılı bir dildir [Bizde ise bu dil Osmanlıca'dır]. Şiirsel dilin yaygın arkaizmleri ve dolce stil nuovo'nu (XII. yy) 'zorlaştırılan' dili, muğlak üslubu ve zorluklara neden olan zorlaştırılmış [harte] biçimleriyle Arnaut Daniel'in dili burada geçerlidir." (Bahtin ve Medvedev, 1991, s. 80)

Bu noktada, şiirsel dilin yalnızca yapısal özellikleriyle değil, aynı zamanda onun anlam üretme biçimiyle de ilişkilendirilmesi

gerektiği ortaya çıkar. Dolayısıyla, dilsel göstergelerin ötesine geçerek şiirsel metnin derin yapısını kavrayabilmek, diyolojik bir yaklaşımla mümkündür. Bu yaklaşım, metnin çok katmanlı anlam örgüsünü açığa çıkarırken, yazar ile okur arasında sürekli yenilenen bir anlam alışverişini mümkün kılar. Zira şiir, sabitlenmiş bir anlamdan ziyade, farklı bağlamlarda yeniden üretilen bir diyalog alanıdır. Bu bağlamda, her okuma bir keşif süreci olarak düşünülebilir. Metinlerde dilsel tanımın sürekli ince bir şekilde karıştırıldığını görüyoruz. Dilin (Sümerce, Latince) şiirsel önemiyle ("yükseltilmiş dil hali"), diyalektolojik özelliklerin (Kilise Slavonizmleri, popüler lehçeler) dilin şiirsel işlevleriyle karıştırıldığını hemen fark ediyoruz. Yazar, dilsel tanımların ve şiirsel niteliklerin örtüşebileceğine, şiirsel özelliklerin dilsel verilerde olduğu kadar dilin kendisinde de bulunabileceğine dair belirsiz ve naif bir güvenle hareket ederek, sürekli olarak bir kavramdan diğerine metni sıkılaştırmaktadır. [Saf şiir Nietzsche'de olduğu gibi gerçek felsefedir.] Son tahlilde yazar fütürist inanç tarafından yönlendirilmektedir. Yeni, özel bir şiirsel dilin yaratılma olasılığı, dilsel olarak başka bir dil ile de mümkün olabilir ve [Primak: kılavuz veya yol gösterici] dolayısıyla aynı kurala göre dizeler kavramsal açıdan şiirsel-sosyal bir dildir. Yani, dilsel durum açısından dilin belirli bir endeksleri (fonetik, morfolojik, sözcüksel vb.) şiirsel indekslerle örtüşür. Bir resmin sanatsal özelliklerinin kimyasal analize benzer şekilde açıklanması bundan farklı değildir. Bu analizi yapmak şiirsel dil açısından bize bir takım bilgiler verir fakat şiirin içeriğine ve anlamına nüfuz etmemiş oluruz. Şiirsel metni ancak diyolojik bir bağ kurarak açıklayabiliriz. Bu bağ kurma işi de kişiden kişiye değişir/ görecelidir (Bahtin ve Medvedev, 1991, s. 81)

Fütüristler dilbilimsel olarak yeni bir dil yaratmayı başarmış olsalardı, bu ancak bir dil haline geldiği ölçüde şiirsel hale gelebilirdi. Şiirsel yapıtların yaratılmasının temelinde, yalnızca yapıcı işlevi onu şiirsel bir dil haline getirecektir. Sanatsal yapının dışında özel bir dil olsaydı, şiire Fransızca, Almanca, İngilizce vd. diller gibi dışsal olurdu. [Metnin içinde dibaceye bir not: Gerçek şiir dili Farsçadır.] Biçimciler yaratıcının-algılayıcının öznel bilincinden ve öznel ruhundan bağımsız nesnel bir veri olarak ısrarla sanat eserini incelediklerini vurgulamaktadırlar. Bu nedenle, edebiyat tarihi, eserlerin ve bu eserlerin içsel-içkin göstergelere göre bir araya getirildiği nesnel grupların -hareketler, okullar, üsluplar, türler- tarihidir. Bu formalist konum; psikolojik estetiğe ve naif psikolojik açıdan öznel yoruma karşı olduğu ölçüde, iç dünyanın ya da "ruh"un ifadesi olarak sanatsal eserin görülmesidir. Sanatçının bu formalist tezi oldukça kabul edilebilir. Hem şiir hem de edebiyat tarihinde sübjektif psikolojik yöntemlerin tamamen kabul edilemez olduğundan dem vurulmaktadır. Bu elbette bireysel bilincin yok sayılmasıdır. Bu yapıtın sadece nesnel tezahürleri içinde alınması/ değerlendirilmesi gerektiği anlamına gelir. Bireysel bilinç yalnızca kendi açısından değerlendirmeye uygundur. Bazı şekillerde nesnellik/ tarafsız olma maddi olarak ifade edildiği ölçüde çalışılan yorum işinin belirli bir yönüdür. Bu bakımdan nesnellik sonuna kadar sürdürülmelidir [Üçüncü yazarın itirazı: Şiir potikası yorumlanırken kimse nesnel olmak zorunda değildir. Okuyucu sanatçıyı istediği gibi yorumlayabilir]. Ancak bu biçimci tez, uygun bir olumsuzlaşmayla sonuçlanmaz. Edebiyat biliminde öznel psikolojinin de önemi vardır. Biçimciler eseri öznel bilinçten kurtarırken aynı zamanda onu bütünden yabancılaştırırlar. Bu durum ideolojik çevreden ve nesnel toplumsal ilişkilerden kaynaklanır. Öznel değerlendirme hem toplumsal gerçekleşmeden hem de tüm ideolojik gerçeklikten kopuktur. (Bahtin ve Medvedev, 1991, s. 145) [İşte asıl tamda bu yüzden özgün ve özgürdür]. "Seyirci ben buradayım!" Bertolt Brecht'in epik tiyatrosunda zikredilen yaklaşımındaki izleyiciyi pasif bir alıcı olmaktan çıkarıp eleştirel bir gözlemciye dönüştürmeyi amaçlar. Brecht, yabancılaştırma (Verfremdungseffekt) tekniğiyle seyirciyi sahnedeki olaylara duygusal olarak kapılmaktan alıkoyar, böylece onları sorgulamaya ve düşünmeye teşvik eder. Bu durum, tiyatronun bir illüzyon yaratma çabasından çok, toplumsal gerçeklikleri görünür kılma ve tartışma alanı haline gelmesini sağlar.

Sonuç

Biçimcilik ve edebi eleştiriyi konu aldığımız bu metinde Bahtin ve Çevresi'nin nasıl ve ne şekilde metinler yazdıklarını stilistik bir okumayla gösterilmiştir. Bu düşünce şeklinin temeli özellikle heteroglossia, diyalogculuk, kronotop, karnavalesk ve çokseslilikte saklıdır. Heteroglossia (Çokdillilik); bir metin veya söylemde farklı toplumsal, kültürel ve ideolojik seslerin bir arada bulunmasını ifade eder. Bu kavram, dilin tek bir otoriter sesle sınırlı olmadığını, aksine çeşitli bakış açıları ve söylem biçimlerini barındırdığını savunur. Mikhail Bakhtin'e göre heteroglossia, dilin canlılığını ve çok katmanlı doğasını gösteren temel bir özelliktir. Diyalogculuk (Dialogism); her dilsel ifadenin veya metnin başka ifadelerle sürekli diyalog içinde olduğunu öne süren bir yaklaşımdır. Bu kavram, anlamın sabit değil, karşılıklı etkileşim ve çoklu sesler arasındaki ilişkiyle oluştuğunu vurgular. Bakhtin'e göre, hiçbir söylem tamamen bağımsız değildir; her söylem, geçmişteki ve gelecekteki diğer söylemlerle bağ kurar. Kronotop (Chronotope); edebi metinlerde zaman ve mekânın birbiriyle nasıl ilişkilendirildiğini açıklayan bir kavramdır. Bu terim, anlatının yapısını belirleyen zaman-mekân örgüsünü analiz etmek için kullanılır. Bakhtin, farklı edebi türlerin özgün kronotoplar aracılığıyla kendi anlatı dünyalarını inşa ettiklerini savunur.

Karnavalesk (Carnivalesque); toplumsal normların, otoritenin/ hiyerarşik düzenin mizah, abartı yahut grotesk unsurlarla ters yüz edildiği bir kültürel ve edebi yaklaşımdır. Bu kavram, özellikle Orta Çağ karnavallarından ilham alarak sıradanın altüst edilmesi ve farklı seslerin özgürce ifade edilmesini vurgular. Bakhtin'e göre karnavalesk, ciddi olanın parodisi yoluyla yeni anlamların ortaya çıkmasına zemin hazırlar. Çokseslilik (Polyphony); edebi eserde birbirinden bağımsız, özgün bakış açılarına sahip karakterlerin ve seslerin bir arada bulunmasıdır. Bu kavram, her bir sesin otoriter bir anlatıcıya boyun eğmeden kendi hakikatini ifade etmesine olanak tanır. Bakhtin, özellikle Dostoyevski'nin romanlarını çokseslilliğin en iyi örnekleri olarak değerlendirir. Bu metin yazılırken de aynı metodoloji uygulanmıştır. Medvedev-Bahtin ikilisine bizzat onların kullandığı şekilde edebi semiyotik-komütasyon [değişme] yaklaşımı, paradigmatik analiz ve sözdizimsel analiz uygulanmıştır. Medvedev ve Bahtin'in başarısı Kopenhag-Tartu Okulu, Moskova göstergebilim okulu, yapısalcılık-postyapısalcılık, yapısöküm-postmodernizm, Rus biçimciliği vs. paradigmaları daha ortaya çıkmamışken bunların öncülü sayılabilecek düşünceleri geliştirmelerinde saklıdır. Bu metinde kısmen de olsa Pavel Nikolayeviç Medvedev'in edebiyat araştırmalarındaki biçimsel yöntemi, sosyolojik şiir poetikasına eleştirel bir giriş olarak açıklanmıştır.

Biçimciler fütürist zevklerine bilimsel formüller görünümü kazandırdılar ve böylece bilime eleştiriyi, eleştiriye de kötü bilimi getirdiler. Fakat biçimci eleştirinin temel unsuru, ilerleyen yıllarda temelde klasik partizan doğası gibi bir olguya dönüşmüştü [Sovyet Sanatı'nın özellikleri/ renkleri-estetiği görülmeye başlamıştı]. Onlara göre eleştiri bir yazarın doğal organı gibiydi. Okuyucunun bir parçası olmaktan ziyade belirli bir sanatsal eğilimi ifade etmekteydi [Sanatı toplum için değil salt sanat için yapıyorlardı. Ama yine de ideolojik eleştiri çemberinin/ dairesinin halesinden bir türlü kurtulamıyorlardı]. Bu eleştiriyi, bir yanda dönemin toplumsal ve genel ideolojik talepleri ile diğer yanda edebiyat arasındaki temel aracılık rolü olan işlevlerinden yoksun bırakmaktı [Konuya tam anlamıyla neşter vuramıyorlardı çünkü bunu yapmalarına engel olan baskıcı-tahammülsüz bir rejim vardı]. Çıkardıkları sesler günler geçtikçe sessizleşmeye başlamıştı. Rejim tarafından sadece sözcükleri değil yaşayan bedenleri de alınmıştı.

Toplumsal düzenleri, dil açısından anlaşılabilir bir konuma yerleştirmek yerine tıpkı bir kumarbaz gibi biçimlerle biçimcilik yapma oyununa alışmışlardı. [Dostoyevski hem yazdığı romanda hem de gerçek hayatta bir Kumarbaz'dı. Yetenekli bir kumarbazdı çünkü kendi oyununu hastalıklı diye tarif edilen insanların psikolojisinden daha iyi bir şekilde kurmuştu. Birden fazla çoksesli bir yazardı. Romanlarında bizzat yazarın yazarı olarak kendi kendine konuşurdu ama deli değildi. Zira "zarla dönmeyecek şans!"ın (Stephane Mallarme) hayatın bizzat kendisi olduğunu bilecek kadar akıllıydı.]. Biçimci eleştirmenler, akademisyenlik ile militan bir edebiyat hareketi arasında saçma ve belirsiz bir konum aldılar. Bu doğrultuda dilbilim eğitimi almışlar, kendilerini fütürist bir programa bağlamışlar ve birini diğerini desteklemek için kullanıyorlardı. Elbette böyle bir durum son derece anormaldi ve uzun süre buna dayanamadılar. Şu anda bunun aşıldığı açıkça görülüyor. Biçimciler, felsefe ile fütürizm arasındaki eski yerlerine hala çekilseler de, yavaş yavaş okur ile edebiyat arasında bir konum almaya başlamışlardı. Biçimcilerin edebiyat eleştirisi için gerekli olan gerçek sosyolojik öncüllere sahip olmadıklarını vurgulamaya pek gerek yok. Burada, bu makalenin sonunda şu soruyu sormak yerinde olacaktır: Biçimsel yöntemin tarihsel önemi nedir? Biçimciliğe ilişkin mevcut tarihsel görev açıktır. Bu görev bilinci olmayanların acımasızca eleştirisini ve temel ilkelerinin biçimcilerin kendileri tarafından korkusuzca gözden geçirilmesini içerir. Bu nedenle formalizmi göz ardı etmek ya da onu kendi gerekçeleri dışında eleştirmek beyhude bir çabadır. Medvedev makalesini oldukça tatsız birkaç cümleyle bitirmektedir: "Marksist akademisyenlerin biçimcilere minnettar olması gerektiğine inanıyoruz. Çünkü Formalistler, teorilerinin ciddi eleştirilere hedef olabilmesinden dolayı onlara minnettardırlar. Marksist bilimin temellerinin açıklığa kavuşturulacağı süreçte biçimcilere daha çok önem verilmelidir. Her genç bilim ve Marksist edebiyat araştırmacısı, iyi bir rakibe zayıf bir müttefikten çok daha fazla değer vermelidir" (Bahtin ve Medvedev, 1991, s. 174). Marksistlerin edebi eserlere bakış açısı, bunların sürekli bir sanatsal standarda göre yaratılmış eserler değil, o döneme özgü ekonomik ve ideolojik faktörlerin sonuçları olduğu yönündedir. Medevedev de ne yazık ki sanat ve edebiyata ideolojik bakış açısının katılığından kurtulamamıştır. Marshall Berman'ın ifadesiyle söylersek "*Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*!" (Berman, 2021, s. 10).

Pavel Nikolayevich Medvedev'in sosyolojik poetikası, edebiyatı yalnızca estetik bir nesne değil, toplumsal bağlamın dinamik bir tezahürü olarak kavrar. Biçimsel yöntemle kurduğu gerilim hattı, dilin yapısal yönlerini çözümlemekle kalmaz, dilin toplumsal dokudaki yankılarını da açığa çıkarır. Medvedev'e göre metin, kendi içine kapalı bir yapı değil, ideolojilerin, tarihsel katmanların ve kültürel kodların süreklilik içinde yeniden üretildiği bir diyalog alanıdır. Bu anlayış, edebiyat incelemesini dilin sınırlarını aşan bir düşünsel derinliğe taşır. Edebiyat, Medvedev'in bakışında, yalnızca formların estetik harmonisiyle değil, varoluşun çok katmanlı gerçeğiyle örülüdür. Metin, anlamını yalnızca kendi yapısında değil, taşıdığı ideolojik izlerde, tarihsel yankılarda bulur. Biçim, bir araç değil, toplumsal bilinçle kesişen bir hakikat alanıdır. Bu noktada şiirsel dil, soyut bir estetik

oyun değil, insan deneyiminin tarihsel ve kültürel hafızasına işlenmiş izi halini alır. Medvedev'in ortaya koyduğu poetik zemin, edebiyat incelemelerinde yeni bir varlık anlayışına kapı aralar. Dil, artık yalnızca bir ifade aracı olmaz, insanın dünya ile kurduğu varoluşsal ilişkinin düşünsel mekânıdır. Bu anlayış, edebi metni çözümlemekle yetinmez; metnin ötesinde saklı olan ideolojik yapıları, tarihsel bağlamları ve kültürel kodları da görünür kılar. Bu nedenle Medvedev'in yaklaşımı, edebiyat incelemelerine kuramsal ve felsefi bir derinlik kazandırır. Edebiyat, toplumun sessizce konuşan vicdanıdır. Her kelime, geçmişte söylenmiş olanın ve gelecekte söylenecek olanın gölgesini taşır. Anlam ise tek bir sesle değil, karşıt seslerin yankısıyla doğar.

Pavel Nikolayevich Medvedev, 20. yüzyılın önemli edebiyat teorisyenleri/ eleştirmenlerinden biri olarak, edebiyat ve sanatın toplumsal bağlamını anlamaya yönelik derin bir felsefi yaklaşım geliştirmiştir. Medvedev, özellikle Mikhail Bakhtin ve Valentin Voloşinov ile birlikte çalışmalar yürüterek, dilin/ edebiyatın sosyal boyutta tarihsel süreçlerle olan ilişkisini incelemiştir. Ona göre, edebiyat yalnızca estetik bir ürün değil, aynı zamanda toplumsal gerçekliğin bir yansıması ve bu gerçekliği dönüştürebilecek bir araçtır. Medvedev'in eserleri, edebiyatın sınıfsal çatışmalar, ideolojik mücadeleler ve kültürel kimlikler bağlamında nasıl işlediğini ortaya koyar. Bu yaklaşım, edebiyatın yalnızca bireysel deha ürünü olmadığını, kolektif bir sürecin parçası olduğunu vurgular. Medvedev'in sanat anlayışı, diyalojik bir perspektifle şekillenir. Bakhtin'in diyalog kavramından etkilenen Medvedev, sanat eserlerinin çoksesli yapıya sahip olduğunu ve farklı seslerin, perspektiflerin ya da ideolojilerin bir arada var olabileceğini savunur. Bu, sanatın tek bir otoriter söyleme indirgenemeyeceği anlamına gelir. Medvedev için edebiyat, toplumdaki çeşitli söylemlerin birbirleriyle etkileşime girdiği dinamik bir alandır. Bu nedenle, edebiyat eserleri, yalnızca yazarın niyetleriyle değil, aynı zamanda okuyucuların ve toplumsal bağlamın etkisiyle de şekillenir. Bu diyalojik yaklaşım, Medvedev'in edebiyatı, statik bir metin olmaktan çıkarıp, canlı ve sürekli değişen bir süreç olarak görmesini sağlar. Felsefi olarak, Medvedev'in çalışmaları, Marksist estetik ve dil teorisiyle derin bir bağlantı içindedir. Ona göre, sanat ve edebiyat, üretim ilişkileri ile toplumsal yapılar tarafından belirlenir, ancak bu belirlenim, sanatın özerkliğini tamamen ortadan kaldırmaz. Medvedev, sanatın toplumsal gerçekliği yansıtmanın ötesinde, bu gerçekliği eleştirel bir şekilde sorgulayabileceğini ve dönüştürebileceğini savunur. Bu nedenle, onun felsefesi, sanatın yansıtma ve bir eylem biçimi olduğu ikili doğasını ortaya koyar. Medvedev'in bu düşünceleri, edebiyat ve sanatın toplumsal değişimdeki rolünü anlamak isteyenler için hala önemli bir referans noktasıdır. Bu nitelikli analiz biçimiyle, onun çalışmaları sadece edebiyat teorisi alanında değil, aynı zamanda felsefe ve sosyal bilimlerde de kalıcı bir iz bırakmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: *Dış bağımsız.*
Çıkar Çatışması: *Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.*
Finansal Destek: *Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.*

Peer-review: *Externally peer-reviewed.*
Conflict of Interest: *The author declare no conflict of interest.*
Financial Support: *The author declared that they received no financial support for this study.*

Kaynaklar

Bahtin, M.M. (2000). *M. M. Bakhtin; Freydizm, formal'nyy metod v literaturovedenii, Marksizm i filosofiya yazyka, Stat'i*, Moskva: Labirint.

Bakhtin, M. M.ve Medvedev P. N. (1991). *The formal method in literary scholarship: A critical introduction to sociological poetics*. Translated by Albert J. Wehrle, The Johns Hopkins University Press.

Berman, M. (2021). *Katı olan her şey buharlaşıyor*. Çev. Bülent Peker ve Ümit Altuğ, İletişim Yayınları.

Daria A. M. (2023). Research fellow at Russian Academy of Sciences (St. Petersburg). http://isfp.sdf.org/russian_thinkers/pavel_medvedev.html. Erişim tarihi: (05/09/2023).

Eichenbaum, B. (1924). "Vokrug Voprosa o Formalistah", Around the question on the Formalists), *Pechat' i Revolucija*, No: 5. pp. 2-3.

Erlich, V. (1979). *The formal method in literary scholarship: A critical introduction to sociological poetics*. By P. N. Medvedev and M. M. Bakhtin. Translated by Erlich, Victor. (1973). "Russian Formalism", *Journal of the History of Ideas*, 34(4), 627–638. doi:10.2307/2708893.

Gyunter, G. (2009). Ostraneniye-Brekht i Shklovskiy. *Russkaya Literatura*, (2), 59-66.

Medvedev, Iu. P., and Medvedeva, D. A. (2004). *The scholarly legacy of Pavel Medvedev in the light of his dialogue with Bakhtin*. In Craig Brandist, David Shepherd and Galin Tihanov (eds), The Bakhtin Circle: In the Master's Absence. Manchester and New York: Manchester University Press.

Medvedev, P. N. (2000). Formal'nyy metod v literaturovedenıı: Kriticheskoye Vvedeniye v Sotsiologicheskuyu poetiku, M. M. Bakhtin; Freydizm, Formal'nyy Metod v Literaturovedenii, *Marksizm i Filosofiya Yazyka, Stat*'i In (s. 185-348), Moskva: Labirint.

Nikolyukina, A. N. (2001). "Ostraneniye". Literaturnaya entsiklopediya terminov i ponyatiy/ Institut nauchnoy informatsii po obshchestvennym naukam RAN: Intelvak, Stb. 704.

Olshansky, D. (2011). "Pavel Medvedev". Gallery of Russian Thinkers, Translation by David Shepherd, Yury P. Medvedev, literary critic (St. Petersburg) and Trotsky, Leon (1924[1957]). *Literature and revolution*. Russell & Russell.

Wehrle, Albert J. Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press, 1978 [Leningrad: "Priboi," 1928]. xxvi, 191 pp. *Slavic Review*, 38(1), 154-155. doi:10.2307/2497280.

Zakharov, V. N. (2007). Problema zhanra v «shkole» Bakhtina // *Russkaya literatura*. — № 3. 19-30.

Görseller

Görsel 1. *Gençlik yıllarında Medvedev*, https://ru.openlist./images/3/39/Medvedev.jpg E. T. (07/09/2023).

Görsel 2. *P. N. Medvedev bir koltukta dinlenirken*, http://www.isfp.co.uk/russian_thinkers/pavel_medvedev.html E. T. (07/09/2023).

Görsel 3. *Edebiyat Biliminde Biçimsel Yöntem-Sosyolojik Şiire Eleştirel Bir Giriş*, https://archive.org/.jpg E. T. (07/09/2023).

Görsel 4. *Mihail Bahtin ve Arkadaşları*, https://monoskop.org/Mikhail_Bakhtin/.jpg E. T. (07/09/2023).

Görsel 5. *Rus Biçimciliği'nin en önemli temsilcisi Viktor Shklovsky*, https://lechaim.ru/ARHIV/130/bekicer.files/image001.jpg E. T. (07/09/2023).

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI
ATATURK UNIVERSITY PUBLICATIONS

Araştırma Makalesi *Research Article* DOI: 10.53487/atasobed.1622901

Kullanım Kılavuzlarının Çevirisi Üzerine Bir İnceleme

An Examination on the Translation of User Manuals

Nahide ARSLAN
Marmara Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, İstanbul, Türkiye

Marmara University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Translation and Interpreting, İstanbul, Türkiye
nahide.arslan@marmara.edu.tr

Öz

Bir ürünün uluslararası piyasaya açılması küreselleşmenin etkisiyle olmaktadır. Küreselleşmeye koşut gelişen ve yaygınlaşan teknolojik ürünler çeşitli toplumlar tarafından talep edilmekte ve bu talep kullanım kılavuzlarının çevrilmesi gereksinimi ortaya koymaktadır. Bu noktada üretici ile kullanıcı arasındaki iletişim çeviri yoluyla sağlanmaktadır. Kullanım kılavuzları, bir ürünün kurulumundan kullanımına, bakımından sorun çözümüne tüketicinin gereksinim duyduğu her çeşitli bilgiyi içerdiği için kullanımlık metinler olarak tanımlanır. Kullanım kılavuzları en çok titizlik gerektiren çeviri türleri arasında yer almaktadır. Alana özgü terminoloji, yönerge ve talimatlar içeren bu metinlerin erek kitleye doğru ve anlaşılır bir şekilde aktarılması metni işlevsel kılmak amacıyla büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda çalışmanın amacını, Philips marka bir ürünün kullanım kılavuzunun dilsel özelliklerini ve kaynak dil Fransızcadan erek dil Türkçeye çevirisinde çevirmen kararları doğrultusunda izlenen çeviri stratejilerini belirlemek oluşturmaktadır. İnceleme neticesinde çevirmenin kaynak dil odaklı ödünçleme, birebir; erek dil odaklı değiştirme, yer değiştirme, açımlama ve çıkarma stratejilerini kullandığı saptanmıştır. Çevirmenin erek dil odaklı çeviri stratejilerini sıklıkla kullanımı erek dilin olanakları ölçüsünde erek kitlenin beklenti ve ihtiyaçlarını dikkate alarak değişimler yaptığını ortaya koymuştur. Genel olarak, kullanımlık metinlerin çevirisinde açık ve anlaşılır bir dil kullanımına özen gösterilmesi gerektiği ve kullanım kılavuzlarının erek dilde işlevsel olarak kullanılabilmesi için birden çok çeviri stratejisi ile aktarıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çeviri normları, çeviri stratejileri, çevirmen, işlevsellik, kullanım kılavuzu, metin türü

Abstract

The entry of products into the international market is due to the effects of globalization. Technological products, which are developing and spreading in parallel with globalization, are demanded by various societies, and this demand reveals the need for translation of user manuals. At this point, communication between the manufacturer and user is provided through translation. User manuals are defined as pragmatic texts because they contain information that consumers need. These texts are among the most difficult types of translations. Containing discipline-specific terminology, guidelines, and instructions, user manuals should be conveyed to the target audience in an accurate and understandable manner. In this context, this study aims to determine the linguistic features of Philips brand product's user manual and the translation strategies followed in line with the translator's decisions in the translation from the source language French to the target language Turkish. As a result, it was determined that the translator used borrowing and literal strategies that were source language-oriented; modulation, transposition, paraphrasing, and omission strategies that were target language-oriented. The translator's frequent use of target language-oriented translation strategies reveals that he/she makes changes by considering the expectations and needs of the target audience to the extent that the target language allows. In general, we concluded that a clear and understandable language should be used in the translation of pragmatic texts and that user manuals should be translated using more than one translation strategy to provide functionality in the target language.

Keywords: Translation norms, translation strategies, translator, functionality, user manual, text type

Geliş Tarihi/Received 19.01.2025
Kabul Tarihi/Accepted 11.04.2025
Yayın Tarihi/Publication Date 25.04.2025

Cite this article as: Arslan, N. (2025). An examination on the translation of user manuals. *Current Perspectives in Social Sciences*, 29(2), 178-188.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.

Giriş

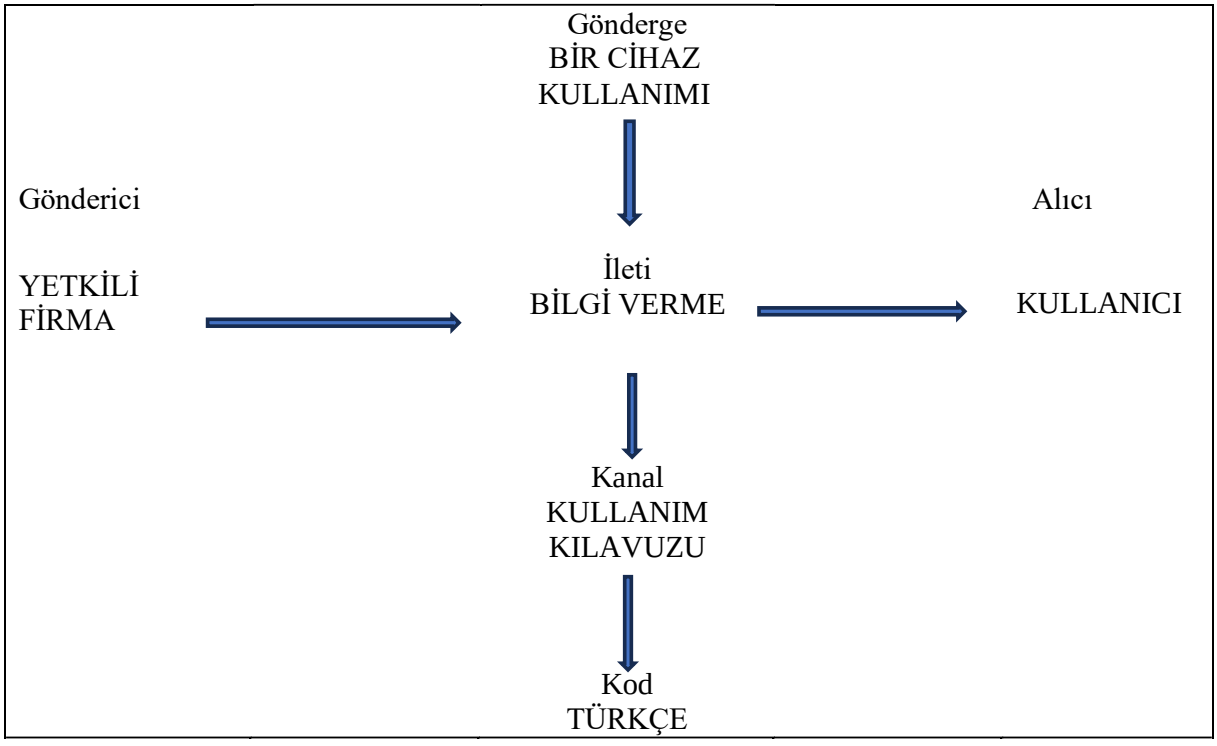
Günümüz bilgi ve iletişim çağına bağlı olarak çeviribilim araştırmalarının diğer alanlarla olan etkileşiminin her geçen gün gelişme kaydettiği görülmektedir. Öyle ki, bilimsel ve teknolojik alanlardaki bilgi aktarımı için yazılı, sözlü, görsel ve işitsel kanalların yanında farklı metin türlerinin de etkili bir biçimde kullanıldığı ifade edilmektedir (Korkmaz, 2016, s. 22). Bu noktada çeviri, bir taraftan insanlara ihtiyaç duyduğu bilgiye erişim konusunda araç olurken, diğer taraftan da içeriğin ait olduğu metin türüne göre izlenen yolu göstermesi bakımından iletişim amacı taşımaktadır. Vardar (1978, s. 198) çeviri işlemini bir doğal dildeki bildirileri anlamsal ve işlevsel bir eşdeğerlik sağlayarak bir başka doğal dile aktarma olarak tanımlamıştır. Çevirinin anlam ve işlevsel eşdeğerliliğine ilişkin şöyle bir tanımlamaya rastlanılmıştır:

> *"(…) kaynak dildeki sözü amaç dilde yeniden bulmak, yalnızca anlamı aktarmakla yetinmemek, anlamla birlikte biçimsel özellikleri de dizgi olarak amaç dile aktarmaktır. Ne olursa olsun, belli bir biçimde dökülmediği sürece anlam kavranılmaz kaldığına göre biçimden soyutlanmış bir anlamın gereğince aktarılabileceği düşünülemez."* (Hjelmslev, 1971, aktaran Keleşoğlu, 1991, s. 146)

Bu tanımlamalar, kaynak dildeki bir sözcük ya da tümcelerin soyut çevirisinin yani salt dilsel aktarımlarının söz konusu olmadığını, aynı zamanda erek kitlenin ve metin türünün de dikkate alınarak çevirilerin yapılması gerektiğini ortaya koymaktadır. İletilerin aktarılmasında asıl görev çevirmene düşmektedir. Çevirmenin süreçte uyguladığı işlemler ve bu işlemlerin sonucu ortaya çıkan ürün çevirmenin sorumluluğundadır. Ancak "Çevirmen, karar verirken tümüyle özgür değildir, onun da uyması gereken normlar vardır… Bunlar örneğin metin türü normları ya da metnin kullanılacağı merciinin normlarıdır" (Eruz, 2008, s. 49). Bir diğer söylemle çevrilecek metin türüne ilişkin sahip olunan bilgi çeviri sürecinde çevirinin işlevini göstermek üzere belirleyici olacaktır. "Metin türü geleneklerinin tanınması, iletişimin gerçekleşmesi açısından belli bir anlam taşır" (Göktürk, 2023, s. 35). Hangi gelenekte, hangi özellikte ve hangi nitelikte bir metnin ele alındığı çevirmenin çeviri işlemlerini saptamasında doğrudan etkili olacaktır. Bu bağlamda, "Çeviri kuramı açısından metin türü ile çeviri yöntemi arasında doğrudan bir ilişki olduğundan dolayı, kullanım kılavuzlarının metin türü olarak sınıflandırılması gerekliliği" (Sığırcı, 2016, s. 18) önem kazanmıştır.

Kullanım Kılavuzları

Genel anlamıyla kullanım kılavuzu, bir ürünün nasıl kullanılacağını ve ihtiyaç durumunda hangi işlemlerin izleneceğini gösteren bir dizi bilgi ve talimat içeren metinlerdir. Kullanım kılavuzları belirli bölümlerden oluşmaktadır. Bu bölümler ürünün niteliğine (küçük ev aletleri, büyük elektrikli/elektronik cihazlar, vb.), ülke menşeine ve firma ölçeğine göre değişiklik göstermektedir. Bu sebeple kullanım kılavuzlarının tek biçimli (standart) bir yapısının olduğunu söylemek oldukça güçtür. İncelediğimiz kadarıyla "Bir kullanım kılavuzunun 1. Ürün hakkında genel bilgi ve gerekli önkoşulların verildiği "Giriş"; 2. Ürünün kurulumuna dair talimatların görsellerle desteklendiği "Kurulum"; 3. Ürünün kullanımına dair talimatların yine görsel ve simgelerle anlatıldığı "Temel Kullanım"; 4. Ürünün daha gelişmiş veya özel kullanım şekillerine dair talimatların yer aldığı "İleri Kullanım"; 5. Ürünün uzun süre kullanılmasını sağlayacak "Bakım ve Temizlik"; 6. Sık karşılaşılan sorunların çözümüne yönelik talimatlar ya da yetkili servislerinin iletişim bilgilerinin bulunduğu "Sorun Giderme" ya da "Garanti Belgesi"nin de yer aldığı bölümlerden oluşmaktadır. Söz konusu çok uluslu bir firmanın ürünü olması hâlinde bu bölümlerin başta İngilizce olmak üzere farklı birçok dilde yazılmaktadır. En temel işlevi iletişim kurmak olan bir metin, bildirişim işlevi bulunan bir belge niteliğindedir. Dili işlevsel bir yapı olarak tanımlayan R. Jakobson, yazılı ya da sözlü iletişimin gerçekleşmesi için altı temel ögeye gereksinim olduğunu ifade etmiştir. Söz konusu ögeler bir ürünün kullanım kılavuzu için şöyle görselleştirilebilir (Görsel 1).

Görsel 1.
Jakobson'un İletişim Modeli

Jakobson'un bu modelini bir kullanım kılavuzu özelinde, yetkili firmanın (gönderici), kullanıcıya (alıcı) bir ürün (gönderge) ile ilgili ve bu ürünün tanıtımı, kullanımına yönelik bilgi paylaşımını (ileti) yazılı bir metin aracılığıyla (kanal) Türkçe (kod) aktardığı şeklinde açıklayabiliriz. İletişimin kurulabilmesi için metnin birtakım işlevleri yerine getirmesi gerekir (Jakobson, 1963, s. 214). Sözgelimi yukarıdaki örnekte verildiği üzere bir kullanım kılavuzunun alıcının (kullanıcı) gereksinimine cevap vermesi beklenir. "Metinler alıcı için, belli bir amaca yönelik olarak üretilir. Onlar birer edimdir" (Ünsal, 2019, s. 42).

Bir kullanım kılavuzunda farklı anlamlara gelebilecek sözcüklerin kullanımından kaçınmalıdır. Kıran ve Eziler Kıran'ın (2013, s. 91) belirttiği üzere kullanım kılavuzunda kesinlik, kısalık ve açıklık egemendir; tek anlamlı kesin göndergeler kullanılmak zorundadır. Buradan kullanım kılavuzlarında dilin gönderge işlevinin baskın olduğu söylenebilir. Bununla birlikte kullanım kılavuzlarında bir cihazın kullanımına ilişkin olası sorunları önlemek amacıyla kullanıcıya herhangi bir eylemi yapması ya da yapmamasına dair talimatların verildiği de görülmektedir. İşte bu yönüyle kullanım kılavuzlarının çağrı işlevini de yerine getirdiği anlaşılmaktadır. Kullanıcı davranışını düzenlediği için kullanım kılavuzlarında metin türleri ile söylem türlerinin karma bir yapıda bulunabileceği ifade edilmiştir (Adam, 2001).

K. Reiss'in metinleri baskın işlevlerine göre türlerine ayırdığı görülür. Metin türlerini Bühler'in "Organon Modeli" üzerine temellendirir. Buna göre, metinleri iletişimsel işlevi doğrultusunda bilgilendirici, anlatımcı, işlemsel ve daha sonra eklenen çoklu-araçsal olmak üzere dört ulamda sınıflandırır (Reiss, 1983, 1984 aktaran Göktürk, 2023, ss. 27-29). Bilgilendirici metinler içerik, anlatımcı metinler biçem, işlemsel metinler eylem odaklı iken, çoklu-araçsal metinlerde bu üç işlevden birinin daha baskın olduğu görülür. Bu metinlerin çevirisine gelince, bilgilendirici metinlerde içerik aktarımı önem kazandığından açıklayıcı deyişlere, açımlamalara başvurulabilir. Anlatımcı metinlerde kullanıcıya özgü bir dil kullanımı söz konusu olduğundan bu metinlerin çevirisinde özgün metindeki sanatsal biçeme koşut bir etkinin yaratılması hedeflenir. Alıcıyı belli bir davranışa, tepkiye, eyleme yönlendirmeye yönelik olan işlemsel metinlerin çevirisinde eşdeğer etkiyi oluşturmak amacıyla uyarlama ya da yeniden yazma stratejileri kullanılabilir. Çoklu-araçsal metinlerin çevirisinde ise kaynak metnin özelliğine ve baskın olan işlevine göre çeviri strateji belirlenebilir. Reiss'in sınıflaması çerçevesinde kullanım kılavuzlarının ürünün tanıtımı, kullanımı, bakımı ve sorunları ile ilgili bilgi sağlamasıyla bilgilendirici; cihazın kurulumuna, temizliğine ve olası arızalarına yönelik kullanıcıyı talimatları uygulamaya adım adım yönlendirmesiyle işlemsel metin türüne girdiği, dolayısıyla birden fazla metin türü ile ilişkili olduğu görülmektedir. Bilgilendirici ve işlemsel ana-metin türünün genellikle 'kullanımlık' metin türü olarak da adlandırıldığı (Durmaz Hut ve Ünsal, 2017, s. 80); bu tür metinlerin genellikle doğrudan ve geçici bir fayda sağladığı, estetik

kaygılar taşımadığı (Chartier, 2012, s. 69) ifade edilmiştir.

Alanyazında bu metin türlerinin değişik biçimlerde ifade edildiği görülmektedir. İletişim birimi olarak nitelendirilen ve belirli bir bildirişim bağlamında üretilen yazılı ve sözlü metinlerin kullanımlık metinler ve kurmaca metinler olmak üzere iki başlıkta sınıflandırılmıştır (Günay, 2007; Tepeli ve Börekçi, 2019, s. 262). Kullanımlık metinler, günlük hayatta her zaman karşılaşılan gerçek durumları değiştirmeden aktaran metinler; kurmaca metinler ise yapısındaki ve söyleşindeki özelliklerden dolayı okunup kavranmasında sanatçı ile okuyucunun kendine göre kuralları olan, bir iletişim durumuna girilmesi gereken metinler olarak tanımlanmıştır (Erkul, 2004, s. 82). Delisle (2001, aktaran Derkunt, ss. 17-19), estetik kaygıdan uzak bilgi alışverişi sağlayan metinleri pragmatik metinler olarak tanımlamıştır. Pragmatik metinleri genel olarak günlük hayatta uygulanabilen, çok kısa metinler olma özelliği taşıyan ve kısa sürede işe yarayıp biten metinler olarak açıklamıştır. Bu açıklamalardan kullanımlık metinlerde iletişimin belli bir gönderge içerdiği, bilginin tarafsız ve kesin olduğu, kurmaca metinlerde ise göndergenin onu üretenden izler taşıdığı, değişken ve yoruma açık olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca kullanımlık metinlerin pragmatik ve bilgilendirici metinlerle, kurmaca metinlerin anlatımcı metin türü olarak nitelendirildiği görülmüştür.

Çeviri stratejileri açısından kullanım kılavuzları genellikle terminoloji ve kullanılabilecek nitelikte olmaları konusunda ele alınmıştır. Kimi araştırmacıların erek dile uygun terim aktarımı, kimi araştırmacıların ise terim aktarımından ziyade çeviri metinlerinde teknik bir iletişim sağlanmasını önceledikleri kaydedilmiştir. Bu açıdan, kullanım kılavuzlarının çevirisinde erek okurların, aldıkları bilgileri "kolay, uygun ve etkin bir biçimde" kullanıp kullanamayacaklarının önemli olduğuna (Byrne, 2006, s. 11 aktaran Tahir Gürçağlar, 2021, s. 51) vurgu yapılmıştır. Kullanım kılavuzlarının çevirisinin amacı, "erek okur için kaynak metnin işlevlerini yerine getirmek" olarak açıklanmıştır (Nord, 2008, s. 6; Raková, 2014, aktaran Polat, 2016, s. 169). Bu sebeple, kullanım kılavuzlarının çevirisinin erek okur tarafından somut, anlaşılır ve içeriği en doğru şekilde aktaracak biçimde yapılması önem taşır.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışma kullanım kılavuzlarının dilsel özelliklerini ve kaynak dil Fransızcadan erek dil Türkçeye çevirisinde çevirmen kararları doğrultusunda izlenen çeviri stratejilerini belirlemeyi hedeflemektedir.

Yöntem

Kullanım kılavuzlarının dilsel özelliklerini ve çevirisinde izlenen çeviri stratejilerini belirlemeyi hedeflediğinden bu çalışma tarama modelinde betimsel bir nitelik taşımaktadır. Çalışmada Philips marka ütünün kullanım kılavuzu kaynak dil Fransızcadan erek dil Türkçeye çeviri stratejileri bağlamında incelenmiştir.

İnceleme

Philips marka kullanım kılavuzunun dilsel özellikleri genel çerçevede sunulmuş ve ardından çeviri stratejileri irdelenmiştir.

Dilsel Özellikleri

Kullanım kılavuzlarının birden fazla dilde yazıldığı görülür. Kılavuzda kullanılacak olan diller söz konusu ürünün ihraç edileceği ülkelere göre değişiklik gösterebilir. Genellikle üretildiği ülkenin dili birinci sırada yer alır. Ancak pek çok ülkede faaliyet gösteren firmaların kullanım kılavuzlarında dünya anlaşma dili (lingua franca) kabul edilen İngilizce birinci sırada yer alır. Yazı karakteri açısından kullanım kılavuzlarında başlıklar büyük harfle ve kalın punto kullanılarak, her başlık için verilen bilgiler ise küçük harfle ve küçük punto ile yazılır. Kullanım kılavuzlarında teknik bir dil kullanılır. Günlük hayatta kullanılmayan teknik sözcükler kılavuzlarda bulunabilir ki bu, bazen ifadelerin anlaşılmasında sorun çıkarabilir. Bundan dolayı kullanım kılavuzlarının görsel simgeler, tablolar ve hatta bir link adresi ile desteklendiği görülür. Bu bilgilerin sade, anlaşılır ve açık bir biçimde yazılması kullanıcı kitlenin kullanım kılavuzunu kolaylıkla anlaması için büyük önem taşır.

Kullanım kılavuzlarında ürüne ilişkin yönerge ve talimatların genellikle emir kipi ile yapılandırıldığı (Gamero, 2001, aktaran Olmo-Cazevieille, 2017, s. 144), ancak emir kipinin kullanımlarında farklılıkların olduğu görülmektedir. Çalışmanın bütüncesini oluşturan Philips marka ütünün kullanım kılavuzunda geçen emir kipi ve edilgen yapı kullanımları söz konusu kılavuzunun dil düzeyinin gösterir niteliktedir.

Türk Dil Kurumu'na göre emir kipi "Fiilin bildirdiği oluş ve kılışın gerçekleşmesinin emredildiğini veya istendiğini belirten ve

her şahıs için farklı çekimleri bulunan kip" olarak tanımlanır (Türk Dil Kurumu, t.y.). Kullanım kılavuzlarında emir kipinin bilindik kullanımını gösteren "kontrol edin, takip edin, kullanmayın…" ve daha kibar bir dil kullanımı olan "bırakmayınız, sağlayınız, emin olunuz…" gibi ifadelerle iki farklı tercihin olduğu, ancak kibar ifadenin tercih edilmesinin daha yaygın olduğu ifade edilmiştir (Tok, 2017, s. 936). Emir kipine ilişkin kaynak metindeki örnekler ve erek dil Türkçeye çevirileri Tablo 1'de sunulmuştur:

Tablo 1.
Dil düzeyi

Kaynak metin	Erek metin
Pour profiter pleinement de l'assistance offerte par Philips, **enregistrez** votre produit à l'adresse suivante : www.philips.com/welcome (p.13)	Philips'in sunduğu destekten tam olarak yararlanmak için ürününüzü www.philips.com/welcome adresinde **kaydettirin** (s.15)
Veuillez lire attentivement le guide de démarrage rapide de ce mode d'emploi avant d'utiliser votre appareil (Fig. 2-10) (p. 13)	**Lütfen** cihazı kullanmaya başlamadan önce bu kullanım kılavuzundaki hızlı başlangıç kılavuzunu dikkatle **okuyun** (s.15)

Tablo 1'de görüldüğü üzere, Fransızca kaynak metindeki "enregistrez" fiili erek metine "kaydettirin" biçiminde çevrilmiştir. İkinci örnekteki "veuillez lire" ifadesi Fransızcada daha kibar bir dil düzeyine işaret etmektedir ki bu ifade erek metine "lütfen" sözcüğü eklenerek "okuyun" olarak çevrilmiştir. Çevirmenin bu ifadeleri "kaydediniz, okuyunuz" gibi daha nazik biçimde aktarmamasının ardında kullanıcıları kullanım kılavuzunu doğrudan okumaya yönlendirdiği söylenebilir.

Ürüne bağlı olarak bazı kullanım kılavuzlarında İngilizce kısaltmaların kullanıldığı görülmektedir. Mete'ye (2014, s. 25) göre kısaltma, yazımdan tasarruf etmek ve akılda kalıcılık sağlamak amacıyla metin, özel kavram, ad veya terimlerin bir ya da birden fazla harfle ifade edilmesidir. Kısaltmaların dilde sıkça başvurulan bir kelime oluşturma yolu olduğu ve çok kullanılan kısaltmaların zamanla değişmez yapı kazanıp yeni bir kelime oldukları ifade edilmiştir (Erkan, 2016, s. 161). Fransızcada baş kısmı eksiltilmiş sözcükler, son kısmı eksiltilmiş sözcükler ve sözcük grubunun baş harfleriyle yapılan kısaltmalar olmak üzere üç tür kısaltma bulunmaktadır (İçel, 2017, s. 61). Tablo 2'de, son kısmı eksiltilmiş sözcükleri gösteren bir örnek sunulmuştur.

Tablo 2.
Kısaltma

Kaynak metin	Erek metin
Le curseur de vapeur est réglé sur **MAX** ou **ECO** (p.15)	Buhar düğmesi MAX veya ECO olarak ayarlanmıştır (s.18)

"MAX" kısaltması "maximum" sözcüğü yerine "ECO" kısaltması ise "ecology" sözcüğü yerine kullanılmıştır. Bu kısaltmaların söz konusu kullanım kılavuzunun Almanca, Felemenkçe, Rusça, Ukraynaca, Kazakça dillerinde de aynı şekilde aktarıldığı belirlenmiştir. İngilizce kökenli bu kısaltmaların diğer dillerin kullanım kılavuzlarında değişikliğe uğramadan kullanılması yeni kelime oluşumlarına örnek niteliğindedir.

Kullanım kılavuzlarında İngilizce kısaltmalar dışında İngilizce sözcüklere başvurulduğu da görülmektedir. Kaynak dil Fransızca olmasına rağmen kullanımına başvurulan İngilizce sözcük için ödünçleme stratejisinin uygulandığı görülmektedir. Ödünçleme "Kaynak dildeki bir sözcük ya da ifadenin erek dile aynen (ya yazıldığı ya da söylendiği gibi) taşınması" olarak tanımlanır (Berk, 2005, s. 141). Kaynak metin Fransızcada İngilizce sözcük kullanımına başvurulduğunu gösteren bir örnek ve erek dil Türkçeye çevirisi aşağıda sunulmuştur.

Tablo 3.
İngilizce sözcük

Kaynak metin	Erek metin
Fonction calc **clean** (p.14)	Hızlı kireç **çözme** (s.16)

Tablo 3'te kaynak metindeki söz öbeğinin sözdizimsel açıdan kaynak dil Fransızcanın yapısından farklı olduğu ve ödünçleme stratejisi kullanılarak İngilizce "clean" sözcüğünden oluştuğu görülmektedir. Kaynak dil Fransızcanın yanında İngilizce sözcük kullanımı kreol diline işaret etmektedir. Kreol "iletişim kurmak, özellikle ticaret yapmak için çeşitli dilleri bozarak, karıştırarak

elde edilen basit karma dizgeler" olarak tanımlanır (Kıran ve Eziler Kıran, 2013, s. 323). Dolayısıyla burada kreol dilinin oluştuğu ifade edilebilir. Kaynak metindeki "Fonction calc clean" öbeği erek dile birebir çevrildiğinde "kireç temizleme fonksiyonu" biçiminde bir karşılık vermektedir. Erek dilde anlaşılır bir ifade olmasına rağmen çevirmenin "clean" sözcüğünü "çözme" biçiminde aktarmayı tercih ettiği görülmektedir.

Terim, "Bir bilim, sanat, meslek dalıyla veya bir konu ile ilgili özel ve belirli bir kavramı karşılayan kelime; ıstılah" (Türk Dil Kurumu, t.y.) olarak tanımlanır. Sözcük yaratmaktan bağımsız olarak terim oluşturmanın bilinçli ve hedefe yönelik olduğu ifade edilir (Karaman, 2009, s. 45). Kullanımlık metin türü olan kullanım kılavuzlarını diğer metinlerden ayıran en belirgin özelliği içerdiği terimlerdir. Aşağıda kaynak dilde farklı sözcüklerden oluşan öbeklerin erek dile tek bir terimle aktarımları gösterilmiştir.

Tablo 4.
Terim

Kaynak metin	Erek metin
Bouton spray	Spreyleme düğmesi
Curseur de vapeur	Buhar düğmesi
Gâchette vapeur	Buhar püskürtme düğmesi

Tablo 4'te sunulan örneklerden kaynak metindeki farklı sözcük öbeklerinin erek dilde tek bir terimle, yani "düğme" ile verildiği görülmektedir. Birebir çevrilmesi durumunda "bouton spray", "sprey düğmesi"; "curseur de vapeur", "buhar sürgüsü", "gâchette vapeur", "buhar tetikleyicisi" gibi karşılıkları bulunmaktadır. "Bouton spray" dışındaki diğer çevirilerin kullanım kılavuzu için uygun olmayacağı ve bu sebeple "curseur, gâchette" sözcüklerinin erek metine "düğme" olarak aktarıldığı düşünülmektedir. Zaten "düğme" sözcüğü temel anlamı dışında "Çevrilmek veya üzerine basılmak yoluyla bir elektrik akımını açan, kapayan, herhangi bir makineyi işleten veya durduran parça" olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu, t.y.).

Çeviri Stratejileri

Kullanım kılavuzundaki çeviri stratejileri ve olası nedenleri gösterilmeye çalışılmıştır. Birden fazla çeviri stratejisi bulunmasına rağmen bir tümcede hâkim olan strateji kapsamında ele alınmıştır.

Ödünçleme

Ödünçleme, Jean-Paul Vinay ve Jean Darbelnet'nin doğrudan çevirinin bir türü ve yedi çeviri işleminden biri olarak sınıflandırdığı, kaynak metindeki bir sözcüğün erek metinde hiçbir değişikliğe uğramadan aktarılması ya da taşınması (Vinay ve Darbelnet, 1995, s. 31; Berk, 2005, s. 141; Yazıcı, 2007, s. 32; Odacıoğlu ve Barut, 2018, ss. 1382-1383) olarak tanımlanır. Kaynak dildeki bir sözcüğün erek dilin ses özelliklerine göre değişimlere uğramasının gerisinde kaynak dilin erek kitleye tanıtılması ya da özellikle teknik metinler söz konusu olduğunda erek dile yeni bir sözcük kazandırılması gibi amaçların bulunması yer almaktadır.

Tablo 5.
Ödünçleme

Kaynak metin	Erek metin
Adaptation à la quantité **optimale** (p. 13)	Otomatik olarak **optimum** miktara ayarlanmış (s. 15)

Tablo 5'te "optimale" sözcüğü erek dile "optimum" biçiminde aktarılmıştır. "Optimum" sözcüğü Fransızca "optimal (e)" sözcüğünden ödünçlenmiştir. Bu sözcüğün 1. "en uygun, en elverişli", 2. "uygun değer" (Türk Dil Kurumu, t.y.) karşılıkları bulunmaktadır. Çevirmenin "optimum" sözcüğünü erek dilde kabul gören bir sözcük olduğu için kullanıldığı söylenebilir.

Sözcüğü sözcüğüne çeviri

Sözcüğü sözcüğüne çeviri stratejisi "çevirmenin kaynak metnin biçimsel özelliklerine bağlı kalarak ve genellikle erek dilin dilbilgisine uygun olarak metni ürettiği bir çeviri stratejisi" olarak aktarılır (Berk, 2005, s. 150). En sık başvurulduğu türlerin teknik ve tıbbi metinler olduğu ifade edilir (Odacıoğlu ve Barut, 2018, s. 1385). Kullanım kılavuzunda kaynak dildeki tümcelerin

erek dil Türkçeye dilbilgisel ve anlamsal açıdan birebir aktarıldığını gösteren iki örnek Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6.
Sözcüğü sözcüğüne

Kaynak metin	Erek metin
Votre appareil **a été conçu pour être utilisé** avec de l'eau du robinet **Sélectionnez** le réglage de température **adapté à votre vêtement conformément au tableau 1 ci-dessous** (p.13)	Cihazınız musluk suyuyla **kullanılmak üzere tasarlanmıştır**. **Aşağıdaki tablo 1'e göre giysilerinize uygun** sıcaklık ayarını **seçin** (s.15)

Buna göre, ilki edilgen çatı, diğeri emir kipinden oluşan örneklerin erek dilin yapısına sadık kalarak aynı dilbilgisel ögelerle aktarıldığı, ancak farklı dil ailesinden geldiği için sözdizimsel açıdan farklılıkların olduğu görülmektedir.

Değiştirme

Vinay ve Darbelnet'ye göre dolaylı çevirinin bir türü ve yedi çeviri yönteminden biri olan ve modülasyon olarak da adlandırılan değiştirme stratejisi, "çevirmenin erek metindeki bir bölümü, bakış açısını değiştirerek ya da bir açıklama getirerek yeniden düzenlediği bir çeviri işlemidir" (Berk, 2005, s. 138). Kültürel özelliklere bağlı zorunlu bir anlamsal değişikliğin yapıldığı örnek Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7.
Değiştirme (Kültürel)

Kaynak metin	Erek metin
Félicitations pour votre achat et bienvenue dans l'univers Philips (p. 13)	Ürünü satın aldığınız için **teşekkür ederiz**; Philips'e hoş geldiniz (s. 15)

Kaynak metindeki "félicitations" mutlu bir olay, başarı vb. vesilesiyle yapılan kutlama anlamına gelmektedir (Le Robert pratique, 2013, s. 591). Bu söz erek metine "teşekkür ederiz" olarak çevrilmiş, bir diğer ifadeyle çevirmenin kaynak kültürde yaygın olarak kullanılan tebrik ifadesini erek kültürün kullanım olanaklarını dikkate alarak değiştirdiği kaydedilmiştir. Erek kültürde tebrikler ifadesi, kişinin yaptığı bir davranış, ulaştığı bir başarı veya mutlu bir olayından dolayı sevinç duyulduğunu bildirmek için kullanılır (Gökdayı, 2011, s. 275). Burada "teşekkür ederiz" aktarımı bir memnuniyet ifadesi olmakla birlikte kullanım kılavuzunun doğasına daha uygun bir ifade biçimi olarak değerlendirilebilir. Tablo 8'de değiştirme işleminin uygulandığı başka bir çeviri örneği sunulmuştur.

Tablo 8.
Değiştirme (Deyimsel fiil)

Kaynak metin	Erek metin
Pour que le fer chauffe à nouveau, **prenez-le en main** ou déplacez-le légèrement (p. 14)	Ütüyü tekrar ısınması için **kaldırın** veya hafifçe yerinden oynatın (s. 16)

Kaynak metindeki örnekte "prendre en main" deyimi bulunmaktadır. Görüldüğü üzere bu ifade erek metine "kaldırmak" olarak çevrilmiştir. Bir konuyu ele almak, bir işin sorumluluğunu almak gibi değişmeceli anlamları da bulunan bu ifadenin "-i ele almak" (Saraç, 1997, s. 856) biçiminde doğrudan aktarımı kullanım kılavuzu bağlamında yeterince işlevsel olmayacaktır. Bu noktada ifadenin erek dil ve kültürün olanakları ölçüsünde değiştirilmesi önem kazanmaktadır. Dolayısıyla "kaldırın" olarak aktarılan ifadenin erek dilde daha anlaşılır olması amacıyla kullanıldığı söylenebilir. Tablo 9'da ise kaynak metindeki olumsuz tümcenin olumlu tümce olarak değiştirildiği çeviri örneği sunulmuştur.

Tablo 9.
Değiştirme (Olumsuz tümceden olumlu tümce)

Kaynak metin	Erek metin
Évitez le contact de la semelle avec tout objet métallique **afin de ne pas l'endommager** (p. 14)	**Tabanın düzlüğünü koruması için** metal cisimlerle **sert bir şekilde** temas etmemesini sağlayın (s. 16)

Kaynak metinde yer alan "afin de ne pas l'endommager" ifadesinin "Tabanın düzlüğünü koruması için" biçiminde değiştirildiği gözlemlenmiştir. Oysa bu tümcenin erek dil Türkçede "ona (ütünün tabanına) zarar vermemek için" gibi bir karşılığı bulunmaktadır. Burada çevirmenin bilgi akışını koruyarak ifadeyi olumsuzdan olumluya çevirdiği, yani bakış açısını olumluya kaydırdığı belirlenmiştir. Dahası, kaynak metinde sunulan bilginin erek dilin elverdiği ölçüde erek kitlenin beklenti ve ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak değiştirdiği de dikkat çekmiştir. Kaynak metinde "Évitez le contact de la semelle avec tout objet métallique" ifadesini erek metine "metal cisimlerle sert bir şekilde temas etmemesi" şeklinde aktardığı görülmüştür.

Yer değiştirme

Yer değiştirme, sözcük sınıflarının değiştirilmesi olarak açıklanır (Odacıoğlu ve Barut, 2018, s. 1365). Tablo 10'da Fransızcadan Türkçeye yer değiştirme stratejisi ile yapılan çeviri örneği sunulmuştur.

Tablo 10.
Yer değiştirme

Kaynak metin	Erek metin
La fonction d'arrêt **automatique** éteint le fer s'il n'a pas été utilisé pendant 30 secondes et posé sur sa semelle ou pendant 8 minutes et posé sur son talon (p. 14)	Ütü, tabanına yerleştirilmiş durumdayken 30 saniye veya arka kısmı üzerine yerleştirilmiş durumdayken 8 dakika boyunca çalışmadığında güvenli otomatik kapanma fonksiyonu ütüyü **otomatik olarak** kapatır (s. 16)

Bu örnekte "automatique" sözcüğü dilbilgisel açıdan bir sıfat olmasına rağmen erek metine "otomatik olarak" zarf biçiminde yer değiştirdiği görülmüştür. Aşağıda Tablo 11'de kaynak metinde yeterlilik kipi ile yapılandırılan örnekler ve çevirileri sunulmuştur.

Tablo 11.
Değiştirme (Kip değişimi)

Kaynak metin	Erek metin
Si vous habitez dans une zone où l'eau est très calcaire, des dépôts de calcaire **peuvent se former** rapidement (s. 13)	Yaşadığınız bölgedeki suyun sert olması halinde kısa süre içinde kireç oluşumu **meydana gelecektir** (s. 15)
Remarque : la fonction Effet pressing **ne peut être utilisée qu'**à une température située entre ●●● et MAX (p. 14)	Not: Buhar püskürtme fonksiyonu, yalnızca ●●●- MAX arasındaki sıcaklık ayarlarında **kullanılmalıdır** (s. 16)

Buna göre, ilk örnekte "peuvent se former" ile yapılandırılan tümcenin erek metine bildirme haber kipinde gelecek zaman eki ile aktarıldığı ve devamında duyulan geçmiş zaman "-DIr" bildirme ekinin kullanıldığı görülmüştür. Bu ekin tümceye kesinlik, olasılık ya da süreklilik anlamı kattığı ifade edilir (Demirel ve Kerimoğlu, 2015, s. 1276). İkinci örnekte "ne peut être utilisée que" ifadesi erek metine gereklilik kipi "-malı, -meli" ile aktarılmıştır. Kaynak metinde ürüne ilişkin durumların olasılık, ihtimal bildiren yeterlilik kipi ile yapılandırıldığı görülse de bu tümcelerin erek metine uyarı niteliğinde ve kesinlik bildiren ifadelerle aktarıldığı belirlenmiştir.

Açımlama

Açımlama, "kaynak metindeki bir sözcüğün ya da bölümün metni daha iyi açıklayabilmek için daha uzun bir biçimde yeniden yazılarak erek metnin genişletilmesi" (Berk, 2005, s. 87) olarak tanımlanmıştır. Tablo 12'de kullanım kılavuzunda Fransızcadan Türkçeye açımlama stratejisi ile yapılan çeviri örneği sunulmuştur.

Tablo 12.
Ekleme

Kaynak metin	Erek metin
Remarque : répétez les étapes 2 à 5 **aussi souvent que nécessaire** (p. 15)	Not: **Ütüden çıkan suda hala kireç artıkları varsa** 2 ile 5 arasındaki adımları tekrarlayın (s. 17)

"Bakım" bölümünde yer alan "Remarque: répétez les étapes 2 à 5 aussi souvent que nécessaire" ifadesinin erek metinde çıkartıldığı, bunun yerine açımlama stratejisi ile "ütüden çıkan suda hala kireç artıkları varsa" biçiminde çevrildiği görülmüştür. Kaynak metinde genel olarak sunulan yönergenin erek metine açımlama yapılarak daha kapsamlı biçimde sunulduğu görülmüştür.

Çıkarma

Çıkarma, kaynak metinde bulunan sözcük, sözcük öbeği ya da tümcenin erek metinde silinmesi işlemi olarak tanımlanabilir. Çevirmenin erek dil ve kültürün gereksinimleri doğrultusunda kaynak metni kısmen özetleyerek çevirmesidir. Bu teknik daraltma olarak da adlandırılır (Yazıcı, 2010, s. 39). Kullanım kılavuzlarında kaynak dilden erek dile çeviri yapılırken yer yer bazı ifadelerin çıkartıldığı görülmektedir. Çıkarma stratejisi ile yapılan çeviri örneği Tablo 13'te sunulmuştur.

Tablo 13.
Çıkarma

Kaynak metin	Erek metin
IMPORTANT : **ce fer à repasser est équipé d'un réservoir à calcaire intégré, qui collecte les particules de calcaire pendant le repassage. Le réservoir à calcaire n'est pas destiné à être enlevé par l'utilisateur. Les particules de calcaire sont évacuées du fer à repasser durant le processus de détartrage.** Procédez au détartrage 1 fois par mois **pour maintenir de bonnes performances de vapeur** et prolonger la durée de vie de votre fer à repasser (p. 14)	ÖNEMLİ: **----------** Hızlı Kireç Çözme fonksiyonunun yanı sıra, ütünüzün ömrünü uzatmak için her ay bir kez kireç temizleme işlemini uygulamanız gerekir (s. 17)

Kaynak metinde ilgili kullanım kılavuzunun "Bakım" bölümünde yer alan "ce fer à repasser est équipé d'un réservoir à calcaire intégré, qui collecte les particules de calcaire pendant le repassage. Le réservoir à calcaire n'est pas destiné à être enlevé par l'utilisateur. Les particules de calcaire sont évacuées du fer à repasser durant le processus de détartrage" tümcelerin erek metinde çıkartıldığı görülmüştür. Söz konusu tümceler erek dile birebir çevrildiğinde ütüde kireç kalıntılarını toplayan bir kireç haznesinin bulunduğu, bu haznenin kullanıcı tarafından çıkarılmaması gerektiği ve temizleme işlemi sırasında kireç kalıntılarının üründen tahliye edildiğine ilişkin bir dizi bilgi içermektedir. Bu bilgiler ürünün teknik özellikleri yanı sıra kullanıcının dikkat etmesi gereken konuları da içerdiği anlaşılmaktadır. Ancak bunların erek metinde çıkartıldığı gözlenmiştir. Metnin devamında yer alan son tümce de ise "pour maintenir de bonnes performances de vapeur" ifadesinin erek metine yansıtılmadığı tespit edilmiştir. "Yüksek buhar çıkarma gücü sağlamak" şeklinde aktarılabilecek olan bu ifadenin erek metinde çıkartıldığı, dolayısıyla bir çıkarma işleminin de bu tümcede yapıldığı belirlenmiştir. Buradan ürünün bakımıyla ilgili erek kitleye eksik bilgi aktarımının söz konusu olduğu söylenebilir.

Sonuç

Araştırma kapsamında incelenen Philips marka Fransızca kullanım kılavuzunun erek dil Türkçeye çevirileri incelenmiştir. Buna göre çevirmenin kaynak dil odaklı ödünçleme ve birebir; erek dil odaklı değiştirme, yer değiştirme, açımlama ve çıkarma stratejilerini kullandığı tespit edilmiştir. Özellikle değiştirme stratejisinin hem dil düzeyine hem de çeviri işlemlerine olan etkileri belirgin bir biçimde görülmüştür. Söz gelimi kaynak metindeki "Veuillez lire" ifadesi erek metine "Lütfen okuyun" olarak aktarılmıştır. Çevirmenin kaynak dilde dilek-istek kipi (le mode subjonctif) ile yapılandırılan ifadeyi erek dile "okuyun" biçimindeki aktarımı kullanım kılavuzunun açık ve kesin bir biçimde okunması gerektiğine dikkat çekmektedir. Ayrıca, bu durum çevirmenin kaynak dile özgü olan bir ifadeyi erek dil ve kültürün olanakları ölçüsünde değiştirdiğini de gösterir niteliktedir. Genel olarak, söz konusu kullanım kılavuzunun erek dilde işlevsel bir biçimde kullanılabilmesi için birden çok çeviri stratejisinin uygulandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Çeviri metnindeki Fransızca kökenli "optimum" sözcüğünün erek dilde kabul gören bir sözcük olduğu için kullanıcı tarafından

kolay anlaşılır olduğu açıktır. Aynı şekilde “bouton spray” “spreyleme düğmesi”, “curseur de vapeur” “buhar düğmesi” ve “gâchette vapeur” “buhar püskürtme düğmesi” gibi teknik terimler de açık ve anlaşılır ifadeleri içermektedir. Ancak kullanım kılavuzları kimi zaman ilgili cihaza yönelik anlaşılması zor yabancı ve teknik terimleri de içerebilmektedir. Bu durumda çevirmenin kaynak dildeki özel alan terimcesi hakkında bilgi sahibi olması ve bunu erek dile doğru bir biçimde aktarması metnin anlaşılırlığı ve işlevselliği açısından büyük önem taşımaktadır.

Bir ürünü çalıştırma, kullanma ya da o ürünün bakımı ve onarımı ile ilgili bilgi almak söz konusu olunca yapılan bazı çıkarma işlemlerinin kullanım kılavuzunun işlevini tam olarak yerine getirememesine yol açacağı söylenebilir. Söz gelimi, kullanım kılavuzunun “temizlik ve bakım” bölümünde yer alan “ce fer à repasser est équipé d’un réservoir à calcaire intégré, qui collecte les particules de calcaire pendant le repassage. Le réservoir à calcaire n’est pas destiné à être enlevé par l’utilisateur. Le réservoir à calcaire n’est pas destiné à être enlevé par l’utilisateur. Les particules de calcaire sont évacuées du fer à repasser durant le processus de détartrage” ifadesinin erek metine aktarılmadığı tespit edilmiştir. Çevirmenin bu kararı, üretici ya da aracı firmanın talebi doğrultusunda alınmış olabilir. Ancak bilinçli bir şekilde de olsa eksik sunulan bilginin, ürünün işlevsel kullanımı açısından sorunlara yol açacağı öngörülmektedir.

Bu çalışma ile kullanım kılavuzlarının basit bir aktarım süreci olmadığı, yapılan çeviride çevirmen kararlarının etkin olduğu kadar başka unsurların da belirleyici olabileceği öngörülmüştür. Çevirinin sınırları olmadığını kullanımlık bir metin türü olan bir kullanım kılavuzu üzerinden göstermeye gayret ettiğimiz çalışmanın çeviribilim ile ilgilenen bireylere, çevirmenlere ve çevirmen adaylarına farklı bir bakış açısı sunması açısından faydalı olması ümit edilmektedir. Daha farklı kullanımlık metinler üzerinden yapılacak olası çalışmaların mevcut çalışmayı tamamlaması ve çeviribilim alanına katkı sağlaması yönünden faydalı olacağı da düşünülmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: *Dış bağımsız.*
Çıkar Çatışması: *Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.*
Finansal Destek: *Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.*

Peer-review: *Externally peer-reviewed.*
Conflict of Interest: *The author declare no conflict of interest.*
Financial Support: *The author declared that they received no financial support for this study.*

Kaynaklar

Adam, J-M. (2001). Types de textes ou genres de discours ? Comment classer les textes qui disent de et comment faire? *Langages*, (141), 10-27.

Berk, Ö. (2005). *Kuramlar ışığında açıklamalı çeviribilim terimcesi*. Multilingual.

Chartier, D. (2012). *Traduction. Histoire, théories, pratiques*. Presses Universitaires du Mirail.

Delisle, J. (2001). *Çeviri yöntemleri için söylem çözümlemesi.* (J. Ü. Derkunt, Çev.). Marmara Üniversitesi.

Demirel, M.V. & Kerimoğlu, C. (2015). Türkçe dilbilgisi öğretiminde kip. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, *4*(3), 1268-1289.

Durmaz Hut, A. & Ünsal, G. (2017). Çeviride farkındalık geliştirmede metin türlerinin önemi. *International Journal of Language Academy*, *5*(8), 78-91.

Erkan, M. (2016). Türkçede kısaltmalar ve bu alandaki çalışmalar. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *9*(42), 161-169.

Erkul, R. (2004). *Cümle ve metin bilgisi*. Anı.

Eruz, S-E. (2008). *Akademik çeviri eğitimi çeviri amaçlı metin çözümlemesi*. Multilingual.

Fontanet, M. (2006). La traduction des textes techniques : Le texte sous l’empire de l’extratextuel. D. Blampain, Ph. Thoiron & M. Van Campenhoudt (Ed.). In *Mots, termes et contexte* (pp. 309-316). Archives Contemporaines.

Gökdayı, H. (2011). *Türkçede kalıp sözler*. Kriter.

Göktürk, A. (2023). *Çeviri: Dillerin dili*. (16. Baskı). Yapı Kredi.

Günay, D. (2007). *Metin bilgisi*. Multilingual.

İçel, D. (2017). *Fransızca sözcük bilgisi*. Delta Kültür.

Jakobson, R. (1963). *Essais de linguistique générale*. Minuit.

Keleşoğlu, N. (2014). Amaç ve araç olarak çeviri. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *6*(1), 149-153.

Kıran, Z. & Eziler Kıran, A. (2013). *Dilbilime giriş.* (4. Baskı). Seçkin.

Korkmaz, İ. (2016). İşlevsel bir metin türü olarak kullanım kılavuzları. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *18*(1), 21-36.

Korkmaz, İ. (2019). Teknik çeviri eğitiminde terminoloji-çeviri edinci ilişkisi: Örnek bir inceleme. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (15), 328-341.

Mete, Ş. (2014). *Okunuş ve anlamlarıyla hayatımızdaki kısaltmalar sözlüğü*. TRT Genel Müdürlüğü Eğitim Dairesi Başkanlığı.

Nord, C. (2008). *La traduction : Une activité ciblée. Introduction aux Approches Fonctionnalistes*. Artois Presses Université.

Odacıoğlu, M. C. (2011). *The translation of medical texts: A case study on Arthur C. Guyton and John E. Hall's Textbook of Medical Physiology*. Hacettepe Üniversitesi.

Odacıoğlu, M. C. & Barut, E. (2018). Çeviri usul, strateji ve yöntemleri üzerine bir derleme. *Tarih Okulu Dergisi (TOD), 11*(XXXIV), 1363-1392.

Olmo-Cazevieille, F. (2017). Des textes scientifiques et techniques aux scénarios pédagogiques. *Synergies Europe*, (12), 141-158.

Philips Azur GC4537 Kullanım kılavuzu. (t.y.). 15 Kasım 2024 tarihinde https://www.kullanimkilavuzu.com.tr/philips/azur-gc4537/k%C4%B1lavuz?p=13 adresinden erişilmiştir.

Philips Azur GC4537 Mode d'emploi. (t.y.). 15 Kasım 2024 tarihinde https://www.modesdemploi.fr/philips/azur-gc4537/mode-d-emploi?p=11 adresinden erişilmiştir.

Raková, Z. (2016). *Çeviri kuramları*. (Y. Polat, Çev.). Çevirmenin Yayını.

Rey, A. (2013). *Le Robert pratique*. Dictionnaire Le Robert.

Saraç, T. (1997). *Büyük Fransızca-Türkçe sözlük*. Adam.

Sığırcı, İ. (2016). Kullanım talimatlarının çevirisindeki yabancı terimlerin dilbilimsel açıdan incelenmesi. *Synergies Turquie*, (9), 15-26.

Tahir Gürçağlar, Ş. (2021). *Çevirinin ABC'si*. (5. Baskı). Say Yayınları.

Tepeli, Y. & Börekçi, M. (2019). Kullanımlık metin oluşturmada eş biçimlilikten/adlılıktan ve çok anlamlılıktan yararlanma. *Türkiye Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (66), 261-280.

Tok, Z. (2017). Kullanım kılavuzlarının teknik çeviri açısından incelenmesi. *Ulakbilge*, *5*(12), 931-944.

Türk Dil Kurumu. (t.y.). Düğme. *Güncel Türkçe sözlük*. 30 Kasım 2024 tarihinde https://sozluk.gov.tr/ adresinden erişilmiştir.

Türk Dil Kurumu. (t.y.). Emir kipi. *Güncel Türkçe sözlük*. 30 Kasım 2024 tarihinde https://sozluk.gov.tr/ adresinden erişilmiştir.

Türk Dil Kurumu. (t.y.). Optimum. *Güncel Türkçe sözlük*. 30 Kasım 2024 tarihinde https://sozluk.gov.tr/ adresinden erişilmiştir.

Türk Dil Kurumu. (t.y.). Terim. *Güncel Türkçe sözlük*. 30 Kasım 2024 tarihinde https://sozluk.gov.tr/ adresinden erişilmiştir.

Ünsal, G. (2019). Haber dili ve çevirisi. *International Journal of Language Academy*, *7*(2), 40-55.

Vardar, B. (1978). *Dilbilim açısından çeviri, bağlam*. İstanbul Üniversitesi.

Vinay, J. P. & Darbelnet, J. (1995). *Comparative stylistics of French and English: A methodology for translation*. J-C. Sager & M-J. Hamel (Ed.). John Benjamins.

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI
ATATURK UNIVERSITY PUBLICATIONS

Research Article *Araştırma Makalesi* DOI: 10.53487/atasobed.1613058

The Negotiated Dictation: An Interactive Pedagogical Tool for Teaching Linguistic Skills

Müzakereli Dikte: Dil Becerilerini Öğretmek İçin Etkileşimli Bir Pedagojik Araç

Samia Ilhem Nouadri

Barika Merkez Üniversitesi, Edebiyat ve Yabancı Diller Enstitüsü, Fransızca Dil ve Edebiyatı Bölümü, Barika, Cezayir

University Center of Barika, Institute of Letters and Foreign Languages, Department of French Language and Literature, Barika, Algeria
samiailhem.nouadri@cu-barika.dz

Abstract

Negotiated dictation is an interactive pedagogical approach that differs from traditional dictation by encouraging students to collaboratively discuss and negotiate orthographic and grammatical choices. This method fosters interaction, reflection, and a deeper understanding of language rules. This study examines the impact of negotiated dictation on students' linguistic skills and motivation. Forty-one fifth-grade students participated, divided into an experimental group (using negotiated dictation) and a control group (using traditional dictation). Pre- and post-tests assessed spelling, grammar, and motivation. The results show that negotiated dictation led to fewer spelling and grammar errors, improved retention of linguistic rules, and better self-correction skills. Over 85% of students in the experimental group reported increased confidence in writing and greater class participation. They found the method engaging, promoting peer discussion and critical thinking. Challenges included some initial difficulty in negotiating choices, requiring teacher support. Overall, negotiated dictation proved to be an effective instructional strategy for enhancing language accuracy, motivation, and learner autonomy.

Keywords: negotiated dictation, pedagogy, collaborative learning, motivation, traditional dictation.

Öz

Müzakereli Dikte, öğrencileri ortografik ve dil bilgisi seçimlerini işbirlikçi bir şekilde tartışmaya ve müzakere etmeye teşvik ederek geleneksel dikteden farklılaşan etkileşimli bir pedagojik yaklaşımdır. Bu yöntem etkileşimi, düşünmeyi ve dil kurallarının daha derin bir şekilde anlaşılmasını teşvik etmektedir. Bu çalışma, Müzakereli Diktelerin öğrencilerin dil becerileri ve motivasyonu üzerindeki etkisini incelemektedir. Kırk bir beşinci sınıf öğrencisi, bir deney grubuna (Müzakereli Dikte kullanan) ve bir kontrol grubuna (geleneksel dikte kullanan) ayrılmıştır. Ön ve son test yazım, dil bilgisi ve motivasyonu değerlendirimiştir. Sonuçlar, Müzakereli Diktelerin daha az yazım ve dil bilgisi hatasına, dil kurallarının daha iyi hatırlanmasına ve daha iyi öz düzeltme becerilerine yol açtığını göstermektedir. Deney grubundaki öğrencilerin %85'inden fazlası yazma konusunda daha fazla güven duyduklarını ve sınıfta daha fazla katılım gösterdiklerini bildirmiştir. Yöntemi ilgi çekici, akran tartışmasını ve eleştirel düşünmeyi teşvik edeci bulmuşlardır. Zorluklar arasında seçimleri müzakere etmede başlangıçta yaşanan bazı zorluklar ve öğretmen desteği gerektirmesi vardı. Genel olarak müzakereli dikte, dil doğruluğunu, motivasyonu ve öğrenci özerkliğini artırmak için etkili bir öğretim stratejisi olduğu kanıtlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: müzakereli dikte, pedagoji, işbirlikçi yaklaşım, motivasyon, geleneksel dikte.

Geliş Tarihi/Received 04.01.2025
Kabul Tarihi/Accepted 16.04.2025
Yayın Tarihi/Publication Date 15.05.2025

Cite this article as: Nouadri, S. I. (2025). The negotiated dictation: An interactive pedagogical tool for teaching linguistic skills, *Current Perspectives in Social Sciences*, *29*(2), 189-203.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.

Introduction

In the Algerian educational system, writing competence plays a crucial role, particularly with the new challenges introduced by the 2003 reform. This reform is based on the principles of the competency-based approach, whose primary goal is to train learners capable of applying their acquired knowledge in various complex situations, both at school and in everyday life. At the primary level, French language instruction aims to develop young learners' communication skills in both oral (listening-speaking) and written (reading-writing) forms, providing them with solid and lasting foundations. After two years of learning French, students gradually begin to communicate orally and in writing in contexts adapted to their cognitive development. However, written production in French remains one of the most complex activities, as it requires the coordination of various motor skills and specific linguistic knowledge, particularly in spelling, which is a fundamental component.

Our research falls within the field of language didactics and focuses on negotiated dictation and its impact on mastering orthographic competence among fifth-grade primary students.

The choice of this topic stems from on-the-ground observations. As teachers, we have noticed that fifth-grade primary students struggle with both dictation exercises and written expression. When writing, they make numerous spelling mistakes, revealing an inadequate mastery of spelling rules. It is therefore the teacher's responsibility to identify these errors and propose suitable methods to correct or, at the very least, reduce them. This observation led us to examine what extent negotiated dictation contributes to the development of students' orthographic and grammatical skills while stimulating their motivation to learn in a school environment.

Negotiated dictation is an innovative pedagogical approach that redefines traditional classroom dictation practices, often perceived as rigid and stressful. Unlike the classical dictation, where students passively reproduce a text dictated by the teacher, the negotiated dictation relies on a collaborative approach that places learners at the center of the learning process. This method engages students in collective reflection, where they discuss, argue, and make joint decisions regarding orthographic and grammatical choices (Lafontaine & Duval, 2018).

By emphasizing cooperation and exchange, negotiated dictation transforms what might otherwise be a simple assessment activity into a tool for active learning. Mistakes become opportunities for debate and knowledge construction, while discussions around linguistic rules deepen students' understanding (Barré-De Miniac, 2015). Furthermore, this approach fosters group dynamics that can enhance motivation, reduce anxiety about making mistakes, and encourage a sense of belonging within the class (Bautier & Rayou, 2020).

Negotiated dictation is grounded in the principles of collaborative and constructivist learning. According to Piaget (1976), social interactions play a central role in knowledge construction. This approach encourages students to confront their ideas and justify their choices, thereby strengthening their cognitive autonomy. Vygotsky (1978) also highlighted the importance of social interaction in developing linguistic skills, particularly through the zone of proximal development (ZPD). Negotiated dictation aligns with this framework, allowing students to progress through collaboration and scaffolding provided by their peers and teachers.

Negotiated dictation has proven effective in enhancing linguistic skills. According to a study by Bautier and Rayou (2009), this approach promotes a deeper reflection on orthographic and grammatical rules. When students are confronted with errors or differing choices, they learn to analyze linguistic structures and adopt solutions that conform to norms. Research has also shown that negotiated dictation helps reduce recurring errors through active memorization. Chevallard (2002) underscores the significance of contextualizing knowledge, arguing that learning becomes more meaningful when concepts are connected to real-world applications. Negotiated dictation aligns with this perspective by transforming abstract linguistic rules into tangible and interactive learning experiences. Through discussion and collaboration, students do not merely memorize spelling and grammar rules; they actively engage with them in context, negotiating their use in authentic language situations. This process fosters a deeper understanding of linguistic structures, as learners see the immediate relevance of their choices and develop critical thinking skills. By integrating orthographic and grammatical principles into dynamic classroom

interactions, negotiated dictation reinforces learning in a way that is both practical and engaging, ultimately enhancing students' ability to apply language rules beyond the classroom.

The collaborative aspect of negotiated dictation stimulates student motivation. According to Deci and Ryan (1985), autonomy, competence, and social belonging are key factors in intrinsic motivation. Negotiated dictation addresses these needs by actively involving students in their learning and valuing their participation. Moreover, a study by Perrenoud (1998) highlights that collaborative learning, as practiced in negotiated dictation, creates a positive classroom climate and enhances student engagement. The playful and interactive nature of negotiation reduces anxiety about errors, encouraging students to participate without fear of failure.

Unlike traditional dictation, often perceived as a punitive evaluation, negotiated dictation stands out for its formative nature. Dolz and Schneuwly (1998) note that innovative practices encouraging collective reflection are more effective in developing language skills. Empirical research, such as that by Fayol (1997), has demonstrated that negotiated dictation enables better assimilation of rules due to students' active engagement in the learning process, as opposed to passive correction. Despite its advantages, negotiated dictation may present certain challenges, such as time management and unequal student participation. Brousseau (1998) warns of the risk that more advanced students may dominate discussions, limiting the involvement of less proficient learners. To address these challenges, Meirieu (2007) suggests differentiated strategies, such as homogeneous grouping or assigned roles, to ensure equitable participation and greater pedagogical effectiveness. The principles of collaborative learning, as outlined by Johnson and Johnson (1999), along with the self-determination theory proposed by Deci and Ryan (1985), help explain why negotiated dictation has a positive impact on student motivation. This method aligns with key psychological needs—autonomy, competence, and social belonging by allowing students to take an active role in their learning, develop their linguistic skills, and engage in meaningful peer interactions. As a result, language learning becomes a more engaging and participatory experience.

Additionally, Corder's (1967) theory of error in didactics values mistakes as essential learning opportunities. Within the framework of negotiated dictation, students analyze and correct errors collaboratively, which not only strengthens their understanding of linguistic rules but also fosters a more reflective and interactive approach to learning. This reinforces the idea that errors should not be seen as failures but as stepping stones to mastery.

The negotiated dictation method represents an innovative approach to language learning, fostering collaboration, critical thinking, and deeper engagement with linguistic rules. Unlike traditional dictation, which often emphasizes passive reception, this interactive practice encourages students to discuss, negotiate, and justify their grammatical and orthographic choices. However, despite its pedagogical potential, the impact of negotiated dictation on both linguistic proficiency and student motivation remains an area that requires further investigation. This study was driven by the need to explore how and why negotiated dictation enhances students' language skills while also fostering greater motivation and engagement. Grounded in a multidimensional theoretical framework, this inquiry draws on socioconstructivist principles (Chevallard, 2002), collaborative learning theories (Johnson & Johnson, 1999), self-determination theory (Deci & Ryan, 1985), and error analysis (Corder, 1967). By integrating social, cognitive, and motivational perspectives, this research aims to provide a comprehensive understanding of how negotiated dictation influences language acquisition and classroom dynamics. Thus, this multidimensional theoretical framework, combining socioconstructivist, motivational, cooperative, and cognitive approaches, enables an in-depth exploration of the impact of negotiated dictation on linguistic skills and student motivation while offering practical insights for optimizing this pedagogical method in schools.

Research Framework

This research aims to thoroughly analyze the impact of negotiated dictation in the school context. The central question it explores is as follows:

To what extent does negotiated dictation contribute to the development of students' orthographic and grammatical skills while stimulating their motivation to learn in a school environment?

Two hypotheses guide this study:

1. Negotiated dictation significantly improves students' linguistic skills by actively involving them in the learning process.
2. Negotiated dictation enhances student motivation by reducing anxiety associated with traditional evaluation and fostering a positive group dynamic.

Research Objectives

1. Analyze the impact of negotiated dictation on the acquisition of students' orthographic and grammatical skills.
2. Study the effect of this approach on students' motivation to learn French.
3. Identify optimal pedagogical practices for implementing negotiated dictation in a school context.
4. Propose recommendations for integrating this approach into educational practices, highlighting its potential to transform language learning.

This study aims to explore how negotiated dictation can become an effective tool for learning the French language, addressing both pedagogical and motivational challenges in contemporary school environments.

The practice of dictation plays a central role in developing linguistic skills, particularly in the learning of French as a Foreign Language (FLE). Although it is sometimes perceived as a traditional method, dictation remains an essential pedagogical tool, offering multiple benefits. It contributes to strengthening orthographic skills by enabling learners to systematically memorize and apply rules while consolidating their mastery of written language (Daunais, 2004). Furthermore, by linking oral and written expression, dictation develops phonographic competence, helping students establish a connection between the sounds they hear and their graphic representation (Rey-Debove, 1996). This exercise also demands attention and concentration from learners, requiring them to listen, analyze, and transcribe accurately, while improving their linguistic precision and focus (Fenouillet & Toczek, 2014).

In addition, dictation is a versatile tool that can address various pedagogical needs. Its repetitive nature promotes long-term memory retention, enabling learners to anchor grammatical and orthographic rules (Dehaene, 2018). It also provides teachers with a means to evaluate and diagnose students' linguistic competencies across areas such as spelling, grammar, and syntax, facilitating the adjustment of teaching strategies (Morin, 2015).

Finally, far from being limited to traditional approaches, dictation can be modernized and adapted to current methods through formats such as negotiated or self-dictation. These variations make the exercise more interactive and engaging, fostering collective reflection and peer collaboration (Zakhartchouk, 2014). Thus, dictation combines tradition and innovation, reaffirming its relevance in contemporary educational practices.

This article therefore explores the impact of this practice on improving students' linguistic skills while examining its role in enhancing their motivation to learn. Through this study, we aim to understand how this approach can transform language learning into a stimulating and enriching experience.

Methodology

Location and Target Audience of the Experiment

Location of the Experiment

The study was conducted at Ziza Masika and Belaid Touhami primary schools, located in the commune of Merouana, in the Batna province, Algeria. These institutions accommodate 222 students, distributed across six classrooms, and employ eight teachers, including one specialized in French as a Foreign Language (FLE).

To establish official contact with these schools, we submitted two authorization requests to the Batna Provincial Directorate of Education, a process that took nearly a month. These requests were reviewed as part of an agreement between the Ministry

of Higher Education and the Ministry of National Education in Algeria, covering the period from January 15, 2023, to February 15, 2023. The fieldwork then took place over approximately two months, spanning from late February to early April. For this study, ethical approval was obtained from the Board of Directors of the Institute of Letters and Languages at the University Center of Barika, Algeria (Ref41/C.UB/ILLD.LLEFF2023) on January 2, 2023, after a thorough review of the research protocol, including the study objectives, methodology, data collection procedures, and the measures taken to ensure the confidentiality and well-being of participants. Written informed consent was obtained from all participants and their parents who participated in the study.

Target Audience

The experiment was carried out in a 5th-grade primary class consisting of 41 students (15 boys and 26 girls). Due to health measures related to the COVID-19 pandemic, the class was divided into two groups:

- **Group A:** 22 students
- **Group B:** 19 students

Their academic progress is generally consistent, with few instances of grade repetition. Most students come from a middle-class background, with parents working as civil servants, farmers, employees, or teachers. The majority are local residents and demonstrate an average academic performance in both Arabic and French.

Table 1.

Number of learners per group

Group A		Group B		*p*
Number of Learners	Percentage	Number of Learners	Percentage	*p*=0,58
22	53%	19	47%	

Table 1 displays the distribution of learners across the two experimental groups. Group A includes 22 learners (53%), while Group B consists of 19 learners (47%). The statistical analysis shows no significant difference between the groups (p = 0.58), indicating that the groups were initially balanced. A chi-square test was undertaken to determine the statistical significance of this difference, and the results showed a chi-square value of 0.22 and a p-value of 0.639. Since the p-value is greater than 0.05, we conclude that the difference is not statistically significant, meaning it does not affect the comparability of the two groups. We note that our sample in Group A shows a slight difference of three students compared to Group B, representing a 6% variation.

By Age:

The following tables present the age distribution of students by group. Their ages range from 9 to 13 years, while the typical age for this level is between 10 and 11 years. This indicates that some students have an academic delay of one to two years.

Table 2.

Distribution of learners by age group A

Age	Number of learners	Percentage
9	3	**14%**
10	16	**73%**
11	2	**9%**
12	0	**0%**
13	1	**4%**

According to the results from the table above for Group A students, the majority (73%) are 10 years old, 14% are 9 years old, 9% are 11 years old, and 4% are 13 years old, indicating that they are repeating students (Table 2).

Table 3.
Distribution of learners by age group B

Age	Number of Learners	Percentage
9	7	**37%**
10	7	**36%**
11	4	**22%**
12	0	**00%**
13	1	**5%**

Table 3 presents the age distribution of learners in Group B. Regarding the students in Group B, a significant number are 9 years old (37%) and 10 years old (36%). Additionally, 22% are 11 years old, while 5% are 13 years old, indicating a school delay.

To evaluate the effectiveness of negotiated dictation, a study was conducted in two primary schools. Participants included 5th-year students, divided into two groups: an experimental group using negotiated dictation and a control group using traditional dictation. Data were collected using linguistic competence tests composed of four sections.

- **Section 1**: Spelling (20 points)
- **Section 2**: Grammar (20 points)
- **Section 3**: Vocabulary (20 points)
- **Section 4**: Text comprehension (40 points).

1. **Sample**: The participants included 100 primary school students, evenly distributed between the experimental and control groups.
2. **Procedure**: The experimental group participated in negotiated dictation sessions once a week for three months, while the control group followed the same schedule using traditional dictation sessions.

Measurement Instruments
Data were gathered using standardized linguistic competence tests, motivation questionnaires (self-assessment by students), and observation grids to evaluate student interaction and participation. (The Student Interaction, Student Participation, Problem-Solving, and Linguistic Skills tests are based on several theoretical frameworks and evaluation methodologies in education and cognitive psychology.

As a teacher-researcher specializing in language-culture didactics, I contributed to the development of these tests in collaboration with colleagues, incorporating concepts from the following theoretical references:

Theoretical and Methodological Origins of the Tests
- Student Interaction & Student Participation → Inspired by Vygotsky's Sociocultural Theory (1978) and the Classroom Assessment Scoring System (CLASS) – Pianta, La Paro & Hamre (2008).
- Problem-Solving → Based on Bloom's Taxonomy (1956) and PISA (OECD) assessments for problem-solving skills.
- Linguistic Skills → Aligned with the Common European Framework of Reference for Languages (CEFR, 2001) and standardized assessments such as DELF/DALF, TOEFL, and IELTS.

Test Design and Validation Process
- Interdisciplinary collaboration with specialists in language didactics and educational assessment.
- Adaptation of the tests according to teaching contexts and the specific needs of learners.
- Pilot phase conducted with a sample of students to test the validity and reliability of the assessment instruments.

These tests are based on strong theoretical frameworks and have been rigorously designed. Any additional information can

be provided to ensure the scientific and methodological transparency of the study).

Results

The observation grid captured various aspects of student interaction and participation, providing valuable insights into the effectiveness of negotiated dictation as a pedagogical tool.

- The study was conducted with four observers, all teachers specializing in language-culture didactics.
- They hold a bachelor's degree in French studies and a master's degree in French didactics, with over 11 years of experience in teaching and educational assessment.
- The evaluation was carried out by a group of competent experts in accordance with methodological recommendations in education and social sciences.

***Scoring Scale**:*

- 1: Very Low
- 3: Average
- 4: Good
- 5: Very Good

Table 4.

Observation Grid for Student Interaction and Participation - Experimental Group

Group (01)

Observer's name

Class/level 5th year primary

Criteria	**Indication of evaluation**	**Rating scale** 1-5
Interaction among students		
Verbal communication	Students actively discuss and exchange ideas	5
Active listening	Students attentively listen to their peers' contributions	4
Collaboration	Students work together to solve problems	4
Respect for opinions	Students respect and consider each other's ideas	4
Student Participation		
Engagement	Students show interest and enthusiasm	5
Initiative	Students propose solutions and take initiatives	4
Motivation	Students are motivated and actively participate in the activity	5
Problem Solving		
Argumentation	Students justify their choices with relevant arguments	4
Critical Thinking	Students question and critically evaluate propositions	3
Consensus	| Students reach common decisions	3
Linguistic Skills		
Orthographic Accuracy	Students correctly apply spelling rules	4
Grammatical Accuracy	Students adhere to grammatical rules	4
General Behavior		
Following Instructions	Students follow the teacher's instructions	5
Positive Attitude	Students display a positive attitude towards the activity	5
Cooperation	Students cooperate with peers and the teacher	5

Table 5.
Observation Grid for Student Interaction and Participation - Control Group
Group (01)
Observer's name
Class/level 5th Year primary

Criteria	Indication of Evaluation	Rating scale 1-5
Interaction among students		
Verbal communication	Students actively discuss and exchange ideas	1
Active listening	Students attentively listen to their peers' contributions	2
Collaboration	Students work together to solve problems	2
Respect for opinions	Students respect and consider each other's ideas	4
Student Participation		
Engagement	Students show interest and enthusiasm	1
Initiative	Students propose solutions and take initiatives	1
Motivation	Students are motivated and actively participate in the activity	1
Problem Solving		2
Argumentation	Students justify their choices with relevant arguments	
Critical Thinking	Students question and critically evaluate propositions	1
Consensus	Students reach common decisions	1
Linguistic Skills		
Orthographic Accuracy	Students correctly apply spelling rules	2
Grammatical Accuracy	Students adhere to grammatical rules	1
General Behavior		
Following Instructions |	Students follow the teacher's instructions	3
Positive Attitude	Students display a positive attitude towards the activity	1
Cooperation	Students cooperate with peers and the teacher	2

Interpretation of Results
The first table presents an evaluation of students' performance based on several criteria related to interaction, participation, problem-solving, linguistic skills, and general behavior. Each criterion is analyzed through specific indicators, scored on a scale of 1 to 5 (Table 4 and Table 5).

Student Interaction
The results show that students interact actively with one another:

- **Verbal Communication** achieves a maximum score of 5, indicating that students engage in dynamic discussions and idea exchange.
- Scores of 4 for **Active Listening**, **Collaboration**, and **Respect for Opinions** reflect good cooperation among students, though there is a slight margin for improvement in these areas.

Student Participation
Student participation is evaluated very positively:

- Engagement and Motivation both receive perfect scores of 5, demonstrating strong interest and enthusiasm for the activity.
- Initiative, with a score of 4, suggests that while participation is high, some students could further contribute by proposing ideas or taking on more responsibility during the activity.

Problem-Solving

Students' problem-solving abilities range from moderate to strong:

- Argumentation (score of 4) indicates that students justify their choices effectively. However, Critical Thinking and Consensus, both scored at 3, reveal gaps in their ability to critically evaluate proposals or reach common agreements. These aspects could benefit from additional pedagogical support to foster deeper reflection and more effective collaborative discussions.

Linguistic Skills
Students demonstrate strong linguistic skills:

- Orthographic accuracy and grammatical accuracy, both scored at 4, reflect a solid understanding of linguistic rules. However, these skills could be further enhanced through targeted activities to achieve even higher linguistic precision.

General Behavior
Students exhibit exemplary behavior:

- Perfect scores of 5 for following instructions, positive attitude, and cooperation highlight excellent discipline, enthusiasm for the activity, and effective collaboration with peers and the teacher.

The second table evaluates students' performance during a traditional dictation activity, based on various criteria. The results indicate generally low performance across most domains, suggesting gaps in engagement, collaboration, and linguistic skills. Below is a detailed analysis of the data:

Student Interaction
- **Verbal Communication** (1): Students barely interact with one another during the activity, reflecting a lack of collaborative exchanges.
- **Active Listening** and **Collaboration** (2): While low, these scores indicate that some students listen and attempt to collaborate, but the effort remains limited.
- **Respect for Opinions** (4): This high score suggests that despite the lack of active interactions, students respect their peers' ideas when they are expressed.

Analysis: Interaction is generally limited because traditional dictation is often an individual activity, which does not encourage discussion or collaboration.

Student Participation
- **Engagement, Initiative, and Motivation (1)**: These very low scores reflect a lack of interest, enthusiasm, and active participation from students in the activity.

Analysis: The traditional approach to dictation appears to be engaging, negatively impacting students' motivation and involvement.

Problem-Solving
- **Argumentation (2)**: Students provide limited justification for their choices, suggesting minimal involvement in reflecting on linguistic rules.
- **Critical Thinking (1)**: This score indicates an almost total absence of questioning or collective reflection, reflecting the fundamentally passive nature of the activity.

Analysis: Students are not encouraged to argue or think critically within the framework of a traditional dictation activity.

Linguistic Skills

- **Orthographic Accuracy (2)**: Students partially apply spelling rules, indicating a limited understanding of the concepts taught.
- **Grammatical Accuracy (1)**: This low score reflects significant gaps in mastering grammatical rules.

Analysis: The results suggest that the traditional dictation approach does not effectively help students consolidate their linguistic skills.

General Behavior

- **Following Instructions (3)**: Students moderately follow the teacher's instructions, though not consistently.
- **Positive Attitude (1)**: This very low score indicates a general lack of interest in the activity.
- **Cooperation (2)**: Students exhibit little cooperation with peers or the teacher, which aligns with the individualistic nature of traditional dictation.

Analysis: While instructions are relatively followed, the overall attitude and cooperation are insufficient, limiting the effectiveness of the activity.

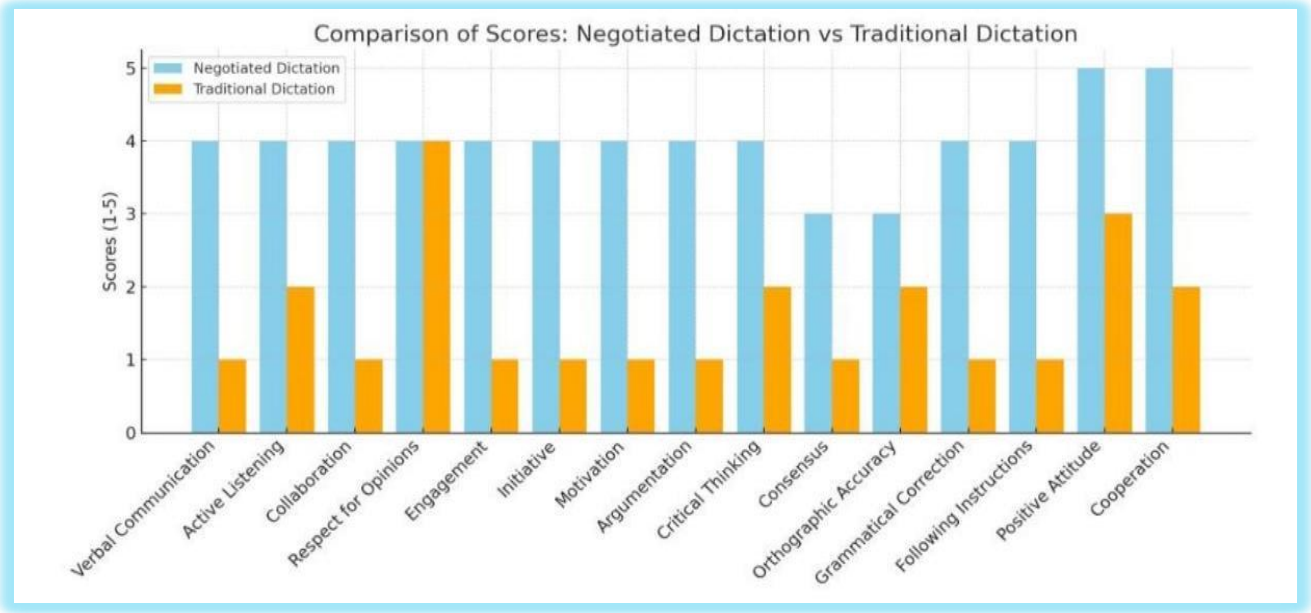

Figure 1.
Comparison of Scores: Negotiated Dictation vs. Traditional Dictation

The chart illustrates that students scored higher in all measured areas under the negotiated dictation method, with notable improvements in cooperation, motivation, and grammatical accuracy.

As shown in Figure 1, learners who participated in the **Negotiated Dictation** activity consistently outperformed those in the **Traditional Dictation** group across all assessed categories. Particularly high differences were observed in verbal communication, active listening, and collaboration, suggesting that the interactive format enhances communicative and cognitive skills.

This comparative graph highlights the significant differences in student performance between Analysis and Commentary on the Graph, negotiated dictation, and traditional dictation.

- The **blue bars** represent scores for negotiated dictation, indicating generally high performance.
- The **orange bars** represent scores for traditional dictation, showing overall lower results, except for respect for

opinions and following instructions.

This graph clearly illustrates the positive impact of an interactive and collaborative approach on the evaluated criteria. This chart illustrates the effectiveness of negotiated dictation in improving not only linguistic skills but also essential transversal competencies such as collaboration and critical thinking. It suggests that the participatory approach promotes better assimilation of spelling and grammatical rules while making learning more engaging and interactive.

More frequent integration of negotiated dictation into teaching practices could be beneficial in fostering a more dynamic and cooperative learning environment while enhancing students' written language skills.

Key Results

The test results demonstrated a significant improvement in linguistic skills in the experimental group compared to the control group. Students participating in negotiated dictation achieved higher scores in linguistic competence tests and showed a better understanding of grammatical and orthographic rules.

***Linguistic Skills**:*

- The experimental group showed an average increase of **15%** in linguistic competence test scores compared to a **5%** increase for the control group.

***Motivation**:*

- Motivation questionnaires revealed that students in the experimental group were more engaged and motivated by the negotiated dictation activity, with a **20%** increase in interest and classroom participation.

***Classroom Interaction**:*

- Observations indicated that negotiated dictation fostered more dynamic interactions among students, with increased participation and effective collaboration.

Discussion

The results of this study suggest that negotiated dictation is an effective pedagogical method for improving linguistic skills and motivating students. Its interactive and collaborative approach allows students to actively engage in their learning, promoting better understanding and retention of linguistic rules. Moreover, this method encourages critical thinking, communication, and cooperation among students, contributing to a more inclusive and stimulating learning environment.

Contrasting Results: Negotiated Dictation vs. Traditional Dictation

The data analysis highlights contrasting outcomes between negotiated and traditional dictation. Students involved in negotiated dictation demonstrated very positive results, particularly in terms of interaction, participation, and general behavior. This method promotes a high level of cooperation and remarkable motivation.

However, certain areas, such as critical reflection, consensus-building, and initiative, require additional effort to maximize the effectiveness of this approach. Conversely traditional dictation appears less engaging and poorly suited to active learning. Students exhibited significant deficiencies across several domains:

***Interaction**:*

- The lack of verbal exchanges and collaboration limits the pedagogical benefits.

***Participation**:*

- A noticeable lack of motivation and interest in the activity was observed.

***Problem-Solving**:*

- Critical thinking and argumentation were almost nonexistent.

***Linguistic Skills**:*

- Students faced significant difficulties in spelling and grammar.

***General Behavior**:*

- While instructions were partially followed, positive attitude and cooperation remained low.

These findings underscore the effectiveness of negotiated dictation as a tool for enhancing active learning and collaboration, while also highlighting the limitations of traditional dictation in fostering student engagement and skill development.

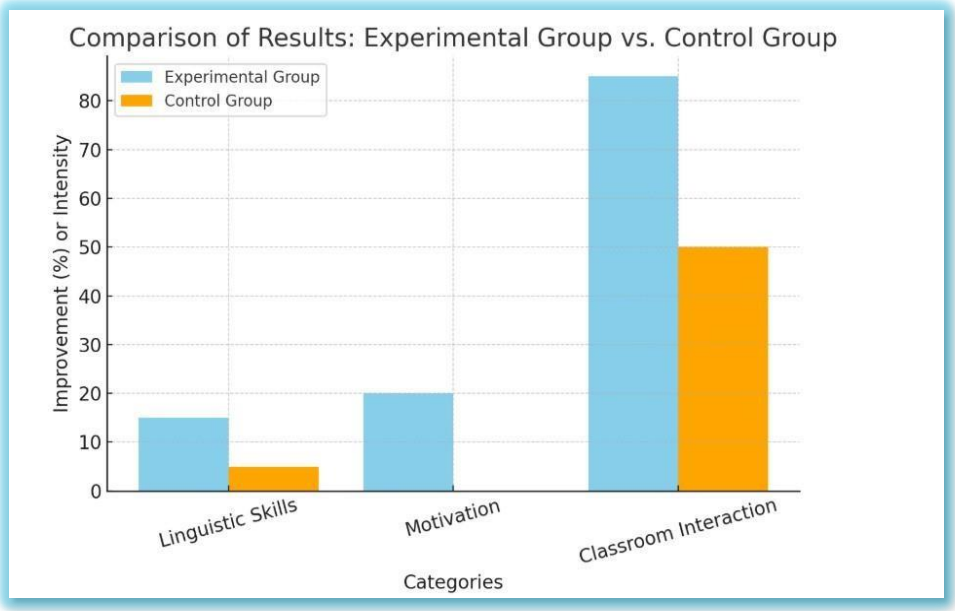

Figure 2.
Comparison of Results: Experimental Group vs. Control Group

Analysis and Commentary on the Graph
This graph (Figure 2) highlights the positive impact of negotiated dictation compared to traditional dictation on various student skills. It shows that students who practiced negotiated dictation consistently achieved higher scores than those who followed traditional dictation, particularly in transversal skills such as collaboration, engagement, active listening, and critical thinking.

Better Student Engagement: The negotiated approach promotes verbal communication, cooperation, and respect for opinions, suggesting a more interactive and participatory classroom dynamic.

Development of Linguistic Skills: While traditional dictation emphasizes spelling and grammatical accuracy, negotiated dictation also reinforces these aspects while stimulating additional cognitive and social skills.

A More Engaging Learning Experience: Student motivation and positive attitudes are significantly higher with negotiated dictation, which may lead to better knowledge retention and long-term improvement.

Pedagogical Recommendations:

Encourage the integration of negotiated dictation in French language teaching to foster an active and collaborative learning

environment.

Alternate between methods (traditional and negotiated dictation) to leverage the advantages of both approaches and meet the needs of different learner profiles.

Implement collective reflection activities after each dictation to help students better understand their mistakes and improve their learning strategies.

This graph clearly demonstrates that negotiated dictation is not just a simple spelling exercise but a powerful pedagogical tool that fosters a more interactive and effective approach to language learning.

Results Comparison
The graph compares improvements in linguistic skills, motivation, and classroom interaction between the experimental group (negotiated dictation) and the control group (traditional method). It highlights the clear superiority of the experimental group, particularly in terms of motivation and interaction.

Table 6.
The pedagogical benefits of negotiated dictation

Categories	**Experimental** group (%)	**Control** group (%)
Linguistic skills	15	5
Motivation	20	0
Classroom interaction	85	50

- **Classroom Interaction**: The experimental group achieved 85% dynamic interaction, far surpassing the control group's 50%.

These figures and the table (Table 6) highlight the pedagogical benefits of negotiated dictation.

Recommendations
To maximize the effectiveness of pedagogical practices and address learners' needs, several recommendations are proposed:

For Negotiated Dictation

Develop Critical Thinking and Collective Decision-Making:
- Introduce structured activities, such as debates or guided discussions, to encourage students to question ideas and reach common decisions.

Strengthen Initiative and Collaboration:
- Motivate students to propose innovative solutions and take active roles in collaborative activities.

Enhance Linguistic Skills:
- Incorporate targeted exercises in spelling and grammar to refine students' written language mastery.

To Modernize Traditional Dictation

Adopt Interactive Methods:
- Replace traditional practices with collaborative approaches, such as negotiated dictation, to foster student exchanges.

Stimulate Motivation:

- Diversify activities by introducing playful and interactive elements to capture students' attention and interest.

***Encourage Critical Thinking**:*

- Promote discussions about linguistic errors to stimulate reflection and improve argumentation.

***Reinforce Linguistic Skills**:*

- Offer additional exercises in spelling and grammar to solidify students' learning.

Negotiated dictation stands out as an inspiring method, yielding significantly better results in participation, motivation, and linguistic skills. In contrast, traditional dictation, while clear in its pedagogical objectives, shows limitations due to its individualistic and less engaging approach. Transitioning to interactive, student-centered practices that promote collaboration is essential to addressing contemporary educational challenges. By implementing these recommendations, educators can transform these activities into effective, motivating, and enriching pedagogical tools for learners.

Conclusion

Negotiated dictation demonstrates significant potential as an interactive pedagogical approach in teaching, distinguished by its collaborative and engaging nature. By involving students in a process of exchange and collective reflection, this method fosters a dynamic learning environment where learners are no longer passive recipients but active participants in their own education. The results show that negotiated dictation promotes both the improvement of linguistic skills, particularly in spelling and grammar, and an increase in student motivation. Indeed, learners engaged in this activity exhibit a better understanding of linguistic rules and develop transversal skills such as cooperation and argumentation.

This study highlights the direct benefits of negotiated dictation as well as its indirect impact on classroom atmosphere, notably through increased interactions and reduced apprehension around making mistakes. These findings underline the importance of integrating innovative pedagogical practices to meet the needs of students in a constantly evolving educational context. By adopting this approach, teachers could not only enhance language learning but also encourage positive group dynamics and greater student engagement. "That said, there are promising research avenues to explore. The application of negotiated dictation could be examined in various educational contexts, including classrooms of different levels, multilingual environments, and adult education settings. Furthermore, investigating its impact on other aspects, such as the development of critical thinking and problem-solving skills, could offer a deeper understanding of its broader benefits."

In conclusion, negotiated dictation emerges as a promising method, not only for its pedagogical effectiveness but also for its ability to rekindle students' interest in language learning. A wider adoption of this method, supported by teacher training, could transform educational practices in a sustainable way, offering richer and more inclusive learning opportunities for all learners.

Etik Komite Onayı: *Bu çalışma için etik komite onayı Cezayir Barika Üniversitesi Merkezi'ndeki Edebiyat ve Diller Enstitüsü Yönetim Kurulu'ndan alınmıştır. (Tarih: 02.01.2023 / Belge No: Ref41/C.UB/ILLD.LLEFF2023)*
Katılımcı Onamı: *Çalışmaya katılan tüm katılımcılardan ve ailelerinden yazılı onam alınmıştır.*
Hakem Değerlendirmesi: *Dış bağımsız.*
Çıkar Çatışması: *Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.*
Finansal Destek: *Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.*

Ethics Committee Approval: *Ethics committee approval was obtained from the Board of Directors of the Institute of Letters and Languages at the University Center of Barika, Algeria (02.01.2023/ Ref41/C.UB/ILLD.LLEFF2023).*
Participant Consent: *Written informed consent was obtained from all participants and their parents who participated in the study.*
Peer-review: *Externally peer-reviewed*
Conflict of Interest: *The author declare no conflict of interest.*
Financial Support: *The author declared that they received no financial support for this study.*

References

Barré-De Miniac, C. (2015). *Orthographe et production écrite : Enjeux et pratiques scolaires*. ESF Éditeur.

Bautier, É., & Rayou, P. (2009). *Les inégalités d'apprentissage: Programmes, pratiques et réussites scolaires*. Presses Universitaires de France.

Bautier, É., & Rayou, P. (2020). *Les inégalités d'apprentissage au prisme des pratiques pédagogiques*. Presses Universitaires de Rennes.

Chevallard, Y. (2002). *La transposition didactique : Du savoir savant au savoir enseigné*. La Pensée Sauvage.

Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1985). Intrinsic motivation and self-determination in human behavior. *Contemporary Educational Psychology, 25*(3), 54–65. https://doi.org/10.1016/j.cedpsych.2020.101860

Dolz, J., & Schneuwly, B. (1998). *Pour un enseignement de l'oral : Initiation aux genres formels à l'école*. ESF Éditeur.

Dolz, J., & Schneuwly, B. (2009). *Pour un enseignement de l'oral : Initiation aux genres formels à l'école*. ESF Éditeur.

Fayol, M. (1997). L'orthographe en débat : Analyse des erreurs et perspectives d'apprentissage. *Revue française de pédagogie, 119*(4), 65–78.

Johnson, D. W., & Johnson, R. T. (1989). Cooperative learning: Theory and research. *Educational Research, 44*(5), 34–39.

Lafontaine, L., & Duval, R. (2018). Collaborative writing tasks and their effects on linguistic competence. *Canadian Journal of Applied Linguistics, 21*(2), 34–53.

Meirieu, P. (2007). *L'école, mode d'emploi : Des méthodes actives à la pédagogie différenciée*. ESF Éditeur.

Perrenoud, P. (1998). L'évaluation formative : Un outil pour guider et motiver l'apprentissage. *Les Sciences de l'éducation, 34*(2), 123–137.

Piaget, J. (1976). *Le développement de l'intelligence chez l'enfant*. Presses Universitaires de France.

Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Harvard University Press.

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI
ATATURK UNIVERSITY PUBLICATIONS

Araştırma Makalesi *Research Article* DOI: 10.53487/atasobed.1621684

7/24 Gazetecilik Bağlamında Basın İlan Kurumu'nun İnternet Gazeteciliği Üzerindeki Etkisi

The Impact of Turkish Press Advertisement Agency on Digital Journalism in the Context of 24/7 Journalism

Doğukan YANDIM[1]
[1]Bitlis Eren Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO, Büro Hizmetleri ve Sekreterlik Bölümü, Bitlis, Türkiye

[1]*Bitlis Eren University, Vocational School of Social Sciences, Department of Office Management and Secretarial, Bitlis, Türkiye*
dogukan.yandim@gmail.com

(Sorumlu Yazar-Corresponding Author)

Hakan TEMİZTÜRK[2]
[2]Atatürk Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, Erzurum, Türkiye

[2]*Atatürk University, Faculty of Communication, Departman of Journalism, Erzurum, Türkiye*
htemizturk@atauni.edu.tr

Bu makale 2024 yılında Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde savunulan "İnternet Gazeteciliğinin Ekonomi Politiği Bağlamında Çalışma Zamanının Yeniden Üretimi Üzerine Bir Araştırma" başlıklı yayımlanmamış tezden üretilmiştir.

This article is derived from an unpublished thesis titled "A Research on the Reproduction of Labour Time in the context of the political economy of digital journalism" defended in 2024 at Atatürk University, Institute of Social Sciences.

Geliş Tarihi/Received	16.01.2025
Kabul Tarihi/Accepted	09.04.2025
Yayın Tarihi/Publication Date	15.05.2025

Cite this article as: Yandım, D. & Temiztürk, H. (2025). The Impact of Turkish Press Advertisement Agency on Digital Journalism in the Context of 24/7 Journalism. *Current Perspectives in Social Sciences,* 29(2), 204-224.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.

Öz

İnternetin yapısal özellikleri itibariyle 7/24 gazeteciliği olanaklı kılan egemen değerler; akılcılık (araçsal akıl-girişimcilik), esneklik (çoklu beceriler ve çalışma ilişkileri), aciliyet (sürekli ulaşılabilir olma ve yoğun mesai), hız (güncellik baskısı ve enformasyon akışı) becerilerinden oluşmaktadır. Çalışma zamanının boş zamana baskın gelme halini yaratan ve boş zamanı sermayeleştiren bu değerler, 2000'li yıllardan sonra internet gazeteciliğiyle birlikte bilişsel kapitalizmin yeni ruhunu tanımlayan ve gazetecilerin sahip olması beklenen özelliklerdir. Çünkü bilişsel veya iletişimsel kapitalizmde emek gücünün denetimi ve çalışmanın verimliliği zamanın denetiminden geçmektedir. Bu araştırmanın amacı, Türkiye'de Basın İlan Kurumu'nun (BİK) 2023 yılı sonrası internet gazeteciliğine doğrudan etki eden kural koyucu misyonunun bir sonucu olarak belirlediği kriterlerin, 7/24 gazeteciliğe sebep olan esnekleşme, hedefleme, hız ve anındalık temelli çalışma düzenine etkisini incelemektir. Araştırmada, niteliksel araştırma yöntemlerinden yapılandırılmış ve yarı yapılandırılmış mülakat/görüşme yöntemi kullanılmıştır. Deneyime dayanan araştırma bulgularını değerlendirmek amacıyla fenomolojik desen tercih edilmiştir. Sonuçta, BİK'in belirlediği yüksek kriterlerin gazetecilerin haber yapma alışkanlıklarında ve ideallerinde bir kurumsuzlaşma yarattığı, internet gazeteciliğiyle birlikte gazetecilerin çalışma düzeni ve istihdam koşullarında iyileşme sağlanamadığı ve günümüzde çalışma zamanının serbest zamana baskın gelme durumunun gazeteciler lehine çözümlenemediği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gazetecilik, 7/24 çalışma, dijital medya, Basın İlan Kurumu

Abstract

Due to the structural features of the Internet, the dominant values that enable 24/7 journalism; It consists of rationality, flexibility, urgency, speed skills. These values, which create the dominance of labour time over leisure time and capitalize leisure time, are the characteristics that define the new spirit of cognitive capitalism with internet journalism after the 2000's and are expected to be possessed by journalists. Because in cognitive or communicative capitalism, the control of labor power and the efficiency of work pass through the control of time. The aim of this research is to examine the effect of the high criteria determined by the Press Advertisement Institution in Türkiye as a result of its rule-making mission that directly affects internet journalism after 2023, on the working order based on flexibility, targeting, speed and urgency in today's 24/7 journalism. In this study, structured and semi-structured interview method, which is one of the qualitative research methods, was used. Phenomenological design was preferred to evaluate the research findings based on experience. As a result, it has been determined that the high criteria set by the BİK have created a deinstitutionalization in the reporting habits and ideals of journalists, therefore, the working order and employment conditions of journalists have not been improved with internet journalism, and the situation of working time dominating free time has not been resolved in favor of journalists.

Keywords: Journalism, 24/7 labour, digital media, Press Advertisement Agency

Giriş

7/24 gazeteciliği tanımlamadan önce serbest zaman ve boş zaman kavramlarını birbirinden ayırmak gerekmektedir. Serbest zaman bir gelişim zamanı olarak ilk kez Antik Yunan'da ortaya çıkmış ve yüceltilmiştir. İngilizcedeki school (okul) sözcüğü ile aynı kökten gelen skhole, Grekçede serbest zaman demektir (Wood, 2017, s. 43). Antik Yunan'da serbest zamanın niteliği Kairos ile anlam kazanmışken, ezeli ve ebedi olan zamanın niceliği ve ölçülebilirliği Kronos ile ifade edilmiştir. Boş zaman ise çalışma dışı zaman olarak toplumun geneline Endüstri Devrimi sonrası sınıf temelli mücadelelerin neticesinde yayılan, mahrem/özel zamanı kapsayan rahatlama veya dinlenme zamanıdır (Berardi, 2012, s. 57).

İnsanlığın ve toplulukların zamanla olan ilişkisi, zamanı kullanma tarzı ve algılayış şekilleri her daim teknolojik gelişmeler ve toplumsal üretim ilişkileri hakkında önemli veri setleri sunmuştur (Marcuse, 1990, s. 22; 1998, s. 41). Tarihsel olarak bakıldığında zamanın algılanışı ve değeri, toplumların kültürel zemini ve gelişimi çerçevesinde önemli ölçüde dönüşüme uğramıştır. Modern kapitalist toplumların gelişmesiyle birlikte zamanın piyasaya tabi olan ücretli çalışma zamanı ve boş zaman şeklinde düalist (ikili) bir niteliğe bağlı kalarak ayrılma süreci gerçekleşmiştir (Castel, 2019, ss. 297-298). Böylece insan kendini zamansal bir varlık olarak zamanda var olmaya çalışan ve yaşamını zamana göre kurgulayan, kurgulanan zamana bağlı yön alan bir varlık olarak tanımlamaya başlamıştır. Modernitede, zamanın kontrol edilebilen ve ölçülebilen bir biçim olarak ayrışmasından sonra zamanın daha çok niceliksel değerlendirilme süreci başlamış, bu sebeple piyasa öncesi dönemde sahip olunan tek ontolojik zaman algısı da yıkılmıştır.

Philip Turetzky (2015, ss. 13-14), modern Avrupa düşünce sistemi içerisinde anlam kazandığına dikkat çektiği zaman kavramını, kendisi belirmeyen ancak beliren şeyin en dolaysız sınırlayıcısı olarak işleyen, diğer tüm varlıkları ve süreçleri bir şekilde kuşatan ve sınırlayan, varlık ile oluşan (olay, olgu) arasındaki sınırın her iki tarafında, iki tür zamanı da ortaya koyan, ikili bir sınır olarak tanımlamıştır. Boş zaman kavramı ise pek çok düşünürün üzerinde ortak bir yargıya vardığı şekilde modern toplumda ortaya çıkan ve modern insanın edindiği bir ayrıcalık olarak çalışmanın zıddı anlamına gelen bir olgudur (Üşür, 2021, s. 22). Boş zaman, tarihsel anlamda gerçek önemini ve anlamını Endüstri Devrimi sonrasında kazanmış olsa da Ünsal Oskay'ın (2008, ss. 176-177) belirttiği gibi insanlığın kendini tanımaya başladığı ilkel topluluk aşamasından bu yana en büyük düşlerinden biri olmuştur. Diğer bir deyişle, evvelden beri yaşamını çalışarak idame ettirmek zorunda olan insanın dinlenme, hayal etme, eğlenme ve düşünme gibi en temel arzularına karşılık gelmiştir. Bu sebeple Lars Svendsen'e (2008, s. 29) göre, boş zaman her dönem maddi zenginliğin bir göstergesi olarak görülmüş, yalnızca hiçbir maddi sıkıntısı olmayan mülk sahibi sınıflar boş zamanı gerçek anlamda kullanabilmiştir. Boş zamana sahip olma ayrıcalığı aynı zamanda bu sınıflara felsefe alanında düşünmenin, üretmenin ve paylaşmanın kapısını da açmıştır.

Karl Marx (2017, s. 21), toplumda boş zamanın belirli sınıfların ulaşabildiği bir ayrıcalık olarak kabul edilmesinin ve bununla birlikte diğer bütün toplumsal kesimlerin hayallerini süsleyen ve ulaşılamayan bir lüks olarak kalmasının en büyük nedenini, çalışma yaşamında keskin bir iş bölümünün hayata geçirilmesi olarak belirtmiştir. Paul Lafargue da 19. yüzyılda çalışma düzeninde ortaya çıkan iş bölümünün yerine, boş zamanın radikal bir savunusunu yapmıştır (1996, s. 31). Boş zamanda festivaller, tiyatrolar, dans ve spor etkinlikleri düzenlenmiş, işçi sınıfı da bu alanlarda bir araya gelerek mesleki birliği güçlendirmenin yollarını aramış, aynı zamanda dayanışmasını ve hak taleplerinden oluşan mücadelesini genişletmenin imkânını bulabilmiştir (Thompson, 2015, ss. 492-493).

Çalışan kesimlerin de boş zamana sahip olması, en başta filozoflar, soylular ya da burjuva sınıfı tarafından istenilen bir özgürlük alanı olarak düşünülmemiştir. Jacques Ranciere'in yazdığı gibi geçmişte "*kunduracı çırağının savaşçı ya da koruyucu ruhlu olduğunu gösterecek boş zamanı nerede ve nasıl bulacağını*" (2009, s. 39) düşünmek bile anlamsızdır. Gündelik hayatının büyük bir bölümünde çalışmak zorunda olan işçilerin boş zamanları da genelde uyumak ve beslenmekle geçmiştir. Bunun yanı sıra hayatın hâkim siyasal gücü ve sermayedarlar, yeni dönemde her insanın kendi mesleğine uygun bir şekilde yaşamasına ilişkin çeşitli çalışma biçimleri planlamış ve boş zamanı da çalışma zamanına dahil edecek yeni düzenlemeler icat etmiştir (Standing, 2020, ss. 134-135).

Thorstein Bunde Veblen'in (2016, s. 68) zamanın üretici olmayan tüketimi olarak gördüğü boş zaman tanımında, kapitalizmin gerçek yüzünü oluşturan bireyselleşme, rekabet, girişimcilik ve sahiplenme gibi arzuların körüklenerek çalışma zamanının bir parçası yapıldığına dikkat çekilmiştir. Böylece Marx'ın ve Engels'in (1976, s. 331) serbest zaman için öngördüğü 'özgürleşimci potansiyel' ve Ernst Bloch'un (2020, s. 105) günün büyük bölümünde bir anda ortaya çıkan, dünyadan ve tüm olan bitenden

kaçış, kurtuluş hali olarak gördüğü 'gündüz düşleri' de kapitalizm tarafından yönlendirilir ve kontrol edilir olmuştur.

Zaman ve mekân kavramları insan varoluşunun en temel aktörleridir. Zaman, insan yaşamını kronolojik olarak belirli gereklilikler üzerine planlamaya, kişisel ve sosyal olarak kategorize etmeye imkânı tanır. David Harvey, zaman ve mekân sıkışması kavramıyla mekânsal engellerin üstesinden gelinmesi, zaman sürecinin kısalması ve bu sayede bilgi ve metaların (ticari mal ve hizmetlerin) daha yaygın ve etkili biçimde yeni iletişim teknolojileri vasıtasıyla dolaşıma sokulması gibi imkânların, günümüz kapitalizminin karakteristik özelliği olduğunu belirtmiştir (2014, ss. 270-271). Böylece kapitalizmin zaman ve mekân üzerinde kurduğu egemenlik, her türlü kâr ve sermaye birikim stratejilerinin temelini oluşturmuştur (Mosco, 2009, ss. 14-15). Üstelik, zamansal ve mekânsal ulaşılabilirliğin, hızın ve ritmin (akışın) sermaye açısından kullanışlı bir hale gelmesi, kapitalizmin kârlılık ve rekabete dayalı olmazsa olmaz ihtiyaçlarını karşılamak için kendiyle uyumlu yeni emek rejimleri yaratmasına neden olmuştur (Manzerolle ve Kjosen, 2014, ss. 228-229).

Günther Anders, modern tekno-kültürel aşamada (geç kapitalizm) herkesin evden çalışan eleman statüsünde işe alınmış kişiler olduğunu savunmuştur (2018, ss. 122-158). Günümüzde de boş zamanı çalışma zamanına dönüştüren kapitalizmin yeniden üretim sürecinin güncel ortamları; iletişimsel faaliyetlerin akışa olan niceliksel katkısının değer yarattığı internet ve sosyal medya olmuştur (Dean, 2009, s. 21). Böylece bir dönem Andre Gorz'un (2007, s. 278) savunduğu teknolojilerin otomasyonu yoluyla çalışma zamanının azalacağı ve boş zamanın artırılacağına dönük tezin de geçerliliğini yitirdiği anlaşılmıştır. Boş zamanın işe koşulma sürecinin temeli ise 20. yüzyılda profesyonel medya endüstrisinin güçlenmesi ve hizmet ekonomisi ile esnek üretim aşamasının ortaya çıkmasına bağlı olarak gelişmeye başlayan enformasyon ekonomisine dayandırılabilir (Huws, 2015, ss. 185-191). Bu gelişmelerle birlikte evvelde bir kaçış, potansiyelin gerçekleştirilmesi ve boş zaman etkinliği olarak görülen internette gezintiye çıkma eylemi yeni çalışma zamanlarına, yeni yüklere ve sorumluluklara, başarı veya başarısızlıklara, performansın gösteriye dönüşmesine ve çağdaş yabancılaşmalara dönüşmüştür (Lordon, 2020, s. 76).

Çalışma ve boş zaman tartışmalarını kapsayan güncel araştırmaların arka planında bilişsel veya iletişimsel kapitalizm olarak bilinen ve enformasyon ekonomisini de besleyen günümüzün tarihsel ve toplumsal zemini yatmaktadır (Dean, 2009, ss. 21-27; Peters ve Bulut, 2014, ss. 31-32; Vercellone, 2015, s. 41; Boutang, 2015, s. 304). Kapitalizmin son aşaması merkantilist ve endüstriyel aşamalardan sonra bilişsel kapitalizm olmuştur (Han, 2019, ss. 27-28). Bilişsel ekonomi, internetin ve sosyal medyanın ticari bir platform olarak kullanılmasına dayanır (Fuchs, 2021, ss. 22-24). Bilişsel kapitalizm aşamasında izleyici emeği, kafa emeği, maddi olmayan emek, duygulanımsal emek ve dijital emek olarak nitelenen üretici ve tüketici konumdaki emek faaliyetlerinin ortaya çıktığı iddia edilmektedir (Özmakas, 2015, ss. 14-15). Bunların hepsinde çalışma zamanı işlikteki/fabrikadaki duvarları aşmakta ve Crary'nin (2015, s. 20) belirttiği şekilde 7/24 bir hale gelmektedir. Hardt ve Negri ise 'İmparatorluk' (2003, s. 303) ve 'Çokluk' (2011, s. 157) adlı çalışmalarında maddi olmayan üretimin hizmet ve enformasyon temelli ekonominin itici gücü olduğunu ve bunun sonucunda da tüm boş zaman faaliyetlerinin toplumsal bir fabrikaya dönüştüğünü savunmaktadır.

Endüstriyel kapitalizm aşamasında kesin çizgilerle belirginleşen boş zaman olgusu, bilişsel kapitalizm aşamasında yeni iletişim teknolojileri ve internetin de etkisiyle gitgide silikleşerek belirsizleşmiştir (L'Heuillet, 2022, ss. 17-18). İnternet her kişiye, her haneye ulaşan dev bir ahtapot misali kültürel üretim ve tüketim açısından geri dönülemez değişimleri beraberinde getirmiştir. Artık tek tek bireylerin ve kitlelerin iletişim araçları karşısında edilgen izleyici konumundan kendi benlikleri, beğenileri ve ilgi alanlarına uygun ürünlerin peşinden koşan, istediği zaman üreten, boş zamanını kendisi tasarlayan bir konuma geldiği iddia edilmektedir (Fuchs, 2015, ss. 199-200; 2016, s. 149). En azından bu durum, internet ve mobil cihazlar tarafından gözetlenmedikleri, yönlendirilmedikleri ve hedeflenmedikleri zamanlarda geçerlidir (Zuboff, 2021, s. 89). İnternet ve sosyal medya sayesinde insanlar, günümüzde çalışma zamanının arta kalan kısımlarında kendi boş zamanlarının tam olarak hâkimi değildir. Çünkü her an ve her yerde üretmeye, tüketmeye ve sürekli çevrim içi çalışmaya hazır hale gelmek, yurttaşların üretim ilişkileri tarafından sürekli bir yönlendirme durumunda olunduğu gerçeğini adeta belgelemektedir (Graeber, 2024, s. 254).

Bu araştırmanın konusu yukarıda değinilen belirsizlik durumunun, yani çalışma zamanının boş zamana olan egemenliği veya baskınlığı durumunun internet gazeteciliği üzerinden analiz edilmesini içermektedir. Araştırmada, boş zamanın çalışma zamanı tarafından kuşatılması durumunun en çok internet gazeteciliği alanında kendini gösterdiği iddia edilmektedir. Araştırmanın temel savını kanıtlayabilmek için Kavramsal Çerçeve bölümünde Türkiye'de BİK'in kuruluşu, özellikleri ve internet gazeteciliğine olan etkisi açıklanacaktır. Bulgular ve Tartışma bölümünde ise katılımcı gazetecilerin sektör

deneyimlerine dayanarak 7/24 gazetecilik hakkında görüşleri tartışılacak ve bu kapsamda dijital medyanın BİK'in belirlediği kriterler sonrası geçirdiği dönüşümler değerlendirilecektir. Özellikle, Türkiye'de Basın İlan Kurumu'nun internet alanında 2023 yılından itibaren düzenlemeye başladığı ilan ve reklam yönetmelikleri sonucunda, internet gazeteciliği uygulamalarında boş zamanın belirsiz bir çalışma zamanına veya 7/24 bir mesaiye dönüştüğü görülmektedir. Bu sebeple, internet gazetecilerine empoze edilen modern toplumun yücelttiği değerler ise sürekli haber takibini, üretimini, tüketimini sağlamak için edinilecek beceriler ve 7/24 çalışmak olarak kodlanmaktadır. İnternet gazetecilerden yeni iletişim teknolojileri ve sosyal medya ile aracılanmış olan ve yaşamına zenginlik getireceği iddia edilen bu çalışma koşullarında yalnızca emeğini, iş gücünü ve bilgisini/deneyimini değil, bu zamana kadar edindiği tüm imkânlarını ve boş zamanını harcaması beklenmektedir. Gazetecilerden beklenen, ne olursa olsun 7/24 çalışma ritmine ayak uydurması, daha çok üretmesi ve üretilen bu içerikleri daha hızlı tüketilecek bir formatta hazırlamasıdır. Hiçbir entelektüel çaba gerektirmeyen çok sayıda arama motoru optimizasyonu (SEO) temelli haber üretimi, dikkat çekmek için pop-up reklamların ön planda olduğu renkli site tasarımları, birbiriyle alakasız onlarca köşe yazarının kaleme aldığı etik ilkelerle bağdaşmayan yazılar ve medya alanında yaratılan rekabet sonucu tık tuzağı ve sponsorlu haberler yapma uğraşının gerçek haberin önüne geçmesi de 7/24 çalışmanın neden olduğu sorunlar arasında sıralanabilmektedir.

Bu araştırmada, Türkiye'nin farklı coğrafi bölgelerinde internet gazeteciliği mesleğini yürüten katılımcıların 7/24 gazetecilik olgusunu nasıl deneyimlediğine odaklanmaktadır. Makale, toplumsal bir gerçekliğe parmak basan gazeteci deneyimlerinin ayrıntılı olarak açıklanmasına ve bunlardan anlam üretilmesine katkıda bulunmaktadır. Makaleden fayda sağlayacak okuyucuların bu sebeple, halihazırda internet gazeteciliği mesleğini icra edenler ve konuya ilgi duyan araştırmacılar olduğu söylenebilir. İlaveten, gazetecilik mesleğinin geneline etki eden ama kendini en çok internet gazeteciliğinde hissettiren 7/24 çalışma zamanına ilişkin elde edilen özgün bilgilerin literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. BİK'in internet siteleri için belirlediği kriterlerin internet gazeteciliği pratiklerine ve çalışma zamanına etkisi konusunda daha önce yazılmış kapsamlı bir makalenin olmaması da bu araştırmanın özgün katkısını önemli kılmaktadır.

Kavramsal Çerçeve

Türkiye'de Basın İlan Kurumu'nun Kuruluşu ve Özellikleri

Türkiye'de 15 Temmuz 1950'de kabul edilen Basın Kanunu sonrası gazetelerin tüm gelirlerinin ve ilanların sistematik bir şekilde denetlenme süreci başlamıştır. Demokrat Parti döneminde gazeteler bu konuda sık sık denetlenmiş, değiştirilen kararnamelerle birlikte hem özel hem de resmi ilan ve reklamların dağıtımı devlet eliyle yönlendirilmiştir (Gürkan, 1998). 1960'tan sonra ise resmi ilanların dağıtımının çeşitli çıkar gruplarının kontrolünde değil, belirli ilkelere göre yapılması gerektiği anlaşılmış ve bu süreç Basın İlan Kurumu'nun (BİK) kurulmasıyla sona ermiştir (Alemdar, 1998).

1950'ler besleme basın teriminin ortaya çıktığı yıllardır. Gazeteci Nail Güreli'ye (2016, s. 18) göre resmi kamu ilanlarının ve reklamların hükümet tarafından verildiği, gazetelere yaşamaları için bol miktarda kâğıt ve çeşitli maddi sübvansiyonlarda bulunulduğu ve kamu kuruluşlarının abone ettirildiği iktidar yandaşı olan matbu gazetelere, muhalif gazeteler tarafından besleme basın denmiştir. Örneğin bu dönem muhalif bir gazete olarak kendini konumlandıran Cumhuriyet gazetesine verilen özel reklamlar yüzde 25 iken, hükümetin bu gazeteye dağıttığı resmi ilanların oranı yüzde 5'te kalmıştır (Köktener, 2004, s. 85). Türkiye Basın Tarihi'nde yaşanan bu kötü deneyimlere bir tepki olarak, 27 Mayıs 1961'de gerçekleşen askeri müdahale sonrası 195 sayılı Fikir İşçileri Kanunu yürürlüğe girmiş ve BİK adında bir kurum oluşturulmuştur. Böylece, muhalif olan gazetelerin de belli kriterleri karşılamak şartıyla resmi ilan alması sağlanmıştır (Kaya, 2016, s. 255; Erinç, 2016, s. 337; Kabacalı, 2016, s. 672; Güler, 2016, s. 186; Göğüş, 2016, s. 149; Kılıç, 2016, s. 270; Altan, 2008, ss. 77-78).

1961 Anayasası'nın getirdiği özgürlükler doğrultusunda hayata geçirilen BİK, Türkiye'de gazetelerin ve diğer medya kuruluşlarının resmi ilan ve reklam gelirlerini düzenlemek ve dağıtmak amacıyla kurulmuş olan bir kamu kurumudur (Topuz ve Yaşar, 2021, s. 120). BİK, zamanla medyada kendi kendine yetecek kadar ekonomik bağımsızlığın kazanılması, basın özgürlüğünün desteklenmesi, gazetecilik mesleğinin etik ilkelerinin korunması ve Anadolu'da faaliyet gösteren yerel medyanın devamlılığını sağlamanın güvencesi haline gelmiştir. BİK, 30 Ağustos 2018 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanan Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile İletişim Başkanlığına bağlanmıştır (Kızılca ve Kızılca, 2022, s. 10). Kurulduğu 1961 yıllından itibaren BİK, zamanın ruhu olarak da nitelenebilecek ekonomik ve politik koşulların ürettiği politikalara uygun şekilde dönüşüme uğramıştır.

Türkiye'ye özgü kurumlarından biri olan BİK'in yönetim kadrosu Basın, Tarafsızlar ve Hükümet olarak üçe ayrılan seçilmiş ve atanmış gruplardan oluşmaktadır. BİK'in Genel Müdürü'nün de hükümet tarafından atandığı bilinmektedir (Basın İlan Kurumu, 3 Temmuz 2024). BİK, 2024 yılı itibariyle kırk iki kişiden oluşan bir Genel Kurul'a sahiptir ve Basın grubunda seçimle gelen on dört gazeteci yahut gazete temsilcisi bulunmaktadır. Tarafsızlar grubu ise üniversitelerin İletişim ve Hukuk Fakültesi dekanları, Odalar ve Borsalar Birliği gibi kurumlardan oluşan on dört kişilik bir yapıya sahiptir. Bir de resmi ilan veren kurumlara öncelik tanıyan Cumhurbaşkanlığı ve Adalet Bakanlığı gibi kamu kurumlarının Hükümet temsilcilerinden oluşan on dört kişilik bir grup daha bulunmaktadır. BİK'in Yönetim Kurulu, yedi kişiden oluşmaktadır. Biri genel müdür, geri kalan altı kişinin ikisi basın gruplarından, ikisi tarafsızlar grubundan son ikisi de hükümetin yetkilendirdiği gruptan seçilmektedir. BİK'in müeyyide başlıklı resmi ilanların yayımlanması için belirlenmiş kurallara, aykırılıklara, resmi ilan ve reklam kesme cezası (Erinç, 2016, s. 338) verilmesini öngören 49. maddesini uygulamak için bir Denetim Kurulu da bulunmaktadır. Denetim Kurulu ise Hükümet, Tarafsızlar ve Basın gruplarından seçilen toplam üç denetçi tarafından yürütülmektedir. Bu yapısal düzen, farklı kesimlerden temsilcilerin katılımıyla oluşmakta ve bu da karar alma süreçlerinde demokratik bir yapının benimsenmesine yardım etmektedir.

BİK Genel Kurulu gazeteciler, medya sahipleri ve kamu temsilcilerinden oluşan en üst karar organıdır. Bu kurulda, BİK'in stratejik planları belirlenmekte ve yıllık faaliyet raporları onaylanmaktadır. Yönetim Kurulu da Genel Kurul tarafından seçilen üyelerden oluşmakta ve BİK'in günlük işleyişinden sorumlu tutulmaktadır. Yönetim Kurulu'nun görevleri resmi ilan ve reklamların dağıtımı, maddi desteklerin verilmesi gibi konularda kararlar almak iken, Denetim Kurulu'nun görevi ise BİK'in mali ve idari faaliyetlerini denetlemek ve Genel Kurul'a raporlar sunmak olarak tanımlanabilir.

Türkiye'de Basın İlan Kurumu'nun Gazeteciliğe Etkisi

Reklam ve ilan gelirlerinin adil paylaştırılmasının gazetelerde objektif haber üretiminin sürdürülebilmesi açısından kolaylıklar sağladığı savunulabilir. Resmi ilan ve reklamlar, reklam pastasından fazla pay alamayan ya da banka destekli olmayan basılı gazeteler için hâlâ önemli bir kaynak olma özelliğine sahiptir. Alemdar ve Dursun'a (1999, ss. 195-205) göre, BİK'in sağladığı resmi ilan ve reklam gelirleri yazılı basın kuruluşlarının tirajlarından daha önemli bir gelir kalemi olarak önemini korumaktadır. BİK, gazeteler için önemli bir gelir kaynağı olan ilan ve reklamların medya sektörünün ekonomik sürdürülebilirliğini desteklemek ve gazetecilerin düzenli maaş almalarını sağlamak açısından kritik bir konumdadır. Özellikle yerel gazetelerin yayıncılıklarını sürdürebilmeleri veya hayatta kalabilmeleri için daha da hayati bir önemdedir. Çünkü bugün Türkiye'de resmi ilan ve reklamların kesilmesi halinde gazetelerin önemli bir kısmının kapanmak zorunda kalacağı açıktır. Bu sebeple, gazetelerin resmi ilan bağımlılığı günümüz medya sektörünün en büyük sorunlarından biri olarak görünmekte ve editöryal bağımsızlık tartışmalarının da ana sebebi olmaktadır.

BİK'in resmi ilan ve reklam politikalarının dönüşüm geçirmesine neden olan internetin gelişimi ise ekonomik, siyasi ve toplumsal koşullardan ayrı düşünülemez. İnternet teknolojisinin gelişiminde ABD ve Sovyetler Birliği (Rusya) arasında yaşanan Soğuk Savaş'ın büyük etkisi olduğu bilinmektedir. 1964'te Paul Baran, ABD'li 'think-tank' şirketi RAND'a[1] yazdığı raporda internet teknolojisinin avantajlarını sıralamış, ilk sıraya ise internetin "*olası bir düşman saldırısından daha az etkilenebilir*" (1974, s. 43) maddesini yerleştirmiştir. 1982 yılında yazılımı biten TCP/IP protokolünün ARPANET projesi kapsamında geliştirilmesi ve 1989 yılında ilk kez akademisyen Tim Berners-Lee tarafından Avrupa Nükleer Araştırma Merkezi'nde (CERN) ortaya konulan Hiper Metin İşaretleme Dili'nin (HTML) hayata geçirilmesi bugünkü web tabanlı internet teknolojisinin doğmasına sebep olmuştur (Atabek, 2020, ss. 238-241). İnternetin 2000'den sonra ise daha çok ABD ve Avrupa'da etkisini gösteren kapitalizmin krizine ve bu krizin aşılabilmesi için denenmiş olan birtakım çözüm yöntemlerine, yani girişimcilik, rekabet, yenilikçilik, yaratıcılık gibi söylem ve ideolojilerin kaynağı olan neoliberal politikaların yaygınlaştırılma sürecine yönelik kurgulandığı görülmüştür.

Türkiye'de ise 1990'lı yılların sonuna doğru gelindiğinde önemli bir gelişme olarak ortaya çıkan internet teknolojisi, üniversitelerin öncülüğünde kullanılmaya başlanmıştır. Türkiye'de ilk olarak 1993 yılında ODTÜ'de akademik amaçlı kullanılmaya başlanan internet teknolojisi, 2000'li yıllara doğru evlerde de (özel kullanım) kullanılmaya başlanmıştır (Saka,

[1] 1948 yılında kâr amacı gütmeyen bir kuruluş olarak faaliyete geçen RAND şirketi, bir think tank şirketi olma özelliğine sahiptir. Think tank şirketlerinin amacı ise siyasi, ekonomik, düşünce, araştırma, analiz ve toplumsal öneri kuruluşları olarak geleceğe yön vermektir. Aynı görevi ARPA, ABD araştırma üniversiteleri, SRI ve BBN gibi yarı akademik düşünce kuruluşları da yürütmektedir (Vikipedi, 5 Mart 2025).

2009, s. 958). İnternet teknolojisi, 18. yüzyılın ortalarından itibaren finansmanını büyük oranda reklamlar üzerinden sağlamış olan gazeteler için kaçınılmaz bir dönüşümün habercisi olmuştur. Dünyada ve Türkiye'de özellikle sosyal medyanın güçlendiği 2008 yılından itibaren birçok geleneksel gazete basılı yayınlarına son vermiş ve internet ya da dijital medya olarak tanımlanan alanlarda yatırımlarını hızlandırma kararı almıştır. Türkiye'de bunun bilinen ilk örneği Habertürk gazetesi olmuştur. Çevikel'e (2020, s. 22) göre, müşteri olarak görülen kullanıcıların en başta tüketim alışkanlıkları özelinde, daha sonra kişisel özelliklerine göre hedeflenip sınıflandırıldığı internet reklamcılığı, henüz 2000'e gelmeden basılı gazetelerin reklamdan aldığı payı ikiye katlamış, matbu gazeteciliğin reklama dayanan 150 yıllık gelir modelini aşan daha gelişmiş ve kârlı bir model olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle 2004'ten sonra sosyal medyaların da (Web 2.0) ortaya çıkmasıyla bu durum, dijital medyaya olan yatırımların artmasına, genç okuyucu kitlesinin geleneksel gazeteye olan ilgiyi kaybetmesine, basılı gazetelerin tiraj oranlarında dramatik bir düşüş yaşanmasına ve geleneksel gazeteciliğin krizine yol açmıştır. Henry Jenkins'e (2016) göre bu dijital dönüşüm, yeni iletişim teknolojilerinin ve sosyal medyanın teknolojik ve ekonomik yöndeşme özelliği ile mümkün olmuştur. Medya sektöründe özellikle sanayi, hizmet ve simgesel-kültürel anlamda birçok yeni üretim ve tüketim alanının (kitaptan filme, filmden bilgisayar oyununa, oyundan hediyelik eşyaya) bütünleşmesi amaçlanmış, reklamcılık faaliyetleriyle de mevcut kazanç fırsatlarını çoğaltmak ve pazarları genişletmek için enformasyon akışını internetten veya çeşitli içerik paylaşım kanallarından nasıl daha fazla hızlandırılabileceğinin hesabı yapılmıştır.

Türkiye'de 2023 yılından itibaren internet gazeteciliğinin temel dinamikleri BİK'in belirlediği mevzuatlara göre düzenlenmektedir. Bu tarihten sonra BİK, internet gazeteciliğinin ekonomik sürdürülebilirliğini desteklemek ve mesleki standartlarını korumak amaçlarını da üstlenen bir kurum haline gelmiştir. BİK, internet gazeteciliğinin artan önemini de göz önünde bulundurarak bu alana yönelik çeşitli kriter ve düzenlemeler geliştirmekte, bu kapsamda dijital olarak yayımlanan gazetelerin de resmi ilan alabilmesi ve reklam gelirlerinden faydalanabilmesinin önü açılmaktadır. Bu sebeple, BİK'in dijital medyanın işleyişinde de önemli bir rolü bulunmaktadır. BİK'in ilan ve reklam dağıtımında dijital entegrasyonu önemsediği bilinmektedir. Ancak dijital medya sektörünün ayakta kalabilmesi ve gelir kaynaklarını çeşitlendirebilmesi için gazetelerin BİK'in dışında elde edeceği dijital reklamların da önemi büyüktür.

İnternet sitelerinin resmi ilan ve reklam gelirlerinden faydalanabilmesi için belirli kriterlere uygun olması gerekmektedir. 1 Şubat 2023 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanan ve halen yürürlükte olan 32091 sayılı Resmi İlan ve Reklam Yönetmeliği çerçevesinde belirlenen kriterlerin içeriği kısaca; site trafiği (görüntüleme), içerik sayısı, yayın periyodu ve etik kurallara uyum gibi unsurlar taşımaktadır. BİK, internet sitelerinin bu kriterlere uygunluğunu düzenli olarak kontrol etmekte ve en ufak bir uygunsuz durum tespitinde siteye erişimi engelleme, ilan ve reklama kapatma gibi yaptırımlarda bulunabilmektedir. BİK, internet sitelerinin kaynak kullanımı ve künyelerinde şeffaflık istemenin yanında kamuya yapılan bilgilendirmelerin doğruluğuna da çok önem vermektedir. Bu sebeple, internet sitelerinin yayın politikaları, sahiplik yapıları ve mali durumları hakkında şeffaf bilgilendirme yapılmasını kriterler arasına eklemiştir. İçerik üretiminde doğru ve objektif haber yapma, kişilik haklarına saygı gösterme ve ayrımcılıktan kaçınma gibi unsurları da barındıran kalite standartları ayrıntılı biçimde belirtilmiştir. Ayrıca bahsi geçen yönetmelikte, internet sitelerinin belirli aralıklarla raporlama yaparak o güne kadarki faaliyetlerini ve mali durumlarını bildirmekle yükümlü olduğunun altı çizilmiştir (Basın İlan Kurumu, 1 Şubat 2023).

BİK, internet haber sitelerinin en az bir yıl süreyle aktif olarak yayın yapması ve bu süre zarfı içinde düzenli içerik üretimi ve yayınlarını sürdürmesini düzenli resmi ilan ve reklam alabilmek için gerekli kılmaktadır. Haber sitelerinin her gün güncellenmesi ve sürekli güncel yayın akışının olması sağlanmalıdır. Haber çeşitliliği sağlanmalı; site içeriği haber, yorum, röportaj, analiz gibi çeşitli türlerde zenginleştirilmelidir. Haber sitelerinin kullanıcı dostu bir arayüze sahip olması, hızlı ve kolay iletişim imkânı sunmasına dikkat edilmelidir. Site bünyesinde çalışan gazeteci kadrosu, basın kartına ve gazetecilik mesleğinin gerektirdiği niteliklere sahip olmalıdır. Çalışanların sosyal güvence ve hakları konusunda mağdur edilmemesi ve iş kanunlarına uygun istihdam edilmesi gerekmektedir. Siteye düzenli olarak erişim sağlayan ziyaretçi kitlesi sitenin popülaritesi ve etkileşim oranlarıyla birlikte BİK tarafından sürekli olarak ölçülmektedir. Bu sebeple ziyaretçi sayısı verileriyle oynanmamalı, siteye düzenli olarak erişim sağlayan sadık bir ziyaretçi kitlesine sahip olunmalıdır (Basın İlan Kurumu, 1 Şubat 2023).

Türkiye genelindeki internet siteleri arasında bu kriterlerin tamamını eksiksiz karşılayacak bir gazetecilik faaliyetine rastlamak ise neredeyse imkansızdır. BİK, internet haber sitelerinin kurumsal açıdan düzenlenmesi ve desteklenmesi amacıyla çeşitli teknik kriterler de belirlemiştir. BİK'in internet sitelerinde uygulanacak teknik kriterleri yeniden düzenleme sebepleri, teknolojinin hızlı gelişimi ve dijital medya tüketim alışkanlıklarındaki değişimlerdir. Bu kriterler, internet haber sitelerinin çalışma yöntemlerini ve standartlarını doğrudan etkilemiştir. Öte yandan kullanıcıların internet sitelerinden beklentileri

değişmiş ve daha hızlı, erişilebilir ve etkileşimli platformlar talep edilmeye başlanmıştır. 1 Haziran 2024'te Resmî Gazete'de yayımlanan "*İnternet Haber Sitelerinin Teknik Olarak Uyması Gereken Kurallara Dair Usul ve Esaslar Hakkında Tebliğ*" (2024, ss. 1-5) ile ortaya konulan teknik kurallarda, erişilebilirlik konusunda maddelerin öne çıktığı görülmüştür. Bu maddelerde hız ve performans odaklılık anlayışı, yani sitelere haberlerin hızlı yüklenmesi ve kullanıcıların habere ulaşma sürelerinin minimize edilmesi, mobil uyumluluk anlayışı, sitelerin mobil cihazlarda da sorunsuz bir şekilde çalışmasının önemi vurgulanmıştır. Ayrıca, internet sitelerinde içerik yönetimi ve kalite kontrolü konusunda gazetecilerin üstüne düşen görevler ise haber sitelerinin düzenli olarak güncellenmesi ve güncel haberlerin hızlı bir şekilde yayımlanması, her haberin altında mutlaka yazar bilgisi, alıntı bilgisi veya kaynakça (mahreç) bulunması olarak belirlenmiştir. Tebliğ'de, internet sitelerinde kullanıcı deneyimi ve etkileşim olanaklarına da dikkat çekilmiş, internet sitelerinde kullanıcıların geri bildirimde bulunabileceği ve yorum yapabileceği alanların korunması, haberlerin sosyal medya platformlarına uyumunun, paylaşılabilmesinin sağlanması, haber içeriklerinin arama motorlarında kolayca bulunabilmesi için SEO standartlarına uygun hale getirilmesi konularında da yükümlülüklerin karşılanması istenmiştir. Öte yandan internet haber sitelerinin ziyaretçi trafiklerinin ölçümü ve manipülasyonuyla ilgili kurallar da bu Tebliğ'de önemli bir yer tutmuştur. Özellikle takip kodunun otomatik programlarla veya yapay şekillerde manipüle edilmemesi gerektiği vurgulanmış, ziyaretçi trafiğinin gerçek kullanıcı davranışlarına uygun olması gerektiği belirtilmiş ve anomali oluşturacak ziyaretçi trafikleri tespit edildiğinde bu verilerin tekrar değerlendirileceği ifade edilmiştir. Bunların yanı sıra Tebliğ'deki en dikkat çekici noktalardan biri ise gazetecilik alanında yüksek lisans ya da doktora programlarından mezun olanların işe alımlarda öncelikli olarak tercih edilmesi ve kadroda doğrudan istihdam edilebilmesine yönelik maddelere ağırlık verilmesi olmuştur. Bu adımla BİK'in mesleki standartların yükseltilmesine katkı sağlayacak nitelikli personel teminini desteklemeyi amaçladığı görülmektedir (Basın İlan Kurumu, 13 Mayıs 2024).

Yöntemler

Araştırmanın Yöntemi ve Veri Toplama Tekniği

Basın İlan Kurumu'nun internet için belirlediği kriterler, 7/24 gazeteciliğin gerçek sebeplerinden biridir. Çalışmada, BİK'in haber siteleri için belirlediği yüksek kriterlerin gazetecilerin çalışma zamanında esnekleşmeye ve mesleki işlevlerinde niteliksizleşmeye neden olduğu ele alınmıştır. Bu sebeple veri toplama yöntemi olarak nitel araştırma tekniği kullanılmış ve bunun yanında hem e-posta üzerinden yapılandırılmış çevrim içi görüşme hem de yüz yüze olarak yarı yapılandırılmış bireysel görüşme yöntemleri tercih edilmiştir. Coğrafi uzaklık sorunu sebebiyle yüz yüze yapılamayan görüşmelerin bir bölümü e-posta üzerinden çevrim içi yürütülmüştür. Görüşmeler, 2024 yılı Mart-Mayıs ayları aralığında yürütülmüş ve bir meslek grubunu yeterince temsil ettiği düşünülen toplam on altı (16) katılımcıyla gerçekleştirilmiştir. İlaveten araştırma eleştirel teori çerçevesinde fenomenolojik desene göre inşa edilmiş ve örneklemi amaçlı/yargısal olarak seçilmiştir. Nitel araştırma yöntemi dert edinilen bir sürecin, ana olgunun veya sorunun bütüncül bir yaklaşım benimsenerek resmedilmesine (Creswell ve Creswell, 2021, s. 182) olanak tanıdığı için bu araştırma yöntemlerinden yararlanılmıştır. Veri analizi sürecinde ise öncelikle gazetecilerle yapılan görüşmeler yazıya geçirilerek deşifre edilmiş, veriler görüşülen kişilerin ismi, çalıştıkları kurum ve görevleri, görüşmelerin yapıldığı tarih çerçevesinde kodlanmış ve konuya (7/24 gazetecilik/7/24 çalışma zamanı) uygun olan ifadelerin dışında kalan gereksiz kodlar azaltılmış, eş zamanlı olarak konuya uygun temalar geliştirilmiş, birbirini destekleyen bulgular bu temalardan seçilen başlıklar altında gruplandırılmış ve deneyimlerin anlamlı bir bütün oluşturacak şekilde birbirleriyle ilişkilendirilmesi de sağlanarak bilgileri doğrulama, analiz etme ve raporlama süreci herhangi bir nitel veri analizi (NVA) yazılımı kullanılmadan tamamlanmıştır.

Mülakat/görüşme yöntemi, bütün katılımcılara daha önceden hazırlanmış olan bir dizi sorunun sorulması ve yanıt verilmesinin yanında, görüşlerin keskinleşmesi için çeşitli takip soruları sorulmasına dayanmaktadır. Bu yöntem katılımcıların gerçekliği nasıl inşa ettikleri, hangi anlamları yarattıkları, paylaştıkları ve içerisinde faaliyet yürüttükleri ya da parçası oldukları gazetecilik mesleğine dair nasıl bir algıya sahip olduklarını anlamak için kullanılmaktadır. Katılımcıların kendi terimleriyle cevap vermelerine, söz söylemelerine ve soruları kendi belirledikleri çerçeve içerisinde yorumlamalarına da izin vermektedir (Creswell, 2020, ss. 71-72). Öte yandan, bu yöntemde anket tekniğinin aksine örneklem dar tutulmakta, görüşmecilerin sayısından ziyade niteliği, temsil kabiliyeti, tecrübeleri ve alan içerisindeki konumu göz önünde bulundurulmaktadır (Erdoğan, 2007, ss. 187-189). Araştırmanın veri analiz stratejisini kapsayan fenomoloji ise nesneler dünyasına ilişkin olan, duyularla algılanabilen, olay ve olgulardan oluşan varlıkların genelini yorumlamak için kullanılabilmektedir (Husserl, 2017, s. 10). Fenomolojik desen kullanımında, birtakım olgulardan ve deneyimlerden anlamlı veriler elde edilmesine odaklanılır. Bir çeşit öz arayışı temelinde, ele alınan konunun doğasına ilişkin deneyimlere ulaşmak amaçlanır. Bilimsel gücünü de bu anlamda varsayımlardan değil, deneyimlerden alır. Öncelikle katılımcılarla yapılan görüşmeler veya mülakatlar üzerinden veriler

deşifre edilir ve defalarca okunur. Ardından araştırma için önemli olan kelimeler, cümleler ve paragraflar parçalara ayrılarak anlamlı bir bütün oluşturulacak şekilde toparlanır ve öze ulaşılır (Creswell, 2020, ss. 79-83).

Araştırmanın Evreni, Örneklemi ve Soruları

Araştırmanın evreni, 7/24 çalışma zamanının internet gazeteciler üzerindeki etkisini kapsamaktadır. Türkiye'nin farklı coğrafi bölgelerinde resmi ilan ve reklam alan internet haber sitelerinde çalışan gazeteciler amaçlı örneklem grubu olarak belirlenmiştir. Türkiye'de faaliyet gösteren medyalar Marmara bölgesinden TRT Word, CNN Türk ve Hibya Ajansı; İç Anadolu bölgesinden TRT Haber; Karadeniz bölgesinden Taka Gazetesi; Akdeniz bölgesinden Yeni Alanya Haber; Ege bölgesinden İzmir İlkses Gazetesi ve İzgazete; Güneydoğu Anadolu bölgesinden Mücadele Gazetesi, Öz Diyarbakır Gazetesi ve Güneydoğu Güncel Gazetesi; Doğu Anadolu bölgesinden ise Kanal 23, Bingöl Online, Bingöl Kent Gazetesi, Erzurum Online olarak seçilmiştir. Toplam on bir (11) sorudan oluşan araştırma soruları formu bütün katılımcılara yorumsuz olarak benzer bir şekilde sorulmuştur. Görüşmelerin çoğu çeşitli şehirlerdeki internet gazetelerinin bürosunda, biri Atatürk Üniversitesi'nde, diğerleri ise e-posta yoluyla gerçekleştirilmiştir.

Araştırmada aşağıda yer alan araştırma sorularına yanıt bulmak amaçlanmıştır:

1. İnternet gazeteciliğini hız, doğruluk, haber sayısı bağlamında değerlendirir misiniz?
2. İnternet gazeteciliğini tarafsızlık/objektiflik bağlamında değerlendirir misiniz?
3. İnternet gazeteciliğini geleneksel gazetecilikle haber takibi bağlamında kıyaslar mısınız?
4. İnternet gazeteciliğini geleneksel gazetecilikle mesai süresi ve boş zaman bağlamında kıyaslar mısınız?
5. İnternet gazeteciliğini geleneksel gazetecilikle ekonomik şartlar bağlamında kıyaslar mısınız?
6. İnternet gazeteciliğini geleneksel gazetecilikle gelir/kazanç bağlamında kıyaslar mısınız?
7. İnternet gazetecilerinin yeni medyayı/sosyal ağları daha fazla kullanmak durumunda kalmasının çalışma zamanını belirsizleştirdiği görüşü hakkında ne düşünüyorsunuz?
8. Pandemi koşullarının internet gazetecilerinin çalışma düzenlerini değiştirdiğini düşünüyor musunuz?
9. İnternet gazeteciliğinin hız, doğruluk, haber sayısı, tarafsızlık/objektiflik ile ilgili sorunlarının çözümü bağlamında neler yapılmasını önerirsiniz?
10. İnternet gazeteciliğinin mesai, boş zaman, gelir/kazanç sorunlarının giderilmesi için neler yapılmasını önerirsiniz?
11. İnternet gazetecileri için başarı ve verimliliğin ölçüsü nedir?

Araştırmanın Önemi ve Sınırlılıkları

Bu araştırmada, Türkiye'nin farklı coğrafi bölgelerinde hem geleneksel/konvansiyonel medya hem de internet medyasında uzun süredir çalışan gazetecilerle yapılan görüşmelerden elde edilen verilerden yararlanılmıştır. Öncelikle, Basın İlan Kurumu'nun uyguladığı politikaların bir sonucu olarak sınıflandırılan Genel Kategori'nin yanı sıra Birinci, İkinci, Üçüncü, Dördüncü ve Beşinci Kategori'lerde yer alan internet gazetelerinin karşılaması gereken kriterler (yükümlülükler) belirlenmiştir. Bu kriterlerin altı (6) adet kategori arasında nitelik olarak olmasa da sayısal olarak farklılık gösterdiği anlaşılmıştır. Araştırmada, BİK'in belirlediği bu kriterler dahilindeki tüm coğrafi bölgelerden gazetecilere ulaşılmış ve daha önceden hazırlanmış sorular üzerinden görüşmeler sağlanmıştır. Görüşlerine başvurulan gazetecilerin mutlaka internet alanında haber üretiminde bulunan ya da geleneksel medya alanında daha önce haber üretiminde bulunmuş ama şimdi internette faaliyet gösteren bir medyada editör, haber müdürü veya yönetici olan kişilerden seçilmesine dikkat edilmiştir. Katılımcı gazetecilerin çalıştıkları bölge ve hedefledikleri kitlenin farklı olması, Türkiye genelinde faaliyet gösteren internet gazeteciliği uygulamaları hakkında yapılan kapsayıcı yorum, eleştiri ve önerileri daha gerçekçi kılmıştır.

BİK hakkında, yerel basının gelişimine katkısı ve dijitalleşme süreci konularında yayımlanmış az sayıda araştırma makalesine rastlanılmıştır. Öte yandan BİK'in resmi ilan ve reklam kesme cezalarının basın özgürlüğüne (ulusal ve yerel basın) olan etkisi hem haberlere hem de akademik çalışmalara yeterli düzeyde konu olmuştur. Gül Karagöz Kızılca ve Fikret Kemal Kızılca'nın (2022) birlikte kaleme aldıkları araştırmada, BİK'in kuruluş esaslarının tersine, 2017-2021 yıllarını kapsayan süreç içerisinde verdiği resmi ilan ve reklam kesme cezalarının siyasi nitelikte olduğuna vurgu yapılmıştır. Bununla birlikte Vahdet Mesut Ayan'ın (2024) BİK tarafından resmi ilan ve reklam cezasına maruz bırakılan Evrensel gazetesinin okur ve çalışanları üzerine yürüttüğü araştırmada ise bu cezaların gazetenin yayın politikasıyla ilişkili olduğu, dolayısıyla egemen siyasi konjonktüre göre şekil aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Güncel literatür incelenmesine rağmen internet gazeteciliği, bilişsel kapitalizm ve dijital medya ekonomisi özelinde 7/24 gazetecilik kavramı veya BİK'in belirlediği kriterlerin çalışma zamanına etkilerine yönelik bir araştırma makalesiyle hiç karşılaşılmamıştır. Bu kapsamda yürütülen akademik çalışmaların eksikliği bu makalenin önemini

ortaya çıkarmış, özgün katkısını ve bilimsel değerini artırmıştır.

Bu araştırma, Atatürk Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurul Başkanlığı'ndan 24.06.2024 tarih, 170 sayılı karar ile alınan onay doğrultusunda yürütülmüştür. Görüşülen gazetecilerin tamamından gönüllülük esasına göre katılımcı onamı alınmıştır. Yüz yüze gerçekleştirilen görüşmeler sesli kayıt cihazlarıyla kayıt altına alınmış ve bilgisayar aracılığıyla deşifre edilmiştir. Araştırma sürecine yüz yüze olarak katılım sağlayan gazetecilerle yapılan görüşmeler 30 ila 60 dakika arasında değişkenlik göstermiştir. E-postalardan elde edilen görüşme dökümlerindeki veriler ise tematik başlıklara göre sınıflandırılmış ve analiz edilmiştir. Katılımcılarla görüşülmeden önce araştırmayı sınırlandırmak, ilgili bulgulara ulaşmak ve sistematik bir şekilde analiz edebilmek için aşağıdaki yargılar belirlenmiştir:

1. 2000'lerden sonra gazetecilerin çalışma düzeni ve istihdam koşullarında iyileşme sağlanamamıştır.
2. Basın İlan Kurumu'nun (BİK) kriterleri temelinde gazetecilik faaliyetlerinde ortaya çıkan gelişmeler, gazetecilerin haber yapma alışkanlıkları ve idealleri üzerinde kurumsuzlaşmaya sebep olan dönüşümler yaratmıştır.
3. İnternet gazeteciliğinde yaygın olarak gözlenen 7/24 esnek çalışma pratikleri, gazeteci emeğini olumsuz etkilemiştir.
4. İnternet gazeteciliğinde çalışma zamanının boş zamana baskın hâle gelmesi durumu, gazetecilerin lehine çözüme kavuşturulamamıştır.

Bulgular

7/24 Gazetecilik Kavramı ve İnternet Gazeteciliğine Etkileri

Türkiye'de esnek ve güvencesiz çalışma tarzının yaygınlaşması 2000 yılı sonrasına dayandırılabilmektedir (Oğuz, 2014, s. 8). Esnek ve güvencesiz çalışma rejimi internet gazeteciliği mesleğini medya sektöründeki diğer gazetecilere göre daha çok etkilemekte ve dönüştürmektedir. Katılımcı gazeteciler, internet gazetelerinin işlevlerini ve haber üretim süreçlerini BİK'in belirlediği kriterlere göre düzenlemesinin, medya sektörünün genelinde temel beklenti şeklinde ortaya çıktığını savunmaktadır. Resmi gazetede Şubat 2023 tarihinde yayımlanan ve internet haber sitelerinin resmi ilan alabilmesinin önünü açan Resmi İlan ve Reklam Yayımlayacak İnternet Haber Sitelerine Uygulanacak Resmi İlan ve Reklam Yönetmeliğinin İlgili Maddeleri'ne (Basın İlan Kurumu, 28 Şubat 2023) göre, BİK'in internet sitelerinin coğrafi konumlarına ve etkilerine göre belirlediği altı kategori mevcuttur.

Tablo 1.
BİK Kategori ve Kontenjan Yerleri

BİK Kategori ve Kontenjan Yerleri	
Kategori	**Kontenjan yeri**
Genel Kategori	Türkiye Geneli
1. Kategori	İstanbul
2. Kategori	Ankara, İzmir
3. Kategori	Adana, Antalya, Aydın, Balıkesir, Denizli, Diyarbakır, Erzurum, Eskişehir, Gaziantep, Kayseri, Kocaeli, Konya, Malatya, Manisa, Mersin, Ordu, Sakarya, Samsun, Tekirdağ, Trabzon
4. Kategori	Afyonkarahisar, Batman, Bolu, Çanakkale, Çorum, Edirne, Elâzığ, Hatay, Isparta, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kütahya, Mardin, Muğla, Sivas, Şanlıurfa, Tokat, Van, Zonguldak
5. Kategori	Adıyaman, Ağrı, Aksaray, Amasya, Ardahan, Artvin, Bartın, Bayburt, Bilecik, Bingöl, Bitlis, Burdur, Çankırı, Düzce, Erzincan, Giresun, Gümüşhane, Hakkâri, Iğdır, Karabük, Karaman, Kars, Kırıkkale, Kırklareli, Kırşehir, Kilis, Muş, Nevşehir, Niğde, Osmaniye, Rize, Siirt, Sinop, Şırnak, Tunceli, Uşak, Yalova, Yozgat

Kaynak: (Resmi İlan ve Reklam Yayımlayacak İnternet Haber Sitelerine Uygulanacak Resmi İlan ve Reklam Yönetmeliğinin İlgili Maddeleri, 2023, s. 7)

İnternet gazetelerini kategorilere ayırarak sınıflandıran BİK, gazetelerin konumuna ve hitap ettiği kitleye göre kriterler belirlemiştir. İnternet sitelerinin birbirleriyle olan rekabetlerinde, internet haber sitelerinin resmi ilan ve reklam alabilmesiyle ilgili yerine getirmesi beklenen kriterlerde ve haber akışının sağlıklı şekilde sürdürülebilmesi için belirlenmiş olan Tablo 1'deki kategorilerin büyük etkisi vardır.

Tablo 2.
BİK Kategori ve Sayı, Dağılım ve Görevler

BİK Kategori ve Sayı, Dağılım ve Görevler			
Kategori	**Sayısı**	**Dağılımı**	**Görevleri**
Genel Kategori	32	1	Sorumlu müdür (yazı işleri müdürü)
		3	Haber müdürü (istihbarat şefi)
		13	İnternet editörü
		11	Muhabir
		4	Yazar
1. Kategori	15	1	Sorumlu müdür (yazı işleri müdürü)
		1	Haber müdürü (istihbarat şefi)
		6	İnternet editörü
		5	Muhabir
		2	Yazar
2. Kategori	12	1	Sorumlu müdür (yazı işleri müdürü)
		1	Haber müdürü (istihbarat şefi)
		4	İnternet editörü
		4	Muhabir
		2	Yazar
3. Kategori	8	1	Sorumlu müdür (yazı işleri müdürü)
		3	İnternet editörü
		3	Muhabir
		1	Yazar
4. Kategori	6	1	Sorumlu müdür (yazı işleri müdürü)
		2	İnternet editörü
		3	Muhabir
5. Kategori	4	1	Sorumlu müdür (yazı işleri müdürü)
		1	İnternet editörü
		2	Muhabir

Kaynak: (Resmi İlan ve Reklam Yayımlayacak İnternet Haber Sitelerine Uygulanacak Resmi İlan ve Reklam Yönetmeliğinin İlgili Maddeleri, 2023, s. 8)

Yapılan görüşmelerde gazeteci istihdamının genellikle Tablo 2'de belirtildiği oranların altında kaldığı görülmüştür. Bu kriterlere rağmen gazeteci istihdamının az olmasının nedenlerinin yoğun mesai ve 7/24 çalışma koşullarının yanı sıra düşük ücret politikası olduğu tespit edilmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 2021 yılı verilerine göre gazetecilik, mezun işsizliği sıralamasında sosyal hizmetler ve sanat mezunlarından sonra işsizliğin en yaygın olduğu bölümler arasında yer almıştır. İş bulabilenler ise emek yoğun bir şekilde 7/24 çalışmaya ve en iyi ihtimalle başlarda düşük ücretlerle karşı karşıya kalmaktadır (Journo, 24 Mart 2022).

Bugünkü medya sektöründe gazeteci maaşlarının en iyi ihtimalle asgari ücret bandında olduğu bilinmektedir. Katılımcı gazetecilerin de ortak bir şekilde belirttiği gibi günümüzde daha fazla 7/24 çalışmanın ve güvencesiz istihdam koşullarının kurumsallaştığı ve gazetecilerin geçim sıkıntıları çektiği söylenebilir. Üstelik sektörde özellikle stajyerlik adı altında işi öğrenene kadar asgari ücret ya da yeterli düzeyde maaş almak da çoğu zaman zorlaşmaktadır. Hibya Haber Ajansı'ndan Sümeyye Yalçın, genel olarak medyanın tamamında düşük maaşların söz konusu olduğunu ancak yerel medyada bu durumun daha da ağırlaştığını belirtmektedir. Yalçın, etki alanı dar olduğu için yeterince reklam harcaması yapılamayan bölgelerde okurdan değil, devletten ilan almak zorunda kalan yerel gazetelerde düşük ücret konusunda daha vahim bir tablonun ortaya çıktığını aktarmaktadır (E-Posta Üzerinden Görüşme, 6 Mayıs 2024). İzmir İlk Ses Gazetesi'nden Eral Aytemiz de internet gazeteciliğinde baskı ve dağıtım gibi masrafların olmamasından dolayı, geleneksel gazetecilikten daha az masraflı olduğuna değinmiş ve BİK aracılığıyla reklam ve ilanlardan elde edilen kazancın daha çok patron ve yöneticiler için kâr getirdiğini belirtmiştir. Aytemiz, BİK'in geçtiğimiz yıl başlattığı ekonomik desteklerin internet gazetelerinin gelirlerinin artmasında önemli payı olduğunu, ancak bu artışın daha çok işverenler için pozitif bir etki yarattığının, çalışanlara ise yeterince yansıtılamadığının

altını çizmektedir (E-Posta Görüşmesi, 18 Nisan 2024).

Tablo 3.
BİK Kategori ve Günlük Asgari Haber Sayısı

BİK Kategori ve Günlük Asgari Haber Sayısı	
Kategoriler	**Günlük Asgari Haber Sayısı**
Genel Kategori	240
1. Kategori	100
2. Kategori	80
3. Kategori	50
4. Kategori	40
5. Kategori	30

Kaynak: (Resmi İlan ve Reklam Yayımlayacak İnternet Haber Sitelerine Uygulanacak Resmi İlan ve Reklam Yönetmeliğinin İlgili Maddeleri, 2023, s. 9)

İnternet haber sitelerinin resmi ilan alabilmesinin bir diğer kriteri ise günlük asgari olarak yayımlanması gereken haber sayısı olmuştur. Tablo 3'te belirtilen sayılar temelinde ilan ve reklam alabilmek için hız ve haber sayısını odağına alan internet gazeteciliğinde, gazeteciliğin temel ilkeleri olan haberde nitelik, doğruluk, objektiflik, tarafsızlık ve denge unsurlarının aşındığı gözlemlenmiştir.

Tablo 4.
BİK Kategori, Tekil Ziyaretçi Sayısı ve Sayfa Görüntüleme Sayısı

BİK Kategori, Tekil Ziyaretçi Sayısı ve Sayfa Görüntüleme Sayısı		
Kategoriler	**Tekil Ziyaretçi Sayısı**	**Sayfa Görüntüleme Sayısı**
Genel Kategori	500.000	1.500.000
1. Kategori	50.000	150.000
2. Kategori	30.000	90.000
3. Kategori	20.000	60.000
4. Kategori	10.000	30.000
5. Kategori	3.000	9.000

Kaynak: (Resmi İlan ve Reklam Yayımlayacak İnternet Haber Sitelerine Uygulanacak Resmi İlan ve Reklam Yönetmeliğinin İlgili Maddeleri, 2023, s. 10)

İnternet haber sitelerinin okunma oranları da ilan almanın şartları arasında yer almıştır. Tablo 4'te belirtildiği şekliyle BİK'in reklam ve ilan alımı için ön şart olarak belirlediği görüntülenme oranları, gazeteciliği sayısal verilere indirgeyen ve haberin niteliğinden ve bağlamsallığından (analiz haber) çok ziyaretçi ve okunma sayılarının artmasına odaklanan gazetecilik anlayışını ortaya çıkarmıştır. Katılımcı gazeteciler, BİK'in reklam alabilmek için belirlediği yüksek ziyaretçi ve görüntülenme kriterlerinin gazeteciliği hız, haber sayısı, ücretli (sponsorlu) haber ve SEO kullanımı bağlamında bir kısır döngü içine hapsettiğini söylemişlerdir. Üstelik, gazeteciler bu tür yüksek beklentilerin internet sitelerini ziyaretçi trafiklerinin ölçümü, tıklama ya da görüntüleme bağlamında manipülasyona zorladığını ifade ederek, bu kriterlerin düşürülmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Basın İlan Kurumu 32. Dönem 7. Genel Kurul Toplantısı'nda internet haber siteleri için asgari ziyaretçi trafik şartlarının yeniden düzenlenmesini öngören değişiklik teklifleri kabul edilmiştir. Bu doğrultuda, 1 Ekim 2024 tarihinde Resmi İlan ve Reklam Yönetmeliği'nin internet haber siteleri için asgari ziyaretçi trafik şartlarının belirlendiği 61 ve 67. maddelerde değişikliğe gidilmiştir. BİK tarafından gerçekleştirilen değişikliklerin temel vurgusu, haber sitelerinin tık odaklı yayıncılık yerine nitelikli yayıncılık yapmaya teşvik edilmesi olmuştur. Buna göre, günlük asgari tekil ziyaretçi ve sayfa görüntüleme sayıları yüzde 50 oranında düşürülmüştür. Tekil ziyaretçi sayısı Genel Kategori'de 500 bin iken 250 bine; 1. Kategori'de 50 binden 25 bine; 2. Kategori'de 30 binden 15 bine; 3. Kategori'de 20 binden 10 bine; 4. Kategori'de 10 binden 5 bine ve son olarak 5. Kategori'de 3 binden bin 500'e indirilmiştir. Aynı şekilde sayfa görüntüleme sayısında da Genel Kategori'de 1 milyon 500 bin iken 750 bine; 1. Kategori'de 150 binden 75 bine; 2. Kategori'de 90 binden 45 bine; 3. Kategori'de 60 binden 30 bine; 4. Kategori'de 30 binden 15 bine ve 5. Kategori'de de 9 binden 4 bin 500'e düşürülmüştür. Öte yandan, BİK'in karar aldığı bir diğer düzenleme

ise internet haber sitelerinde sayfada kalma sürelerine ilişkin olmuştur. 1, 2, 3, 4 ve 5. Kategoriler'de bulunan haber sitelerinin günlük ortalama sayfada kalma süresinin en az 30 saniye; Genel Kategoride ise en az bir (1) dakika olmasına karar verilmiştir (Basın İlan Kurumu, 6 Eylül 2024). Günlük asgari haber sayısı oranlarında bir düzenleme yapılmamış olsa da tekil ziyaretçi sayıları, sayfa görüntüleme sayıları ve ortalama sayfada kalma sürelerinde yapılan güncellemeler ya da değişiklikler, bu araştırma makalesinde öne sürülen eleştirilerin güncellik ve gerçeklik payının önemini kanıtlar niteliktedir.

Taka Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Yusuf Turgut, Türkiye'de hıza ve kesintisiz çalışmaya dayanan 7/24 gazeteciliğin beraberinde getirdiği en ciddi sorunun güvenilirlik ve nitelik (kalite) sorunu olduğuna dikkat çekmektedir. Turgut, basılı bir gazeteye koyulacak haber sayısının belli olduğunu, ancak internet sitesinde haber sayısı sınırı olmadığı için çoğu zaman sitelere yüzlerce haberin girildiğini belirtmiştir. Oysa bir gazeteye bu kadar nitelikli haber koymak hem kolay değil hem de mümkün değildir. Kamu yararı, haberin niteliği, tarafsızlık, objektiflik ve denge unsurları haber sayısına kurban edilmektedir. Turgut'a göre bunun nedeni, nasıl zaman içerisinde gazeteler ve televizyonlar ticarileşti ise internet haber sitelerinin de benzer şekillerde ticarileşmiş olması ve BİK'in internet siteleri için uyguladığı ilan ve reklam politikalarıdır (E-Posta Üzerinden Görüşme, 4 Nisan 2024).

BİK'in haber içeriklerinin hangi teknik standartlar doğrultusunda oluşturulması gerektiği, içeriklere ilişkin konum bilgisinin meta etiketlerinde nasıl yer alacağı ve ziyaretçi trafik bilgilerinde manipülasyon yapıldığına ilişkin kanaat oluşması halinde ilan kesimine gidileceği yönündeki uyarıları ise gazetecilik mesleğini icra eden katılımcı gazeteciler tarafından bir tehdit ya da zorlama olarak anlaşılmaya müsait, basın özgürlüğünü kısıtlayıcı bir kriter olarak değerlendirilmiştir. İnternet gazeteciliğinde haberin doğruluğu ve objektifliği konularının ortaya çıkardığı sorunların başında basın özgürlüğü ihlallerinin geldiği bilinmektedir. İz Gazete Haber Editörü Bilge Ünbal, gazeteciliğin dijitalleşme adı altında kamu yararını hiçe sayarak sadece daha fazla para kazanmak üzerinden şekillenmesini önlemek gerektiğini belirterek, tık odaklı gazeteciliğin editöryal bağımsızlığı da zedelediğini ortaya koymaktadır. Ünbal, BİK tarafından ortaya konulan çeşitli nedenlerle internet sitelerine erişimin engellenmesinin de bu durumu genişleteceğini belirtmektedir. Basın üzerinde yaptırımların sıradanlaştığı ve basitleştiği bir ortamda, sık sık erişim engelleme kararlarının çıkmasının gazetecilik mesleği açısından önemli bir yapısal sorun olduğunun altını çizmektedir. Ünbal'a göre, BİK'in internet sitelerine erişim engeli getirebilmesi ve resmi ilan yaptırımında bulunabilmesi, basın ve ifade özgürlüğüne açıkça aykırı olarak değerlendirilmesi gereken gelişmeler arasında gösterilebilir (E-Posta Görüşmesi, 3 Mayıs 2024).

Türk İnternet Medya Birliği'nin kurucularından olup, aynı zamanda Bingöl Online Gazetesi'nde de imtiyaz sahibi olan Hakim Bayraktar'a göre internet gazeteciliğinin farklı içerik üreticileri için yeni fırsatlar sunduğu bir gerçektir. Ancak, dijital medyanın hakimiyeti konusunda yaşanan sorunlar, bu potansiyeli sınırlayabilir. Bazı büyük dijital medya kuruluşlarının dijital ortamdaki hakimiyeti basın özgürlüğü ile haber çeşitliliği açısından kısıtlayıcı ve endişe vericidir (Yüz Yüze Görüşme, 6 Mayıs 2024). Ünbal'a göre, editörlerin üzerindeki en büyük baskılardan biri, BİK'in yönetmeliğinde yer alan haber sayısına yetişmeye çalışmalarıdır. Bu baskı nedeniyle editörler haberlere yeterli özeni gösterememektedir. Ünbal, geleneksel gazetecilikte günlerce bir haberin peşinde koşmanın mümkün olduğunu ancak internet gazeteciliğinde haberin bir saatte eskiyebildiğini belirterek, çok daha hızlı bir haber takibi gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca Ünbal, internet gazeteciliğinde kaynaklarla yüz yüze görüşmek yerine online ya da telefon ile iletişim sağlanmakta olunduğunu, bu iletişim tarzının ise kısa vadede işe yarasa da uzun vadede kaynak ile gazeteci arasındaki iletişimi olumsuz yönde etkilediğini söylemiştir (E-Posta Görüşmesi, 3 Mayıs 2024).

CNN Türk Haber Editörü Mariye Çelik'e göre, internet gazeteciliğinde çok hızlı bir akış ve çok sayıda kaynak olduğu için haber takibi ve yapım süreci daha stresli ve zorlu hale gelmektedir. Bugün bir haber editörü aynı anda haber ajansları, sosyal medya, web siteleri, TV kanalları vs. takip etmek zorundadır. İnternete servis edilen her haber çalışılan süre boyunca takip edilmeli ve gelen her detay güncellenmeye muhtaç duruma gelmeli ve gazeteci her daim ulaşılabilir olmalıdır. Çelik, bu yeni gelişmelerin hem BİK hem de Google tarafından belirlenen kriterler yüzünden sürekli takip edilmesi gerektiğini belirtmekte ve kurumların talep ettiği şeyin; sitenin daima haberle dolu olması, haberin güncellenmesi, okurun haberi okuyacak ilginçlikte (sansasyonel) bularak sitede kalabilmesinin sağlanması olduğunu vurgulamaktadır. Çelik'e göre, internet gazetecilerinin üzerinde haberi ilk giren olarak siteye olan ziyaretçi sayısını artırmak ve devamlı tercih edilebilmek için sitedeki haberleri sürekli güncellemek gibi ciddi sorumluluklar vardır. Rekabetin çok yüksek olması sebebiyle hız ve anındalık internet gazeteciliğinin en temel gerekliliklerinden biri haline gelmektedir. Sosyal medya aracılığı ile okura en hızlı ulaşan internet sitesi, istenilen düzeyde yüksek görüntüleme oranlarına da ulaşabilmektedir. Ayrıca Çelik'e göre bir haberi ilk servis etmek,

Google aramalarında ilk sıralarda çıkabilmek için önemli olduğundan hız en çok dikkat edilmesi gereken durum haline gelmekte, haber sayısı ise yine BİK'in kriterlerini yerine getirmek ve Google aracılığı ile para kazanmak adına önemli bir nokta olarak görülmektedir. Üstelik, BİK'in belirlediği gibi günlük veri servisini aktif şekilde genişletmek siteyi güncel gösterdiği için de günlük girilecek haber sayısının her zaman belli bir ortalamanın üstünde olması gerekmektedir (E-Posta Görüşmesi, 12 Mart 2024).

Bingöl Kent Gazetesi Yazı İşleri Müdürü Ömer Şanlı da internet gazetecileri üzerinde haber sayısı ve hız bağlamında bir zorlama olduğunu ifade etmektedir. Şanlı'ya göre geleneksel gazetecilik ve internet gazeteciliği birbirinden oldukça farklı iki gazetecilik faaliyetidir. Geleneksel gazetecilikte özel haber yapmak gazeteyi satın aldıran ve okutan en önemli özellik iken, internet gazeteciliğinde ise zamanla siteye çok sayıda haber doldurayım da nasıl olursa olsun mantığında bir habercilik anlayışı yerleşmektedir. Şanlı'ya göre, BİK kriterlerinden sonra internet sitelerinde kaliteyi bulmak imkansızlaşmıştır. Oysa, BİK'in de haber sayısından çok niteliğe dikkat etmesi, haber sitelerinin kalitesini düşünmesi ve haberde sayıdan çok niteliğe önem vermesi gerekmektedir. Gazeteciler de sosyal medyada paylaşılan bir olayı doğrudan alıp sitede paylaşmak yerine, kaliteyi düşünerek, olayı teyit ettirmelidir. Şanlı, niteliğe ve meslek ilkelerine ilişkin tüm bu gerekliliklerin gazetecilerin haber yapma sürelerini artıran kriterler olduğunu, hız sebebiyle haber sitelerinde çoğu zaman kalite ve nitelikten ödün verildiğini belirtmektedir. Gazeteciler hız, hedefleme ve anındalık temelli, tıklanmaya dönük 7/24 haberciliğin yerine sokağa inip kendi özel haberini okuyucuya sunmak zorundadır diyen Şanlı'ya göre, bu değerler, özellikle sosyal medyanın ve iletişim teknolojilerinin gelişmişlik düzeyinin yanında, BİK'in kriterleri yüzünden ortaya çıkmış olgulardır. Şanlı, gerekirse bu anlayışın üstesinden BİK'in dijitale yönelik politikalarını hiçe sayarak gelinebileceğini söylemektedir (Yüz Yüze Görüşme, 10 Mayıs 2024).

Şanlı'ya göre ilan almaya hak kazanan internet gazeteleri, düşük bir ücret karşılığında çalıştırdıkları gazetecilerden siteyi doldurmasını ve haber sitesi eğer Beşinci Kategori'de ise günde en az otuz, Genel Kategori'de ise en az iki yüz kırk haber girilmesini şart koşmaktadır. Şanlı, gazeteci günde on ya da on beş haberi yerele öncelik vererek yazmakta olsa, geri kalanını ise haber ajanslarında bulunan ilginç haberleri derleme yaparak siteye yüklese bile bu haber sayılarının oldukça yüksek bir oran olduğunu belirtmektedir. Bu sebeple, bir günde en az otuz adet haberin yayımlanması dezavantajlı bir durumdur. Çünkü gazeteciler, 7/24 gazetecilik koşullarında BİK'in kriterlerini karşılama kaygısı nedeniyle kaliteli haber ve özel haber üretme zamanından da feragat eder bir hale gelmektedir. Şanlı, günde üç beş tane kaliteli haber yapıldığında bunun halk üzerindeki etkilerinin de fazla olacağını, oysa günlük otuz haber zaten yeterince zaman aldığı için gazeteciler tarafından özel haber yapmanın, sosyal medya ile ilgilenmenin ekstra bir uğraş haline geleceğini, özel haber ve araştırmacı gazeteciliğe dayanan haberler üretmeye fazla zaman kalmayacağını ve gazetecilerin haberi ajanslardan çekerek vermeye alıştığı için sokağa çıkmayıp konformizme alışacağını vurgulamaktadır. Şanlı son olarak, BİK'in gazetecilerden ve haberden istenilen yüksek kriterleri bir daha gözden geçirmek zorunda olduğunu, aksi takdirde gazeteciliğin hiç iyi bir yere doğru gitmeyeceğini de sözlerine ekleyerek durumun vahametini ortaya koymaktadır (Yüz Yüze Görüşme, 10 Mayıs 2024).

Medya sektöründe yaşanan kutuplaşmaların da gazetecilerin birbirlerini gazeteci olmamakla suçlamasına ve gazetecilik ehliyetinin sürekli sorgulanmasına yol açtığı söylenebilir. Öz Diyarbakır Gazetesi'nden İhsan Özdemir ve Kerem Doğan'a göre BİK'in internette gazetecilik yapan kurumlar için belirlediği yüksek kriterler, haberin niteliği gözetilmeksizin kısa vadede maddi kazanımların hedeflendiği bir gazetecilik anlayışının benimsenmesine fayda sağlamaktadır. Bu sebeple gazeteciler, internet haber sitelerinde gazeteciliğin işlevleri, görevleri, sorumlulukları ve değerlerinin belirsizleştiği bir dönemi yaşamakta, gazetecilik mesleğinin ağırlığı ortadan kalkmakta ve bu durum sokakta dâhi hissedilebilmektedir (Yüz Yüze Görüşme, 11 Mayıs 2024). Öte yandan Özdemir ve Doğan'a göre BİK'in mesleğe uygun istihdam şartlarını belirtip, kadroda yer alacak fikir işçilerinin niteliklerini sıralanması ve iletişim fakültesi veya diğer okulların lisansüstü bölümlerinden mezun olmak şartının eklenmesi olumlu bir gelişmedir. Ancak buna rağmen en yüksek işsizlik oranlarının iletişim fakültesi mezunlarında olmasını şaşırtıcı bir olgu olarak değerlendiren Özdemir ve Doğan, bu bölümlerin her yıl yeni mezunlar vermekte olduğunu ama BİK'in hükümleri açık olmasına rağmen internet sitelerinin istihdam oranlarında bir gelişme olmadığını belirtmektedir. Üstelik, ilgili bölümlerden mezun olan öğrencilerin gazetecilik mesleği adına sektörde iş yapabilecek düzeyde bilgisi olmadığı da ortadadır. Özdemir ve Doğan, gazeteciliğin olmazsa olmazı olan haber yazmayı öğrenmeden iletişim fakültesinden mezun edilen gazeteci adaylarının, internet sitelerinde istihdam edilecek düzeyde olmadıklarını vurgulamakta, yeni mezunlar arasından iş bulabilenlerin ise internet gazeteciliğinin 7/24 esnek çalışma koşulları ve düşük ücretler karşısında erken bir aşamada medya sektöründen ayrılma yoluna gittiklerini veya çok sık iş değiştirdiklerini ifade etmektedir (Yüz Yüze Görüşme, 11 Mayıs 2024).

Diğer yandan Şanlı'ya göre, BİK yoluyla ilan alamayan veya ilan kesme cezası ile karşılaşan ve yüksek getirili reklamveren kişi ya da kurumlardan reklam alamayan küçük internet haber siteleri, yaşanan olumsuzlukları doğruca gazetecilere yansıtmaktadır. Bu nedenlerden ortaya çıkan ve çalışma düzenini olumsuz etkileyen ekonomik baskılar, gazetecilerin istihdam oranlarını düşürmekte, çok fazla işin çok az gazeteci tarafından kotarılmasına yol açmakta, ekonomik olarak kaygıların aşılmasını gerektiren özel haber ve araştırmacı gazeteciliğe dayanan üretimleri de baltalamaktadır. Bir kurumu diğer internet sitelerinden ayıran özel haberler yerine, belli ajanslardan çekilen haberlerin editörler tarafından düzenlenerek yayımlandığı bilinmektedir. Şanlı bu durumun, internet haber sitelerinde SEO, tık tuzağı (clickbait) ve sponsorlu haber gibi gazetecilik ilkelerine ve doğasına aykırı olan yöntemlerin daha fazla tercih edilip yaygınlaştırılmasında etkili olduğunu ifade etmektedir (Yüz Yüze Görüşme, 10 Mayıs 2024).

BİK'in ilgili yönetmelikte geçen site içeriklerinin yanıltıcı olmaması gerekir ifadesi ise tık tuzağı (clickbait) sorununu önleyici bir madde olarak planlanmış görülse de TRT World'de yönetici pozisyonunda olan gazeteci Umesh Vohra'ya göre, internet gazeteciliğinin doğası gereği, tarafsızlık ve nesnellik iddialarını doğrulamak zordur. Zira site içeriğinde 'yanıltıcı içerik' olup olmadığına kimin karar vereceği belli değildir. Vohra, pek çok gazetecilik eğitimi almamış kişinin özellikle Covid-19 pandemisi sonrası dijital/çevrim içi gazeteciliğe yöneldiğini, haber kontrolünün herhangi bir eğitim almamış ama sosyal medyayı kullanan insanların eline geçtiğini, bu durumun neyin haber değeri taşıyıp taşımadığının, neyin yanıltıcı olup olmadığının ayırdına varmayı zorlaştırdığını belirtmektedir. Vohra'ya göre, günümüzün dijital dünyasında haberin niteliği ve neyi aydınlattığı değil, ne kadarlık SEO çalışması yapıldığı önemli bir hale gelmektedir. Örneğin, Google'ın algoritmalara dayanan yapısı gereği haberin BİK'in belirttiği kriterleri karşılaması günümüzde SEO çalışması yapılmaksızın beklenmemelidir. Vohra'ya göre, ne kadar özel haber yapılırsa yapılsın iyi bir SEO çalışması olmazsa o haber istenildiği kadar okunmaz ve böylece bütün emekler boşa gider anlayışı internet gazeteciliğine yerleşmiştir (E-Posta Görüşmesi, 2 Mayıs 2024).

TRT Haber internet editörü Sefa Sargın'a göre, internet gazeteciliğinin geleneksel gazeteciliğe oranla haber takibi ve paylaşımı 7/24 olarak devam ettiğinden, gazetecilerin haberlere yeni iletişim teknolojilerini kullanarak her an erişebilir olması ve gerektiğinde müdahale edebilmesi önemlidir. Geleneksel gazetecilikte ise haberlerin basılması belirli bir zaman dilimine tabidir. Bu zaman diliminde yoğun bir iş yükü olabilir ancak işler genellikle daha önceden planlanmakta ve gazete basıma gittiğinde personelin mesaisi de bitmektedir. Sargın'a göre internet gazeteleri hız ve haber sayısı açısından beklentileri karşılamak zorunda olduğu için, kamu yayıncılığı ve doğruluk bağlamında bazı sorunlar yaşamaktadır. Sargın'a göre, geleneksel gazetecilikte haberler genellikle geniş bir kitleye hitap etmek amacıyla hazırlanırken, internet gazeteciliğinde haberler hedef kitleye özelleştirme ve kişiselleştirme açısından daha esnek bir platform sunmaktadır. Sargın, internet gazeteciliğinin kullanıcıların haberleri ilgi alanlarına göre kişiselleştirmesine olanak tanıyan bir yapıda olduğuna dikkat çekerek okuyucuların yorumları, paylaşımları ve daha doğrusu geri bildirimleri aracılığıyla haberlere katkıda bulunabilmesinin de mesai saatlerini uzattığını ifade etmektedir. Bu fırsatların internet gazeteciliğinin bünyesinde bulundurduğu özellikler olduğunu, internet ve yeni iletişim araçlarına özgü özelliklerin internet gazeteciliğini 7/24 uzaktan çalışma olanaklarına daha çok zorunlu kıldığını belirtmektedir. Sargın'a göre, özellikle pandemi sonrası haber takibi ve yayıncılık hizmeti daha çok internet tabanlı yapılmaya başlandığı için gazetecilerin evden ve hatta kurumun bağlı bulunduğu şehirden uzak, kendi memleketlerinden çalışmaları artık yadırganmayan bir durum haline gelmektedir (E-Posta Görüşmesi, 23 Nisan 2024).

Yeni Alanya Gazetesi'nde çalışan ve 2023-2025 yılları arasında BİK'in 32. dönemi için Anadolu Gazete Sahipleri Temsilciliği'ni de yürüten Mehmet Ali Dim'e göre, internet gazetelerinde özellikle pandemiyle birlikte yalnızca gazeteciler değil, internet ortamında çalışan birçok insan da çalışma veya mesai sürelerinin belirsizleşmesi hakkında sıkıntılar yaşamaya başlamıştır. Dim, özellikle sosyal medyanın gazetecilik mesleğine bir eşlikçi olmanın çok ötesinde, mesai sürelerini uzatan ve esnek çalışma ilişkilerini genişleten bir konuma geldiğine değinmiş ve bu sebeple, artık gazetelerin ofislerinde vardiya sistemi uygulaması ya da gece ve gündüz olarak internet editörü çalıştırma gerekliliğinin bir zorunluluk haline geldiğini vurgulamıştır (E-Posta Görüşmesi, 18 Nisan 2024). Ancak gündüz ve gece olarak düzenlenmiş bu vardiya sistemi, gazetecilerin yaşam standartlarını ve habercilik alanındaki becerilerini sınırlandıran durumlar yaratmaktadır. Genelde hiç kimse sürekli gece vardiyasında çalışmak istemediği için gazetecilerin bu pozisyonda uzun süre istihdam edilmesi de zorlaşmaktadır. Üstelik, zaman mekân fark etmeksizin, her yerden internete ve sosyal medyaya odaklanarak çalışmak zorunda olan gazeteciler, pandemi süreciyle birlikte gerçek anlamını bulan 7/24 esnek çalışma sürelerini normalleştirmiş gözükmektedir.

Kanal 23'ün Genel Yayın Yönetmeni Arif Çakmak'a göre, internet gazeteciliği sosyal medya ile her geçen gün daha çok bütünleşmektedir. İnternet gazeteciliği ve sosyal medya birbirinden ayrı düşünülemez olgular haline gelmektedir. İnternet

gazetelerinde yer alan her haberin sosyal medya platformlarında paylaşılmasını sağlamak ise daha çok mesai ve daha çok performans harcanmasına sebep olmaktadır. Çakmak'a göre, internet gazeteciliğinde yer alan her haberin sosyal medyada yer alması için ekstra bir iş ve zaman harcanması gerekmekte, bu da yeni bir uzmanlaşma ya da yeni bir iş alanı olarak sosyal medya yöneticiliğini ortaya çıkarmaktadır (Yüz Yüze Görüşme, 2 Mayıs 2024). Milliyet Gazetesi'nin eski Erzurum muhabiri, şimdi ise Erzurum Online Gazetesi'nde köşe yazarı ve Youtube gazeteciliği de yapan Öztürk Akkök de 7/24 gazetecilikle beraber çalışma zamanının belirsizleştiğine değinerek, özellikle internet gazeteciliğinde mesai saati diye bir mefhumun kalmadığını söylemektedir. Akkök'e göre, internet ve sosyal medyanın sunduğu imkânlardan sonra gazeteci artık sokağa çıkmadan, haber peşinde koşmadan, evinde otururak haber takibini yapabilmekte ve memleketinden ya da evden çalışabilmektedir (Yüz Yüze Görüşme, 14 Mart 2024).

İnternet gazeteciliğinde mesai saatleri dışında haber takibi devam etmektedir ve patron istediği saatte arayıp güncelleme isteyebilmektedir. 7/24 gazetecilik ile evden çalışma düzeninin yaygınlaştığına ve mesai, iş molası, hastalık izni gibi tüm durumların yavaş yavaş ortadan kalkmaya başladığına işaret eden Ünbal'a göre, artık insani ihtiyaçlar için iş molası verdiğinde, hastalık izni istediğinde ve mesaiye kalamayacağını söylediğinde işten kaytarılıyor gözüyle bakılmaktadır. Ünbal, en iyi ihtimalle ofisteki yöneticiler tarafından hasta bile olunsa evden çalışmaya teşvik edildiğine değinmektedir. Ünbal, gazetecilerin eskiden rapor alıp evde dinlenebildiğini ama şimdi evin bir dinlenme alanı olmaktan çıkıp çalışma düzeninin bir parçası haline getirildiğini, boş zamanın ise çalışan internet gazetecileri için adeta elde edilemeyen bir lüks haline geldiğini belirtmektedir (E-Posta Üzerinden Görüşme, 3 Mayıs 2024).

7/24 esnek çalışma rejiminin 'az sayıda personelle çok iş yapma' anlayışının sektörel etkilerini kendi konumuna göre özetleyen Turgut, Taka Gazetesi'nde on sekiz kişinin çalışmakta olduğunu ancak Trabzon'un en çok tıklanan sitesinde ise yedi kişinin çalıştığına dikkat çekmiştir. Turgut'a göre zaten çalışanların oranına bakıldığı zaman, internet gazetelerinde mesai mefhumunun olmadığı da ortaya çıkmaktadır. Ancak, genelde tüm internet sitelerinde bir nöbet sistemi vardır. Bu nöbet sistemine göre sabahçı ve akşamcı olmak üzere iki türlü çalışan istihdam edilmektedir. Çalışanlar arasında akşamcı olan editörlerin ofise öğlen gelip gece 12'ye kadar çalıştığı, hatta bazen evinden uyandırılıp gece haber giren editörlerin bile olduğu bilinmektedir. Geleneksel gazetecilikte bir gazete baskıdan çıktıktan sonra bir sonraki günü beklemek gerektiğini ifade eden Turgut'a göre, bu örnekler gösteriyor ki internet haberciliğinde boş zaman mefhumu yoktur ve bu nedenle internet gazetecileri işlerinin bir gereği olarak sürekli sosyal medya platformlarını takip etmek zorunda kalmaktadır. Gazeteciler çoğu zaman bu durumu işlerinin bir parçası olarak gördükleri için 7/24 habercilik düzenine itiraz etmemektedir (E-Posta Üzerinden Görüşme, 4 Nisan 2024). Bunun can alıcı bir sorun olduğuna dikkat çeken Güneydoğu Anadolu Gazetesi muhabiri Yasin Göler'e göre ise 7/24 çalışma şartlarının düzeltilmesinin yolu; hak ihlallerinin olmadığı iş sözleşmeleriyle çalışan haklarının korunmasından, insani çalışma şartlarının sağlanmasından ve daha adil sürdürülebilir gelir modellerinin geliştirilmesinden geçmektedir (Yüz Yüze Görüşme, 11 Mayıs 2024).

Diyarbakır Mücadele Gazetesi Yazı İşleri Müdürü Fatih Suruç da duruma bireysel tercih boyutundan bakmaktadır. Suruç, gazetecilerin artık 7/24 çalışma saatlerine göre gazetecilik mesleğini tercih etmesi gerektiğinin altını çizmektedir. Suruç'a göre her mesleğin kendine göre bazı zorlukları vardır, gazetecilik mesleğinin bünyesinde de zorluklar yer almaktadır, bilhassa mesai sürelerinin uzaması da en temel mesleki zorluklar arasında bulunmaktadır. Gazetecilikte evde ya da çalışılan ortamda her an yeni bir olay gelişebilir ve karşılaşılan yeni bir gelişme sonucunda sitenin güncellenmesi gerekebilir. Bu sebeple, her nerede olunursa olunsun haber yapma veya işe odaklanma gereksinimi duyulabilmektedir. Suruç, dijital medyada zaman kavramının olmadığını, bu nedenle bu tarz zorlukları seven kişilerin gazeteci olabileceğini iddia etmektedir. Suruç'a göre, 7/24 çalışma zamanından bahsedilmesinde sosyal medyanın ve mobil aygıtların da yeri büyüktür, sosyal medya haber sitesine hizmet eden bir kaynaktır ve gazeteciliğin artık olmazsa olmaz bir parçasıdır. Sosyal medya yönetimi de bu yüzden internet gazeteciliğinin ilerlemesiyle birlikte bir meslek haline gelmektedir. Geleneksel gazetecilikte muhabir, editör, mizanpaj sorumlusu ve kameraman bulunurken, internet gazeteciliğinde tek bir araç ve kişilerce yapılan işlere dönüşen bir çalışma düzeni vardır. Suruç, internet siteleri arasında yeni dönemde SEO ve sosyal medya yönetimini (sosyal medya uzmanlığı) daha ustaca ve verimli sürdüren gazetelerin rekabette öne geçeceğini savunmaktadır (Yüz Yüze Görüşme, 11 Mayıs 2024).

Tartışma

Gazetecilik ideallerinin, gazeteciler için zaten ulaşılması imkânsız birer ütopya olarak görülmesi ile internet haber sitelerinde 7/24 gazetecilik eğilimlerinin yaygınlaşması paralel ilerlemektedir. Mesleki bağlardaki zayıflık gazetecilik mesleğine olan ilgiyi

azaltırken, çalışma koşullarının esnek ve güvencesiz bir biçimde şekillenmesinin de BİK'in tek başına belirleyici konumunu daha da güçlendirdiği ancak bunun çözüm için yeterli olmadığı görülebilmektedir. Bu durumda, gazetecileri içten içe tüketen ve 'yorgunluk toplumuna' (Han, 2018) dahil eden 7/24 çalışma koşullarının üstesinden gelebilmenin zorlaştığı söylenebilmektedir. BİK'in düzenlediği internet sitelerinde resmi ilan ve reklam alma kriterlerinin yüksek olmasının, medya sektöründe mevcut sorunların artarak devam etmesine ve 7/24 gazeteciliğin kurumsallaşmasına neden olduğu ileri sürülebilmektedir. Öte yandan, internet sitelerinin istihdam sayısı ve vardiya sisteminde yeni düzenlemeler yapılabilmesi, editöryal bağımsızlığın korunabilmesi ve nitelikli bir gazetecilik pratiğinin inşa edilebilmesi gibi gerekliliklerin BİK'in internet siteleri için düzenlediği yönetmeliklerde yaptığı değişikliklerle çözülemeyeceği de anlaşılmaktadır. Katılımcılardan sağlanan verilere göre makalenin bulgularını tartışmak gerekirse, internet gazeteciliğinde olmazsa olmaz faktörler olan esnekleşme, hedefleme, hız ve anındalık özelliklerinin önemi ortaya çıkmıştır. Bu çerçeveden bakıldığında, Türkiye'de internet gazeteciliği alanında faaliyet gösteren haber siteleri incelendiğinde de gazetecilerin çalışma zamanı veya mesai süreleri ile görev tanımının kapsamına ilişkin bir belirsizliğin vuku bulduğu anlaşılmaktadır.

Fenomolojik desene sahip bu makalede, BİK'in internet sitelerine uyguladığı resmi ilan ve reklam verme kriterlerinin 7/24 gazeteciliği güçlendirdiği savı değerlendirilmiştir. Değerlendirme süreci, belirli araştırma soruları çerçevesinde sınırlanmış ve uygun cevapların araştırmaya dahil edilmesiyle katılımcı gazetecilerle yapılan mülakatlardaki tartışma konuları on (10) madde altında sistematik olarak sıralanmıştır. 1) BİK'in yüksek kriterlerinin internet gazeteciliğinin doğruluk, haber sayısı, haber takibi, haberde denge ve teyit etme, objektiflik, 7/24 çalışma ve azalan boş zaman konularında oldukça etkili olduğu belirtilmiştir. 2) Yüksek kriterler yüzünden haber sitelerinde çeşitli manipülasyonlar ve illegal yöntemlere başvurmak zorunda kalındığı ifade edilmiştir. 3) Bu koşullar altında gazetecilik emeği ve haberin niteliğinin değil, gazetecilerin çalışma süreçlerinde mesai saatlerinin belirsizleşmesinin ve haberin mübadele değerinin (tıklama/okunma sayıları başına ne kadar reklam getirdiğinin) öne çıktığı savunulmuştur. 4) Gazeteciliğin kurumsal, iş birliğine dayalı olan kamu yararının birincil öncelik olduğu meslek ilkelerinin unutulmuş olduğuna vurgu yapılmıştır. 5) Girişimcilik, bireysellik, yaratıcılık, sponsorlu içerikler ve reklamlar aracılığıyla çok tıklama ve çok görüntüleme almak, kâr etmek gibi habercilikle ilgisi olmayan başarı ölçütlerinin ön plana çıktığına dikkat çekilmiştir. 6) Türkiye geneli ilan alan bölgede daha belirgin olmakla birlikte, yerel ilan alan bölgelerde de siteye çok sayıda haber girmenin ve haberi okutma/görüntüleme üzerindeki beklentilerin baskı unsuruna dönüştüğü ve gazetecileri esnek ve belirsiz mesai şartlarında 7/24 çalışmaya mecbur bıraktığı anlaşılmıştır. 8) Gazetecilik faaliyetlerinin kamu yararı için değil, BİK'in internet siteleri için belirlediği sayısal değerleri tutturma çabasına dönük olarak yürütüldüğü katılımcı gazetecilerin ifadelerinde geçmiştir. 9) Belirsiz çalışma saatlerinin normalleştirilmesi veya meşrulaştırılmasının sebebi ise gazetecilik mesleğinin BİK'in belirlediği sayısal değerleri tutturma çabasına dönük olan kârlı bir meslek olarak görülmesinden kaynaklandığı ortaya çıkmıştır. İnternet gazeteciliği alanında hem çalışma zamanının 7/24 hale gelerek belirsizleşmesi hem de bunun sonucu olarak dijital medya aktörlerinin gözünde gazeteciliğin etik ilkelerinin her geçen gün önemini kaybetmesinde BİK kriterlerinin rolü olduğu görülmüştür. Buna göre, haberin öne çıkması için uygulanması mecburi olan SEO çalışmaları gazeteciliğin temel ilkeleri ve nitelikli haberin önüne geçmiştir. Öte yandan, internet gazeteciliğinin güncel meselelerinin başında gelen 7/24 çalışma koşullarının yaratılmasında ve haberin niteliğini tarif eden doğruluk, objektiflik, denge ve teyit etme özelliklerinin değerini kaybetmesinde de BİK'in başarı ve performansa dayalı politikalarının önemli bir etken olduğu anlaşılmıştır. 10) Haberin gündemi yakalamak adına anında siteye eklenme gerekliliği, haber takibi için sürekli sosyal medyaya odaklanma ve ulaşılabilir olma durumunun 7/24 çalışma rutininin gazeteciler açısından normalleştirilmesinde payı olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Çalışma kapsamında görüşülen gazetecilerin 7/24 mesai durumunu çoğu zaman işlerinin bir parçası olarak gördükleri için bu çalışma düzenine fazla itiraz etmediklerini söylemek mümkündür. Bu durumun değişebilmesi için, ileride 7/24 çalışma zamanı hakkında gazetecilerin yaşam koşullarını ve nitelikli haber üretimini önceleyen 'keşfedici' yeni akademik eserler üretilmesi ve farkındalık oluşturulması yararlı olabilir. 7/24 esnek çalışma koşulları gazetecilik mesleğini sevmekle, çalışkan ve başarılı olmakla eş anlama gelecek şekilde normalleştirilmektedir. Esasında internet gazeteciliğinin bahsi geçen sorunları medya emekçilerinin kişisel değer yargılarıyla, ahlaki açıdan güçlü bir kişiliğe sahip olmaları ya da olmamalarıyla ilgili değildir (Schudson, 2022, s. 84). Bu sebeple, nitel bir araştırma yaparak gazetecilik etiğine dair sorunların gazetecilerin kişisel tercihleri ve ahlaki değerlerinden ziyade, internetin (medyanın) ekonomi politik yapısına bakılarak daha iyi anlaşılabileceği düşüncesi savunulmaya değer görülmüştür. Özellikle 2000'den sonra internet ve gazetecilik faaliyetlerinin birleşmesi çalışma zamanında

önemli bir yoğunlaşmayı da beraberinde getirmiştir. Gazetecilik tarihinde hiçbir zaman görülmedik miktarda çok enformasyon/haber üretimi yapılmış, internetin sağladığı olanaklar sayesinde bu içeriklerin hedef olarak belirlenen kitleye ulaştırılması sağlanmış ve gazetecilerin 7/24 çalışma koşullarında üretim yapmaya zorlandığı bu uyumlanmaya internet gazeteciliği denilmiştir. Medyaya dair birçok başka olgunun yanı sıra internet gazeteciliği de sektör dışı siyasi ve ekonomik güç odaklarının bu alandaki etkisi tarafından şekillenmiştir. Durum bu haldeyken katılımcı gazeteciler, nitelikli bir gazetecilik faaliyeti için makro düzlemde medyanın siyasi ve ekonomik güç odaklarının etkisinden kurtarılması, yani basın özgürlüğünün sağlamlaştırılmasının gerektiğine dikkat çekmiştir. Mikro düzeyde ise öncelikle 7/24 çalışma koşullarının devre dışı bırakılması ve haber üretiminin para kazanmak, çok satmak, BİK kriterlerine uymak ya da daha çok görüntülenmek-tıklanmak için değil, kamuoyunu ilgilendiren olay ve olguları topluma açık, tarafsız, dengeli ve adil bir şekilde ulaştırmak için yapılmaya başlanmasının gerektiğine yönelik önerilerde bulunmuştur.

Makalede gazetecilik mesleği özelinde olmayan, ancak 7/24 gazetecilik anlayışının yol açtığı sosyal ve psikolojik sonuçlar arasında sıralanabilecek uyku düzeninin bozulması; güçsüzlük (edilgen olma); yönetsel kararları etkileyememek; stres; uzmanlaştığı mesleki alan hakkında denetimsizlik; öz-yıkım (yetersiz hissetme ve tükenmişlik); kuralsızlık (toplum ve çalışma düzeni hakkında beklentisizlik veya ilgisizlik) ve mesleki atomizasyon (amaç, inanç ve değer sistemlerinden uzaklaşma, mesleki kaygı ve birlikten uzak durma) gibi zorluklara da işaret etmek amaçlanmıştır. Bu sorunlara çözüm olabilecek yollar ise daha insancıl çalışma saatleri, vardiya sisteminin planlanması ve daha adil iş bölümünün yapılabileceği nitelikli kadroların oluşturulmasından geçmektedir. İnternet haber sitesi sahibi, gazetecilerin çalışma saatlerini planlayarak günlük haber üretimini kontrol edebilir ve daha dengeli bir yaklaşım benimseyebilir. Gazetecilerin başta sendikal hakları olmak üzere özlük haklarının tanımlanması ve güvencesiz istihdamın azaltılarak iş güvencesinin sağlanması da önemlidir. Gazetecilik mesleğinde yaygın olan geçici sözleşmelerin yerine daha uzun vadeli ve istikrarlı istihdam modelleri geliştirilmelidir. BİK'in ilan ve reklam kriterlerinin yanı sıra yöneticiler veya patronun internet haber sitesinin sürekli güncel tutulması üzerine beklentilerinin karşılanması gerekmektedir. Bu sebeple spor, adliye, magazin, hava durumu vb. farklı alanlarda yapılan habercilik için robot/algoritma gazeteciliği yöntemi kullanılabilir ya da nitelikli muhabir ve editör istihdamının artırılması yararlı olabilir. Gazetecilere ek mesai ücretlerinin verilmesi de 7/24 gazeteciliğin sorunlarını bir nebze yumuşatabilir.

Etik Komite Onayı: *Bu çalışma için etik komite onayı Atatürk Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurul Başkanlığı'ndan 24.06.2024 tarih 170 sayılı onay numarasıyla alınmıştır.*
Katılımcı Onamı: *Çalışmaya katılan tüm katılımcılardan onam alınmıştır.*
Yazar Katkıları: *Fikir - D.Y.; Tasarım - D.Y.; Denetleme; D.Y./H.T.; Kaynaklar – D.Y./H.T.; Veri Toplanması ve/veya İşlenmesi D.Y.; Analiz ve/veya Yorum - D.Y./H.T.; Literatür Taraması – D.Y.; Yazıyı Yazan – D.Y.; Eleştirel İnceleme – D.Y./H.T.*
Hakem Değerlendirmesi: *Dış bağımsız.*
Çıkar Çatışması: *Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.*
Finansal Destek: *Yazarlar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.*

Ethics Committee Approval: *The ethics committee approval for this study was obtained from Atatürk University Social Sciences and Humanities Ethics Committee with the approval number 170 dated 24.06.2024.*
Participant Consent: *Written informed consent was obtained from all participants who participated in the study.*
Author Contributions: *Concept - D.Y.; Design - D.Y.; Supervision - D.Y./H.T.; Resources - D.Y./H.T.; Data Collection and/or Processing - D.Y.; Analysis and/or Interpretation - D.Y./H.T.; Literature Search - D.Y.; Writing Manuscript - D.Y.; Critical Review - D.Y./H.T.*
Peer-review: *Externally peer-reviewed.*
Conflict of Interest: *The authors declare no conflict of interest.*
Financial Support: *The authors declared that they received no financial support for this study.*

Kaynaklar

Alemdar, K. (1988). Demokrat parti ve basın. *Tarih ve Toplum*, *20*(53), 275-279.

Alemdar, K., & Dursun, Ç. (1999). İlan ve reklam gelirleri. K. Alemdar (Ed.), *Medya gücü ve demokratik kurumlar* içinde (s. 195-206). Afa Yayıncılık.

Altan, Ç. (2008, Kasım). *Cumhuriyetten günümüze basının kısa tarihi.* M. Davran ve A. Sekmeç (Ed.). N. Özgentürk Röportaj yapan. (s. 72-89). Alfa Yayınları.

Anders, G. (2018). *İnsanın eskimişliği* I. (H. Belen ve H. Ertürk, Çev.) İthaki Yayınları.

Atabek, Ü. (2020). *Tarihten geleceğe iletişim teknolojileri.* Siyasal Kitapevi.

Ayan, V. M. (2024). Bir baskı aygıtı olarak basın ilan kurumu: evrensel gazetesi örneği. *Kültür ve İletişim*, 27 (54), 258-286. https://doi.org/10.18691/kulturveiletisim.1509297

Basın İlan Kurumu. (2024, Eylül 6). Ziyaretçi trafik şartlarında 'niteliği' önceleyen değişiklikler. *Basın ilan Kurumu:* https://bik.gov.tr/kurumsal-haberler/ziyaretci-trafik-sartlarinda-niteligi-onceleyen-degisiklikler/ adresinden alındı.

Baran, P. (1974). *Büyümenin ekonomi politiği.* (E. Günçe, Çev.) May Yayınları.

Berardi, F. B. (2012). *Ruh işbaşında: yabancılaşmadan otonomiye.* (F. Genç, Çev.) Metis Yayınları.

Bloch, E. (2020). *Umut ilkesi.* (T. Bora, Çev.) İletişim Yayınları.

Boutang, Y. M. 2015. Bilişsel kapitalizm ve ücret ilişkisinin yeni kodlama biçimleri. (D. Kundakçı, Çev.) Vercellone, C. (Ed.), *Bilişsel kapitalizm, post-fordist dönemde bilgi ve finans* içinde (s. 303-317). Otonom Yayınları.

Castel, R. (2019). *Ücretli çalışmanın tarihçesi sosyal sorunun dönüşümü.* (I. Ergüden, Çev.) İletişim Yayınları.

Crary, J. (2015). *7/24 geç kapitalizm ve uykuların sonu.* (N. Çatlı, Çev.) Metis Yayınları.

Creswell, J. W. (2020). *Nitel araştırma yöntemleri.* (M. Bütün ve S. B. Demir, Çev.) Siyasal Kitapevi.

Creswell, J. W., & Creswell, J. (2021). *Araştırma tasarımı: nitel, nicel, karma yöntem yaklaşımları.* (E. Karadağ, Çev.) Nobel Akademik Yayıncılık.

Çevikel, T. (2020). *Dijital çağda gazeteciliğin krizi ve finansmanı.* Um:ag Yayınları.

Dean, J. (2009). *Democracy and other neoliberal fantasies: communicative capitalism and left politics.* Durham NC: Duke University Press.

Basın İlan Kurumu Denetçiler Kurulu Üyeleri. (2024, Temmuz 3). *Basın ilan kurumu*: https://bik.gov.tr/kurumsal/teskilat-yapisi/denetciler/ adresinden alındı.

Erdoğan, İ. (2007). *Pozitivist metodoloji.* Erk Yayınları.

Erinç, O. (2016). S. Gezgin, V. Polat, H. Arcan, A. Girgin ve O. U. Şahin (Ed.), *Türkiye sözlü basın tarihi III* içinde (s. 287-344). Türkiye İş Bankası Yayınları.

Fuchs, C. (2021). *Dijital kapitalizm çağında marx'ı yeniden okumak.* (D. Saraçoğlu, Çev.) Nota Bene Yayınları.

Fuchs, C. (2016). *Sosyal medya: eleştirel bir giriş.* S. Gönül, (Ed.). (İ. Kalaycı ve S. Dilay, Çev.) Nota Bene Yayınları.

Fuchs, C. (2015). *Dijital emek ve karl marx.* (T. E. Kalaycı ve S. Oğuz, Çev.) Nota Bene Yayınları.

Gorz, A. (2007). *İktisadi aklın eleştirisi, çalışmanın dönüşümleri ve anlam arayışı.* (I. Ergüden, Çev.) Metis Yayınları.

Basın İlan Kurumu Genel Kurul Üyeleri. (2024, Temmuz 3). *Basın ilan kurumu*: https://bik.gov.tr/kurumsal/teskilat-yapisi/genel-kurul/ adresinden alındı.

Göğüş, A. İ. (2016). S. Gezgin, V. Polat, H. Arcan, H. Arcan ve M. Ü. Erzen (Ed.), *Türkiye sözlü basın tarihi I* içinde (s. 135-158). Türkiye İş Bankası Yayınları.

Graeber, D. (2024). Boş iş olgusu üzerine. F. Press (Ed.), *Neden çalışalım ki? Boş zaman toplumuna dair savlar* (B. Berkman, Çev.). içinde (s. 253-260). Tellekt Yayınları.

Güler, A. (2016). S. Gezgin, V. Polat, H. Arcan ve H. Arcan (Ed.), *Türkiye sözlü basın tarihi II* içinde (s. 167-192). Türkiye İş Bankası Yayınları.

Güreli, N. (2016, Kasım). S. Gezgin, V. Polat, H. Arcan, G. E. Pasinler ve H. Arcan (Ed.), *Türkiye sözlü basın tarihi III içinde* (s. 1-42). Türkiye İş Bankası Yayınları.

Gürkan, N. (1998). *Türkiye'de demokrasiye geçişte basın* (1945-1950). İletişim Yayınları.

Han, B. C. (2018). *Yorgunluk toplumu.* (S. Yalçın, Çev.) Açılımkitap.

Han, B. C. (2019). *Psikopolitika: neoliberalizm ve yeni iktidar teknikleri.* (H. Barışcan, Çev.) Metis Yayınları.

Harvey, D. (2014). *Postmodernliğin durumu; kültürel değişimin kökenleri.* (S. Savran, Çev.) Metis Yayınları.

Hardt, M., & Negri, A. (2003). *İmparatorluk.* (A. Yılmaz, Çev.) Ayrıntı Yayınları.

Hardt, M., & Negri, A. (2011). *Çokluk, imparatorluk çağında savaş ve demokrasi.* (B. Yıldırım, Çev.) Ayrıntı Yayınları.

Basın İlan Kurumu Hakkımızda. (2024, Temmuz 3). *Basın ilan kurumu*: https://bik.gov.tr/kurumsal/hakkimizda/ adresinden alındı.

Husserl, E. (2017). *Fenomenoloji üzerine beş ders.* (H. Tepe , Çev.) Bilgesu Yayıncılık.

Huws, U. (2015). *Küresel dijital ekonomide emek.* (C. Şenesen, Çev.) Yordam Kitap.

Basın İlan Kurumu. (2024, Mayıs 2024). İnternet haber sitelerine ilişkin teknik esaslar yeniden düzenlendi. *Basın ilan kurumu*: https://bik.gov.tr/kurumsal-haberler/internet-haber-sitelerine-iliskin-teknik-esaslar-yeniden-duzenlendi/ adresinden alındı.

Basın İlan Kurumu. (2024, Haziran 10). İnternet haber sitelerinin teknik olarak uyması gereken kurallara dair usul ve esaslar hakkında tebliğ. *Basın ilan kurumu:* https://bik.gov.tr/storage/2024/05/Internet-Haber-Sitelerinin-Teknik-Olarak-Uymasi-Gereken-Kurallara-Dair-Usul-ve-Esaslar-Hakkinda-Teblig.pdf adresinden alındı.

Jenkins, H. (2016). *Cesur yeni medya.* (N. Yeğengil, Çev.) İletişim Yayınları.

Journo. (2022, Mart 24). Sevinelim mi? TÜİK'e göre gazetecilik mezunlarında işsizlik bir yılda 10 puan azaldı. *Journo:* https://journo.com.tr/gazetecilik-istihdam-verileri-egitim-tuik adresinden alındı.

Kabacalı, A. (1994). *Türk basınında demokrasi.* Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi.

Kabacalı, A. (2016). S. Gezgin, V. Polat, H. Arcan, A. Girgin ve H. Arcan (Ed.), *Türkiye Sözlü Basın Tarihi III içinde* (s. 665-684). Türkiye İş Bankası Yayınları.

Karagöz Kızılca, G., & Kızılca, F. K. (2022). Turkish press advertisement agency and its suspension penalties of official advertisements given to the press between 2017 and 2021. *Galatasaray University Journal of Communication,* (36), s. 6-33.

Kaya, A. (2016). *İktidar yumağı: medya, sermaye, devlet.* İmge Kitapevi.

Kılıç, A. (2016). S. Gezgin, V. Polat, H. Arcan, & H. Üstün (Ed.), *Türkiye Sözlü Basın Tarihi I içinde* (s. 253-308). Türkiye İş Bankası Yayınları.

Köktener, A. (2004). *Bir gazetenin tarihi: cumhuriyet.* Yapı Kredi Yayınları.

Lafarque, P. (1996). *Tembellik hakkı.* (V. Günyol, Çev.) Telos Yayınları.

L'Heuillet, H. (2022). *Gecikmeye övgü: zaman nereye gitti?* (Ş. Aktaş, Çev.) Yapı Kredi Yayınları.

Lordon, F. (2020). *Kapitalizm arzu ve kölelik: marx ve spinoza iş birliği.* (A. Terzi, Çev.) Metis Yayınları.

Manzerolle, V. R., & Kjosen, A. M. (2014). Sermayenin iletişimi: sayısal medya ve hızlanmanın mantığı. (B. Durdağ, Çev.) C. Fuchs, & V. Mosco (Ed.), F. Başaran (Tr. Ed.), *Marx geri döndü*: *medya, meta ve sermaye birikimi içinde* (s. 217-254). Nota Bene Yayınları.

Marx, K. (2017). *Hayalet karl marx: seçme yazılar.* (G. Ateşoğlu, Çev.) Ayrıntı Yayınları.

Marx, K., & Engels, F. (1976). *Seçme yapıtlar III*. Sol Yayınları.

Marcuse, H. (1990). *Tek boyutlu insan, ileri işleyim toplumunun ideolojisi üzerine incelemeler.* (A. Yardımlı, Çev.) İdea Yayınları.

Marcuse, H. (1998). Technology, war and technology. D. Kellner (Ed.), *Collected Papers of Herbert Marcuse* (Cilt 1) İçinde. Routledge.

Mosco, V. (2009). *The political economy of communication.* SAGE Publications.

Oğuz, Ş. (2014). Tekel direnişinin ışığında güvencesiz çalışma/yaşama: proletaryadan "prekarya"ya mı?. *Mülkiye Dergisi*, 35(271), s. 7-24.

Basın İlan Kurumu Organizasyon Şeması. (2024, Temmuz 3). *Basın ilan kurumu*: https://bik.gov.tr/kurumsal/teskilat-yapisi/organizasyon-semasi/ adresinden alındı.

Oskay, Ü. (2008). *Yıkanmak istemeyen çocuklar olalım.* Yapı Kredi Yayınları.

Özmakas, U. (2015). İnsan sermayesi kaynağı: maddi olmayan emek. (E. Bulut ve A. Ayteş, Ed.), *Toplum ve Bilim Dergisi*, (135), s. 8-27.

Peters, A. M. & Bulut, E. (2014). Bilişsel kapitalizm, eğitim ve dijital emek. (B. Yıldırım, Çev.) M. A. Peters ve E. Bulut (Ed.), *Bilişsel kapitalizm! eğitim ve dijital emek* içinde (s. 31-50). Nota Bene Yayınları.

Ranciere, J. (2009). *Filozof ve yoksulları.* (A. U. Kılıç, Çev.) Metis Yayınları.

Basın İlan Kurumu Resmî ilan ve Reklam Yönetmeliği. (2023, Şubat 1). *Basın ilan kurumu yönetmelik*: https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/yonetmelik/7.5.40056.pdf adresinden alındı.

Saka, E. (2009). Türkiye'de internet. K. Alemdar (Ed.), *Türkiye'de kitle iletişimi dün-bugün-yarın* içinde (s. 957-981). Ankara: Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.

Schudson, M. (2022). *Gazetecilik neden önemli?* (G. Adaklı, Çev.) Um:ag Vakfı Yayınları.

Standing, G. (2020). *Prekarya: yeni tehlikeli sınıf.* (E. Bulut, Çev.) İletişim Yayınları.

Svendsen, L. F. (2008). *Sıkıntının felsefesi.* (M. Erşen, Çev.) Bağlam Yayıncılık.

Thompson, E. P. (2015). *İngiliz işçi sınıfının oluşumu.* (U. Kocabaşoğlu, Çev.) Birikim Yayınları.

Topuz, H., & Yaşar, R. (2021). *Yakın dönem türk basın tarihi.* Nota Bene Yayınları.

Turetzky, P. (2015). *Zaman.* (M. Ç. Atmaca, Çev.) Otonom Yayınları.

Üşür, İ. (2021). *Sanayi, sanayileşme ve teknoloji yazıları.* (S. Şahinkaya ve A. A. Eren, Ed.) Dost Kitabevi.

Vercellone, C. (2015). *Bilişsel kapitalizm, post-fordist dönemde bilgi ve finans.* (D. Kundakçı, Çev.) Otonom Yayınları.

Veblen, T. B. (2016). *Aylak sınıfın teorisi.* (E. Kırmızıaltın, & H. Bilir, Çev.) Heretik Yayınları.

Vikipedi. (2025, Şubat 3). RAND corporation. *Vikipedi:* https://tr.wikipedia.org/wiki/RAND_Corporation adresinden alındı.

Wood, E. M. (2017). *Yurttaşlardan lordlara.* (O. Köymen, Çev.) Yordam Kitap.

Basın İlan Kurumu Yönetim Kurulu Üyeleri. (2024, Temmuz 3). *Basın ilan kurumu*: https://bik.gov.tr/kurumsal/teskilat-yapisi/yonetim-kurulu/ adresinden alındı.

Zuboff, S. (2021). *Gözetleme kapitalizmi çağı: ürünün 'sen' olduğu çağda insanın geleceği için savaş.* (T. Uzunçelebi , Çev.) Okuyan Us Yayınları.

Görüşmeler:

Arif Çakmak, Elâzığ Kanal 23 Genel Yayın Yönetmeni, (2 Mayıs 2024).

Bilge Ünbal, İz Gazete Haber Editörü, (3 Mayıs 2024).

Eral Aytemiz, İzmir İlk Ses Gazetesi Haber Editörü, (18 Nisan 2024).

Fatih Suruç, Diyarbakır Mücadele Gazetesi Yazı İşleri Müdürü, (11 Mayıs 2024).

Hâkim Bayraktar, Bingöl Online Sahibi, (4 Mayıs 2024).

İhsan Özdemir Öz Diyarbakır Gazetesi Yazı İşleri Müdürü, (11 Mayıs 2024).

Kerem Doğan, Öz Diyarbakır Gazetesi Haber Editörü, (11 Mayıs 2024).

Mariye Çelik, CNN Türk Haber Editörü, (12 Mart 2024).

Mehmet Ali Dim, Yeni Alanya Gazetesi Yöneticisi, (18 Nisan 2024).

Ömer Şanlı, Bingöl Kent Gazetesi Yazı İşleri Müdürü, (10 Mayıs 2024).

Öztürk Akkök, Erzurum Online Yazarı ve Youtube yorumcusu, (14 Mart 2024).

Sefa Sargın, TRT Haber sitesi Haber Editörü, (23 Nisan 2024).

Sümeyye Yalçın, Hibya Ajansı Editörü, (6 Mayıs 2024).

Umesh Vohra, TRT World Program Yapımcısı, (2 Mayıs 2024).

Yusuf Turgut, Taka Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni, (4 Nisan 2024).

Yasin Göler, Diyarbakır Güneydoğu Anadolu Gazetesi Muhabiri, (11 Mayıs 2024).

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI
ATATURK UNIVERSITY PUBLICATIONS

Araştırma Makalesi *Research Article* DOI: 10.53487/atasobed.1624513

Zafer Şenocak'ın *Zungenentfernung: Bericht aus der Quarantänestation* Adlı Deneme Örneğinde Kuşaklar Arası Geçişin Dinamikleri

The Dynamics of Intergenerational Transition in Zafer Şenocak's Essay *Zungenentfernung: Bericht aus der Quarantänestation*

Gülsüm YILMAZ[1]
[1]Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Erzincan, Türkiye

[1]*Erzincan Binali Yıldırım University, Department of Foreign Languages School of Foreign Languages, Erzincan, Türkiye*
gyilmaz@erzincan.edu.tr

(Sorumlu Yazar-Corresponding Author

Şenay KAYĞIN[2]
[2]Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı, Erzurum, Türkiye

[2]*Atatürk University, Department of German Language and Literature, Faculty of Letters, Erzurum, Türkiye*
*senay.kaygin@atauni.edu.tr

Bu makale, Atatürk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenen, Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde savunulan "Reinhard Jirgl'in Die Unvollendeten ve Irene Dische'nin die Großmama Packt aus Romanlarında Üç Kadın Kuşağın Kültürel Belleği Aktarma Rolleri" (SD-2022-11154) başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.
This article is prepared from the doctoral dissertation titled "The Roles of Three Female Generations in the Novels Die Unvollendeten by Reinhard Jirgl and die Großmama Packt aus by Irene Dische" (SD-2022-11154) defended at the Institute of Social Sciences, supported by Atatürk University Scientific Research Projects Coordination Unit.

Geliş Tarihi/Received	21.01.2025
Kabul Tarihi/Accepted	22.05.2025
Yayın Tarihi/Publication Date	25.06.2025

Cite this article as: Yılmaz, G. & Kayğın, Ş. (2025). The dynamics of intergenerational transition in Zafer Şenocak's essay Zungenentfernung: Bericht aus der Quarantänestation, *Current Perspectives in Social Sciences*, *29*(2), 225-236.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.

Öz

1960'larda Almanya'ya göç eden birinci kuşak Türk işçiler, Anadolu'nun kırsal kesimlerinden gelerek farklı bir kültürel ortamla karşılaşmış ve bu süreçte uyum sorunları yaşamıştır. Geleneksel yaşam biçimlerini sürdürme çabaları, Almanca öğrenmelerini ve Alman toplumuna entegrasyonlarını zorlaştırmıştır. Buna karşılık, hem Türk hem Alman kültürlerini deneyimleyen sonraki kuşaklar, bu deneyimlerini edebi bir perspektiften ele alarak göçmen edebiyatına önemli katkılarda bulunmuşlardır. Bu çalışmada, göçmen edebiyatı çerçevesinde Zafer Şenocak'ın *Zungenentfernung: Bericht aus der Quarantänestation* adlı deneme yapıtındaki bellek ve kimlik temsilleri incelenmiş; köklerinden, yani dil, kültür ve inanç pratiklerinden uzak kalan kuşakların aidiyet duygularını nasıl korumaya çalıştıkları analiz edilmiştir. Bununla birlikte, Şenocak'ın söz konusu denemesi ile Reinhard Jirgl'in *Die Unvollendeten* adlı romanı, kimlik ve kültürel bellek bağlamında karşılaştırmalı bir yaklaşımla ele alınmıştır. Her iki metnin de, göç olgusunu yalnızca fiziksel bir yer değişimi olarak değil, aynı zamanda bireyin bellek yapısını ve kimlik inşasını derinden etkileyen bir dönüşüm süreci olarak yorumladığı görülmektedir. Bu çerçevede, farklı tarihsel ve kültürel argümanlardan beslenen Şenocak ve Jirgl'in yapıtlarının, göç ve bellek ekseninde ortak sorunsallar etrafında buluştukları anlaşılmaktadır. Her iki yazar da, bireyin ve toplulukların çocuklukla şekillenen, anıların yoğunlaştığı anayurtla kurdukları bağları ve bu bağların kimlik ile kültürel belleğin oluşumundaki belirleyici rolünü sorgulamakta; böylece edebiyat aracılığıyla belleğin kuşaklar arası aktarımındaki kırılma ve sürekliliklere ışık tutmaktadır.

Anahtar Kelimeler: göç, kuşak, bellek, kimlik ve aidiyet duygusu, çok kültürlülük.

Abstract

In the 1960s, the first generation of Turkish workers who migrated to Germany came from rural regions of Anatolia and encountered a markedly different cultural environment, which led to various adaptation challenges. Their efforts to preserve traditional ways of life often hindered their ability to learn German and integrate into German society. In contrast, subsequent generations, who experienced both Turkish and German cultures, reflected on these experiences through a literary lens and made significant contributions to migrant literature. In this study, reflections of memory and identity in Zafer Şenocak's essay *Zungenentfernung: Bericht aus der Quarantänestation* were analyzed within the context of migrant literature. The focus was placed on how generations who remain distant from their homeland, as well as from its language, culture, and religious rituals, strive to preserve a sense of belonging and identity. Furthermore, a comparative analysis was conducted between Şenocak's essay and Reinhard Jirgl's novel *Die Unvollendeten*, with a particular emphasis on themes of identity and cultural memory. Within this framework, it is observed that the works of Zafer Şenocak and Reinhard Jirgl, despite originating from distinct cultural and historical arguments, converge on a shared thematic ground when addressing migration and memory. Both authors engage with the relationship individuals and communities establish with their homeland—a space rooted in childhood and filled with accumulated memories—and critically examine how this relationship influences the construction of memory and identity.

Keywords: migration, generation, memory, identity and sense of belonging, multiculturalism.

Giriş

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Almanya'da yaşanan kültürel, sosyal ve ekonomik çöküşün etkileri uzun bir süre devam etmiştir; savaşta milyonlarca vatandaşın hayatını kaybettiği Almanya, iş gücü ihtiyacını karşılamak için başka ülkelerden işçi temin etmek zorunda kalmıştır. Ülkede koşulların iyileştirilmesi doğrultusunda toplumsal, sosyal ve ekonomik kalkınma öncelikli hale gelmiştir. Öyle ki, "iş gücünden daha fazla iş imkânının bulunması nedeniyle bu dönem Almanya'da 'ekonomik mucize' (Wirtschaftswunder) yılları olarak anılır. 1960'ların başında Türkiye ile Almanya arasında yapılan iş gücü anlaşması çerçevesinde Türkiye'de iş bulma ofisleri kurularak ucuz iş gücü sağlanmaya çalışılmıştır. Güney Avrupa ülkelerinden de Almanya'ya göç eden işçiler olsa da göç edenlerin büyük bir kısmını Türkiye'den, özellikle Anadolu'nun kırsal kesimlerinden gelen köylüler oluşturmaktadır. Bu sebeple Almanya'da 'yabancı' (der Fremde) terimi çoğu zaman Türk ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır" (Demirağ ve Kakışım, 2018, ss. 126–135).

'Misafir işçi' (Gastarbeiter) terimi de bu dönemde yaygınlaşmıştır; aslında genel beklenti ve yasal düzenlemeler, Almanya'ya gelen bu geçici işçilerin birkaç yıl sonra ülkelerine geri dönmeleri yönündedir. Ancak bu beklenti gerçekleşmemiş; misafir işçiler işlerini koruyarak aile üyelerini – eşlerini ve çocuklarını – yanlarına almış ya da Almanya'da evlenip aile kurmuşlardır. Bu gelişmelerle birlikte misafir işçiler, Alman toplumunun bir parçası haline gelmişlerdir (Demirağ ve Kakışım, 2018, s. 127). Ancak tüm bu değişimlere rağmen, misafir işçiler Alman toplumu içinde hâlâ "öteki" veya "dışarıda" olarak görülmeye devam etmiştir. Nitekim Zafer Şenocak, yıllar önce 1994'te kaleme aldığı *War Hitler Araber? IrreFührungen an den Rand Europas* adlı denemesinde, misafir işçi Türklerin kimlik, kültür ve inanç çerçevesinde "başka" ve "öteki" olarak görülme meselelerine dikkat çekmiştir (1994, ss. 62-64). Aradan yıllar geçmiş ve vatandaşlık hakkı gibi önemli değişiklikler gerçekleşmiş olmasına rağmen, bu algı hâlâ varlığını sürdürmektedir. Bu toplumsal dışlanma ile bağlantılı olarak, ilk kuşak göçmenler dil öğrenme sürecinde büyük zorluklar yaşamış ve çoğunlukla düşük eğitim seviyeleri nedeniyle Alman toplumunun dışında, kenar mahallelerde ve işçi yurtlarında izole bir şekilde bir arada bulunmuşlardır. Yabancı bir ülkede olmanın getirdiği belirsizlik ve yoğun aidiyet duygusuyla, kendi toplumlarına ait bireylerle kurdukları dostluklar onlar için bir güven alanı oluşturmuş, bu da ağırlıklı olarak Türkçe konuşarak günlük hayatlarını sürdürmelerine neden olmuştur. Bu anlamda fiziksel olarak Almanya'da varlıklarını sürdüren Türkler, zihinsel ve kültürel anlamda Türkiye'ye bağlı kalmaya devam etmişlerdir. Bu durum, Almanca öğrenmelerinin yanı sıra Alman toplumuyla sosyal ve kültürel entegrasyonlarını da önmeli ölçüde zorlaştırmıştır. Diğer taraftan anne babalarının yaşadıkları zorlukları gözlemleyerek büyüyen sonraki kuşaklar, belleklerinde biriktirdikleri gurbet deneyimlerini ve ebeveynlerinin aktardıkları memleket anılarını temel malzeme yaparak "göçmen edebiyatı" olarak adlandırılan bir edebi türün oluşumuna katkıda bulunmuşlardır.[1] Dolayısıyla 1980'lerden itibaren bu edebi tür, 1960'ların başında Almanya'ya gelen işçilerin, ikinci kuşak çocuklarının ve üçüncü kuşağı oluşturan torunlarının edebi anlatılarıyla şekillenmiştir.

Bu çalışmada, ebeveynleriyle birlikte Almanya'ya göç eden ve burada eğitim alarak Almancayı iyi bir seviyede öğrenen ikinci kuşağı temsil eden yazar Zafer Şenocak'ın *Zungenentfernung: Bericht aus der Quarantänestation* [2] adlı çalışması temelinde, Almanya'da büyüyen veya Almanya'da doğup büyüyen Türk işçi çocuklarının değişen koşulları üzerinden kuşaklar arası geçişin dinamikleri irdelenmiştir. Bu dinamiklerin odak noktasını bireysel, toplumsal ve kültürel bellekle birlikte kimlik olgusu oluşturmaktadır. Zafer Şenocak'ın *Zungenentfernung: Bericht aus der Quarantänestation* adlı deneme örneği okuma temelinde analiz edilmiştir. Yazarın denemesi, Almanya'ya gelen ilk kuşak misafir işçilerin, geldikleri andan itibaren yaşadıkları deneyimlerin sahnelendiği kısa öykülerden oluşur. Geçmişe dair anımsamalar, belleğin kısa kesitlerini yansıtarak bireysel ve toplumsal belleğinin izlerini taşır. Almanya'daki misafir işçilerin çoğunluğunu oluşturan Türklerin uyum süreçlerini, kültürlerini ve kimliklerini koruma mücadelelerini, ayrıca Almanların Türklere karşı tutumlarını ele alan bu çalışma, Şenocak'ın üçüncü deneme çalışmasıdır.

Bu bağlamda Alman edebiyatının yeni çağ yazarlarından Reinhard Jirgl'in *Die Unvollendeten* adlı romanı, tıpkı Zafer Şenocak'ın *Zungenentfernung: Bericht aus der Quarantänestation* adlı çalışması gibi, göç, aidiyet, kimlik, anı ve bellek gibi temaları temel alarak kültürel ve kolektif bellek bağlamında yaklaşımlar sunar. Göçmen edebiyatı perspektifinden ele alındığında, her iki

[1] Aslı Almanca olan ve bu çalışmada birincil kaynak olarak kullanılan *Zungenentfernung: Bericht aus der Quarantänestation* adlı yapıttan yapılan alıntıların Türkçe çevirileri tarafımızca yapılmıştır. Şenocak, Z. (2001). Zungenentfernung: Bericht aus der Quarantänestation. Essays. München: Babel Verlag.

yazarın yapıtları, bireysel bellek ve kimlik inşa süreçlerinin anayurttan uzak bir yaşamda nasıl şekillendiğini ortaya koymaktadır. Göç etme nedenleri farklı olsa da her iki yazar, ebeveyn kuşağının anıları ve deneyimlerinin etkisi altında kalarak kimliklerini ve bireysel bellek içeriklerini oluşturmuşlardır. Bu etki, edebi metinlerde belirgin şekilde görülmektedir. Yazarlar, ebeveyn kuşağının yaşantılarını temel malzeme olarak kullanmakta ve bu deneyimleri özkurmaca ile zenginleştirip öyküleştirmektedirler. Dolayısıyla yazarların "metinlerinin odak noktasında kurmaca ya da otobiyografik özelliklere sahip, üzerinde yaşadıkları ülkenin tarihsel geçmişinde ve kendi geçmişindeki yerini ve kimliğini tanımlama çabasında olan bir ben anlatıcı bulunmaktadır. Kendilerini ailelerinin sosyal bir uzantısı olarak gören göç eden kuşağın ikinci ve üçüncü kuşak temsilcilerinden olan bu yazarlar tarihsel ve sosyal olayları edebi metinlerinin merkezine yerleştiriler" (Onaran, 2014, ss. 61-62). Böylece, göçmen kimliğinin inşasında bireysel ve kolektif bellek arasındaki etkileşim, edebiyat aracılığıyla yeniden yorumlanmakta ve göç deneyimi edebi bir ifade alanına taşınmaktadır.

Anayurttan Uzaklaşma ve Kuşaklar Üzerindeki Etkileri

Göçler, toplumsal yapıları derinden etkileyen, büyük ölçekli sosyal olaylardır. Zorunlu göçler veya ekonomik ve sosyal nedenlerle isteyerek yapılan göçler, her durumda anayurda dair anıların başka coğrafyalara taşınmasına yol açar. Ancak bu süreçte, anıların özgünlüğü zamanla kaybolabilir veya değişebilir. Fransız sosyolog Maurice Halbwachs da sosyal çevrenin değişmesiyle birlikte zamanla anıların bozulacağını ya da unutulacağını belirtir (Halbwachs, 1985, ss. 367-368). Benzer şekilde savaş, soykırım ve doğal afetler gibi kitlesel olaylar da toplumsal ve kültürel yapıları derinden etkileyen olaylar olup, toplumsal belleğin bozulmasına ve unutma sürecinin başlamasına neden olabilir. Nuri Bilgin'in *İnsan İlişkileri ve Kimlik* (1996) adlı çalışmasında zorunlu göç konusu ele alınırken savaş, soykırım gibi tarihsel ve sosyal olayların, geçmişle kurulan bağlarda derin bir kopuşa yol açtığı vurgulanmaktadır. Ayrıca bu tür olayların üzerinden uzun bir zaman geçmesiyle, geçmişte yaşananlarla kurulan bağların zayıfladığı ve bu tür olayların unutulmasında en büyük etkenlerden birinin bu kopuş olduğu belirtmektedir. Bu bağlamda Bilgin, toplumsal belleğin zamanla bozulmaya ve zayıflamaya eğilimli olduğunu ifade etmektedir (Bilgin, 1996, ss. 24-25).

Göçün sebepleri ne olursa olsun, göç ettikten sonra yeni topraklarda dünyaya gelen ikinci ve sonraki kuşaklar, anayurt olgusunu büyük ölçüde ebeveynlerinin aile içindeki pratiklerinden ve anıların paylaşımından öğrenirler. Bu nedenle bu kuşakların belleği, ata kuşağın anıları ve geçmiş deneyimleri üzerine yapılan sohbetlerle şekillenir ve ait oldukları toplumun aidiyet duygusunu, kültürünü, tarihini ve geleneklerini önceki kuşaklardan miras olarak devralırlar (Bach, 2007, s. 64). Zafer Şenocak ve Almanya'da doğup büyüyen diğer Türk kökenli yazarlar; arşiv belgeleri, tarihsel olaylar ve ebeveynlerinin sözlü olarak aktardıkları deneyimler ışığında geçmişe, bir toplumun demografik yapısındaki dinamiklerini sarsan göç gibi sosyal olaylara ve tarihsel olaylara ata kuşağından farklı bir bakış açısıyla yaklaşmışlardır (Welzer, 2002, s. 168). Bu yazarlar anayurtlarından çok uzakta, göç sonrası iç içe geçmiş toplumsal ilişkiler ve kültürel alışverişler çerçevesinde kendilerine özgü öznel kişilikler ve aidiyet duyguları geliştirerek kendi kimliklerini inşa etmişlerdir.

Kuşaklar arası aktarımdan bahsederken, öncelikle kuşakların sınıflandırılmasını yapmak faydalı olacaktır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki kuşakların sınıflandırılması, isimlendirilmesi ve değerlendirilmesi konusunda hâlâ bazı belirsizlikler bulunmaktadır. Kuşakların nasıl ayrılması gerektiğine dair bilimsel bir uzlaşma olmamakla birlikte, yüzyılın sonlarına doğru medyanın ortaya attığı pek çok kavram bu karmaşıklığı daha da artırmıştır. Krüger, doktora çalışmasında, 1990'lardan itibaren herhangi bir toplumsal veya pop kültürel olayla birlikte hemen bir kuşak kavramının türediğini belirtmektedir (2020, ss. 85-144). Modern teknolojilerin gelişimi de bu kavramın genişlemesinde etkili olmuştur. Bununla birlikte, 68 kuşağı gibi tarihsel bağlamda şekillenen kuşak tanımlamalarının yanı sıra günümüzde medya tarafından yaygınlaştırılan X, Y ve Z kuşakları gibi kategoriler de toplumsal söylemde yer edinmiştir. Ancak bu isimlendirmeleri anlamlandırabilmek için öncelikle kuşak kavramının tarihsel ve bilimsel temelini ele almak gerekmektedir.

Bu bağlamda, kuşak kavramı yalnızca biyolojik bir olgu olarak değil, aynı zamanda kültürel ve tarihsel bir süreç olarak da değerlendirilmelidir. İnsan yaşamının doğal döngüsü, kuşaklar arasında bir süreklilik sağlarken, kültürel ve toplumsal bellek de kuşaklar arası aktarımla biçimlenmektedir. Sigrid Weigel, *Generation, Genealogie, Geschlecht* (2002) adlı çalışmasında, kuşak kavramının çok katmanlı yapısına dikkat çekerek bu kavramın hem yaş gruplarını hem de zamansal ve soy bilimsel bir boyutu içerdiğini belirtmektedir (2002, s. 163). Terimin kökeni Latince *generatio* ve Yunanca *genesis* kelimelerine dayanmakta olup, tarih boyunca yaratılış, soy ve tanıklık gibi farklı anlamlar yüklenmiştir. Günümüzde ise kuşak kavramı, yalnızca tarihsel bir ardıllık bağlamında değil, aynı zamanda belirli toplumsal grupların ortak deneyimleri temelinde tanımlanmaktadır. Weigel,

kuşakların yalnızca anlatılar yoluyla değil, aynı zamanda istatistiksel veriler aracılığıyla da incelendiğini vurgulayarak, bu kavramın doğa bilimleri ile beşerî bilimler arasındaki kesişim noktasında yer aldığını ifade etmektedir (Weigel, 2006, s. 11). Böylece kuşak kavramı, biyolojik köken ile kültürel ve tarihsel bellek arasındaki etkileşimi içeren, dinamik ve çok boyutlu bir olgu olarak değerlendirilmektedir.

Kuşaklar Arası Geçişin Dinamikleri: Anı-Bellek-Kimlik

Weigel'e göre her kuşak, kendisinden önce gelen kuşakların deneyimlerini, bilgilerini ve miraslarını devralarak kendi kimliğini oluşturur; bu çerçevede bireyler, yaşadıkları döneme özgü tecrübelerle kimliklerini inşa ederler. Geçmişle kurulan bağlar, bireylerin soyağacını oluşturur; bu şekilde tarihsel ve kültürel bir süreklilik sağlanır. Tüm bu unsurlar, insanların tarihsel bağlantılarını ve geçmişlerini daha iyi anlamalarına yardımcı olur. Bireyler, önceki kuşaklarla kurdukları bağları soy ağacı üzerinden görerek kendi kimliklerini ve toplum içindeki yerlerini belirleyebilir; bu nedenle soy ağacı, köken ve ardıllık doğrultusunda yapılandırılır. Böylelikle hem bireysel hem de toplumsal bir aidiyet duygusu ortaya çıkar (2006, s. 116).

Almanya'ya ilk giden kuşağın beraberinde götürdükleri çocukları, kökenlerine ve kültürel ardıllıklarına bağlı kalarak Türk geleneğini sürdürmüşlerdir. Bu kuşak, aile üyeleriyle birlikte Türk geleneksel yaşam biçimini ve kültürünü devam ettirmiştir. Söz konusu kuşaklar, aile içi paylaşım yoluyla Assmann'ın *Das kulturelle Gedächtnis. Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen* çalışmasında belirttiği "kuşaktan kuşağa aktarılan iletişim belleği" kavramına uygun bir yaşam biçimini benimsemişler bu belleğin "anıları sınırlı bir süre boyunca sakladığı" tezini doğrulayan bir kültürel aktarım gerçekleştirmişlerdir (2005, ss. 50-56).

Anayurt- gurbet ikileminde anılar biriktiren birinci kuşak taşıyıcılar hayatta iken iş göçüne tanık olan çocuklarına ve sonraki torun kuşağa anayurda ait deneyimlerini ve anılarını aktarmışlardır. Bu bağlamda Almanya'ya giden ilk kuşağın çocuklarında anayurt /Türkiye olgusu çok belirgin iken torun kuşağın belleğinde bu argümanların izleri biraz zayıflamıştır. Zira anıların sahibi taşıyıcılar hayattan ayrıldığında veya bu anılar başka bireylere aktarıldığında özgün halleri kaybolmuş ve zamanla unutulmuştur (Assmann, 2005, s. 50). Dolayısıyla, anayurda ilişkin anıları aktaranların yokluğu, anayurt olgusunun sonraki kuşakların belleğinde giderek silikleşmesine neden olmuştur.

Bu nedenle anayurt olgusundan uzaklaşan ve Almanya'nın kültürel değerleri ile modern yaşam biçimi içinde büyüyen üçüncü kuşak, Türklük ve Almanlık arasında çifte kimlik, çifte bilinç ve çifte değerlilik gibi ikilemlerle karşı karşıya kalmış; bu süreçte kültürel çatışmaların etkisiyle kuşaklar arasında zihinsel bir kopuş yaşamıştır. Kendini ne tam anlamıyla Alman ne de tam anlamıyla Türk hisseden bu kuşak, kimlik arayışı içinde bocalamış, ancak zamanla her iki kültürle de ilişki kurabilen yeni bir kimlik biçimi geliştirmiştir. Şenocak, bu durumu "özerk bir kimlik" olarak tanımlayarak, üçüncü kuşağın kimliğinin ne tamamen Türk ne de tamamen Alman olduğunu, ancak her iki kültürel alanla da temas halinde bir kimlik inşa ettiğini belirtir (2001, ss. 59-60).

Şenocak, göçmenlerin belleklerinin yalnızca geçmişe bağlı kalmadığını, aynı zamanda içinde bulundukları toplumsal ve siyasal ortamla şekillendiğini vurgular. Bu süreçte özellikle dil, kimlik oluşumunda merkezi bir rol oynar. Eğitim, sosyal, kültürel ve iş ilişkileri gibi farklı alanlarda Türkçeyi ve Almancayı deneyimleyen göçmenler, her iki dile ve dolayısıyla her iki kültüre dair farklı anlam katmanları oluştururlar. Şenocak, göçmenlerin yalnızca iki kültür arasında sıkışıp kalmadığını, aksine bu ikiliği aşarak kendilerine özgü bir kimlik modeli yaratabileceklerini savunur. Bu model, bireyin geçmişine yabancılaşmadan ama aynı zamanda onu katı bir aidiyet çerçevesinde sınırlandırmadan şekillenen bir kimlik anlayışını temsil eder. Dolayısıyla sadece geçmişin bir devamı olarak değil, aynı zamanda bireyin içinde bulunduğu toplumsal ve siyasal bağlamla sürekli etkileşim içinde olan inşa edilen bir kimlik anlayışıdır.

"En uzun süre yaşadığım ve beni en çok şekillendiren şehir Münih'ti. Ankara'm, İstanbul'um ve Münih'im artık Berlin'de. Her insanın sınırları, haritadan çok daha farklı olan kendi kişisel coğrafyasına aittir. Eğer bu şehri anılarım için yaşanabilir kılmasaydım, Berlin'de kalmazdım" (Şenocak, 2001, ss. 22-23). Alıntıda yer alan açıklamaya göre, Münih, Ankara, İstanbul ve Berlin gibi şehirlerin Şenocak'ın kimlik gelişimi için ne denli önemli noktalar olduğu hakkında bir fikir verir. Bu şehirler arasında bir bağ kurarak kimliğini tanımlamaya çalışan yazar, hem geçmişiyle hem de şu anki yaşamıyla bir ilişki kurmaya çalıştığını ifade etmektedir. Böylece uzun süre yaşadığı Münih'te bir kimlik oluşturduğunu belirterek, şehri "yaşanabilir" kılmaya çalıştığını da ifade etmektedir. Yazarın bu açıklamaları, bir kişinin çevresi ve yaşadığı yerin kimliğini oluşturmak için nasıl bir

etkileşimde bulunduğunu düşündürür. Yazar, bu ifadesinde belleğin ve kimliğin, özellikle de bir insanın yaşamının farklı şehir ve deneyimlere dayalı olarak nasıl şekillendiğini ve bu kimliğin zamanla nasıl evrildiğini anlatan düşüncelerini dile getirmektedir. Bu düşüncesini farklı bir bakış açısıyla ele aldığı *Für eine autonome Deutsch-türkische Identität* başlıklı denemesinde Şenocak, "Almanya-Türkleri" ifadesini bilinçli bir tercihle kullanmıştır. Zira bu ifade, Almanya'daki Türklerin kimliğini tanımlarken yalnızca coğrafi ve kültürel bir kökeni değil, aynı zamanda iki kültür arasında gelişen ve dış dinamiklerle şekillenen bir kimlik sürecini de yansıtır. Bu kimlik, özellikle üçüncü kuşağın hem geçmişiyle hem de içinde bulunduğu toplumla kurduğu ilişkiyi içeren çok katmanlı bir yapıdadır.

Yazar bu noktada, "Alman-Türkler" ve "Türk Almanlar" gibi tanımlamaların toplumlar arasında bir tür yer değiştirmeye ya da ikili bir kimlik oluşturmaya yol açarak büyük bir risk taşıdığını belirtir. Bu nedenle, "Almanya-Türkleri" ifadesinin hem Almanya'daki yaşamı hem de Türk kökenli bir geçmişi koruyan bir kimliği nitelediğini vurgular. Bu bağlamda, kimliğin yalnızca içinde bulunulan yerle değil, aynı zamanda kültürel mirasla da şekillendiğinin altını çizer (2001, s. 58). Zira göçmenler, yaşadıkları ülkenin kültürel kodlarını öğrenirken, aynı zamanda kendi geçmişlerinden ve kolektif belleklerinden beslenirler.

Şenocak'a göre bellek ve kimlik, sadece coğrafi sınırlarla belirlenen bir durum değildir. İnsanlar, gittikleri yerlerdeki dil, kültür, inanç ve ritüeller gibi unsurlarla kendi kimliklerini canlı tutmaya çalışırlar ve bu unsurlar zamanla dönüşerek, bellek ve kimliğin dinamik bir şekilde inşa edilmesini sağlar. Bu durum, kuşakların doğduğu yerden ve kültürden uzaklaşmış olsalar dahi, köklerinden ve kimliklerinden tamamen kopmadıklarını ve deneyimlerini bir şekilde yaşatmaya çalıştıklarını gösterir.

Yazar, göçmenlerin yalnızca içinde bulundukları toplumun kimlik kategorileriyle tanımlanamayacağını, aynı zamanda geçmişleriyle kurdukları ilişkinin de bu sürecin belirleyici bir unsuru olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre, göçmenler bir yandan yaşadıkları ülkenin kültürel kodlarını öğrenirken, diğer yandan kendi kolektif belleklerinden beslenmeye devam ederler. Bu çift yönlü kimlik inşasını şu sözlerle dile getirir: "Eskiden insanlar kökenlerinden koparılmış olur ve mümkün olduğunca hızlı bir şekilde yeni topraklarda kendilerine yer edinmeye çalışırlardı. Bugün ise insanlar, beraberlerinde getirdikleri kökleri koruyup yabancı topraklara dikmeye çalışıyorlar" (2001, s. 59).

Bellek açısından bakıldığında, Şenocak, göçmenlerin geçmişe duygusal yaklaşmalarının onları içine kapatabileceğini belirtirken, aynı zamanda geçmişin belleği besleyerek kimliğin sağlıklı bir şekilde oluşmasına yardımcı olduğunu ifade eder. Göçmen bireyin kimliği yalnızca geçmişin bir yansıması değil, aynı zamanda geçmişle bugün arasındaki sürekli bir müzakerenin de ürünüdür. Ancak, geçmişle kurulan bağ, kuşaklar arası aktarımda, özellikle son kuşağa gelene kadar zayıflar. Bu bağlamda Şenocak, *Für eine autonome deutsch-türkische Identität* adlı denemesinde, kimliğin sabit bir yapı olmadığını, aksine sürekli değişen ve dönüşen bir süreç olduğunu vurgular. Kimlik inşası ve kolektif belleğin göçmenler için nasıl şekillendiği ve dışsal faktörler tarafından nasıl yönlendirildiği üzerine de odaklanılabilir. Şenocak'ın ifadesiyle: "Almanya-Türkleri kolayca duygusal olarak manipüle edilebilir ve bu şekilde istismar edilebilirler. Şu ana kadar, kendi sesleri ve çıkarlarının bir tarafınkilerle ya da diğer tarafınkilerle tam olarak örtüşmesi gerekmediğini bilme farkındalıkları yoktur" (2001: 59). Göçmenler, kendi kimliklerini sadece bulundukları yerle değil, aynı zamanda kültürel mirasları ve geçmişle kurdukları bağlarla inşa ederler. Bu bağlamda, Almanya-Türklerinin "kendi sesini bulamamış" olmaları ve "çıkarlarının her iki tarafın çıkarlarıyla her zaman örtüşmemesi" durumu, kimlik arayışları ve toplumsal belleğin şekillenmesiyle doğrudan ilişkilidir. Bu belirsizlik, onların hem bireysel hem de toplumsal belleklerinin çatışmalı bir alan içinde gelişmesine yol açar.

Ancak sonraki kuşakların dil becerilerini kazanmalarıyla birlikte, kendi seslerini buldukları söylenebilir. Böylece, ilk kuşaktan başlayan kimlik ve kolektif bellek aktarımı, Almanya'da doğup büyüyen kuşaklar arasında, bu çatışmalı bellek dinamiklerinin merkezine yerleşir. Assmann'a göre, kuşak belleğinin ortalama yaşam süresi seksen yıl olarak kabul edildiğinde, Almanya'ya gelen ilk kuşağın yaşama veda etme aşamasına yaklaşmakta olduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla, Türk kimliğinin ve kolektif belleğin yaşatılması açısından, ilk kuşağın anılarını ve deneyimlerini yazmaları büyük bir önem taşır. Assmann, bu sürenin yarısının bir eşik oluşturduğunu ve yaklaşık kırk yıl sonra kuşakların anılarını yazma eğiliminde olduklarını ileri sürer (2005, ss. 50-56). Göçmenlerin geçmişle kurdukları bağlar, özellikle bu eşik dönemiyle yeniden şekillenir. Şenocak da ebeveyn kuşağıyla birlikte, kendisinin ve Almanya'daki Türk işçilerinin bu ülkeye ilk geldikleri günden itibaren anılarını ve deneyimlerini yazarak toplumsal bağlamdaki yerlerini koruduklarını ifade eder. Böylece, bireysel ve kolektif belleğin dinamikleri, anayurttan farklı bir coğrafyada canlı kalmaya devam eder. Son yıllarda yapılan geniş çaplı çalışmalar, Moller'in belirttiği gibi "ailevi anıların bireylerin tarih bilincini ne kadar etkilediğini kanıtlamaktadır. Bu da tarihsel bellekte aile anılarının rolünü, toplumsal anımsama biçimleriyle nasıl iç içe geçtiğini ortaya koyar" (Moller, 2010, s. 6). Bu şekilde, kuşaklar arası bellek aktarımı,

göçmenlerin kimlik inşasında ve toplumsal belleğin evriminde önemli bir rol oynamaktadır.

Kuşak belleği, bir grup insanın sahip olduğu benzer deneyimlerden ziyade, bu deneyimlerin nasıl işlendiğiyle şekillenir (Moller, 2010, s. 4). Bireyler, geçmişlerini bir önceki kuşağın anılarıyla zenginleştirerek yansıtır. Bu süreçte, bireyin deneyimlerini nasıl algıladığı ve sınıflandırdığı önemlidir. Her kuşak değişiminde, yeni kuşaklar geçmişin anılarını genellikle medya teknolojileri veya göç gibi tarihsel ve sosyal olayları yaşayan ilk kuşağın biyografik anıları aracılığıyla öğrenir. Bu durumda yazar Şenocak, yapıtlarının çoğunda kuşaklar arası sürekliliği sağlarken, aynı zamanda hem kendinin hem de çağdaşı diğer Türk bireylerinin belleğinin nasıl oluştuğunu ve evrildiğini de inceler. Geçmişin bu şekilde aktarılması, bireylerin kimliklerini şekillendirmelerine ve toplumsal belleği zenginleştirmelerine olanak tanır.

Zungenentfernung: Bericht aus der Quarantänestation Anlatısında Bellek ve Kimlik Bağlantısı

Almanya'ya misafir işçi olarak gelmiş bir ailenin ikinci kuşağını temsil eden Şenocak, *Zungenentfernung: Bericht aus der Quarantänestation* adlı üçüncü deneme çalışmasını 2001 yılında yayımlamıştır. Bu çalışma, *Der Griff hat einen Sprung*, *Mein Europa: Kultur als Spiegelbild von Identitäten*, *Für eine autonome deutsch-türkische Identität*, *Hybride Engel*, *Jenseits der Landessprache* ve *Welcher Mythos schreibt mich?* başlıklı denemelerden oluşmaktadır. Yazar, bu deneme çalışmasında kültürlerarasılığı, Türk-Alman ilişkilerini ve Türk misafir işçilerinin Almanya'daki diğer topluluklarla iç içe geçmiş kimliklerini ele alır. *Zungenentfernung* başlığı, Türkçeye "dilin çıkarılması" veya "koparılması" olarak çevrilebilir ve göçmen statüsündeki Türklerin, Alman ve Türk kültürleri arasında sıkışarak kendi dillerini ve ifade yetilerini kaybetmelerine yönelik ironik bir göndermede bulunur. Başlık, dillerin sembolik olarak çıkarılmasını ve iki kültür arasındaki dilsel mesafeyi ima eden çok katmanlı bir anlam taşır.

Yaşamın birçok gereksinimi dil becerisiyle karşılandığından, göç edilen ülkenin dilini konuşamamak ilk aşamada büyük bir engel oluşturur; bu nedenle, göçmen statüsü evrensel ölçekte "dilsiz olmak" ile özdeşleştirilir. Bu bağlamda "Şenocak, geleneksel 'dilsiz göçmen' kavramına eleştirel bir bakış sunarken, Almanya ile Türkiye arasındaki aşılmaz gibi görülen farklılıkları bir çıkış noktası olarak ele alır" (Demirezen, 2023, s. 100). Dolayısıyla bu başlık yalnızca dilin, fiziksel ya da sembolik kaybını değil, aynı zamanda dil yetersizliğinin iletişim ve kültürel yakınlaşma üzerindeki zorluklarını da vurgular. Göçmenlerin Almanca öğrenerek toplumsal bağlarını güçlendirmeye çalışırken, dil becerilerinin toplumsal ve kültürel mesafeyi aşmada sınırlı kalmasına dikkat çeken Şenocak, dilin kimlik ve kültür arasındaki çatışmada kilit bir unsur olduğunu ortaya koyar. Şenocak, her iki toplumun edebi kültürlerini ve kültür politikalarını ele alırken, üçüncü bir toplumu da eklemleyerek bu konuları daha geniş bir perspektiften incelemektedir. Böylece Almanya'ya göç etmiş diğer toplumların da uyum süreçlerine, kimliklerini sürdürme mücadelelerine ve edebi kültürlerine ışık tutmaktadır. Bu anlamda, yazar kendine özgü bir tarz geliştirmiş ve özellikle deneme ile şiiri ya da deneme ile kurguyu olağanüstü bir şekilde harmanlamıştır. Aynı zamanda, Şenocak anlatımında kendine has karakteristik üslubunu ortaya koyarak gözlemler yapar ve bu gözlemleriyle zaman zaman karamsarlıkla iyimserlik arasında bir denge kurar (Demirezen, 2023, s. 87).

Genel bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde, "Şenocak'ın edebi metinleri, 'ben' ve 'sen' arasındaki ilişkiyi, bu ilişkiden doğan kabul ve ret edilme, entegrasyon ve asimilasyon ikilemlerini derinlemesine ele alır. Bunun yanı sıra Şenocak, Doğu ve Batı'nın, özellikle Akdeniz ile Ortadoğu'nun tarihsel ve kültürel zenginliklerinden beslenerek bu temaları işler. Zungenentfernung'da Şenocak, Almanya ile Türkiye arasındaki güncel ilişkilere dair çarpıcı ve ironik yorumlar sunar. "Anlatının merkezinde, kültürlerarası etkileşim, Türk-Alman kimliği ve Almanya'da yaşayan üçüncü bir toplumun melez kimlikleri teması yer alır" (Niblick, 2006, s. 18). Bu kimliklerin başkahramanlar üzerinde yarattığı içsel çatışmalar, aidiyet duygusu ile anayurt ve gurbet ikilemi, çalışmanın temel sorunları arasında ele alınır. Yazarın *Zungenentfernung* yapıtının yanı sıra *War Hitler Araber?* (1994), *Das Land hinter dem Buchstaben: Deutschland und der Islam im Umbruch* (2006), *Deutschsein: Eine Aufklärungsschrift* (2011) ve *In deinen Worten: Mutmaßungen über den Glauben meines Vaters* (2016) adlı çalışmalarında, bireylerin belleklerinin toplumsal çevreyle nasıl şekillendiği önemli bir tema olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, Şenocak'ın aile ortamında edindiği, özellikle babasının anılarıyla harmanladığı kişisel anlatılarında, Türk-Alman kolektif belleğinin izleri görülmektedir. Türkiye-Almanya ikileminde yaşanan deneyimlerle şekillenen aile belleği, yazar aracılığıyla kuşaklar arasında aktarılmakta ve böylece belleğin sürekliliği sağlanmaktadır. Bu süreç, kolektif belleğin bir türü olan aile belleğinin, kuşaklar arası bellek olarak tanımlanabileceğini gösterir. Erll'e göre ailenin tüm üyeleri bu belleğin bir parçasıdır ve birinci kuşak, aktarılan anıların taşıyıcılarıdır. Bu nedenle, kolektif bellek, aile içindeki paylaşılan pratikler, etkileşimler ve iletişim yoluyla şekillenir (2017, s. 14). Bu süreç, Halbwachs'ın (1985) ifade ettiği bireysel belleğin çevre içinde oluşumuna dair düşünceleriyle de örtüşmektedir.

Yazar, öz yaşam öyküsünden hareketle, ebeveynlerinin sözlü anlatıları ve günlük yaşam pratikleri aracılığıyla hem memleketlerine hem de Almanya'ya dair anıların ve yaşam deneyimlerinin üçüncü kuşak torunlara aktarıldığını gözler önüne sermektedir. Bu bağlamda, ardışık kuşaklar bu birikimi döngüsel bir süreç içinde kendilerinden sonraki kuşaklara iletmeye devam eder. Böylece, anıları doğrudan deneyimlemiş tanık kuşaklar hayata veda etse bile, aile üyeleri bu öyküleri paylaşarak ve yaşatarak bellek aktarımını sürdürmektedir. Dolayısıyla, Erll'in belirttiği gibi, "kolektif ve kuşak belleği, sosyal grubun ya da toplumun en yaşlı üyesinin anımsayabildiği kadar geçmişe uzanır" (2017, s. 14).

Benzer şekilde, "*Die Unvollendeten* romanında Jirgl, öz yaşam öyküsünden yola çıkarak, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Südetler bölgesinden zorla göç ettirilen Südet Almanı üç kadın bir erkek kuşağı bireysel, toplumsal ve kültürel bellek ve kimliğin aktarımı bağlamında ele alır. Jirgl, ardışık kuşakların anı ve deneyimlerini paylaşmasıyla gidilen yeni topraklarda bireysel belleğin, toplumsal ve kültürel belleğin şekillenmesine nasıl katkıda bulunduğunu gösterir. Bu çerçevede, Südet Almanı bir ailenin yaşadığı göç deneyimi, kimlik ve bellek oluşumuna dair önemli sahneler sunar" (Kayğın, 2017, ss. 527-540). Ata kuşağın paylaşımlarının yanı sıra, ardışık kuşakların bireysel, kültürel ve kolektif belleğinin oluşumunda medya teknolojilerinin katkısı günümüzde önemli ölçüde artmıştır. Almanya'da büyüyen veya doğan sonraki kuşaklar, anayurtla bağlarını ya da anayurt hayallerini gelişen medya teknolojileri aracılığıyla korumuşlardır. 1990'lı yıllarda Türkiye'de özel televizyon kanallarının yayına başlaması ve bu kanalların Almanya'da izlenebilmesi, internet erişiminin yaygınlaşması ve gazetelere daha kolay ulaşılabilmesi, üçüncü kuşak Türk azınlığın anayurtla olan bağını daha da güçlendirmiştir. Yaşadığımız yüzyılda gerçekleşen teknolojik devrim, medya teknolojilerindeki görsel, işitsel ve yazınsal değişimler sayesinde, anayurttan Türkiye'ye ait her şey Almanya'daki Türklerin yaşam alanlarının her noktasına aktarılmıştır. Bu durum, özellikle Almanya'da doğup büyüyen kuşakların belleklerinin şekillenmesinde ve Türk kimliği ile aidiyet duygularının oluşumunda, Türk kültürü ve toplumsal yaşam biçimiyle pekiştirilmesinde büyük rol oynamıştır (Kaya, 1999, ss. 59-64).

Bu dönemden itibaren Almanya'daki Türkler, Türkiye'deki televizyon kanallarını, gazeteleri ve radyoları kolaylıkla takip edebilmişlerdir. "Anayurttan gelen televizyon programları, müzik kasetleri ve video kasetleri gibi medyanın kültürel taşıyıcıları sayesinde diyasporada oluşturulan bu "anayurt" olgusu anayurt ritmini, renklerini, müziğini ve görüntüsünü yansıtarak, uzak bir coğrafyada bile anayurtla olan bağı canlı tutmayı başarmıştır" (Kaya, 1999, s. 64). Bu anlamda Türkiye'den yansıyan bu kültürel fenomenler Türk azınlığın kolektif belleğinin ve kimliğin kuşaklar arası varlığını sürdürmesinde en önemli unsurlardan biri olmuştur.

Medya teknolojileri sayesinde, anayurttan uzak bir ülkede yaşayan Türklere yansıtılan anayurt atmosferi, bir bakıma ilk kuşağın yaşam çemberinin merkezine taşınmıştır. Almanca bilmeyen birinci kuşak Alman toplumundan uzak bir yaşam sürerken, Türkiye'nin farklı bölgelerinden gelen Türk aileleriyle iç içe bir sosyal çevre oluşturmuş ve bu yaşam tarzı, onlar için bir anlamda başka bir dünyaya kapılarını kapatmıştır. Şenocak, Türklerin bu içine kapalı yaşam tarzına göndermede bulunarak söz konusu denemesinde, birinci kuşağın kırk yılı aşkın süredir Almanya'da yaşamasına rağmen Alman toplumundan kendini ayrıştırmasını ve adeta karantina altında kalma durumunu eleştirir. Yazar, Alman ve farklı kültürlerden toplumlardan izole yaşamın aksine; iki toplumun, iki kültürün ve hatta üçüncü kültürlerin bir araya gelerek homojen bir yapı oluşturmasını savunur. Bu tutumuyla yazar, edebiyat bilimci Astrid Erll'in "kolektif belleğin taşıyıcıları olarak aile yaşamının deneyim alanını paylaşan tüm aile üyeleri" (2005, s. 18) tezine karşı bir duruş ortaya koyar. Zira yazar, sadece aile bireylerinin değil, farklı kültürlerin de bir araya gelmesini önerir. Ancak, bu durum Türk toplumunun toplumsal belleğinden uzaklaşmasına, ait olunan kültürel mirasın aktarımının ve kimlik inşasının zorlaşmasına yol açabilir. Almanya'ya ilk gelen kuşak ve onların çocuklarının bireysel ve kolektif belleği, kendi aile ilişkileri ve paylaşılan kültürel etkinliklerle şekillenirken, bu ülkede doğan kuşakların bireysel, toplumsal ve kültürel bellekleri, sosyal etkileşim ve farklı kültürlerden bireylerle kurdukları iletişim aracılığıyla şekillenmektedir. Bu bağlamda, Şenocak'ın savunduğu homojen yapı, Türklerin sonraki kuşaklarının belleğinin içsel dinamiklerini değiştirecek bir etki yaratabilir. Yazar, deneme çalışmasının arka kapağında Almanya'nın kırk yıllık bir karantina istasyonu olduğunu ifade eder ve artık bu gemiden karaya çıkma, kendini ifade etme zamanının geldiğini vurgular (Şenocak, 2001). Bu vurgu, özellikle bellek ve kimlik inşası açısından dikkate değerdir. Şenocak, "karantina" benzetmesiyle, Sigrid Weigel'in "Her kuşak, kendisinden önceki kuşakların deneyimlerini, bilgilerini ve miraslarını devralarak kendi kimliğini oluşturur; bu bağlamda bireyler, yaşadıkları döneme özgü tecrübelerle kimliklerini inşa ederler" (2006, ss. 108-109) tezini destekleyen bir görüş sunar. Ancak bu görüş, yalnızca mirasın devralınmasıyla sınırlı değildir; yazar, devralınan mirasın ötesine geçerek bir değişim ve dönüşümün yaşanması gerektiğini de savunur. Böylece Şenocak, kolektif belleğin durağan bir yapıdan ziyade, değişime açık bir süreç olduğuna işaret eder.

Yazarın denemeleri için tercih ettiği başlıklar, ilk bakışta "kimlik", "öteki olma" ve "kendini ifade edememe" gibi temaları ele alacağının işaretlerini vermektedir. Ben-anlatıcı tarafından aktarılan bu anlatının odak noktasında, Almanya'daki Türklerin kimliğinin toplumsal bir gerçeklik olarak kabul edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Yazar, bu sorunu kültürel, siyasi ve ekonomik boyutlarıyla çok katmanlı bir şekilde ele alırken, Türklerin Almanya'daki deneyimlerinin bireysel ve toplumsal etkilerini yansıtır ve okuyucuda empati uyandırmayı hedefler. Böylece *Zungenentfernung: Bericht aus der Quarantänestation* ve *Für eine autonome deutsch-türkische Identität* denemeleri Almanya'daki Türklerin kimlik ve sosyal konumlarının yeniden değerlendirilmesi açısından önemli bir derinlik sunar. Diğer taraftan Jirgl, Südet Almanlarının, kendileriyle benzer kültürel yapıya sahip Alman toplumu içinde nasıl konumlandığını ve Südet Almanı kimliğinin kabul edilişindeki belirsizliği, Türkçeye 'tamamlanamamış' veya 'bitmemiş' olarak çevrilebilecek *Die Unvollendeten* ifadesiyle betimlemeye çalışmıştır. Bu anlamda Jirgl de tıpkı Şenocak gibi, romanının başlığında ironi ve duygusal yoğunluk barındıran bir anlatımı tercih etmiştir.

Söz konusu denemelerde, ironik anlatım tarzıyla yazar hem iki ülke arasındaki sosyal ve kültürel farklılıklara hem de iki dil arasındaki aşılmaz mesafeye dikkat çekmektedir. Türklerin Almanya'ya gelişinin üzerinden altmış yıldan fazla bir süre geçmesine rağmen, özellikle ilk kuşağın Almanca kendini ifade edememesi, Alman komşularıyla iletişim kuramaması ve resmî kurumlarda yalnız başına işlem yapamayarak ikinci kuşak çocukları ya da üçüncü kuşak torunlarının yardımına ihtiyaç duyması, Almanya'ya uyum sürecindeki önemli engellerden biri olarak öne çıkmaktadır.

Alman siyasi iradesinin Türklere tanıdığı vatandaşlık yasalarındaki değişikliklere rağmen, bu ülkeye gelen birinci kuşağın anayurttan getirdiği geçmiş bilgilerini, kendi toplumsal çevresinde paylaşarak kapalı bir grup oluşturduğu gözlemlenmektedir. Bu durum dil öğrenme, Almanya'ya uyum sağlama ve Alman toplumu ile Almanya'daki diğer topluluklarla homojen bir yapı kurma çabalarına çok yönlü engeller oluşturmuş; ancak aynı zamanda Türklerin asimile olmasını engellemiştir. Kaya'nın çalışmasında belirttiği üzere, "Türk azınlığın yoğun bir şekilde kültürel olarak Türkiye'den beslenmesi sonucunda; diyasporik özne, Alman devletinin bir nesnesi olmaktan kısmen uzaklaşmış olur. Böylece asimilasyon ve kültürel değişim zinciri belli ölçülerde kırılmış ve özellikle Berlin'de yaşayan Türkler, kendi kültürel ve sosyal adacıklarını kolaylıkla oluşturabilmişlerdir" (1999, s. 38).

Buna karşılık, ikinci ve üçüncü kuşakların çok daha belirgin bir şekilde yaşadıkları toplumun kurallarına ve yaşam biçimine uyum sağladıkları dikkat çekmektedir. Alman okullarına giden ve dil becerilerini iyi seviyeye geliştiren bu kuşaklar Alman toplumuyla ve Almanya'daki diğer toplumlarla sıkı bağ kurabilmişlerdir. Bu iletişim ve etkileşim ortamı beraberinde farklı kültürlere, inançlara ve dünya görüşlerine sahip bireylerin bilgi ve kültürel paylaşımlarına olanak sağlamıştır. Bu ortam Almanya'daki Türklerin toplumsallaşmasına, kültürlerarası kimliklerinin oluşmasına katkıda bulunmuştur. Dolayısıyla iletişimin temel aracı dil sayesinde bu kuşaklar ev sahibi ülkenin toplumsal yaşamının bir parçası olmuştur. Yazar, Almanya'daki Türk kökenli bireylerin kimlik inşasında bellek ile kimlik arasındaki güçlü ilişkiyi ön plana çıkarır. Göçmenler, hem yaşadıkları ülkenin kültürel kodlarını öğrenir hem de kendi geçmişlerinden beslenerek yeni bir kimlik biçimi oluştururlar. Şenocak'a göre bu kimlik, ne tamamen Alman ne de tamamen Türk'tür; her iki kültürel alanla ilişki kurabilen "özerk bir kimlik"tir. Bu noktada, yazarın şu ifadesi önemli bir yer tutar: "Bazılarının, bağımsız bir Almanya-Türk kimliğinin oluşumuna karşı çekimser olmalarını anlamak ise zordur. Sonuçta, bilinçli vatandaş, her hukuk devletinin en önemli yapı taşıdır" (2001, s. 61). Yazar Almanya-Türk kimliğinin bağımsız ve özerk bir şekilde inşa edilmesinin, bir toplumun en temel ilkelerinden biri olan bireysel özgürlük ve katılım hakkı açısından ne kadar önemli olduğunu vurgular.

Şenocak'ın ifade ettiği üzere, bu kuşaklar kültürlerarası etkileşim bağlamında "gündelik yaşamda başka toplumların bireyleriyle bir araya gelmiş, onlarla etkileşimde bulunmuş, farklı kültürlerin müziğiyle eğlenmiş ve birbirlerini tanıyacak mekânlar bulmuşlardır" (2001, s. 44). 1960'lı yılların başından itibaren farklı kültürlerden insanları barındıran Almanya, her ne kadar anadili Almanca olmayan bireyler için uygun yaşam koşullarını göz ardı etmiş olsa da özellikle üçüncü kuşak, Alman televizyon kanallarını izlemiş, dergilerdeki Almanca metin ve makaleleri okumuş, Alman tiyatro ve müze programlarını takip edebilmiştir (2001, s. 44).

Bu bağlamda, Sözen'in tespitiyle, Almanya'daki Türk kökenli ikinci ve özellikle üçüncü kuşağın azınlık kimliği, melez ya da çifte kimlikli yapısında şekillenmiştir. Bu kuşağın bireyleri, "Alman Türkü" veya "Almanya'daki Türk" olarak adlandırılmıştır. "Alman Türkleri" kimliğiyle yaşayan üçüncü kuşağın bireyleri, kendilerini ne tam Alman ne de tam Türk olarak hissetmekte, çifte değerlilik niteliği taşıyan özellikler göstermektedir. Sözen'in ifadesiyle, "bu bireyler, toplumlarına ait sosyal ve bireysel değerleri birlikte yaşayarak çifte sosyalleşme, çift dillilik ve çifte kimlik ile birlikte çifte değerlilik sürecini işler kılmaktadır"

(2002, s. 134). Benzer bir şekilde, Şenocak söz konusu yapıtında yer alan *Welcher Mythos schreibt mich?* (Hangi Mitos Beni Yazıyor?) başlıklı denemesinde çifte kimlik altında yaşadığı zorluklara da dikkat çeker. "Kökenim itibarıyla Almanya'da yaşayan etnik bir azınlığın üyesiyim. Bu, şu anda Almanya'da yaşayan en büyük azınlık olan Türklere tekabül ediyor. Öyleyse ben bir Türk yazar mıyım? Çalışmalarımı öncelikli olarak Almanca yazıyorum, sekiz yaşında öğrendiğim bir dilde. O halde ben Almanca yazan bir yazar mıyım? Belki de Türk kökenli, Almanca yazan bir yazar? Yoksa aslında var olmaması, hatta olmaması gereken bir şey miyim?" (Şenocak, 2001, s. 97). Bu sorgulamalar, göçmen kökenli yazarların aidiyet hissi ve kimlik inşasında bellek ile dilin oynadığı belirleyici rolü ortaya koyar.

Öte yandan, Şenocak özellikle *Hybride Engel* (Melez Melek) başlıklı fantastik denemesinde, göçmen bireylerin içinde bulundukları kültürel melezliği ve bu bağlamda kimliklerinin çok katmanlı doğasını ele alır. Bu metinde, kimlik sabit bir aidiyet değil, aksine, farklı kültürel unsurların iç içe geçtiği dinamik bir yapı olarak değerlendirilir. Aynı şekilde *Der Bart* (*Sakal*) adlı öyküsünde, İslami erkekliğin dışsal bir simgesi üzerinden kimliğin dışavurumu ve toplumsal algılarla nasıl şekillendiğine dair bir anlatı sunar (Şenocak, 2001, s. 61). Böylece Şenocak, kimliğin ve belleğin yalnızca geçmişle değil, aynı zamanda güncel toplumsal ve kültürel dinamiklerle şekillenen bir süreç olduğunu vurgular.

Bunların ötesinde, ele alınan *Zungenentfernung: Bericht aus der Quarantänestation* (Dilin Koparılması: Karantina İstasyonundan Bir Rapor) denemesinde ben-anlatıcının tutumu ve perspektifi, yazarınkine neredeyse tamamen paralel olduğu söylenebilir. Bu nedenle yazar, otobiyografik bir metni kurmaca bir anlatıya dönüştürmüş gibidir. Şenocak'ın anlatısında kurmaca ve gerçek unsurların güçlü bir şekilde iç içe geçtiği görülmektedir (Zipfel, 2001, s. 50). Ben-anlatıcı, içsel yolculuğu sırasında hissettiği gibi, dış dünyada da bireysel ve toplumsal ilişkilere dikkatle bakarak insanların ne tamamen Türk ne de tamamen Alman olduklarını fark eder. Bu nedenle, onları *Almanya Türkleri* yani Almanya'da yaşayan Türkler olarak adlandırır (Şenocak, 2001, s. 58). Bu durum, özünde bir etiketleme olduğu kadar, aynı zamanda bir kimlik meselesini de ifade etmektedir.

Kültürlerarası karşılaştırma yapmak, bir diğer kültürün kuşaklararası kültürel ve kolektif bellek yansımalarını ve farklılıklarını anlamak açısından önemlidir. Bu bağlamda, yeni dönem Alman edebiyatını temsil eden Zafer Şenocak ve Reinhard Jirgl'in yapıtları; göç, aidiyet, kimlik, anı ve bellek gibi ortak temaları işlerken kültürel ve kolektif bellek bağlamında zaman zaman birbirinden farklı yaklaşımlar sunar.

Şenocak, tıpkı Jirgl gibi, çalışmalarında çocukluk anılarına ve deneyimlerine sıkça göndermeler yapar. Göç nedeniyle başka bir coğrafyaya yerleşmiş yazarların yapıtlarının yalnızca aidiyet ve kimlik sorunsalı çerçevesinde değil, aynı zamanda özgün anlatı teknikleri ve evrensel insani deneyimlerle bağlantıları üzerinden de değerlendirilmesi gerektiğini vurgular. Jirgl'in ve Şenocak'ın yapıtlarında hem paralellik gösteren hem de ayrışan noktalar şu şekilde özetlenebilir: Şenocak, dilin kimlik üzerindeki dönüştürücü gücüne odaklanır ve göçmen bireyin, yeni bir dil ve kültürel bağlamda kimliğini nasıl yeniden tanımladığını tartışır (2001, s. 97). Şenocak'ın perspektifi daha çok bireysel düzeydedir ve göçmen kimliğinin evrimini, kişinin yaşadığı toplumla etkileşimi bağlamında ele alır. Jirgl ise *Die Unvollendeten* romanında, aynı ırkı ve dili paylaşan ancak farklı bir coğrafyada yaşayan bireylerin, toplumsal ve kültürel belleği nasıl aktaracaklarını ve kimliklerini nasıl sürdüreceklerini tartışırken, coğrafyanın bu süreçteki rolünü vurgular. Jirgl'e göre, göçmenler yeni bir coğrafyada eski kültürel imgelerden uzak kalabilirler, ancak kimliklerini sürdürme çabası, tarihsel bağlamdan beslenir. Ayrıca, Jirgl, göç olgusunu tarihsel bir bağlama oturtarak, savaş sonrası Almanya'daki yeniden yapılanma sürecini ele alır ve bunu "o zaman ve bugün: Sıfır noktası / Stunde Null" (2003, s. 84) ifadesiyle özdeşleştirir. *Stunde Null* terimi, Almanya'nın yenilgisi ve savaşın sona ermesiyle birlikte ülkede yaşanan toplumsal ve kültürel yeniden yapılanma sürecini tanımlar ve bu süreç, fiziksel, sosyal ve kültürel sıfırlamayı simgeler. Jirgl, *Die Unvollendeten* romanında bu kavramı bilinçli bir tercihle kullanarak, savaş sonrası dönemde kimlik, kolektif bellek ve kültürel belleğin yeniden inşasına dair önemli bir süreci tanımlamaya çalışır.

Bu çerçevede, yazar ile edebi metni arasında öz yaşam öyküsel bir bağ kurulurken, Şenocak göçmen yazarların anlatılarının yalnızca aidiyet ve kimlik sorunsalı üzerinden okunmasının, onların edebi yaratıcılıklarını ve metinlerindeki mitolojik ve bireysel yapı taşlarını göz ardı edebileceğini savunur. Şu sözleri bu yaklaşımı özetler: "Kendi dil coğrafyasının dışında yaşayan yazarlarda aidiyet soruları, diğer biyografik detayları gölgeleyebilir. Çalışmalarının mitolojik temelleri tamamen gözden kaçabilir" (2001, s. 97). Bu eleştirisiyle Şenocak, göç deneyimi yaşamış yazarların yapıtlarının yalnızca kimlik ve aidiyet çerçevesinde değerlendirilmesinin, onların edebi derinliklerini ve sanatsal yönelimlerini sınırlayabileceğine dikkat çeker.

Bu nedenle, göçmen yazarların edebi yapıtlarının genellikle biyografik anlatılar olarak görüldüğü ve onların sanatındaki derin yapısal katmanların göz ardı edildiği anlaşılmaktadır. Şenocak, bireysel biyografilerin yalnızca kişisel deneyimlerin toplamı olmadığını, aynı zamanda grup kimliklerinin yansımalarını da içerdiğini belirtir. Bu bağlamda, bireysel anlatılar toplumsal ve kültürel bellekle iç içe geçerken, yazarın kimliği sabit bir aidiyetten ziyade dinamik ve çok katmanlı bir yapı kazanır (2001, ss. 97-100). Bu çerçevede, göçmen yazarlar yalnızca kendi bireysel geçmişlerinin değil, aynı zamanda kolektif belleğin de taşıyıcısıdır. Bu nedenle, onların metinleri bireysel bellek ile toplumsal kimlik arasındaki gerilimi yansıtan çok katmanlı anlatılar olarak değerlendirilmelidir.

Zafer Şenocak'a göre edebiyat bireysel bir yaratım sürecidir. Bu bağlamda, edebi metinlerin yalnızca bir aidiyet veya göç öyküsü olarak okunmaması gerektiğini belirtir. Zira edebiyat, bu öykülerinin arka planında yaşanan derin ve anlamlı izleri gün yüzüne çıkarır ve kamuoyuna anımsatır (Şenocak, 2001, ss. 49-53). Şenocak, "Yazma mitosum, neredeyse tüm kitaplarımda bir motif gibi yer alan ve çocukluğumdan beri en yakın çevremde hissettiğim bir ikilemden beslenmektedir: rasyonel ve mistik—ya da modern bir ifadeyle, gizemli—dünya deneyimi arasındaki ikilem, fizik ile metafizik arasındaki gerilim (2001, s. 99). Şenocak'ın denemelerinde sıkça işlediği Türk ve Alman kültürleri arasında kimliksel bir gelgit yaşadığı gibi, düşünsel dünyasında da bilimsel açıklamalarla mistik veya sezgisel kavrayışlar arasında bir denge kurmaya çalışır. Dolayısıyla, göçmen yazarların edebi anlatılarını yalnızca aidiyet ve kimlik sorunsalı çerçevesinde değil, aynı zamanda onların özgün anlatı teknikleri ve evrensel insani deneyimlerle olan bağlantıları üzerinden de değerlendirilmesi gerektiğini vurgular.

Sonuç

Zafer Şenocak, *Zungenentfernung: Bericht aus der Quarantänestation* adlı deneme çalışmasının başlığıyla derin, ironik bir anlam ortaya koyar. Söz konusu çalışmasında Şenocak, Almanya'da sayısal çoğunlukta olan Türk azınlığının, kendini ifade etme çabalarıyla birlikte Almanların ön yargılarını aşmakta ne denli zorlandığını vurgular. Bu başlık, aynı zamanda iki toplum arasındaki kültürel farklılıkların ne kadar derin ve mesafeli olduğunu sembolize eder. Bir taraftan Türk azınlık, Almanya'ya uyum sağlama konusunda yoğun çaba sarf ederken, diğer taraftan inanç, gelenekler ve kültürler arasındaki büyük ayrımlar, bu iki toplumun bireylerinin birbirleriyle sağlıklı bir ilişki kurmalarını da zorlaştırmaktadır. Şenocak, bu bakış açısıyla çok kültürlü bir yaşamın derinliklerine iner ve melez kimlikler konusunda yaptığı gözlemlerle, kültürlerarası etkileşimin karmaşıklığını ve zorluklarını ilginç ve ironik bir şekilde ele alır.

Bununla birlikte, yazar kültürler arası karşılaştırma yaparak bireylerin kendi kültürlerinin ve öteki kültürün birbirinden farklılıklarını idrak edebilme imkânı bulur; bu sayede kişinin kendi kültürünü yabancılar karşısında daha iyi anlamasını sağlar. Kültürlerarasılığın, temelde toplumsal yaşamın bir parçası olarak görülmesi gerektiğini vurgulayan Şenocak, bu bağlamda kültürler arası diyalog veya çatışmanın anlamını sorgularken, kültürün tüm yönleriyle detaylı bir biçimde incelenmesinin önemine dikkat çeker. Yazar, göçmenlerin Alman toplumuna uyum süreçlerine değinirken kültürün bireyi/toplumu diğer toplumlar içinde izole edici bir işlevi olduğunu da belirtir; bu durumun ötekileşme veya yalnız kalma sorununu da beraberinde getirdiğini vurgular. Ancak çok kültürlülüğün uyumlu bir ortamda yaşanması, uyum sağlamanın yalnızca göçmenlerden değil, ev sahipliği yapan halktan da beklendiğini ve kültürel çeşitliliğe karşı açık, hoşgörülü bir tutumun zorunlu olduğunu vurgular. Şenocak kimliğin dinamik bir yapı olduğunu, göçmenlerin iki kültür arasında sıkışmak yerine, bu ikiliği aşarak kendilerine özgü bir kimlik modeli yaratabileceklerini savunur. Bu sürecin merkezinde ise dilin belirleyici bir rol oynadığını belirtir.

Öte yandan belleği durağan bir yapı olarak görmek yerine, dinamik ve sürekli yeniden inşa edilen bir süreç olarak ele almanın, göçmen kimliğinin sağlıklı bir şekilde oluşmasını sağlayacağını ifade eder. Dolayısıyla, Şenocak, göçmen kimliğinin sabit bir aidiyetten ziyade, farklı kültürel ve tarihsel katmanların etkileşimiyle şekillendiğini ileri sürer. Bu, hem bireysel hem de kolektif belleğin, sürekli bir evrim içinde olduğuna işaret eder.

Şenocak'ın yapıtı özellikle göçmen kimliğinin çok katmanlı doğasını ve aidiyet hissini işlemesiyle dikkat çeker. Dolayısıyla yazar, bireysel anılar üzerinden kültürel ve kolektif belleği sorgularken, kimlik ve dil arasındaki etkileşime de odaklanır. Göç eden bireyin geçmişle bağlantısını koruma çabası, aynı zamanda yeni bir bağlamda kendini Türk-Alman, Türkiye Almanı ya da Almanya Türkleri olarak tanımlama ihtiyacı, Şenocak'ın metinlerinde öne çıkan temel konulardır. Şenocak'ın *Zungenentfernung: Bericht aus der Quarantänestation* denemesi bir yandan Almanya'ya her yönüyle uyum sağlamak zorunluluğunu diğer taraftan anayurda ait geçmişini unutmadan Almanya'da kendini yeniden inşa etme sürecindeki zorlukları dile getirirken, aynı zamanda bellek aracılığıyla kuşaklararası aktarıma da bir pencere açar.

Jirgl'in *Die Unvollendeten* romanı ise özellikle Südet Almanlarının göç deneyimini ve dört kuşak boyunca yaşanan kültürel dönüşümü ele alır. Roman, savaş sonrası Almanya'da zorunlu göç gibi tarihsel travmanın bireysel ve kolektif bellek arasındaki dinamikleri nasıl bozduğunu irdelerken ilk kuşaktan başlayarak sonraki kuşaklarda belleğin ve kimliğin yeniden inşa edilme sürecini ve bu olguların kuşaklar arası nasıl aktarıldığını da tartışır.

Her iki yazar göç olgusunu farklı bağlamlarda ele alsalar da benzer temalara odaklandıkları görülür. Şenocak, bireysel deneyimleri merkeze alırken, Jirgl daha geniş bir tarihsel çerçeve sunar. Şenocak'ın edebi metinlerinde dil, kimlik ve aidiyet sorunsalları, bireyin öz yaşam öyküsü üzerinden şekillenirken Jirgl'in romanında da öz yaşam öyküsü üzerinden tarihsel travma "zorunlu göç" temelinde bireysel, toplumsal ve kültürel belleğin kuşaklar boyunca nasıl aktarıldığı ve ne ölçüde aktarıldığına ışık tutulmaktadır. Bu bağlamda Jirgl'in romanı, dört kuşak boyunca değişen kültürel belleği ele alır, benzer bir şekilde Şenocak bireysel bellekten yola çıkarak değişen koşullar ve sosyal çevre içerisinde kültürel bellek değişimini yansıtır. Bu bağlamda Zafer Şenocak ve Reinhard Jirgl'in yapıtları, göç ve bellek temalarını işlerken farklı kültürel ve tarihsel bağlamlardan hareket etmelerine rağmen, ortak bir zeminde buluştuğu görülür. Bu anlamda her iki yazarın da bireyin ve toplulukların geçmişle, yani çocukluğun geçtiği ve anılar biriktirdiği anayurtla olan ilişkisini ve bu ilişkinin bellek ve kimlik üzerindeki etkisini sorgulamaktadırlar. *Die Unvollendeten* romanının analizi, Südet Almanlarının tarihsel deneyimiyle şekillenen kolektif ve kültürel belleği anlamamıza olanak sağlarken, Şenocak'ın anlatıları, bireysel ve kültürel kimliğin yeniden inşasında dilin rolünü ön plana çıkarır. Bu bağlamda, her iki yazarın yapıtları kültürlerarası ve hem bireysel hem de toplumsal bellek çalışmaları için zengin bir karşılaştırma zemini sunmaktadır.

Şenocak'ın söz konusu yapıtında, bellek ve kimliğin nasıl şekillendiği, bireylerin ve kuşakların yaşadıkları yerlerin, kültürlerin ve dilin kimlik üzerindeki etkilerinin nasıl yansıtıldığı ele alınmaktadır. Bu anlamda, yazarın anlatıdaki açıklamaları, bireylerin köklerinden ve geçmişinden kopmuş olsa dahi, kimliğini ve aidiyetini koruyarak, deneyimlerini yaşatmaya devam ettiğini gösterir niteliktedir. Sonuç olarak, Şenocak'ın metinlerinde bellek ve kimlik, coğrafi sınırların ötesinde, bireylerin geçmişle, çevreyle ve kültürle olan etkileşimi üzerinden şekillenen bir olgu olarak görülebilir.

Yazar Katkıları: *Fikir - G.Y. / Ş. K.; Tasarım - G.Y. / Ş. K.; Denetim - G.Y. / Ş. K.; Kaynaklar - G.Y. / Ş. K.; Veri Toplama ve/veya İşleme - G.Y. / Ş. K.; Analiz ve/veya Yorum - G.Y. / Ş. K.; Literatür Taraması - G.Y. / Ş. K.; Yazma - G.Y. / Ş. K.; Eleştirel İnceleme - G.Y. / Ş. K.; Diğer – G.Y. / Ş. K.*
Hakem Değerlendirmesi: *Dış bağımsız.*
Çıkar Çatışması: *Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.*
Finansal Destek: *Yazarlar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.*

Author Contributions: *Concept - G.Y. / Ş. K.; Design - G.Y. / Ş. K.; Supervision - G.Y. / Ş. K.; Resources - G.Y. / Ş. K.; Data Collection and/or Processing - G.Y. / Ş. K.; Analysis and/or Interpretation - G.Y. / Ş. K.; Literature Search - G.Y. / Ş. K.; Writing Manuscript - G.Y. / Ş. K.; Critical Review - G.Y. / Ş. K.; Other – G.Y. / Ş. K.*
Peer-review: *Externally peer-reviewed.*
Conflict of Interest: *The authors declare no conflict of interest.*
Financial Support: *The authors declared that they received no financial support for this study.*

Kaynaklar

Assmann, J. (2005). *Das kulturelle Gedächtnis: Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen*. C. H. Beck.

Assmann, J. (2015). *Kültürel bellek: Eski yüksek kültürlerde yazı, hatırlama ve politik kimlik* (Çev. A. Tekin). Ayrıntı Yayınları.

Bilgin, N. (1996). *İnsan ilişkileri ve kimlik*. Sistem Yayınları.

Demirağ, H. & Kakışım, C. (2018). Almanya'daki Türklerin göç ve entegrasyon süreci: Birinci ve üçüncü kuşak karşılaştırması. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 75, 123–152.

Demirezen, F. (2023). *Aufklärung: Entfremdung von der Tradition? Zafer Şenocaks Reflektion der türkischen Kultur – Ein Wandlungsprozess* [Yayımlanmamış Doktora Tezi, 805337, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü].

Erll, A. (2005). Literatur als Medium des kollektiven Gedächtnisses. In A. Erll & A. Nünning (Hrsg.), *Gedächtniskonzepte der Literaturwissenschaft: Theoretische Grundlegung und Anwendungsperspektiven* (ss. 249–276). de Gruyter.

Erll, A. (2017). *Kollektives Gedächtnis und Erinnerungskulturen: Eine Einführung* (3., aktualisierte und erweiterte Auflage). J. B. Metzler.

Halbwachs, M. (1985). *Das Gedächtnis und seine sozialen Bedingungen*. Suhrkamp.

Jenerasyon/Kuşak. (n.d.). In *Wikipedia*. https://de.wikipedia.org/wiki/Genos

Jirgl, R. (2003). *Die Unvollendeten*. Deutscher Taschenbuch Verlag.

Kaya, A. (1999). Türk diasporasında etnik stratejiler. *Toplum ve Bilim*, 8, 38–64.

Kayğın, Ş. (2017). Rheinhard Jirgl'in Die Unvollendeten romanında kültürel ve kolektif bellek yansımaları. E. Özkaya ve A. Yılmaz (Ed.), *Batı Edebiyatında Bellek III* içinde (ss. 512–525). Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.

Krüger, L. M. (2020). *Generationsbücher: Romane und Zeitgeistpublikationen seit den 1990er Jahren* [Doktora tezi, Universität Siegen]. https://doi.org/10.25819/ubsi/10037

Möller, S. (2010). Erinnerung und Gedächtnis. *Docupedia-Zeitgeschichte*. https://zeitgeschichtedigital.de/doks/frontdoor/deliver/index/docId/323/file/docupedia_moller_erinnerung_gedaechtnis_v1_de_2010.pdf

Niblick, B. (2006). *Die Suche nach deutsch-türkischer Identität in der Literatur von Zafer Şenocak*. Lafayette College.

Onaran, S. (2014). Tarih ile aile romanı ilişkisi: Zülfü Livaneli'nin "Serenad" romanında sergilenen geçmiş ve bellek. *Diyalog*, 1, 59–70.

Şenocak, Z. (1994). *War Hitler Araber? Irreführungen an den Rand Europas: Essays*. Babel-Verlag Hund & van Uffelen.

Şenocak, Z. (2001). *Zungenentfernung: Bericht aus der Quarantänestation*. Babel Verlag.

Weigel, S. (2002). Generation, Genealogie, Geschlecht: Zur Geschichte des Generationskonzepts und seiner wissenschaftlichen Konzeptualisierung seit Ende des 18. Jahrhunderts. L. Musner and G. Wunberg (Hrsg.), In *Kulturwissenschaften: Forschung–Praxis–Positionen* (ss. 161–190). WUV.

Weigel, S. (2006). *Genea-Logik: Generation, Tradition und Evolution zwischen Kultur- und Naturwissenschaften*. Wilhelm Fink Verlag.

Welzer, H. (2002). *Das kommunikative Gedächtnis: Eine Theorie der Erinnerung*. Beck Verlag.

Zafer Şenocak interview. (2005, September 20). *Foreigner*. http://www.foreigner.de/in_zafer_senocak.html

Zipfel, F. (2001). *Fiktion, Fiktivität, Fiktionalität: Analysen zur Fiktion in der Literatur und zum Fiktionsbegriff in der Literaturwissenschaft*. Erich Schmidt Verlag.

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI
ATATURK UNIVERSITY PUBLICATIONS

Araştırma Makalesi *Research Article* DOI: 10.53487/atasobed.1624449

Tematik Gastronomi Müzelerinde Ziyaretçi Deneyimleri: Güneydoğu Anadolu Bölgesi Örneği

Visitor Experiences in Thematic Gastronomy Museums: The Case of the Southeastern Anatolia Region

İsmail UZUT[1]
[1]İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Turizm ve Otel İşletmeciliği Programı, İstanbul, Türkiye

[1]*İstanbul University-Cerrahpaşa, Vocational School of Social Sciences, Tourism and Hotel Management Programme, İstanbul, Türkiye*
ismail.uzut@iuc.edu.tr
(Sorumlu Yazar-Corresponding Author)

Fatih SERBEST[2]
[2]Ordu Üniversitesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi, Ordu, Türkiye

[2]*Ordu University, Department,of Gastronomy and Culinary Arts, Master Degree Student, Ordu, Türkiye*
fatihserbest019@gmail.com

Koray GENÇ[3]
[3]Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Otel, Lokanta ve İkram Hizmetleri Bölümü, Ordu, Türkiye

[3]*Ordu University, Social Sciences Vocational School, Otel, Department of Hotel, Restaurant and Catering, Ordu, Türkiye*
koray.genc@yahoo.com

Bu makale, II. Uluslararası Mezopotamya İnanç ve Kültür Turizmi Kongresi (IMFCT) 2024 kongresinde sunulan "Gastronomi Müzesi Ziyaretçilerinin Deneyimleri Üzerine Bir Değerlendirme: Güneydoğu Anadolu Bölgesi Örneği" başlıklı özet bildiriden üretilmiştir.
This study was produced from the abstract titled "An Evaluation of the Experiences of Gastronomy Museum Visitors: The Case of the Southeastern Anatolia Region", which was presented at the II. International Mesopotamia Faith and Culture Tourism Congress (IMFCT) 2024.

Geliş Tarihi/Received	21.01.2025
Kabul Tarihi/Accepted	11.04.2025
Yayın Tarihi/Publication Date	25.06.2025

Cite this article as: Uzut, İ., Serbest, F. & Genç, K. (2025). Visitor experiences in thematic gastronomy museums: The case of the Southeastern Anatolia Region, *Current Perspectives in Social Sciences*, *29*(2), 237-251.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.

Öz

Gastronomi müzeleri, kültürel mirasın korunması ve yerel mutfak kültürünün tanıtılması açısından önemli turizm kaynaklarıdır. Gastronomi müzeleri üzerine yapılan araştırmalar sınırlı olmakla birlikte ziyaretçilerin deneyim boyutları henüz detaylı olarak incelenmemiştir. Bu araştırma, bu boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bulunan Emine Göğüş Mutfak Müzesi, Şanlıurfa Mutfak Müzesi (Hacıbanlar Evi), Gaziantep Fıstık Müzesi, Gaziantep Baklava Müzesi, Kahramanmaraş Tematik Mutfak Müzesi ve Kahramanmaraş Dondurma Müzesi'ni ziyaret edenlerin deneyim boyutları incelenmiştir. Araştırma kapsamında nitel araştırma yöntemlerinden biri olan içerik analizinden faydalanılmıştır. Söz konusu müzelere yönelik TripAdvisor ve Google üzerinden 11.10.2024 tarihine kadar gerçekleştirilen 1756 yorum analize dâhil edilmiştir. MAXQDA 2020 nitel veri analiz programı ile yapılan analiz sonucunda; eğitici olma, estetik ve mimari unsurlar, rutinden kaçış, tarihsel hatırlatıcılar (nostalji), sosyalleşme, personel ve şikâyetler olmak üzere yedi ana tema ortaya çıkmıştır. Söz konusu temalar arasında var olan ilişkiler de incelenmiş ve en yoğun ilişkinin eğitici olma ile rutinden kaçış temaları arasında olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: turist deneyimi, Gastronomi Müzesi, Güneydoğu Anadolu, Türkiye.

Abstract

Gastronomy museums constitute important tourism resources by contributing to the preservation of cultural heritage and the promotion of local culinary traditions. Despite their growing significance, scholarly research on gastronomy museums remains limited, and the experiential dimensions of visitors have yet to be thoroughly investigated. This research aims to fill this gap. In this context, the experience dimensions of those who visited the Emine Göğüş Kitchen Museum, Şanlıurfa Kitchen Museum (Hacıbanlar House), Gaziantep Pistachio Museum, Gaziantep Baklava Museum, Kahramanmaraş Thematic Kitchen Museum and Kahramanmaraş Ice Cream Museum located in the Southeastern Anatolia Region were examined. Content analysis, one of the qualitative research methods, was used within the scope of the research. 1756 comments made on TripAdvisor and Google regarding the museums in question until 11.10.2024 were included in the analysis. As a result of the analysis conducted with the MAXQDA 2020 qualitative data analysis program, seven main themes emerged; being educational, aesthetic and architectural elements, escape from routine, historical reminders (nostalgia), socialization, personnel and complaints. The relationships between the themes in question were also examined and it was determined that the most intense relationship was between the themes of being educational and escape from routine.

Keywords: tourist experience, Gastronomy Museum, Southeastern Anatolia, Türkiye.

Giriş

Turist deneyimi destinasyon pazarlamacılarının ve diğer yetkili ve ilgili paydaşların dikkatle izlemesi gereken bir veridir. Öyle ki olumlu bir deneyim yaşayan ziyaretçinin tekrar ziyaret ve tavsiye niyetlerini kullanma ihtimali bulunmaktadır ki bu durum rekabet avantajı yakalamak adına oldukça önemlidir. Cavlak ve Cop da (2019, s. 163) benzer yaklaşımda bulunarak "başarılı deneyimler, turistin zaman içinde benzersiz, unutulmaz ve sürdürülebilir bulduğu, tekrar etmesini istediği ve ağızdan ağıza pazarlama yoluyla paylaştığı durumlardır" şeklinde bir açıklama yapmıştır. Pine ve Gilmore (2012), dünya ekonomisinin hizmet ekonomisinden deneyim ekonomisine dönüştüğüne işaret etmektedir. Turizm sektörü hizmet sektörü içerisinde büyük yer tuttuğu gibi deneyim sektörü olarak da tanımlanabilmektedir (Cavlak ve Cop, 2019, s. 163). Dolayısıyla 1970'lerden itibaren turist deneyimi en popüler akademik araştırmalardan birisi halini almıştır (Chen, 2013). Akyürek ve Kutukız (2020, s. 3322) birçok araştırmaya dayanarak, turist deneyiminin önemi üzerindeki fikir birliğine paralel bir şekilde kavramsallaştırmada belirsizlikler bulunduğunu ifade etmiştir. Bu belirsizlik turist deneyiminin ne zaman, nasıl, nerede ve nelerden etkilenerek oluştuğu gibi birçok cevaplanması zor sorudan kaynaklanmaktadır. Tüm bu belirsizliklere rağmen bazı tanımları vermek önem arz etmektedir. Tung ve Ritchie'ye göre turizm deneyimi (2011, s. 1369), "bireyin seyahati öncesinde (planlama ve hazırlık), seyahati sırasında (destinasyonda) ve seyahatten sonra (hatırlama) turistik faaliyetlerle ilgili maruz kaldıkları (duygusal, bilişsel ve davranışsal) ve öznel değerlendirmesidir". Larsen ise (2007, s. 15) "bireyin geçmiş seyahatleriyle ilgili uzun süre hafızadan silinmeyecek kadar güçlü olan olaylardır" şeklinde turist deneyimini tanımlamıştır.

Turist deneyimiyle ilgili yapılmış bazı araştırmalar (Cohen, 1979; Kim vd., 2012) deneyimde etkili farklı boyutları veya benzer düşüncelerin farklı kavramsallaştırmalarla aktarıldığı boyutları ortaya koymuştur. Buradan anlaşılacağı üzere turist deneyimi kavramsallaştırılmasında yaşanan muğlaklık boyutları konusunda da devam etmektedir (Quan ve Wang, 2004, s. 299). Turizm sektörü üzerinden deneyim boyutu araştırmaları yapılmasına rağmen 2010'lu yıllara kadar Pine ve Gilmore'nin (2012, s. 71) deneyim boyutları hâkim olmuştur. Bunlar; estetik, öğrenme, eğlence ve kaçıştır. Sonrasında ise Kim ve diğerleri (2012), geliştirdikleri unutulmaz turizm deneyimleri ölçeği ile konuyla ilgili en dikkat çekici araştırmayı sunmayı başarmıştır. Araştırmacılar literatür taraması sonucunda on dokuz turist deneyimi boyutuna ulaşmış iken ampirik araştırmaları neticesinde de unutulmaz turizm deneyimi için hazcılık, tazelenme, yerel kültür, yenilik, anlamlılık, bilgi ve katılım olmak üzere yedi boyuta ulaşmıştır.

Turist deneyimi araştırmaları farklı turizm çeşitleri ve turist tipolojileriyle ilişkili gerçekleştirilmiştir. Bazı örnekler; motosikletli kadın gezginlerin (Ay ve Özel, 2019), hüzün turistlerinin (Birdir vd., 2015), festival turistlerinin (Mutlu vd., 2020), yalnız turistlerin (Sarı Gök vd., 2021), şarap turistlerinin (Akyürek vd., 2024), kruvaziyer turistlerin (Ekşi ve Cesur, 2022), Z kuşağı turistlerin (Haddouche ve Salomone, 2018), helal turizm beklentili turistlerin (Suhartanto vd., 2020), miras turistlerinin (Ali, 2015), agroturistlerin (Suhartanto vd., 2020) deneyimleri şeklindedir. Müzeler de başlı başına birer deneyim mekânı olarak öne çıkmaktadır. Dolayısıyla müze ziyaretçilerinin deneyim boyutlarının araştırma konusu edilmesi önem arz etmektedir. Gastronomi müzeleri üzerine gerçekleştirilen araştırmalara bakıldığında bazı deneyim boyutlarına ulaşılmıştır. Kim vd. (2020) tarafından deneyime etki eden faktörler; ziyaret öncesi edinilen bilgi, önceki gastronomi deneyimleri, sosyal ve bireysel olarak gelişmiş tat zevki, yerinde tadım deneyimi, yerinde sunumdan edinilen bilişsel bilgi, yerinde sunumla doğrulanan duyusal bilgi, yiyeceklerin çekiciliği ve atmosferin kültürel deneyim unsurları şeklinde belirlenmiştir. Ulusal literatür değerlendirildiğinde de yoğun bir şekilde olmasa da gastronomi müzelerindeki deneyim üzerine araştırmalar yürütüldüğü görülmektedir. Sarı Gök ve Şalvarcı (2021) estetik, kaçış deneyimi, eğitim, tarihsel hatırlatıcılar ve çalışanların gastronomi müzesi deneyimini etkilediğini ve en önemli deneyim boyutunun estetik olduğunu ifade etmiştir. Savaşkan ve Çavuş da (2021) benzer şekilde eğitim, estetik, kaçış, tarihsel hatırlatıcılık, çalışanlar ve alışveriş boyutlarını ortaya koymuş ve en etkili deneyim boyutu olarak estetiği ve eğitimi işaret etmiştir.

Bu araştırma ile Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu bölgesinde birer turizm arzı olarak faaliyet gösteren gastronomi müzeleri ziyaretçilerinin deneyim boyutlarının araştırılması amaçlanmıştır. Bu müzelerin araştırma konusu olarak seçilme nedeni, bölgenin Türkiye'de gastronomi turizmi açısından öne çıkmasıdır. Öyle ki Unesco Yaratıcı Şehirler Ağına gastronomi alanından Gaziantep, Hatay ve Afyonkarahisar illeri dâhil edilmiş olup, Gaziantep araştırma alanımızda yer almaktadır. Kahramanmaraş meşhur dondurmasıyla beraber on sekiz coğrafi işaret tescilli ürüne sahip bir yerleşim iken Şanlıurfa da Göbeklitepe ve Karahantepe gibi tarihi yerleşimlere sahip olması nedeniyle kültür birikimine sahip pozisyondadır. Nihai olarak Gaziantep'te üç, Kahramanmaraş'ta iki ve Şanlıurfa'da bir gastronomi müzesi ziyaretçilerinin ilgisine sunulmuştur. Son olarak ulusal literatürde gastronomi müzesi ziyaretçilerinin deneyimi üzerine kısıtlı sayıda araştırma (Yeşilyurt ve Arıca, 2018; Sarı Gök ve

Şalvarcı, 2021; Savaşkan ve Çavuş, 2021; Bekar Şimşek ve Ayyıldız, 2023; Sezgin vd., 2024) varlığının bu araştırmayı değerli kıldığı düşünülmektedir.

Literatür

Yemek, günümüzde fizyolojik ihtiyacın karşılanmasının çok ötesine geçmiş ve birçok sosyolojik çıkarımın yapılabileceği bir kültür verisi halini almıştır. Yemeğin bu misyonuyla beraber farklı mutfak kültürlerine karşı artan merak, doğrudan mutfak kültürünü odağına alan gastronomi turizmi şeklinde bir alternatif turizme ve destinasyonların çekicilik unsurları kapsamında artı bir değer kazanmasına zemin hazırlamıştır. Zengin mutfak kültürüne sahip destinasyonlarda mutfak kültürü önemli bir turistik ürün halini almıştır. Dolayısıyla mutfak kültürüne sahip olan ve bu kültürün turistlere aktarılabilirliğini başarabilen destinasyonların sürdürülebilir rekabet gücü elde ettiği ifade edilebilir (du Rand ve Heath, 2006, s. 206). Bu bağlamda destinasyonlar; restoranlar, pazarlar, bağ ve bahçeler, festivaller, müzeler vb. gibi birçok farklı gastronomik turizm kaynağından faydalanmaktadır (Smith ve Xiao, 2008, s. 290). Bu kaynaklar içerisinde ise gastronomi müzelerinin hem gastronomi kültürü hakkında detaylı ve doğru bilgi sunması hem de turizm deneyimini zenginleştirmeye olan katkıları nedeniyle (Hee-Jin ve Han, 2024, s. 13) ayrıcalıklı bir yere sahip olduğu söylenebilir.

Müzeler, somut ve somut olmayan kültür birikiminin ilgililerine sergilenmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanması adına çok önemli işlevlere sahiptir (Gül, 2022, s. 315). Bu bağlamda mutfak kültürlerinin yaşatılması ve destinasyona ziyaretçi çekilmesi veya destinasyona gelen ziyaretçinin memnuniyetinin artırılması amacıyla da müzeler faaliyete geçirilmiştir. Destinasyonun yiyecek içeceklerini, üretimden tüketime kadar olan süreçte yapılan uygulamaları sergileyen bu müzeler gastronomi müzesi, mutfak müzesi şeklinde isimlendirilmektedir ve faaliyette bulunduğu bölgenin kültürü hakkında bilgi aktarmanın en önemli araçlarından birisi olarak görülmektedir (Çetin ve Küçükkömürler, 2019, s. 3). Bu araçsal nitelik, gastronomi temalı müzelerin diğer kültür temalı müzelerden deneyim boyutuyla ayrılmasından kaynaklanmaktadır. Öyle ki gastronomi temalı müzeler salt görsel içerik sunan müzelerden ayrılarak ziyaretçilere yöresel ürünlerin yapılış, sunuş ve üretim aşamaları hakkında deneyimler yaşatmaktadır. Dolayısıyla ziyaretçilerin ilgili kültüre yakınlaşması daha kolay olabilmektedir. Bundan dolayıdır ki son yıllarda gastronomi müzelerine yönelik ziyaretçi sayısında bir artış yaşanmaktadır (Gabribaldi ve Pozzi, 2021, s. 83). Gastronomi müzelerinin belirtilen özelliklerinden dolayı daha detaylı bir şekilde incelenmesi gerekliliğini doğurmuştur.

Bu kapsamda yapılan çalışmalar incelendiğinde Yılmaz ve Şenel (2014) gastronomi müzelerini sınıflandırarak dört tür altında açıkladığı görülmüştür. Yılmaz ve Şenel (2014) gastronomi müzelerini dört tür kapsamında açıklamıştır. Bunlar; kültürel mirasa dayalı, endüstri mirasına dayalı, kırsal turizme dayalı ve popüler kültüre dayalıdır. Araştırmacılar kültürel mirasa dayalı gastronomi müzelerini; bölgeye has yiyecek içecekleri ve yeme-içme alışkanlıklarını yansıtan müzeler şeklinde tanımlamış iken endüstri mirasına dayalı gastronomi müzelerini, kullanım dışı kalmış üretim yerlerinin değerlendirilmesiyle üretim tarihini yansıtan müzeler olarak açıklamıştır. Tarımsal faaliyetten nihai yiyecek içecek ürünü haline gelişimi izleme ve bu sürece katılım imkânı sunan müzeler, kırsal turizme dayalı gastronomi müzesi olarak açıklanmış iken güncelliğini koruyan yiyecek içeceklerin tarihini yansıtan müzeler, popüler kültüre dayalı gastronomi müzeleri olarak değerlendirilmiştir. Bir başka sınıflandırma (Akyürek ve Erdem, 2019, s. 21) ise tarım odaklı, içecek odaklı, yemek kültürü odaklı, üretim alanı odaklı müzeler şeklinde gerçekleştirilmiştir. Gastronomi müzeleri ve gastronomi müzelerinin türlerine ek olarak gastronomi müzelerin Türkiye ve diğer rakip destinasyonlardaki durumlarını da incelemek gerekmektedir.

İtalya'da 2016 yılı itibarıyla 99 gastronomi müzesinin bulunmasına (Gabribaldi ve Pozzi, 2021, s. 86) karşın Türkiye'de bu sayı 30'lu sayılarda yer almaktadır (Göksun, 2024, ss. 54-55). Bu durum, gastronomi müzelerinin Türkiye'de henüz yeterince gelişmediğine işaret etmektedir. Türkiye'de söz konusu müzelerin ilki 2001 yılında faaliyete geçmiş olan Adatepe Zeytinyağı Müzesi'dir. Mevcut müzelerin birçoğu Adatepe Zeytinyağı Müzesi'nde olduğu gibi baklava (Gaziantep), dondurma (Kahramanmaraş), sucuk (Afyonkarahisar), şarap (Tekirdağ), peynir (Kars), ekmek (Ankara) ve benzeri bir ürün teması üzerine kurgulanmıştır. Savaşkan (2021, s. 75) tarafından yapılan araştırmaya göre Türkiye'de tema olarak odak noktaya yerleştirilip üzerine en çok müze tasarlanan ürün zeytinyağıdır. Bir temaya bağlı kalmayıp kapsayıcı bir şekilde faaliyete geçen ilk gastronomi müzesi ise 2008 yılında Gaziantep'te hizmete giren Emine Göğüş Mutfak Müzesi'dir (Yeşilyurt ve Arıca, 2018, s. 60; Kırbaç ve Bucak, 2022, s. 584).

Yöntem

Çalışma kapsamında nitel araştırmalarda sık kullanılan içerik analizi tercih edilmiştir. İçerik analizi, görsel iletişim araçları ya da kelime topluluklarından oluşan veri veya veri seti içeriğinin sistematik bir şekilde değerlendirilmesi için kullanılan bir yöntemdir (Harwood ve Garry, 2003, s. 479). İçerik analizi sayesinde ziyaretçi yorumları belirli temalar altında gruplandırılarak anlamlı bir yapı oluşturulmuştur (Harwood ve Garry, 2003, s. 479). Ayrıca bu çalışmada içerik analizi ve betimsel analiz birlikte kullanılmıştır. Betimsel analiz, yorumlardan kısa alıntıların verilerek temaların okuyucu tarafından daha net anlaşılmasını sağlamaktadır.

Çalışmanın amacı doğrultusunda içerik analizi için belirlenen veri seti, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde faaliyette bulunan altı gastronomi temalı müze için yapılmış ziyaretçi yorumlarıdır. Çalışma alanının Güneydoğu Anadolu Bölgesi seçilmesinin en önemli nedeni Gaziantep'in Türkiye'nin ilk gastronomi şehri olmasıdır. Ayrıca Göbeklitepe ve Karahantepe gibi tarihi yerleşimlerin varlığı, bölgenin köklü bir mutfak kültürüne sahip olduğunu göstermektedir. Söz konusu müzelere ait kullanıcı yorumları Tripadvisor ve Google üzerinden 07.10.2024 ile 11.10.2024 tarihleri arasında toplanmıştır. Bununla birlikte, yürütülen çalışmada anket, mülakat vb. teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmadığı için bu çalışma etik kurul onayı gerektirmeyen çalışmalar içerisinde yer almaktadır. Tablo 1'de müzelere ait açıklayıcı bilgiler ve toplanan yorum sayıları sunulmuştur.

Tablo 1.
Analiz Birimleri ve Yorum Sayılarına Ait Bilgiler

Müze Adı	Kaynak ve Toplam Yorum Sayısı	Araştırmaya Dahil Edilen Yorum Sayısı
Emine Göğüş Mutfak Müzesi*	TripAdvisor (286)	286
	Google (1632)	735
Gaziantep Fıstık Müzesi	TripAdvisor (0)	0
	Google (220)	97
Gaziantep Baklava Müzesi	TripAdvisor (0)	0
	Google (6)	4
Kahramanmaraş Tematik Mutfak Müzesi*	TripAdvisor (1)	1
	Google (439)	227
Kahramanmaraş Dondurma Müzesi	TripAdvisor (11)	11
	Google (181)	107
Şanlıurfa Mutfak Müzesi (Hacıbanlar Evi)*	TripAdvisor (18)	18
	Google (518)	270

** Tadilat süreci devam eden tematik gastronomi müzeleri*
*** Google üzerinden erişilen bazı değerlendirmelerde sadece puan veya emoji olarak adlandırılan görsellerin kullanılmasından dolayı araştırmaya dahil edilen yorum sayısı toplam yorum sayısından farklılık göstermektedir.*

Analiz süreci başlatılmadan önce tema veya kodların isabetli bir şekilde belirlenebilmesi ve kapsam geçerliliği için gastronomi müzeleri ve ziyaretçi deneyimleri ile ilgili yürütülen çalışmalar incelenmiştir. Bu kapsamda Yeşilyurt ve Arıca (2018), Kim, Park ve Xu (2020), Seyitoğlu ve Alphan (2021), Sarı Gök ve Şalvarcı (2021), Şavaşkan ve Çavuş (2021) ile Park, Kim ve Xu (2022) gibi araştırmacıların çalışmaları incelenmiştir. Söz konusu literatür taraması sonucunda araştırmacılar bir araya gelerek temaları ve temaların kapsamlarını belirlemişlerdir. Bu süreç sonrasında ise çalışmanın güvenilirliğinin sağlanabilmesi için iki bağımsız araştırmacı, yorumları ayrı ayrı kodlamıştır. Kodlamalar tamamlandıktan sonra, kodlayıcılar arası tutarlılığı değerlendirmek amacıyla MAXQDA 2020 programı ile Kappa analizi yapılmıştır. Kappa analizi sonucunda ise 0,94 sonucuna ulaşılmıştır. Kappa analizinin 0,41 üzerinde olması çalışmanın güvenilir olduğuna işaret etmektedir (McHugh, 2012, s. 279). Dahası 0,81 ve 1,00 arasında elde edilmiş olan sonuç, mükemmel uyuşma olarak değerlendirilmektedir.

Bulgular

Araştırmanın bu kısmında eğitici olma, estetik ve mimari unsurlar, rutinden kaçış, tarihsel hatırlatıcılar (nostalji), personel,

sosyalleşme ve şikâyetler temaları altında bulgular sunulmuştur. Bu sunumda betimsel analiz kapsamında yorumlardan çarpıcı örneklere de yer verilmiştir.

Eğitici Olma

Gastronomi müzelerinin formal eğitimin dışında yer alan çok yönlü öğrenme süreçleri sunacağı söylenebilir. Bu süreçte ise ziyaretçiler, gastronomi müzeleri tarafından sunulan; fotoğraflar, gerçek objeler, heykel ve benzeri ile yazılı veya sözlü anlatımlar aracılığıyla gastronomi müzesinin temasına yönelik bilgi edinirler. Ziyaretçilere, gastronomi müzelerinde gözlem yapmanın yanında çeşitli yiyecek veya içeceklerin üretimine doğrudan katılma imkânın sunuluyor olması da müzelerin eğitici ve bilgilendirici yönünü pekiştirmektedir (Falk ve Dierking, 2013, ss. 26–28). Zira gastronomi müzeleri ziyaretleri aracılığıyla Bloom'un (1956, ss. 7-8) taksonomisinde yer alan ve eğitimde bireye yönelik hedeflenen bilişsel, duyuşsal ve devinişsel (psikomotor) kazanımları sağlayabilir. Bloom'un (1956, ss. 5-7) tanımladığı bu üç öğrenme alanının her biri, kendi içinde çeşitli alt basamaklar içerir. Bunlar sırasıyla şu şekildedir;

Bilişsel: Bilgi, kavrama, uygulama, analiz, sentez, değerlendirme
Duyuşsal: Alma, tepkide bulunma, değer verme, örgütleme, kişilik haline getirme (Hoque, 2016, ss. 47-50)
Devinişsel (Psikomotor): Uyarılma, kılavuzla yapma, beceri haline getirme, duruma uydurma, yaratma (Güler, 2014, ss. 304-305)

Eğitici olmayla ilgili olarak gastronomi müzesi ziyaretçilerinin yorumlarından birkaç örnek aşağıda yer almaktadır:

"*Bizlere de keyfini sürmek ve hatta gördüğümüz, orada tanıdığımız ve sonra Elmacı Pazarı'ndan satın aldığımız baharatlarla eve döner dönmez bildiklerimiz ve öğrendiklerimizle yeni Füzyon Mutfağı denemeleri yapmak kalıyor*."

"*İçeri girdiğinizde bir hanımefendi size baklavanın nasıl yapıldığını göstererek tüm aşamalarıyla anlatıyor. İçerisinde eski zamanlarda kullanılan alet edevatlardan oluşan küçük üç oda bulunmakta. Gezimizi tamamladıktan sonra handa yerel kıyafetleriyle müzik yapan insanlar eşliğinde orada yapılan baklavadan yedik, pek keyifliydi.*"

> *"Etkili bir yerel aileye ait eski bir evde yer alan nesnelerin sergilenmesi ve fotoğraflı çeşitli açıklayıcı paneller sayesinde ziyaretçi, bölgedeki mutfak üretiminin çeşitliliği hakkında oldukça kesin bir fikre sahip olabilir. Daha sonra şehirdeki restoranlarda bunun izlerini bulmakta biraz zorlanacak ve belki de bitişikteki dükkandan güzel ürünler (baharatlar, reçeller, şuruplar) satın alacaklar."*

Yukarıda yer alan örnek yorumları Bloom'un Taksonomisi çerçevesinde incelemek gastronomi müzelerinin eğitici olma yönünü açıklamakta yardımcı olacaktır. Bu bağlamda gastronomi müzesi ziyaretiyle söz konusu şehre ait yemekler, tarifler, baharatlar vb. ile ilgili bilgi edinmenin yanında bu şehrin mutfağına ait yemeklerle ilgili bilgiyi (yemek sayısı, reçetelerde kullanılan baskın malzemeler, ürünlerin saklanma koşulları ve nedenleri, diğer şehir veya ülkelerdeki uygulamalarla olan benzerlikleri veya farklılıkları vb.) kavrama, analiz yapma gibi bilişsel kazanım altında yer alan basamaklara işaret etmektedir. Bununla birlikte yorumlarda açıkça belirtilen füzyon mutfak denemeleri, bilişsel düzeyde "sentez", devinişsel (psikomotor) düzeyde ise "duruma uydurma" kazanımlarıyla ilişkilendirilebilir. Ayrıca gastronomi müzelerinde uzmanlar tarafından uygulamalı olarak gösterilen yemekleri ziyaretçilerin herhangi bir yardım almadan kendi evlerinde denenmelerinin ise yine devinişsel kazanım açısından beceri haline getirme basamağıyla ilişkili olduğu söylenebilir. Öte yandan duyuşsal kazanımlarla ilişkili olarak gastronomi müzelerinde bulunan afişler, görseller, heykeller vb. ile alma veya farkına varma gerçekleşmekte ve müzede görülen yemekler, baharatlar veya ekipmanları ziyaret sonrasında satın alma veya tüketme eğilimi içerisine girilerek tepkide bulunma basamağıyla ilgili davranışların sergilendiği söylenebilir.

Yukarıda yer alan ziyaretçi yorumlarına ilişkin yapılan değerlendirmelerle birlikte Oh, Fiore ve Jeoung (2007, s. 121), seyahat öncesinde yapılan araştırmalarla birlikte seyahat edilen destinasyonda verilen broşürler, yapılan sözlü bildirimler, gözlem ya da üretime katılım ile bilgi edinmenin sağlanabileceğini belirtmektedir. Bu kapsamda gastronomi müzeleriyle ilgili hazırlanan basılı ve görsel kaynakları, ziyaret esnasında rehber ya da müze görevlilerinin sundukları bilgileri ve Fıstık Müzesinde olduğu gibi Antep fıstığının ekiminden toplanmasına kadar bazı süreçlere ziyaretçilerin de dahil edilmesi gibi uygulamaları gastronomi müzelerinin eğitici ve öğretici olma özelliğiyle ilişkilendirmek mümkündür. Yapılan açıklamalar ve sunulan örnek alıntılara paralel bir şekilde Seyitoğlu ve Alphan (2021, ss. 417-418), Şavaşkan ve Çavuş (2021, ss. 102-103) gibi araştırmacılar da gastronomi müzelerinde turist deneyimi içerisinde eğitimin önemini destekleyen bulgular sunmuşlardır.

Estetik ve Mimari Unsurlar

Destinasyonlar veya destinasyonlarda bulunan çeşitli yapılar, doğal güzellikleri veya mimari tasarımları sayesinde ziyaretçilerin deneyimleri üzerinde olumlu ya da olumsuz etkiler bırakabilmektedir. Bu kapsamda otantiklik, atmosfer ve de estetik ve mimari unsurların gastronomi müzeleri açısından önemli olduğu düşünülebilir. Bitner'e (1992, ss. 65-67) göre hizmet sunulan alanların özellikleri şu şekilde sıralanmaktadır:

Ortam Koşulları: Beş duyu organına hitap eden; ortam sıcaklığı, ışık, gürültü, müzik ve koku gibi özellikleri ifade etmektedir. Mekânsal Düzen ve Fonksiyonellik: Mekânsal düzen; mekânda bulunan mobilya, ekipman veya makineler ile bunların boyut ve biçimleri arasındaki mekânsal ilişkiyi ifade etmektedir. Fonksiyonellik ise mekânda bulunan söz konusu öğelerin performansını iyileştirme ve hedeflere ulaşma yeteneğini ifade etmektedir.

İşaretler, Semboller ve Eserler: Yapıların dışında ya da içerisinde bulunan ve açık iletişim aracı olarak kullanılan unsurlardır. İşaretler; markanın bulunduğu tabelalar, departman bilgilendiricileri, giriş-çıkış yönlendirmeleri, sigara içilmez vb. uyarıları şeklinde örneklendirilebilir. Semboller ve eserler ise işaretlere kıyasla kullanıcılara mekân ile ilgili daha dolaylı mesajlar ya da ipuçları verebilir ve kullanıcılara mekânın anlamı, o mekândaki davranış normları ve beklentileri hakkında örtük ipuçları sunmaktadır. Örneğin bir ofis ortamında kullanılan masaların büyüklükleri, mobilyaların şekli ve malzemesi gibi özellikler kimin daha üst bir yetkiye sahip olduğunun anlaşılmasına aracılık edebilir.

Yukarıda yapılan açıklamalarla birlikte estetik ve mimari unsurların mekânlar ve yaşanan deneyim ile yakın ilişkili olduğu söylenebilir. Bu doğrultuda estetik ve mimari unsurlarla ilişkili olarak gastronomi müzesi ziyaretçilerinin yorumlarından birkaç örnek aşağıda yer almaktadır.

> *"Bu yaz ziyaret ettim. Beğendim güzel bir yapısı var. Çok şık tasarlanmış ahşap detaylar ile sıcak bir müze ortamı. Müzedeki eserlerin daha ayrıntılı açıklanmasını beklerdim. Sadece isimleri değil açıklamalarının bulunduğu, tariflerin bulunduğu derin yazılar olsa daha iyi olabilirdi (….) Temiz bir yer olduğu için teşekkürler."*

"*Urfa'nın yemek ve ev kültürünü görebileceğiniz çok güzel bir müze. Eski mutfak gereçleri, evin bölümleri, kocaman bir avlu, heykellerden canlandırmalar ve daha birçok şey görebilirsiniz. Şehir merkezinde bulunan mutfak müzesi turistler için oldukça ilgi çekici bir yer diyebilirim.*"

Estetik ve mimari unsurlar, atmosfer ve otantiklik; mekânların sürükleyici, etkileyici ve unutulmaz bir deneyim sunmasına aracılık ederken (Paivia, 2003, s. 7) turist memnuniyeti üzerinde de olumlu etkiye de sahiptir (Piancatelli vd., 2021, s. 558). Bununla birlikte müzelerin estetik ve mimari unsurlarının tekrar ziyaret ve tavsiye etme niyeti üzerinde olumlu etkiye sahip (Piancatelli vd., 2021, s. 558) olduğu söylenebilir.

Rutinden Kaçış

Turist motivasyonları açısından bakıldığında bireylerin günlük hayatın rutininden uzaklaşıp farklı, yeni, eğlendirici, dinlendirici, eğitici vb. birçok itici ve çekici faktör nedeniyle seyahat ettikleri söylenebilir. Bireyin sürekli yaşadığı ve tekdüzeleşmiş ortamından uzaklaşıp turizm faaliyetlerine yönelmesine aracılık eden en önemli itici faktörlerden birisi rutinden kaçıştır (Crompton, 1979, s. 416). Tatil deneyiminde günlük hayatın rutinlerinden uzaklaşmak amacıyla seyahat eden çok sayıda turist olduğu söylenebilir (Oh vd., 1995, s. 123). Örneğin bazı turistler hem yaşadıkları alan ve sosyal çevreden hem de dijital ortam ve teknolojilerden (instagram, facebook, e-mail, cep telefonu, bilgisayar vb.) uzaklaşmak ya da diğer bir deyişle kaçmak için seyahat etmektedir (Uzut ve Özdemir Güzel, 2024, s. 119). Ancak bir diğer görüşe göre turistler her ne kadar seyahati rutinden kaçış aracı görerek mekânsal bir değişikliğe gitse de günlük hayatlarındaki alışkanlıklarına devam etmektedir (Slak Valek ve Fotiadis, 2018, s. 238). Bu görüş doğrultusunda bazı turistlerin seyahatlerinde de günlük yaşantılarının uzantısı şeklinde davrandığı söylenebilir. Örneğin günlük yaşantısında spor yapan ya da kültürel aktivitelere katılan bireylerin tatilleri süresince benzer aktivitelere katılma eğilimi gösterdiği ifade edilebilir. Bu bağlamda rutinden kaçış ile ilgili olarak gastronomi müzesi ziyaretçilerinin yorumlarından birkaç örnek aşağıda yer almaktadır.

"*(…) Türkiye'de kurulmuş ilk mutfak ve gastronomi müzesi olma özelliğine de sahip bu müzeyi, mutfağa ve mutfak kültürüne meraklı olan herkesin mutlaka ziyaret etmeli.*"

"*(…) bu müzede Gazi Antep'in mutfak kültürü, yöresel yemekleri ve mutfak aletleri anlatılmış. Balmumu heykellerle ve görsellerle tanıtılmaya çalışılmış. Bazı nesneleri görünce zamanda yolculuk yapmamanız elde değil (…)*"

Turist motivasyonuna göre müzeler, her bir ziyaretçi için destinasyonda ilk uğrak noktalarından birisi olmasa da alternatif çekicilikler arasında yer almaktadır. Örneğin kültür turizmi turuna katılan bir turist için müzeler önemli bir ziyaret noktası olabilir iken geleneksel tatil anlayışıyla seyahat eden bir turist için çekici bir alan olmanın dışına çıkabilmekte veya alternatifler arasında daha gerilerde kalabilmektedir.

Tarihsel Hatırlatıcılar (Nostalji)

Turistik faaliyetler esnasında ve ziyaret edilen destinasyonlarda yer alan tarihi mekanlar aracılığıyla geçmişte yaşanan süreçler, tarihi olaylar, kültürel özellikler, yaşam biçimleri vb. birçok konu hakkında bilgi edinilebileceği veya geçmişi hatırlatan nostaljik duygular içine girilebileceği söylenebilir. Bununla birlikte motivasyon açısından nostalji duygusunun baskın olduğu (Baldassar, 2001) hüzün turizmi ve diaspora turizminin nostalji ya da geçmişle iletişim kurma noktasında öne çıkan turizm türlerinden olduğu ifade edilebilir. Müzeler ise hem kuruldukları tarihi mekânlar ya da sundukları objeler hem de teknolojik ekipmanları kullanarak oluşturdukları videolar, görseller vb. aracılığıyla ziyaretçilerin geçmişe ait bilgiler edinmesine aracılık etmekle birlikte bazen de ziyaretçilerin geçmişleri ile ilişkili hatırlatıcı detayları sunmaktadır. Bu doğrultuda bazı ziyaretçi yorumları aşağıdaki gibidir.

"*Gezmeye değer bir yer sizi çocukluğunuza götürüyor. Bir an kendi annenizi babanızı iş yaparken hayal ediyorsunuz.*"

"*(…) Zamanda yolculuğa çıkmış gibi oldum. Özellikle kaygana tavası beni çocukluğuma götürdü (…)*"

Geçmişle ilişkili olan iyi ya da kötü durumları gözlemlemek veya diğer bir deyişle nostalji yaşamak için turistler farklı destinasyonları veya tasarlanmış alanları ziyaret etmektedir. Ancak nostalji motivasyonu, bireyin kendisinin yaşadığı deneyimler ve bireyin doğrudan deneyimlemediği ve toplumun geneli ya da bir grup topluluk için tarihsel süreçte önemli olan olayların yaşandığı yerleri ziyaret etme şeklinde iki gruba ayrılmaktadır (Marchegiani ve Phau, 2010, ss. 81-84). Dolayısıyla nostalji; kültürel miras turizmi, spor turizmi, film turizmi (Wang, 2023, s. 1), dark (hüzün) turizm (Çakar, 2018) gibi farklı turizm türleri ile ilişkili olmakla birlikte müzelerin nostalji ile ilişkisini farklı boyutlarıyla ele alan araştırmalar da bulunmaktadır (Bartoletti, 2010; Sang, 2024).

Sosyalleşme

Turizm aktiviteleri aracılığıyla ziyaretçilerin yerel halkla ve kültürle iletişim kurma, yeni insanlar tanıma, boş zaman aracılığıyla farklı rekreatif faaliyetlere katılma imkânı bulmasının yanı sıra kendi aile, akraba ya da arkadaş grupları ile de daha fazla zaman geçirme şansını yakaladığı düşünülebilir. Özellikle günümüzde ulaşımın zor bil hal aldığı, uzun saatlerin trafikte geçirildiği metropollerde yaşayan insanların günlük yaşamlarında sosyalleşebilmek için kısıtlı boş zamana sahip olduğu söylenebilir. Bu bağlamda tatil sürecinde tüm aile, akraba ya da arkadaş gruplarına uygun olabilecek ya da tamamının keyif alabilecekleri etkinlikleri planlamanın kritik bir önemi vardır. Ancak bazen ebeveynler, küçük ve ergen çocukların tamamının beklentilerini karşılayabilecek tatil planını yapabilmek çok zor olabilmektedir (Gram, 2005, s. 2). Bu noktada tematik gastronomi müzelerinin herhangi bir noktasıyla her insan profili için ilgi çekebilecek konseptlere sahip olduğu düşünülebilir. Dolayısıyla tematik gastronomi müzelerinin sosyalleşmeyle olan ilişkini vurgulamak faydalıdır. Bu bağlamda gastronomi müzesi ziyaretçilerinin yorumlarından birkaç örnek aşağıda yer almaktadır.

"*Çok süper bir müze! Gaziantepli arkadaşlarım kesinlikle annelerini götürsünler; çünkü o mutfak, eski bakır sahanlar, şirelikler de var. Benim ve ailemin çok hoşuna gitti tavsiye ederim.*"

"*Eski Maraş evlerine ve mutfağına dair birçok şey var. Aileyle ziyarete uygun.*"

"*Gaziantep gezimizin bu durağı bize Ferit Bey gibi kibar, nazik ve misafirperver bir Antepli ile tanışmamızı sağladı. Bize olağanüstü bir tanıtım ile müzeyi gezdirdi. Antep kültürünü detaylı bir şekilde görmemize vesile oldu. Kendisine sonsuz teşekkürler. Mutlaka programınıza alıp gezin.*"

Turistler gittikleri destinasyonlarda ya da konakladıkları işletmelerde birbirleriyle iletişim kurabilirken işletmelerin sahipleri,

yöneticileri ya da personelleri olan yerel halkla da iletişim kurabilmekte (Albu, 2015, ss. 10-11) ya da otel dışında gerçekleştirilen çeşitli aktivitelere katılarak yerel halkla sosyalleşebilmektedir. Öte yandan Wang'a göre (2000, s. 69) tatil, ailelerin otantik birliktelik ve "biz olma" şansını yakalamalarına aracılık etmektedir. Gram'ın (2005, ss. 9-12) Alman ve Danimarkalı ebeveyn ve çocuklarla yapmış oldukları araştırmada çocuklar için tatilde en hatırlatıcı detayların oyun oynamak, jet skiye binmek, yüzmek gibi aktiviteler olduğu görülürken ebeveynlerin stresten uzaklaşma, dinlenme, tazelenme gibi konuları vurguladıkları görülmüştür. Ancak Alman ebeveynler dinlenmeyi tarif ederken "Entspannung" ifadesini kullanmışlardır. Bu ifade ile kastettikleri ise aile bireylerinin tamamı ile çeşitli aktiviteler yaparak dinlenmektir.
Bu açıklamalardan hareketle seyahat deneyimi süresince turistlerin yerel halkla ve aile ya da yakın çevreleri ile sosyalleşme eğilimine girdikleri söylenebilir. Herkesin kendisinden bir şeyler bulabileceği gastronomi temalı müzelerin de sosyalleşme motivasyonuna hizmet etmesi bakımında dikkat çekici mekânlar arasında yer aldığı söylenebilir.

Personel

Tüketiciler, işletmelerden aldıkları mal ve hizmet sonrasında personelle ilişkili olarak olumlu ya da olumsuz yorumlar yapabilmektedir. Tematik gastronomi müzelerini de hizmet endüstrisinin önemli bir parçası olarak düşündüğümüzde buralarda görev yapan personelle ilişkili yorumların yapılması da beklentiler dahilindedir. Personel teması altında tematik gastronomi müzelerinde görev yapan personelin yetkinliklerine ait yorumlar incelenmiştir. Bu kapsamda gastronomi müzesi ziyaretçilerinin yorumlarında personelle ilgili olarak yapılan yorumlara ait birkaç örnek aşağıda yer almaktadır.

"*Oldukça güzel düzenlenmiş, etnografik ürünlerle dolu tarihi bir konakta harika bir müze. Ayrıca müze müdürü Şevket Bey de oldukça ilgili ve bilgili (…)*"

"*Geleneksel Gaziantep mutfağını yansıtan, küçük şirin bir müze. Çalışanları ziyaretçileri geleneksel Gaziantep misafirperverliğiyle karşılıyor ve müzeyi gezmek daha da keyifli bir hal alıyor.*"

"*Mükemmel bir yer; tanıtım yapan bayanlar çok nazik kibarca ilgileniyor. Kahramanmaraş'a gelen herkesin mutlaka görmesi gereken bir yer.*"

Personelin müşteri memnuniyeti ve sadakati üzerinde mutlak etkilerinin bulunduğu birçok akademik araştırmayla desteklenmektedir (Budur ve Poturak, 2021; Nishii vd., 2008; Chi ve Gürsoy, 2009). Ancak hizmet yoğun üretim yapılan işletmelerde personel davranışlarının daha kritik bir öneme sahip olduğu söylenebilir. Bu önem gastronomi müzesi ziyaretçilerinin yorumlarında da açıkça anlaşılmaktadır.

Şikâyetler

Hangi sektörde olursa olsun müşteriler ziyaret ettikleri işletme, aldıkları mal ve hizmet veya işletme ile ilişkili olan çeşitli konulardan kaynaklı olarak memnuniyetsizliklerini belirtmek amacıyla şikâyet davranışında bulunabilmektedir. Söz konusu şikâyetlerin işletmelere eksik, hatalı veya düzeltilmesi gereken alanlarının tespit edilmesinde bir rehber görevi gördüğü söylenebilir. Tematik gastronomi müzeleri açısından bakıldığında ise şikâyetlerin; yer-yön gösterme tabelalarının eksikliği, otopark alanlarının olmayışı, konum ve misafir beklentilerini karşılamama konuları üzerine yoğunlaştığı söylenebilir. Bu kapsamda gastronomi müzesi ziyaretçilerinin şikâyet içerikli yorumlarından birkaç örnek aşağıda yer almaktadır.

"*Öncelikle arabayla kesinlikle gitmeyin park yeri yok, sokak çok dar (…)*"

"*Gaziantep'te bulunan bütün müzeleri gezmiş biri olarak söylüyorum en sönük gördüğüm müze burası. Zamanınız bol ise vakit ayırmanızı tavsiye ederim. On dakika içerisinde tüm müzeyi gezebilirsiniz. Güvenlikçi çalışanların ilgisizliği ve kaba davranışlarından ise bahsetmeden geçemeyeceğim.*"

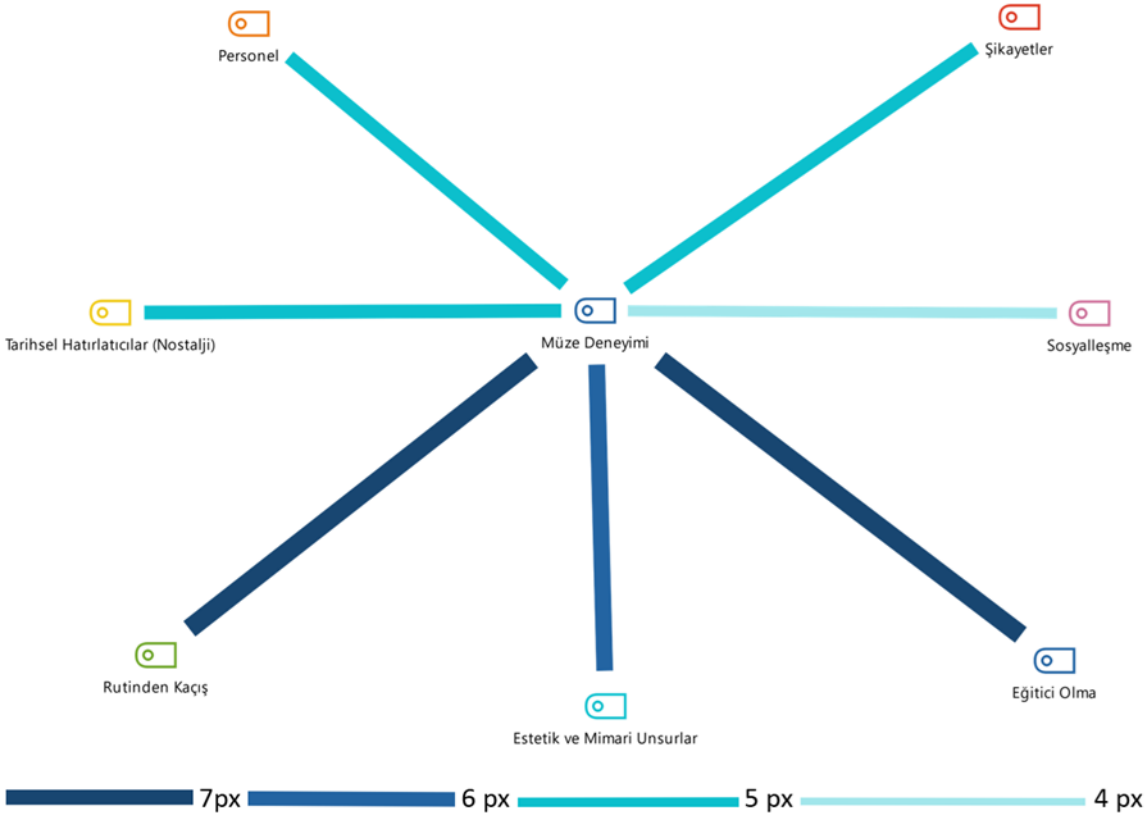
"*Antep gastronomi başkenti olduğundan beklentim büyüktü. Hayal kırıklığına uğradım. Bazı yemeklerin pek de iç acıcı olmayan fotoğrafları ve eski kazan, kepçeler hariç başka bir şey yok. Tek güzel yanı içerdeki bir ekranda Antep yemeklerinin tarifleri videolu anlatım ile veriliyor.*"

Turizmde şikâyet konusu Kozak (2007), Özdemir vd. (2013), Unur vd. (2010) gibi birçok araştırmacı tarafından farklı boyutlarıyla ele alınmıştır. Şikâyet konusunda yapılan araştırmaların çokluğu konunun hem teorik hem de pratik uygulamalar

açısından değerli olmasıyla ilişkilidir. Öyle ki günümüzde, müşteri şikâyetleri milyonlarca insanın anlık olarak erişebileceği internet ortamında paylaşılmakta ve potansiyel ziyaretçiler, işletmeler ve destinasyonlar hakkında yapılan şikâyetleri internet üzerinden detaylı olarak inceleyerek satın alım kararını şekillendirmektedir.

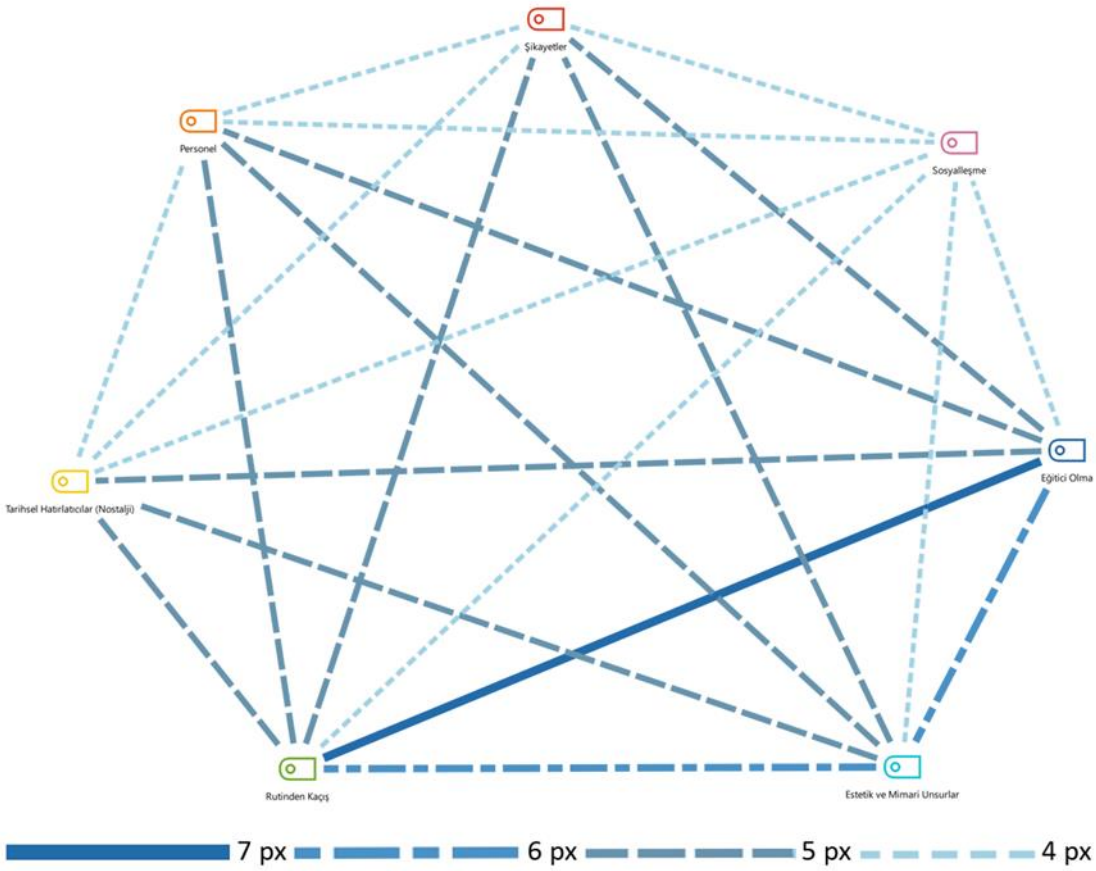
Temalar Arası İlişkiler (Kod Birlikte Oluşum Modelleri)

Çalışma kapsamında ele alınan yorumlar doğrultusunda oluşturulan temalar üzerinden tematik gastronomi müze deneyimi ve temalar arasındaki ilişkiler de ele alınmıştır. Bu amaç doğrultusunda MAXQDA 2020 nitel veri analiz programı aracılığıyla kod birlikte oluşum modelleri oluşturulmuştur. Kod birlikte oluşum modeli; kodlar veya temalar arasındaki ilişkilerin varlığını sınamakla birlikte kodlar veya temalar arasında bulunan ilişkilerin yoğunluğunun daha kolay bir şekilde anlaşılmasını sağlamak amacıyla piksel yoğunluğunu kullanan görsel bir araçtır. Kod birlikte oluşum modelinde bulunan çizgilerin kalınlığı veya piksel (px) değerinin yüksek olması ise kodlar veya temalar arasındaki ilişkinin yoğun olduğuna işaret etmektedir. Tematik gastronomi müzesi deneyimi ile temalar arasındaki ilişki Şekil 1'de sunulmuştur.

Şekil 1.
Tematik Gastronomi Müzelerinde Turist Deneyimine Ait Kod Birlikte Oluşma Modeli
Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 1. incelendiğinde tematik gastronomi müze deneyiminde en öne çıkan temaların eğitici olma ve rutinden kaçış (7 px) olduğu söylenebilir. Eğitici olma temasını ise sırasıyla estetik ve mimari unsurlar (6 px), nostalji, personel, şikayetler (5 px) ile sosyalleşme (4 px) temaları izlemektedir. Daha açık bir şekilde açıklamak gerekirse tematik gastronomi müze ziyaretçilerinin günlük rutinlerinin dışına çıkıp farklı ya da ilgi duydukları konuya özgü bir alanda deneyim yaşamak ve müzelerde bulunan yazılı, görsel araçlar ya da uygulamalı yöntemler aracılığıyla müzenin teması hakkında yeni bilgiler edinmelerinin deneyimleri açısından en önemli boyutları oluşturduğu söylenebilir. Diğer temaların ise görece daha düşük oranda önemli olduğu söylenebilir. Bununla birlikte tematik gastronomi müze deneyimini daha detaylı bir şekilde açıklayabilmek adına temalar arasındaki ilişkilerin de kod birlikte oluşum modeli aracılığıyla açıklanması faydalı durmaktadır. Şekil 2'de temalar arasındaki ilişkilere bakıldığında tüm temaların arasında ilişki olduğu görülmektedir. Bu durumun sunulan temaların gastronomi müzesi turist deneyimi açısından önemini desteklediği söylenebilir.

Şekil 2.
Tematik Gastronomi Müze Deneyiminde Oluşan Temalara Ait Kod Birlikte Oluşma Modeli
Kaynak: Yazarlar Tarafından Oluşturulmuştur.

Temalar arasındaki en yoğun ilişkinin eğitici olma ile rutinden kaçış (7 px) arasında olduğu görülmektedir. Zira tematik gastronomi müze ziyaretçilerinin rutinden çıkmak amacıyla bu müzeleri ziyaret ederken aynı zamanda çeşitli yollarla gastronomi ile ilgili bilgi edinmek istedikleri söylenebilir. Bir diğer yoğun ilişkinin ise estetik ve mimari unsurlar (6 px) ile eğitici olma ve rutinden kaçış arasında olduğu görülmektedir. Bu durum ise tematik gastronomi müze deneyimlerinde tasarım, mimari özellikler, kullanılan bilgilendirme görselleri, yönlendirme tabelaları vb. unsurların turistlerin rutinlerinden çıkıp ilgili müzeyi ziyaret etmelerini ya da oradaki öğrenme süreçlerini etkileyebileceği şeklinde açıklanabilir.

Tartışma

Turist deneyimi, pazarlama başarısı için hem akademik camianın hem de sektör profesyonellerinin önem vermesi gereken bir konudur. Ancak bu deneyime beklentiler, önceki deneyimler, deneyim türü ve entelektüel birikim gibi birçok faktör etki ettiğinden genellenebilir sonuçlara ulaşmak zordur. Bu nedenle farklı turizm türlerine odaklanan turist deneyimi araştırmaların arttığı gözlemlenmektedir. Dolayısıyla 2010'lu yıllara kadar sadece dört tema üzerinden açıklanmaya çalışılmış olan turist deneyimi (Pine ve Gilmore, 2012), sonraki çalışmalarda farklı temalarda ve tema sayısında açıklanmaya başlamıştır (Kim vd., 2012).

Turist deneyimi literatüründe gerçekleşen söz konusu gelişmelerle birlikte gastronomi müzelerinin ziyaretçi deneyimleri üzerine araştırmalar yürütülmesi de elzem görülmektedir. Öyle ki gastronomi müzelerinin tamamen bir deneyim mekânları olduğu söylenebilir. Dolayısıyla yapılacak araştırmalarla ziyaretçi deneyimlerine olumlu ve olumsuz yönde etki eden unsurların belirlenmesi sayesinde ziyaretten tatmin düzeylerinin yukarı seviyelere çekilmesi, tavsiyelerle destinasyona ziyaretçi çekilmesi ve tekrar ziyaretleri artırması gibi hedefler doğrultusunda önem arz etmektedir. Bu bağlamda ulusal literatür henüz kısıtlı olmakla beraber araştırmacıların konuya ilgi göstermeye başladığını ifade etmek mümkündür.

Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu bölgesinde birer turizm arzı olarak faaliyet gösteren gastronomi müzeleri ziyaretçilerinin deneyim boyutlarının araştırılmasını amaçlanan bu çalışmaya ait bulgular incelendiğinde ziyaretçilerin müze deneyimlerinde öne çıkan temalar; eğitici olma ve rutinden kaçış olmakla birlikte bu temaları takiben estetik ve mimari unsurlar geldiği görülmüştür. Sarı Gök ve Şalvarcı (2020, s. 120) tarafından yapılan benzer araştırmada da yorumların yoğunlaştığı ilk üç tema bu araştırmayla uyumlu olup farklı olarak estetik teması ilk sırada yer almıştır. Araştırmacıların elde ettiği sonuçlar ile bu araştırmanın bulguları bir arada düşünüldüğünde üç temanın birbiriyle ilişkili olduğunu ifade etmek mümkündür. Dahası bu araştırma kapsamında değerlendirmeye alınmış olan Emine Göğüş Mutfak Müzesi üzerinden araştırma yürüten Yeşilyurt ve Arıca da (2018, s. 60) ziyaretçilerin bilmedikleri yemekleri öğrenmekten ve bundan dolayı eğitici bir deneyimden oldukça memnun oldukları sonucuna ulaşmıştır.

Değerlendirmeye alınan müzelerin ziyaretçileri, çeşitli konulara dair şikâyetlerini dile getirmiştir. Ancak yapılan analiz neticesinde söz konusu müzelerin ziyaretçilerinin deneyimi üzerinde şikâyet konularının kayda değer bir şekilde etkili olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Tematik gastronomi müzelerinin ziyaretçileri üzerinden elde edilen bu sonuç, bir başka tematik gastronomi müzesi üzerinden yürütülen araştırmanın (Savaşkan ve Çavuş, 2021, s. 93) sonucu ile paralellik göstermektedir. Öte yandan gastronomi müzeleri açısından şikâyet ve personel temalarına ait sonuçların farklı gastronomi müzelerini inceleyen Seyitoğlu ve Alphan (2021), Sarı Gök ve Şalvarcı (2020, s. 120) ile Yeşilyurt ve Arıca'nın (2018, s. 60) çalışmalarıyla benzerlik gösterdiği söylenebilir.

Sonuç ve Öneriler

Müzeler, somut ve somut olmayan kültür birikiminin ilgililerine sergilenmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanması adına çok önemli işlevlere sahiptir (Gül, 2022, s. 315). Değişen tüketici tercihleri veya eğilimleri ise müzelerin temaları ya da yapısal özellikleri üzerinde de etki yaratmaktadır. Çalışma kapsamında incelenen gastronomi temalı müzeler salt görsel içerik sunan müzelerden ayrılarak ziyaretçilere yöresel ürünlerin yapılış, sunuş ve üretim aşamaları hakkında deneyimler yaşatmaktadır. Dolayısıyla ziyaretçilerin ilgili kültüre yakınlaşması daha kolay olabilmektedir. Son yıllarda gastronomi müzelerine yönelik ziyaretçi sayısında yaşanan artışta (Gabribaldi ve Pozzi, 2021, s. 83) bu durumu desteklemektedir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesinde faaliyette bulunan altı gastronomi temalı müze için yapılmış ziyaretçi yorumlarının incelen çalışma sonucunda "eğitici olma, estetik ve mimari unsurlar, rutinden kaçış, tarihsel hatırlatıcılar (nostalji), personel, sosyalleşme ve şikâyetler" olmak üzere 7 temanın ortaya çıktığı görülmüştür. Bu temaların ise literatürde daha önce yürütülen çalışmalarla benzerlik gösterdiği söylenebilir (Savaşkan ve Çavuş, 2021; Seyitoğlu ve Alphan, 2021; Sarı Gök ve Şalvarcı, 2020; Yeşilyurt ve Arıca, 2018). Bulgular ve ilgili literatür desteğiyle genel bir değerlendirme yapılması gerekirse; talep açısından gastronomi müzeleri aracılığıyla turist deneyimi zenginleştirme, unutulmaz deneyimler yaşatma, yerel halk ve kültürle iletişim kurma, yöresel mutfak kültürünü tanıtma gibi faydalar sağlandığı söylenebilir. Ancak konuya arz boyutu açısından bakıldığında ise gastronomi müzeleri aracılığıyla ürün çeşitlendirmesinin sağlandığı, turistlerin destinasyonda daha fazla zaman geçirmesine ve yöresel gastronomi ürünlerini satın alarak daha fazla harcama yapılmasına aracılık edildiği söylenebilir. Bununla birlikte gastronomi müzeleri aracılığıyla somut olmayan kültürel mirasın korunduğu, doğru ve detaylı bilgilerin sunularak gastronomi bağlamında sürdürülebilirliğe katkı sağlandığı da söylenebilir.

Ziyaretçi yorumlarının değerlendirilmesi ile elde edilen bulgular doğrultusunda gastronomi temalı müze ziyaretçilerinin memnuniyetlerinin artırılması amacıyla çeşitli öneriler geliştirilebilir. Söz konusu öneriler aşağıdaki gibidir.

- Araştırmanın temaları arasında birincil konumda olmasından da anlaşılacağı üzere müzelerden beklentiler arasında eğitici ve öğretici işlevde olması bulunmaktadır. Bu bağlamda bu tarz müzelerde ziyaretçilerin uygulamalar içerisine dahil edilebilmesi için zemin oluşturulmalıdır.
- Müzelerin eğitici ve öğretici misyonunu pekiştirmek adına teknolojik imkânlardan da faydalanılması önerilebilir. Örneğin bir yemeğin yapılış usulü kurulan video kayıtlar aracılığıyla ziyaretçilere aktarılabilir. Sandıkcı vd. (2019, s. 541) tarafından yapılan araştırmada ifade edildiği üzere durağan sergileme tekniklerine kıyasla dinamik sergileme tekniklerine ağırlık verilmelidir.
- Eğitimle beraber önde gelen bir diğer tema rutinden kaçış iken onu takiben estetik ve mimari unsurlar gelmektedir. Buradan anlaşılmaktadır ki ziyaretçiler gündelik hayatlarından farklı beklentilerle ve bu beklentilerini karşılayacak estetik ve mimari unsurlarla karşılaşmak üzere bu müzeleri ziyaret etmek istemektedir. Bu beklentileri karşılamak adına sergi objelerinin

çeşitliliğine ve bu objelerin sergilenme şekline özen gösterilmelidir.

- Tripadvisor ve Google gibi yorum platformları, ziyaretçilerin müze tercihlerinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle müze yetkililerinin bu yorumları istikrarlı bir şekilde takip etmeleri ve reaktif ve proaktif kararlar almaları önem arz etmektedir. Öyle ki müzelerdeki deneyim kalitesi tavsiye niyetini olumlu yönde etkilemektedir (Altunel ve Günlü, 2015, s. 191).
- Ziyaretçi deneyimini iyileştirmek için müze, sanat ve turizm gibi alanlardaki akademisyen ve uzmanlarla işbirliği yapılmalıdır.

Yazar Katkıları: *Konsept- İ. U, K. G, F. S; Tasarım- İ. U, K. G, F. S; Denetim- İ. U, K. G, F. S; Kaynaklar- İ. U, K. G, F. S; Malzemeler- İ. U, K. G, F. S; Veri Toplama ve/veya İşleme- İ. U, K. G, F. S; Analiz ve/veya Yorum- İ. U, K. G, F. S; Literatür Taraması- İ. U, K. G, F. S; Yazma- İ. U, K. G, F. S; Eleştirel İnceleme- İ. U, K. G, F. S; Diğer- İ. U, K. G, F. S.*
Hakem Değerlendirmesi: *Dış bağımsız.*
Çıkar Çatışması: *Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.*
Finansal Destek: *Yazarlar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.*

Author Contributions: *Concept- İ. U, K. G, F. S; Design- İ. U, K. G, F. S; Supervision- İ. U, K. G, F. S; Resources- İ. U, K. G, F. S; Materials- İ. U, K. G, F. S; Data Collection and/or Processing- İ. U, K. G, F. S; Analysis and/or Interpretation- İ. U, K. G, F. S; Literature Search- İ. U, K. G, F. S; Writing Manuscript- İ. U, K. G, F. S; Critical Review - İ. U, K. G, F. S; Other- İ. U, K. G, F. S.*
Peer-review: *Externally peer-reviewed.*
Conflict of Interest: *The authors declare no conflict of interest.*
Financial Support: *The authors declared that they received no financial support for this study.*

Kaynaklar

Akyürek, S. & Erdem, B. (2019). Gastronomy museums as sustainable hangouts in gastronomy tourism: a gastronomy museum proposal for Gümüşhane city, Turkey. *Turizam, 23*(1), 17-33. https://doi.org/10.5937/turizam23-20717

Akyürek, S. & Kutukız, D. (2020). Gastro turistlerin deneyimleri: Gastronomi turları kapsamında nitel bir araştırma. *Journal of Tourism & Gastronomy Studies, 8*(4), 3319-3346. https://doi.org/10.21325/jotags.2020.764

Akyürek, S., Karabulut, B. & Özdemir, Ö. (2024). Şarap imalathanelerini ve üzüm bağlarını ziyaret eden turistlerin deneyimleri: Urla (İzmir) örneği. *Kent Akademisi, 17*(2), 667-685. https://doi.org/10.35674/kent.1393030

Albu, C. E. (2015). Intercultural communication in tourism. *Cross-Cultural Management Journal, 17*(01), 7-14.

Ali, F. (2015). Heritage tourist experience, nostalgia, and behavioural intentions. *Anatolia, 26*(3), 472-475. https://doi.org/10.1080/13032917.2015.1013477

Altunel, M. C. & Günlü, E. (2015). Deneyimleme kalitesi, algılanan değer ve memnuniyetin müze ziyaretçilerinin tavsiye etme eğilimi üzerindeki etkisi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 26(*2), 191-206. https://doi.org/10.17123/atad.vol26iss251332

Ay, M. & Özel, Ç. H. (2019). Postmodern turist deneyimi: Motosikletli kadın gezginlerin deneyimleri üzerine bir değerlendirme. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, 9*(2), 630-645.

Baldassar, L. (2001). *Visits home: migration experiences between Italy and Australia*. Melbourne University Press.

Bartoletti, R. (2010). Memory tourism and commodification of nostalgia. P. Burns, C. Palmer & J. A. Lester (Eds), *Tourism and visual culture, Volume 1: Theories and concepts* içinde (ss. 23-42). Cabi. https://doi.org/10.1079/9781845936099.0000

Bekar Şimşek, G. & Ayyıldız, A. Y. (2023). Gastronomi temalı müzelerdeki ziyaretçi dneeyimlerinin hizmet hataları yönünden incelenmesi. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi, 7*(2), 266-283. https://doi.org/10.26677/TR1010.2023.1241

Birdir, K., Dalgıç, A., Güler, O. & Kayaalp, Y. (2015). Hüzün turizmi: Gelibolu yarımadası tarihi milli parkını ziyaret eden yabancı turistlerin deneyimleri. *Journal of Tourism & Gastronomy Studies, 3*(4), 12-23.

Bitner, M. J. (1992). Servicescapes: The impact of physical surroundings on customers and employees. *Journal of marketing*,

56(2), 57-71. https://doi.org/10.1177/002224299205600205

Bloom, B. S. (Ed.) (1956). *Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals: Handbook I, cognitive domain*. Longmans.

Bozagcı, E. C. & Çevik, A. (2021). Destinasyon çekim gücü olarak gastronomi müzeleri: Safranbolu Türk kahve müzesi örneği. *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi, 6*(2), 320-330. https://doi.org/10.37847/tdtad.1016819

Budur, T. & Poturak, M. (2021). Employee performance and customer loyalty: Mediation effect of customer satisfaction. *Middle East Journal of Management, 8*(5), 453-474. https://doi.org/10.1504/mejm.2021.117510

Cavlak, N. & Cop, R. (2019). Yerli ve yabancı turist deneyimi: Gelibolu yarımadası Tarihi Milli Parkı milliyet temelinde bir analiz. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 30*(3), 163-173. https://doi.org/10.17123/atad.656006

Chen, Y-Y. (2013). The role of food in tourists' experiences: A case study of Taiwan [Doktora Tezi, University of Waterloo, Ontario, Canada]. https://uwspace.uwaterloo.ca/items/e2b1b61b-470d-478e-9630-d5b996c035b7

Chi, C. G. & Gursoy, D. (2009). Employee satisfaction, customer satisfaction, and financial performance: An empirical examination. *International journal of hospitality management, 28*(2), 245-253. https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2008.08.003

Cohen, E. (1979). A phenomenology of tourist experiences. *Sociology, 13*(2), 179- 201. https://doi.org/10.1177/003803857901300203

Crompton, J. (1979). Motivations for pleasure vacation. *Annals of Tourism Research, 6*(4), 408–424. https://doi.org/10.1016/0160-7383(79)90004-5

Çakar, K. (2018). Experiences of visitors to Gallipoli, a nostalgia-themed dark tourism destination: An insight from TripAdvisor. *International Journal of Tourism Cities, 4*(1), 98-109. https://doi.org/10.1108/ijtc-03-2017-0018

Çetin, M., & Küçükkömürler, S. (2019). Destinasyon çekicilik unsuru olarak gastronomi müzeleri: Oleatrium zeytin ve zeytinyağı tarihi müzesi örneği. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi, 22*(1), 1-17.

Du Rand, G.E. & Heath, E. (2006), Towards a framework for food tourism as an element of destination marketing. *Current Issues in Tourism, 9*(3), 206-234. https://doi.org/10.2167/cit/226.0

Ekşi, O. & Cesur, Z. (2022). Algılanan müşteri deneyiminin (kruvaziyer turist deneyiminin) marka sadakati üzerine etkisi: MSC kruvaziyer örneği. *Balkan & Near Eastern Journal of Social Sciences (BNEJSS), 8*(2), 83-98.

Falk, J. H. & Dierking, L. D. (2013). *The museum experience revisited*. Left Coast Press.

Garibaldi, R. & Pozzi, A. (2021). Food museums as cultural institutions and tourist attractions: Evidence from Italy. *Gastronomy and Tourism, 5*(2), 83-94. https://doi.org/10.3727/216929720x15968961037935

Göksun, A. C. (2024). *Kocaeli mutfak kültürünün sürdürülebilirliğine yönelik gastronomi müzesi model önerisi* [Yüksek Lisans Tezi, 874154, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli, Türkiye]. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp

Gram, M. (2005). Family holidays. A qualitative analysis of family holiday experiences. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism, 5*(1), 2-22. https://doi.org/10.1080/15022250510014255

Gül, M. (2022). Kahramanmaraş tematik mutfak müzesi ve dondurma müzesinin gastronomi turizmi kapsamında değerlendirilmesi. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8*(1), 312-334. https://doi.org/10.31463/aicusbed.1085409

Güler, N. (2014). Eğitim sürecinde hedef davranışlar ve hedef davranışların ölçülmesi. S. Tekindal (Ed.), *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme* içinde (ss. 297-330). Pegem Akademi.

Haddouche, H. & Salomone, C. (2018). Generation Z and the tourist experience: tourist stories and use of social networks. *Journal of Tourism Futures, 4*(1), 69-79. https://doi.org/10.1108/jtf-12-2017-0059

Harwood, T. G. & Garry, T. (2003). An overview of content analysis. *The Marketing Review, 3*(4), 479-498. https://doi.org/10.1362/146934703771910080

Hee-Jin, L. & Han, J. H. (2024). The experience economy and nostalgia in food-making programs at food museums. *Global*

Business & Finance Review, 29(8), 107-123. https://doi.org/10.17549/gbfr.2024.29.8.107

Hoque, M. E. (2016). Three domains of learning: Cognitive, affective and psychomotor. *The Journal of EFL Education and Research, 2*(2), 45-52.

Kırbaç, K. & Bucak, T. (2022). Yerel gıda ürünlerinin sürdürülebilirliğinde gastronomi müzelerinin önemi: Kars Zavot ekomüze örneği. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi, 6*(2), 581-603. https://doi.org/10.32572/guntad.1031621

Kim, J. H., Ritchie, J. B. & McCormick, B. (2012). Development of a scale to measure memorable tourism experiences. *Journal of Travel Research, 51*(1), 12- 25. https://doi.org/10.1177/0047287510385467

Kim, S., Park, E. & Xu, M. (2020). Beyond the authentic taste: The tourist experience at a food museum restaurant. *Tourism Management Perspectives*, 36, 100749. https://doi.org/10.1016/j.tmp.2020.100749

Kozak, M. (2007). Turizm sektöründe tüketicilerin şikayetlerini bildirme eğilimleri. *Yönetim ve Ekonomi, 14*(1): 137-151.

Larsen, S. (2007). Aspects of a psychology of the tourist experience. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism, 7*(1), 7-18. https://doi.org/10.1080/15022250701226014

Marchegiani, C. & Phau, I. (2010). Away from "unified nostalgia": Conceptual differences of personal and historical nostalgia appeals in advertising. *Journal of Promotion Management, 16*(1-2), 80-95. https://doi.org/10.1080/10496490903572991

McHugh, L. M. (2012). Interrater reliability: The Kappa statistic. *Biochemia Medica, 22*(3), 276-282. https://doi.org/10.11613/bm.2012.031

Mutlu, H. G., Avcıkurt, C. & Filiz, A. (2020). Festival katılımcılarının motivasyonları ve turistik deneyimleri. *International Journal of Contemporary Tourism Research, 4*(2), 219-233. https://doi.org/10.30625/ijctr.819864

Nishii, L. H., Lepak, D. P. & Schneider, B. (2008). Employee attributions of the "why" of HR practices: Their effects on employee attitudes and behaviors, and customer satisfaction. *Personnel Psychology, 61*(3), 503-545. https://doi.org/10.1111/j.1744-6570.2008.00121.x

Oh, H., Fiore, A. M. & Jeoung, M. (2007). Measuring experience economy concepts: Tourism applications. *Journal of Travel Research, 46*(2), 119-132. https://doi.org/10.1177/0047287507304039

Oh, H. C., Uysal, M. & Weaver, P. A. (1995). Product bundles and market segments based on travel motivations: a canonical correlation approach. *International Journal of Hospitality Management, 14*(2), 123-137. https://doi.org/10.1016/0278-4319(95)00010-a

Özdemir, B., Yılmaz, G. & Çalışkan O. (2013). Bireysel ve davranışsal faktörlerin restoran müşterilerinin şikayet etme niyetlerine etkisi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 1*(1): 1-19. https://doi.org/10.17123/atad.vol26iss171069

Paiva, D. (2023). The paradox of atmosphere: Tourism, heritage, and urban liveability. *Annals of Tourism Research*, 101, 103600. https://doi.org/10.1016/j.annals.2023.103600

Park, E., Kim, S. & Xu, M. (2022). Hunger for learning or tasting? An exploratory study of food tourist motivations visiting food museum restaurants. *Tourism Recreation Research, 47*(2), 130-144. https://doi.org/10.1080/02508281.2020.1841374

Piancatelli, C., Massi, M. & Vocino, A. (2021). The role of atmosphere in Italian museums: Effects on brand perceptions and visitor behavioral intentions. *Journal of Strategic Marketing, 29*(6), 546-566. https://doi.org/10.1080/0965254x.2020.1786846

Pine, B. J. & Gilmore, J. H. (2012). *Deneyim ekonomisi*. (L. Cinemre, Çev.). Optimist Yayınları.

Quan, S. & Wang, N. (2004). Towards a structural model of the tourist experience: An illustration from food experiences in tourism. *Tourism Management*, 25, 297-305. https://doi.org/10.1016/s0261-5177(03)00130-4

Sandıkcı, M., Mutlu, A. S. & Mutlu, H. (1-3 Kasım, 2019). *Gastronomi temalı müzelerde sunum farklılıkları* [Tam Metin Bildiri]. Uluslararası Marmara Sosyal Bilimler Kongresi, Kocaeli, Türkiye.

Sang, S. (2024). Digital-induced nostalgia: Homeland tourists' nostalgic experiences in traditional-village digital museums. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 61, 57-65. https://doi.org/10.1016/j.jhtm.2024.09.011

Sarı Gök, H. & Şalvarcı, S. (2021). Türkiye'deki gastronomi temalı müzelere yönelik çevrimiçi ziyaretçi deneyimlerinin incelenmesi. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi, 18*(1), 120-140. https://doi.org/10.24010/soid.810798

Sarı Gök, H., Aylan, F. K. & Şalvarcı, S. (2021). Yalnız seyahat eden turistlerin seyahat motivasyonu ve deneyimi: Z kuşağı örneği. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi, 16*(62), 698-717. https://doi.org/10.19168/jyasar.826883

Savaşkan, Y. (2021). Türkiye'deki gastronomi müzelerine genel bakış. *Turizm Çalışmaları Dergisi, 3*(2), 61-78.

Savaşkan, Y. & Çavuş, Ş. (27-28 Mayıs, 2021). *Gastronomi temalı müzelerin ziyaretçi deneyimlerinin incelenmesi: Adatepe Zeytinyağı Müzesi örneği* [Tam Metin Bildiri]. 2nd International Congress of New Generations and New Trends in Tourism, Sakarya, Türkiye.

Seyitoğlu, F. & Alphan, E. (2021). Gastronomy tourism through tea and coffee: travellers' museum experience. *International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research, 15*(3), 413-427. https://doi.org/10.1108/ijcthr-10-2020-0243

Sezgin, M., Karagöz, B. S. & Toklu Ölmez, E. (2024). En iyi müze ödüllü Efes Deneyim Müzesi ziyaretçi yorumlarının incelenmesi. *Çatalhöyük Uluslararası Turizm ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13, 65-77. https://doi.org/10.58455/cutsad.1587560

Slak Valek, N. & Fotiadis, A. (2018). Is tourism really an escape from everyday life? Everyday leisure activities vs leisure travel activities of expats and emirati nationals living in the UAE. *International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research, 12*(2), 238-254. https://doi.org/10.1108/ijcthr-01-2017-0009

Smith, S. L. & Xiao, H. (2008). Culinary tourism supply chains: A preliminary examination. *Journal of Travel Research, 46*(3), 289-299. https://doi.org/10.1177/0047287506303981

Suhartanto, D., Dean, D., T. Chen, B. & Kusdibyo, L. (2020). Tourist experience with agritourism attractions: what leads to loyalty?. *Tourism Recreation Research, 45*(3), 364-375. https://doi.org/10.1080/02508281.2020.1736251

Suhartanto, D., Dean, D., Wibisono, N., Astor, Y., Muflih, M., Kartikasari, A., Sutrisno, R. & Hardiyanto, N. (2020). Tourist experience in Halal tourism: what leads to loyalty?. *Current Issues in Tourism, 24*(14), 1976-1990. https://doi.org/10.1080/13683500.2020.1813092

Tung, V. W. S. & Ritchie J. R. B. (2011). Exploring the essence of memorable tourism experiences. *Annals of Tourism Research, 38*(4), 1367–1386. https://doi.org/10.1016/j.annals.2011.03.009

Unur, K., Çakıcı, C. & Taştan, H. (2010). Paket turlardaki müşteri şikayetleri ve seyahat acentalarının bu şikayetlerle karşılaşma sıklıkları üzerine bir araştırma. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19*(3): 391-408.

Uzut, İ. & Özdemir Güzel, S. (2024), Tourist Experience in Digital Detox Tourism. Tabari, S., Chen, W. and Kladou, S. (Eds.), *Marketing and Design in the Service Sector* içinde (ss. 119-136). Emerald Publishing Limited. https://doi.org/10.1108/978-1-83797-276-020241009

Wang, J. F. (2023). Nostalgia in tourism. *Current Opinion in Psychology*, 49, 101552. https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2022.101552

Wang, N. (2000). *Tourism and modernity: A sociological analysis*. Pergamon. https://doi.org/10.1016/s0969-6989(01)00015-7

Yeşilyurt, H. & Arıca, R. (2018). Mutfak müzesi ziyaretçilerinin deneyimlerinin incelenmesi: Emine Göğüş mutfak müzesi örneği. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi, 2*(1), 60-70. https://doi.org/10.26677/tutad.2018.24

Yılmaz, H. & Şenel, P. (13-16 Kasım, 2014). *Turistik bir çekicilik olarak gastronomi müzeleri* [Tam Metin Bildiri]. 15. Ulusal Turizm Kongresi, Ankara, Türkiye.

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI
ATATURK UNIVERSITY PUBLICATIONS

Research Article *Araştırma Makalesi* DOI: 10.53487/atasobed.1618695

Ambiguity in Translation of Reduced Relative and Adverbial Clauses

Kısaltılmış İlgi Tümceleri ve Zarf Tümleçlerinin Çevirisinde Belirsizlik

Mehpare KÖSEER BÜTÜN

Kırıkkale Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, İngilizce Mütercim Tercümanlık Bölümü, Kırıkkale, Türkiye

Kırıkkale University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Translation and Interpreting, Kırıkkale, Türkiye
mehparebutun@gmail.com

(Sorumlu Yazar – Corresponding Author)

Zeynep BAŞER

Kırıkkale Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, İngilizce Mütercim Tercümanlık Bölümü, Kırıkkale, Türkiye

Kırıkkale University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of English Translation and Interpreting, Kırıkkale, Türkiye
zeynepbaser@kku.edu.tr

Abstract

In English, relative pronouns and adverbial time or causal conjunctions might be omitted in the same way, thereby resulting in reductions. On the other hand, Turkish does not have reduction forms in RCs and ACs, which may lead to ambiguity in translation from English into Turkish. The ultimate goal of the present study is to analyse this ambiguity and how it changes depending on the use of overt or covert subject and the use of active and passive voice. To this end, a multiple-choice test with 24 reduced sentences was administered online with the 1st and 4th year university students. In the next academic year, another group of the students at the 1st and 4th year were required to translate the sentences from scratch in the classroom. The students in the online test experienced more ambiguity when choosing between translations of reduced active sentences. Students who translated from scratch experienced less ambiguity when translating the sentences as RC or AC. This study is expected to contribute to the understanding of the structural factors (overt-covert subjects, active-passive voices) in the analysis of ambiguity in reduced RCs and ACs and to raise awareness among student translators and translator educators.

Keywords: translation, ambiguity, reduction

Öz

İngilizcede, İlgi tümceleri (İT) ve zaman veya nedensel zarf tümleçleri (ZT) aynı şekilde cümleden çıkartılabilir, bu da kısaltılmış cümle olarak açıklanır. Öte yandan, Türkçe İT'ler ve ZT'lerde kısaltma yoktur, bu da İngilizceden Türkçeye çeviride belirsizliğe yol açabilir. Bu çalışmanın nihai amacı, bu belirsizliği ve örtük veya açık özne kullanımı ile edilgen ve etken çatı kullanımına bağlı olarak nasıl değiştiğini analiz etmektir. Bu amaçla, 24 kısaltılmış cümle içeren çoktan seçmeli bir test, 1. ve 4. sınıf üniversite öğrencileriyle çevrimiçi olarak uygulandı. Bir sonraki akademik yılda, 1. ve 4. sınıftaki başka bir öğrenci grubunun sınıfta cümleleri sıfırdan çevirmeleri istendi. Çevrimiçi testteki öğrenciler, kısaltılmış etken cümlelerin çevirileri arasında seçim yaparken daha fazla belirsizlik yaşadı. Sıfırdan çeviren öğrenciler, cümleleri İT veya ZT olarak çevirirken daha az belirsizlik yaşadı. Bu çalışmanın, kısaltılmış İT'ler ve ZT'lerde belirsizliğin analizinde yapısal faktörlerin (örtük-açık özneler, etken-edilgen çatılar) anlaşılmasına katkıda bulunması ve çevirmenlik bölümü öğrencileri ile çevirmen eğitmenlerinin farkındalığını artırması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: çeviri, belirsizlik, kısaltma

Geliş Tarihi/Received 13.01.2025
Kabul Tarihi/Accepted 05.05.2025
Yayın Tarihi/Publication Date 25.06.2025

Cite this article as: Köseer Bütün, M. & Başer, Z. (2025). Ambiguity in translation of reduced relative and adverbial clauses. *Current Perspectives in Social Sciences*, *29*(2), 252-270.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.

Introduction

The present study explored the ambiguity in the translation of the reduction forms of Relative Clauses (RC) and Adverbial Clauses (AC) from English into Turkish. This research sought to test the hypothesis that there is ambiguity in translating English Reduced RCs and ACs into Turkish, which is a consequence of the fact that both are reduced in the same way by using the present participle for active reduction and the past participle for the passive, whilst Turkish language does not have a similar reduction structure. Sentences (1a) and (1b) illustrate why it might be challenging to distinguish and translate reduced RCs and ACs. While sentence (1a) is an example of reduced RC, sentence (1b) is an example of reduced AC that lacks an adverbial marker and might result in temporary ambiguity.

1. a. Lisa *who* stayed at home all day got bored.
   Staying at home all day, Lisa got bored.
   b. *Because* Lisa stayed at home all day, she got bored.
   Staying at home all day, Lisa got bored.

Given that the first word of a reduced clause might first be misinterpreted as a part of the main sentence, reduced RCs commonly create temporary linguistic ambiguity. (Townsend & Bever, 2001, p. 248). Therefore, many studies in the field of psycholinguistics have focused on reduced RCs. (Townsend & Bever 2001, p. 247), especially to ascertain whether previous knowledge or semantic information can influence how a reader or listener initially constructs a sentence. One study, for instance, compared sentences that were more likely to exhibit the garden path effect—for example, "the student asked... [by the teacher]"—where the subject "student" is animate and may be the performer of the action, and sentences that were less likely to do so—for example, "the question asked... [by the teacher]"—where the subject "question" is not animate and therefore could not be the performer of the action (Carrol, 2008, p. 137).

Some studies of second language acquisition using reduced RCs have investigated how native and non-native speakers resolve ambiguity in reduced RCs. For instance, Juffs (1998) recorded word-by-word reading times for six sentence categories using 17 monolingual native English speakers (NSs) of English and 17 advanced ESL (English as a Second Language) Chinese, Korean or Japanese, and Romance learners. The findings indicate that the main verb/reduced relative clause ambiguity was resolved by using post-ambiguity cues and verb subcategorization information. According to the results, certain ESL students were more vulnerable than others to being misled by a deficiency of post-ambiguity cues; this difference may be attributed to the learners' native language (L1). These results suggest that the typological features of their L1s influence how adult ESL learners process English through their parsing strategies, and that ESL speakers, like native speakers, are attentive to the intricate relationships between information sources while parsing a sentence. No further information is given to the reader because, as in example (2) below, the relative pronoun does not come before the shortened RC (Hsu, 2006). Since agent-action-patient is the prevalent pattern, the reader in example (2) first interprets "told" as the main verb but is forced to reconsider the sentence after reading "cried." They only discover later that "told" is the past participle and "the boy" is the direct object of the subordinate sentence.

2. The boy told the story cried. (The boy who was told the story cried.)

Displaced RCs and their reduction are more problematic as their reduction is exactly the same as that of reduced adverb clauses. Reduced adverb clauses, on the other hand, are described as the condensing of an adverbial clause into an adverbial phrase of time and causation. Provided that the subject of the independent clause and the dependent clause (the adverb clause) are the same, adverb clauses might be shortened. Example (3) below provides thorough explanations and guidelines on how to condense each kind of adverb clause that shares the same subject as the independent clause. As it was pointed out, “reduced adverb clauses assume that the subject is the same as that of the independent clause even though the subject is absent from the subordinate structure.” (Quirk et al., 1985, p. 1046).

3. *Because he* studied a lot, *he* passed the exam.
   Studying a lot, he passed the exam.

In more formal English, when the main clause and the subordinate clause have their separate subjects, the sentence could still be reduced by using present participle -ing or past participle -ed as in example (4). Nevertheless, there won't be any ambiguity in the sentences.

4. As the exam was rather difficult, they couldn't pass it.
The exam being rather difficult, they couldn't pass it.

Adverbial clauses may take on a different form in translation for stylistic or grammatical reasons. When a structural connection is only partially present in the target language, translation issues can arise (Lindquist 1989, p. 36; Ström Herold & Levin 2018, p. 115). Reduction of ACs is often similar to non-defining RCs with which, who, or that. In this regard, a coordination is defined as "a compact structure allowing the omission of the subject and sometimes the auxiliary, thereby matching the subject-less non-finite supplementive ing-clause" by Ström Herold & Levin (2018, p. 129). A past participle, which lacks both a subject and a verb, is also a compressed alternative, according to Ström Herold & Levin (ibid. p. 137). Therefore, when a relative pronoun or conjunction is absent from the sentence along with the subject, the reader feels obscurity while deciding on the full form of the sentence.

In English, there are many different types of adverb clauses, including those describing time, causality, contrast, condition, manner, and position. Not every adverb clause has a reduction form, and only the adverbial clauses describing time and causality can be shortened. Reduced adverb clauses comprise present or past participles that are external to or supplementary to the independent clause structure, with or without prepositional (or adverbial) phrases and/or adverb clause markers. As in examples (5a) and (5b).

5. a. While I was studying for my final exams, I stayed awake until dusk.
(While) studying for my final exams, I stayed awake until dusk.
b. After he had revised all his notes, he started to solve some test questions on the topic.
(After) having revised all his notes, he started to solve some test questions on the topic.

If the adverb clause shares the same subject as the main clause, the subject might be omitted. An ambiguous sentence will emerge when the subjects are different (Pyle and Page, 200, p. 213). When a common element of two coordinated sentences, which is obviously encoded in the first, is not repeated in the second, this is known as conjunction reduction or coordination reduction.

When using full or reduced adverb clauses, even if the subordinate construction is entirely removed, the independent phrase still has structure and meaning (Leech & Svartvik, 1994, as cited in Hinkel 2002). As Biber (1988) pointed out, "Reduced adverb clauses in academic papers efficiently integrate information while maintaining the meanings and purposes of complete adverb clauses. They typically denote formal and written registers and are... rarely used in speech." (as cited in Hinkel, 2022, p. 137). Therefore, reduced adverbial clauses are utilized in writing and are rarely preferred in conversation.

Turkish is a linguistically different language from English. English is a head initial language. On the other hand, Turkish is a head final language. RCs have a nominalized modifier clause in Turkish. Neither an overt wh- nor an overt complementizer are present; there is only a gap in the head position. (Aydın, 2007). In general, two Turkish RC forms show a subject/non-subject asymmetry (Underhill, 1972; Kornfilt, 2000; Ulutaş, 2006). Which RC suffix should be used—object (-dIk, -(y)AcAk) or subject particle (-(y)An, -r -mAz, -mIş)—depends on whether the phrase internal gap site is a non-subject or the grammatical subject of the relative, as in example (10). Additionally, the two relativising strategies differ from one other in their internal morphology (Özsoy, 1994, p. 363). Given that it does not have agreement morphology, the verbal form -(y)An (subject RC) is easier. Nonetheless, the -dIk construction (object RC) is used for possessive morphology that is consistent with the subject, which (when overt) exhibits genitive case morphology (Çağrı, 2005).

As previously stated, reduced RCs and ACs are tough to comprehend, thus translating such phrases is likely to be problematic, as well. Additionally, reduced RCs and ACs may be more difficult to translate, particularly in typologically distinct languages that do not allow reduction such as Turkish or carry a relative pronoun. However, no relevant literature has been found

investigating the ambiguity in the translation of reduced RCs and ACs between this English and Turkish typologically different language pair.

This study sought to investigate the reduction forms of Relative Clauses and Adverbial Clauses in translation from English to Turkish, two typologically different languages. According to Crystal (2003, p. 390), the word "reduction in grammar usually refers to a clause that lacks one or more of the elements required to enable it to be used as a full independent construction". Nevertheless, this must abide by certain guidelines. The types of clauses discussed in the present study are particularly the verbs that are reduced in the present participle (-ing) and the past participle (-ed). Thus, the present study explored the ambiguity in the translation of reduced RCs and ACs from English into Turkish. To this end, the research questions are as follows:

a) How does the type of reduction affect the translation difficulty in reduced RCs and ACs?

b) Does it make it harder to translate reduced RCs and ACs into Turkish when passive voice is used as compared to active voice?

c) How does the subject (covert or overt subject) affect the translation of reduced RCs and ACs?

d) What are the differences in the translations of reduced RCs and ACs between the first and fourth-grade student translators?

The remaining paper continues with the details about the materials and methods used in the present study, afterwards presents the results, discussion, and conclusion.

Materials and Methods

Based on the population, the nature of the problem being studied, and the data's accessibility, the researcher selected two approaches. Descriptive and analytical approaches were selected for the purposes of this study. The work is based mostly on the description and analysis of translation students' responses and Machine Translation tools. Below are the details of the technique, data analysis, participants, and data collection instrument. Ethics committee approval was obtained from Social Sciences and Humanities Research Ethical Committee of Kırıkkale University (19/12/2022, No: 11) for this study. Written informed consent was obtained from all participants who participated in the study.

Data Collection Tool

For the purpose of this study, 24 reduced sentences were written, and divided into two groups as 12 overt subjects and 12 covert subjects. The sentences were also categorized as 12 active reduced sentences and 12 passive reduced sentences. Furthermore, these active and passive sentences are parted as 3 clauses starting with the present participle, 3 clauses with having past participle, 3 clauses beginning with the past participle using –ed, and 3 clauses with having been past participle (see Appendix A).

Additionally, to get the interrater reliability, the sentences were rated by 2 experts sent with a difficulty rating scale from 1 to 5 (very easy to very hard), given under each sentence.

The similarity between the scores given by the raters to the sentences is 83%. Cohen's Kappa was also conducted to determine whether there was reliability between the two raters. Cohen's Kappa value was found to be 0.597. According to Altman's (1999) guidelines and by looking at the work of Landis and Koch (1977), a Kappa (K) of 0.597 indicates significant (moderate) agreement among raters, K = 5.597 (95% CI, 0.242 to 0.952), $p < .05$ ($p = .003$). This agreement between raters was considered acceptable for the study.

First of all, a test consisting of English sentences with their Turkish translations that have two options as adverbial or relative clauses were completed online through Google Forms by the 1st and 4th year 2022-2023 academic year students in Kırıkkale University, Kırıkkale and Yıldırım Beyazıt University, Ankara. The following examples, (6) with pronouns as subject (covert), and (7) with an overt subject are from the test prepared for students. The students were asked to choose the most acceptable translation of the given sentences. They were allowed to choose both options if they thought so.

6. (Q9) Entering the classroom with dirty clothes, he made a bad impression.
   a. Sınıfa kirli giysilerle giren oğlan, kötü bir izlenim bıraktı.

b. Sınıfa kirli giysilerle girerek kötü bir izlenim bıraktı.

7. (Q1) Connecting the two halves of the city, the bridge needs repairing.
   a. Şehrin iki yakasını birbirine bağlayan köprünün, onarıma ihtiyacı var.
   b. Şehrin iki yakasını birbirine bağladığı için köprünün onarıma ihtiyacı var.

The number of words in the sentences was also between 10-12 words in order to get the average sentence length and to prevent the impact of the length of the clauses on the participants while reading and deciding on the answer during the translation and the test.

Furthermore, the same sentences were translated from scratch by the 1st and 4th year students from the 2023-2024 academic year at Kırıkkale University and the results of each experiment were compared. 5 students from each year.

Participants

In total 203 students from Kırıkkale University and Ankara Yıldırım Beyazıt University took part in the research. The demographic information about the participants who took part in the online test and the translation from scratch is given below.

The population of students for this study consisted of the 1st and 4th year students at Kırıkkale University and Yıldırım Beyazıt University, who studied in the English Translation and Interpreting Department. The sentences were translated by the 1st and 4th-grade student translators of the 2022-2023 academic year.

Depending on the method used for data gathering, there were two primary categories. The first group, 1st and 4th grade, 2022-2023 academic year students, included 109 students who responded to the online multiple-choice questions. However, as 5 of the students didn't write their grades, they were excluded from the evaluation. Thus, the analysis included 104 participants (see Table 1).

Table 1.
Participants in the online test

	Male	Female	Total
1st year	23	34	57
4th year	20	27	47
Total	43	61	104

The second group, 1st and 4th grade, 2023-2024 academic year students, included 99 who did not participate in the first group and who translated the sentences in class from scratch (see Table 2).

Table 2.
Participants in the translation from scratch

	Male	Female	Total
1st year	34	33	67
4th year	16	16	32
Total	50	49	99

The translations of Machine Translation (MT) tools such as Google Translate, Trados Studio, DeepL, ChatGPT, Microsoft Bing and Phrase were included in the study so that the translations of MT tools and students could be compared. Lastly, 5 of 1st year students and 5 of 4th year students who translated the sentences from scratch in class were interviewed in order to get a better idea about how they translated the sentences and what their reasons were in preferring between AC or RC.

Procedure

Given that the first word of a reduced RC or AC may initially be read as part of the main phrase, reduced RCs and ACs are frequently seen to have temporary ambiguity in meaning, as noted in the relevant literature. If the sentence is reduced, students are more inclined to read it again. Moreover, given that RCs and ACs are reduced similarly by using the present participle –ing for active reduction and past participle –ed for passive reduction, it is expected to have structural ambiguity while translating these abbreviated sentences into Turkish about deciding upon whether the long form of the sentence could be an RC or an AC.

A Google Form with 24 reduced sentences was created and distributed to participants online. In order to better understand the challenges, a group of participants received copies of phrases and had to translate them from scratch in class within a set amount of time (around 40 minutes). All the results of these tests were turned into Excel Forms and analysed via SPSS to get descriptive statistics and meaningful comparisons.

Data Analysis

The responses from the first group to the online questionnaire were taken from Google Forms and converted into Excel forms for analysis. The outstanding averages were further investigated in detail and they were discussed in the present study. Moreover, the answers were analysed in the SPSS package and were evaluated based on these findings.

The quantitative data was analysed by means of SPSS 27 (IBM SPSS Corp., Armonk, NY, USA) to provide more accurate results. Firstly, reliability tests were employed, and it was seen that the scale was reliable enough with .71 Cronbach's alpha value. According to the Shapiro-Wilk normality test, it was found that the data gathered by the scale was not normally distributed. Therefore, in order to analyse the data, non-parametric tests were employed.

For the second group, the answers to questions were collected from the paper forms distributed to the students and they were written in Excel forms. The translations of reduced RC and AC parts were specifically analysed to reveal how the participants translated different types of reductions. After the data was entered into the SPSS, the distribution of the data was first examined. The Shapiro-Wilk normality test was used and it was seen that the data was not normally distributed. The students' translation errors were coded for further analysis.

Results

The results of the online multiple-choice test, and in-class translation from scratch, are presented below respectively.

Results of the Online Multiple-Choice Test

To determine the structural ambiguity in reduced RC and AC while translating into Turkish and whether it is more challenging to translate when passive voice is used in reductions, 24 test questions, grouped as 12 overt subjects and 12 covert subjects, and divided into two groups as active and passive, were recruited with student translators. The order of the questions was randomly distributed in order to avoid bias while doing the test. Accordingly, the general information about the questions is presented below (see Appendix A).

01, 18, and 24	Overt Subject, Active, Present Participle
06, 14, and 22	Overt Subject, Active, Having + Past Participle
02, 07, and 23	Overt Subject, Passive, Past Participle
10, 12, and 16	Overt Subject, Passive, Having Been + Past Participle
09, 15, and 20	Covert Subject, Active, Present Participle
03, 13, and 17	Covert Subject, Active, Having + Past Participle
04, 19, and 21	Covert Subject, Passive, Past Participle
05, 08, and 11	Covert Subject, Passive, Having Been + Past Participle

There were 104 answers to be examined in the online test. The quantitative data was analysed by means of SPSS 27 to provide accurate results. According to the Shapiro-Wilk normality test, it was found that the data gathered by the scale was not normally distributed. Therefore, in order to analyse the data, non-parametric tests were employed. As the data were

compared in terms of pairs such as 1st and 4th year difference, the Mann-Whitney U test, one of the non-parametric tests, was used for pairwise comparison. In the Mann-Whitney U test, mean rank and significance values were examined in tables.

The sentences were analysed in SPSS to have descriptive statistics. While analysing, 1 point was given for option A, 3 points were given for option B, and 2 points were given for both, meaning for indecisiveness. As the options were distributed randomly into A or B, Table 3 below was given so that the mean value would be meaningful. In other words, if the mean value is close to 3, at or higher than 2.50, it can be interpreted that there is a tendency in option B. If it is below or at 1.50, it can be said that the majority turned to option A. If it is around 2, that is, between 1.50 and 2.50, this means that the participants were indecisive.

Table 3.
Mean Value of Options

Question	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Option AC	B	A	B	A	A	B	A	B	A	A	B	B
Option RC	A	B	A	B	B	A	B	A	B	B	A	A
Mean Value	1.38	2.05	2.25	1.50	1.51	1.66	2.67	1.94	2.09	2.52	2.66	1.95
Result	A	X	X	A	X	X	B	X	X	B	B	X
	RC	X	X	AC	X	X	RC	X	X	RC	AC	X

Question	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
Option AC	A	B	A	A	A	A	B	A	A	A	B	A
Option RC	B	A	B	B	B	B	A	B	B	B	A	B
Mean Value	1.67	1.72	1.50	2.57	2.27	1.94	2.38	1.45	1.35	2.35	1.29	2.34
Result	X	X	A	B	X	X	X	A	A	X	A	X
	X	X	AC	RC	X	X	X	AC	AC	X	RC	X

(AC= Adverbial Clause / RC = Relative Clause)

As seen in Table 3, the mean value is around 2 in 14 questions, thereby suggesting that the students felt ambiguity while deciding on the full form of the sentences as RC or AC which supports the idea behind this study. On the other hand, in sentences 4, 11, 15, 20, and 21 there is a tendency to AC whilst they preferred RC in sentences 1, 7, 10, 16, and 23.

Overt-Covert Subjects

The results reveal that when there is an overt subject in reduction, students tend to consider the Turkish translation of the sentence as RC. There were 12 sentences with overt subjects in the reduction form. The percentages are given below in Table 4.

Table 4.
Percentages of test questions with overt subjects

Question No.	1	2	6	7	10	12	14	16	18	22	23	24
AC (%)	19.2	46.2	30.8	16.3	22.1	44.2	30.8	20.2	39.4	28.8	13.5	27.9
RC (%)	80.8	51.9	64.6	83.7	75	49	58.7	77.9	45.2	64.4	83.7	62.5
Both (%)	-	1.9	4.8	-	2.9	6.7	10.6	1.9	15.4	6.7	2.9	9.6

(AC= Adverbial Clause / RC = Relative Clause)

When Table 4 is examined, it is observed that the percentages of the answers for some sentences have a high gap as in questions 1 and 7, as well as 10, 16, and 23. For question 1, displayed in sentence (8) below, AC option is %19.2 while the RC option is %80.8, and both options-percentage isn't available. That means the sentence has the same meaning for a majority of the student translators.

8. (Q1) Connecting the two halves of the city, the bridge needs repairing.
   a. Şehrin iki yakasını birbirine bağlayan köprünün, onarıma ihtiyacı var.
   b. Şehrin iki yakasını birbirine bağladığı için köprünün onarıma ihtiyacı var.

On the other hand, questions such as 2, displayed in sentence (9) below, and 12 have percentages of RC and AC that are very close to one another, thereby suggesting that there could be ambiguity while choosing one of the options. It can be highlighted that both of these sentences include passive voices. These examples support the idea that the past participle in the reduction form of RC and AC might be more challenging for the reader.

9. (Q2) Served meatball as a starter, the man isn't delighted with the menu.
   a. Başlangıç olarak köfte ikram edildiği için adam menüden memnun değil.
   b. Başlangıç olarak köfte ikram edilen adam, menüden memnun değil.

When there is a covert subject, the participants have a tendency to select the option involving AC in Turkish translation. 12 sentences have covert subjects and the answers of students are mostly AC for these sentences. The percentages are given below in Table 5.

Table 5.
Percentages of test questions with covert subjects

Question No.	**3**	**4**	**5**	**8**	**9**	**11**	**13**	**15**	**17**	**19**	**20**	**21**
AC (%)	60.6	71.2	70.2	43.3	38.5	82.7	61.5	69.2	61.5	65.4	76	80.8
RC (%)	34.6	21.2	22.1	49	48.1	16.3	28.8	19.2	33.7	26.9	21.2	16.3
Both (%)	4.8	7.7	7.7	7.7	13,5	1	9.6	11.5	4.8	7.7	2.9	2.9

(AC= Adverbial Clause / RC= Relative Clause)

When it comes to the questions with covert subjects, the percentage gap between most of the options AC and RC is high above %25 in sentences (see Table 5 above), which can be interpreted as students were sure that the full form of the sentence was an AC except for question 8 and 9 (see sentences 10 and 11 below). These two sentences were chosen mostly as RC in Turkish translations. Still, it is seen that the percentages are close to one another. It is assumed that in the Turkish translations of the questions 8 and 9, the Turkish word 'kız' was used for 'she' which is a covert subject, students didn't read it as a subject pronoun but accept as overt subject in the options of the test given to them.

10.(Q8) Having been transferred to the head office, she felt lucky working there.
   a. Merkez ofise nakledilen kız, orada çalıştığı için şanslı hissediyordu.
   b. Merkez ofise nakledildiği için kız orada çalıştığına şanslı hissediyordu.

11.(Q9) Answering the phone in a hurry, she started to cry loudly.
   a. Aceleyle telefona cevap verdikten sonra yüksek sesle ağlamaya başladı.
   b. Aceleyle telefona cevap veren kız, yüksek sesle ağlamaya başladı.

As expected, the sentences with overt subjects in English were preferred to be translated as RCs in Turkish whereas the sentences with personal pronouns as subjects were mostly ACs.

Active-Passive Voice

When the answers were examined in terms of the presence of active and passive voice in the reduction form, it was observed that the students felt more ambiguity in active clauses than passive ones, which was unexpected.

Table 6.

Mean values of test questions in terms of active and passive voices

	Passive Question No.	Mean value	Active Question No.	Mean value
Overt subject	2	2.05	1	1.38
	7	2.67	18	1.94
	23	1.29	24	2.34
	10	2.52	6	1.66
	12	1.95	14	1.72
	16	2.57	22	2.35
Covert subject	4	1.50	9	2.09
	19	2.38	15	1.50
	21	1.35	20	1.45
	5	1.51	3	2.25
	8	1.94	13	1.67
	11	2.66	17	2.27

Table 6 shows that there are more sentences with mean value around 2 (above 1.50 and below 2.50) when the reduction form included active voice (%83, 10 out of 12 sentence) than when it included passive voice (%50, 6 out of 12 sentence), thereby implying that the students tended to opt for both options, RC and AC, when they read a question including a reduction form with active voice. Furthermore, this is regardless of the condition overt vs. covert subject given that the same pattern is observed.

1st and 4th Year Students

The data was compared in terms of class differences between 1st and 4th year students. The Mann-Whitney U test, one of the non-parametric tests, was employed for pairwise comparison. In the Mann-Whitney U test, mean rank and significance values were examined in the table. Only the significant differences which are above $p = .005$ were given in Table 7.

According to the results, it was seen that there were a few questions that had a significant difference. Out of 24 questions in the test, 4 questions had a significant difference in terms of 1st and 4th year students' answers, which are questions 9, 15, 17, and 19 (see Table 7).

Table 7.
Mann-Whitney U test results in terms of 1st and 4th-year

Sentence	Grade	Number	Mean Rank	Significance (sig)
Q9	1st Grade	60	55.20	.008
	4th Grade	44	48.82	
Q15	1st Grade	60	48.17	.005
	4th Grade	44	58	
Q17	1st Grade	60	56.03	.008
	4th Grade	44	47.69	
Q19	1st Grade	60	57.50	.006
	4th Grade	44	45.67	

To illustrate, in question 9, which is 'Answering the phone in a hurry, she started to cry loudly.', the general tendency is to RC with 48.1% (as seen in Table 7 before), and in this percentage 1st year consists of 55.20, over half of them, while fourth-graders include 48.82.

Questions 9, 15, 17, 19 are all sentences with covert subjects that are 'she, he, we and they' in a row. Therefore, it can be explained that when there is a covert subject, there is a difference in tendency between the 1st and 4th year students to opt for RC or AC. In questions 15, 17, and 19, the overall preference was towards AC, and over half of the 1st year students were inclined to AC, except for question 15. In question 15, 4th year students preferred AC. The 1st year students' choice of AC for question 15 and 17 might be explained with the fact that RC is a complex structure at which 4th year students might be expected to be better. Nonetheless, the number of the examples with significant result is very few to make any generalization.

Summary
To put it in a nutshell, when 24 questions were examined in terms of overt-covert subjects and active-passive voice, it was observed that the sentences with overt subjects in English were preferred to be translated as RCs in Turkish whereas the sentences with personal pronouns as subjects were mostly chosen as ACs. However, reductions with active voice caused higher ambiguity than those with passive voice. Furthermore, only in very few sentences, there were significant differences between the 1st and 4th year students.

Results of the Translations from Scratch
The quantitative data was analysed by means of SPSS 27 to provide more accurate results. Since the data was not normally distributed according to the Shapiro-Wilk Normality Test, non-parametric tests were employed to compare variables. As the data was compared in terms of pairs such as 1st and 4th year class difference, the Mann-Whitney U test, one of the non-parametric tests, was employed for pairwise comparison. In the Mann-Whitney U test, mean rank and significance values were examined in Table 9.

First of all, there were 1st year students (n= 67) and 4th year students (n= 32), a total of 99 students who took part in the study. The translations of the students were turned into Excel forms and coded as RC, AC, WT (wrong translation), SS (separate sentence), RAĞMEN which means 'ALTHOUGH' in English and VE which corresponds 'AND' in English. RAĞMEN and VE were separately coded as they were also quite often. The percentages are given in Table 8.

Table 8.
Percentages of students' translations coded under different categories

Sentence	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
AC (%)	18.2	26.3	78.8	76.8	89.9	28.3	6.1	69.7	70.7	5.1	97.0	43.4
RC (%)	79.8	56.6	13.1	16.2	8.1	70.7	92.9	21.2	18.2	92.9	1.0	53.5
WT (%)	2.0	7.1	1.0	6.1		1.0	1.0	5.1	2.0	1.1	2.0	3.0
SS (%)		7.1	7.1	1.0	1.0			3.0	2.0			
RAĞMEN (%)		2.0			1.0					1.1		
VE (%)								1.0	7.1			

Sentence	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
AC (%)	81.8	55.6	83.8	3.0	91.9	48.5	83.8	88.9	69.7	20.2	3.0	22.2
RC (%)	14.1	43.4	8.1	94.9	5.1	51.5	10.1	10.1	27.3	72.7	96.0	77.8
WT (%)	3.0	1.0	8.1	1.0	2.0		3.0	1.0	1.0	4.0	1.0	
SS (%)							3.0		1.0	1.0		
RAĞMEN (%)				1.0						1.0		
VE (%)	1.0				1.0				1.0	1.0		

(AC= Adverbial Clause / RC= Relative Clause / WT= Wrong Translation / SS= Separate Sentence)

As seen in Table 8, in sentences 12, 14 and 18, the percentage gap between AC and RC is very close to one another, around %10 which means students felt ambiguity while deciding on the full form of the sentences as RC or AC. On the other hand, there is tendency towards translating the sentences as AC in a total of 12 sentences (3, 4, 5, 8, 9, 11, 13, 15, 17, 19, 20, and 21), all of which have covert subjects, whilst the students mostly preferred to translate a total of 9 sentences as RC (1, 2, 6, 7, 10, 16, 22, 23, and 24), all of which have overt subjects.

Wrong Translations, such as trying to translate clauses as though they were Noun Clauses, were detected while examining students' translations especially in sentences 2, 4, 8, and 15 in which the percentage is around or above %5. To illustrate, as seen in example (12), the reduction form was translated as a Noun Phrase as follows: '*Video oyunlarına cezbolmak, bir tane daha almasına sebep oldu.*'

12.(S4) Attracted by the video games, he couldn't resist buying one more.

Furthermore, some sentences were translated as though they were two separate sentences in Turkish without using any conjunctions. Sentences 2 and 3 attracted attentions with 7.1%. For instance, as seen in example (13) below, sentence 3 was translated as '*Durmaksızın üç şarkı söyledi, mola vermek istedi.*'

13.(S3) Having sung three songs without stop, he needed to take a break.

In some sentences such as 2, 5, 10, 13, and 17, conjunctions 'RAĞMEN' which is 'ALTHOUGH' in English and 'VE' which corresponds to 'AND' were used by the student translators. The conjunction 'Although' was unexpected given that there could not even be a reduction; therefore, "RAĞMEN" could be evaluated under the category of wrong translation. However, as MT tool ChatGPT also translated some sentences such as 5 and 10 with 'RAĞMEN', these sentences were examined separately. It is assumed that students felt opposite ideas in the sentences and needed to translate it with a contrast conjunction. To illustrate, as seen in example (14) below, sentence 5 was translated as '*Köyde büyümesine rağmen şehir yaşamını sevmedi*.'.

14.(S5) Having been raised in a village, he didn't like city life.

VE, on the other hand, can be reduced with present participle –ing, but not in the beginning of the sentence such as time and causal ACs, it can be omitted between two sentences as in (15) below. Therefore, students could have misinterpreted the reduction.

15.Sami finished his homework and he listened to music.
Sami finished his homework, listening to music. (Reduction with a comma)

AND or VE is also used to connect two sequential sentences, as well. This might be another reason behind the use of VE in the Turkish translation instead of AC. The percentage of 'VE' is %7 in sentence 9 and the student translation is given in (16).

16.(S9) Answering the phone in a hurry, she started to cry loudly.
Acele ile telefona cevap verdi ve yüksek sesle ağlamaya başladı.

Additionally, the reason for translating with 'VE' might be the use of a personal pronoun 'she' and the need to translate the sentence without an overt subject in Turkish.

Overt-Covert Subjects
The results showed that when there was a covert subject in the sentence, students tended to translate the reduction from English to Turkish as AC. As pointed out before, there were 12 sentences with covert subjects and there was a high tendency towards AC in all of these sentences. Furthermore, when there was an overt subject, there was a tendency towards translating the reduction as RC. There were only three sentences (12, 14, and 18) with overt subject, but showed a close percentage in terms of translating the reduction form as RC or AC. The reason for this could be the strength of time-sequential or causal relation between the clauses. Even though there was an overt subject in the main clause of these sentences, the student translators might have experienced ambiguity due to the sequential or causal relation.

Active-Passive Voice
When the answers were examined in terms of active and passive voice, it was observed that in sentences 12, 14 and 18, the percentage gap between AC and RC is very close to each other, as pointed out above. Among these sentences 14 and 18 are both active voices with overt subjects which was unexpected since the assumption was that ambiguity might be higher in passive voice due to the structural complexity, which was the case only with sentence 12.

On the other hand, when wrong translations were examined, it was observed that sentences 2, 4, and 15 had a high percentage of WT and that 2 and 4 included passive voices while 15 had an active voice. Although the number of clauses is few to make generalizations, the passive voice might have increased the level of ambiguity due to its complexity.

1st and 4th Year Students
According to the results, it was seen that there were a few questions that had a significant difference depending on the year of the student translators. Out of 24 sentences, 5 questions had a significant difference. The percentage table (see Table 9) is given below.

Table 9.
Mann-Whitney U test results in terms of 1st and 4th-grades

Sentence	Grade	Number	Mean Rank	Significance (sig)
S3	1st Grade	67	53.49	.014
	4th Grade	32	42.69	
S8	1st Grade	67	53.61	.025
	4th Grade	32	44.44	
S12	1st Grade	67	54.78	.006
	4th Grade	32	40.00	
S18	1st Grade	67	54.79	.006
	4th Grade	32	39.97	
S19	1st Grade	67	52.43	.05
	4th Grade	32	44.91	

According to the Mann-Whitney U test comparison, there was a significant difference in the 5 sentences above, so it can be said that there is a significant difference between the 1st and 4th year students in these 5 sentences. To illustrate, in sentence 3, which is '*Having sung three songs without stop, he needed to take a break.*', the general tendency is to AC with 78.8% as pointed out before, and in this percentage 1st year students consist of 53.49%, over half of them while the 4th year students include 42.69%.

Sentences 3 and 18 include active voice while 8, 12 and 19 have passive voice in the reduction form. Sentences 12 and 18 have overt subjects while 3, 8 and 19 have covert subjects. In the translation from scratch, there is an overall tendency to AC for sentences 3, 8, and 19, which are all with covert subjects, yet an ambiguity for sentences 12 and 18 with overt subjects. Therefore, it might be reported that there is a significant different between the subject groups (1st and 4th year students) especially while there is a tendency towards translating the reduction as AC, with the 1st year students having a stronger preference of AC rather than a more complex alternative, RC, which is also consistent with the explanation given for the comparison and the significant difference between these subject groups for the analysis of multiple-choice test results. Additionally, there is a significant difference between the subject groups when there is a high ambiguity in the sentence as in sentence 12 and 18 with overt subjects.

Summary

In a nutshell, when the 24 questions were examined in terms of overt-covert subjects and active - passive voices, the analysis of the in-class translation from scratch revealed that the sentences with overt subjects in English were translated as RCs in Turkish whereas the sentences with covert subjects were translated as ACs. On the other hand, the analysis in terms of the influence of the active and passive voice did not show a consistent pattern with a deficient number of examples, yet the reductions including active voice had ambiguity and there was a close percentage in term of translating the reduced clauses as RC and AC, and wrong translations were particularly observed in the clauses with passive voice, which might be explained with the complexity of the structure and the garden path effect. Moreover, there were few sentences which resulted in significant difference between the 1st and 4th year students. The 1st year students showed a higher tendency towards AC preference than the 4the year students.

Discussion

This study aimed to investigate whether the reduction in RCs and ACs cause ambiguity in translation from English into Turkish, and to reveal how this changes depending on the use of covert or overt subject and active or passive voice as well as the year of education (1st vs 4th year students). To this end, an online multiple-choice test and an in-class translation from scratch were administered.

In the online test applied to the students, the sentences with overt subjects in English were chosen as RCs in Turkish whereas the sentences with covert subjects were mostly chosen as ACs in Turkish translations. On the other hand, reductions of active voices led to higher ambiguity than those of passive voice clauses. Moreover, only in very few sentences, there were significant differences between the 1st and 4th year students.

The analysis of the in-class translation from scratch also demonstrated that sentences with overt subjects in English were preferred to be translated as RCs in Turkish whereas the sentences with covert subjects were chosen as ACs in Turkish translations. Furthermore, reductions of active voices led to more ambiguity than those of passive voice clauses. However, there were wrong translations in clauses with passive voice that supports the idea of garden path effect mentioned in the literature review as reduced RCs frequently cause temporary ambiguity given that they may be first regarded as a part of the main phrase (Townsend & Bever 2001, p. 248). Moreover, only in very few sentences, there were significant differences between the 1st and 4th year students.

In conclusion, the following traits set English relative clauses apart: they serve certain grammatical structures (subject, direct object, indirect object, etc.) within RCs; they contain a relative pronoun (RP) such as who(m), which, or that; they are co-referential with the head NP; and they are omitted under specific circumstances. On the other hand, English Adverbial time and causal Clauses such as while, after and because can be reduced in the same way as RC. Since there is no such condition of reduction in Turkish, it was anticipated that translating reduced RCs and ACs—particularly those in the passive voice—would make it difficult to understand the source sentence and translate it into Turkish. This situation may be explained as temporary ambiguity since the relativizer or conjunction does not come before the clause. As a result, the reader of the clause has no "warning" that they are in RC or AC, therefore they read the phrase again to be sure of its meaning. The findings of the online group research and the translations that were done from scratch went counter to the presumptions. The present study revealed that students had more ambiguity in translating active reduced clauses, the reason of which can be assumed that it was hard to grasp the full forms of the sentences as there was lack of context.

Conclusion

The main goal of this study was to understand to what extent the translation of reduced English RCs and ACs into Turkish would cause ambiguity given that their reduced forms are similar and there is no reduction in the Turkish language. The study brought out that student translators tend to translate reduced forms as RC when there is an overt subject, yet as AC when there is a covert subject. Furthermore, passive-reduced sentences resulted in wrong translations whilst there was more ambiguity in the active reduced sentences when student translators need to decide between RC and AC. There were only minor differences between 1st and 4th year students. The 1st year students appeared to prefer ACs more often, which might be explained with their level of language proficiency and experience as compared to the 4th year students.
Future research could focus on a corpus study including reduced RCs and ACs and their translations as well as varying language pairs from different linguistic families.

Etik Komite Onayı: *Bu çalışma için etik komite onayı Kırıkkale Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Etik Kurulundan (19/12/2022, No: 11) alınmıştır.*
Katılımcı Onamı: *Çalışmaya katılan tüm katılımcılardan yazılı onam alınmıştır.*
Yazar Katkıları: *Fikir-M.K.B., Z.B.; Tasarım- M.K.B., Z.B.; Denetleme- M.K.B., Z.B.; Kaynaklar- M.K.B., Z.B ; Veri Toplanması ve/veya İşlemesi- M.K.B., Z.B.; Analiz ve/veya Yorum- M.K.B., Z.B., Literatür Taraması- M.K.B.; Yazıyı Yazan- M.K.B; Eleştirel İnceleme-Z.B.*
Hakem Değerlendirmesi: *Dış bağımsız.*
Çıkar Çatışması: *Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.*
Finansal Destek: *Finansal destek alınmadığı beyan edilmiştir.*

Ethics Committee Approval: *Ethics committee approval was obtained from Social Sciences and Humanities Research Ethical Committee of Kırıkkale University (19/12/2022, No: 11) for this study.*
Participant Consent: *Written informed consent was obtained from all participants who participated in the study.*
Author Contributions: *Concept - M.K.B., Z.B.; Design- M.K.B., Z.B.; Supervision- M.K.B., Z.B.; Resources- M.K.B., Z.B.; Data Collection and/or Processing- M.K.B., Z.B.; Analysis and/or Interpretation-M.K.B., Z.B.; Literature Search- M.K.B.; Writing Manuscript- M.K.B.; Critical Review- Z.B.*
Peer-review: *Externally peer-reviewed.*
Conflict of Interest: *The authors declare no conflict of interest.*
Financial Support: *The authors declared that this study was not funded by any institution.*

References

Aydın, Ö. (2007). The comprehension of Turkish relative clauses in second language acquisition and agrammaticism. *Psycholinguistics, 28,* 295- 315.

Biber, D. (1988). *Variation across Speech and Writing*. Cambridge University Press.

Biber, D., Johansson S., Leech G., Conrad, S. & Finegan, E. (1999). *Longman Grammar of Spoken and Written English.* Longman.

Carrol, D. W. (2008). *Psychology of Language* (5 Ed.). Thomson & Wadsworth.

Crystal, D. (2003) *A dictionary of linguistics and phonetics.* Great Britain

Çağrı, İ. (2005). *Minimality and Turkish relative clauses*. (Publication No. 3202436) [Doctoral Dissertation, University of Maryland College Park].

Hinkel E. (2002). *Second language writers' text: Linguistic and rhetorical features*. Lawrence Erlbaum.

Hsu, C.-C N. (2006). *Issues in head-final relative clauses in Chinese: Derivation, processing, and acquisition*. (Publication No. 3220735) [Doctoral dissertation, University of Delaware].

Juffs, A. (1998). Main verb versus reduced relative clause ambiguity resolution in L2 sentence processing. *Language Learning 48*(1), 107–147.

Kornfilt, J. (2000). Some syntactic and morphological properties of relative clauses in Turkish. A. Alexiadou, P. Law, A. Meinunger and C. Wilder (Eds.), The syntax of relative clauses (121-159). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

Lindquist, H. (1989). English adverbials in translation: A corpus study of Swedish renderings. Lund Studies in English 80. Lund: Lund University Press.

Özsoy, A. S. (1994). Türkçe'de ortaç yapısı [relative clause structure in Turkish]. *Dilbilim Araştırmaları, [Linguistic Investigations]*, 21-30.

Pyle, M. A., & Page M. E. M. (2005). Cliff TOEFL preparation guide. Wiley Dreamtech India Ltd.

Quirk, R., Sydney G. Geoffrey L. & Jan S. (1985). A comprehensive grammar of the English language. Longman.

Ström Herold. J. & Levin, M. (2018). English supplementive ing-clauses and their German correspondences. *Bergen Language and Linguistics Studies. 9,* 115–138.

Townsend, D. J. & Bever, T. G. (2001). *Sentence comprehension: The integration of habits and rules*. MIT Press.

Ulutaş, S. (2006). *Verb movement and feature percolation: Evidence from Turkish relative clauses*. (Publication No. 188890) [MA Thesis, Boğaziçi University].

Underhill, R. (1972). Turkish participles. *Linguistic Inquiry, 3*, 87-99.

Appendix A

Please translate the sentences into Turkish

Kişisel Bilgiler:

Cinsiyetiniz : Kadın Erkek ☐ ☐

Yaşınız :

Üniversite :

Bölüm :

Sınıf :

Bildiğiniz Diller :

Ana Diliniz : Türkçe Diğer ☐ ☐

1-Connecting the two halves of the city, the bridge needs repairing.
……
2- Served meatball as a starter, the man isn't delighted with the menu.
……
3- Having sung three songs without stop, he needed to take a break.
……
4- Attracted by the video games, he couldn't resist buying one more.
……
5- Having been raised in a village, he didn't like city life.
……
6-Having written Hamlet and more, the author is known all over the world.
……
7-Parked next to the city bus stop, the car looked pretty expensive.
……
8- Having been transferred to the head office, she felt lucky working there.
……
9- Answering the phone in a hurry, she started to cry loudly.
……
10-Having been completed by Mr. Hans, the project was found successful.
……
11- Having been explained the reason, I was convinced they were innocent.
……
12-Having been selected for the competition, the girl seemed extremely surprised.
……
13- Having released her first album, she became popular on the lists.
……
14- Having lived abroad for ten years, the researcher learned English perfectly.
……
15-Entering the classroom with dirty clothes, he made a bad impression.
……
16- Having been delivered by Sally, the exam paper was almost empty.
……
17-Having waited in the queue for hours, we bought the tickets finally.
……
18- Not having their ID cards, six students couldn't get in the building.
……

19-Being used to working at home, they had difficulty going to work.
……
20- Looking at me in the crowd, he sang the song with enthusiasm.
……
21- Obsessed with her appearance, I didn't let my girlfriend attend the party.
……
22- Having run in the men's final, the athlete returned home with medals.
……
23- Sent by her boyfriend, the flowers made the girl really happy.
……
24- Studying architecture in Italy, the woman visits other European countries frequently.
……

Which option below can be the possible translation of the sentence

(you can choose both if you like)

Kişisel Bilgiler:

Cinsiyetiniz : Kadın Erkek ☐ ☐

Yaşınız :

Üniversite :

Bölüm :

Sınıf :

Bildiğiniz Diller :

Ana Diliniz : Türkçe Diğer ☐ ☐

1-Connecting the two halves of the city, the bridge needs repairing.
a- Şehrin iki yakasını birbirine bağlayan köprünün, onarıma ihtiyacı var.
b- Şehrin iki yakasını birbirine bağladığı için köprünün onarıma ihtiyacı var.

2- Served meatball as a starter, the man isn't delighted with the menu.
a- Başlangıç olarak köfte ikram edildiği için adam menüden memnun değil.
b- Başlangıç olarak köfte ikram edilen adam, menüden memnun değil.

3- Having sung three songs without stop, he needed to take a break.
a- Durmaksızın üç şarkı söyleyen adamın, ara vermesi gerekiyordu.
b- Durmaksızın üç şarkı söyledikten sonra ara vermesi gerekiyordu.

4- Attracted by the video games, he couldn't resist buying one more.
a-Video oyunlarına dayanamadığı için bir tane daha almaya karşı koyamadı.
b- Video oyunlarına dayanamayan adam, bir tane daha almaya karşı koyamadı.

5- Having been raised in a village, he didn't like city life.
a- Köyde büyüdüğü için şehir hayatını sevmiyordu.
b- Köyde büyüyen adam, şehir hayatını sevmiyordu.

6-Having written Hamlet and more, the author is known all over the world.
a- Hamlet'i ve daha fazlasını yazan yazar, tüm dünyada tanınmaktadır.
b- Hamlet'i ve daha fazlasını yazdığından yazar tüm dünyada tanınmaktadır.

7-Parked next to the city bus stop, the car looked pretty expensive.
a- Otobüs terminalinin yanına park edildiğinden araba oldukça pahalı görünüyordu.
b- Otobüs terminalinin yanına park edilen araba, oldukça pahalı görünüyordu.

8- Having been transferred to the head office, she felt lucky working there.
a- Merkez ofise nakledilen kız, orada çalıştığı için şanslı hissediyordu.
b- Merkez ofise nakledildiği için kız orada çalıştığına şanslı hissediyordu.

9- Answering the phone in a hurry, she started to cry loudly.
a- Aceleyle telefona cevap verdikten sonra yüksek sesle ağlamaya başladı.
b- Aceleyle telefona cevap veren kız, yüksek sesle ağlamaya başladı.

10-Having been completed by Mr. Hans, the project was found successful.
a- Hans tarafından tamamlandıktan sonra proje başarılı bulundu.
b- Hans tarafından tamamlanan proje, başarılı bulundu.

11- Having been explained the reason, I was convinced they were innocent.
a- Nedeni açıklanan ben, masum olduklarına ikna oldum.
b- Nedeni açıklandıktan sonra masum olduklarına ikna oldum.

12-Having been selected for the competition, the girl seemed extremely surprised.
a- Yarışma için seçilen kız, aşırı şaşırmış görünüyordu.
b- Yarışmaya seçildiği için kız aşırı şaşırmış görünüyordu.

13- Having released her first album, she became popular on the lists.
a- İlk albümünü çıkardıktan sonra listelerde meşhur oldu.
b- İlk albümünü çıkaran kız, listelerde meşhur oldu.

14- Having lived abroad for ten years, the researcher learned English perfectly.
a- On yıldır yurtdışında yaşayan araştırmacı, İngilizceyi harika bir şekilde öğrendi.
b- On yıldır yurtdışında yaşadığı için araştırmacı İngilizceyi harika bir şekilde öğrendi.

15-Entering the classroom with dirty clothes, he made a bad impression.
a- Sınıfa kirli giysilerle girerek kötü bir izlenim bıraktı.
b- Sınıfa kirli giysilerle giren adam, kötü bir izlenim bıraktı.

16- Having been delivered by Sally, the exam paper was almost empty.
a- Sally tarafından teslim edildiğinde sınav kağıdı neredeyse boştu.
b- Sally tarafından teslim edilen sınav, kağıdı neredeyse boştu.

17-Having waited in the queue for hours, we bought the tickets finally.
a- Saatlerce kuyrukta bekleyen biz, sonunda biletleri aldık.
b- Saatlerce kuyrukta bekleyerek sonunda biletleri aldık.

18- Not having their ID cards, six students couldn’t get in the building.
a- Kimlikleri olmayan altı öğrenci, binaya giremedi.
b- Kimlikleri olmadığı için altı öğrenci binaya giremedi

19-Being used to working at home, they had difficulty going to work.
a- Evde çalışmaya alışkın olan onlar, işe gitmekte zorlandılar
b- Evde çalışmaya alışkın oldukları için işe gitmekte zorlandılar

20- Looking at me in the crowd, he sang the song with enthusiasm.
a- Kalabalığın içinde bana bakarak şarkıyı hevesle söyledi.
b- Kalabalığın içinde bana bakan adam, şarkıyı hevesle söyledi.

21- Obsessed with her appearance, I didn't let my girlfriend attend the party.
a- Görünüşüne takıntılı olduğum için kız arkadaşımın partiye gitmesine izin vermedim.
b- Görünüşüne takıntılı olan ben, kız arkadaşımın partiye gitmesine izin vermedim.

22- Having run in the men's final, the athlete returned home with medals.
a- Erkekler finalinde koştuktan sonra sporcu eve madalyalarla döndü.
b- Erkekler finalinde koşan sporcu, eve madalyalarla döndü.

23- Sent by her boyfriend, the flowers made the girl really happy.
a- Erkek arkadaşı tarafından gönderilen çiçekler, kızı gerçekten mutlu etti.
b- Çiçekler erkek arkadaşı tarafından gönderildiğinden kızı gerçekten mutlu etti.

24- Studying architecture in Italy, the woman visits other European countries frequently.
a- İtalya'da mimarlık okurken kadın diğer Avrupa ülkelerini sıklıkla ziyaret ediyor
b- İtalya'da mimarlık okuyan kadın, diğer Avrupa ülkelerini sıklıkla ziyaret ediyor

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI
ATATURK UNIVERSITY PUBLICATIONS

Araştırma Makalesi *Research Article* DOI: 10.53487/atasobed.1621905

Kadınlar Arası Rekabet: Bir Sisifos Sendromu mu? Dijital Kültürde Rekabetin İnşası-Ekşi Sözlük Kullanıcı Yorumları Üzerine Bir Analiz

Competititon Among Women: A Sisyphus Sydrome? The Construction of Competition in Digital Culture-An Analysis on Ekşi Sözlük User Comments

Hatice KARAKUŞ ÖZTÜRK
Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Artvin, Türkiye

Artvin Çoruh Unıversity, Faculty of Science and Literature, Department of Sociology, Artvin, Türkiye
hatice_karakus@artvin.edu.tr

Öz

Bu çalışma kadınlar arası rekabetin neden ve nasıl gerçekleştiği sorusuna odaklanmaktadır. Psikolojik, sosyolojik ve evrimsel bakış açısı kadın erkek rekabetinin farklı detaylar üzerine inşa edildiğini iddia etmektedir. Bahsi geçen bilim dalları, kadınların erkeklerden daha farklı koşullarda rekabete girdiğini ve güç mücadelesini başka türlü verdiğini iddia etmektedir. Veriler, Ekşi Sözlük platformundan çekilmiştir. Ekşi Sözlük platformunda "kadınlar arası rekabet" başlığında öne çıkan paylaşımlar içerik ve söylem analizi ile değerlendirmeye alınmıştır. Toplamda 260 paylaşımın analizi yapılmış olup veriler, metaforlar, kadın rekabetinin nedenleri ve rekabetin sonuçları şeklinde üç ana başlıkta değerlendirilmiştir. Kullanıcı yorumlarında kadın rekabeti savaş değişkeni özelinde değerlendirilmiştir. Bacılık husumeti, cat fight (kedi savaşı) avlanması gereken et, psikolojik savaş, soğuk savaş, östrojen savaşı, ilkel savaş, gerilim filmi, şiddet içeren oyun, arketipe kadar inen dürtü, pembe taciz, Guelph'ler ve Ghibelline öne çıkan metaforik ifadelerdir. Kadınlar arasındaki rekabet, örgütlenmeyi zorlaştırmanın yanısıra dayanışma ve işbirliği süreçlerini de olumsuz etkilemektedir. Kadın rekabeti bir Sisifos sendromudur ve karşılığı yoktur.

Anahtar Kelimeler: kadınlar arası rekabet, Sisifos sendromu, ataerkillik, Ekşi Sözlük.

Abstract

This study focuses on the question of why and how competition between women occurs. Psychological, sociological and evolutionary perspectives claim that competition between women and men is built on different details. The mentioned branches of science claim that women compete under different conditions than men and give power struggles in a different way. The data were taken from the Ekşi Sözlük platform. The posts highlighted under the title of "competition between women" on the Ekşi Sözlük platform were evaluated with content and discourse analysis. A total of 260 posts were analyzed and the data were evaluated under three main headings as metaphors, reasons for women's competition and results of competition. Women's competition was evaluated in the user comments specifically for the war variable. Fish hostility, cat fight, meat to be hunted, psychological warfare, cold war, estrogen war, primitive war, thriller film, violent game, archetypal impulse, pink harassment, Guelphs and Ghibelline are the prominent metaphorical expressions. Competition between women not only makes organizing difficult but also negatively affects solidarity and cooperation processes. Female competition is a Sisyphus syndrome and has no reward.

Keywords: competition between women, Sisyphus syndrome, patriarchy, Ekşi Sözlük.

Geliş Tarihi/Received 17.01.2025
Kabul Tarihi/Accepted 22.05.2025
Yayın Tarihi/Publication Date 25.06.2025

Cite this article as: Karakuş Öztürk, H. (2025). Competititon among women: A sisyphus sydrome? The construction of competition in digital culture-an analysis on Ekşi Sözlük user comments. *Current Perspectives in Social Sciences*, *29*(2), 271-286.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.

Giriş

Rekabet duygusu üstünlük ve kişisel çıkarları gözeten bir çabanın karşılığıdır. İnsanlar çok uzun zamandır kaynaklara ulaşmak, yetersizlikle mücadele etmek ve korunma güdüsü gibi duyguların etkisi ile bir şekilde mücadele etmiştir. Bu çaba motivasyon duygusunu da zinde tutmaktadır. Mücadele, beklentilerin karşılanması noktasında bireyi güdüler. Bahsi geçen bu duygu hali esasında cinsiyetler üstüdür. Kadın erkek fark etmeksizin her bireyin zaman zaman bu motivasyona ve güdüye ihtiyacı olmuştur.

Kadınlar arası rekabet ile ilgili olarak mevcut literatür sosyolojik, psikolojik ve evrimsel bakış açısı üzerinden kadın-erkek rekabetini ayrıştırmakta ve farklı dengeler özelinde ilerlediği tezini savunmaktadır. Bu çalışma bahsi geçen tezin Ekşi Sözlük platformundan çekilen veriler ile analiz edilmesi amacına dayanmaktadır. Kadın rekabeti nedir, nasıl oluşur? ve erkek rekabetinden ayrışan yanları var mıdır? soruları çalışmanın çıkış noktasıdır. Kadınlar arası rekabet başlığı altında yapılan yorumlar analize dahil edilmiştir. Ayrıca, bu başlıkla ilişkili alt başlıklar (kadın kadının kurdudur, kadınlarla arkadaş olamayan kadınlar, kadınların birbirine tahammül edememesi, ofisteki kadın rekabet) daha ayrıntılı verilere ulaşmak amacıyla ayrı ayrı incelenmiştir. Toplamda 260 yorum analiz edilmiştir. Veriler, metaforlar, rekabetin nedenleri ve sonuçları şeklinde tablolaştırılmıştır.

Çalışmada toplamda 18 metafora ulaşılmıştır. Metaforlar bir konuyu açıklayıcı olduğu kadar düşündürücü vurguları da içeren benzetmelerdir. Ekşi Sözlük kullanıcıları ana ve alt başlıklarda kadınlar arası rekabeti savaş ve bölünme metaforları üzerinden betimlemişlerdir. Bu çalışmanın da başlığına yansıyan Sisifos sendromu ise, Yunan mitolojisindeki kahramanın bitmez tükenmez çabasına gönderme yapar (Aydınalp, 2020, s. 531). Sisifos, Tanrılar tarafından bir kayayı zirveye çıkarmaya mahkûm edilmiştir. Ancak bu kaya her defasında kendi ağırlığı ile aşağı düşmektedir. Bu yönüyle Sisifos metaforu anlamsızlık duygusuna atıf yapmaktadır.

Kullanıcı yorumlarında kadınlar arası rekabet ataerkillik, içselleştirilen baskı ve içselleştirilen güçsüzlüğe bağlanmıştır. Bu rekabet ataerkil toplum düzeninin yarattığı ilişki ağlarının bir sonucudur. Ve bu düzende mücadele bir denklik meselesidir. Herkes ancak kendi dengi ile mücadele edebilir. Bu sebeple yorumlarda sistemin bu tartışmayı özellikle palazlandırdığı ve bunun kadın dünyasında da karşılık bulduğu verilerine ulaşılmıştır. Bu yönüyle "kadın kadının kurdudur" söyleminde olduğu gibi kadınlar sonucu/sonu olmayan bir yarışa sevk edilmektedirler. Rekabetin kendi cinsine kayması, aşağılama, kendini nesneleştirme[1] içselleştirilen güçsüzlük iken, kendini gizleme, aşağılık duygusu ve güçsüzlük ise içselleştiren baskının duygusal görünümleridir. Kullanıcı yorumlarında kadınların kıskançlık, özgüven eksikliği ya da yetersizlik gibi duygu hallerinin de etkisi ile bu rekabete girdiği varsayılmıştır. Rekabetin dolaylı yollardan verilmesi de bu iki duygu halinin bir sonucudur.

Kadın rekabeti: Neden ve Nasıl?

Mevcut literatür sosyolojik, psikolojik ve evrimsel bakış açısı üzerinden kadın ve erkek rekabetinin değişkenlik gösterdiğini iddia etmektedir (Chesler, 2009; Keuthen, 2005; Tanenbaum, 2006; Campbell, 1999; Campbell, 2004; Maghni ve Afilal, 2023; Puteri, 2013; Richardson ve Brown, 2006; Ingram, 2014; Crowley ve Elster, 2019; Yıldırım ve Demirkol,2023; Constantinescu, 2021; Beauvoir, 2019; Kiner, 2020; Jeelani, 2022; Marcus, 2016; Ersun, 2007; Bearman vd., 2009; Bozkur, 2020; Ayers,2023; Lovering, 2022; Onaylı, 2010). Kadınlar ve erkekler rakip olsalar dahi, oyunun kuralları cinsiyetler özelinde değişkenlik göstermektedir. Kadınlığın biyolojik bir özellik olarak değil de kültürel ve tarihsel olarak kodlanması (Beauvoir, 2019) kadın erkek rekabetindeki ayrışmanın bir nedeni olarak düşünülebilir. Beauvoir, ilgili çalışmasında, kadınların iyi kızlar olmak üzere eğitildiklerini ve erkeklerin ilgisine ve güvenliğine ihtiyaç duyduklarına dair güçlü bir inanç ile büyütüldüklerini özellikle vurgular. Campbell'a göre (1999, s. 214) kültürün eylemlere yüklediği anlam nedeniyle, ataerkil kontrol kadın saldırganlığını erkek saldırganlığından ayrıştırır. Toplumsal kabuller kadınları duygusal denge, fiziksel güç, psikolojik uygunluk, cinsel davranış ve matematik yetenekleri açısından erkeklerin gerisinde olduğuna inandırır (Tanenbaum, 2006, s. 33; Puteri, 2013, s. 11; Keuthen, 2005, ss. 19-22). Genetik yapı, toplumsallaşma ve çevre koşullarının da (Keuthen, 2005, s. 93) etkisi ile, kadınlar kendine yabancılaşır ve baskıya yol açacak ötekileştirmeyi kabul etmeleri yönünde sosyalleşirler (Beauvoir, 2019; Marcus,

[1]Kendini nesneleştirme erkek egemen toplumlarda kadının dezavantajlı statüsünü güçlendiren cinsiyetçi düşüncenin bir anlamda manisfestosudur" (Calogero&Jost, 2011: 13).

2016). Jeelani (2022) bu durumu, sosyalleşilen ortamın bir yan ürünü olarak yorumlamaktadır.

Oğlan çocukları daha küçük yaşlarda birbirine karşıdır ve hiyerarşik düzene önem verirler (Keuthen, 2005, s. 93). Bu nedenle evrimsel olarak kadınlar şef olmak için rekabet etmek zorunda değildir. Onların tek rekabeti en iyi erkeği ele geçirmek için diğer kadınlara karşı mücadele vermektir. Kız çocukları bu tercihin bir sonucu olarak hiyerarşik konumlar için mücadele etmeyi öğrenmemişlerdir. Dahası bu bilgi anneleri tarafından da kızlarına aktarılmamıştır. Yazara göre, kadınlar ön plana çıktıkları vakit diğer kadınların gazabına uğrayacaklarını deneyimle öğrenmişlerdir. Bu nedenle kadınlar arası ilişki, en tepede yer almaktan daha önemlidir. Yazar, kadınlar arası rekabette statü ve konum değil duygusal düzlemde kabul görmenin belirleyici olduğu tezini işlemektedir. Belki de bu sebeple erkek için güç savaşımı kayıp ya da yenilgi iken bu durum kadın için bir yıkımdır. Çünkü kadınlar için ilişkilerde, kabul edilme ve takdir önemlidir (Keuthen, 2005, s. 44).

Campbell'a göre (1999, ss. 211-212) erkek saldırganlığı değerlidir ve erkekler birbirleriyle rekabet etmenin normal hatta arzu edilir olduğunu çok küçük yaştan itibaren öğrenirler (Chesler, 2009, ss. 17-33). Erkekler baskınlık ve kaynaklar için birbirleriyle rekabet ederler ki bu erkeğin üreme başarısını artırır. Erkeklerin hiyerarşileri sağlamlaştırması onların gelişim tarihinin de bir uzantısıdır. Şef belli olunca üst basamak için savaşılmaz. Şef talimat verir, diğerleri uyar. Diğerleri arasında da hiyerarşik bir düzen vardır. Bu nedenle erkekler hiyerarşiyi normal karşılamakta sorun yaşamazlar (Keuthen, 2005, s. 36). Bahsi geçen bu deneyimler erkek çocuklar için çoğu kez doğal yollardan gerçekleşir. Rekabetin spor üzerinden öğrenilmesi bu doğallığı yaratan bir etmen olarak düşünülebilir. Çünkü spor kendi içinde takım çalışması, kararlılık, esneklik, dayanıklılık ve çok çalışma gibi hisleri barındırır. Spor içinde erkekler başarmanın eğlenceli, kaybetmenin çok da küçük düşürücü olmadığını deneyimlerler. Hatta bazı durumlarda rakiplere saygı da gösterilir (Nelson'dan akt. Tanenbaum, 2006, s. 28). Tartışma erkekler için bu nedenle kişisel değildir. Çünkü erkekler dostluk ya da çalışma ilişkisini, fikir ayrılığı nedeni ile riske atmazlar. Cinsiyetçilik bu anlamda hikâyenin çıkış noktası olarak düşünülebilir. Ataerkil sistemde erkekler kadar kadınların da cinsiyetçi değerleri kanıksaması ve bu mirasa sahip çıkması kritik bir detaydır. İçselleştirilmiş cinsiyetçilik (Constantinescu, 2021, ss. 120-128; Maghni ve Afilal, 2023, ss. 80-83; Bozkur, 2020; Jeelani, 2022; Kiner, 2020) kadınların güç, yetenek ve yetkinlik açısından erkeklerin gerisinde olduğu düşüncesinin kadınlar özelinde de kabul görmesidir. Bu kabul nedeni ile güç kazanma amacında olan kadınlar diğer kadınları küçümseyerek onlardan bir anlamda izole olmaktadırlar. Chesler'a göre (2009, ss. 17-33) bu cinsiyetçi tutuma karşı kadınların bağışıklıkları düşüktür. Yazar ilgili çalışmasında (Chesler, 2009, ss. 151-173) bu tutumu farklı başlıklar özelinde irdelemektedir. Ebeveyn ilgisi, ebeveyn ayrımcılığı, kız kardeşler, üremenin başka bir kadın tarafından engelleneceğine dair kaygılar, kaynaklara erişim, başarı gibi farklı nedenlerin bir toplamı olarak kadınlar cinsiyetçi klişeleri içselleştirirler (Campbell, 1999, s. 203; Chesler, 2009, ss. 17-33). Bu cinsiyetçiliğin içselleştirilen güçsüzlük ve baskı şeklinde iki uzantısı da vardır (Bearman vd., 2009, s. 13; Bozkur, 2020, ss. 1981-1982). Kendini gizleme, aşağılık duygusu, güçsüzlük, şiddet korkusu ve kendinden nefret etme (Bozkur, 2020, ss. 1981-1982; Bearman vd., 2009, s. 13) içselleştirilen baskının olağan ruh halleridir. Benlik kaybı, kadınlar arası rekabet, kendini nesneleştirme ve aşağılama ise içselleştirilen güçsüzlüğe gebe olan hallerdir. Farklı görünümlerde karşılık bulan bu cinsiyetçiliğin ilginç örnekleri de mevcuttur. Chesler ilgili çalışmasında (2009, ss. 33-53) bebek kaçırma, çeyiz cinayetleri, yüze asit atma, karnındaki bebeği çalma, kadın cinselliğini kontrol amaçlı düzenlenen ritüeller, namus cinayetleri gibi farklı örnekler üzerinden kadınları bölen cinsiyetçiliğin (Bearman vd., 2009, s. 16) örneklerini vermektedir.

Anne ve kız çocuğu ilişkisi, kadınlar arsası düşmanlık tezine atıf yapan (Chesler, 2009; Tanenbaum, 2006; Ersun, 2007) sosyal psikolojik bir yorumdur. Anne olgusu, Korucu'ya göre (2019, s. 142) insan doğasını şekillendirmeye, seçimlerini belirlemeye ve yaşamını yönetmeye kâdir, karanlık, gizemli ve kutsal bir güçtür. Anne-kız ilişkisi, kadınların hayatlarındaki en karmaşık ve derin bağlardan biridir. Bu bağın bağlılık, karşılıklı bağlılık ve hiyerarşiden kaynaklanan saygı (Onaylı, 2010) şeklinde üç bileşeni vardır. Bu bağ, sevgi, destek, çatışma ve rekabetle dolu olabilir (Chesler, 2009, ss. 113-128). Annenin gençliğini kaybetme korkusu veya kızının daha fazla özgürlüğe sahip olması, annenin kendi hayatındaki memnuniyetsizliği, pişmanlıkları (Chesler, 2009, ss. 113-128) anne kız rekabetini tetikleyen nedenler olarak sıralanabilir. Anneler, bu nedenle kız çocukları için "sonsuz rekabetçi bir kız kardeş" (Chesler, 2009, ss. 17-33) olabilirler. Bu yönüyle kızların anneleri ile çatışması aslında bir yazgıdır (Tanenbaum, 2006, s. 31). Öte yandan kız çocukları erkekliğin temsil ettiklerine (güç, statü, kendini değerli kılma) imrenirler ve bu özelliklere sahip olmayan anne ile özdeşleşmeyi reddederler (Tanenbaum, 2006, s. 31; Chesler, 2009, ss. 17-33). Bu duygu halindeki kız çocukları, bu takıntıyı aşamaz ise, ileride kadınları aşağılama, erkek gibi davranma şeklinde davranış kalıpları geliştirebilirler (Ersun, 2007, s. 13).

Öte yandan bir kadın için diğer kadınlar ya iyilik perisi ya da kötü üvey annedir. Kadınlar çevrelerindeki diğer kadınların tıpkı anneleri gibi merhametli olmalarını beklerler. Bu gerçekleşmediği vakit diğer kadınlar tıpkı masallardaki gibi kötü bir üvey annedir (Chesler, 2009, ss. 17-33). Son olarak kadınlar arası rekabet aile içinde yaşananların yeniden üretilmesi (Houel, 2014'den akt: Maghni ve Afilal, 2023) şeklinde de yorumlanmaktadır. Şöyle ki kadın patronla olan ilişki, çalışanın annesiyle olan ilişkisinin bir stereotipi gibidir. Ergenlik krizinde anne hem çatışılan hem de sevgisi aranan bir öznedir.

Erkeklerin saldırganlığı daha fazla sosyal statü ve özsaygı konularıyla motive olurken, kadınların saldırganlığı statü yerine kaynak kazanmak içindir (Chesler, 2009; Campbell, 2004). Bu nedenle kadın saldırganlığının daha gizli biçimler alma olasılığı yüksektir. Erkekler dünyası için olağan karşılanan rekabetin kadınlar dünyasında ihanet ile kodlanması (Yıldırım ve Demirkol, 2023, s. 48) rekabetin gizli doğası ile ilgilidir denilebilir. Kedi kavgası (Tanenbaum, 2006, s. 17) bu kodlamanın metaforik bir anlatımıdır. 1600'lerin başında kedi, kindar, dedikoducu kadınları küçümsemek için kullanılan bir terimdi. *Kedimsi* ise 1886'da başka bir kadını, kötü niyetle aşağılayan kadınları tanımlamakta kullanılmıştır. 1900'lerin başından itibaren ise *kedi nöbeti* deyimi öfke nöbeti ya da bir kadın ya da çocuğun histeri nöbetine karşılık gelmiştir. Kedi ve kadın sentezi, sanatın farklı dallarında da işlenmiştir. Şöyle ki kediler kadının dişiliğini, tekinsizliğini hatta özgür tarafını ön plana çıkaracak şekilde resmedilmiştir. Türk edebiyatı metinlerinde ise kedi, kadını tamamlayan, kadının özelliklerini çağrıştıran bir sembol olarak öne çıkmıştır. Goya, Manet gibi ressamlar kadınların dişiliğini, özgürlüğünü, karanlık taraflarını kedi resimleriyle vurgulamaya çalışmışlardır (Çağın, 2019, ss. 209-225).

Kadın rekabetinin ihanet olarak görülmesi rekabeti daha gizli saklı bir alana taşımaktadır. Campbell'a göre (2004, s. 22) kadınlar için doğrudan mücadeleye girmek klasik kadın stereotipi ile uyumsuzdur. Kadınlar bu kabul nedeniyle mücadeleyi dolaylı yollardan vermeyi tercih etmektedirler (Richardson ve Brown, 2006, ss. 2493-2495; Campbell, 1999, s. 209; Tanenbaum, 2006, s. 46; Campbell, 2004, s. 18; Ayers, 2023, s. 13; Bozkur, 2020, s. 1983; Chesler, 2009, ss. 17-33; Ingram, 2014, ss. 343-363; Lovering, 2022). Tanenbaum'a göre (2006, s. 46) bu saldırganlık inceliğin arkasına saklanan sosyal bir sabotajdır. Crowley Jack (akt. Tanenbaum, 2006, s. 47), kadınların duygularını açıkça ifade etmediğini belirtir. Jack'e göre kadınlar Rus bebekleri gibi niyetlerini farklı bir formun içine saklar. Asıl duygularını sürpriz içeriği saklayan çekici dış görünümün içine koyarlar. Kadınların bu saldırganlığını maskelemesinin güç eşitsizliği, kadın sosyalleşmesi ve kültürel beklentiler şeklinde üç nedeni vardır. Kadınlar fiziksel ya da toplumsal olarak daha güçlü birisine karşı durduğunda fiziksel, ekonomik ve duygusal bir misillemeye uğramaktan çekinir. Çünkü erkek sosyalleşmesinde fiziksel saldırı izni varken kadınlara doğrudan saldırganlıktan kaçınması öğretilir. Ve kadınlar saldırgan görünmemek için saldırganlıklarını maskeler. Bu maskeleme Chesler'a göre (2009, ss. 17-33) zorbalık, dedikodu, iftira, ad takma, hakaret etme, alay etme, dışlama, kötü hikayeler anlatma, görmezden gelmek, sırlarını üçüncü kişiye aktarmak ve utandırarak gücünü dolaylı olarak gösterme şeklindedir.

Dolaylı saldırganlık sosyal ve ilişkisel saldırganlık olarak da karşılık bulmaktadır (Kızıldağ, 2018; Campbell, 2004, s. 22; Chesler, 2009; Tanenbaum, 2006, s. 14; Bjorkqvist vd., 1992; Marcus, 2016; Ingram, 2014). Sosyal ilişkilerin manipülasyonu, erkeğin doğrudan rekabetine karşılık kadının diplomatik olması, eril düşünme modeli başarıya odaklanırken dişil düşünme modelinin uyumu hedeflemesi gibi nedenlere bağlı olarak kadınların savaş alanları daha psikolojik reflekslere göre ilerler. Ve bu rekabet bireyi dolaylı olarak aşağı çekerek kazanmayı içerir (Crowley ve Elster, 2019). Dolaylı yollardan gösterilen saldırganlık genişletilmiş bir hakimiyet hiyerarşisi yaratır ve sosyal üstünlük duygusunu besler (Ingram, 2014, ss. 347-353). Marcus'a göre (2016) bu hisler, kadınların küçük, kirli sırrıdır.

Yöntem

Bu çalışmada, içerik analizi ve eleştirel söylem analizi yöntemleri kullanılmıştır. Van Dijk'e göre (Solak, 2011, s. 3) eleştirel söylem analizi, yazılı veriyi kültürel bir olgu olarak ele alır ve söylemin arkasında yer alan güç ilişkilerini, kimlikleri ve değerleri dilsel kurgunun temel bileşenleri olarak değerlendirir. Bu bağlamda, eleştirel söylem analizi, incelenen konunun toplumsal bağlamla nasıl bir ilişki içinde olduğunu sorgular (Günay, 2013). İçeriğin üretildiği bağlam, anlamın doğru şekilde çözümlenebilmesi açısından büyük önem taşır. Dedeoğlu'na göre (2013), toplumsal ve ekonomik koşullar, içerikte yer alan anlamların ön plana çıkmasını sağlayan kritik etmenlerdir. İçerik analizi ise basılı ya da görsel materyallerin belirli kategoriler altında sınıflandırılmasını ve tematik analizini temel alır (Saban, 2009; Yıldırım ve Şimşek, 2008; Yaman ve Irmak, 2014). Bu yöntem, nitel bulgulardan nicel genellemelere uzanan bir yorum biçimi sunar (Gökçe, 2006). Ayrıca, yazılı ve sözlü anlatımların

temel bileşenlerinin sıklığını tespit etmeye yönelik bir işlevi de vardır (Alanka, 2024). Böylelikle geniş bir veri yığını, okuyucunun anlayabileceği bir şekilde düzenlenip sadeleştirilir.

Ekşi Sözlük, farklı türde içeriklerin paylaşıldığı ve geniş bir kullanıcı kitlesine hitap eden kamusal bir alan olarak değerlendirilebilir. Gürel ve Yakın'a göre (2007, s. 203) bu platform; bilgi, deneyim, gözlem, espri, anket ve yorum gibi çeşitli beklentilerin şekillendirdiği bir çevrim içi ortamdır. Aynı zamanda, doğruluk kavramının ne denli değişken olabileceğini gözler önüne seren bir mecra niteliği taşır (Gürel ve Yakın, 2007, s. 217). Platform, sınırları kesin çizgilerle belirlenmemiş geniş bir düşünce alanı sunmaktadır. Kullanıcıların çoğu takma isimler kullanarak içerik üretmekte ve gerçek kimliklerini gizli tutmaktadır. Bu durum, platformdaki içeriklerin demografik analizini zorlaştırmaktadır. Özellikle cinsiyet analizi yapmak oldukça güçtür; çünkü kullanıcıların kimlik bilgileri açıkça belirtilmemektedir. Bununla birlikte, Şencan ve Kalkan (2019, ss. 16-19) tarafından hazırlanan bir rapora göre, Ekşi Sözlük ağırlıklı olarak 20-29 ve 30-39 yaş aralığındaki bireyler tarafından kullanılmaktadır. Bu çalışma özelinde, analizi yapılan yorumların bu yaş grubunda yer alan bireyler tarafından yapıldığı varsayılmıştır.

Bu araştırmada kullanılan veriler, Ekşi Sözlük platformundan elde edilmiştir. Platformun tercih edilme sebebi, bireylerin deneyim ve düşüncelerini özgürce paylaşabilmesiyle ilgilidir. Yorumlar, ele alınan konu hakkında fikir vermekle birlikte, kesin bir yargıya varmayı amaçlamamaktadır. Araştırmanın veri seti, "***Kadınlar arası rekabet***" başlığında yer alan yorumlardan oluşmaktadır. Ayrıca, bu başlık altında konuyla doğrudan ilişkili olan "***Kadın kadının kurdudur", "Kadınlarla arkadaş olamayan kadınlar", "Kadınların birbirine tahammül edememesi" ve "Ofisteki kadın rekabeti***" gibi başlıklar da değerlendirmeye alınmıştır. Araştırma kapsamında toplamda 260 paylaşımına ulaşılmış olup, bütün veriler incelemeye dahil edilmiştir. Tüm paylaşımlar incelendikten sonra, benzer içerikler aynı başlık altında toplanarak analiz edilmiştir. Yorumların özgün halleri korunmuş, herhangi bir değişiklik ya da düzeltme yapılmamıştır. Yorumlar deşifre edilerek belirli temalar altında sınıflandırılmıştır. Elde edilen veri yığını, metaforlar, kadın rekabetinin nedenleri, rekabetin sonuçları şeklinde üç temel tabloda özetlenmiştir[2]. Tüm veriler, kavramsal çerçeve doğrultusunda değerlendirilerek yorumlanmıştır. Bu çalışma etik kurul izni ve katılımcı onamı gerektirmemektedir.

Bulgular

Kadınlar Arası Rekabet: Metaforlar

Ekşi Sözlük kullanıcılarının "kadınlar arası rekabet" paylaşımlarından çıkan sonuçlar üç tabloda özetlenmiştir. Analizi yapılan 260 paylaşım metaforlar, nedenler ve sonuçlar şeklinde kategorize edilmiştir. Kadınlar arası rekabetin metaforik anlatımda (Tablo 1) "***savaş***" vurgusu özellikle öne çıkmaktadır. Kullanıcı yorumlarında kadınlar arası rekabet, yaşamın savaş olarak algılandığı eski zamanlardan kalan bir içgüdü şeklinde değerlendirilmiştir. Bu ele alışın öne çıkan metaforları ise bacılık husumeti, cat fight (kedi savaşı) avlanması gereken et, psikolojik savaş, soğuk savaş, östrojen savaşı, ilkel savaş, gerilim filmi, şiddet içeren oyun, arketipe kadar inen bir dürtü, pembe taciz, Guelph'ler ve Ghibelline'ler'dir. Guelph'ler ve Ghibelline'ler papalık yanlısı Guelfler ile Alman (Kutsal Roma) imparatorlarına sempati duyan Ghibellinler arasındaki bölünmenin tarihsel hikayesidir. Bu yönüyle kadınlar arasında büyük bir güç mücadelesine atıfla şiddetli bir bölünmenin varlığına işaret edilmektedir denilebilir. Bu bölünmenin görünümleri ise şiddet, ilkellik, psikolojik mücadele, kadınlığa vurgu yapan östrojen, korku salması anlamında gerilim duygusu, iki süper gücün mücadelesi özelinde soğuk savaş benzetmelerine dayanmaktadır. Tavşan uykusu metaforu ile kadınlar arası rekabetin temkinli ve paranoyak olması durumuna atıf yapılmaktadır. Bu ele alışta rekabetin kadınlar dünyasında ihtiyatlı ve ölçülü şekilde yaşandığı varsayılmaktadır. Kadınlar bu yönüyle davranışlarında ölçüyü ve önlemi elden bırakmadan mücadele ederler. Bu mücadele bir yönüyle de güvensizlik ve şüphe duygularına da gebedir. Bu duygu hali nedeniyle, kadınlar sürekli tetikte olacak şekilde hareket ederler. Sisifos metaforu ise tamamlanamayacak bir görevin karşılığıdır. Sisifos Yunan mitolojisinde sonsuza kadar büyük bir kayayı bir tepenin en yüksek noktasına yuvarlamaya mahkûm edilmiş bir kraldır. Bu yönüyle kadın rekabeti, zor ve büyük bir cezalandırmanın karşılığı olarak imkansıza yakındır.

[2] Tablolar yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 1.
Kadınlar Arası Rekabet: Metaforlar

Başlık	Metaforlar
Kadınlar Arası Rekabet	• Cat Fight (Kedi savaşı) • Tavşan uykusu[3] • Sisifos[4]. • Guelph'ler ve Ghibelline'ler[5] • Bacılık husumeti • Duygusal beslenme • Avlanması gereken et • Psikolojik savaş • Soğuk savaş. • Östrojen savaşı • İlkel savaş • Gerilim filmi • Arketipe kadar inen bir dürtü. • Şiddet içeren oyun. • İyileşmeyen yara • Kezban geni[6]. • Ego sarhoşluğu • Pembe taciz

Kadın rekabeti konusunda Ekşi Sözlük platformunda yapılan yorumlarda öne çıkan metaforlar, kadınlar arası rekabetin toplumsal, kültürel ve duygusal bir içeriğe sahip olduğunu göstermektedir. Metaforların her biri, kadınlar arası ilişkinin karmaşıklığını bir yönüyle gözler önüne sermektedir. Cat fight (Kedi Savaşı) bu ilişkiyi küçümseyen bir yorumdur. Rekabet çoğu kez ciddiye alınmaz ve seyirlik bir mesele olarak ele alınır. Ayrıca kedi savaşı küçük çaplı olup, zarar verme potansiyeli düşük bir çatışmadır. Bu yönüyle çatışma yüzeyseldir. İkinci bir metafor olan tavşan uykusu ise yüzeyde pasif olan çatışmanın derinliği olduğuna atıf yapmaktadır. Bu çatışma görünüşte barışçıldır; ancak büyük bir gerilime gebedir. Öte yandan, rekabetin gizli yaşandığına da vurgu yapar. Çatışma tam olarak ifade edilmez, örtük bir şekilde yaşanır. Bu çalışmanın başlığına da yansıyan Sisifos metaforu ise rekabetin bitmeyen bir döngü olduğundan hareketle, sonuçsuz bir mücadele olduğunu vurgulamaktadır. Rekabet bazen çıkmaz, bazen de sonsuz bir çabanın karşılığıdır. Ayrıca bu metafor, ataerkinin kadınları birbirine rakip olarak konumlandırmasından hareketle, kolektif bir gücü zayıflatma stratejisi olarak da okunabilir. Guelph'ler ve Ghibelline'ler metaforu ise iki büyük siyasi grubun çatışmasına vurgu yapmaktadır. Çatışma bu yönüyle bireysel değil,

[3] Uyku-uyanıklık arası, tam uyanmadan önceki ve aynı zamanda, uykuya dalmadan önceki yarı uyku hali olup, ayırt edici özellikleri, beyindeki neo-korteks tabakalarının etkin olmaması, yani duyu organlarından bilgi gelmemesi ve beynin alfa dalgaları yayınlamasıdır. Temkinli ve paranoyak uyku halidir.https://tr.wikipedia.org/wiki/Uyku-uyanıklık_arası#:~:text=Halk%20arasında%20tavşan%20uykusu%20olarak,yapay%20olarak%20da%20oluşturulabilir.

[4]Cartwright, M. (2016). Sisifos, Çev. Esra Nur Dede, https://www.worldhistory.org/trans/tr/1-13620/sisifos/#:~:text=Tanım&text=Sisifos%20(Sisyphos)%2C%20Korint%20kralı,hak%20ettiği%20cezayı%20sonunda%20bulmuştur.
Sisifos (Sisyphos), Korint kralı olarak, genel hileleri ve iki kez ölümü aldatmasıyla ünlü Yunan mitolojisinden bir figürdür. Zeus ona Hadesin derinliklerinde bir kayayı sonsuza dek bir tepeye yuvarlama cezasını verdiğinde hak ettiği cezayı sonunda bulmuştur. Isthmian Oyunları'nın kurucusu ve Bellerophon'un büyükbabası olan Sisifos günümüzde, en iyi şeylerin doğal düzenini önemsemeye ve insanlığın üzücü ama kaçınılmaz ölümlülüğünden kaçınmaya çalışanların aptallığının dokunaklı bir sembolü olarak hatırlanır. Sisifik sıfatı, asla tamamlanamayacak bir görevi ifade eder.

[5] Guelf ve Ghibelline. Papalık yanlısı Guelfler ile Alman (Kutsal Roma) imparatorlarına sempati duyan Ghibellinler arasındaki bölünme. Erişim adresi: https://www-britannica-com.translate.goog/event/Guelf-and-Ghibelline

[6] Kezban ismi sözlüklerde ve birçok yerde ev hanımı anlamına gelmektedir. Farsça bir kelimedir. Ked-bânû kelimesinin Türkçeleşmiş şeklidir. Kezban ismi İslam dininde "tükezziban" ile karıştırılmaktadır. Bu sebeple ismin anlamı yanlış anlaşılmaktadır. Kezban ismi Farsçadan "Kedban" kelimesinden türemiştir. "Kedban" kelimesi Türkçe karşılığı ev hanımı manasına gelmektedir. https://www.hurriyet.com.tr/aile/kezban-isminin-anlami-nedir-kezban-ne-demek-41461185

tarihsel ve ideolojik bir görünüme sahiptir. Bu bakımdan kadın rekabeti uzun süreli ve şiddet içeren bir boyuta sahiptir. Bacı sözcüğü, kadın ilişkilerinde güçlü bir dayanışmanın ifadesidir. Bacılık husumeti ise bu dayanışma ya da ittifakın yüzeysel ve kırılgan olduğunu ima eder. Bu metafor, aynı zamanda samimiyetin sorgulanması şeklinde de okunabilir. Duygusal beslenme**,** kadınların yarışma duygusunun duygusal üstünlük ile ilgili olduğuna yöneliktir. Bu tercih, bir yönüyle psikolojik kontrol sağlamanın da bir yolu olabilir. Avlanması gereken et metaforu ise çatışmanın "av", yani bir kazançla ilişkilendirilmesini temsil eder. Psikolojik savaş, çatışmanın görünmez bir şekilde yaşandığına vurgu yapar. Bu metafor, çatışmanın stratejik ve sessiz bir içeriğe sahip olduğu şeklinde yorumlanabilir. Bir diğer savaş metaforu olan soğuk savaş ise**,** siyaset biliminden alınmış bir kavram olarak, açık rekabet yerine pasif-agresif tutumlara yöneliktir. Bu tür koşullarda açık bir çatışmadan çok, devam eden sürekli bir gerginlik durumu vardır. Çatışmayı hormonlar gibi biyolojik kavramlara indirgeyen metafor olan Östrojen savaşı, rekabetin "doğal" görünmesini sağlayan bir anlatım sunar. İlkel savaş benzetmesi ise kadın rekabetini medeniyet öncesi bir dönemin koşullarında ele alır. Bu anlayışa göre kadınlar, uyumsuz ya da kontrol edilemeyen duyguların ve dürtülerin güdümündedir. Temel amaç ise kaynaklara sahip olmaktır. Negatif içeriğe sahip bir diğer metafor gerilim filmidir. Bu benzetmeye göre kadın ilişkileri, beklenmedik bir çatışma ve tehlike potansiyeli taşır. Bu potansiyel ise beklenmedik olaylara gebedir. Şiddet içeren oyun, rekabetin oyun gibi kurgulandığını ancak şiddete dönüşme riski de taşıdığını ifade eder. Kezban geni ise**,** küçümseyici bir içeriğe sahiptir. Bu söylem, önyargı, küçümseme ve stereotipleştirme gibi duygu durumlarını da beraberinde getirir. "Gen" ifadesiyle, bu tutumun değişmez ve doğuştan gelen bir "eksiklik" ya da "hastalık" olduğu ima edilir. Kadın ilişkilerini çatışma anlamında tetikleyen nedenlerin toplamı ise iyileşmeyen bir yara metaforunda somutlaşır. Bu benzetmeyle, çatışmaların kalıcı hasarlar bırakabileceği, izlerinin uzun süre silinmeyeceği anlatılır. Sonuç olarak**,** bu metaforlar, kadınlar arası rekabetin çok boyutlu bir kavram olduğuna işaret etmektedir. Rekabet, sadece kişisel değil, toplumsal, psikolojik ve kültürel yönleriyle de değerlendirilmesi gereken derinlikli bir olgudur.

Ataerkil toplum yapısı, kadınları birbirine rakip olarak konumlandırmaktadır, zira sistem kadının kimliğini ve toplum statüsünü erkek üzerinden tanımlamaktadır. Bu bağlamda kadınlar arasındaki dayanışma yerini rekabetin teşvik edilmesi mevcut toplumsal yapının devamlılığı açısından daha kabul edilebilir bir norm haline gelmektedir. Östrojen savaşı, kezban geni, bacılık husumeti gibi metaforların tümünde rekabet biyolojik faktörlere dayandırılmakta olup, doğal ve kaçınılmazdır. Östrojen ve gen vurgusu rekabetin özellikle bu yönüne bir atıftır. Rekabeti gen ve hormon ile açıklamak toplumsal faktörlerin göz ardı edilmesine neden olur. Bacılık husumeti de özellikle Osmanlı dönemindeki kadınlar arasındaki rekabeti simgeleyen bir metafordur. Bilindiği üzere kadınlar haremde, erkeklerin tanımladığı güç alanları içinde mücadele etmek durumunda kalmışlardır. Diyebiliriz ki kendi aralarındaki ilişkide ortaya çıkan bu tablo nedeniyle rekabet içselleştirilmiş olabilir. Bu durum yalnızca kadınlar arası rekabetin sürekliliğini sağlamakla kalmayıp ataerkil sistemin de yeniden üretilmesine zemin hazırlamaktadır. Sisifos sendromu bu yönüyle rekabetin bitmek bilmeyen sürekli tekrar eden bir döngü olduğunu betimlemektedir. Bu yaklaşıma göre, kadınlar tıpkı Sisifos'un her seferinde kayayı zirveye taşıyıp yeniden aşağıya düşürmesi gibi, sürekli tekrarlanan ve sonuçsuz kalan bir rekabet döngüsüne hapsedilmektedir. Guelph'ler ve Ghibelline'ler de benzer şekilde rekabetin tarihsel kökenine atıfla, rekabetin bir bölünme yaratma mekanizması olarak işlediğini göstermektedir. Avlanması gereken et, psikolojik savaş ve soğuk savaş benzetmeleri ise sınırlı kaynakların paylaşımına yöneliktir. Meslek hayatı ve kapitalist sistem sadece kadınlar değil erkekler arasında da rekabet duygusunu teşvik etmektedir. Ancak görüldüğü üzere sınırlı kaynakların paylaşımında kadınlar büyük bir savaşın içinde konumlandırılmaktadırlar. Avlanması gereken et kaynakların sınırlı olduğu ve kadınların sadece bu sınırlı kaynaklar için mücadele etmek zorunda kaldığını gösterir. Bu rekabet kadın için bir anlamda hayatta kalma mücadelesidir de. Psikolojik savaş bu mücadelenin duygusal bir savaş olduğunu vurgulamaktadır. Soğuk savaş ifadesi sınırlı kaynakların içinde duygusal refleksler ile verilen mücadelenin açık değil gizli, stratejik bir dizi taktikle ilerlediğini vurguluyor. Kadınlar arası rekabetin mevcut yapı tarafından bilerek yönlendirilmesi, böl ve yönet taktiğinin etkili bir araç haline gelmesine neden olmakta ve bireylerin bu düşünceyi içselleştirmesini sağlamaktadır. Gerilim filmi, şiddet içeren oyun gibi metaforlar ise medyanın yan etkisi olarak düşünülebilir. Şöyle ki medyada erkek rekabeti gücün bir yansıması iken kadın rekabeti dramatiktir ve bir güçsüzlük edimidir. Duygusal beslenme, ego sarhoşluğu ve iyileşmeyen yara benzetmeleri de bireysel ve psikolojik dinamiklere atıf yapmaktadır. Rekabet kadınlar için bir tatmin aracıdır. Kadın üstünlük duygusunu beslemelidir ki bu kimi zaman geçmiş deneyimlerden de beslenebilir. Bu sebeple bu yaranın iyileşmesi pek beklenmez. Diyebiliriz ki kadınlar arası rekabet bu ele alışlara bağlı olarak dışsal bir otoritenin yönlendirmesi ile sürdürülmektedir.

Kadınlar Arası Rekabet: Nedenler

Kadın rekabetini tetikleyen nedenler (Tablo 2) kullanıcı yorumlarında toplumsal, psikolojik ve biyolojik faktörler, toplumsal cinsiyet rolleri, ataerkil yapı ve medya temsilleri özelinde yoğunlaşmıştır.

Tablo 2.

Kadınlar Arası Rekabet: Nedenler

Tema	Nedenler
Toplumsal faktörler	• Kadınları böl ve yönet stratejisi • Kadınlar sınıflı toplumlarda, geri bıraktırıldığı için, erkekler ile rekabet edebilmek için önce hemcinsi ile rekabet ederek öne çıkmaya zorlanmıştır • Erkekler cemaatinin sebep olduğu evrensel durum • Var olan düzenin devamlılığının sigortası • Palavra: Erkeklerin kadınların birlik olmasını engellemek için uydurduğu, kadınların da inandığı düşünce
Ataerkil yapı	• Var olan güç dağılımında kadının, pastadan küçük de olsa pay almak için erkekle girmek zorunda kaldığı mücadelede, doğrulayıcı hareketlere girmesi • Bir kadının başarısı diğer kadının başarısızlığı oluyor • İş hayatında rekabeti kadınların bilmemesi • Kendilerini aşağı kasttan görüp, erkeklerle rekabette pes edip, rakip olarak hemcinslerini görmek • Erkek şövenist ve cinsiyetçi bakış açısı • Öğretilen bir değerdir
Toplumsal cinsiyet rolleri	• Güzellik, çekicilik, kıskançlık • Güzellik, zekâ ya da üstün bir yönü ile ilgi çekmek • Diş bilemek, diş göstermek • Yıldız olma çabası • Kadınların asıl korktukları şey güçleridir ve bu güçle ne yapacağını bilememe halidir. • Kadınlardan değil kadınlıktan hoşlanmama • Kendinden üstün kadınlar • Herkes kendi dengiyle düşmandır. Kadın kadınla, erkek erkekle, zengin zenginle, fakir fakirle
Psikolojik faktörler	• Özgüven azlığı • Yetersizlik duygusu • Aşağılık kompleksi • Kadınların, kendilerine olan güvenlerini tazelemek için başka kadınları kullanma eğilimi vardır • Kadınların, kendilerinde tespit ettikleri eksiklikleri ortaya çıkarabilir kaygısıyla başka kadınlardan uzak durma içgüdüsü • Sevgisizlik, ilgisizlik • İlişkileri önyargılar ile kategorize etme acizliği • İç dünyasındaki arayışın yakarışı • Hayattaki hatalar ile yüzleşmemek için yapılır • Son sözü söyleme merakı • Kadınlardaki sürü psikolojisinin yan etkisi (taklit ve birey olamama) • Kadınların erkekler gibi düşünmemesi.

Tablo 2 ***Kadınlar Arası Rekabet: Nedenler (Devamı)***

	• Histeri: İçindeki söylenemeyeni, çaresiz kifayetsizliği ve zorunlu benzeşmeyi barındırır • Kıskançlık, heves, içgüdü, iradesizlik. • Bilinç eksikliği
Biyolojik faktörler	• Kadının biyolojik tehlikede olması. Üreme yetisini kaybedecek olan kadın diğer kadına acı yaşatmak ister. Bu doğa düzenidir. Erkek için bu tehlike yoktur • Gen kaynaklıdır • Y kromozomu eksikliğinden kaynaklıdır. • İnsan neslinin devam edebilmesi için gereklidir. "Tanrı kadınlara hemcinslerini kıskanma ve gizli düşmanlık huyu vermiştir ki insan nesli devam edebilsin" (Jose Saramago) • Bir dişinin başka bir soyun dişisine duyduğu güvensizlik • Yaşamın savaş olarak algılandığı eski zamanlardan kalan bir içgüdü • Kadınların, kendilerinde tespit ettikleri eksiklikleri ortaya çıkarabilir kaygısıyla başka kadınlardan uzak durma içgüdüsü
Medya temsilleri	• Kadınlar arasındaki rekabetin medya tarafından beslenmesi • Kadınların birbirini kıskanması ve düşman olarak gösterilmesi • Erkekler için savaşan kadın figürü • Lezbiyen mottosu

Toplumsal faktörler ve ataerkil yapı temasında öne çıkan yorumlar göstermektedir ki kadın rekabeti sistem tarafından bilerek teşvik edilmektedir. Rekabet, yapı için kadınları bölmenin ve bir anlamda onları yönetmenin bir taktiğidir. Meslek hayatında kadının bir erkekle değil başka bir kadınla rekabet etmeye zorlanması, medyada kadının ihanet hikayeleri üzerinden temsil edilmesi (kadının yine en büyük düşmanı başka bir kadındır ve anneliğin kadın için bir yarış olarak sunulması şeklinde örnekler verilebilir. Tarih boyunca erkekler dayanışma duygusu ile hareket ederken kadının şüphe duygusuna yönelmesi erkekler cematinin yol açtığı evrensel bir durum olarak yorumlanmıştır. Öte yandan kadınların birbirine düşman olduğu yönündeki kabuller (kadın kadının kurdudur, kadınlara güvenilmez vb) erkeklerin kadınlar arası işbirliğini zayıflatmak adına yürüttükleri ideolojik bir aygıt olarak değerlendirilmiştir. Bu ideoloji var olan düzenin bir sigortası olup, erkekler tarafından bir şekilde hep desteklenmiştir.

Güzellik, çekicilik (Campbell, 2004, s. 19; Keuthen, 2005, s. 40; Cevher ve Öztürk, 2015, ss. 860-876; Rivera, 2022; Chesler, 2019, ss. 83-93) ve kıskançlık (Martinek, 2023; Maghni ve Afilal, 2023, s. 81; Keuthen, 2005, s. 41) kadın rekabetini tetikleyen değişkenlerdir. Çekicilik kadın rekabetinin para birimidir tezini işleyen Campbell'a göre (2004, s. 19) kadınlar özelinde güzel olmak ayırt edici bir özelliktir. Bu özelliğe sahip olan kadınların sayısı ise azdır. Bu sebeple güzellik bir denetleme gücüne sahiptir. Tanenbaum (2006, ss. 63-66) ilgili çalışmasında güzelliği nedeniyle bazı kadınların şanslı olduğunu belirtmektedir. Kullanıcı yorumlarında da kadınların güzellik ve çekicilik üzerinden rekabete girdikleri belirtilmektedir. Bu yorum özellikle de ofis ortamında çalışan kadınlar özelinde yoğunlaşmaktadır. Çekicilik sadece görsellik özelinde değil zekâ ya da üstün bir yön ile de öne çıkabilmektedir. Kadın rekabetinin sistem tarafından teşvik edilmesi kıskançlık, aşağılık kompleksi ve yetersizlik duygusu gibi psikolojik durumların arka planında yatan toplumsal kabulleri düşündürmektedir. Kadınlar rol ve statüleri, güzellik, zekâ ya da başarı gibi alanlarda kendini kanıtlama baskısı yaşarlar. Bu durum kadınların birbirlerini bir ölçüm aracı olarak kullanmasına yol açıyor denilebilir. Öte yandan güçlü kadın imajı toplum tarafından hep bir denetim altında tutulmuştur. Güçlü ya da becerikli bir kadının erkek şeklinde imajize edilmesi (erkek fatma, erkek gibi kadın) ya da başarının şans faktörü ile açıklanması toplumsal denetim mekanizmalarının yansımalarıdır. Kadınların yeterince güzel ya da yeterince başarılı şeklinde yeterlilik testlerine maruz bırakılması tablodaki psikolojik duygu durumlarının bir nedeni olarak düşünlebilir.

Örneğin iş yaşamında erkek ile aynı bilgi ve beceriye sahip olmasına rağmen güven duygusunu daha pasif bir şekilde yaşayabilmektedirler. Benzer şekilde sosyal mediya motivasyonları açısından bir kadının belli konudaki ölçütü yine başka bir kadındır. Güzellik, annelik, gibi farklı özelikler ve roller hep başka kadınlar üzerinden tanımlanmakta ve kendi doğal seyrinde ilerlememektedir. Toplum kadınları sahip oldukları rollerde sürekli denetlemekte ve başka kadınlar üzerinden başarı ölçütlerini belirlemektedir. Bu durum haliyle kadının yetersiz, bilinçsiz, özgüvensiz ya da kıskanç olması gibi psikolojik bir duygu setini yaratmaktadır.

Yorumlarda en fazla öne çıkan saptamalardan biri biyolojik kabullerdir. Genetik faktörler ve Y kromozomu gibi biyolojik argümanlara dayalı kabuller konuyu toplumsal ve kültürel dinamiklerden uzaklaştırmakta ve çözümsüz bir çerçeveye yerleştirmektedir. Mevcut durum doğal bir düzendir ve değişmesi de pek olası değildir. Öyle ki neslin devam etmesi de bu düşüncenin içine yerleştirilmektedir. Hatta İlahi gücün neslin devamı için kadına gizli düşmanlık duygularını özellikle verdiği şeklinde yorumlar mevcuttur. Bu yorumlar toplumsal cinsiyet rollerindeki sabit bakış açısını da tetiklemektedir. Toplumsal düzenin kalıcı ve değişmez kabul edilmesi kadınlara atfedilen rollerin de değişmesini ve sorgulanmasını büyük ölçüde sınırlandırmaktadır. Bu bağlamda değişime kapalı bir yapıda kadınların kendilerine tanımlanan cinsiyet roller özelinde davranmaları beklenir. Kadınların özellikle de güzellik, çekicilik, yıldız olma gibi konularda birbiri ile rekabet etmesi sistemin kadınları değerli kılmak adına bu sıfatlara aşırı bir anlam yüklemesi olarak yorumlanabilir. Medyada öne çıkan temsiller doğal olarak kodlanan bir süreci yeniden üretmektedir. Kadının kadına güvenmemesi gerektiği yönündeki anlatılar dizi, film ya da reklamlar üzerinden sürekli işlenmektedir. Erkek için savaşan kadınlar, kadınlara düşmanlığın doğallığı, güçlü kadınların hep yalnız olduğu yönündeki senaryolar bahsi geçen rekabetin medyadaki yansımalarıdır. Ünlü kadınların çatışmaları, kadın siyasetçilerin kıyaslanması, kadın sporcular arasındaki rekabet ya da kadın şarkıcıların birbirine rakip olarak gösterilmesi bu kabulleri dijital mecrada destekleyen örneklerdir. Ve bu örnekler tıpkı biyolojik bakış açısı gibi rekabeti olağanlaştırmaktadır.

Sonuç olarak kadın rekabeti var olan düzenin devamlılığının sigortasıdır. "***Tanrı kadınlara hemcinslerini kıskanma ve gizli düşmanlık huyu vermiştir ki insan nesli devam edebilsin***" (Jose Saramago) alıntısı ile bu düşünce temellendirilmektedir. Bu yönüyle rekabet bir erkek stratejisidir. Kadınları böl ve yönet stratejisi olarak kadın rekabeti, erkekler tarafından özellikle palazlandırılmaktadır. Kullanıcılara göre, kadın rekabeti erkeklerin kadınların birlik olmasını engellemek için uydurduğu ve kadınların da süreç içinde inandığı bir düşüncedir. Erkeklerin feminizme mesafeli olmasının bir nedeni de bu stratejidir. Bütün bu süreç cinsiyetçi sosyalleşme (Martinek, 2023) sürecinde öğrenilmekte ve gelecek nesillere aktarılmaktadır. Kadın rekabetini genlere bağlama ya da Y kromozomu eksikliği ile açıklama bu aktarımın bir sonucudur. Ekşi Sözlük kullanıcıları bu durumu kadınlardaki sürü psikolojisinin bir yan etkisi şeklinde yorumlamışlardır. Kadınların birey olamaması ve taklit etmeleri sürü psikolojisi yorumlarının düşünsel alt yapısıdır.

Kadınlar Arası Rekabet: Sonuçlar

Ataerkil sistem kadın erkek rekabetini ayrıştırmaktadır. Bu ayrıştırma kadın rekabetine yönelik farklı sonuçlar da çıkarmaktadır (Tablo 3). Öte yandan kadınların erkeklerle rekabet etmeleri güvenlik kaygıları nedeni ile engellenmiştir (Crowley ve Elster 2019; Bozkır, 2020, s. 2006). Çünkü erkekler güçlüdür ve rakip olarak görülmezler (Tanenbaum, 2006, s. 3). Kadınlar dünyasında rekabet, ihanet ile kodlanmaktadır. Bu kodlama nedeniyle, yorumlarda da görüldüğü üzere kadınların dolaylı saldırganlık stratejilerine sıklıkla başvurduğu belirtilmiştir. Dolaylı saldırganlığı yaratan sebeplerden birisi kullanıcılara göre kadınların erkekler gibi düşünmemesi ve iş hayatında rekabeti kadınların bilmemesidir. Tanenbaum (2006, s. 56) ilgili çalışmasında kadınlar arasında rekabet değil çözümlenmemiş bir rekabetin varlığına özellikle dikkat çekiyor. Oğlan çocukları çok küçük yaşlardan itibaren hiyerarşik ilişkinin doğasını deneyimlemekte ve zihinsel olarak bunu kodlamaktadırlar.

Tablo 3.
Kadınlar Arası Rekabet: Sonuçlar

Tema	Sonuçlar
Gizli Rekabet ve Sonuçları	Rekabetin gizli yapılması iş birliğini ve kadın dayanışmasını engeller. Kadınların birbirine güvenmesini zorlaştırır. Arkadaş edinmenin önünde engeldir. Kadını yalnızlaştırarak erkek egemen topluma hizmet eder. Organize olmayı engeller.
Toplumsal Cinsiyet Rolleri ve Seçilme Zorunluluğu	Kadın kadının kurdu yapılmıştır. Kadının işyerinde erkeklere rağmen tercih edilmesi olanağı çok zayıftır. Kadının bu olanağı zorlaması için ilk önce kadınlar arasında öne çıkması gerekir. Bu sanat, bilim, politika hepsi için geçerlidir. Kadın, seçen değil seçilendir. Bu nedenle diğer kadınlardan farklı olduğunu kanıtlamak zorundadır. Sanat, bilim ve politika gibi alanlarda kadınların öne çıkabilmesi için önce hemcinsleriyle rekabet etmeleri gerekir. Kadınların işyerinde erkeklere rağmen tercih edilme şansı çok zayıftır.
Kadın Rekabetinin Yeniden Üretimi	Rekabetin genetik nedenlere bağlanması, kadınları birbirini eleştirmekten alıkoymaktadır. Eleştirinin olmadığı yerde rekabet kendini sürekli yeniler ve yeniden üretilir. Bu durum, kadınlar arası dayanışmanın önündeki en büyük engellerden biridir.
Kadının Sürekli Tehdit Altında Hissetmesi	Açık bir rekabet ortamında kadınlar, sürekli olarak daha iyi sunum yapan başka kadınlar tarafından tehdit altında hisseder. Kadın, her an ikame edilebilir biri olarak konumlandırılır. Güvensizlik ve kıyaslama duygusu, kadınlar arasında samimi ilişkilerin oluşmasını engeller.
Kadın Dostluğu ve Rekabet	Aynı sosyal statüye sahip kadınlar dost olamaz; rekabet kaçınılmaz hale gelir. İki erkek rekabet ederken bile dost olabilirken, kadınlar için bu durum geçerli değildir. Kadınlar arasındaki ilişkiler genellikle dolaylı ve örtük bir rekabete dayalıdır.
Dedikodu ve Manipülasyon	Kadınlar arasındaki rekabetin bir yansıması olarak dedikodu ve iftira mekanizmaları devreye girer. Rekabet, kadınları doğrudan mücadele etmek yerine dolaylı yollara yönlendirebilir. Toplumsal olarak kadınların sözlü manipülasyon yöntemleri kullanmaları teşvik edilmektedir.

Kadınların açık rekabet yerine dolaylı yollardan mücadeleyi tercih etmesi sistem tarafından biçimlendirilen bir uyum refleksi olabilir. Başka bir şekilde ifade edecek olursak bu durum, bireysel bir tercihin ötesinde toplumsal yapıların kadına sunduğu bir kalıp olabilir. Kadınların bu tür davranışları tercih etmeleri, öğrenilmiş davranış kalıpları, toplumsal cinsiyet rolleri ve cezalandırma mekanizmalarının etkileşimiyle şekillenmiş olabilir. Başarılı olan kadın profilleri uyumsuz, agresif hırslı olarak algılanmaktadır. Eleştirilme korkusu, dışlanma kaygısı ya da toplumsal baskılar nedeni ile hayatı doğrudan deneyimlemek kadınlar için hep zor olmuştur. Ve kadınlar çok uzun zamandır uyum sağlayan ve destekleyici bireyler olarak motive edilmişlerdir. Bu derinlemesine öğrenme süreci kadınların hayatı dolaylı yollardan deneyimleme ve yönlendirme eğilimini

geliştirmiş olabilir. Kadınların seçen değil de seçilen konumunda olması ve statü edinmek için sürekli kendini kanıtlama zorunluluğu cinsiyet rollerinin ve yapının belirlediği bir dinamik olarak düşünülebilir. Judith Butler toplumsal cinsiyetin kültürel olarak üretilen bir kavram olduğunu özellikle belirtmektedir (Öz vd., 2023). Biyolojik indirmecilik bundan önceki paragraflarda da belirtidliği üzere değişimin önündeki en büyük engeldir. Öte yandan bu kabul kadını eleştiriden alıkoymakta var olan yapıyı sorgulamadan kabullenmelerine zemin hazırlamaktadır. Biyolojik bakış açısı bu yönü ile yapısal değişimi imkansız hale getirmektedir. Kadının başka bir kadını tehdit olarak algılaması normlar tarafından desteklenmektedir. Kadın, her an ikame edilebilir olarak konumlandırılmaktadır. Öte yandan kadın dostluğunun sahte ve yapay olarak görülmesi ve rekabetin kaçınılmaz olduğu yönündeki yorumlar, bundan önceki paragrafta belirtildiği üzere kadınların duygusal ve kıskanç olarak kodlanmasından kaynaklanmakatdır. Bu durum toplumsal bir inşa olup, kadınların güvene dayalı ilişki kurmasının önündeki en büyük engeldir denilebilir. Çocukluk öğrenmelerinde kadınlar açık çatışmadan kaçınmaya sevk edilir ve gerektiğinde herkes ile iyi geçinmesi tavsiye edilir. Mücadele eden, rekabete giren kadın hırslı ve agresif olarak kodlanır. Kadınların bazı tercihleri hep bir dış sesin denetimi altındadır. Bahsi geçen denetim sebebi ile kadınlar beklentilerini daha sessiz bir şekilde gerçekleştirmek zorunda kalıyorlar denilebilir.

Sonuç olarak kadınlar özelinde rekabetin gizli saklı doğası organize olmayı engellediği gibi arkadaş olmanın da önünde büyük engeldir. Eve (2002, ss. 386-409) ilgili çalışmasında kadınların etrafında bulunan diğer kadınlara sınır çizerek mesafe koyduğunu belirtmektedir. Bu tercih iş birliği ve dayanışma duygularına da büyük bir darbe vurmaktadır. En nihayetinde ortaya çıkan tabloda kadın yalnızdır ve kadının bu yalnızlığı erkek egemen değerlere sahip olan topluma hizmet eder. Kullanıcılara göre bu toplumlarda “kadın kadının kurdudur” söylemi özellikle dolaşıma sokularak kadının sakatlanması hedeflenir. Şöyle ki bu düşüncenin gerçek kabul edilmesi durumunda kadının çalışma hayatında erkeklere rağmen tercih edilmesi olanağı zayıflamaktadır. Kadınlar için, kendi grubunda öne çıkmak seçilmek için kritik bir eşiktir. Bu süreç kadının farklı olduğunu kanıtlaması ile devam eder. Benzer şekilde kadınlar arası ilişkilerin genetiğe bağlanması da benzer bir sonuca yol açmaktadır. Sorunun kaynağı genler olunca eleştiri olanağı ortadan kalkmaktadır. Kullanıcılara göre eleştiri olanağının olmadığı yerde rekabet duygusu kendini yeniden üretmektedir. Bu sebeple kadın kadının kurdudur ifadesi ve genler üzerinden yapılan yorumlar, kadın rekabetinin yeniden üretimi için bir nimettir.

Tartışma

Bu çalışma, kadınlar arası rekabetin tarihsel, toplumsal ve kültürel bir inşa olduğunu ortaya koymaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri, ataerkil sistem ve kültürel kabuller bu rekabetin tetikleyici unsurları olarak düşünülebilir. Kadınların birbirine rakip olarak tanımlanması bir iktidar inşa etme stratejisi olarak da yorumlanabilir. Çalışmada öne çıkan veriler, bu stratejinin nasıl ve neden içselleştirildiğine açıklık getirmektedir.

Kadınlar arası rekabet, kadın kadının kurdudur, kadınlarla arkadaş olamayan kadınlar ve ofisteki kadın rekabeti başlıklarında yoğunlaşan yorumlar, ilişkilerin rekabet, çatışma ve güvensizlik temelli olduğunu göstermektedir. Ve bu ilişkide, rekabet dolaylı yollardan verilmektedir. Psikolojik savaş, soğuk savaş, tavşan uykusu, dışlama ya da dedikodu özelinde öne çıkan yorumlar, mücadelenin doğrudan değil dolaylı yollardan yapıldığına atıf yapmaktadır. Bu sonuç, çocukluk sosyalleşmesine bağlanabilir. Şöyle ki kadınlar çok erken yaşlarda yumuşak başlı ve uyumlu olma yönünde öğrenmelere maruz kalırlar. Açık rekabet kadınlara tanımlanan bir davranış değildir esasında. Çatışmayı açık bir alana taşıyan kadınların, erkek gibi olma, hırslı davranma ya da patronluk taslamakla suçlanması bu öğrenmenin bir sonucudur. Kadınlar arası ilişkinin östrojen savaşı, Y kromozomu eksikliği ya da gen kaynaklı nedenler ile açıklanması ise biyolojik indirgemeci bakış açısının bir sonucudur. Bu bakış açısı toplumsal nedenleri geri plana atarak tek tip yorumlar yaratmaktadır. Ayrıca bu tür söylemler, mevcut durumu doğal ve kaçınılmaz olarak kabul eder ki bu kabul eleştiri ya da sorgulamayı da ortadan kaldırır.

Medya ise bu rekabeti dramatize ederek yeniden dolaşıma sokmaktadır. Medyanın dizi ve filmlerden üzerinden yarattığı güçlü kurgular, durumu normalleştirmekte ve seyirlik hale getirmektedir. Kadınların birbirine ihanet eden rollerde sunulması ya da erkekler için kıyasıya mücadele veren kadın hikayeleri ile kadınlar arası ilişki medya içerikleri ile şekillendirilmektedir. Ekşi Sözlük kullanıcılarının bu içerikleri referans alarak yaptığı yorumlar, medya temsillerinin kadınlık deneyimini nasıl şekillendirdiğini gözler önüne sermektedir. Goya ve Manet gibi sanatçıların kadın ve kedi metaforu üzerinden kadınları hem gizemli hem de tehlikeli olarak temsil etmesi, bu kültürel imgelerin ne kadar köklü olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki kadın rekabeti bireysel bir deneyim değildir ve biyolojik nedenlerle açıklanamayacak kadar kapsamlıdır. Bu ilişki yapısal eşitsizlik ve ataerkil bir dizi kabulün sonucudur. Bu sonucu değiştirmenin yegâne yolu ise bu algıları yaratan söylemlerin sil baştan değişmesidir. Mevcut anlatıları yeniden yorumlamak, yeni dayanışma biçimleri üretmek, iş birliğine dayalı ağların kurulmasına yardımcı olmak bu değişimin çıkış noktası olarak düşünülebilir. Kadın rekabeti bir Sisifos sendromudur; çaba vardır, mücadele vardır ama her defasında başa dönülür. Bu döngüyü kırmak ancak kadınların birlikte yürüttüğü kolektif bir çabayla mümkündür.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada, kadınlar arası rekabetin Ekşi Sözlük platformunda nasıl inşa edildiği analiz edilmiştir. Bulgular kadın rekabetinin tarihsel, toplumsal ve kültürel dinamikler tarafından şekillendiğini göstermektedir. Kadınların birbirine rakip olarak konumlandırılması bireysel ya da biyolojik bir eğilimin ötesinde sistematik olarak üretilen ve özellikle devam ettirilen bir anlayışın ürünüdür. Bu rekabet sosyal statü edinme sürecinde ataerkil yapı tarafından özellikle desteklenmektedir denilebilir. Kadının tarihi konumu ve misyonu, çok uzun yıllar erkekler tarafından belirlenmiştir. Bacılık husumeti ve buna benzer metaforlar kadınların kendi içindeki çatışmaların tarihsel örnekleridir.

Ekşi Sözlükten çekilen veriler erkek egemen düzenin kadınları böl ve yönet stratejisi temelinde birbirine karşı rakip olarak konumlandırdığını göstermektedir. Kadınlar bireysel olarak yükselebilmeleri için kendilerine ancak başka bir kadını rakip olarak görebilirler. Çünkü sistem çatışmayı ya da rekabeti denkler arasında tanımlamaktadır. Öte yandan rekabetin inşa süreci sadece iş yaşamı ile sınırlı değildir. Aile içi ilişkilerdeki anne kız, kız kardeşler arası temaslar da kadın ilişkilerinin kırılgan doğasına yönelik örneklerdir. Erkekler için rakip olmak dostluğu sona erdiren bir unsur değildir. Ancak kadınlar için rakip olma ilişkileri ya zedelemekte ya da sonlandırmaktadır. Ekşi Sözlük platformundan çekilen veriler de göstermektedir ki kadın ilişkileri rekabet nedeni ile bozulabilmekte ve kadınlar daha temkinli bir şekilde davranmayı tercih edebilmektedir. Kadın kadının kurdudur, kadın dostluğu güvenilir değildir ya da kadının en büyük düşmanı yine başka bir kadındır söylemleri çok erken bir zamanda kadınların yaşamına girmektedir. Sosyalleşme sürecinde edinilen bu öğrenmeler türlü şekillerde kadınların beklentilerini de etkilemektedir.

Toplumsal dinamiklere ek olarak psikolojik dinamikler de bu sürecin kırılgan doğasına yönelik önemli bilgiler vermektedir. Şöyle ki kadınlar için başarının ölçütü diğer kadınlardır. Yorumlara da yansıdığı üzere kadınlar kendi değerlerini diğer üzerinden tanımlama eğilimindedirler. Bu eğilim haliyle yetersizlik, kıskançlık veya eksiklik gibi duyguları da beslemektedir denilebilir. Kıyaslama eğilimi şüphesiz ki toplumsal dinamiklerden bağımsız değildir. Zekâ, başarı, güzellik, annelik ve sosyal kabul gibi değişkenlerin kıstası yine bir başka kadındır. Toplum kendi özgün tasarımında hikâyeyi bu şekilde olgunlaştırmaktadır. Bu algı rekabetin ana eksenini oluşturan temel dinamiklerden de birisidir.

Dolaylı saldırganlık kadın rekabetinde sıkça dillendirilen bir diğer saptamadır. Kullanıcılar, kadınları özel ve kamusal alanda kendilerine rakip olarak gördükleri diğer kadınları iftira, dedikodu ya da dışlama mekanizmaları ile oyunun dışına attığına vurgu yapmaktadırlar. Erkeğin doğrudan rekabetine karşılık kadının dolaylı yollardan mücadeleye girmesi toplumsal cinsiyet rollerinin bir uzantısıdır. Şöyle ki kadının doğrudan mücadeleye girmesi uygunsuz görülmekte ve kadın bir şekilde frenlenmektedir. Doğrudan rekabet anlayışına sahip kadınlar agresif olduğu gerekçesi ile toplumsal kontrol mekanizmasının radarına yakalanabilmektedir. Bu durumun olası bir sonucu olarak diyebiliriz ki kadınlar daha ince ve stratejik bir kanaldan rekabeti tercih ediyor olabilirler.

Çalışmada öne çıkan bulguların bazıları, kadın rekabetinin genetik ve hormonal faktörlerin bir sonucu olarak değerlendirildiğini göstermektedir. Östrojen savaşı, Y kromozomu gibi metaforlar şeklinde karşılık bulan bu bakış açısı, kadın rekabetini doğal bir alana yerleştirmekte ve kaçınılmaz olduğu şeklinde bir algı yaratmaktadır. Bu bakış açısı değişimi imkânsız hale getirmekte ve rekabetin hangi koşullarda ve neden gerçekleştiği gibi toplumsal kabulleri görünmez hale getirmektedir. Oysaki mevcut durum toplumsal, kültürel ve tarihi bazı gerçeklerin bir ürünüdür. Biyolojik bakış açısı bu gerçeği örtbas etmekte ve konuyu stabil hale getirmektedir. Rekabet biyolojik olduğu kadar kültürel, toplumsal ve çevresel faktörlerin bir sentezidir.

Son olarak medya temsillerinin bahsi geçen bu hikayeyi dijital olarak desteklediğini belirtmekte fayda var. Dizi, film ya da reklamlarda konunun popüler olarak işlenmesi, bu düşüncenin toplumsal bilinç altında kökleşmesine zemin hazırlamaktadır.

Ayrıca birbirine ihanet eden kadınlar, çekişmeli bir ilişkiye sahip olan anne kız ya da erkekler için savaş veren kadın temsilleri biyolojik indirgemeci düşünceye can suyu olmaktadır.
Cinsiyet algıları konusunda yeni bakış açılarına ihtiyacımız var. Kadınların birbirlerini farklı kavramsal çerçeveler içinde değerlendirerek tanımlamaya ihtiyaçları var. Bu doğrultuda kadınların sadece rekabet üzerinden değil, iş birliği, dayanışma ilişkileri bağlamında ele alınması önemlidir. Bu kapsamda cinsiyet rollerini olumsuz anlamda destekleyen tüm söylemler gözden geçirilmeli kadınlar dar kalıplar içinde tanımlanmamalıdır. Kadının kamusal ve özel alanda diğer kadınları gerçek anlamda tanımaya ihtiyacı var. Çocukluk öğrenmeleri başka olmak üzere bu düşünceyi en çok da kadınların terk etmesi gerekir. Ataerkil sistem tarafından türlü şekillerde öğretilen bu düşünceler, kadınlar özelinde taraftar bulduğunda etkisi çok daha belirgin olmaktadır**.** Kadınların birbirleriyle rekabet etmek yerine dayanışma içinde olması, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin dönüşümü için kritik öneme sahiptir. Kadınların güçlenmesi, ancak rekabetin yerini iş birliğinin aldığı, toplumsal cinsiyet rollerinin sorgulandığı ve kadınların birbirine destek olduğu bir yapı ile mümkün olabilir.

Kadın rekabeti bir Sisifos sendromudur. Bu antik hikâyede Sisifos büyük bir kaya parçasını zirveye taşımakta ama taş her defasında tekrar aşağı yuvarlanmaktadır. Diyebiliriz ki bu durum karşılığı olmayan bir çabadır. Ekşi Sözlük kullanıcı yorumlarında, kadınların farklı nedenlere bağlı olarak özel ve kamusal alanlarda mücadele ettikleri gözlemlenmektedir. Ancak bu mücadelenin sonucunda elde edilen kazanımların kalıcılığı sınırlı görünmektedir. Öte yandan toplumun yapısal dinamikleri bu dengeyi bozmakta ve kadınları farklı mücadelelere yönlendirmektedir. Diyebiliriz ki kadınların birbirine rakip olarak tanımlanması kadınları sonu belli olmayan bir döngüye sürüklemektedir. Yapının ürettiği rekabet kültürü nedeni ile tüm çabalar boşa çıkmaktadır. Bu döngüden çıkış iş birliğine dayalı ilişkilerin gücünde saklıdır.

Hakem Değerlendirmesi: *Dış bağımsız.*
Çıkar Çatışması: *Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.*
Finansal Destek: *Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.*

Peer-review: *Externally peer-reviewed.*
Conflict of Interest: *The author has no conflicts of interest to declare.*
Financial Disclosure: *The author declared that this study has received no financial support.*

Kaynaklar

Alanka, D. (2024). Nitel bir araştırma yöntemi olarak içerik analizi: Teorik bir çerçeve. *Kronotop İletişim Dergisi*, *1*(1), 64-84.

Aydınalp, E. B. (2020). Albert Camus'da saçma kavramı: Sisifos'u mutlu düşünmek. *Söylem Filoloji Dergisi, 5*(2), 529-540.

Ayers, J. D. (2023). Competitive scenarios increase competititon in women: A meta-analysis. *Evolutionary Behavioral Sciences*, *17*(2), 237-244.

Bearman, S., Korobov, N. & Thorne, A. (2009). The fabric of internalized sexism. *Journal of Integrated Social Sciences*, 1(1), *10-47.*

Beauvoir De, S. (2019). *İkinci cinsiyet*. (G. Savran, Çev.). Koç Üniversitesi Yayınları.

Bjorkqvist, K., Lagerspetz, K. & Kaukiainen, A. (1992). Do girls manipulate and boys fight? Development trends in regard to direct and indirect aggression. *Agrressive Behavior*, *18*, 117-127.

Boyrikova, A. (2022, Mart 22). *What everybody needs to know about female rivalry in the workplace*. https://ab-mediacommunication.com/2022/03/21/what-everybody-needs-to-know-about-female-rivalry-in-the-workplace/

Bozkur, B. (2020). Developing internalized sexism scale for women: A validatity and reliability study. *International Journal of Eurasian and Culture*, *5*(11), 1981-2028.

Calogero, R.M. & Jost, J.T (2011). Self-subjugation among women: Exposure to sexist ideology, self-objectification and the protective function of the need to avoid closure. *Journal of Personality and Social Psychology, 100*(2), 211-228.

Campbell, A. (1999). Staying alive: Evolution, culture and women's intrasexual aggression. *Behavirol and Brain Sciences*, 22, 203-252.

Campbell, A. (2004). Female competition: Causes, constraints, content and contexts. *The Journal of Sex Research*, *41*(1), 16-

26.

Cartwright, M. (2016, Aralık 14). *Sisifos.* https://www.worldhistory.org/trans/tr/1-13620/sisifos/#

Cevher, E. & Öztürk, U. C. (2015). İş yaşamında kadınların kadınlara yaptığı mobbing üzerine bir araştırma. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, *4*(4), 860-876.

Chesler, P. (2009). *Woman's inhumanity to woman*. Thunder's Mouth Press/ Nation Books.

Constantinescu, S. A. (2021). How does the internalization of misogyny operate: A theoretical approach with European examples. *Research in Social Change*, *13*(1), 120-128. https://sciendo.com/article/10.2478/rsc-2021-0013

Crowley, K. & Elster, K. (2019, Haziran 24). *Caution: Women competing at work*. https://www.amanet.org/articles/caution-women-competing-at-work/

Çağın, Ş. (2019). Resimden edebiyata kadın ve kedi. *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, *17*(1), 209-225.

Dedeoğlu, G. (2013). Medya ve iletişim çalışmalarında Teun A. Van Dijk'ın yaklaşımı bağlamında eleştirel söylem çözümlemesi ve söylem olarak haberin çözümlenmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 3, 38-58.

Ersun, C. (2007). *Cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze Türk romanlarında anne-kız ilişkilerinin psikianalitik incelemesi* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi.

Eve, M. (2002). Is friendship a sociological topic? *European Journal of Sociology*, *43*(3), 386-409. https://www.researchgate.net/publication/231820184_Is_friendship_a_sociological_topic

Gökçe, O. (2006). *İçerik analizi: Kuramsal ve pratik bilgiler*. Siyasal Kitabevi.

Günay, V. D. (2013). *Söylem çözümlemesi*. Papatya Yayıncılık.

Gürel, E. & Yakın, M. (2007). Ekşi Sözlük: Postmodern elektronik kültür. *Selçuk İletişim Dergisi*, *7*(7), 203-219.

Ingram, G. P. D. (2014). From hitting to tattling to gossip: An evolutionary rationale for the development of indirect aggression. *Evolutionary Psychology*, *12*(2), 343-363. https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/147470491401200205

Jeelani, H. (2022, Nisan 20). *Women in the workplace are realising the Importance of collaborating over competing*. https://www.vogue.in/culture-and-living/content/women-in-the-workplace-are-realising-the-importance-of-collaborating-over-competing

Keuthen, M. (2005). *Dikkat: Diğer kadınlar*. Optimist Yayın Dağıtım.

Kiner, M. (2020, Nisan 14). *It's time to break the cycle of female rivalry*. https://hbr.org/2020/04/its-time-to-break-the-cycle-of-female-rivalry

Korucu, A. A. (2019). Freudyen ve Jungiyen yaklaşımlarla anne olgusu. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *23*(1), 133-143.

Lovering, N. (2022, Ocak 6). *Why do women compete with each other*. https://psychcentral.com/relationships/competition-among-women

Maghni, A., & Afilal, K. (2023). Female rivalry at work: Case of Moroccan executives in the industrial sector. *International Journal of Trade and Management*, *1*(2), 75-84.

Marcus, B. (2016, Haziran 13). *The dark side of female rivalry in the workplace and what to do about it*. https://www.forbes.com/sites/bonniemarcus/2016/01/13/the-dark-side-of-female-rivalry-in-the-workplace-and-what-to-do-about-it/

Martinek, N. (2023, Mart 30). *Why women bully women in the workplace.* https://www.hackingnarcissism.com/p/womenbully

Onaylı, S. (2010). *The relation between mother-daughter relationship and daughter's well-being* (Yüksek lisans tezi). Ortadoğu Teknik Üniversitesi.

Öz, R. (2023). Judith Butler'a göre kadının özneliği problemi. *Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18,

128-139.

Puteri, J. D. P. (2013). *Women rivalry: How women define other women as enemies reflected in an Indonesian telecinema "Putih Abu-Abu"*. English Department Faculty of Language and Literature Satya Wacana Christian University.

Richardson, D. & Brown, L. G. (2006). Direct and indirect aggression: Relationships as social context. *Journal of Applied Social Psychology*, *36*(10), 2492-2508.

Rivera, M. (2022, Aralık 15). *Breaking the cycle: Examining women's uncivil behavior in the workplace.* https://www.linkedin.com/pulse/breaking-cycle-examining-womens-uncivil-behavior-workplace-rivera

Saban, A. (2009). Çoklu zekâ kuramı ile ilgili Türkçe çalışmaların içerik analizi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, *9*(2), 833-876.

Solak, Ö. (2011). Küçük Ağa romanının eleştirel söylem analizi. *Akademik Bakış Dergisi*, 26, 1-14.

Şencan, İ. & Kalkan, O. (2019). *Medya kullanımı ve haber tüketimi: Güven, doğrulama, siyasi kutuplaşmalar*. https://cdn.teyit.org/wp-content/uploads/2019/01/medya-kullanimi-ve-haber-tuketimi-teyit-ocak-2019.pdf

Tanenbaum, L. (2006). *Kadınlar arası rekabet saç saça baş başa*. Versus Kitap.

Yaman, E. & Irmak, Y. (2014). Yöneticiler ve öğretmenler arasındaki güç mesafesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *7*(13), 164-172.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, B. & Demirkol, F. (2023). İstanbul ilindeki akademisyenlerin karşılaştıkları sorunlar üzerine bir araştırma. *SDE Akademi Dergisi*, *4*(1), 35-64.

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI
ATATURK UNIVERSITY PUBLICATIONS

Research Article *Araştırma Makalesi* DOI: 10.53487/atasobed.1614675

Power and Subordination in the Novel "Bunga Roos dari Tjikembang": An Interdiciplinary Approach of Intersectionality, Neuropsychology, and Social Ecology

Bunga Roos dari Tjikembang" Romanında İktidar ve Boyun Eğme: Kesişimsellik, Nöropsikoloji ve Sosyal Ekoloji Disiplinlerarası Bir Yaklaşım

Raudhatul JANNAH[1]
[1]Gadjah Mada Üniversitesi, Kültür Bilimleri Fakültesi, Edebiyat Yüksek Lisans Programı, Yogyakarta, Endonezya

[1]*Universitas Gadjah Mada, Faculty of Cultural Sciences, Master Program of Literature, Yogyakarta, Indonesia*
raudhatuljannah1997@mail.ugm.ac.id

(Sorumlu Yazar-Corresponding Author)

Thoriqi FIRDAUS[2]
[2]Yogyakarta Devlet Üniversitesi, Matematik ve Doğa Bilimleri Fakültesi, Doğa Bilimleri Eğitimi Yüksek Lisans Programı, Yogyakarta, Endonezya

[2]*Universitas Negeri Yogyakarta, Faculty of Mathematics and Natural Sciences, Master Program of Natural Science Education Yogyakarta, Indonesia*
thoriqifirdaus.2023@student.uny.ac.id

Abstract

Literature serves as a mirror reflecting the social, cultural, and psychological dynamics of humanity. Bunga Roos dari Tjikembang, as one of Indonesia's iconic literary Works, offers a profound narrative to explore these themes. This research aims to provide a comprehensive analysis of the interplay between authority and subordination through the broader lenses of intersectionality, neuropsychology, and social ecology, thereby introducing a more interdisciplinary approach and enriching readers' understanding of social dynamics in classic literature. This study employs a qualitative approach using textual analysis methods. Data collection is conducted through critical reading of the novel, focusing on text segments that reveal authority relations, social inequalities, and the psychological experiences of characters. Additionally, secondary data, including journal articles, theoretical books, and relevant literature reviews, are utilized to reinforce the analysis and establish a robust theoretical foundation. The findings reveal that the lives of the "Nyai" and the character Marsiti epitomize authority imbalances shaped by gender, ethnicity, and class. This subordination subjects indigenous women to layered oppression, stripping them of autonomy in determining their destinies. A neuropsychological approach highlights the effects of trauma, subjugation, and discrimination on the psychological states of the characters. The social pressures they endure trigger chronic stress, a sense of helplessness, and emotional wounds that ripple through their lives and subsequent generations. The perspective of social ecology illustrates how Marsiti's subordination as an indigenous woman is constructed through micro-, meso-, and macro-level interactions within colonial society. Despite her marginalization, the symbol of the magnolia flower represents Marsiti's resilience and emotional contributions, which persist in collective memory as a testament to her resistance against patriarchal norms.

Keywords: Power, subordination, intersectionality, neuropsychology, social ecology.

Özet

Edebiyat, insanlığın sosyal, kültürel ve psikolojik dinamiklerini yansıtan bir ayna işlevi görür. Endonezya'nın ikonik edebi eserlerinden biri olan Bunga Roos dari Tjikembang, bu temaların derinlemesine incelenmesine olanak tanıyan güçlü bir anlatı sunar. Bu araştırma, otorite ve boyun eğme arasındaki etkileşimi kesişimsellik, nöropsikoloji ve sosyal ekoloji çerçevelerinden kapsamlı bir şekilde analiz etmeyi amaçlayarak, daha disiplinlerarası bir yaklaşım sunmakta ve klasik edebiyattaki sosyal dinamiklere dair okuyucunun anlayışını zenginleştirmektedir. Çalışma, nitel bir yaklaşım benimsemekte olup metin analizi yöntemine dayanmaktadır. Veri toplama, romandaki otorite ilişkilerini, sosyal eşitsizlikleri ve karakterlerin psikolojik deneyimlerini ortaya koyan metin bölümlerine odaklanan eleştirel okuma yoluyla gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, analizleri desteklemek ve sağlam bir kuramsal zemin oluşturmak amacıyla akademik makaleler, kuramsal kitaplar ve ilgili literatürden oluşan ikincil veriler de kullanılmıştır. Bulgular, "Nyai" figürü ve Marsiti karakterinin yaşamlarının, cinsiyet, etnisite ve sınıf tarafından şekillenen otorite dengesizliklerini temsil ettiğini ortaya koymaktadır. Bu boyun eğme hali, yerli kadınları çok katmanlı bir baskıya maruz bırakmakta ve kaderlerini belirleme konusunda onları özerklikten yoksun bırakmaktadır. Nöropsikolojik yaklaşım, travma, tahakküm ve ayrımcılığın karakterlerin psikolojik durumları üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır. Bu karakterlerin maruz kaldığı toplumsal baskılar, kronik stres, çaresizlik hissi ve yaşamlarına ve gelecek nesillere yansıyan duygusal yaralar üretmektedir. Sosyal ekoloji perspektifi ise, Marsiti'nin yerli bir kadın olarak marjinalleştirilmesinin, sömürgeci toplumun mikro, mezo ve makro düzeylerindeki etkileşimlerle nasıl inşa edildiğini göstermektedir. Marjinalleştirilmesine rağmen, manolya çiçeği sembolü Marsiti'nin direncini ve duygusal katkılarını temsil eder; bu katkılar ataerkil normlara karşı bir direnişin sembolü olarak kolektif bellekte yaşamaya devam etmektedir.

Anahtar Kelimeler: İktidar, boyun eğme, kesişimsellik, nöropsikoloji, sosyal ekoloji.

Geliş Tarihi/Received	07.01.2025
Kabul Tarihi/Accepted	28.04.2025
Yayın Tarihi/Publication Date	25.06.2025

Cite this article as: Jannah, R. & Firdaus, T. (2025). Power and subordination in the novel "Bunga Roos dari Tjikembang": An interdiciplinary approach of intersectionality, neuropsychology, and social ecology. *Current Perspectives in Social Sciences*, *29*(2), 287-299.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.

Introduction

Literature serves as a reflection of the social, cultural, and psychological dynamics of humanity through its works (Ahmadi & Indraini, 2024; Khoirunnisa & Nugroho, 2023; Minderop, 2010; Sabila, 2024; Wardani et al., 2020). One such literary work that profoundly examines the hierarchy of power and subordination between Chinese ethnic men and Indigenous women is the novel “Bunga Roos dari Tjikembang” by Kwee Tek Hoay. This novel portrays the dynamics of power within a complex social context, where Indigenous women are frequently positioned as objects within a structure dominated by Chinese men (Kwee, 1927). The author invites readers to delve into the realities faced by Indigenous women.

As one of Indonesia's iconic literary works, “Bunga Roos dari Tjikembang” offers a multifaceted depiction of power relations, gender roles, and social conflicts (Nurgiyantoro, 2018). A critical examination of this novel provides an opportunity to explore representations of power and subordination through broader lenses, including intersectionality, neuropsychology, and social ecology. Written by Kwee (1927), the novel illustrates Indigenous women as representatives of the so-called Third World, subjected to the forces of colonial power. Positioned as subalterns, they are rendered voiceless against the constraining patriarchal system.

Referring to Spivak's (1988) theory, women as a subaltern group in various colonial contexts lack the conceptual language to articulate their voices, as neither colonial nor Indigenous men are inclined to listen. Non-Indigenous groups, such as European and Chinese men, dominate and exploit Indigenous women. This exploitation is influenced by factors such as migration and social change within local communities (Irwanda & Firdaus, 2024). Such exploitation is evident in the practice of “pernyai”, wherein Indigenous women were bought and employed for domestic tasks. Furthermore, Indigenous women were often objectified as "bed companions" for non-Indigenous men to satisfy their sexual desires. Many non-Indigenous men residing in the Nusantara during the colonial era were without partners or wives, leading them to take on “nyais” as "unofficial wives" to meet their needs (Khairunisa & Liniani, 2019).

The story revolves around Oh Ay Tjeng, a Chinese administrator at the rubber company “Gunung Mulia”, who lives with Marsiti, an Indigenous woman serving as a “nyai”. Over three years, their relationship evolves from a master-concubine dynamic into genuine love. However, this interaction remains ensnared within an unequal social structure, sparking conflict when Oud Kapitein Oh Pin Lo, Ay Tjeng's father, arranges his marriage to Liok Gwat Nio, the daughter of a wealthy Chinese businessman and the company owner. Identity and loyalty conflicts arise as Ay Tjeng must choose between familial obligations and his true love for Marsiti. Although Gwat Nio is a good wife, Marsiti's presence looms over their relationship (Benedanto, 2000).

The novel explores themes of racial and gender inequality, depicting how existing social structures influence the choices and fates of its characters. Through this journey, readers are confronted with questions of love, sacrifice, and the impact of complex interracial relationships. However, previous studies have tended to confine the exploration of power and subordination in this novel to conventional sociological or feminist framework (Suryadi, 2017). This creates a gap in the literature due to the lack of a more holistic, interdisciplinary approach. Neuropsychological studies in Indonesian literature remain rare, despite their potential to reveal cognitive and emotional aspects of characters related to subordination. Additionally, a social ecology perspective provides insights into how social environments influence power relations in the novel (Bronfenbrenner, 2005).

The issue of power and subordination in *Bunga Roos dari Tjikembang* holds particular significance, as it reflects enduring social dynamics that resonate across historical periods, particularly within the context of Indonesian society. The novel portrays conflicts between social classes, gender roles, and individual identities, demonstrating how power and subordination intersect to shape human experiences (Nurgiyantoro, 2018). Analyzing the novel through an intersectional lens offers a fresh dimension for understanding power relations, as this approach examines the interplay of various social identities such as gender, class, and ethnicity (Crenshaw, 1989). A neuropsychological perspective enriches the analysis by highlighting how experiences of subordination affect individual psychology, including trauma and emotional responses (Panksepp, 1998). Furthermore, a social ecology perspective underscores how social environments (Firdaus, 2025), and societal structures influence interpersonal interactions, as explained in Bronfenbrenner's ecological systems theory (1979).

The importance of this analysis is amplified by the tendency of previous literature to approach this work from a single

perspective, such as feminism or historical studies (Suryadi, 2017), thereby missing the opportunity to uncover deeper multidimensional aspects. An interdisciplinary perspective not only enriches the understanding of the novel but also provides valuable insights for analyzing contemporary social challenges such as gender inequality, discrimination, and the influence of social environments on human behavior. More broadly, this study contributes to the development of literary theory and opens new discussions on how literature can serve as a medium for understanding and addressing complex social issues.

This research aims to bridge these gaps by integrating the three perspectives mentioned. The objective is to provide a comprehensive analysis of how power and subordination interact in the novel, from social, psychological, and environmental viewpoints. The primary motivation of this study is to introduce a more interdisciplinary approach to the study of Indonesian literature while expanding readers' understanding of social dynamics in classic literary works.

Literature Review

Intersectionality, a concept introduced by Kimberlé Crenshaw in 1989, serves as a framework for analyzing interconnected systems of oppression and discrimination, particularly those experienced by women. Crenshaw (2021) emphasizes that an individual's identity cannot be separated into distinct elements but rather represents a confluence of various intersecting factors, such as gender, ethnicity, sexuality, and socioeconomic status. Originating from feminist movements seeking to transcend the limitations of gender-centric perspectives, this concept has evolved into an analytical tool utilized across diverse fields to understand the complexity of individual experiences (Saputra & Qarimah, 2022). Intersectionality acknowledges that individuals possess multiple identities that dynamically interact, influencing their experiences of oppression and discrimination. In the Indonesian context, intersectionality is especially relevant for understanding the challenges faced by women within a spectrum of ethnic, religious, and social class diversities. This approach helps identify how women from different backgrounds endure unique forms of discrimination, shaped by the interplay of these factors within broader societal contexts (Anggaunitakiranantika, 2022).

The term “nyai,” often used in Indonesian literature and history (Niekerk, 2023), refers to women who were in relationships with men of higher social status, typically colonial or Chinese men, during the late 19th and early 20th centuries (Scholten, 1992). The socio-historical implications of the term "nyai" are significant, as these women were often marginalized and positioned at the intersection of multiple forms of oppression. They were considered inferior due to their gender and social class, yet they were simultaneously implicated in colonial and ethnic power dynamics. Nyai typically occupied a liminal space within colonial society (Blackwood, 2005), as they were neither fully accepted as part of the Indigenous community nor as part of the colonial elite. This complexity makes them a particularly interesting subject for an intersectional analysis. The experiences of nyai were shaped by overlapping systems of oppression based on gender, class, race, and colonialism, resulting in a unique form of subordination that requires a multifaceted approach to understand their full implications.

Crenshaw (1989) delineates that oppression operates concurrently across three primary dimensions: structural, political, and representational. Structural intersectionality highlights how factors such as race, class, and gender interact simultaneously, creating intricate forms of oppression for women. Politically, it underscores that women are not a homogenous group; women from dominant groups, such as middle-class white women, while facing gender-based injustices, still hold certain privileges. Conversely, women from subordinated groups, such as working-class Black women, are more vulnerable to layered oppressions encompassing gender, class, and race. Representational intersectionality focuses on ensuring visibility for women who endure compounded subordination, such as Black women, who are often overlooked in societal discourse (Sigiro et al., 2020).

In the Indonesian context, intersectionality is crucial for examining the multifaceted subordination of Indigenous women within social hierarchies shaped by colonialism and patriarchy. For instance, Indigenous women serving as nyais in relationships with Chinese men often face marginalization and social stigma, despite playing critical roles in social and economic networks. Through an intersectional perspective, their experiences can be understood as the result of intersecting factors such as gender, race, social class, and culture, which mutually reinforce forms of oppression. This is also evident in cultural and literary studies, such as the Gadis Kretek series, where Javanese women are depicted as enduring exploitation, marginalization, and violence exacerbated by ethnic and class inequalities (Fahimatul Yusro, 2024). Similarly, studies on the Tula-Tula Mia folklore from Wakatobi illustrate how aristocratic women are ensnared in patriarchal structures that

perpetuate male dominance through customary laws restricting female autonomy (Sigiro et al., 2020).

While intersectionality has gained widespread acceptance, critics argue that the concept can become overly complex or challenging to apply in research. Nonetheless, it remains an invaluable tool for gaining profound insights into intersecting forms of oppression, particularly in diverse societies like Indonesia. In gender sociology, patriarchy is understood as a system that positions men in dominant roles while relegating women to the margins of social and economic structures (Anggaunitakiranantika, 2022). By employing intersectional analysis, these experiences of subordination can be examined holistically, revealing that social injustices cannot be disentangled from their complex social contexts. Thus, intersectionality enriches the understanding of power dynamics and subordination experienced by women in patriarchal societies.

The neuropsychological approach in literary studies provides profound insights into how the emotional and cognitive experiences of characters can be analyzed through brain functions and affective responses. Neuropsychology connects biological aspects, such as brain mechanisms, with subjective experiences, such as trauma or stress encountered by characters in narratives. For example, Panksepp (1998) in Affective Neuroscience explains how fundamental emotions such as fear and anger can be understood through neurobiological mechanisms. In literature, this approach is utilized to comprehend the impact of subordination or power dynamics on the psychological states of characters, including their responses to trauma or social dominance. Recent research also highlights how the narrative experience of literature influences readers' brains and emotional understanding (Oatley, 2012).

The social ecology perspective focuses on the interactions between individuals and their social environments, encompassing social structures, cultural norms, and interpersonal relationships. Bronfenbrenner's (1979) ecological systems theory provides a foundational model for understanding how micro-level factors (e.g., family) to macro-level elements (e.g., social policies) shape individual behaviors. In literature, this perspective is valuable for analyzing how the social and cultural settings within novels influence the power dynamics and subordination among characters. Research by Lambert-Peck et al. (2024) demonstrates how power dynamics within socio-ecological contexts can create social-ecological traps, a concept highly relevant in analyzing hierarchical structures in literature.

Methods

This study employs a qualitative approach with textual analysis methods to explore the representation of power and subordination in the novel Bunga Roos dari Tjikembang. The choice of this novel is driven by its rich and multifaceted portrayal of social hierarchies, gender dynamics, and psychological trauma, which makes it an ideal case for examining the intersection of power and subordination in a historical and cultural context. The novel is set in a period marked by colonial tensions, which are intricately woven into the social interactions and power structures depicted in the text. Its complex characters, vivid depictions of social inequalities, and nuanced representation of subordination provide a fertile ground for analysis using intersectionality, neuropsychology, and social ecology. These thematic elements make Bunga Roos dari Tjikembang relevant and essential for exploring how power dynamics shape individual and collective experiences.

The analysis integrates three primary perspectives: intersectionality, neuropsychology, and social ecology. The primary data for this research consists of the novel's text, which is analyzed in depth to identify patterns of subordination and power dynamics expressed through characters, plot, dialogue, and setting. Textual analysis is conducted by closely reading specific segments where power relations and social inequalities are most prominent. These include scenes where characters experience emotional or physical oppression and moments that reveal the structural inequalities embedded in the narrative's setting. Data collection is conducted through a detailed, critical reading of the novel, focusing on key themes such as gender, class, and ethnicity. Secondary data, including journal articles, theoretical books, and relevant literature reviews, are also utilized to provide a robust theoretical framework that supports and contextualizes the analysis.

The data analysis process is divided into three stages. First, the intersectionality approach examines how multiple social identities (such as gender, class, and ethnicity) intersect and influence the experiences of subordination within the narrative. This method, grounded in Crenshaw's (1989) theory of intersectionality, explores how the characters' overlapping identities contribute to their social position and subjugation. Intersectionality also highlights how power operates differently depending on the confluence of various social factors, enabling a more nuanced understanding of character dynamics.

Second, a neuropsychological perspective is applied to analyze the psychological impacts of subordination on the characters, including their emotional responses, trauma, and coping mechanisms. This approach is informed by Panksepp's (1998) theories of affective neuroscience, which focus on how the experience of social inequalities shapes emotions and psychological processes. Third, the social ecology approach is used to investigate how broader social structures and environmental factors influence the novel's interpersonal relationships and power dynamics. This perspective draws from Bronfenbrenner's (1979) ecological systems theory and examines how external factors, such as family, community, and societal structures, shape individuals' interactions and ability to navigate power dynamics.

Results and Discussion

Synopsis

"Bunga Roos dari Tjikembang" is a drama first published in 1927 and initially staged by Union Dalia Opera. The story revolves around the life of a young man named Oh Ay Tjeng, a successful administrator at the Gunung Mulia rubber company, situated between Mount Salak and Mount Gede. Ay Tjeng resides on the company grounds with Marsiti, an Indigenous woman known as a "nyai". Over three years, their relationship evolves from that of master and concubine to one of genuine love between a man and a woman.

Despite their cohabitation, Ay Tjeng feels bound by familial traditions. When his father, Oud Kapitein Oh Pin Lo, attempts to arrange his marriage to Liok Gwat Nio, the daughter of a wealthy magnate and owner of Gunung Mulia, Ay Tjeng fiercely opposes the plan. However, through persistent pressure, Ay Tjeng eventually agrees to marry Gwat Nio, forcing Marsiti to leave his life. Though deeply in love with Ay Tjeng, Marsiti sacrifices her happiness and departs in deference to her master's wishes. This leaves Ay Tjeng heartbroken and questioning his decision. His grief deepens when he discovers a tear-stained pillow left behind by Marsiti, amplifying his sense of loss. Over time, Ay Tjeng notices striking similarities between Marsiti and Gwat Nio, both in appearance and temperament.

After their marriage, while Gwat Nio proves to be a loving and devoted wife, Ay Tjeng struggles to fully move on from Marsiti. As time passes, Gwat Nio continues her efforts to win her husband's heart, waiting for him late into the night with unwavering devotion. Her gentle and affectionate presence gradually eases Ay Tjeng's longing for Marsiti, particularly after the birth of their daughter, Lily Oh Hoey Eng.

Toward the story's conclusion, a long-hidden truth emerges. Liok Keng Djim, Ay Tjeng's father-in-law, confesses his guilt over Marsiti's suffering after being forcibly separated from Ay Tjeng. He reveals that Marsiti is the daughter of Mina, a woman he once cared for. This disclosure uncovers that Roosminah, a girl who closely resembles Lily, is the daughter of Marsiti and Oh Ay Tjeng, long believed to have perished.

Although Lily, a kind and compassionate young woman, passes away prematurely, her passing leaves her parents and fiancé, Sim Bian Koen, in profound sorrow. Shortly thereafter, Bian Koen encounters Roosminah, whose resemblance to Lily is uncanny. Through the intervention of a healer, it is confirmed that Roosminah is Marsiti's daughter. Ay Tjeng's family embraces Roosminah with love, cherishing her as Lily's successor and granting her a place in their hearts.

Roosminah's presence rekindles cherished memories of Marsiti. Eventually, Ay Tjeng and Gwat Nio return to the Gunung Mulia estate to spend their twilight years. There, they savor the fragrance of cempaka flowers planted by Marsiti, which symbolize the enduring love and sacrifice Marsiti bestowed upon their family.

Intersectional Perspective

Character Analysis

The "nyai" referred to Indigenous women maintained by colonial officials, affluent private Dutch bureaucrats, or Asian merchants. European and Asian migrants arrived in Indonesia without spouses often took local women as unofficial wives, relationships they could abandon at will. The status of the "nyai" or concubine placed Indigenous women in a profoundly degrading position, despite any material benefits it might have conferred (Sungkowati, 2009).

The position of Indigenous "nyai" and Chinese women within Indonesia's historical context illustrated the intricate dynamics of intersectionality, where gender, race, and class identities interacted to shape their experiences of oppression. The relationship between the "nyai" and their Chinese male employers epitomized the imbalance power between Chinese men and Indigenous women, reflecting broader inequities along both ethnic and gender lines.

Indigenous "nyai" faced multilayered oppression. As women, they were confined by gender norms that restricted their roles and rights, while as Indigenous individuals involved with Chinese men, they also endured social stigma and ethnic discrimination. The discrimination they experienced stemmed from the intersection of their identities as women, Indigenous people, and their subordinate social status. Indigenous "nyai" was often regarded as objects of male gratification, reducing their value and dignity as individuals. This dynamic was vividly depicted in Kwee Tek Hoay's short story "Bunga Roos dari Tjikembang", where the portrayal of "nyai" emphasized their objectification and the erosion of their autonomy and self-worth.

Position of "Nyai" in Other Prominent Works

The subordination of Indigenous women as "nyai" was not unique to Bunga Roos dari Tjikembang but could be seen as part of a broader socio-historical narrative explored in Indonesian literature. In Pramoedya Ananta Toer's Tetralogi Buru, the role of women, particularly the Indigenous concubine figure, also embodied intersectional subordination (Prasetyaningsih, 2007). For instance, the character of Nyai Ontosoroh in Bumi Manusia was depicted as an Indigenous woman whose identity was deeply shaped by her subordination both as a woman and as a native in a colonial context (Toer, 2002). Nyai Ontosoroh's experience resonated with Marsiti's, as both were caught in the webs of gender, race, and colonialism. However, unlike Marsiti, Nyai Ontosoroh challenged her fate by asserting her autonomy, suggesting a more complex resistance within the colonial system. In contrast, Bunga Roos dari Tjikembang portrayed Marsiti's subordination as passive, focusing on such a position's psychological and emotional toll. This contrast in portraying the "nyai" figure in both works highlighted the varied ways intersectional oppression manifests and was navigated by women in different contexts.

Gender and Ethnic Subordination in the Character of Marsiti

In the novel "Bunga Roos dari Tjikembang", the character Marsiti, a "nyai", embodied dual subordination within the contexts of both gender and ethnicity. Marsiti was depicted as a woman who fulfills the domestic and biological needs of her master, Oh Ay Tjeng. "I never thought you could be so foolish," said Oud Kapitein Oh Pin Lo to his son, as they sat conversing on the front gallery. "You reject wealth, honor, dignity, and pleasure offered at your feet, merely to cling to a worthless "nyai" something anyone could buy for a guilder in any village corner!" (Hoay, 2001, p. 311).

The phrase "merely to cling to a worthless "nyai" underscored how women like Marsiti were perceived solely through the lens of their body functions. "Nonsense! You know it is customary... for Dutch or Chinese men to keep a "nyai" in the village" (Hoay, 2001, p. 314). As a "nyai", Marsiti's role was entirely dictated by the needs of men, particularly Oh Ay Tjeng. This position was further exacerbated by social norms that view Indigenous women merely as servants for wealthy colonial or Chinese men. This reflected the patriarchal colonial structure that objectifies and commodifies Indigenous women as instruments of consumption by men.

Moreover, as an Indigenous woman, Marsiti was consistently regarded as inferior to Chinese women like Gwat Nio. Oh Ay Tjeng was compelled to abandon his beloved Marsiti due to familial and societal pressures to marry Gwat Nio, who was deemed to hold a higher status. "And Miss Gwat Nio not only has a great inheritance but is also a beautiful, educated, and well-mannered young woman. Dozens of young men from wealthy and prominent families across the land have proposed to her, but all of them were rejected by her father, who prefers you as his son-in-law. He has no son and wants you to inherit and manage all his business ventures. And this is an extraordinary fortune, one that any ordinary Chinese Indonesian would celebrate with joy. Yet, you foolishly reject it, merely because of a "nyai"! Ask anyone with sound reasoning, all your friends and acquaintances who in this world would be so mad as you?" (Hoay, 2001, p. 312).

The social and cultural inequalities within colonial society illustrated how ethnic and economic status shaped interpersonal relationships and perceptions of individuals. Marsiti also endured ethnic stigma, as Sundanese women were stereotyped with negative prejudices. "So don't let your heart be ensnared by women like that, especially since Sundanese women have long been infamous for their cunning sorcery ("kongtauw") and seduction and are notorious as the most unfaithful women

in all of Indonesia" (Hoay, 2001, p. 313). These ethnic prejudices further compound Marsiti's subordinate position, reinforcing her perceived inferiority compared to Chinese women like Gwat Nio. The intersection of gender and ethnic subordination amplified the vulnerability of Indigenous women within the colonial societal hierarchy, leaving them disproportionately exposed to marginalization.

Power Dynamics

Power dynamics often reflect the social structures embedded within a society, such as those shaped by gender, class, and ethnicity. These power relations created a battlefield of subordination and resistance, pitting those in positions of authority against those marginalized. "That's not an obstacle. If your love for Marsiti remains, you can continue loving her while regarding Gwat Nio as a sister after marriage. One thing I know you won't do, because that "siocia" is worth ten times more than your "nyai". But once again, I must emphasize: because this marriage is initiated by the woman's family, all risks must be borne by Mr. Liok Keng Djim if you do not love his daughter. What is important is that you do not reject this proposal, as it will bring great benefits to our family. Regarding Marsiti, I know she will be happy if you send her back to the village, with a house, complete furnishings, farmland for her livelihood, and a monthly allowance." (Hoay, 2001, p. 314).

In this analysis, the power dynamics illustrated in the novel were examined in the light of their socio-historical context, particularly how colonial and ethnic hierarchies intersected with gender-based on power structures. This discussion emphasized how the imposed subordination of Marsiti mirrored broader systemic inequalities and how her agency was shaped by the societal norms of her time. The emotional consequences of Marsiti's forced submission were explored, reflecting not just individual suffering but the societal mechanisms that perpetuated such oppression.

The phrase, "once again, I must emphasize: because this marriage is initiated by the woman's family," illustrated the enforcement of patriarchal power by the father, Oh Pin Lo, over his son. Oh Ay Tjeng's personal desire to remain with Marsiti was overridden by his father's insistence that he marry a woman of his choosing. As the figure of authority, the father dictated his son's decisions for what he deemed the greater good maintaining family status and honor. Both Oh Ay Tjeng and Marsiti were deprived of autonomy in determining their futures. Marsiti's fate was entirely decided by others, with no opportunity to assert her own agency. Even when Oh Pin Lo sent Marsiti to the village, her future was planned without her consent:

"Regarding Marsiti, I know she will be happy if you send her back to the village, with a house, complete furnishings, farmland for her livelihood, and a monthly allowance." Marsiti's feelings and desires were entirely disregarded, her happiness assumed from the perspective of others rather than her own.

Moreover, Marsiti became a victim of a system that prioritizes economic gain over emotional relationships. When Oh Ay Tjeng was arranged to marry Gwat Nio, Marsiti was easily cast aside by his father without consultation or consideration. Unlike Marsiti, Gwat Nio despited also facing gender subordination as a wife within a patriarchal society—enjoyed a stronger position due to her ethnicity and social class.

Marsiti occupied the lowest rung of the hierarchy as a woman, an Indigenous person, and someone from a poor background. She was among those whose voices were barely heard within the structure of power. In contrast, Gwat Nio, though also subject to gender subordination, wielded a degree of power due to her Chinese ethnicity, access to education, and family inheritance.

The Hierarchy of Power in Colonial Society and Ethnicity

Power in colonial society was not solely shaped by patriarchal relationships but also heavily influenced by ethnic status. Marsiti, as an Indigenous woman, was positioned lower in the social hierarchy than Chinese women. Her lack of autonomy was not only enforced by Oh Pin Lo but also by Keng Djim (Gwat Nio's father), who was, in fact, Marsiti's biological father.

"By removing Marsiti from your side, I wanted to make my daughter, Gwat Nio, fortunate. But in doing so, I have brought calamity upon my eldest child, Marsiti. Oh, Allah! Oh, Mina, Mina! Forgive me." (Hoay, 2001, p. 335).

The decision to cast Marsiti aside reflected the ethnic and class hierarchy in colonial society, which relegated Indigenous women to subordinate positions, even within familial relationships. Marsiti, as a "nyai" and an Indigenous woman, was

deemed unworthy of being part of the family compared to Gwat Nio, a wealthy Chinese woman who was considered far more "valuable." Ironically, Marsiti was the daughter of Keng Djim, father to Gwat Nio, from his relationship with an Indigenous "nyai" named Mina. This fact added layers of complexity to Marsiti's subordination, as she not only faced discrimination as an Indigenous woman but also as an unacknowledged child of her biological father. Her identity was defined by her mother's status as a "nyai", preventing her from being regarded as an equal to the children of Keng Djim's legitimate wife.

The power structures at play in this case were multi-layered, combining class, ethnic, and gender-based domination while exposing the hypocrisy of patriarchal authority within colonial families. Despite Marsiti's hard work and loyalty, her identity as an Indigenous woman and an illegitimate child kept her in a position of subjugation. Keng Djim's decision to remove Marsiti in favor of securing social and economic advantages for Gwat Nio through a strategic marriage to Oh Ay Tjeng demonstrated how patriarchal power and social hierarchies were wielded to maintain the status quo, even at the expense of his own child.

This underscored the inherent injustices within power relations grounded in colonial and patriarchal social stratifications. Gwat Nio, by contrast, directly benefitted from Marsiti's subordination. Her father's actions ensured her marriage to Oh Ay Tjeng proceeded without complication, granting her significant social and economic advantages. Yet even Gwat Nio, despite benefiting from the system, was not entirely empowered, as her gender role remained subject to patriarchal control within her family.

Neuropsychological Perspective

The neuropsychological approach offers a framework to understand the emotional and psychological dynamics experienced by characters in "Bunga Roos dari Tjikembang". By analyzing Marsiti, Ay Tjeng, and other characters, this perspective explored how subordination, trauma, and loss influence their psychological conditions and brain mechanisms. It provided deeper insights into how social pressures and personal experiences shaped cognitive responses, emotions, and behaviors.

Layered Trauma, Stress Mechanisms, Helplessness, and Learned Helplessness

Marsiti endured dual subordination both as a woman and as an Indigenous individual which resulted in layered trauma. This trauma was triggered by patriarchal treatment and social hierarchies that stripped her from autonomy over her life. From a neuropsychological standpoint, such experiences could be explained through the hypothalamic-pituitary-adrenal (HPA) axis, which activated in response to chronic stress. Prolonged HPA activation released stress hormones like cortisol, which could have long-term effects on physical and mental health, including anxiety, depression, and cognitive impairments (McEwen, 1998).

In Marsiti's case, this prolonged stress was linked to her forced separation from Ay Tjeng, reflecting how prolonged social and emotional strain led to deep psychological damage. This insight was pivotal in understanding how her passive acceptance of her fate was not just a character trait but a manifestation of the psychological toll of sustained oppression. Her diminished sense of agency, coupled with constant societal and emotional stress, exemplified the detrimental effects of learned helplessness.

Marsiti faced societal discrimination, being dismissed as a "worthless "nyai"" (Hoay, 2001, p. 311). This discrimination not only damaged her dignity but also reinforced a sense of helplessness. According to the theory of learned helplessness (Seligman, 1972), such conditions negatively affected brain function, particularly in the amygdala and prefrontal cortex.

The neural mechanisms behind Marsiti's psychological state indicated that the emotional impact of being constantly marginalized and objectified led to a reduction in the brain's ability to process and manage stress (Moradi & Huang, 2008). Her inability to assert control over her life was reflected in altered brain function, highlighting the physiological consequences of systemic oppression. The link between external oppression and internal psychological processes here demonstrated how deeply intertwined societal structures are with individual mental health. Apart from that, gender also influences mental health (Firdaus et al., 2025).

Marsiti's submission to her fate was a key finding in this analysis. It underscores how long-term exposure to oppression could lead to cognitive patterns where individuals feel trapped in their circumstances. Her emotional and psychological conflict,

while influenced by love, ultimately reflected the effects of the colonial and patriarchal systems on her ability to think beyond her subjugated position.

Marsiti's inability to control her life, exemplified by her forced departure from Ay Tjeng, reflected the phenomenon of learned helplessness. This theory posits that individuals exposed to uncontrollable circumstances often succumb to psychological resignation, leading to clinical depression (Maier & Seligman, 2016). In the novel, Marsiti's acceptance of her fate, despite her enduring love for Ay Tjeng, epitomized this state of learned helplessness. Her decision signified the absence of perceived alternatives, a hallmark of the condition.

Loss, Emotional Memory Mechanisms, Emotional Recovery, and Neuroplasticity

Ay Tjeng experienced profound emotional conflict following Marsiti's departure. This loss activates emotional memory processes governed by the amygdala and hippocampus. When Ay Tjeng discovered Marsiti's tear-soaked pillow, vivid memories of their time together resurface, evoking intense guilt and sorrow (LeDoux, 2000). In neuropsychology, this phenomenon is known as "flashbulb memories", where significant emotional events remains vividly imprinted in an individual's mind.

This emotional upheaval in Ay Tjeng emphasized the neuropsychological impact of loss, which triggered vivid recollections that affect his emotional state. The "flashbulb memory" effect underscored the intense psychological effect of Marsiti's departure, showing how traumatic experiences could alter memory processing and emotional regulation in individuals. This novel deepened Ay Tjeng's grief and reflected the broader theme of trauma within the narrative.

Although Ay Tjeng continued to grapple with his sense of loss, his interactions with Gwat Nio and the birth of their daughter, Lily, begun to alleviate his grief. This demonstrated the brain's capacity to adapt and recover from emotional trauma through mechanisms of neuroplasticity (Davidson & McEwen, 2012). Positive interactions with Gwat Nio enabled Ay Tjeng to rebuild stable emotional networks, facilitating his gradual recovery from the trauma of losing Marsiti.

The neuroplasticity concept was crucial in understanding Ay Tjeng's emotional recovery. His interaction with Gwat Nio and the birth of his daughter contributed to rebuilding his emotional stability, illustrating how the brain could reorganize itself in response to new, positive emotional experiences. This finding highlights how emotional healing occured not just through time but through meaningful social connections that facilitated recovery. Furthermore, the intergenerational transmission of trauma through Roosminah demonstrated the profound long-term effects of discrimination. This finding highlighted how the psychological scars of oppression were not only carried by the individuals who directly experienced it but was also passed down, influencing the next generation's identity and emotional health.

Social Discrimination and Psychological Impact in Power Dynamics

The trauma Marsiti experiences also impacted subsequent generations, particularly Roosminah. In neuropsychological theory, trauma could be transmitted intergenerationally through epigenetic processes, where parental experiences of trauma alter gene expression, which was then passed on to offspring (Yehuda & Bierer, 2009). Roosminah, growing up under the shadow of Marsiti's story, inherited the internalized emotional trauma of her mother's sacrifices.

As an Indigenous woman, Marsiti faced relentless discrimination based on both ethnicity and gender. This discrimination led to social marginalization, impacting her self-perception and self-esteem. Neuropsychological research showed that social discrimination affects brain activity, particularly in the anterior cingulate cortex (ACC), which was associated with the emotional pain of social rejection (Eisenberger et al., 2003). In Marsiti's case, the subordination she endured leaves deep psychological scars and entrenched her inferior position within colonial society.

The emotional dynamics between Marsiti, Ay Tjeng, and Gwat Nio illustrated how patriarchal power governs their lives. While Ay Tjeng felt guilt over Marsiti's sacrifice, he remained entangled in a system that prioritizes social and economic status. Marsiti, on the other hand, became the epitome of total subordination, while Gwat Nio, though benefiting from this system, was not entirely free from patriarchal control.

Social Ecology Perspective

The social ecology perspective provided a rich analytical framework for understanding the interplay between individuals and their environments in “Bunga Roos dari Tjikembang”. Individual identities were shaped by interacting social contexts (Firdaus et al., 2025). This approach integrated layers of interaction between individuals, communities, and broader social structures, as outlined by Bronfenbrenner (1979), who emphasized the importance of micro, meso, and macro systems in shaping human experiences. In this novel, the dynamics of subordination and power experienced by characters such as Marsiti, Oh Ay Tjeng, and Gwat Nio reflect the complex social ecosystems of colonial society.

Micro, Meso, and Macro Environments

At the micro level, Marsiti’s relationship with Oh Ay Tjeng exemplified gender-based subordination institutionalized through the practice of keeping a “nyai”. As a “nyai”, Marsiti was not only responsible for domestic duties but also objectified as a sexual servant to her master. This role, as noted by Sungkowati (2009), highlights how Indigenous women were often seen as subservient figures devoid of autonomy or dignity. The imbalance of power in Marsiti’s relationship with Oh Ay Tjeng was evident in her forced removal from his household, a decision made without considering her desires (Hoay, 2001). The environmental influences on Marsiti's role as a "nyai" were significant, as her position within the micro, meso, and macro environments continually reinforced her marginalization. Her inability to escape these constraints highlights how societal norms and power structures dictated individual behavior and autonomy.

At the meso level, the local community played a significant role in reinforcing Marsiti’s subordination. As an Indigenous woman, Marsiti faced intense social stigma, particularly due to negative stereotypes surrounding Sundanese women. In the novel, this prejudice was conveyed through statements like, “Sundanese women have always been known for their sorcery and infidelity” (Hoay, 2001, p. 313). Such views not only perpetuated Marsiti’s marginalized position but also created social barriers that prevented her from achieving equal recognition within her community.

On the macro level, the colonial social structure depicted in the novel reveals how stratification based on ethnicity, gender, and class shapes power relations. Marsiti, as an Indigenous woman, occupied the lowest rung of the hierarchy compared to Chinese women like Gwat Nio, who benefit from their economic and social status (Sungkowati, 2009). This reflected a colonial social order that not only oppressed Indigenous women but also reinforced patriarchy through the dominance of Chinese and colonial men.

Marsiti’s life was dictated by colonial norms that institutionalize the role of the “nyai” within patriarchal culture. As argued by Said (1993), colonialism not only shapes relationships between colonizers and the colonized but also deepens internal subordination through social norms that restricted women. In the novel, this subordination is exacerbated by the fact that Marsiti was not even acknowledged by her biological father, Keng Djim, due to her status as the child of an Indigenous “nyai”.

Social Ecosystem Interactions: Power and Resistance

The novel also portrays how familial power relations often mirror broader social hierarchies. Oh Ay Tjeng, despite his love for Marsiti, was unable to defy his father, Oh Pin Lo, who compeled him to marry Gwat Nio to preserve family honor. This illustrated that even male characters, such as Oh Ay Tjeng, lack full autonomy in the face of societal pressures governed by patriarchal norms (Hoay, 2001). However, the novel also highlighted resistance in the way Marsiti endures despite her subordination. The lingering fragrance of the cempaka flowers she plants symbolizes Marsiti’s emotional legacy and significant contribution to Oh Ay Tjeng’s family life, even after her displacement (Hoay, 2001).

Social norms, beliefs, power structures, and systems deeply influence individuals’ interactions with their en The cempaka flowers symbolize Marsiti’s lasting love and sacrifice, which continue to resonate in the memories of Oh Ay Tjeng’s family. This symbolism also highlights that women’s contributions were not completely erased by subordination within patriarchal systems.vironments (Firdaus et al., 2022). The ecological symbolism in the novel, such as the cempaka flowers planted by Marsiti, aligned with the concept of social ecology, illustrating how human relationships with their environments reflected identity and emotional legacies (Bronfenbrenner, 1979). The cempaka flowers symbolized Marsiti’s lasting love and sacrifice, which continued to resonate in the memories of Oh Ay Tjeng’s family. This symbolism also highlighted that women’s contributions were not completely erased by subordination within patriarchal systems.

Conclusion

The perspectives of intersectionality, neuropsychology, and social ecology collectively highlight the complex and multifaceted injustices faced by Indigenous women, such as Marsiti in the novel 'Bunga Roos dari Tjikembang,' within the colonial social structure. Through an intersectional lens, we see the compounded oppression stemming from gender, ethnicity, and class. The neuropsychological perspective deepens our understanding of the emotional and psychological toll of subordination and intergenerational trauma. Meanwhile, the social ecology approach reveals the powerful influence of social norms, community environments, and broader power structures in perpetuating this subjugation. Integrating these perspectives not only uncovers the systemic nature of these injustices but also witnesses the resilience of Indigenous women, who, despite the immense challenges they face, continue to contribute emotionally and symbolically within patriarchal systems. This resilience is a survival mechanism and a powerful act of defiance against a structure designed to oppress them.

Yazar Katkıları: *Konsept- RJ; Tasarım- RJ; Denetim- TF; Kaynaklar- TF; Veri Toplama ve/veya İşleme- RJ; Analiz ve/veya Yorum- TF; Literatür Taraması- TF; Yazma- RJ; Eleştirel İnceleme- TF; Diğer- RJ.*
Hakem Değerlendirmesi: *Dış bağımsız.*
Çıkar Çatışması: *Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.*
Finansal Destek: *Yazarlar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.*

Author Contributions: *Concept -RJ; Design-RJ; Supervision-TF; Resources-TF; Data Collection and/or Processing-RJ; Analysis and/or Interpretation-TF; Literature Search-TF; Writing Manuscript-RJ; Critical Review-TF; Other-RJ.*
Peer-review: *Externally peer-reviewed.*
Conflict of Interest: *The authors declare no conflict of interest.*
Financial Support: *The authors declared that they received no financial support for this study.*

References

Ahmadi, A. & Indraini, B. L. (2024). Analisis novel "Lafal Cinta" Karya Kurniawan Al-Isyhad: Pendekatan mimesis. *BEGIBUNG: Jurnal Penelitian Multidisiplin*, *2*(5), 52-57.

Anggaunitakiranantika. (2022). Understanding intersectionality in Indonesian diversity: A study in sociology of gender. *IJSED Indonesian Journal of Sociology, Education, and Development*, *4,* 48-55.

Benedanto, P. (2000). *Kesastraan Melayu Tionghoa* (P. Benedanto, Ed.). Kepustakaan Populer Gramedia bekerjasama dengan Yayasan Adikarya IKAPI dan the Ford Foundation.

Blackwood, E. (2005). Gender transgression in colonial and postcolonial Indonesia. *The Journal of Asian Studies*, *64*(4), 849-879.

Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design*. Harvard University Press.

Crenshaw, K. W. (2021). Demarginalising the intersection of race and sex. *Cahiers du Genre*, *70*(1), 21-49.

Davidson, R. J. & McEwen, B. S. (2012). Social influences on neuroplasticity: Stress and interventions to promote well-being. *Nature Neuroscience*, *15*(5), 689-695.

Eisenberger, N. I., Lieberman, M. D. & Williams, K. D. (2003). Does rejection hurt? An fMRI study of social exclusion. *Science*, *302*(5643), 290-292.

Fahimatul Yusro, B. R. (2024). Interseksionalitas dan Bentuk Ketertindasan Jeng Yah,Tokoh Utama Series Gadis Kretek. *EGALITA: Jurnal Kesetaraan dan Keadilan Gender*, *19*(1).

Firdaus, T. (2025). Critical ecological education on waste management: Preventions and interventions in Europe and challenges in Asia. *Journal of Geographical Sciences and Education*, *3*(1), 47-64. https://doi.org/10.69606/geography.v3i1.175

Firdaus, T., Nisak, K., Putri, M. O. & Shodiq, M. A. F. (2022). Covid-19 epidemiology in Madura: Public behaviors' compliance to goverment policy. *Journal of Public Health for Tropical and Coastal Region, 5*(2), 51-61. https://doi.org/10.14710/jphtcr.v5i2.13749

Firdaus, T., Nurohman, S., Wilujeng, I. & Rahmawati, L. (2025). Exploring motivational, cognitive, and instructional of critical thinking disposition in science learning: The mediating role of student self-regulation. *International Journal of Science Education and Teaching*, *4*(1), 12-25. https://doi.org/10.14456/ijset.2025.02

Firdaus, T., Nuryanti, E., Adawiyah, N. R., Sari, D. I. & Rahmah, F. (2025). Research trends in mental health and the effect on students' learning disorder. *Journal of Education and Learning Reviews, 2*(1), 1–20. https://doi.org/10.60027/jelr.2025.952

Hoay, K. T. (2001). *Bunga Roos from Tjikembang (1927) dalam Kesastraan Melayu Tionghoa dan kebangsaan Indonesia Jilid 2*. Kepustakaan Populer Gramedia.

Irwanda, F. D. & Firdaus, T. (2024). Ecolinguistic: State of the art phonological anapticsis of Javanese Lamongan and Kediri Dialect. *Journal of Aceh Studies (JOAS), 1*(2), 61-70. https://doi.org/10.5281/zenodo.12768831

Khairunisa, P. M., & Liniani, E. (2019, Desember 5). Kedudukan Subaltern Tokoh Perempuan Pribumi dalam Novel Bunga Roos from Tjikembang Karya Kwee Tek Hoay (Kajian Postkolonialisme). *E-Journal Student: Sastra Indonesia*, *8*(5), 39-44.

Khoirunnisa, A. S. & Nugroho, R. A. (2023). Mekanisme pertahanan diri dan coping stress tokoh utama dalam antologi cerpen "Malam Terakhir" Karya Leila S. Chudori: Kajian psikologi sastra. *Jurnal Sastra Indonesia*, *12*(3), 197-205.

Kwee, T. H. (1927). *Bunga Roos from Tjikembang*. Moestika.

Lambert-Peck, M., Echaubard, P., Saito, O., & Nishi, M. (2024). Putting power in perspective: a systematic review of power dynamics in social-ecological traps. *Discover Sustainability*, *5*(1), 515.

LeDoux, J. E. (2000). Emotion circuits in the brain. *Annual review of neuroscience*, *23*(1), 155-184.

Maier, S. F., & Seligman, M. E. (2016). Learned helplessness at fifty: Insights from neuroscience. *Psychological Review*, *123*(4), 349.

McEwen, B. S. (1998). Stress, adaptation, and disease: Allostasis and allostatic load. *Annals of The New York Academy of Sciences*, *840*(1), 33-44.

Minderop, A. (2010). *Psikologi sastra: karya, metode, teori, dan contoh kasus*. Yayasan Pustaka Obor Indonesia.

Moradi, B., & Huang, Y. P. (2008). Objectification theory and psychology of women: A decade of advances and future directions. *Psychology of Women Quarterly, 32*(4), 377-398.

Niekerk, C. (2023). Colonialism and the Politics of Gender and Literature in the Netherlands Indies: The Story of the Nyai. In *Gender and German Colonialism* (pp. 66-84). Routledge.

Nurgiyantoro, B. (2018). *Teori Pengkajian Fiksi*. Gadjah Mada University Press.

Oatley, K. (2012). The cognitive science of fiction. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Cognitive Science*, *3*(4), 425-430.

Panksepp, J. (1998). *Affective neuroscience: The foundations of human and animal emotions*. Oxford university press.

Panksepp, J. (2004). Affective neuroscience: The foundations of human and animal emotions. Oxford university press.

Prasetyaningsih, L. A. S. (2007). *The maze of gaze: The color of beauty in transnational Indonesia*. University of Maryland, College Park.

Sabila, F. I. (2024). CAKRAWALA: Fungsi Sosial Sastra sebagai alat Propaganda politik. *IMMADAB*, *1*(2), 42-45.

Said, E. W. (1993). *Culture and imperialism*. Knopf Doubleday Publishing Group

Saputra, B. A., & Qarimah, A. N. (2022, Februari). Interseksionalitas Perempuan dan Laki-Laki Bangsawan dalam "Tula-Tula Mia Wakatobi". *Arif: Jurnal Sastra dan Kearifan Lokal*, *1*(2), 226-241

Scholten, E. L (1992) *The Nyai in Colonial Deli a Case of Supposed Mediaton in Women and Mediation in Indonesia*. Leiden: KITLV.

Sigiro, A. N., Gina, A., & Komalasari, D. (2020, November). Potret Dampak Penerapan Pembatasan Sosial Berskala Besar di Masa Pandemi Covid-19 terhadap Perempuan dan Kelompok Marginal melalui Pendekatan Feminisme Interseksional. *Jurnal Perempuan untuk Pencerah dan Kesetaraan*, *25*(4), 295-308.

Spivak, G. C. (1988). *Can the subaltern speak? Dalam marxism and the interpretation of culture (suntingan Cary Nelson dan Lawrence Grossberg).* University of Illinois Press.

Sungkowati, Y. (2009, Januari). Hubungan Etnis Jawa dan Tionghoa dalam Novel Tunggak-Tunggak Jati. *Balai Bahasa Surabaya*, *16*(1), 55-66.

Suryadi, D. (2017). *Kajian sastra dan sejarah: Analisis pada sastra kolonial Indonesia*. Balai Pustaka.

Toer, P. A. (2002). *Bumi Manusia: Tetralogi Buru 1*. Hasta Mitra.

Wardani, N., Saputra, H. S., & Mustamar, S. (2020). Modernisasi pendidikan: Potret dinamika sosial pendidikan pesantren dalam novel negeri 5 Menara Karya Ahmad Fuadi. *SEMIOTIKA: Jurnal Ilmu Sastra Dan Linguistik*, *21*(2), 142-154.

Yehuda, R., & Bierer, L. M. (2009). The relevance of epigenetics to PTSD: Implications for the DSM-V. *Journal of Traumatic Stress*, *22*(5), 427-434.

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI
ATATURK UNIVERSITY PUBLICATIONS

Araştırma Makalesi *Research Article* DOI: 10.53487/atasobed.1622878

Yapay Zekânın Haber Üretim Sürecine Etkileri: Heliograf Teknolojisi ve Beyond Fake News Örnekleri Üzerine Bir Araştırma

The Effects of Artificial Intelligence on the News Production Process: A study on Heliograph Technology and Beyond Fake News Examples

Metin KARABURUN
Muş Alparslan Üniversitesi, Malazgirt Meslek Yüksekokulu, Pazarlama ve Reklamcılık Bölümü, Muş, Türkiye

Muş Alparslan University, Malazgirt Vocational School, Marketing and Advertising Department, Muş, Türkiye
m.karaburun@alparslan.edu.tr

Öz

Bu çalışma, yapay zekâ teknolojilerinin haber üretim sürecine olan etkilerini incelemektedir. Yapay zekânın medya sektörüne entegrasyonu, haberlerin oluşturulma, doğrulama ve dağıtım süreçlerinde köklü dönüşümler meydana getirmiştir. Otomatik haber üretimi, büyük veri analizi ve kişiselleştirilmiş içerik sunumu gibi uygulamalar, medya kuruluşlarına hız ve verimlilik sağlamış; The Washington Post'un Heliograf teknolojisi ve BBC'nin Beyond Fake News projesi gibi örneklerle bu dönüşüm somut biçimde gözlemlenmiştir. Ancak, bu örneklerde yapay zekâ destekli haberciliğin beraberinde getirdiği etik, güvenilirlik ve algoritmik önyargılar gibi risklerinde ortaya çıktığı gözlemlenmiştir. Çalışmada, yapay zekânın haber üretim süreçlerine olumlu ve olumsuz etkileri kapsamlı şekilde ele alınarak, gazetecilik mesleğinin geleceğine yönelik çıkarımlarda bulunulmuştur. Araştırmada doküman analizi yöntemi kullanılarak, yapay zekâ tabanlı gazetecilik uygulamaları ve bu alandaki dönüşümler nitel bir perspektifle incelenmiştir. İnceleme sonucunda, yapay zekâ destekli sistemlerin haber üretiminde hız, verimlilik ve maliyet avantajları sağladığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte, yapay zekâ tabanlı gazeteciliğin beraberinde getirdiği bazı riskler ve etik sorunlar da tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yapay zekâ, yapay zekâ haberciliği, haber üretim süreci, heliograf teknolojisi, beyond fake news

Abstract

This study examines the effects of artificial intelligence technologies on the news production process. The integration of artificial intelligence into the media sector has brought about radical transformations in the processes of news creation, verification and distribution. Applications such as automatic news production, big data analysis and personalized content presentation have provided media organizations with speed and efficiency; this transformation has been concretely observed in examples such as The Washington Post's Heliograf technology and the BBC's Beyond Fake News project. However, in these examples, it has been observed that risks such as ethics, credibility and algorithmic biases arise with AI-supported journalism. In the study, the positive and negative effects of artificial intelligence on news production processes were discussed comprehensively and inferences were made for the future of the journalism profession. In the research, using the document analysis method, artificial intelligence-based journalism applications and transformations in this field were examined from a qualitative perspective. As a result of the review, it was determined that artificial intelligence-supported systems provide speed, efficiency and cost advantages in news production. However, some risks and ethical issues brought about by AI-based journalism have also been identified.

Keywords: Artificial intelligence, artificial intelligence journalism, news production process, heliograph technology, beyond fake news

Geliş Tarihi/Received 18.01.2025
Kabul Tarihi/Accepted 04.06.2025
Yayın Tarihi/Publication Date 25.06.2025

Cite this article as: Karaburun, M. (2025). The effects of artificial intelligence on the news production process: A study on heliograph technology and beyond fake news examples. *Current Perspectives in Social Sciences*, *29*(2), 300-313.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.

Giriş

Yapay zekâ, evlerden arabalara, ofislerden bankalara, hastanelerden gökyüzüne kadar birçok alanda yaşamımızda yer almaktadır. Nesnelerin interneti sayesinde bu teknoloji gün geçtikçe kendisine daha geniş bir kullanım alanı bulmaktadır. Hatta yapay zekânın bazı uygulamaları, gezegenimizin sınırlarını aşmaktadır. Örneğin, Ay'a ve Mars'a gönderilen robotlar ile yörüngedeki uydular bu teknolojiyi kullanmaktadır. Hollywood animasyon filmleri, video ve bilgisayar oyunları, uydu navigasyon sistemleri ve Google'ın arama motoru gibi birçok popüler araç yapay zekâ tekniklerine dayanmaktadır. Benzer bir biçimde, finans sektöründe borsa hareketlerini tahmin eden sistemler ve hükümetlerin sağlık ve ulaşım gibi alanlardaki politika kararlarını biçimlendiren analiz araçları da yapay zekâdan faydalanmaktadır. Cep telefonlarımızdaki birçok uygulama da bu teknolojiyi esas almaktadır. Ayrıca, sanal gerçeklikteki avatarlar, duygu tanıma özelliklerine sahip olan yoldaş robotlar ve bilgisayar sanatı sergileri gibi özgün alanlarda da yapay zekânın etkisi görülmektedir. Diğer taraftan, yapay zekâ askeri uygulamalarda da kullanılmakta ve savaş alanlarında insansız hava araçları görev yaparken, robot mayın tarama araçları gibi daha insani çözümler de geliştirilmektedir (Boden, 2016, ss. 1-2).

Teknolojik gelişmeler, iletişim ve medya sektöründe köklü değişimlere yol açarak gazetecilik pratiklerini yeniden şekillendirmektedir. Günümüzde yapay zekâ teknolojileri, birçok alanda olduğu gibi haber üretim sürecinde de giderek daha fazla kullanılmaktadır. Haber metinlerinin otomatik olarak üretilmesi, büyük veri analizleri ile bilgi doğrulamanın sağlanması ve kişiselleştirilmiş içerik önerileri sunulması, yapay zekânın habercilikteki başlıca kullanım alanları arasındadır. Özellikle The Washington Post'un Heliograf teknolojisi ve BBC'nin Beyond Fake News projesi gibi örnekler, yapay zekâ destekli gazeteciliğin yaygınlaşmasının somut göstergeleri olarak dikkat çekmektedir.

Heliograf, *The Washington Post* tarafından geliştirilen bir yapay zekâ aracıdır. 2016 yılında kullanılmaya başlanan bu sistem, özellikle seçimler ve spor karşılaşmaları gibi yapısal verilere dayalı haberleri otomatik olarak yazabilme yeteneğine sahiptir. Heliograf, gazetecilere zaman kazandırmakta ve veri yoğun içeriklerin hızlı bir şekilde yayımlanmasını sağlamaktadır. *Beyond Fake News*, BBC'nin yanlış bilgilendirme ile mücadele kapsamında yürüttüğü bir projedir. 2018 yılında başlatılan bu girişim, sahte haberlerin kaynağını araştırmayı, izleyicileri medyada karşılaştıkları içeriklere karşı bilinçlendirmeyi ve doğruluk kontrolü temelli bir habercilik anlayışını yaygınlaştırmayı hedeflemektedir.

Yapay zekânın, haber üretim sürecinde hızlı ve çok yönlü veri analizi, maliyetlerin azaltılması ve kişiselleştirilmiş içerik sunumu gibi olumlu etkileri söz konusudur. Örneğin, algoritmalar yardımıyla binlerce kaynaktan bilgi toplayarak kısa sürede habere dönüştürmek mümkün duruma gelmiştir. Ayrıca, okuyucuların ilgi duyacağı içeriklerin sunulması, haber portallarının etkileşimlerini artırmaktadır. Bu gelişmeler, medya kuruluşlarının yanı sıra okuyuculara da yarar sağlamaktadır. Diğer taraftan, yapay zekânın haber üretim süreciyle bütünleşmesi, etik ve güvenilirlik bakımından bazı olumsuzlukları da beraberinde getirmektedir. Özellikle yanıltıcı bilgiler ile dolu içeriklerin üretilmesi, gazetecilerin iş kaybı riski ve algoritmaların taraflı haber üretimi gibi sorunlar, yapay zekânın sorgulanmasına sebep olmaktadır. Bunların yanı sıra, yapay zekâ tarafından üretilen içeriklerin şeffaflık, denetim eksikliği ve haberciliğin insani tarafının kaybolması toplumsal güveni zedeleyebilmektedir.

Bu çalışmanın amacı, yapay zekâ teknolojilerinin haber üretim sürecine olan etkilerini kapsamlı bir şekilde ele alarak hem olumlu hem de olumsuz yönlerini irdelemektir. Yapay zekâ, habercilik alanında büyük bir dönüşüm sağlamış, otomatik haber üretimi, veri analizi ve kişiselleştirilmiş haber sunumu gibi süreçleri önemli ölçüde değiştirmiştir. Ancak, bu teknolojik ilerlemeler beraberinde etik, güvenilirlik ve gazetecilik mesleğinin geleceği ile ilgili çeşitli tartışmaları da getirmiştir. Bu bağlamda çalışma, yapay zekâ destekli haber üretiminin hız, verimlilik ve erişilebilirlik gibi avantajlarının yanı sıra dezenformasyon riski, algoritmik önyargılar ve gazeteciliğin insan unsuru üzerindeki etkilerini de değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Yapay Zekâ

Günümüzde farklı bilim dallarının çalışma alanı olarak nitelendirilen "yapay zekâ" kavramının net bir tanımı henüz literatürde yer almamaktadır. Bu konuyu destekler nitelikte yapay zekâ teriminden ilk defa 1956'da TÜBİTAK Bilim ve Teknik Dergisi yayınında kullanıldığından bahsedilmektedir (Bostancı ve Aksüt, 2023, s. 61). Yapay zekâ, 1956'da Dartmouth konferansında

resmi olarak tanımlanmıştır. Bundan sonra hızla gelişmiştir. Artık bilgisayarların verilerden öğrenmesini ve tahminlerde bulunmasını ya da kararlar almasını sağlayan derin öğrenme ve makine öğrenimini de içerisine alan birçok tekniği kapsamaktadır. Özellikle makine öğrenimi, bilgisayarların açık programlama olmadan görevleri yerine getirmesini sağlayan algoritmalar ve istatistiksel modeller geliştirmeye odaklanır. Bu nedenle algoritma seçimi çok önemlidir ve denetlenen, yarı denetlenen ve denetlenmeyen olarak kategorize edilmektedir (Ahmed vd., 2024, s. 1). Aradan geçen yıllar sonucunda bugün ise yapay zekâ uygulamalarının tam olarak ne olduğuna dair tanımları bulabilmek oldukça zordur (Bostancı ve Aksüt, 2023, s. 61).

Boden'e göre yapay zekâ bilgisayarların zihinlerin yapabildiği şeyleri yapmasını sağlamaktır. Bunlardan bazıları (örneğin muhakeme) normalde "zeki" olarak tanımlanır. Diğerleri (örneğin görme) ise tanımlanmaz. Ancak hepsi insanların ve hayvanların hedeflerine ulaşmasını sağlayan algı, ilişki, tahmin, planlama, motor kontrolü gibi psikolojik becerileri içermektedir. Zekâ tek bir boyut değil, çeşitli bilgi işleme kapasitelerinin zengin bir şekilde yapılandırılmış bir alanıdır. Buna göre yapay zekâ, birçok farklı görevi ele alan birçok farklı teknik kullanmaktadır (Boden, 2016, s. 1). Turing ise yapay zekâyı, genel olarak, insanların yaptığı işlerin zekâ gerektiren işler haline getirilmesi bilimi olarak tanımlamaktadır (Finocchiaro, 2024, s. 1962). Avrupa Birliği Yapay Zekâ Yasası kapsamında, yapay zekânın düzenlenebilmesi için terimin yeterince açık bir tanımının yapılması gerektiği vurgulanmıştır. Bu doğrultuda Avrupa Komisyonu, yapay zekâ tanımını insan temelli yaklaşımlardan ziyade "çıkarım" kavramına dayalı, daha teknik bir çerçevede ele almıştır. Bu tanıma göre ise yapay zekâ sistemlerinin temel bir özelliği çıkarım yapma kabiliyetleridir. Çıkarım yapma kabiliyeti fiziksel ve sanal ortamları etkileyebilecek tahminler, içerik, öneriler ve kararlar gibi çıktıları elde etme sürecini ve yapay zekâ sistemlerinin girdilerden veya verilerden modeller ya da algoritmalar veya her ikisini de türetme kabiliyetini ifade etmektedir. Bir yapay zekâ sistemi oluşturulurken çıkarım yapmayı mümkün kılan çeşitli teknikler kullanılmaktadır. Bu teknikler arasında; verilerden belirli hedeflere nasıl ulaşılacağını öğrenen makine öğrenimi yaklaşımları, kodlanmış bilgiden çıkarım yapan mantık temelli yöntemler ve çözülmesi gereken görevlerin sembolik temsillerinden çıkarım yapan bilgi tabanlı yaklaşımlar yer almaktadır. Yapay zekanın bu teknik tanımı çok geniş ve geneldir. Buna göre, yapay zekâ ile diğer yazılım sistemleri arasındaki sınırlar bulanıktır (Barthelmeß ve Furbach, 2024, ss. 1-2).

Avrupa Komisyonu'nun 25 Nisan 2018 tarihli Tebliği'ndeki tanımda ise yapay zekâ, çevrelerini inceleyerek ve belirli hedeflere ulaşma amacıyla belirli özerklikle harekette bulunarak akıllı bir davranış sergileyen sistemler anlamına gelmektedir (Finocchiaro, 2024, s. 1962). Yapay zekânın genel sorunları ve teknolojilerin belirli uygulamaları hakkındaki bir tartışma genellikle metodolojik unsurları içermektedir. Hatta genel olarak bir şeyin yapay zekâ olup olmadığı sorularına indirgenmektedir. Bu durumun bu alandaki gelişmelerin benzeri görülmemiş hızından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Teknik olarak en basit tanıma göre ise yapay zekâ, insan entelektüel aktivitesini otomatikleştirmenin bir yoludur (Semenov, 2023, s. 168).

Yapay zekâ, özellikle otonom araçlar örneğinde olduğu gibi, giderek daha bağımsız kararlar alabilen ve uygulayabilen bir yapıya bürünmektedir. Bu gelişme, yapay zekânın kontrol edilebilirliği, öngörülebilirliği ve etik sınırları gibi konularda çeşitli kaygıları da beraberinde getirmektedir. Söz konusu endişeler, özellikle yapay zekâ sistemlerinin insan müdahalesi olmaksızın karar alma kapasitesine ulaşmasıyla daha da belirginleşmektedir. Bu çerçevede, hem yapay zekânın hem de genel olarak bilgisayar teknolojilerinin teorik temelleri, matematikçilerin insanın matematiksel etkinliklerini matematik disiplini içerisinde biçimsel olarak tanımlama çabalarına dayanmaktadır (Semenov, 2023, s. 169). Bu tarihsel temel, günümüzde yapay zekânın insan benzeri bilişsel süreçleri modelleme iddiasını da şekillendirmektedir.

Geleneksel Gazetecilikten Dijital Gazeteciliğe Haber ve Habercilik

Haberin tanımına ilişkin literatürde çeşitli yaklaşımlar bulunmaktadır. Temel olarak haber, bireylerin çevrelerindeki gelişmeleri öğrenme ihtiyacına dayanan ve zaman unsurunu merkeze alan bir olgudur. Erken dönem tanımlarda haber; "yeni bilinen şey", "toplumun konuştuğu konular" veya "her yönde gerçekleşen olaylar" (İngilizce'de NEWS kelimesinin etimolojik kökenine atıfla) gibi geniş kapsamlı ifadelerle açıklanmıştır (Girgin, 2005; Tokgöz, 2013).

Temel işlevi haber vermek olan medya ve daha da özelinde gazetecilik iletişim teknolojilerinde gerçekleşen gelişmeler sonucu geçiş dönemi yaşamakta ve yapısı değişmektedir. 19. Yüzyılda telgraf, daktilo, fotoğraf ve gazetecilikte kullanılırken, 20. Yüzyılda baskı tekniklerinde bilgisayar kullanımı başlamış, geleneksel medya kullanımı yaygınlaşmıştır. Teknolojide yaşanan

gelişmeler tarihsel süreçte haber alma ve verme biçimlerini etkilemiş ve değiştirmiştir. Önceleri haber iletebilmek için telefon ve teleksin başında uzun süre beklemek gerekirken, günümüzde saniyeler içinde haber iletebilmek mümkün duruma gelmiştir (Akyazı, 2018, s. 19). Yine internetin gelişimi, haberlerin toplanması, üretilmesi ve yayılması süreçlerinde önemli değişimlere yol açmıştır. Geleneksel sınırları yok eden internet, profesyonel olmayan kişilere de platform imkânı tanıyarak haber toplama üretme ve paylaşma süreçlerini daha demokratik hale getirmiştir. Ayrıca internet, vatandaşların ve okuyucuların haber makaleleri üzerine tartışmalara katılmalarını kolaylaştırmış ve haberlere hızlı erişim imkânı sağlayarak önemli bir dönüşüm sağlamıştır (Ağır, 2023, s. 8).

Haber üretim ve tüketim pratikerini değitiren internet tabanlı teknolojiler, haberin yayılmasını kolaylaştırmasının yanında, haberin farklı biçimlerde yeniden üretilip sunulmasına imkân tanıyan bir platform durumuna gelmiştir. Bu değişim ile okuyucular, haberlere çok daha hızlı ve istedikleri anda erişim sağlayabilmektedir. Geleneksel gazetecilikte haberler yazılar ve fotoğraflar ile sunulurken, internet gazeteciliğinde içerikler daha fazla fotoğraf, video, ses, grafik ve diğer görsel unsurlar ile zenginleştirilmektedir. Ayrıca, internet gazeteciliğinde haberler arşivlenmekte bu arşivlere kolay bir şekilde ulaşım sağlanabilmektedir (Pınarbaşı ve Astam, 2020, s. 72). Yeni medya kültürünün bilinen özelliklerinden olan etkileşim, dijital kod kullanımı ve hiper metinle geleneksel haber tarzları farklı boyut kazanmıştır (Duman, 2018, s. 4).

Geleneksel gazetecilikte yayımlanan haberler üzerinde anında değişiklik yapılamazken, internet gazeteciliğinde oluşturulan içerik kolay bir şekilde güncellenebilmekte ve yeni bilgiler eklenebilmektedir. Ayrıca, geleneksel gazeteciliğe kıyasla internet gazeteciliğinin maliyetlerinin daha düşük olması, okuyucular ve kullanıcılarla daha fazla etkileşim fırsatı sunmasını sağlamaktadır. Kullanıcıların haberlere yorum yapabilmesi bu etkileşimi artırırken, sosyal medya platformlarındaki gelişimler sayesinde internet gazeteciliği de bu ağlar ile bağlantılar kurarak paylaşıma dayalı bir etkileşim modeline geçiş yapmıştır (Pınarbaşı ve Astam, 2020, s. 72). Geleneksel haber organizasyonlarında, gazete sahipleri, yayıncılar ve editörlerden oluşan hiyerarşik bir yapılanma söz konusuyken, dijital haberciliğin yaygınlaşmasıyla birlikte bu yapı belirsizleşmeye başlamıştır. Örneğin, sokakta tanık olduğu bir olayı fotoğraflayan veya video kaydı alan bir kullanıcı, bu içeriği kendisi üretmekte ve kişisel blogunda yayınlamaktadır. Geleneksel medyada belirli bir hiyerarşi içinde ilerleyen ve denetim sürecinden geçen haber, dijital habercilikte herhangi bir düzeltmeye tabi tutulmadan doğrudan çevrimiçi içeriğe dönüşebilmektedir. Ayrıca, geleneksel basılı gazetelerde haberler belirli periyotlarla (günlük, haftalık gibi) yayınlanırken, dijital habercilikte sabit yayın döngüsü yerini sürekli güncellenen ve düzensiz bir tempoya sahip olan bir yayıncılık anlayışına bırakmıştır (Duman, 2018, s. 5).

Dijital medya haberciliğinde geleneksel haberciliğin aksine kullanıcı artık dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen olayları takip edebilmekte ve bu olaylara ilişkin kendi fikir ve düşüncelerini açıklayabilmektedir. Yeni medyayla artık kitle yerine bireyler yani diğer bir ifadeyle kullanıcılar ön plana çıkmaktadır. Bilgiyi üreten ile alan tek noktada bütünleşebilmektedir. Yeni iletişim teknolojileri sayesinde aktif bir üretici olan kullanıcılar herhangi bir olayla ilgili yorum ve görüşlerini yeni medya ortamları vasıtasıyla paylaşabilmektedir. Yine bu yeni medya ortamlarıyla haberi üretenler artık daha özgür ve üretken olmaktadırlar. Dolayısıyla geleneksel medyada profesyonel gazetecilerce tek yönlü bir biçimde üretilen haber, yeni medyada okur tarafından aktif olarak üretilmekte ve böylelikle dengeler değişmektedir. Ayrıca kullanıcı merkezli bir özelliğe sahip olan Web 2.0 teknolojileri, okuyuculara sosyal ağlar üzerinden diğer kullanıcıların paylaşımlarını görüp yorum yapma imkânı sağlamaktadır (Demirel, 2018, s. 826).

Geleneksel medya kuruluşlarında haberlerin toplanması, işlenmesi ve yayıma hazırlanması işlemleri, genel olarak yazı işleri ve haber merkezleri tarafından yürütülmektedir. Bu süreçlerde, kurumun kendi kadrolu muhabirlerinin yanında abone olunan haber ajanslarından alınan ve yayın politikası istikametinde seçilen haberler, kamuoyuna iletişim araçları vasıtasıyla ulaştırılmaktadır. Fakat internet gazeteciliğinde bu süreçler sanal ortamlar üzerinden yürütülmektedir. Sanal yazı işleriyle birlikte "bilgisayar destekli muhabirlik" (computer-assisted reporting) isimli yeni bir muhabirlik türü ortaya çıkmıştır. Muhabirlerin, yazı işleri ofisine gitmeden, bulundukları yerden haberlerini dijital ortamlarda hazırlayarak haber merkezine göndermesi, bu türün en temel özelliklerinden biridir. İnternet, geleneksel yazı işleri ofislerinde bu dönüşümü sağlarken, internetle ortaya çıkmış olan haber siteleri ve portalları, bazı yönleriyle geleneksel yazı işlerinden farklılaşmaktadır (Gezer, 2018, s. 29). Bunlara ek olarak haber üretim ve tüketim biçimlerinin yeni dönemde geçirdiği dönüşüm temel olarak aşağıdaki maddeler halinde özetlenebilir: (Narin, 2017, akt. Duman, 2018, ss. 6-7).

1. **Kullanıcı Türevli İçeriğin Artması:** Geleneksel gazetecilikte profesyonel gazetecilerce hazırlanmış olan haberler varken Web 2.0 sonrası okurların da kullanıcı olarak haber oluşturma sürecine katkı sağladığı bir dönem başlamıştır.

2. **Katılımcı Etkileşim:** İnternetle birlikte tek yönlü iletişimin yerini etkileşiminin arttığı ve kullanıcıların daha fazla etkileşimde bulunduğu yeni bir dönem almıştır. Bu, çevrimiçi haberlerin ayırt edici özelliğidir. Facebook, LinkedIn, X (Twitter) gibi çevrimiçi ve pratik mesajlaşma araçlarıyla, çevrimiçi haber forum okuyucuları fikir ve düşüncelerini kısa bir süre içerisinde aktarabilmektedir.

3. **Youtubelaşma:** Web 2.0 sonrası çoklu ortam veya çoklu format biçimlerini destekleyen yeni yapılara olanak tanınmıştır. Geleneksel haber biçimini değiştiren bu dönemde bir haberi anlatma amacıyla video alıntılarına daha çok yer verilmektedir. Özellikle video paylaşım ağı Youtube'un yükselişi ile birlikte haber başta olmak üzere çoğu dijital formatta video etkili olmaya başlamıştır.

4. **Anlık Bilgilendirme:** Çevrimiçi haberler anlık olarak raporlamaya izin vermekte ve son dakika haberleri sağlamaktadır. Şimdiki zamanın ön plana çıktığı bu habercilik anlayışında da okurların beklentisi son dakikadır.

5. **Bağlanma ve Paylaşmada Genişleme:** 2004 yılı sonrasında başta X (Twitter) ve Facebook ardından Instagram, LinkedIn ve Youtube ile sosyal ağ siteleriyle bağlantılar ve bağlantı kurma becerileri artmıştır Bu durumun farkında olan haber merkezleri haberlerini paylaşım ve topluluk ağının her yerine yerleştirmeye başlamışlardır.

6. **Kişiselleştirilmiş Yeni Medya:** Yeni iletişim teknolojileri sebebiyle, internet için hazırlanmış olan haberler kişiye özgü kişiselleştirmeye imkân vermektedir. Kişiselleştirme, geleneksel haber tüketiminde okuyucuların ilgilendikleri yazıları gazete ve derginin içinde bütünü ile arama çabasındayken Web 2.0 sonrası internet haberciliği okuyucuya birçok çözümler getirmiştir. İnternet haber sitelerinde okuyucular ilgilendikleri bölümlerini seçebilmekte ve yalnızca bu bölümleri okuyabilmektedirler.

Dijitalleşmenin etkisiyle multimedya, haber üretim süreçlerinde merkezi bir konuma yerleşmiştir. Gazeteciler, farklı formatlardaki içerikleri kullanarak haberlerini hem üretim hem de sunum aşamalarında daha zengin hâle getirebilmektedir. Multimedya, enformasyonun aktarım biçimlerini dönüştürmüş; görsel, işitsel ve metinsel unsurların bir arada kullanılmasına olanak tanımıştır. İnternet gazeteciliğiyle birlikte ortaya çıkan hipermetin yapısı sayesinde okurlar, bağlantılar aracılığıyla farklı haberlere hızlı ve kolay biçimde ulaşabilmekte; gazeteciler ise bu yapı üzerinden daha derinlemesine analizler ve araştırmalar gerçekleştirebilmektedir (Öngel, 2023, ss. 530-531). Tüm bu gelişmeler, dijitalleşmeyle birlikte haberin üretiminden dağıtımına ve tüketimine kadar olan süreçlerde köklü bir dönüşüm yaşandığını göstermektedir.

Yapay Zekânın Haber Üretim Sürecine Etkileri

Teknolojik ilerlemeler, son yirmi yıldır pek çok endüstriyi çeşitli şekillerde sürekli olarak dönüştürmektedir. Fakat yapay zekânın gelişimi, son on yıldaki teknolojik evrimin temel alanlarından biri olarak görülmektedir (Jamil, 2020, s. 1400). Yapay zekâ, benzeri görülmemiş kalite, hız, ölçek ve üreticilikle, giderek daha fazla erişilebilir, daha az beceri gerektiren, uygun fiyatlı ve potansiyel olarak etkileşimli şekillerde ses, metin, video ve görsel içerik üretmek için geniş veri kümeleri üzerinde eğitilmiş makine öğrenimi algoritmalarını kullanmaktadır. Teknoloji ilerledikçe, bu tür içerikler arasındaki sınırlar giderek daha da bulanıklaşarak yeni hibrit biçimlere yol açmaktadır. Bu evrim, geleneksel içerik anlayışımıza meydan okumakta ve üretim ve tüketim için yeni olasılıklar açmaktadır (Floridi, 2024, s. 2). Artık haber medyası de olmak üzere birçok endüstri yapay zekâyı kullanmaktadır. The Guardian, Forbes, The Washington Post, British Broadcasting Corporation, The New York Times ve Los Angeles Times gibi birçok büyük haber kuruluşu ve Associated Press ve Reuters gibi birçok haber ajansı artık haber üretmede yapay zekayı etkin bir şekilde kullanmaktadır. Haber medyası endüstrisi, gazetecilikte veri, algoritmalar ve otomasyonun daha geniş bir şekilde dâhil edilmesiyle beraber, yapay zekâ destekli teknolojilerin fırsatlarını ve zorluklarını benimseyen ve bunlara uyum sağlayan diğer birçok endüstriden biridir. Yapay zekâ kullanan araçlar ve yazılımlar, gazetecilerin rutin işlerinde önemli bir rol oynamakta, haberlerin üretilme, yayılma ve insanların onu kullanma ya da anlamlandırma biçimini dönüştürmektedir (Jamil, 2020, ss. 1400-1401). Ayrıca yapay zekânın çok yönlülüğü ve çoğulculuğu göz önüne alındığında, haber muhabirliğinin çeşitli haber bölümlerindeki (örneğin, iş, siyaset, teknoloji ve kültür) etkisini kapsaması muhtemeldir. Haber medyası, yapay zekâ teknolojisinin toplumsal ölçekte anlamlandırılmasında önemli bir rol oynamaktadır (Nguyen ve Hekman, 2024, s. 439). Mecrası ne olursa olsun farklı platformlardan gelen haberler, her zaman bir değerlendirme sürecine tabi tutulmaktadır. Bu süreçte, tıpkı sofraya hangi yemeğin konulacağına karar veren kişi gibi, haber editörleri veya genel yayın yönetmenleri son

kararı vermektedir. Geleneksel gazetecilikte olduğu gibi, internet haberciliğinde de haber içerikleri böyle bir süzgeçten geçmektedir. Fakat yapay zekâ haberciliğinde bu haber seçimi, algoritmalara tanımlanan komutlar vasıtasıyla gerçekleştirilmektedir. Hangi haberin hangi kaynaktan alınacağı yapay zekâ tarafından belirlenmekte ve binlerce veri kaynağı eşzamanlı olarak takip edilmektedir. Ayrıca, yapay zekânın haberlerin tamamında etkin rol oynadığı belirtilen bazı haber sitelerinde, yapay zekâya farklı bir görev tanımı yapıldığı da görülmektedir (Ay, 2023, s. 417). Bu bağlamda haber üretim aşamalarını oluşturan haber yazma, toplama ve haberin dağıtım kademelerinde kullanılmakta olan ve yeni teknolojileri belirten (arttırılmış gazetecilik, sensör gazeteciliği, drone gazeteciliği vb.) yapay zekâ tabanlı gazetecilik uygulamaları kullanıcı odaklı yapılarıyla önemli bir değişim meydana getirmiştir (Gül, 2024, s. 311).

Genel anlamda yapay zekânın haber üretim süreçleri üzerinde etkileri vardır ve bu etkiler üç aşamada anlaşılabilmektedir. Bu aşamalar: Konu ve olay aramayı ve bilgi edinmeyi içeren haber toplama; metin, ses, resim veya video oluşturmayı içeren üretim ve haber dağıtım süreçlerini, halkla etkileşim stratejilerini, içeriği kişiselleştirmeyi veya abone çekme tekniklerini içeren dağıtımdır. Bu sistemler, içerik çevirme ve röportajları yazıya dökme gibi finansal değer oluşturmayan rutin, monoton ve hataya açık görevlere dâhil edilmiştir. Ancak aynı zamanda haber yazımı veya gerçek kontrolü gibi daha alakalı işlevlere de dâhil edilmiştir. Bu, gazetecilerin çalışma biçimini değiştirmekte ve özellikle gazetecilerin makinelerin eline geçmesi olasılığı konusunda çeşitli endişeleri gündeme getirmektedir (Ioscote vd., 2024, s. 875). Dolaysıyla yapay zekânın haber üretim süreci üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkilerinin olduğu görülmektedir.

Yapay Zekânın Haber Üretim Sürecine Olumlu Etkileri

Gibbs'e göre yapay zekâ teknolojileri, birçok haber endüstrisi alanında, özellikle de haber dağıtımı ve içerik oluşturma süreçlerinde büyük bir önem kazanmıştır. Otomatik sınıflandırma, çeviri ve doğrulama gibi işlevler, yapay zekâ ve makine öğrenimini önemli yapan temel unsurlardır. Bu teknolojiler, daha fazla içerik üretilmesine imkân tanırken, sosyal medya ve mobil uygulamalar gibi çeşitli platformlar vasıtası ile daha geniş bir kitleye ulaşmayı da olağan duruma getirmektedir. Pek çok haber kuruluşu, farklı formatlarda içerikler oluşturmak ve bu içerikleri uygun ve etkili bir şekilde geniş kitlelere ulaştırmak amacıyla yapay zekâ teknolojilerinden faydalanmaktadır (Gül, 2024, s. 313). Yapay zekâ uygulamaları içeriğin daha verimli (daha geniş kitleler, daha düşük maliyetler, daha yüksek kârlar), doğru (daha kişiselleştirilmiş veya özel içerik, daha fazla veya daha iyi küratörlük ve öneri) ve etkili (yeni veya daha iyi etkileşim, deneyimler ve memnuniyet) şekilde üretilmesini mümkün kılmaktadır (Floridi, 2024, 2).

Ayrıca haber üretim süreçlerinde yapay zekâ teknolojisinin kullanılmasıyla beraber yaşanan dezenformasyonların en aza indirilmesi ve haberlerin teyit edilmesi amaçlanmaktadır. Günümüzde çok sayıda haber kurumu yalan haber tespiti sürecinde yapay zekâ yazılımlarını kullanmaktadır. Reuters haber ajansı tarafından geliştirilen "Reuters News Tracer" adlı yazılım ile birlikte haber ajansı X üzerinde yayımlanan son dakika haberlerinin doğrululuğunu tespit edebilmektedir. Yapay zekâ yazılımı ile birlikte Reuters yaşanan son dakika olaylarını anlık olarak tespit edebilmekte ve doğruluğunu teyit edebilmektedir. Reuteres News Tracer yazılımı bilişsel bilgi işleme ve makine öğrenme teknolojisini kullanmaktadır. Yazılım bu yöntemle doğal afet, patlama, saldırı, suikast ve cinayet gibi son dakika olaylarını içeren X iletilerini bir başlık altında toplamaktadır. Toplanan bu iletiler ardından konularına göre kümelenmektedir. Kümelenme sürecinden sonra ise haberlerin doğruluğu tespit edilmekte ve rapor olarak sunulmaktadır (Öngel, 2023, s. 532). Haber kuruluşları insan kaynakları eksikliğini aşmak ve ekonomik olarak sürdürülebilir bir faaliyeti sürdürmek için bir strateji olarak daha üretken, yenilikçi ve rekabetçi olmak için akıllı teknolojileri benimsemektedirler. Yüksek teknolojilerin gazeteciliğe entegrasyonu, sohbet robotları, sesli asistanlar, sanal gerçeklik, 360° videolar ve yapay zekâ sistemleriyle ilgili deneyimlerin arttığı 2014 yılından bu yana giderek daha önemli hale gelmiştir (Ioscote vd., 2024, s. 876). Ayrıca Google tarafından geliştirilen "Fact Check Tolls" yapay zekâ yazılımıyla beraber yine yalan haberlerin tespiti yapılabilmektedir. Günümüzde çok sayıda haber kuruluşu yalan haberi tespit etmek için yapay zekâ yazılımlarını kullanmaktadır. Yapay zekâ yazılımları ayrıca kişiselleştirilmiş haber üretimi ve sunumunda da kullanılmaktadır. Günümüzde haber kurumlarında yapay sinir ağları teknolojisinin kullanımıyla birlikte kullanıcıların çevrimiçi deneyimleri ve haber okuma geçmişlerinden hareketle kullanıcıların ilgilerine uygun bir şekilde kişiselleştirilmiş haberler sunulabilmektedir (Öngel, 2023, s. 532).

Bunlara ek olarak yapay zekânın haber üretim sürecine ve gazeteciliğe uygulanması sonucunda bir dizi olumlu katkılar sağladığı görülmektedir. Temel olarak bu katkılar şu başlıklar altında özetlenebilir: (Tejedor ve Vila, 2021, ss. 832-833).

1. **Haber tespiti:** Yapay zekâ, veri toplama ve karakterizasyonu, kategorilere göre seçim ve yapısal gruplama yoluyla

birçok kaynağı (sosyal ağlar ve yorumlar gibi) izleyebilmekte ya da gerçek zamanlı olarak tekrarlanan anahtar kelimelerle son dakika haberlerini tespit edebilmektedir.

2. **Gazetecilik metinlerinin otomatik olarak oluşturulması:** Bu, bilgi hizmetlerini iyileştirmek hem de bununla birlikte yüksek performans elde etmek amacıyla yapay zekâyı dâhil eden bir gerçekliktir. Zaman ve kaynak tasarrufu, daha seri hale getirilebilmekte ve özelleştirilebilir içerik oluşturulmasını sağlamaktadır. Ayrıca gazetecinin daha nitel görevlere odaklanmasını sağlamaktadır. En kolay uygulandığı alanlar ise spor etkinlikleri, hava durumu, ekonomik bilgiler ve seçim sonuçlarıdır.

3. **Bilgilerin kişiselleştirilmesi:** Kişiselleştirme, sitelerindeki etkileşimi artırabileceğini ve kullanıcılar hakkında veri toplamalarını sağlayarak harici bilgi sağlayıcılarına olan bağımlılıklarını azaltabileceğini uman haber yayıncıları için giderek daha popüler bir strateji haline gelmiştir. Bilgi tüketimi, kullanıcının daha fazla karar alma gücüne sahip olduğu daha seçici bir biçime doğru kaydıkça, medya kişiselleştirmeyi başlıklarda, metnin kendisinde, ön sayfalarda, teslimat süresinde veya bölümlerde kişiselleştirilmiş öneriler veya anlık bildirimler göndererek uygulamaya başlamaktadır. Yapay zekânın bu kullanımı, ürünlerin rekabetten farklılaşmasını, içeriğin daha fazla okuyucu tarafından tutulmasını ve daha fazla kullanıcı sadakatini sağlamaktadır.

4. **Yanlış bilgiyle mücadele:** Yapay zekânın kötü amaçlı kullanımı, haberlere olan güveni azaltan ve yaygın belirsizlik ve toplumsal alaycılığa katkıda bulunan deepfake'lerin oluşturulmasına olanak tanımaktadır. Bu sorunluluk, insanların bilgilendirilmelerini, katılımlarını ve karar verirken eleştirel düşünmelerini sağlayan medya okuryazarlığına duyulan ihtiyaca odaklanmaktadır. Kullanılan araçlardan bazıları Factmata, Claimbuster, TweetDeck, Factstream veya Hoaxy'dir.

5. **Gazetecilik için geliştirilen sanal asistanlar ve sunucular:** Bu tür ekipmanlar durdurulamaz teknolojik yenilik ve görsel-işitsel içeriğin artan tüketimi bağlamında bulunmaktadır. Bu sebeple klasik radyo veya televizyon yayınlarının diğer platformlara evriminin gerçekleştiği görülebilmektedir. Şu anda, ABD, Avrupa ve Latin Amerika'da BBC, CNN, Reuters, Deutsche Welle (DW), Bio Bio Chile, Radio Programas del Perú, Noticias Colombia gibi çok sayıda medya grubu bulunmakta ve bunlar, portföyleri giderek büyüyen sanal asistanlar Google Assistant, Alexa (Amazon) ve Siri'nin (Apple) haber uygulamaları listesine katılmaktadır.

Yapay zekâ gazetecilik için haber toplama ve yazma gibi temel işler dışında, enformatif eğilimlerin tespit edilmesi, enformasyonun toplanması, haber öneri sistemlerinin geliştirilmesi, yabancı metinlerin otomatik olarak çevrilmesi, araştırmacı gazeteciliğin geliştirilmesi gibi olumlu etkilere de sahiptir (Yıldızgörür, 2023, s. 568). Genel anlamda, haber üretim sürecinde yapay zekâ kullanılarak içerik üretimi arttırılabilmekte, haber değeri taşıyan olaylar belirlenebilmekte, kullanıcı tercihlerine uyum sağlamak için sosyal ağlardaki profillerin yönetimi tespit edilebilmekte ve arama ve sınıflandırma işlevleriyle daha fazla doğruluk ve nesnellik elde edebilmektedir (Tejedor ve Vila, 2021, s. 833).

Yapay Zekânın Haber Üretim Sürecine Olumsuz Etkileri

Yapay zekanın olumsuz etkileri açısından özgünlük, atıf ve güvenilirlik; hesap verebilirlik, sorumluluk ve şeffaflık; becerilerin azaltılması, yeniden oluşturulması ve artırılması ve iş piyasası; dikkat kıtlığı ve ekonomisi ve insan üreticiliğinin rolüyle ilgili önemli ve zorlayıcı sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Daha da karmaşıklaştıkça insan yapımı ve yapay zekâ yapımı içerikler arasında ayrım yapmak giderek zorlaşmakta, pazarlamadan reklamcılığa, medyadan eğlence sektörüne, eğitimden öğretime kadar yeni etik ve yasal çerçevelerin yanı sıra yeterli politikalar ve stratejiler gerektiren takaslar nedeniyle fırsatlar ve riskler artmaya devam etmektedir (Floridi, 2024, s. 2). Yapay zekâ, medya ve gazetecilik gibi alanlarda kullanıldığında, sahte habercilik gibi sorunlara neden olabilmektedir. Yapay zekânın gazetecilikteki belki de en büyük sorunlarından birisinin, yine kendi potansiyel risklerinden kaynaklandığı görülmektedir. Çünkü yapay zekâyla sahte içerik üretmek mümkün duruma gelmiştir. Bu durumun en çarpıcı örneklerden birisi, "deepfake"dir. Deepfake, makine öğrenme algoritmaları kullanılarak, gerçeğinden ayırt edilmesi oldukça zor sahte görüntülerin ve videoların üretilmesini ifade etmektedir. İlk olarak ünlülerin videolarının manipüle edilmesi ile gündeme gelmiş olan bu teknoloji, sahte görsel ve video içeriklerin oluşturulmasında sık sık kullanılmaktadır (Özsalih, 2033, s. 538). Dolaysıyla deepfake ile sahte haber üretimi daha kolay hale gelmiştir. Yapay zekâ yardımı ile sentezlenmiş yüz, ses, beden ve mimik değiştirme videoları var olan bilgilerin güvenilirliği konusunda büyük bir tehdit oluşturarak kötü amaçlar için kullanılmaktadır (Yurdigül ve Gülsün, 2023, s. 136). Videoları ve görsel unsurları tespit

etmek için yapay zekâ teknolojilerine başvurulsa da bunların üretimine katkı sunan da yine yapay zekâdır. Ayrıca yapay zekâ videonun haricinde metin olarak da sahte içerikler üretebilmektedir (Özsalih, 2033, s. 539).

Yapay zekâ uygulamalarının haber hikâyelerini seçmede ve önceliklendirmede kullanımı, önyargı ve şeffaflık konusunda kritik endişeler ortaya çıkarmaktadır. Genellikle şeffaflık içinde gizlenen bu algoritmalar, eğitim verilerinde mevcut önyargıları istemeden sürdürebilmekte ve bu da yapay zekâ destekli haberciliğin tarafsızlığı ve hesap verebilirliği hakkında sorulara yol açabilmektedir. Ek olarak, okuyucular genellikle farkında olmadan yapay zekâ tarafından oluşturulan içeriği tükettikçe yazarlık ve güvenilirlik sorunu belirginleşmekte ve gazetecilikte güven ve özgünlük hakkında tartışmalara yol açmaktadır (Verma, 2024, s. 152). Bunların yanı sıra yapay zekâ uygulamalarının haber üretim sürecinde kullanılması farklı etik sorunlara da sebep olmaktadır. Bu sorunlar şu şekilde sıralanabilir: Verilerin kaynak kısmındaki bazı sorunlar, yapay zekâ uygulamalarının kapasitesi, algoritmaların tarafsızlığı hususunda birtakım sorunların çıkması, algoritmaların kimi uygulamalarında oluşan şeffaflık sorunları, elde edilen verilerin kötü amaçlarda kullanılması, kodların içerisindeki değerler ve bu değerlere uygun bir şekilde yapılan akıl yürütme ve algoritmaların hesap verebilir yapıda olması etik sorunların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır (Gül, 2024, s. 314).

Bir diğer önemli endişe ise habercilikte yapay zekânın hızla ilerlemesi sebebiyle iş kaybı potansiyelidir. Yapay zekâ sistemleri karmaşık görevleri üstlenme konusunda giderek daha yetenekli hale geldikçe, özellikle rutin raporlama ve veri analizi gibi alanlarda insan gazetecilerin yerini alabilecekleri yönündeki korkular artmaktadır. Ayrıca, haber oluşturma ve üretme konusunda yapay zekâya aşırı güvenmek yankı odalarının oluşmasına yol açabilmektedir. Kullanıcıları meşgul edecek şekilde tasarlanmış yapay zekâ algoritmaları, genellikle mevcut inançları ve tercihleriyle uyumlu içerikler sunmakta ve potansiyel olarak çeşitli bakış açılarına ve görüşlere maruz kalmayı sınırlamaktadır. Bu tür aşırı bağımlılık, farklı görüş ve analizlerin akışını kısıtladığı için iyi bilgilendirilmiş bir kamuoyunun gelişimini engelleyebilmektedir. Bunların yanı sıra yapay zekâ sistemleri alaycılığı, kültürel bağlamları ya da karmaşık sosyo-politik nüansları yanlış yorumlayabilmekte ve habercilikte ya da yorumlamada yanlışlıklara yol açabilmektedir (Verma, 2024, s. 153). Genel olarak yapay zekânın haber üretim süreçlerine verimlilik, veri analizi yeteneği, zaman ve kaynak tasarrufu gibi olumlu etkileri olmasına rağmen, aynı zamanda haber üretim süreci üzerine önemli olumsuz etkilere de yol açtığı görülmektedir.

Yöntem

Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi ve örnek olay incelemesi birlikte kullanılmıştır. Doküman analizi, basılı veya dijital ortamda yer alan belgeleri sistematik biçimde inceleme ve değerlendirme sürecidir. Nitel araştırmada sıklıkla kullanılan bu yöntem, mevcut belgelerden anlam çıkarma, kavramsal bir çerçeve geliştirme ve olgulara ilişkin ampirik bilgiye ulaşma amacı taşır (Bowen, 2009, s. 27). Bu çerçevede, yapay zekâ teknolojilerinin haber üretim sürecine etkilerini değerlendirebilmek amacıyla akademik literatür dışında, sektörle ilgili resmi raporlar, medya kuruluşlarının kendi yayınladığı belgeler, haber platformlarında yapay zekâ destekli içerik üretimine ilişkin açıklamalar ve bu alanda yürütülen projelere dair kamuya açık materyaller incelenmiştir. Belgelerin seçimi, konuyla doğrudan ilişkili olması, güncelliğini koruması ve haber üretim süreçlerine dair somut uygulamalar sunması ölçütlerine göre yapılmıştır. Bu bağlamda özellikle *Reuters Institute Digital News Report*, *BBC R&D yayınları*, *The Washington Post'un resmi içerikleri* ve uluslararası medya kuruluşlarının yapay zekâ entegrasyonuna dair duyuruları dikkate alınmıştır.

Çalışmada ayrıca örnek olay incelemesi yöntemi kullanılarak, belirli medya kuruluşlarının yapay zekâ teknolojilerini kullanma biçimleri derinlemesine analiz edilmiştir. Bu kapsamda, *The Washington Post* tarafından geliştirilen Heliograf teknolojisi ve *BBC*'nin yürüttüğü Beyond Fake News projesi örnek olay olarak seçilmiştir. Bu örnekler, yapay zekânın farklı haber üretim modellerinde nasıl konumlandırıldığını göstermek açısından anlamlı örnekler sunmaktadır. Örnek olay incelemesinde değerlendirme ölçütlerinin daha sistematik şekilde belirlenebilmesi amacıyla, analiz süreci öncesinde yapay zekâ teknolojilerinin haberciliğe olan etkileri olumlu ve olumsuz yönleriyle kategorize edilmiştir.

Evren ve Örneklem

Bu çalışmanın evreni**,** yapay zekâ teknolojilerinin haber üretim sürecinde kullanıldığı medya kuruluşları, bu alandaki akademik çalışmalar ve yapay zekâ destekli gazetecilik uygulamalarıdır. Yapay zekânın medya sektörü üzerindeki etkileri küresel ölçekte incelendiğinden, çalışma evreni geniş bir çerçevede ele alınmış ve farklı ülkelerdeki medya kuruluşlarının yapay zekâ uygulamaları değerlendirilmiştir.

Çalışmanın örneklemi, yapay zekâ destekli haber üretimi konusunda öne çıkan iki önemli medya kuruluşunun projeleri üzerinden belirlenmiştir. Amaçlı örnekleme yöntemi kullanılarak, yapay zekânın haber üretim süreçlerine etkisini somut olarak incelemek amacıyla The Washington Post'un Heliograf teknolojisi ve BBC'nin Beyond Fake News projesi örnek olarak seçilmiştir. Bu iki örneklem, yapay zekâ tabanlı otomatik haber üretimi ve dezenformasyonla mücadelede yapay zekâ kullanımının gazeteciliğe etkilerini analiz etmek için uygun bulunmuştur.

Bu seçimin nedeni, Heliograf'ın otomatik haber üretimindeki rolünü ve gazetecilik süreçlerindeki dönüşümü göstermesi, Beyond Fake News projesinin ise sahte haberlerle mücadelede yapay zekânın nasıl bir araç olarak kullanıldığını ortaya koymasıdır. Böylece, çalışma kapsamında yapay zekâ destekli haber üretiminin hem içerik üretiminde hem de haber doğrulama süreçlerindeki etkileri çok yönlü bir şekilde ele alınmıştır.

Bulgular ve Değerlendirmeler

The Washington Post'un Heliograf Projesi Özelinde Ulaşılan Bulgular

Washington Post, Heliograf teknolojisini kullanarak belirli podcast yayınlarında yapay zekâ destekli sesli seçim sonuçlarını sunmayı planlamaktadır. Bu yeni özellik, özellikle *Post Reports*, *Big Idea* ve *Can He Do It?* gibi bölümlerde yer alacak olup, Temsilciler Meclisi, Senato ve Başkanlık seçimlerine ilişkin yerelleştirilmiş güncellemeler sağlamayı hedeflemektedir. Geliştirilen sistem, dinleyicilere seçim sürecine dair en güncel bilgileri sunarak haber akışını daha erişilebilir hale getirmeyi amaçlamaktadır. Washington Post, bu inovatif hikâye anlatımı teknolojisiyle gazetecilikte dijital dönüşümün sınırlarını zorlamaya devam etmektedir. Yapay zekâ destekli haber sunumunun, medya tüketicilerinin bilgiye erişim alışkanlıklarını dönüştürmesi beklenmekte olup, dinleyicilere kesintisiz ve güncel içerik sağlama açısından önemli bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. Gazetecilikte otomasyonun sunduğu bu yenilikçi uygulama, medya kuruluşlarının veri odaklı içerik üretimine yönelimini gözler önüne sermekte ve bu alandaki ilerlemelere katkı sunmaktadır (washingtonpost.com, 2020).

Washington Post tarafından geliştirilen Heliograf, veri kümelerini analiz ederek haber metinleri oluşturabilen yapay zekâ tabanlı bir otomasyon aracıdır. Bu sistem, büyük ölçekli veri setlerini işleyerek, belirli olaylara ilişkin hızlı ve doğru haber üretimi gerçekleştirmektedir. Heliograf, ilk olarak 2016 Yaz Olimpiyatları (Resim 1) sırasında kullanılmış ve bu süreçte madalya sayıları, bireysel sporcu performansları ve çeşitli müsabaka sonuçlarını içeren 300'den fazla haber makalesi üretmiştir. Yapay zekâ destekli bu sistem, büyük miktarda veriyi hızlı bir şekilde işleyerek, güncellenebilir ve doğrulanabilir içerikler sunma kapasitesine sahiptir. Otomasyon ve veri analitiğinin gücünden yararlanan Heliograf, haber üretim sürecini hızlandırmakta ve insan gazetecilerin daha stratejik ve analitik görevlerde yoğunlaşmasına olanak tanımaktadır. Böylece, tekrar eden veri odaklı içeriklerin yapay zekâ tarafından oluşturulması sağlanırken, gazeteciler daha derinlemesine analiz ve yorum gerektiren konulara odaklanabilmektedir (aicontentfy.com, 2024)

The Washington Post'un Heliograf Projesi Özelinde Yapılan Değerlendirmeler

Washington Post'un Heliograf teknolojisini kullanması, gazeteciliğin dönüşümünde önemli bir kırılma noktası olmuş ve çeşitli olumlu ve olumsuz etkiler yaratmıştır. Öncelikle, yapay zekâ destekli bu sistem haber üretiminde hız ve verimlilik sağlamıştır. Heliograf, özellikle seçim sonuçları, spor karşılaşmaları ve finans gibi veri odaklı haberlerde anlık içerikler üreterek okuyuculara hızlı bilgi akışı sunmuştur. Bu sayede gazeteciler daha derinlemesine analizler ve araştırmalar yapmaya yönlendirilmiştir. İnsan hatalarından kaynaklanan yanlış bilgilendirme riski de önemli ölçüde azalmıştır. Ayrıca, Heliograf sayesinde Washington Post, daha fazla yerel haber üretebilmiş, küçük çaplı olayları da kapsamına dâhil ederek içerik çeşitliliğini artırmıştır. Yapay zekâ kullanımı, uzun vadede gazetecilik maliyetlerini düşürerek sektörde ekonomik avantajlar da sağlamıştır.

Ancak, bu teknolojinin kullanımı bazı olumsuz sonuçları da beraberinde getirmiştir. Öncelikle, yapay zekâ destekli haber üretiminin yaygınlaşması, özellikle rutin haber yazımıyla uğraşan gazeteciler için iş güvencesi konusunda endişelere yol açmıştır. Gazetecilerin üretkenliği ve yaratıcı haber yazımı becerileri göz önünde bulundurulduğunda, Heliograf'ın ürettiği içerikler genellikle yüzeysel ve belirli kalıplara sıkışmış halde kalmıştır. Özellikle derin analiz, bağlam ve insani duygular gerektiren haberlerde yetersiz kalması, gazeteciliğin niteliği açısından önemli bir tartışma yaratmıştır. Bununla birlikte, yapay zeka sistemlerinin yanlış verilerle beslenmesi durumunda dezenformasyon riski doğurabileceği unutulmamalıdır. Yanlış yönlendirilmiş veya manipüle edilmiş veri kaynakları, hatalı haberlerin büyük ölçekte yayılmasına neden olabilir. Son olarak,

Heliograf tarafından üretilen içeriklerin etik boyutu da tartışma konusu olmuştur. Okuyucuların, içeriğin bir yapay zekâ tarafından oluşturulduğunu bilmeden tüketmesi, medya etiği açısından güvenilirlik sorunları ortaya çıkarmıştır.

Genel olarak bakıldığında, Washington Post'un Heliograf teknolojisini kullanması gazeteciliği hızlandırmış, maliyetleri düşürmüş ve haber üretim kapasitesini artırmıştır. Ancak gazetecilik mesleğinin geleceği, etik sorunlar ve içerik kalitesinin yüzeyselleşmesi gibi konular da bu dönüşüm sürecinde önemli tartışma başlıkları olmuştur.

Resim 1.
The Washington Post'un Heliograf teknolojisini kullanarak oluşturduğu 2016 Yaz Olimpiyatları haberine ait bir görsel
Kaynak: https://www.washingtonpost.com/world/brazil-takes-it-olympic-bow-amid-shriveled-economy-and-surging-protests/2016/08/05/2dec5ac4-5a84-11e6-8b48-0cb344221131_story.html

BBC'nin Beyond Fake News Projesi Özelinde Ulaşılan Bulgular

BBC'nin **"**Beyond Fake News**"** projesi, 2018 yılında başlatılan ve yanlış bilgilendirme (misinformation) ile sahte haberlerin (fake news) yayılmasını engellemeyi amaçlayan küresel bir girişimdir. Bu proje, özellikle dijital medya ve sosyal ağlar aracılığıyla yayılan dezenformasyonla mücadele etmek için tasarlanmıştır. BBC, bu kapsamda yapay zekâ teknolojilerini kullanarak yanlış haberlerin nasıl yayıldığını analiz etmiş ve kamuoyunu bilinçlendirmek için eğitim programları, atölye çalışmaları ve haber doğrulama içerikleri üretmiştir. BBC, **"**Beyond Fake News**"** projesinde yapay zekâ teknolojilerini aktif olarak kullanmıştır. Özellikle, sosyal medya platformlarında hızla yayılan yalan haberleri tespit etmek ve doğrulamak için yapay zekâ tabanlı araçlar geliştirmiştir. Bu araçlar, büyük veri analizi ve makine öğrenimi (machine learning) tekniklerini kullanarak, sahte haberlerin kaynaklarını ve yayılma modellerini tespit etmeyi amaçlamıştır. Örneğin, yapay zekâ algoritmaları, sosyal medya platformlarında viral olan içerikleri analiz ederek, bu içeriklerin doğruluğunu kontrol etmiş ve yanlış bilgileri otomatik olarak işaretlemiştir (BBC News Labs, 2018).

BBC, bu proje kapsamında teknolojik çözümlerle sınırlı kalmamış, aynı zamanda medya okuryazarlığını artırmaya yönelik eğitim programları da düzenlemiştir. Özellikle Hindistan, Afrika ve Latin Amerika gibi sahte haberlerin yayılma oranının yüksek olduğu bölgelerde, yerel gazetecilerle iş birliği yaparak, gerçek haberleri ön plana çıkaran projeler yürütmüştür. Bu bölgelerde, yapay zekâ destekli doğrulama araçları kullanılarak, yerel dillerdeki sahte haberlerin tespit edilmesi ve çürütülmesi sağlanmıştır (BBC Media Action, 2019). Ayrıca BBC bu proje kapsamında, yalnızca yanlış haberleri çürütmekle sınırlı kalmayıp (Resim 2), dezenformasyonun toplumsal etkileri üzerine de araştırmalar yapmıştır. Özellikle, sahte haberlerin seçimler, kamu politikaları ve toplumsal kutuplaşma üzerindeki etkilerini incelemiştir. Yapay zekâ tabanlı analizler, bu tür içeriklerin nasıl manipülatif bir şekilde yayıldığını ve toplumda kutuplaşmaya nasıl yol açtığını ortaya koymuştur (Reuters Institute, 2020). BBC, bu projede bağımsız medya kuruluşlarıyla da iş birliği yaparak, küresel çapta dezenformasyonla mücadele etmek için daha güçlü bir ağ oluşturmayı hedeflemiştir. Özellikle, yapay zekâ teknolojilerini kullanan diğer medya kuruluşlarıyla bilgi paylaşımında bulunarak, sahte haberlerle mücadelede ortak bir strateji geliştirmiştir. Bu iş birlikleri, yapay zekâ tabanlı doğrulama araçlarının daha etkili bir şekilde kullanılmasını sağlamıştır (BBC R&D, 2020).

BBC'nin Beyond Fake News Projesi Özelinde Yapılan Değerlendirmeler

BBC'nin Beyond Fake News projesi, gazeteciliğin dönüşümünde önemli etkiler yaratarak hem olumlu hem de olumsuz

sonuçlar doğurmuştur. Öncelikle, bu proje, gazeteciliğin güvenilirliğini artırmaya yönelik bir adım olarak, dezenformasyonla mücadelede medya kuruluşlarının sorumluluklarını genişletmiştir. Gazeteciler için sahte haberleri tespit etme, doğruluk kontrolü yapma ve kamuoyunu bilinçlendirme süreçleri artık daha büyük bir öneme sahip hale gelmiştir. Bu durum, haber üretiminde daha titiz bir yaklaşımı zorunlu kılmış, medya okuryazarlığını artırarak okuyucuların eleştirel düşünme becerilerini geliştirmelerine katkı sağlamıştır. Özellikle sosyal medyanın haber tüketiminde daha baskın hale gelmesiyle birlikte, haber kuruluşlarının sadece içerik üretmekle kalmayıp, yanıltıcı bilgileri çürütmek için de çaba göstermesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.

Ancak, Beyond Fake News projesinin gazeteciliğin dönüşümüne etkileri yalnızca olumlu olmamış, bazı olumsuz durumları da beraberinde getirmiştir. Öncelikle, dezenformasyonla mücadele çabalarının artması, medya kuruluşları için ek bir yük ve maliyet getirmiştir. Habercilikte hızın büyük bir öneme sahip olduğu dijital çağda, her içeriğin detaylı bir doğrulama sürecinden geçirilmesi zaman alıcı olabilir ve bazı haberlerin gecikmesine neden olabilir. Ayrıca, haberlerin doğruluğunu kontrol eden kurumların kimler olduğu ve hangi standartlara göre hareket ettikleri konusu da tartışmalara yol açmıştır. Bazı çevreler, sahte haberle mücadele adı altında belirli haberlerin sansürlenme veya belirli siyasi ve ekonomik çıkarlar doğrultusunda şekillendirilme riskine dikkat çekmiştir. Bu durum, gazeteciliğin tarafsızlık ilkesini tehdit edebilecek bir unsur olarak görülmüştür.

Sonuç olarak, Beyond Fake News projesi, gazeteciliğin güvenilirliğini artırma ve medya okuryazarlığını güçlendirme açısından önemli katkılar sağlarken, doğrulama süreçlerinin karmaşıklığı, haberlerin yayılma hızına etkisi ve tarafsızlık konusunda oluşturabileceği riskler nedeniyle tartışmalı bir dönüşüm sürecine de zemin hazırlamıştır.

Resim 2.
BBC'nin Beyond Fake News Projesi kapsamında yalan olduğunu belirttiği haber örneğine ait bir görsel
Kaynak: https://www.bbc.com/news/av/world-us-canada-46175024

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma, yapay zekâ teknolojilerinin haber üretim sürecine olan etkilerini inceleyerek, gazetecilik mesleğinde nasıl bir dönüşüm yaşandığını ortaya koymayı amaçlamıştır. Yapılan analizler sonucunda, yapay zekâ destekli sistemlerin haber üretiminde hız, verimlilik ve maliyet avantajları sağladığı tespit edilmiştir. Özellikle otomatik haber üretimi, büyük veri analizi ve kişiselleştirilmiş haber sunumu gibi uygulamalar, medya kuruluşlarının daha geniş bir haber ağı oluşturmasına ve içerik üretim süreçlerini hızlandırmasına katkı sağlamaktadır. The Washington Post'un Heliograf teknolojisi, büyük ölçekli verileri analiz ederek hızlı ve doğru haber üretimini mümkün kılmış, böylece gazetecilerin daha derinlemesine araştırmalara odaklanmasına imkân tanımıştır. Aynı şekilde, BBC'nin Beyond Fake News projesi, sahte haberlerin yayılımını engellemek ve dezenformasyonla mücadele etmek için yapay zekâ teknolojilerini kullanarak gazeteciliğin güvenilirliğini artırmayı hedeflemiştir.

Bununla birlikte, yapay zekâ tabanlı gazeteciliğin beraberinde getirdiği bazı riskler ve etik sorunlar da tespit edilmiştir. Özellikle algoritmik önyargılar, dezenformasyon riski ve gazetecilik mesleğinin insan unsuru açısından dönüşmesi, dikkat edilmesi gereken temel meseleler arasında yer almaktadır. Yapay zekâ tarafından üretilen haberlerin tarafsızlığı ve doğruluğu konusundaki endişeler, algoritmaların eğitildiği veri setlerinin güvenilirliği ile doğrudan ilişkilidir. Ayrıca, gazetecilerin iş güvencesi ve mesleğin geleceği açısından da önemli tartışmalar ortaya çıkmaktadır. Yapay zekâ destekli haber üretimi, geleneksel gazetecilik anlayışını değiştirirken, haberciliğin insana özgü eleştirel düşünme, etik sorumluluk ve yorumlama becerilerini nasıl koruyacağı konusunda belirsizlikler yaratmaktadır.

Sonuç olarak, yapay zekânın haber üretim süreçlerine entegrasyonu kaçınılmaz bir gelişme olarak görülmektedir. Ancak, bu dönüşümün etik ilkeler, şeffaflık ve gazeteciliğin temel değerleri göz önünde bulundurularak şekillendirilmesi gerekmektedir. Gelecekte, yapay zekâ ile insan gazetecilerin iş birliği içinde çalışabileceği hibrit modellerin geliştirilmesi, bu alandaki fırsatları maksimize ederken riskleri en aza indirecek bir çözüm sunabilir. Gazetecilik mesleğinin geleceği, yapay zekâ teknolojilerinin insan merkezli ve etik çerçevede kullanılmasıyla şekillenecek ve haber üretim süreçleri, dijital çağın gerekliliklerine uygun bir biçimde yeniden tanımlanacaktır.

Hakem Değerlendirmesi: *Dış bağımsız.*
Çıkar Çatışması: *Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.*
Finansal Destek: *Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.*

Peer-review*: Externally peer-reviewed.*
Conflict of Interest: *The author have no conflicts of interest to declare.*
Financial Disclosure: *The author declared that this study has received no financial support.*

Kaynaklar

Ağır, İ. (2023). Yeni medyanın haber üretim sürecine etkisi ve haber üretim süreçlerinde yaşanan değişim. *Uluslararası Akademik Yönetim Bilimleri Dergisi, 9*(14), 1-12. https://doi.org/10.51947/yonbil.1336095

Ahmed, Z., Wan, S., Zhang, F. & Zhang, W. (2024). Artificial intelligence for omics data analysis. *BMC Methods, 1*(4), 1-4 https://doi.org/10.1186/s44330-024-00004-5

Akyazı, A. (2018). Gazetecilikte dijitalleşme ve haber üretimine yansıması: Robot gazeteciler. O. Uçak (Ed.). *Dijital Medya ve Gazetecilik* içinde (ss. 15-30). Eğitim Yayınevi.

Ay, A. (2023). Gazetecilik 4.0: Yapay zekâ haberciliğinin güncel örneklerine yönelik bir inceleme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 14*(38), 412-435. https://doi.org/10.21076/vizyoner.1141093

Barthelmeß, U. & Furbach, U. (2024). Artificial intelligence: Steering tomorrow. *KI-Künstliche Intelligenz*, 1-4. https://doi.org/10.1007/s13218-024-00867-4

Berente, N., Gu, B., Recker, J. & Santhanam, R. (2021). Managing artificial intelligence. *MIS Quarterly*, *45*(3), 1433-1450. https://doi.org/10.25300/MISQ/2021/16274

Boden, M. A. (2016). *AI: Its nature and future.* Oxford University Press.

Bostancı, M. & Aksüt, E. (2023). Haber üretiminde yapay zekâ uygulamaları ve dezenformasyon: ChatGPT ve Bard örneği. Y. Adıgüzel & M. Bostancı (Ed.), *Dijital İletişimi Anlamak -4* içinde (ss. 58-71). Palet Yayınları.

Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal, 9*(2), 27-40. https://doi.org/10.3316/QRJ0902027

Demirel, S. D. (2018). Dijital medyada haber üretim sürecinde okuyucu odaklılık. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 11*(55), 824-831.

Duman, K. (2018). Dijital çağda habercilik ve bağlamsal çalışmalar. K. Duman (Ed.), *İnternet haberciliği: Kuram, uygulama ve eleştiri* içinde (ss. 1-20). Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.

Finocchiaro, G. (2024). The regulation of artificial intelligence. *AI & Society,* 39, 1961–1968. https://doi.org/10.1007/s00146-023-01650-z

Floridi, L. (2024). On the Future of Content in the Age of Artificial Intelligence: Some Implications and Directions. *Philosophy & Technology, 37*(112),1-11. https://doi.org/10.1007/s13347-024-00806-z

Gezer, T. O. (2018). İnternet haberciliği ve haber yazım teknikleri. K. Duman (Ed.), *İnternet haberciliği: Kuram, uygulama ve eleştiri* içinde (ss. 21-42). Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.

Girgin, A. (2005). *Haber Yazmak* (3. Baskı). DER Yayınları.

Gül, K. (2024). Yapay zeka teknolojilerinin gazetecilik alanında kullanımı: Avantajlar ve dezavantajları. *İletişim ve Toplum Araştırmaları Dergisi, 4*(2), 306-331. https://doi.org/10.59534/jcss.1457410

Ioscote, F., Gonçalves, A. & Quadros, C. (2024). Artificial ıntelligence in journalism: a ten-year retrospective of scientific articles (2014–2023). *Journalism and Media, 5*(3), 873-891. https://doi.org/10.3390/journalmedia5030056

Jamil, S. (2020). Artificial intelligence and journalistic practice: The crossroads of obstacles and opportunities for the Pakistani journalists. *Journalism Practice, 15*(10), 1400–1422. https://doi.org/10.1080/17512786.2020.1788412

Kobrinskii, B. A. (2023). Artificial intelligence: Problems, solutions, and prospects. *Pattern Recognit Image Anal, 33*(3) 217–220. https://doi.org/10.1134/S1054661823030203

Nguyen, D. & Hekman, E. (2024). The news framing of artificial intelligence: a critical exploration of how media discourses make sense of automation. *AI & Society 39,* 437–451. https://doi.org/10.1007/s00146-022-01511-1

Öngel, A. (2023). Yapay zekâ teknolojisinin haber üretim süreçlerinde kullanımı: Otomatik haber üretimi. *Turkish Studies - Social, 18*(2), 527-545. https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.67646

Özsalih, A. (2023). Yapay zekâ yoluyla oluşturulan sahte haberlerin medya gündemini belirlemesi. *The Turkish Online Journal of Design Art and Communication, 13* (3), 533-550. https://doi.org/10.7456/tojdac.1285554

Pınarbaşı, T. E. & Astam, F. K. (2020). Haberin dönü(şü)mü: Sosyal medya gazeteciliği pratikleri. *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (İNİF E-Dergi), 5*(1), 70-87.

Semenov, A. L. (2023). Artificial intelligence in society. *Doklady Mathematics, 108*(2), 168–178. https://doi.org/10.1134/S106456242355001X

Tokgöz, O. (2013). *Temel gazetecilik* (10. baskı). İmge Yayınları.

Túñez-López, J.-M., Fieiras-Ceide, C. & Vaz-Álvarez, M. (2021). Impact of artificial intelligence on journalism: Transformations in the company, products, contents and professional profile. *Communication & Society, 34*(1), 177-193. https://doi.org/10.15581/003.34.1.177-193

Uçak, O. (2019). *Haber uygulamaları* (2. baskı). Eğitim Yayınevi.

Verma, D. (2024). Impact of artificial ıntelligence on journalism: A Comprehensive review of AI in journalism. *Journal of Communication and Management, 3*(02), 150-156. https://doi.org/10.58966/JCM20243212

Yıldızgörür, M, R. (2023). Yapay zekâ teknolojilerinin yapay zekâ alanında kullanımına yönelik sorunlar ve riskler. *Türkiye Medya Akademisi Dergisi, 3*(6), 564-587. https://doi.org/ 10.5281/zenodo.8378891

Yurdigül, Y. & Gülsün, M. (2023). Medya okuryazarlığı bağlamında deepfake uygulamaları. R. Bayraktar (Ed.). *Medya Okuryazarlığı Analizleri* içinde (ss. 135-149). Eğitim Yayınevi.

İnternet Kaynakları

https://www.washingtonpost.com/pr/2020/10/13/washington-post-debut-ai-powered-audio-updates-2020-election-results Erişim Tarihi: 10.03.2025

https://aicontentfy.com/en/blog/ai-generated-content-for-data-driven-storytelling Erişim Tarihi: 1**0**.0**3**.2025

https://www.washingtonpost.com/world/brazil-takes-it-olympic-bow-amid-shriveled-economy-and-surging-protests/2016/08/05/2dec5ac4-5a84-11e6-8b48-0cb344221131_story.html Erişim Tarihi: 1**0**.0**3**.2025

https://www.bbc.co.uk/rdnewslabs/projects/beyond-fake-news/ Erişim Tarihi: 11.03.2025

https://www.bbc.co.uk/mediaaction/publications-and-resources/policy/beyond-fake-news Erişim Tarihi: 11.03.2025

https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/ Erişim Tarihi: 11.03.2025

https://www.bbc.co.uk/rd/blog/2020-01-ai-fake-news Erişim Tarihi: 11.03.2025

https://www.bbc.com/news/av/world-us-canada-46175024 Erişim Tarihi: 11.03.2025

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI ATATURK UNIVERSITY PUBLICATIONS

Araştırma Makalesi *Research Article* DOI: 10.53487/atasobed.1616149

The Crown Dizisinde Kraliçe II. Elizabeth'in Giysi Tercihlerinin İngiliz Kraliyet Ve Kültürel Kimlik Bağlamında İncelenmesi

An Analysis of Queen Elizabeth II's Clothing Preferences in The Crown Series in the Context of British Royalty and Cultural Identity

Saniye TAYDAŞ[1]
[1]Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tasarım Anabilim Dalı, Konya, Türkiye

[1]Selçuk University, Institute of Social Sciences, Department of Design, Konya, Türkiye
saniyetaydas@cumhuriyet.edu.tr

(Sorumlu Yazar-Corresponding Author)

Şerife GÜLCÜ YILDIZ[2]
[2]Selçuk Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Moda Tasarımı Bölümü, Konya, Türkiye

[2]Selçuk University, Faculty of Architecture and Design, Department of Fashion Design, Konya, Türkiye
sgulcu@selcuk.edu.tr

Öz

Bireylerin giysi tercihleri onların iç ve dış benliği hakkında fikir sunmaktadır. Giysiler bireyin kendisi dışındaki insanlar tarafından farklı şekillerde yorumlanabilmekte hatta onlara çeşitli anlamlar da yüklenebilmektedir. Söz konusu süreçte ortaya çıkan bu anlamların oluşumunda kültürel, tarihsel ve popüler motifler ve renkler de rol oynayabilmektedir. Dolayısıyla üretilen giysilerin belirli bir zaman diliminin ya da olayların izlerini taşımasının da moda kavramıyla özdeşleştiği söylenebilir. Bunların ötesinde giysilerin model özelliklerinin kimi zaman sembolik anlamlar içerdiği ve kişinin kendini ifade etmesinin bir aracı olduğu bilinmektedir. Burada dikkate değer olan husus ise, giysiyi giyen kişinin kim olduğu, neden o giysiyi tercih ettiği, söz konusu giysi tercihi ile insanlara ne mesajlar vermeye çalıştığı gibi temel sorularıdır. Bu bilgiler ve sorular ışığında hazırlanan çalışmada İngiltere Kraliçesi II. Elizabeth'in hayatının önemli kesitlerinin bir kısmındaki giysi seçimlerine odaklanılmıştır. Yapılan çalışmadaki kıyafetler II. Elizabeth'in hayatını konu edinen ve Netflix'te yayınlanan The Crown dizisinden seçilmiştir. Çalışma kapsamında beş adet giysi yargısal örnekleme yöntemiyle incelenmiştir. Çalışmaya konu olan giysileri ayrıntılı şekilde incelemek için giysi inceleme formu oluşturulmuştur. Çalışmada kullanılan giysi inceleme formunda; yaka çeşitleri, kol çeşitleri, kol ucu özelliği, kol yırtmaç çeşitleri, model form özellikleri, süsleme özellikleri, kapama çeşitleri, kapamada kullanılan materyal çeşitleri, model kesim özelliği, model özelliği, cep çeşitleri, kumaş özellikleri, desen özellikleri, aksesuar çeşitleri, renk, valör özellikleri gibi ayrıntılara yer verilmiştir. Çalışma sonucunda Kraliçenin giysi tercihlerinde abartıdan uzak ve sade giysiler tercih ettiği, giydiği giysiyi halk içine çıktığında tekrar giydiği, bunu da kimi zaman belirli mesajları tekrar etmek için tercih ettiği gözlemlenmiştir. İngiliz Kraliyet ailesi üyelerinin diğer bireylere ve uluslara mesajlar vermek için giysilerinin bir araç olarak kullanıldığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kostüm, kostüm özellikleri, moda, The Crown dizisi, II. Elizabeth.

Abstract

Individuals' clothing preferences provide insight into their inner and outer selves. Clothes can be interpreted in different ways by people other than the individual and even various meanings can be attributed to them. Cultural, historical and popular motifs and colors can also play a role in the formation of these meanings that emerge in the process in question. Therefore, it can be said that the fact that the clothes produced bear the traces of a certain period of time or events is also identified with the concept of fashion. Beyond these, it is known that the model features of clothes sometimes contain symbolic meanings and are a means of self-expression. What is noteworthy here are basic questions such as who the person wearing the clothes is, why they prefer that clothes, and what messages they are trying to give people with that clothing preference. In the light of this information and questions, the study prepared focuses on the clothing choices of Queen Elizabeth II of England in some important parts of her life. The clothes in the study were selected from The Crown series, which is about the life of Elizabeth II and is broadcasted on Netflix. Five clothes were examined within the scope of the study using the judgmental sampling method. A clothing review form was created to examine the clothes in detail. The clothing review form used in the study included details such as collar types, sleeve types, sleeve end features, sleeve slit types, model form features, ornamentation features, closure types, material types used in closure, model cut feature, model feature, pocket types, fabric features, pattern features, accessory types, color, value features. As a result of the study, it was observed that the Queen preferred simple and far from exaggeration in her clothing preferences, that she re-wore the clothes she wore when she went out in public, and that she sometimes preferred this to repeat certain messages. It is seen that the clothing of the members of the British Royal Family is used as a tool to give messages to other individuals and nations.

Keywords: Clothing, clothing features, fashion, The Crown series, II. Elizabeth.

Geliş Tarihi/Received 10.01.2025
Kabul Tarihi/Accepted 25.04.2025
Yayın Tarihi/Publication Date 25.06.2025

Cite this article as: Taydaş, S. & Gülcü Yıldız, Ş. (2025). An analysis of Queen Elizabeth II's clothing preferences in The Crown series in the context of British royalty and cultural identity. *Current Perspectives in Social Sciences*, *29*(2), 314-328.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.

Giriş

İnsan yaşamının en önemli parçalarından biri kuşkusuz giysidir. Giysi, kişinin yalnızca ekonomik durumu ya da zevkine dair bir bilgi sunmaz, aynı zamanda haleti ruhiyesiyle de ilgili bir bilgi aktarır. Kimi zaman bir toplumsal statü olan giysi bir meslek betimleyicisi olarak da görülmektedir. Hatta bu durum Nasrettin Hoca fıkralarına dahi konu olmuştur. Dolayısıyla giyim kişinin imajını oluşturan en önemli tamamlayıcıdır. Bu nedenle bireyin kıyafetlerine göstermiş olduğu özen, önce kendisine sonrasında başkalarına karşı saygı olarak da adlandırılmaktadır. Zira bayramlarda yeni bir kıyafetin alınması, gelecek olan misafirlere ya da ziyaret edilecek kişilere olan saygıdan ötürüdür. Toplumsal bir ön kabuldür. Toplumsal bir ön kabul olan giysinin, toplum içinde ve kamu alanında belirli temsillerle ilişkili olduğu da bilinmektedir. Cenaze törenleri, düğünler, makam ziyaretleri vd. durumlar için doğru kıyafet seçimi, bu süreçlerde karşı tarafa mesaj verme ya da onunla iyi ilişkileri kurma anlamında önemlidir. Bu noktada değinilmesi gereken bir diğer konuda bireyin bir ortamdaki özgüvenin sağlamasında da doğru kıyafet seçiminin ne derece önemli olduğudur. Özellikle iş yaşantısında hem iletişim kurma, mesaj verme bağlamında hem de belirli bir makamın temsilinde kıyafet seçimlerine ayrı bir özen gösterilmektedir (Baykara, 2017). İnsanların dahil olduğu ortama uygun bir şekilde giyinmesi, dikkat odağını da olması gerektiği şekilde tutmasına yardımcı olmaktadır. Giysinin temsil özelliği kapsamında bireylerin seçimlerinde olduğu bilinmektedir. Bu kapsamda değerlendirildiğinde, bireylerin kıyafet seçimlerinde kimi zaman meslekî, kimi zaman dinî kimi zaman da sosyal statülerini hatta toplumsal normları, içinde bulundukları durumu ya da gidecekleri yerdeki durumu da gözettikleri bir gerçektir. Temel ayrımlardan biri meslekî kıyafetlerin bir temsil niteliği taşıdığı kadar otoritesinde ifadesi olduğudur. Nitekim mesleki kıyafetlerin bireylerin kalabalık içinde rahatça fark edilmesini sağlamanın ötesinde, kişinin mesleği ya da sosyal statüsüyle de ilgili karşı tarafa bilgi aktarması beklenilmektedir. Bu durum giyimin fonksiyonlarından olan sembolik farklılaştırma olarak bilinmektedir. Söz konusu durum toplumlarda özellikle meslekler bazında hatta bir meslekteki tecrübe / rütbe olarak değerlendirildiğinde, benzer sembollerle karşımıza çıkabilmektedir. Özellikle modern yaşamın bir parçası olan kurumsal etkinliklerde, resmî ziyaret ve görüşmelerde, toplantı ve törenlerde, davet ve ziyafetlerde, kişinin temsil ve protokol niteliğini olumlu ya da olumsuz etkileyebilecek bir nokta onun kıyafeti, aksesuarı, saçı, makyajı gibi görsel unsurlardır. Protokolde (kamusal ve toplumsal yaşamda) kıyafetin önemine her zaman vurgu yapılmaktadır. Çünkü kıyafetler, kişinin hem dış görünüşünü hem de kişiye karşı yapılacak davranışın niteliğini sunmaktadır. Kişilerin hangi kurumu temsil ettiğine yönelik olumlu veya olumsuz düşünceleri etkilemektedir. Dış görünümün uygun olması, şartların gerektirdiği şekilde kıyafet seçimi, kişiye ve temsil ettiği kuruma karşı bakış açısının da olumlu olmasını beraberinde getirmektedir (Sandıkçıoğlu, 2019, s. 47). Ancak bazı durumlarda ise soyluluk, asalet, zenginlik, zarafet gibi bir sembolik anlam da taşımaktadır. Buradan hareketle çalışmaya konu olan Kraliçe II. Elizabeth'in taç giyme töreni incelendiğinde, Kraliçe II. Elizabeth'in o törende giydiği kıyafetinin, kıyafetlerinde kullanılan malzemenin, kıyafetlerinin fiyatının; onun otoritesinin ve statüsünün bir göstergesi olduğu görülmektedir (Jones, 2009, s. 27). Bilindiği üzere Kraliçe II. Elizabeth İngiliz toplumunda yaygın olarak kutsal, doğrularıyla, yanlışlarıyla ülkenin gelenekselliğinin, millî değerlerinin en önemli parçası olarak kabul edilmektedir. İngiliz Kraliyetinin en önemli mevkisi olan Kraliçelik makamında en uzun bulunan isimlerden biri olan II. Elizabeth hükümranlığı süresince II. Dünya Savaşı başta olmak üzere birçok tarihi olaya tanıklık etmiş, İngiltere'yi de bu anlamda temsil etmiştir. İngiltere ve tüm dünyada giysileriyle dikkat çekmiş olan Kraliçe II. Elizabeth'in, moda ve giyim alanında çalışanlar için de ilham veren çok önemli örneklerden biri olduğu görülmektedir. II. Elizabeth'in tahtta bulunduğu süreyi konu alan The Crown dizisi dönemin olaylarına yaklaşımı kadar II. Elizabeth'in ve kraliyet ailesine dair de izler sunmaktadır. 4 sezon yayınlanan dizide II. Elizabeth'in kimi zaman bazı olaylar, programlar ya da etkinliklerde kıyafet seçimiyle ilgili bilgilere de yer verilmiştir. İngiliz kraliyet ailesinin ve protokolünün kıyafetler konusundaki belirleyiciliği kadar II. Elizabeth'in de düşünceleriyle şekillendirilen kıyafetler bu çalışmaya konu edilmiştir. Çalışmaya konu olan Kraliçe II. Elizabeth'in giysilerinin görsellerine dijital ortamdan ulaşılmıştır. Dizideki bazı giysiler orijinal giysilerinden birebir kopya edilerek, kostüm tasarımcısı Michele Clapton tarafından yeniden üretilmiştir. Bu noktada dizi kostümlerini oluşturan giysilerin yeniden hazırlanarak gösterilen özen ve titizlik açısından da dizi önem taşımaktadır. Bu çalışmada literatür incelemesi de yapılmış, alan yazında yer alan bilgilerin doğru ve güvenilir olduğu kabul edilmiştir. Araştırmanın veri toplama aracı olan giysi inceleme formunda bulunan özelliklerin giysilerdeki özellikleri belirlemeye yardımcı olduğu varsayılmıştır. Dizide yer alan giysilerin sahip oldukları bütün ayrıntılar ve özellikler detaylı bir şekilde incelenmiştir. Giysilerin özellikleri incelenirken belirsizlik gösteren durumlarda alan uzman bilgileri araştırmaya dahil edilmiştir. Çalışmada sinema ve dizi sektörünün önemli bir parçası olan kostümlere odaklanılmıştır. Dolayısıyla The Crown dizisinde Kraliçe II. Elizabeth'in giysileri ayrıntılı olarak ele alınmış ve giysi özellikleri oluşturulan giysi inceleme formuna göre değerlendirilmiştir. Ayrıca çalışmada giyim ve moda olgusuna, II. Elizabeth'in biyografisine, İngiliz Kraliyet ailesi giysi kurallarına, The Crown dizisine dair bilgilere yer verilmiş, yöntem olarak da tarama yöntemi tercih edilmiştir.

Giysi ve Moda Olgusu

Giysilerin genel işlevinin vücudu belirli dış etkilerden korumak olduğu dile getirilse dahi cinsel kimliklerin belirtilmesi, bireyler hakkında bilgi içermesi başta olmak üzere farklı görevleri bulunmaktadır. Ayrıca kıyafetler bireyin dış dünyaya verdiği mesajları da içermektedir. Örneğin matem içinde ya da hasta olduğunun, spor yaptığının, mesai saatinde bulunduğunun bir göstergesi de olabilmektedir. Tüm bunlara ek olarak giysiler, simgesel bir iletişim aracı olarak da görülmektedir. Belirli dönemlerde sınıflar arası farklılık kıyafetlerden, kıyafetlerde bulunan aksesuarlardan dahi anlaşılabilmektedir. Bu durum giysilerin üretimini, şeklini hatta o günün şartları özelinde düşünüldüğünde çağın modasını da belirler nitelikte olmuştur. Nitekim moda kavramı bu noktada ayrı önem taşımakta, daha çok sanayi devrimi ve tüketim kültürü özelinde düşünülen kavramın çok eskilere dayandığı da bilinmektedir. Moda, giyim kuşam ihtiyaçlar hiyerarşisindeki temel ihtiyaçlardan biri olmayı da geçerek; kişinin kendini gerçekleştirmesine yardımcı olan sosyolojik ve psikolojik bir ihtiyaç olarak görülmektedir. Bilindiği üzere moda kelimesi Türk Dil Kurumunun Türkçe Sözlüğünde "değişiklik gereksinimi veya süslenme özentisiyle toplum yaşamına giren geçici yenilik" ve "belirli bir süre etkin olan toplumsal beğeni, bir şeye karşı gösterilen aşırı düşkünlük" şeklinde tanımlanmaktadır (URL-1). Fakat gündelik yaşamda moda kelimesinin içerdiği anlam biraz daha farklıdır. Aslında moda, bir nevi değişikliktir ve bu değişiklik gereksinmeyle ilgilidir. Dolayısıyla biçim, renk, biçem, süsleme ve kullanım açısından toplum yaşamına giren geçici yeniliktir. Bu noktadan hareketle moda; toplumda ya da toplumun geniş bir kesiminde yaygın olarak tutum, kullanım ve anlatım özelliklerinin bütününü ve her mevsim giysilerde yapılan yenilikleri ve değişiklikleri tanımlamaktadır (Ergür, 2002, s. 185). Diğer bir taraftan moda, herhangi bir toplumda belirli bir zaman dilimi içinde öne çıkan, kısa süreli olan, çabuk değişebilen, öykünme yoluyla geniş çevreye yayılan geçici davranış, giyim tarzı ve sanat biçimi olarak da ifade edilmektedir (Yıldırım vd., 2020, s. 124). Tüm bunlarında ötesinde moda; büyük siyasal ve sportif faaliyetler, sinema, tarih, kültür birikim ve etkinlikleri, doğal değişimler gibi olaylardan yola çıkarak hazır giyim otoriteleri tarafından hazırlanan ve kitlelere benimsetilen stil ve renk belirlemelerinden meydana gelmektedir. Ayrıca insanı uygun giyim seçimiyle pozitif etkilerken yanlış seçimiyle de negatif olarak etkileme durumundadır (Yakartepe ve Yakartepe, 1999, s. 507).

Moda teriminin Türkçe 'de kullanılması daha çok Batılılaşma ile birlikte olmuştur ve toplum hayatına dahil olan geçici yenilik olarak da dile yerleştirmiştir. Söz konusu yenilik ise üç grupta toplanmaktadır. Bunlardan birincisi değişiklik ihtiyacı ve süslenmeye özenti duyarak toplum hayatına giren geçici yenilik, ikincisi belirli bir süre etkili olan toplumsal beğeni, üçüncüsü ise geçici olarak yeniliğe ve toplumsal beğeniye uygun olma durumudur (Barbarosoğlu, 2013, s. 27). Söz konusu beğenilme ya da beğenilmeme konularının dışında moda, evrensel bir dil ve global bir iş olarak görülmektedir. Bu durumda moda tasarımcıları ve modeller herkesin bildiği politikacılar ve film yıldızları kadar ünlüdür ve gündemde olmuşlardır (Jones, 2009, s. 6). Simmel (2003, ss. 41-42) ise modayı, "farklılaşma ile değişimin çekiciliğini, benzerlik ile uyumun çekiciliğiyle birleştiren, çoğunlukla da toplumsal farklılıkları ifade etmek üzere sınıflarda kendini gösteren bir toplumsal formdur" şeklinde tanımlamıştır. Moda olgusunun farklılık ve değişimlerde belli sınırlar oluşturması kaçınılmaz olup toplumdaki sınıflaşmada da rol oynadığı görülmektedir. Moda toplum içinde var olan sınıf ayrılığının da bir ürünü olarak kabul edilmektedir. Ayrıca giysiler için yeni tarzlar oluşturulurken geçmişteki kıyafetlere de sıklıkla başvurulmaktadır. Dahası modası geçen elbiseler eski, yaşanmış yaşam tarzlarını ve nostaljiyi ön plana çıkardığı için beğenilmeye devam etmektedir. Tasarımda bu durum giyimin duygusal bir yönünün olduğunu da göstermektedir (Jones, 2009, s. 24). Farklı bir yaklaşıma göre ise moda, sadece güzel giyinme anlamına gelmemekle beraber; giyen kişiye dair, bireyin kendisi dışındakilerin giydiklerine dair, eskiye ve yeniye dair hatta insan vücudu ve kültür üzerine uygun yorumlar da barındırmaktadır. Bu durum kısmen modanın kısa ömürlü olmasının da bir nedeni olarak görülmektedir. Ayrıca bir stil "geri dönüşümünde" neden bazı şeylerin farklı olduğunu da açıklamaktadır. Söz konusu bu farklılık Cabrera ve Frederick'e (2012, s. 93) göre kıyafet seçimlerindeki kararların kimi zaman bazı standartları karşılayamadığı hatta giysilerin yetersiz olduğu düşünülse dahi, bu şekilde bile bireylerin çok şık görünebileceğini belirtmekte, moda kavramının da bu anlamda da değerlendirebileceğini ifade etmektedir. Bilindiği üzere giysiler bir tasarım süreci sonucunda ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla tasarlanan giysilerin her birinin farklı stil, renk, kesim, doku ve kumaştan meydana gelmesi de olağandır. Bu noktada belirli bir standartlaşma olması için Uluslararası Moda Konseyi tarafından giyim stilleri, renkler, kumaşlar ve trendleri önceden belirlenerek sonraki dönemlerde uygulanmaktadır (Sezer vd., 2006, s. 64). Moda, geçmiş dönemlerde olduğu gibi günümüzde de yeniliğe ve değişime devam etmektedir. Moda kavramına farklı bir açıklama getiren Ertürk 'e (2011, s. 7) göre de moda; doğrudan doğruya bir ürün değil, kültürel referanslara bağlı bir fenomendir ve "sembolik bir ürün" olarak tanımlanabileceğini ifade etmektedir. Bunun yanında, herhangi bir zamanda ortaya çıkmakta ve çeşitli etkenler sebebiyle de değişebilmektedir. Pektaş (2006, s. 14) ise yaşamın her alanında etkin olan moda olgusunun, birçok alanda yeni tarzlar ile yeni tüketim kanalları açmayı içerdiğini ancak moda denilince ilk akla gelenin ise gündemde olan giysiler olduğunu vurgulamaktadır. Ancak modayla ilgili düşünüldüğünde bireylerin yaşlarının, ekonomik güçlerinin, sosyal

statülerinin, yaşam tarzlarının, mesleklerinin, yaşadıkları ülkenin yapısının, coğrafi özelliklerinin, geleneklerinin göreneklerinin, bireylerin sosyal ve sanatsal tercihlerinin, dini inançlarının, fiziksel özelliklerinin onların kıyafet seçimlerinde yani giyim tarzlarında etkin olduğu ortaya çıkmaktadır. Nitekim söz konusu faktörler de en az moda kadar insanların giyim tarzlarına yön veren etkenlerdir (Öndoğan ve Öndoğan, 2021, s. 77). Tüm bunlara ek olarak modanın döngüsel bir süreç olduğu da unutulmamalıdır. Kuşkusuz her nesnenin bir formu vardır ancak o formu güzelleştirmek için farklı bir süreç gerekmektedir. Burada altı çizilmesi gereken nokta; belirli bir güzelleştirme süreci yaşanırken modanın kendi başına buyruk bir güzellik anlayışının olmadığıdır. Zira moda herhangi bir işleve sahip olmayan kimi zaman en tuhaf ve hatta en gülünç özellikleri bulunan nesneleri işlemektedir. Baudrillard (2008, s. 80) durumu açıklarken, moda ürünlerinin de başarısının kökeninde akılcılıktan çok daha güçlü bir mantık aracılığıyla akıl dışı görüneni dayatıp kabul ettirebilme özelliği bulunduğuna vurgu yapmaktadır. Guiraud modayı, topluluğu belirleyen varlıksal biçimler olarak görmüştür. Giyinmek, beslenmek, barınmak, vb gereğinden çok tüketim malı üreten bir toplumda büyük önem kazandığını belirtmiştir. Bu durumda temel işlevini geçerek toplumda birer gösterge olarak görülmektedir (Guiraud, 1994, s. 116). Moda, kısa süreli yenilikler olup insanın kendisini ifade etme biçimlerinden ortaya çıkmaktadır. İnsanın davranışlarıyla, düşünceleriyle, bilgileriyle, yapıtlarıyla kısaca kendini ortaya koyma biçimleriyle de ilgili olmuştur (Sayın, 1994, s. 99). Barthes ise modayı giysiler ile bu giysilerin giyildiği dünyanın bir bileşimi olarak görmektedir. Barthes modanın belirli bir gösterge sistemine sahip olduğunu, bu gösterge sisteminin ise buyruksal yan anlamlar içerdiğine vurgu yapmaktadır. Öyle ki bazı kıyafetlerin işaretsel işlevi olmasına rağmen moda olan kıyafetlerin işlevlerinin arkasına saklandığında dahi kontrast kurulmak çabasına atıf yapmaktadır. İşçi tulumunun işlevselliği ile kokteyl için zorunlu olan siyah takım elbisenin işlevselliğini tartışmaktadır (Barthes, 2021, ss. 282-283). Bu anlamda ikisi de bir zorunluluk barındırırken, takım elbise belirli bir tasarım ve moda izi taşımaktadır. Ancak giysilerin moda olgusunun dışında bütün toplum ve kültürlerde, bir toplumdan diğerine, en yetkin bireysel ve toplumsal özdeşleşme faktörü olduğuna vurgu yapmaktadır. Bunun yanında moda; toplumda cinsiyeti, yaşı, ırkı ve toplumsal mevkii ayırt etmeyi sağlayarak toplumsal kimliğin oluşumunda etkilidir ve bireyin kültürel tercihlerinin göstergesi olmaktadır (Mackenzie, 2017, s. 6). Bu noktada Barthes'a (2021, s. 283) göre kıyafetlerin işlevleri "artık sadece geçişli değil, okunur hale" gelmiştir. Yukarıda verilen tanımların ötesinde altı çizilmesi gereken bir diğer kısım ise bir giysi biçiminin ya da kullanım şeklinin toplumda geniş bir kesim tarafından benimsenmedikçe veya kullanılmadıkça moda olarak tanımlanamayacağıdır. Çünkü belirli bir giysi tarzının moda olabilmesi için geniş bir kesime yayılması ve sonrasında bu kesim tarafından kabul edilmesi gerekliliği bulunmaktadır (Kawamura, 2016, ss. 16-17). Söz konusu sürecin sanayi devrimi kitlesel üretimin artmasıyla birlikte bir ivme kazandığı, hatta geçmişe nazaran kolaylaştığı görülmektedir. Hatta iletişim ve ulaşım tekniklerine ek olarak üretimdeki ilerleme modanın tekrar düşünülmesini gerekli kılmış hatta hazırlanan ürünlerin hızlı dağıtımı modanın etkisini de artırmıştır. Özellikle de II. Dünya Savaşından bu yana söz konusu hızlanmanın büyük bir ivme kazandığı konusunda genel bir konsensüs bulunmaktadır. Gelişen teknolojiler ve değişen toplumsal yaşam döngüsü, bu süreci 20. yüzyılda en yüksek hızına kavuşturmuştur (Davis, 1997, s. 123). Hatta tüketim kültürü, popüler kültür gibi birçok kavram özelinde düşünüldüğünde, moda, belirli bir gruba ait olma, eğlenme biçimi olarak da görülebilmektedir. Moda, toplumların kültürüne göre de giyime farklı şekillerde yansımaktadır. Örneğin, İngilizler, giysilerde süslemeye daha çok önem verirken; Fransızlar, karşılarındaki kişilerin gözünde iyi bir yere sahip olmak için giysilerine önem vermektedir. Doğu kültürüne göre de dikkat çekmeyen giysilerle güzelliklerini gizlemek amaçlanmaktadır. Batıya göre ise, güzelliği vurgulamak için giyinmeye daha özen gösterilmesi gerekliliği anlamlarını taşımaktadır (Barbarosoğlu, 2013, s. 12). Kültürler arası farklılıkların da birbirini etkileyerek modanın gelişimine katkıda bulunduğu bilinmektedir. Bu durum giyim ve modanın yenilenme ve çeşitlenmesi için süreklilik sağlamaktadır. Bireyleri değişik biçimlerde gösterme amacıyla giysiler anlamlar oluşturmaktadır. Crane'ın belirttiği gibi giysiler ve modaya uygun giyim tarzları bir dizi ideolojik anlamın "taşıyıcısı" ya da "toplumsal gündemleri" olmaktadır. Yöneticilerin bu taşıyıcılığı etkin kullandıkları bilinmektedir. İdeolojik birikimleri giyimlerine de yansımaktadır (Crane, 2003, s. 42). Böylece yönetimdekiler halkın gözünde konuşmaları ve giyimleriyle bütünlük sağlamaktadır. Giyimi ve görünümüyle bireyin etkisi güçlenerek ulaşmak istediği kitleye mesaj vermek kolaylaşmaktadır. Modanın bir iletişim ve direnç aracı olduğu da ön plana çıkmaktadır.

Kraliçe II. Elizabeth'in Biyografisi (1926-2022)

II. Elizabeth (Elizabeth Alexandra Mary Windsor), York Dükü Prens Albert ve Düşesi Elizabeth Bowes-Lyon'un ilk çocuğu olarak 21 Nisan 1926'da Londra'da doğmuştur. II. Elizabeth, İngiliz tarihi ve hukukuna vurgu yaparak özel öğretmenler tarafından eğitilen, aynı zamanda müzik eğitimi alan ve akıcı bir şekilde Fransızca konuşmayı öğrenen bir prenses olarak yetiştirilmiştir. Kız Rehber (Kız İzcilerin İngiliz karşılığı) olarak eğitim alan ve atlar için ömür boyu bir tutku geliştiren (URL-2) II. Elizabeth, 1947 yılında Prens Philip Mountbatten ile evlenmiş ve bu evlilikten dört çocuk sahibi olmuştur. Gelinliği, fildişi ipekten, kristal taşlar ve 10.000 tohum inci ile süslenmiştir. Essex'teki Braintree'de dokunmuş ve Botticelli'nin Primavera'nın ünlü Rönesans

resminden ilham alınarak 15 metre yıldız desenli bir kuyruk tasarlanmıştır. II. Dünya Savaşı'ndan sonraki "yeniden doğuş ve büyümeyi" sembolize etmektedir. Düğünün savaştan kısa bir süre sonra gerçekleşmesi ve kaynakların kıt olmasından dolayı Kraliçe kendi parasıyla gelinliğin ödemesini yapmak zorunda kalmıştır. Kraliçe, asaletini ve dayanıklılığını göstererek, halkına ve ülkesine olan bağlılığının bir kanıtı olarak gelinliğini satın almak için topladığı kuponlarını kullanmıştır (Rodriguez, 2023). II. Elizabeth, 1952'de babası Kral VI. George'un ölümünden sonra 25 yaşında tahta çıkmıştır. "Sizden önce tüm hayatımın ister uzun ister kısa olsun, sizin hizmetinize adanacağını ilan ediyorum" sözüyle kendini halkına adamaya karar vermiştir. II. Elizabeth'in tahta çıkışı İngiltere'nin imparatorluk statüsünün etkisinin azaldığı ve daha fazla bağımsız ulusun ortaya çıktığı bir zamana denk gelmiştir. Bundan dolayı da kraliçenin bu geçiş anındaki rolü önem taşımıştır çünkü birçok kişi tarafından bir figür olarak görülmüştür. 2 Haziran 1953'te II. Elizabeth'in taç giyme töreni yapılmış ve televizyonda canlı yayınlanan törende ilk hükümdar olmuştur. Taç giyme töreninde kraliçeye giydirilen kutsal giysi (devlet cübbesi), Tanrı karşısında dünyevi ünvanlardan arınmayı simgeleyen "kefen tunik" olarak adlandırılmıştır. Bu elbise kutsanmayı temsilen, tören elbisesi üzerine giyilmektedir. Latincede "colobium sindonis" adı verilen kefen tunik, hükümdarın başını ve kollarını geçirebileceği boşlukları bulunan, bazen kolsuz, süslemesi olmayan her hükümdar için özel hazırlanmaktadır (Çetinkaya, 2024). Kraliçe II. Elizabeth'in hükümdarlığa başladığında ilk kıyafetleri kraliyet couture tasarımcısı Norman Hartnell ve daha sonra Hardy Amies tarafından tasarlanmıştır (URL-3). Kraliçenin taç giyme töreninde giydiği tören elbisesi İngiliz moda tasarımcısı Norman Hartnell tarafından çalışılmıştır. Tasarımcı Normal Hartnell, Birleşik Krallık ve Commonwealth 'in amblemlerini Kraliçe'nin taç giyme elbisesine altın ve gümüş iplikle işlemiştir. En iyi beyaz düşes saten kullanılmış, kafes işi efektiyle işlenmiştir ve tohum incileri, payetler ve kristallerle kaplanmıştır. Hartnell, Birleşik Krallık ve İngiliz Milletler Topluluğu ülkelerini işaret eden çiçek amblemlerinin ortasında, tören sırasında elinin üzerine yaslanabilmesi için eteğin sol tarafına fazladan dört yapraklı bir yoncayı "iyi bir şans tılsımı" olarak gizli bir ayrıntı olarak eklemiştir. Kraliyet modacısı Sir Norman Hartnell, ulusal ve Commonwealth çiçek amblemleriyle zengin bir şekilde işlenmiş en iyi beyaz düşes sateninden bir elbise çalışmıştır. Kraliçenin elbise üzerinde taşıdığı sembollerle İngiltere'nin küresel topluluğuna saygılarını sunduğu anlaşılmaktadır. Elbise yirminci yüzyıl İngiliz modasının en önemli örneklerinden biri olarak görülmektedir. Dizide kullanılan Taç giyme elbisesi için Kraliçe'nin Elmas Jübilesi'nin kutlamasında Swarovski tarafından 2012'de yapılan orijinal elbisenin önceden var olan bir kopyasından yararlanılmıştır (URL-4). Kraliçe II. Elizabeth, 1977'de Gümüş Jübile 'sini, 2002'de 50. Yıldönümü olan Altın Jübile'sini, 2012'de Elmas Jübile'sini, 2022'de 70. Yıldönümü olan Platin Jübile'sini kutlamıştır. Kraliçe II. Elizabeth, İngiltere tarihinde Platin Jübile'yi alan ilk hükümdar olmuştur. II. Elizabeth görevinden vazgeçmeyi düşünmeyip tahttan çekilmeyi planlamamış bunun yerine yaşlandıkça görevlerinin çoğunu Prens Charles üstlenmiştir. Hükümdarlığı süresince birçok ülkeyi gezerek, devlet başkanı ziyareti yapmıştır. II. Elizabeth, 70 yıl 214 günlük saltanatı ile Birleşik Krallık'ın en uzun süre tahtta kalan ve aynı zamanda da tarihte en uzun süre hüküm süren kadın hükümdar unvanlarını almıştır. İngiliz hükümdarları arasında en uzun görev süresine sahip olan kraliçe 8 Eylül 2022'de 96 yaşında vefat etmiştir.

İngiltere Kraliyet Giysi Kuralları

Devlet Başkanı ve İngiliz Milletler Topluluğu Başkanı olarak, Kraliçe'nin kıyafetlerinin dini ve diplomatik sözleşmelere uygun olmasına özen gösterilmiştir. Bazı topluluklar, renk ve motif yoluyla ev sahibi uluslara ücretsiz mesajlar ileterek, ince ancak göze çarpan diplomasi geçişleri haline gelmiştir. Kraliçe, yalnızca İngiliz tasarımı giysiler giyen tek İngiliz kadın hükümdarıdır ve bu, Majestelerinin gardırobunun ayırt edici özelliği haline gelmiştir (URL-5). Hükümdar olarak protokole uygun giyim çeşidi ve davranışları benimsemiştir. Protokol; devlet ve kamu kurumlarının resmî törenlerde, toplantılarda, davetlerde ve ziyaretlerde uyguladıkları sıra düzeni, oturma planı, kıyafet seçimi, hitap şekli gibi davranış kuralları anlamına gelmektedir. Kişilerin ve kurumların sağlıklı iletişimlerinin temelini oluşturan bu kurallara uyulması; nezaket açısından bir gereklilik, protokol açısından ise bir zorunluluktur. Özellikle toplantılarda, davetlerde ve resmî törenlerde protokol kurallarına uymak devletin, kurumun ve kişinin saygınlığını korumak için hem önemli hem de gereklidir (Yıldız ve Demir, 2023). Tarihi geçmişe bakıldığında, kraliyet ailesinin moda üzerinde önemli etkisi olduğu görülmektedir. Beyaz gelinlik ilk defa bir İngiliz olan, 1499 yılında XII. Louis ile evlenen Anne tarafından giyilmiş olsa da günümüz gelinliklerine benzer modelde ilk beyaz gelinliği giyen 1854'te Prens Albert ile evlenen Kraliçe Victoria olmuştur. Bu durum olana kadar kadınlar düğün sonrası günlük hayatta da giyebilecekleri geleneksel olarak mavi veya pembe ya da sevdiği herhangi bir renkten gelinlik tercih etmiştir. Geliri çok düşük olanlar uzun süre giyebilmek amacıyla siyah rengi tercih etmiştir. Siyah rengin cenaze ve yas döneminde giyilmesi Kraliçe Victoria tarafından başlayan gelenek olmuş ve tüm dünyaya yayılmıştır (Ökten, 2020, s. 106). II. Dünya Savaşı'nın olumsuz etkileri giysilerde ve modada da görülmüştür. Savaşın etkisi ile giyim alanında da malzeme sıkıntısı görülmüştür. Savaş sonrasında süslü ve gösterişli desenlere karşı bir tepki oluşmaya başlamıştır ve kadınlar tek tip giyinmiştir. Kumaş karnesi dönemi bittikten sonra etekler kabarık ve uzun olmaya başladı (Udale, 2014, s. 18). 1943 yılında İngiltere de başlatılan ve o

dönemde modayı etkileyen "Make, Do and Mend"adlı kampanyası ile kıyafetlerin uzun süre giyilebilirliği savunulmuş, ekonomik düzeyleri düşük ailelerde uygulanan bu moda hareketi varlıklı aileler arasında trend olmuş, basının kampanyayı desteklemesiyle okuyuculara öneriler sunulmuş, halk bilinçlendirilmiştir (Dereboy, 2008, s. 76). Moda tasarımcısı Norman Hartnell'ın, anne kraliçe için tasarladığı "Beyaz Gardırop" koleksiyonu popüler olmuştur ve yeni "Viktoria Tarzına Dönüş" ün yayılmasında rol oynayarak Paris moda evleri tarafından da taklit edilmesini sağlamıştır. Fakat İkinci Dünya Savaşının araya girmesiyle tutumluluk ve kullanışlılık gerektirmesi bu yeni tarzı duraklatmıştır (Mackenzie, 2017, ss. 82-83). Bu durum Kraliyet ailesinin seçtiği tarzı ve giyimiyle modaya etki ettiği sonucunu göstermektedir. Norman Hartnell, İngiliz modasının önde gelen tasarımcılarından olup Kraliçe II. Elizabeth'in elbiseleri, taç giyme töreni giysisi ve gelinliğinin mimarıdır. Kraliyet kadınları için açık bir moda ifadesi yaratmadan kendi kişisel tarzlarını yansıtan şık, basit bir görümün yaratmıştır. At binerken ve ava çıktığında mutlaka eşarp takan kraliçe, genellikle pantolon bazen de ekoseli etek tercih etmiştir. Giydiği tüm giysileri broşlarla süsleyen kraliçe kraliyet geleneklerinden ötürü mutlaka eldiven giymiştir. Özellikle son 30 yıldır inci kolye, renkli palto, broş, eldiven ve el çantası Kraliçe'nin giyim tarzının ana hatlarını oluşturmuştur. Kraliyet ailesi üyelerinin uymaları gereken stil kuralları vardır, bunlar:

- Resmi etkinliklerde her an el sallamaya, el sıkışmaya ve halkı selamlamaya hazır olmak için çantalarını sol ellerinde taşımaları gerekiyor.
- Etek ve elbiselerin boyunun diz hizasında olması gerekiyor.
- Bir Kraliyet düğünü öncesinde gelinliğin Kraliçe tarafından onaylanması gerekiyor.
- Renkli ojelere izin verilmiyor.
- Kraliyet ailesindeki erkek çocukların belirli bir yaşa gelene kadar resmi etkinlikler ve portreler için hep şort giymeleri gerekiyor.
- Resmi bir kural olmasa da Kraliyet Ailesi'ndeki kadınların ten rengi külotlu çorap giymeleri tercih ediliyor.
- Kraliyet üyelerinin seyahat ederken her daim yanlarında siyah bir "yas" kıyafeti bulundurmaları gerekmektedir (URL-6).

Moda tasarımcılarına göre, benzersiz giyinme stiline olan ısrarı, yalnızca onun kararlı ve güçlü kişiliğini vurgulamaktadır, Bireylerin giyinme, tarzı sözsüz iletişimin etkili bir biçimi ve izlenim yönetimi için güçlü bir araçtır. Bir siyasi veya kamusal şahsiyetin giyim tarzı sahip olabileceği çeşitli nitelikleri aktarabilir: güç, otorite, sadakat, muhafazakarlık, alçakgönüllülük, ikiyüzlülük, cüret, kararlılık (Babayan, 2020, ss. 47-50). Bu bağlamda Kraliçenin elbise seçimlerinde kişisel tarzını yansıttığı bilinmektedir. Bu durum hayatı boyunca geliştirdiği çok güçlü bir stil anlayışıyla aynı zamanda bir dünya lideri olarak statüsünü iletmesine de yardımcı olmuştur. Kraliçe, genellikle doğru taç, kuşak, eldivenler ve mücevherler ile kristaller veya payetlerle süslenmiş uzun kollu elbiseler giymiştir. Kraliçenin taç giyme töreninden sonraki gardırobu, ülkesinin lideri olarak rolüne dair sahip olduğu derin anlayışı yansıtıyordu. Bunu göz önünde bulundurarak, klasik, temiz çizgileri, şık ve zarif, ancak trend belirleyici olması gerekmeyen görünümleri tercih etti. Siluetleri ve etek çizgileri daha muhafazakâr tarafta olsa da Elizabeth, canlı renkler ve baskılarla şapka, eldiven ve cüzdan gibi aksesuarlar ile kendini ifade etmenin başka yollarını bulmuştur (Lang, 2022). II. Elizabeth kıyafet tercihlerinde özellikle aynı renk tonlarındaki kumaşlardan giysilerini, şapkalarını ve şemsiyelerini uyum içinde tercih etmiştir. Bu şekilde stilini kendisiyle özdeşleştirip moda dünyasına da ilham olmuştur. Neon yeşil, turuncu, mor gibi baskın ve ayırt edici renk tercihleri yapmasının nedenlerinde modanın yanı sıra güvenlik faktörü de bulunmaktadır. Topluluk içinde, kalabalık olan yerlerde kraliçenin kolaylıkla fark edilebilirliği amaçlanmıştır. Çanta ve ayakkabı seçiminde siyahı tercih etmesiyle ikonik görüntüsünü tamamlamayı tercih etmiştir. (Akpamuk, 2022, s. 60). Kraliçe kıyafetlerini bir iş aracı olarak görerek, sadece halkıyla bağlantı kurmak için değil, aynı zamanda ulusal ve uluslararası diplomasinde stratejik bir silah gibi kullanmıştır (Mulvagh, 2022).

The Crown Dizisi

The Crown, Netflix için Left Bank Pictures ve Sony Pictures Television tarafından 2016'da yayınlanmaya başlanan, 2023'te final yapan tarihi bir drama dizisidir. Dizi 6 sezon 60 bölüm sürmüştür. Kraliçe II. Elizabeth'in saltanatı, siyasi ve kişisel olayları da içermektedir. Peter Morgan tarafından yazılan ve II. Dünya Savaşı ardından İngiltere'nin karışık siyasi döneminde tahta geçen Kraliçe II. Elizabeth'in tahttaki ilk yıllarına değinen dizide, siyasi rekabetler, Kraliyet aile içi olaylar anlatılmaktadır (URL-7). The Crown'un 1947-1955 yılları arasında geçen birinci sezonu, 1957-1964 yıllar arası ikinci sezonu oluşturmaktadır. Televizyonda yayınlanan ilk taç giyme törenine de yer verilen dizide, taç giyme töreni sahnesinde orijinal görüntülerden bazıları da kullanılmıştır (URL-8).

Araştırmanın Yöntemi

The Crown dizisinin ilk iki sezonunda II. Elizabeth tarafından giyilen kıyafetlerin çözümlendiği bu çalışmada yöntem olarak tarama modeli uygulanmıştır. Bilindiği üzere tarama modelleri, geçmişte olan veya günümüzde de varlığı devam eden durumu var olduğu haliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma modelidir, araştırmanın konusu olarak seçilmiş olan olayı, nesneyi, bireyi herhangi bir değişiklik yapmadan, olduğu gibi gözlemleyebilmek önemlidir (Karasar, 2009, ss. 77-183). Tarama modeli ile desenlenen çalışmada, The Crown dizisinin ilk iki sezonunda yer alan ve Kraliçe II. Elizabeth tarafından giyilen kostümlere odaklanılmış ve bu kıyafetlere dair literatürdeki bilgilere de erişilmiştir. Ayrıca araştırmanın evrenini; The Crown dizisinin II. Elizabeth için tasarlanan kostümleri, örneklemini ise dizinin birinci sezonunun ilk iki bölümünde yer alan kraliçe tarafından giyilen tüm kostümler oluşmaktadır. Örneklem seçiminde farklı metotların kullanıldığı bilinmektedir. Bu çalışmada da amaca ulaşabilmek adına "yargısal örnekleme" yöntemi kullanılmıştır. Yargısal örnekleme yöntemi, uzman kişi veya bilirkişinin konu hakkında özel bilgisini ve yargısını kullanmasıyla temsilci olma varsayımını taşıyan elemanların vasıtasıyla çalışılmaktadır (URL-9). Yargısal örnekleme, araştırmacı konusuna göre ihtiyacı olan bilgileri iyi bir şekilde elde etmek için gözlem birimlerinin örnekleme seçilmesi anlamına gelmektedir. Birimler araştırmanın evreninden gelişigüzel seçilmeyip, belli başlı bazı özelliklerinden, kriterlerinden dolayı ve araştırmacının kendi kararına göre seçilir. Araştırmacı aynı zamanda kendi sağduyusuna göre de seçim yapabilmektedir (Karabey, 2020, s. 164). Dolayısıyla çalışma içinde bu örneklem yönteminin seçilmesi doğru olarak kabul edilmiştir. Diziye dair yapılan inceleme sonrasında örneklem için Kraliçe II. Elizabeth'in giysilerinden, The Crown dizisinde yeniden canlandırılmış olan kraliçenin ikonik kıyafetleri incelemeye alınmıştır ve çalışmaya dahil edilmiştir. Giysilerin seçimlerindeki bu kararlar; alan uzmanlığı dahilinde amaçlı olarak yapılmıştır. Yine çalışmada kullanılan bir diğer yöntem olan literatür taraması kapsamında çalışmaya dair kitaplar, internet üzerinden olan kaynaklar, web siteleri, makaleler, görseller incelenip taranarak bilgiler elde edilmiştir. Elde edilen bilgiler ışığında giysileri incelemek için giysi inceleme formu oluşturulmuştur ve bu form ile dizide yer alan kıyafetlere dair inceleme yapılmıştır. Giysilerde incelenen öğeler; yaka çeşitleri, kol çeşitleri, kapama çeşitleri ve kapamada kullanılan materyal çeşitleri, kol yırtmaç çeşitleri, kol ucu özelliği, model form özellikleri, süsleme özellikleri, model kesim özelliği, model özelliği, cep çeşitleri, renk-valör özelliği, kumaş özelliği, desen özelliği, aksesuar çeşitleri olarak başlıklar halinde belirtilmiştir. Giysi inceleme formunda bulunan niteliklere uygun özellikler formda gerekli yerlerde X ile işaretlenerek tüm veriler bulgular bölümünde verilmiştir. Araştırmada Kraliçe II. Elizabeth hakkındaki bilgilere ve giyim tarzı ile ilgili görsellere internet üzerinden ulaşılmıştır. Görüntünün resmi alınarak inceleme yapıldığından dolayı, giysilerden düzgün, net, giysi özellikleri görülebilen görüntülere sahip olanlara yer verilmeye çalışılmıştır. Tarama yöntemi ile elde edilen veriler ışığında görseller incelenmiş ve özellikleri detaylı bir şekilde belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma Kraliçe II. Elizabeth'in The Crown dizisinin birinci sezona ait 1. ve 2. bölümünde giymiş olduğu giysilerin incelenmesi ile sınırlandırılmıştır.

Bulgular ve Değerlendirme

Araştırmanın verileri için; The Crown dizisinde Kraliçe II. Elizabeth'in giydiği giysilerden faydalanılmıştır. Giysileri incelemek için "Giysi İnceleme Formu" oluşturulmuştur. Dizide yer alan giysiler hazırlanan giysi inceleme formlarındaki detaylı bilgilere göre incelenmiştir. Verilerin elde edilmesinde giysilerin dizideki görsellerinden faydalanılmıştır. Yargısal örnekleme yöntemiyle belirlenen görsellerden The Crown dizisinde yeniden canlandırılmış olan kraliçenin ikonik kıyafetleri incelemeye alınmıştır. Çalışmada kullanılan giysi inceleme formunda; yaka çeşitleri, kol çeşitleri, kol ucu özelliği, kol yırtmaç çeşitleri, model form özellikleri, süsleme özellikleri, kapama çeşitleri, kapamada kullanılan materyal çeşitleri, model kesim özelliği, model özelliği, cep çeşitleri, kumaş özellikleri, desen özellikleri, aksesuar çeşitleri, renk, valör özellikleri gibi ayrıntılara yer verilmiştir. Dizideki kostümler bu başlıklara göre değerlendirilmiştir. Yapılan inceleme sonucunda elde edilen veriler giysi resimlerinden, model analizlerinden, giysi inceleme formlarından oluşmaktadır. Kraliçe II. Elizabeth'in gelinliği, taç takma tören cübbesi, taç takma tören elbisesi, Başkan Kennedy ailesini davet ettiği baloda giydiği elbise incelemeye alınmıştır. Kostümler tarihi sıralamaya göre incelemeye alınmıştır. İncelenen kostümlere dair giysi inceleme formları ve kostüme dair bilgiler aşağıda yer almaktadır.

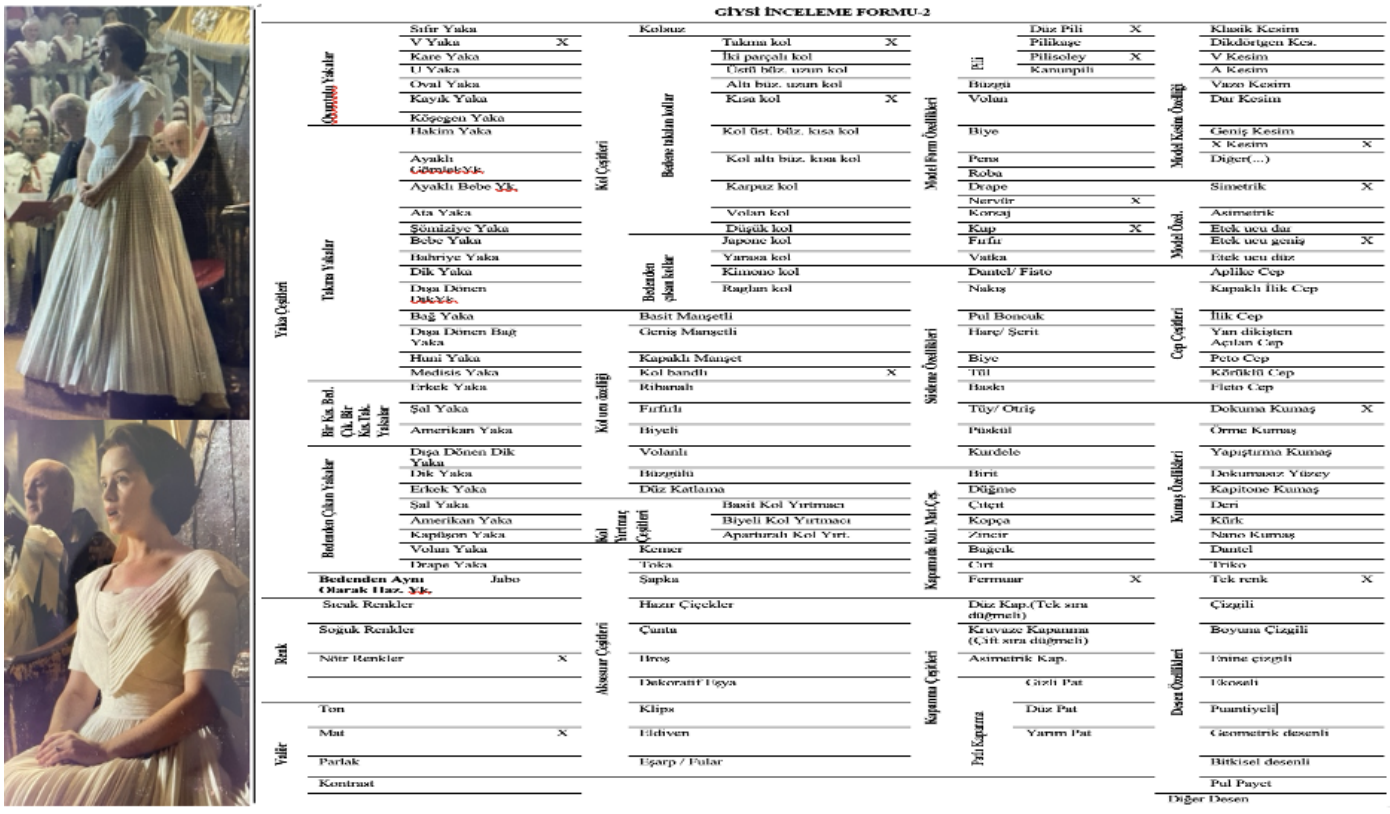

GİYSİ İNCELEME FORMU-I

Yaka Çeşitleri	Üstüstü Yakalar	Sıfır Yaka		Kolsuz			Düz Pili		Klasik Kesim		
		V Yaka			Takma kol	X	Pilikaşe		Dikdörtgen Kes.		
		Kare Yaka			İki parçalı kol	X	Piliseley		V Kesim		
		U Yaka			Üstü büz. uzun kol		Kanarpili		A Kesim		
		Oval Yaka			Altı büz. uzun kol		Büzgü		Yuvarlak Kesim		
		Kayık Yaka		Kol Çeşitleri / Bedenden inkılar	Kısa kol		Volan		Dar Kesim		
		Köşegen Yaka	X								
		Hakim Yaka			Kol üst. büz. kısa kol		Biye		Geniş Kesim		
		Ayaklı Gömlek Yk.			Kol altı büz. kısa kol		Pens	X	X Kesim	X	
		Ayaklı Bebe Yk.			Kırpık kol		Rebu		Diğer(...)		
	Takma Yakalar	Ata Yaka			Volan kol		Drape		Simetrik	X	
		Şömiziye Yaka			Düşük kol		Nervür				
		Bebe Yaka			Japone kol		Kornaj		Asimetrik		
		Babetye Yaka			Yarasa kol		Kup	X	Etek ucu dar		
		Dik Yaka		Bedenden çıkan kollar	Kimono kol		Pirfir		Etek ucu geniş	X	
		Dışa Dönen Dik Yk.			Raglan kol		Volka		Etek ucu düz		
		Bağ Yaka			Basit Manşetli		Dantel/ Fisto	X	Aplike Cep		
		Dışa Dönen Bağ Yaka			Geniş Manşetli		Nakış	X	Kapaklı İlik Cep		
		Hüni Yaka			Kapaklı Manşet		Pul Boncuk	X	İlik Cep		
		Meditris Yaka			Kol bandlı		Harç/ Şerit		Yan dikişten Açılan Cep		
	Bir ka. Bel. Çk. Bir ka.Tak. Yakalar	Erkek Yaka			Kıbanalı		Biye		Pata Cep		
		Şal Yaka		Kolun inceliği	Fırfırlı		Tül		Körüklü Cep		
		Amerikan Yaka			Biyeli		Baskı		Pileto Cep		
	Bedenden Çıkan Yakalar	Dışa Dönen Dik Yaka			Volanlı		Tüy/ Ötiş		Dokuma Kumaş	X	
		Dik Yaka			Büzgülü		Püskül		Örme Kumaş		
		Erkek Yaka			Düz Katlama	X	Kordele		Yapıştırma Kumaş		
		Şal Yaka		Kol Yırtmaç Çeşitleri	Basit Kol Yırtmacı	X	Birit		Dokumasız Yüzey		
		Amerikan Yaka			Biyeli Kol Yırtmacı		Düğme	X	Kapitone Kumaş		
		Kapişon Yaka			Aparteralı Kol Yırt.		Çiçit		Deri		
		Volan Yaka			Kemer		Kopça		Kürk		
		Drape Yaka			Teka		Zincir		Nano Kumaş		
		Bedenden Aynı Olarak Haz. Yk.	Jabo		Şapka		Bağcık		Dantel		
							Cırt		Triko		
				Kapanma Kol. Mal. Çeş.			Fermuar		Tek renk	X	
		Sıcak Renkler			Hazır Çiçekler		Düz Kap.(Tek sıra düğmeli)	X	Çizgili		
	Renk	Soğuk Renkler		Aksesuar Çeşitleri	Çanta		Kruvaze Kapanma (Çift sıra düğmeli)		Boyuna Çizgili		
		Nötr Renkler	X		Hroş		Asimetrik Kap.		Enine çizgili		
					Dekoratif Eşya		Gizli Pat		Ekoseli		
		Ton		Kapanma Çeşitleri	Klips		Düz Pat		Puantiyeli		
	Yalör	Mat			Eldiven		Yırtım Pat		Geometrik desenli		
		Parlak	X	Pul Kapama	Şarp / Fular				Bitkisel desenli	X	
		Kontrast							Pul Payet		
									Diğer Desen		

Resim 1-2.
Kraliçe II. Elizabeth'in Gelinliği (1947), (URL-5, Erişim Tarihi: 10.02.2021)

Resim 1-2 'de Kraliçe II. Elizabeth'in gelinliği yer almaktadır. Gelinliğin II. Dünya Savaşı sonrası döneme denk gelmesiyle, Kraliyet gelinliği ülke ekonomisinin etkisiyle Prenses Elizabeth'in kumaş ve malzemesi giyim karnesiyle alınmış ve seçilen modelde fazla kumaş sarf edilmemesine dikkat edilmiştir. Giysi inceleme formuna göre incelendiğinde, gelinliğin simetrik formda olduğu, yaka oyuntusundan bele kadar göğüs üzerinden geçen kup ve kup yanında pens çalışılmıştır. Bu şekilde modelin vücuda tam oturması sağlanmıştır. Yakasının kare/köşegen yaka olup, yaka çevresi ve yakadan ön ortasına doğru boncuk işlemeli süslemeler yapıldığı görülmüştür. Boncuk işlemelerde çiçek ve yaprak görselleri ve yaka etrafında oymalı biçimde şerit halinde boncuk işlemeleri mevcuttur. Kolları uzun, takma kollu, iki parçalı, kolu saran bir modeldir. Kollarının bilek hattını tam kavramış olduğu, inci düğmeler ile düz kapama çalışıldığı görülmüştür. Kol uçlarında da yaka çevresinde olduğu gibi boncuk işlemeleri ile süslemeler yapılmıştır. Bel hattından itibaren etek uçlarına doğru genişlik verilmiştir, etekleri çok kabarık değildir. Gelinliğin boyu yere kadar uzanmaktadır. Bel hattı hafif düşük "V" şeklindedir, belin ince görünümüne dikkat çekilmiştir. Dokuma kumaş, tek renk, beyaz, parlak olan gelinliğin süslemesinde bitkisel motifli nakışlar, dantel, inci ve kristal kullanıldığı görülmüştür. Kapaması arka ortasından çalışılmış, kapama materyali olarak düğme kullanılmıştır. Gelinliğin duvağından itibaren kuyruk kısmı bütün çalışılmış ve uzun tutulmuştur. Duvağında ışıltılı gelin tacı ile bütünlük sağlanmıştır. The Crown dizisi için orijinaline dayanarak Kraliçe'nin gelinliğinin çalışıldığı görülmektedir. Gelinlik model seçimine bakıldığında modelin zamansız olması ve her dönem tercih edilebilir özellikte tasarlandığı görülmektedir.

GİYSİ İNCELEME FORMU-2

| | | |

GİYSİ İNCELEME FORMU-3

Yaka Çeşitleri	Çıkıntılı Yakalar	Sıfır Yaka		Kolsuz		Pili	Düz Pili		Model Kesim Özelliği	Klasik Kesim	
		V Yaka		Takma kol	X		Pilikaşe			Dikdörtgen Kes.	
		Kare Yaka		İki parçalı kol			Pilisoley			V Kesim	
		U Yaka		Üstü büz. uzun kol			Kanunpili			A Kesim	
		Oval Yaka		Altı büz. uzun kol		Model Form Özellikleri	Büzgü			Vazo Kesim	
		Kayık Yaka		Kısa kol	X		Volan			Dar Kesim	
		Köşegen Yaka	X	Kol üst. büz. kısa kol			Biye			Geniş Kesim	
	Takma Yakalar	Hakim Yaka		Kol altı büz. kısa kol			Pens			X Kesim	X
		Ayaklı ~~GömlekYk.~~		Karpuz kol			Roba			Diğer(...)	
		Ayaklı Bebe ~~Yk.~~		Volan kol			Drape			Simetrik	X
		Ata Yaka		Düşük kol			Nervür		Model Özd.	Asimetrik	
		Şömiziye Yaka		Japone kol			Korsaj			Etek ucu dar	
		Bebe Yaka		Yarasa kol			Kup	X		Etek ucu geniş	X
		Bahriye Yaka		Kimono kol			Fırfır			Etek ucu düz	
		Dik Yaka		Raglan kol			Vatka			Aplike Cep	
		Dışa Dönen ~~Dik Yk.~~		Basit Manşetli			Dantel/ Fisto	X		Kapaklı İlik Cep	
		Bağ Yaka		Geniş Manşetli			Nakış	X		İlik Cep	
		Dışa Dönen Bağ Yaka		Kapaklı Manşet		Süsleme Özellikleri	Pul Boncuk	X	Cep Çeşitleri	Yan dikişten Açılan Cep	
		Huni Yaka		Kol bandlı			Harç/ Şerit			Peto Cep	
		Medisis Yaka		Ribanalı			Biye			Körüklü Cep	
	Bir Kıs. Bed. Çık. Bir Kıs. Tak. Yakalar	Erkek Yaka		Fırfırlı			Tül			Fleto Cep	
		Şal Yaka		Biyeli			Baskı			Dokuma Kumaş	X
		Amerikan Yaka		Volanlı			Tüy/ Otriş			Örme Kumaş	
	Bedenden Çıkan Yakalar	Dışa Dönen Dik Yaka		Büzgülü			Püskül			Yapıştırma Kumaş	
		Dik Yaka		Düz Katlama	X		Kurdele		Kumaş Özellikleri	Dokumasız Yüzey	
		Erkek Yaka		Basit Kol Yırtmacı			Birit			Kapitone Kumaş	
		Şal Yaka		Biyeli Kol Yırtmacı		Kapanmada Kul. Mat.Çeş.	Düğme			Deri	
		Amerikan Yaka		Aparturalı Kol Yırt.			Çıtçıt			Kürk	
		Kapüşon Yaka		Kemer			Kopça			Nano Kumaş	
		Volan Yaka		Toka			Zincir			Dantel	
		Drape Yaka		Şapka			Bağcık			Triko	
		Bedenden Aynı Olarak Haz. ~~Yk.~~ Jabo		Hazır Çiçekler			Cırt			Tek renk	X
Renk		Sıcak Renkler		Çanta			Fermuar	X		Çizgili	
		Soğuk Renkler		Broş			Düz Kap.(Tek sıra düğmeli)			Boyuna Çizgili	
		Nötr Renkler	X	Dekoratif Eşya			Kruvaze Kapanma (Çift sıra düğmeli)			Enine çizgili	
Valör		Ton		Klips			Asimetrik Kap.			Ekoseli	
		Mat		Eldiven			Gizli Pat			Puantiyeli	
		Parlak	X	Eşarp / Fular			Düz Pat			Geometrik desenli	
		Kontrast					Yarım Pat			Bitkisel desenli	X
										Pul Payet	
										Diğer Desen	

Resim 5-6.
Kraliçe II. Elizabeth'in Tören Elbisesi (1953), URL-4, Erişim Tarihi: 13.04.2021

Resim 5-6 'da Kraliçe II. Elizabeth'in, 1953'te Taç giyme törenine özel hazırlanmış, ikonik giysilerinden biri olan elbisesi görülmektedir. Taç giyme töreninde, bu elbisenin üzerine kefen tunik giysisi giyilmektedir. Taç giyme töreninde giyilen replika elbise, İngiliz Milletler Topluluğu ülkelerinin temsil eden amblemlerle süslenmiştir. İngiliz Milletler Topluluğu ülkelerinin amblemleri arasında İngiltere'nin Tudor gülü, İskoç devedikeni, Gal pırasa ve Avustralya wattle çiçeği sazlarının tamamladığı İrlanda yoncası bulunmaktadır. Kanada'nın akçaağaç yaprağı, Yeni Zelanda eğrelti otu, Güney Afrika'nın proteası, Hindistan için inci bir lotus çiçeği, Seylan ve Pakistan'ın buğdayı, pamuk ve jüt için ikinci bir yanardöner lotus çiçeği. Kraliçe ve bir lider olarak, Birleşik Krallık ile İngiliz Milletler Topluluğu'nda yer alan ülkelere ait çiçek motifleri elbiseye işlenmiş, çiçek motiflerinin arasına, tören sırasında elini tutması için eteğin sol tarafına şans için fazladan dört yapraklı bir yonca eklenmiştir. Giysi inceleme formuna göre incelendiğinde elbisenin simetrik formda olduğu, yakasının köşegen olup kalp yaka görünümlü olduğu, kolunun kısa takma kol olduğu, kol ucunda kol bandı çalışıldığı görülmektedir. Bedende kuplar ile vücuda oturan bir model oluşturulmuştur. Bel hattından itibaren etek ucuna doğru geniş çalışılmıştır ve etek ucu oldukça geniştir. Elbisenin kumaşı dokuma, kumaş rengi soğuk krem rengi ve parlaktır. Elbisenin kesimi "X" kesimdir. Çiçek desenlerinin yeşil, pembe ve sarı gibi parlak renklerle işlendiği görülmektedir. Elbisenin üzerindeki motifler ışıltılı bir etki ile yaratılmak istenmiştir. Süslemesinde pastel renkli ipekler, inciler, elmaslar, soluk ametistler, altın kristaller, altın ve gümüş külçe ve payetlerle işlendiği görülmektedir. Kafes işi etkisi yaratmak için tohum incileri ve kristallerle kaplanmıştır. Elbise, en iyi beyaz düşes saten kumaştan dikilmiştir. Tören elbisesi, üzerinde temsil ettiği tüm ülkelerin sembollerini taşıyarak özüne sahip çıkan güçlü bir ifadeyle giyim stilinde önemli bir etki yaratmaktadır.

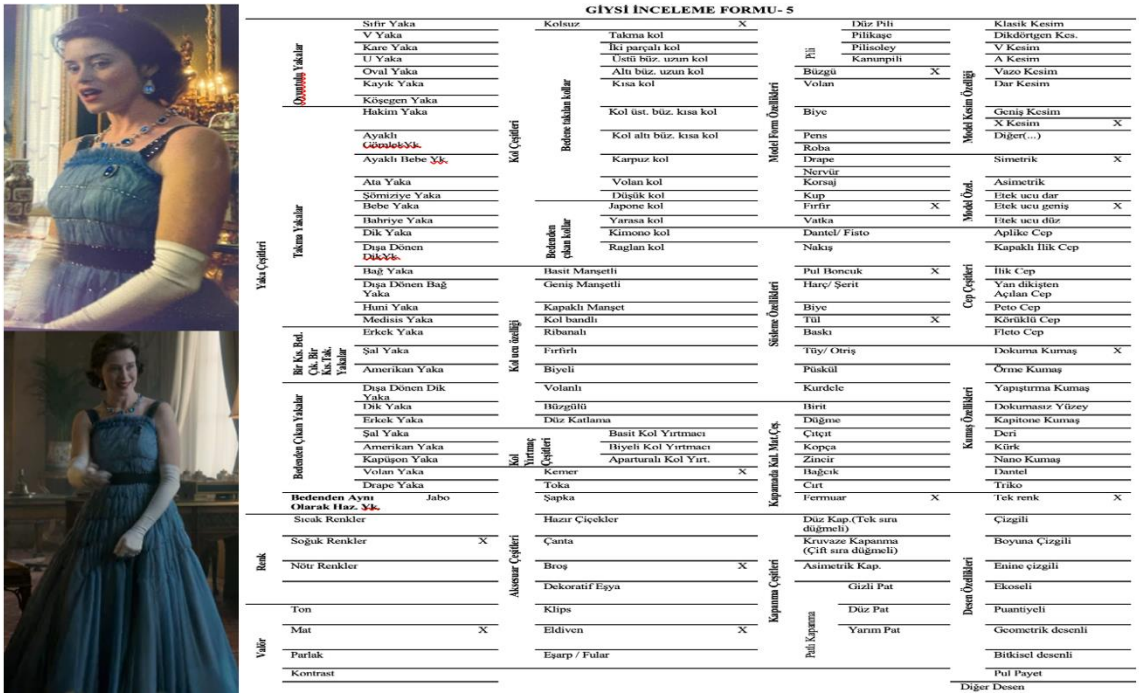
GİYSİ İNCELEME FORMU-4

Yaka Çeşitleri	Çevrilmiş Yakalar	Sıfır Yaka		Kol Çeşitleri	Kolsuz	X		Model Form Özellikleri	Pili	Düz Pili	X	Model Kesim Özelliği	Klasik Kesim
		V Yaka			Takma kol					Pilikaşe	X		Dikdörtgen Kes.
		Kare Yaka			İki parçalı kol					Pilisoley			V Kesim
		U Yaka			Üstü büz. uzun kol					Kanunpili			A Kesim
		Oval Yaka			Altı büz. uzun kol				Büzgü				Vazo Kesim
		Kayık Yaka			Bedene takılan kollar	Kısa kol			Volan				Dar Kesim
		Köşegen Yaka											
		Hakim Yaka				Kol üst. büz. kısa kol			Biye				Geniş Kesim
		Ayaklı ~~Gömlek Yk.~~				Kol altı büz. kısa kol			Pens				X Kesim X
		Ayaklı Bebe ~~Yk.~~				Karpuz kol			Roba				Diğer(...)
									Drape				Simetrik
	Takma Yakalar	Ata Yaka				Volan kol			Nervür				
		Şömiziye Yaka				Düşük kol			Korsaj			Model Özel.	Asimetrik X
		Bebe Yaka				Japone kol			Kup	X			Etek ucu dar
		Bahriye Yaka			Bedenden çıkan kollar	Yarasa kol			Fırfır				Etek ucu geniş X
		Dik Yaka				Kimono kol			Vatka				Etek ucu düz
		Dışa Dönen ~~Dik Yk.~~				Raglan kol			Dantel/ Fisto				Aplike Cep
									Nakış				Kapaklı İlik Cep
		Bağ Yaka			Basit Manşetli				Pul Boncuk			Cep Çeşitleri	İlik Cep
		Dışa Dönen Bağ Yaka			Geniş Manşetli			Sistleme Özellikleri	Harç/ Şerit				Yan dikişten Açılan Cep
		Huni Yaka			Kapaklı Manşet				Biye				Peto Cep
		Medisis Yaka			Kol bandlı				Tül				Körüklü Cep
	Bir Kıs. Bed. Çık. Bir Kıs. Yak. Yakalar	Erkek Yaka		Kol ucu özelliği	Ribanalı				Baskı				Fleto Cep
		Şal Yaka			Fırfırlı				Tüy/ Otriş				Dokuma Kumaş X
		Amerikan Yaka			Biyeli				Püskül				Örme Kumaş
	Bedenden Çıkan Yakalar	Dışa Dönen Dik Yaka			Volanlı				Kurdele			Kumaş Özellikleri	Yapıştırma Kumaş
		Dik Yaka			Büzgülü				Birit				Dokumasız Yüzey
		Erkek Yaka			Düz Katlama				Düğme				Kapitone Kumaş
		Şal Yaka		Kol Yırtmaç Çeşitleri		Basit Kol Yırtmacı		Kapamada Kul. Mat.Çeş.	Çıtçıt				Deri
		Amerikan Yaka				Biyeli Kol Yırtmacı			Kopça				Kürk
		Kapüşon Yaka				Aparturalı Kol Yırt.			Zincir				Nano Kumaş
		Volan Yaka			Kemer				Bağcık				Dantel
		Drape Yaka			Toka				Cırt				Triko
		Bedenden Aynı Olarak Haz. ~~Yk.~~ Jabo			Şapka				Fermuar	X			Tek renk
Renk		Sıcak Renkler	X	Aksesuar Çeşitleri	Hazır Çiçekler				Düz Kap.(Tek sıra düğmeli)				Çizgili
		Soğuk Renkler	X		Çanta				Kruvaze Kapanma (Çift sıra düğmeli)				Boyuna Çizgili
		Nötr Renkler			Broş			Kapanma Çeşitleri	Asimetrik Kap.				Enine çizgili
					Dekoratif Eşya					Gizli Pat		Desen Özellikleri	Ekoseli
Valör		Ton			Klips				Patlı Kapanma	Düz Pat			Puantiyeli
		Mat			Eldiven	X				Yarım Pat			Geometrik desenli
		Parlak	X		Eşarp / Fular								Bitkisel desenli X
		Kontrast											Pul Payet
													Diğer Desen

Resim 7-8.

Kraliçe II. Elizabeth 'in Kraliyet Tören Elbisesi (1957), (URL-5, Erişim Tarihi: 10.02.2021)

Resim 7-8'de gösterilen elbise giysi inceleme formuna göre incelendiğinde kolsuz, tek omuz çalışıldığı ve asimetrik bir yaka açıklığının olduğu görülmektedir. Elbisenin vücudu sarması için kup çalışılmıştır. Kup üzerinde farklı bir renk çalışılmış pilili bir ikinci kup dekolte açıklığını belirlemiş, ön ortasından itibaren arka beden ortasına uzantılı çalışılmıştır. Elbisenin bedeni üzerinde sol omuzdan itibaren başlayan sağ beden bel hizasında biten, çapraz şekilde gelen mavi bir kraliyet şalı takıldığı görülmektedir. Kraliyet şalı üzerinde krallığı temsil eden nişaneler ve aksesuarlar bulunmaktadır. Bel hattına oturan bir elbise olup belde "V" şeklinde gelen korsaj oluşturulmuştur. Etek kısmında sağ ve sol tarafında ikişer olmak üzere dört adet pilikaşe görülmektedir. Pilikaşelerin katlama payına bakıldığında sarı parlak kumaştan çalışılmış üst bedenle model bütünlüğü oluşturulmuştur. Elbisenin kumaşında iki renk mevcuttur. Soğuk ve sıcak renkler birlikte kullanılmış olan kumaşı dokuma kumaştır ve parlaktır. Sarı renk altının rengi olup statü sembolüdür, insanlar üzerinde olumlu ve rahatlatıcı bir etkiye sahiptir. Beyaz, birliğin ve saflığın sembolüdür, masumiyeti, açıklık ve şeffaflığı belirtmektedir. Etek ucu geniş inen elbise simetriktir, üst bedeni asimetriktir. Arka ortasında kapanması çalışılmış, kapama materyali olarak fermuar kullanılmıştır. Ön elbisede yer alan pilikaşeler arka elbisede tekrarlanmıştır. Üst beden bedeni kavrayarak vücuda oturan bir modeli oluştururken etek kısmı etek ucuna doğru genişlik göstermektedir. Elbise X kesimdir. Aksesuar olarak dirsek hattını kapatacak uzunlukta eldiven giyildiği görülmektedir. Kraliyet tacı ve takılar ile elbisede bütünlük sağlayarak ülke temsili oluşturulmuştur. Elbisenin özellikle arka beden kalça kısmında kabarık ve hacimli bir görüntü bulunmaktadır. 1957 yılında Majesteleri kraliçenin, Büyük Kraliyet Mührü altında çıkarılan imtiyazname ile eşi Prens Edinburgh Düküne yeni bir unvan bağışladığı sahnede bu elbiseyi giymiştir.

GİYSİ İNCELEME FORMU- 5

Yaka Çeşitleri	Üçgenden Yakalar	Sıfır Yaka		Kol Çeşitleri	Kolsuz	X	Model Formu Özellikleri	Pili	Düz Pili		Klasik Kesim
		V Yaka			Takma kol				Pilikaşe		Dikdörtgen Kes.
		Kare Yaka			İki parçalı kol				Pilisoley		V Kesim
		U Yaka			Üstü büz. uzun kol				Kanunpili		A Kesim
		Oval Yaka			Altı büz. uzun kol			Büzgü	X	Model Kesim Özelliği	Vazo Kesim
		Kayık Yaka		Bedene bitişik kollar	Kısa kol			Volan			Dar Kesim
		Köşegen Yaka									Geniş Kesim
		Hakim Yaka			Kol üst. büz. kısa kol			Biye			X Kesim X
	Takma Yakalar	Ayaklı ~~Gömlek Yk.~~			Kol altı büz. kısa kol			Pens			Diğer(...)
		Ayaklı Bebe ~~Yk.~~			Karpuz kol			Roba			
		Ata Yaka			Volan kol			Drape			Simetrik X
		Şömiziye Yaka			Düşük kol			Nervür			Asimetrik
		Bebe Yaka			Japone kol			Korsaj		Model Özel.	Etek ucu dar
		Bahriye Yaka		Bedenden çıkan kollar	Yarasa kol			Kup			Etek ucu geniş X
		Dik Yaka			Kimono kol			Firfir	X		Etek ucu düz
		Dışa Dönen ~~Dik Yk.~~			Raglan kol			Yatka			Aplike Cep
		Bağ Yaka		Kol ucu özelliği	Basit Manşetli			Dantel/ Fisto			Kapaklı İlik Cep
		Dışa Dönen Bağ Yaka			Geniş Manşetli			Nakış		Cep Çeşitleri	İlik Cep
		Huni Yaka			Kapaklı Manşet		Süsleme Özellikleri	Pul Boncuk	X		Yan dikişten Açılan Cep
		Medisis Yaka			Kol bandlı			Harç/ Şerit			Peto Cep
	Bir Ka. Bod. Çık. Bir Ka.Tak. Yakalar	Erkek Yaka			Ribanalı			Biye			Körüklü Cep
		Şal Yaka			Firfirlı			Tül	X		Fleto Cep
		Amerikan Yaka			Biyeli			Baskı			Dokuma Kumaş X
		Dışa Dönen Dik Yaka			Volanlı			Tüy/ Otriş			Örme Kumaş
	Bedenden Çıkan Yakalar	Dik Yaka			Büzgülü			Püskül			Yapıştırma Kumaş
		Erkek Yaka			Düz Katlama			Kurdele			Dokumasız Yüzey
		Şal Yaka		Kol Yırtmaç Çeşitleri	Basit Kol Yırtmacı			Birit			Kapitone Kumaş
		Amerikan Yaka			Biyeli Kol Yırtmacı			Düğme			Deri
		Kapüşon Yaka			Aparturalı Kol Yırt.			Çıtçıt			Kürk
		Volan Yaka			Kemer	X		Kopça			Nano Kumaş
		Drape Yaka			Toka			Zincir			Dantel
		Bedenden Aynı Olarak Haz. ~~Yk.~~ Jabo			Şapka			Bağcık			Triko
								Cırt			
							Kapanmada Kul. Mat.Çeş.	Fermuar	X		Tek renk X
Renk		Sıcak Renkler			Hazır Çiçekler			Düz Kap.(Tek sıra düğmeli)			Çizgili
		Soğuk Renkler	X	Aksesuar Çeşitleri	Çanta			Kruvaze Kapanma (Çift sıra düğmeli)			Boyuna Çizgili
		Nötr Renkler			Broş	X		Asimetrik Kap.		Desen Özellikleri	Enine çizgili
					Dekoratif Eşya		Kapanma Çeşitleri	Gizli Pat			Ekoseli
		Ton			Klips			Düz Pat			Puantiyeli
Valör		Mat	X		Eldiven	X	Patlı Kapanma	Yarım Pat			Geometrik desenli
		Parlak			Eşarp / Fular						Bitkisel desenli
		Kontrast									Pul Payet
											Diğer Desen

Resim 9-10.

Kraliçe II. Elizabeth 'in Yemek Daveti Balo Elbisesi (1961), (URL-5, Erişim Tarihi: 10.02.2021)

Resim 9-10'da görülen elbise Buckingham Sarayı'nda verilen davet için Kraliçe'nin giydiği balo elbisesi olarak hazırlanmıştır. Ülkeler arası davette Kraliçe'nin rütbe olarak üstün olduğunu göstermek ve İngiliz Monarşisinin etki ve gücünü temsil etme amacıyla giyildiği görülmektedir. Davetin büyük çaplı olmayan, gayri resmi bir yemek daveti olarak planlanması elbisenin model özelliğinde dikkate alınmaktadır. Elbisenin giysi inceleme formuna göre incelendiğinde kolsuz, lacivert askılarla omuzlarda desteklenmiş olduğu görülmektedir. Elbise askılarının uzun kenarlarının her iki tarafında da küçük parlak taşlar sıralanarak elbiseye ışıltılı bir görünüm kazandırılmak istenmiştir. Elbisenin yaka özelliği giysi inceleme formunda yer almamaktadır. Yaka açıklığında elbise kumaşına uyumlu organze fırfır ile süsleme yapılmıştır. Özel amaçlı bir güne uygun hazırlanmış olup dekoltesi derin değildir bu durum Kraliyet üyelerinin aşırı dekolte giymelerinin uygun görülmemesiyle uyuşmaktadır. Kapama yeri yan dikişte olmak üzere, kapanma çeşidi materyali olarak fermuar kullanılmıştır. Arka bedende modelin bütünlüğü gözetilerek ön bedenle uyumlu olması sağlanmıştır. Elbise üst bedene tam oturmaktadır, bel hattı doğal yerindedir. Bel hattının inceliği vurgulanmış, etek ucuna doğru büzgüler yapılmıştır, etek ucu geniş görünmektedir. Elbisede yatay çizgiler şeklinde büzgülere vurgu yapılarak küçük parlak taşlar sıralanmış, model özelliği katılmıştır. Elbisenin bel hattını belirginleştirmek ve vurgu yapmak amaçlı kemer kullanılmış ve elbise askısı ile aynı renkte olduğu görülmüştür. Kemerinde askılarla model bütünlüğü sağlamak amacıyla parlak taşlarla süslenmiştir. Elbise simetrik formda, X kesimdir. Belli aralıklarla yapılan enine şerit dikişler etek ucuna doğru büzgülü bir model oluşturmuştur. Aksesuar olarak dirsek hattını kapatacak uzunlukta çıplaklığı örtecek düzeyde eldiven giyildiği koldaki açıklığın azaltıldığı görülmektedir. Bu durum elbisenin kraliyet giysi kurallarına da uygun olduğunu göstermektedir. Mücevherlerine uyumlu elbise renginde elmas broş aksesuar olarak kullanılmaktadır. Kraliçenin önceliği ülkesinin temsilciliğini en iyi şekilde yapmaktır. Kraliçenin muhafazakâr, geleneksel ve romantik tarzına uyumlu bir elbise modeli olarak görülmektedir. Mavi renk soğuk bir renk kullanılan kumaşı şifon kumaştır ve parlaktır. Kumaş, rahat, havalı bir his verir ve zengin şık görünüme sahiptir. Dökümlü görünümüyle elbisenin şıklığına farklı bir boyut kazandırmaktadır, estettik ve zarafete dikkat çekmektedir. Mavi renk ilk izlenimi en çok destekleyen, güvenin rengi olarak bilinmektedir. Bu rengin koyu tonlarında odaklanmayı kolaylaştırıcı bir etki bulunmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada, İngiltere Kraliyet ailesinin hayatını konu edinen "The Crown" dizisindeki Kraliçe II. Elizabeth'in giysilerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Kraliçenin ilk iki sezondaki giysilerinden 5 adet giysi yargısal örnekleme yöntemiyle seçilerek, oluşturulan giysi inceleme formuna göre incelenmiştir. Formdaki özelliklere rastlandığında "X" ile işaretlenmiştir. Dizinin ilk iki sezonu kraliçenin gençlik dönemini kapsamaktadır. Dolayısıyla çalışmaya dahil edilen giysilerin seçiminde yaş faktörü dikkate alınmıştır. Genç, kadın bir hükümdara ait giysiler olmasının etkisiyle ayrıntılı tasarım ve ihtişamlı, ikonik giysilere yer

verildiği görülmüştür. Çalışma; siyasi tarihe değinilmesi, Kraliçe II. Elizabeth'in kullandığı giysilerinin sahne kostümü olarak kullanılması, dönem modasına ve kraliyet giyim şekillerine dair ip uçları vermesi bakımından önemlidir. Aynı zamanda popüler kültür açısından da önemli görülmektedir. Giysi inceleme formuna göre incelendiğinde; yaka çeşitlerinden oyuntulu yakalara ve bunun yanında derin olmayan dekolte açıklığına yer verildiği gözlemlenmiştir. Kol çeşitlerinde ise bedene takılan kollardan takma kol ile kolsuz tercih edilmiştir. Kol ucu özelliklerine bakıldığında düz katlama, kol yırtmacı çeşitlerinden basit kol yırtmacının kullanıldığı saptanmıştır. Süsleme türleri arasında dantel/fisto, nakış, pul boncuk kullanıldığı görülmüştür. Aksesuar çeşitlerine ilişkin verilere göre incelenen giysilerde kemer, eldiven ve broş kullanılmıştır. Kemer kullanımlarının davet elbiselerinde tercih edildiği görülmüştür. Giysilerde kapanmada kullanılan materyal çeşitleri arasından düğme, fermuar kapanma çeşitlerinden düz kapanma olduğu belirlenmiştir. Model form özelliklerinin en sık kullanılan "X" kesim olduğu, model özelliklerinin simetrik olduğu, etek ucuna ilişkin model özelliklerinden ise etek ucu geniş özelliklerinin öne çıktığı bulgulanmıştır. Model form özellikleri arasında pili, pens ve kup görülmektedir. Pili türlerinin dağılımına göre en sık kullanılan pili türünün düz pili olduğu görülmüştür. Kumaş özelliklerinin dağılımına bakıldığında, verilere göre incelenen giysilerde dokuma kumaş kullanıldığı, desen özellikleri arasında en sık kullanılanın tek renk olduğu ve bitkisel desenli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Tören ve davet elbiselerinde parlak kumaşların tercih edildiği görülmüştür. Giysilerin renk – valör öğelerine bakıldığında ağırlıklı olarak soğuk renkler tercih edilmiştir. Giysi inceleme formunda yer almayan Kraliçe II. Elizabeth'in kraliyet tacının da resmî törenlerde, davetlerde, ülkelerarası ziyaretlerde kullandığı belirlenmiştir. Giysilerin, kişilerin imajlarının ortaya konulmasında ve doğru bir şekilde yönetilmesinde araç olarak görüldüğü yaygın olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda çalışmaya konu olan Kraliçe II. Elizabeth'inde giysilerinin incelemesinde öncelikli olarak benzer bir amaç güdüldüğü görülmektedir. Ayrıca II. Elizabeth'in giysilerine ilişkin yapılan incelemede giysilerin; hükümdarlığı temsilen özenle seçildiği, kraliçenin liderlik ettiği toplumu giysileri aracılığıyla etkileyerek onlara örnek olmaya çalıştığı görülmüştür. Yine giysilerin İngilizlerin kültürel değerlerini ilişkin iziler taşıdığı, belirlenmiş ve söz konusu etki görsellerde vurgulanmaya çalışılmıştır. Elbiselerin model özelliklerinde aşırıya ve abartıya gidilmemesine dikkat edildiği, bu konuda da kararlılık sergilendiği belirlenmiştir. Hem yaşadığı dönemin atmosferinin hem de kraliyet ailesinin kurallarının bu durumda etkili olduğu görülmektedir. Giysi seçimlerinde özellikle ülkelerarası ziyaretlerinde kraliçenin giysilerinin hükümet tarafından da onaylanarak ortak bir karara bağlandığı görülmüştür. Yönetici konumunda bulunma durumu, protokole uyma durumu giysilerinde seçiciliğe gidilmesi gerektiği sonucunu göstermektedir. Kraliyet mensubu olan bir yöneticinin seçimle gelen yöneticiden daha fedakârlık isteyen bir konumda olduğunu bilinmektedir. Sonuç olarak II. Elizabeth'in hayatını konu edinen Crown dizisinde kullanılan giysilerin analiz edildiği bu çalışmada, kıyafetlerin belirli bir amaç doğrultusunda seçildiği, içinde bulunduğu duruma ait izler barındırdığı, mensubu olduğu toplumun kültürel mirasından etkilendiği, kimi zaman sosyal ve siyasal mesajlar barındırdığı belirlenmiştir. Kraliyet ailesinin kendi giyim tarzlarının olduğu, giydiği giysilere bakıldığında zamansız bir moda stilinin benimsendiği görülmektedir. Belirli bir zaman dilimine kilitlenmeyen ve modası geçmiş izlenimi bulunmayan giysileri tercih ederek kıyafetiyle zarif görünüm elde edildiği görülmektedir. Kraliçe II. Elizabeth kraliyet davetlerinde yurt içinde ve yurt dışında hükümdarlığı temsilen balo elbiseleri giymiş, aynı zamanda da kraliyet tacını kullandığı bilinmektedir. Giysi tasarımlarında muhafazakâr ülkenin kraliçesi II. Elizabeth'in dikkatli ve özenli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca çalışmanın benzer özellikteki çalışmalarda da rehber olması beklenmektedir.

Yazar Katkıları: *Konsept – Ş.Y.; Tasarım – Ş.G.Y., S.T.; Denetim – Ş.G.Y.; Kaynaklar – Ş.G.Y., S.T.; Malzemeler – S.T., Ş.G.Y; Veri Toplama ve/veya İşleme – Ş.G.Y., S.T.; Analiz ve/veya Yorum – Ş.G.Y., S.T. ; Literatür Taraması – S.T.; Yazma – S.T.; Eleştirel İnceleme – Ş.G.Y.*
Hakem Değerlendirmesi: *Dış bağımsız.*
Çıkar Çatışması: *Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.*
Finansal Destek: *Yazarlar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.*

Author Contributions: *Concept – Ş.Y.; Design – Ş.G.Y., S.T.; Supervision – Ş.G.Y.; Resources – Ş.G.Y., S.T.; Materials – S.T., Ş.G.Y; Data Collection and/or Processing – Ş.G.Y., S.T.; Analysis and/or Interpretation – Ş.G.Y., S.T.; Literature Search – S.T.; Writing Manuscript – S.T.; Critical Review – Ş.G.Y.*
Peer-review: *Externally peer-reviewed.*
Conflict of Interest: *The authors declare no conflict of interest.*
Financial Support: *The authors declared that they received no financial support for this study.*

Kaynaklar

Albayrak, A. (2019). Kıyafet protokolü. B. Bilgili (Ed.), *Protokol ve sosyal davranış kuralları* içinde (ss. 5-6). Atatürk Üniversitesi Yayınları.

Barbarosoğlu, F. (2013). *Moda ve zihniyet* (6. Baskı). İz Yayıncılık.

Bayraktar, F. (1996). *Giyim* (11. Baskı). Sim Matbaacılık.

Cabrera, A. & Frederick, M. (2012). *Moda okulunda öğrendiğim 101 şey* (B. Şansal Çev.). Optimist Yayınları.

Crane, D. (2003). *Moda ve gündemleri giyimde sınıf, cinsiyet ve kimlik*. (Ö. Çelik Çev.). Ayrıntı Yayınları.

Çağdaş, M. (2002). *Kadın giyiminde kapanma payı ve yaka çizim teknikleri*. Nobel Yayın Dağıtım.

Dereboy, E. J. (2008). *Moda & 100 Yılın moda tasarımcıları*. Özel Güzel Sanatlar Stilistlik-Moda Ltd.Şti.

Ergen, A. Ç., Çelik, M., Dağ, M., Karakaya, P. & Ergül, S. Tereci (2020). *Atölye Ders Kitabı*. Mili Eğitim Bakanlığı.

Ergür, A. (2002). *Tekstil terimleri sözlüğü*. Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Ertürk, N., Kipöz, Ş., Çivitçi, Ş., Üreyen, M. E., Kanışkan, E. & Kağnıcıoğlu, H. (2013). *Moda tasarımı*. Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Gürcüm, H. B. (2010). *Tekstil malzeme bilgisi*. Güncel Yayıncılık.

Jones, S. J. (2009). *Moda tasarımı*. (H. Kılıç Çev.). Güncel Yayıncılık.

Karabey, C. N. (2020). Örnekleme. S. Ünal (Ed.), *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri* içinde. (ss. 151-169), Atatürk Üniversitesi Yayınları.

Karasar, N. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemi* (19.Baskı). Nobel Yayın Dağıtım.

Komşuoğlu, Ş., İmer, A, Seçkinöz, M., Alpaslan, S. & Etike, S. (1986). *Resim II moda resmi ve giyim tarihi*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.

MEGEP (Mesleki Eğitim ve öğretim sisteminin güçlendirilmesi Projesi). (2011). *Protokol ve görgü kuralları*. T.C.Milli Eğitim Bakanlığı.

Pamuk, B. (2002). *Temel kalıp ve dikim uygulama teknikleri*. Ya- Pa Yayın Pazarlama San.ve Tic. A.Ş.

Sandıkcıoğlu, B. (2019). Protokol ilkeleri ve türleri. Canan Uluyağcı (Ed.) *İş ortamında protokol ve davranış kuralları* içinde. (ss. 34-69). Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Seyhun, G. (1993). *A'dan Z'ye modelistlik*. Can Matbaa.

Sezer, H., Bilgin, F. & Kayaoğlu, A. (2006). *Hazır giyim üretimi* (5. Baskı). Gazi Kitabevi Tic.Ltd.Şti.

Udale, J. (2014). *Moda tasarımında tekstil ve moda*. (Hayriye Güngör Çev.). Oksijen Basım ve Matbaacılık.

Yakartepe, Z. & Yakartepe, M. (1999). *Genel konfeksiyon* (Cilt 22). Tekstil ve Konfeksiyon Araştırma Merkezi.

Yıldırım, E., Dağdeviren, F. Alıcı & Çapık, G. (2020). *Model analizi ve model geliştirme*. Milli Eğitim Bakanlığı.

Güvendi Y., E. (2023). Dress codes: Deciphering gender and fashion in eighteenth-century London through Frances burney's evelina; or the history of a young lady's entrance into the world (1778). *Rumeli'de Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (*37*) 1271-1286. https://doi.org/10.29000/rumelide.1406011

İnternet Kaynakları

URL-1: www.sozluk.gov.tr, Erişim Tarihi: 23.06.2021

URL-2:https://www.history.com/topics/european-history/queen-elizabeth#childhood-and-education-of-a-princess, Erişim Tarihi: 12.06.2021

URL-3: https://vogue.com.tr/moda-haber/kralice-elizabethin-ihtisamli-gardirobuna-yakin-markaj, Erişim Tarihi: 24.12.2021

URL-4:https://www.vanityfair.com/hollywood/2017/06/the-crown-queen-elizabeth-coronation, Erişim Tarihi: 13.04.2021

URL-5: https://vogue.com.tr/moda/kralice-elizabethin-gardirobuyla-ilgili-11-ilginc-bilgi, Erişim Tarihi: 10.03.2023

URL-6:https://www.oggusto.com/lifestyle/kralice-ii-elizabethin-hayati-stili-ve-mucevherleri, Erişim Tarihi: 10.04.2021

URL-7: https://tr.wikipedia.org/wiki/The_Crown_(dizi), Erişim Tarihi: 15.02.2021

URL-8: https://www.netflix.com/watch/80025761?trackId=200257859, Erişim Tarihi: 10.02.2021

URL-9: https://www.wikipedia.org, Erişim Tarihi: 25.06.2021

Görsel Kaynaklar

Resim 1-2. URL-8, Erişim Tarihi: 10.02.2021

Resim 3-4. URL-8, Erişim Tarihi: 10.02.2021

Resim 5-6. URL-4, Erişim Tarihi: 10.04.2021

Resim 7-8. URL-8, Erişim Tarihi: 10.02.2021

Resim 9-10.URL-8, Erişim Tarihi: 10.02.2021

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI
ATATURK UNIVERSITY PUBLICATIONS

Araştırma Makalesi *Research Article* DOI: 10.53487/atasobed.1621087

İzlanda'nın Jeomiras Potansiyeline Bazı Örnekler

Some Examples of Iceland's Geoheritage Potential

Vedat AVCİ
Bingöl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, Bingöl, Türkiye
Bingöl Üniversitesi Enerji, Çevre ve Doğal Afet Araştırmaları Merkezi, Bingöl, Türkiye

Bingöl University Faculty of Arts and Sciences Department of Geography, Bingöl, Türkiye
Bingöl University Centre for Energy, The Environment and Natural Disasters, Bingöl, Türkiye
vavci@bingol.edu.tr

Öz

Jeomiras, dünyanın önemi nedeniyle korunmaya değer görülen varlıkları için kullanılan bir kavram olup, doğal ve beşeri varlıklar jeomirasın kapsamı içerisinde yer almaktadır. Son yıllarda jeomiras varlıklarını konu alan ve ekoturizmin bir kolu olan jeoturizm ilgi çeken bir kavram olarak kullanılmaktadır. Bu çalışmada İzlanda'nın jeomiras potansiyelini oluşturan bazı doğal varlıkların, potansiyel risklerle birlikte değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Atlantik Ortası Sırt Sistemi üzerinde yer alan İzlanda, dünyanın en büyük volkanik adasıdır. Bu durum nedeniyle son yıllarda Dünya'da jeomiras ve jeoturizm için önemli lokasyon alanı haline gelmiştir. Genç volkanizma ile şekillenen ada üzerinde jeomiras varlığı olarak çok sayıda şelale, güncel buzul, proglasyal göl, kanyon vadi, aktif volkan, gayzer ve krater bulunmaktadır. Jeomiras varlıklarından Gullfoss, Avrupa'nın en iyi şelalelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Sivartifoss, bazalt sütunları ile ziyaretçilerin ilgisini çeken bir şelaledir. Skaftafell buzulu, Avrupa'nın en büyük buzulu olan Vatnajökull'un dil kısmını oluşturan jeomiras varlığıdır. Volkanikler üzerinde gelişen Fjaðrárgljúfur Kanyonu şelaleleri ile de dikkat çekmektedir. Avrupa'nın püsküren tek sıcak su kaynakları geysir jeotermal alanında bulunmaktadır. İzlanda'da 2010-2018 yılları arasında jeomiras varlıklarına bağlı olarak yabancı ziyaretçi sayısı yaklaşık 5 kat artmıştır. Bu nedenle adanın jeomiras kaynaklarının korunması ve gelecek nesillere aktarılması için bozulmalara neden olan antropojenik baskılar azaltılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: İzlanda, jeomiras, şelale, buzul, gayzer

Abstract

Geoheritage is a concept used for the assets of the world that are considered worthy of protection due to their importance, and natural and human assets are included in the scope of geoheritage. Being a branch of ecotourism and the subject of geoheritage assets, geotourism has been used as an interesting concept in recent years. This study aims to evaluate some of the natural assets that constitute Iceland's geoheritage potential, along with potential risks. Located on the Mid-Atlantic Ridge System, Iceland is the largest volcanic island in the world. This fact has made the island an important location for geoheritage and geotourism in the world over recent years. There are many waterfalls, current glaciers, proglacial lakes, canyon valleys, active volcanoes, geysers and craters on the island, which was shaped by young volcanism. One of the most notable geomiras features, Gullfoss, is considered one of the best waterfalls in Europe. Svartifoss is another prominent waterfall that attracts visitors due to its basalt columns. The Skaftafell glacier, which forms a part of Vatnajökull, the largest glacier in Europe, is another significant geomiras site. The Fjaðrárgljúfur Canyon, developed on volcanic terrain, is also known for its impressive waterfalls. The only erupting hot springs in Europe are located in the Geysir geothermal area. The number of foreign visitors to Iceland due to geoheritage assets increased approximately 5 times between 2010-2018. Therefore, anthropogenic pressures that cause degradation should be reduced in order to protect the island's geoheritage resources and pass them on to future generations.

Keywords: Iceland, geoheritage, waterfall, glacier, geysir

Geliş Tarihi/Received 20.01.2025
Kabul Tarihi/Accepted 26.05.2025
Yayın Tarihi/Publication Date 25.06.2025

Cite this article: Avci, V. (2025). Some examples of Iceland's geoheritage potential. *Current Perspectives in Social Sciences*, *29*(2), 329-352.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.

Giriş

Jeomiras, Dünya'nın 'belirlenmiş jeoçeşitliliğinin' önem ve değeri nedeniyle korunmaya değer görülen kısımları olup (Sheibani ve Zamanian, 2023), doğal ve kültürel mirasın önemli bir bölümünü temsil eder ve topluma, sosyo-ekonomik gelişimi için geniş bir hizmet yelpazesi sunmaktadır (Bruschi ve Coratza, 2018). 18. yüzyıldan bu yana üzerinde çalışılan jeomiras, son 25 yılda bilim camiası tarafından yeniden keşfedilmiştir. Jeomiras konusunda, son yirmi yılda hem araştırma hem de yönetim düzeyinde büyük ilerlemeler kaydedilmiştir (Reynard ve Brilha, 2018). Jeomiras varlıklarına ziyareti kapsayan turizm faaliyetleri jeoturizm olarak adlandırılmaktadır. Yerli ve yabancı literatürde jeomiras varlıklarını ve potansiyelini değerlendiren çok sayıda çalışma bulunmaktadır (Akbulut, 2014; Kazancı vd., 2017; Akbulut Özpay ve Ünsal, 2018; Asrat, 2018; Macadam, 2018; Gümüş, 2019; Kazancı ve Ürün, 2019; Ortega-Becerril vd., 2019; Hatipoğlu ve Bahadır, 2020; Martí-Molist vd., 2022; Gül ve Küçükuysal, 2023; Ukey ve Pardeshi, 2023; Alfama vd., 2024; Mancini vd., 2024; Muto vd., 2024; Akbulut Özpay ve Aktaş, 2025; Turoğlu, 2025).

Akbulut (2014), jeomiras varlıklarının tanıtımının ve korunmasının önemli olduğunu, buna yönelik eğitimlerin sürekli hale getirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Kazancı vd. (2017), jeomiras varlıklarının, günümüzde doğa koruma ve sürdürülebilir kalkınma için faydalı araçlar olduğunu ifade etmektedir. Asrat (2018), Etiyopya'nın, yeni bir okyanus kabuğunun doğuşuna yol açan aktif volkanik ve tektonik süreçler de dahil olmak üzere benzersiz ve çeşitli jeolojik özelliklere ev sahipliği yaptığı için dünyadaki en önemli jeomiras noktalarından biri olarak kabul edilebileceğini ileri sürmektedir. Özkul vd. (2024), Denizli-Pamukkale travertenlerini jeomiras varlığı olarak değerlendirmiş, yörede traverten ağırlıklı yapıların antik kentlere ayrıcalıklı bir özellik kazandırdığını, bu kentlerde tiyatro, agora, hamam bazilikası, anıtsal çeşme, köprü ve sur duvarı gibi kamu yapılarının ağırlıklı olarak travertenden yapıldığını belirtmiştir. de Carvalho vd. (2024), Brezilya'nın yarı kurak kuzeydoğusunda yer alan Uruburetama Masifi'nin jeomorfolojik miras envanterini çıkarmış ve 27 jeomorfolojik ilgi alanı belirlemiş, bu alanlara ziyareti kolaylaştırmak için 6 jeoturistik rota önermiştir.

Dünya Mirası Listesi'nde en çok temsil edilen öğeler; dağlık alanlar, volkanlar ve karstik arazilerdir; fosillere, stratigrafiye veya tektonik unsurlara odaklanan 'klasik' jeolojik alanlar ise nispeten nadirdir (Migoń, 2018). Bunun yanında şelaleler, morfolojik özellikleri, akıntı veya manzara dahil estetik yönler gibi özellikleri ile turizmde çekicilik kaynağı ve jeomiras varlığı olarak değerlendirilmektedir (Ortega-Becerril vd., 2019). Buzullar da bazı çalışmalarda jeomiras varlığı olarak değerlendirilmiştir. Jamorska vd. (2020), buzul morfolojisi, çökeller ve erratik blokları buzul çekicilikleri ve jeomiras varlığı olarak Kuzey Polonya örneğinde incelemiştir. Kanyonlar, jeomorfolojik, stratigrafik, paleontolojik, paleocoğrafik, sedimanter, tektonik, hidro(jeo)lojik yapılar gibi çok sayıda benzersiz özellikler içerebilen jeomiras unsurlarıdır. Kanyonlarda mercan resifleri, megaklast birikimleri, kıvrımlar ve şelaleler de bulunabilir (Mikhailenko vd., 2020). Doğal kaplıcalar ve aktif hidrotermal alanlar turizm endüstrisinde önemli bir rol oynayan jeomiras varlıklarıdır (Erfurt, 2021). Volkanik yer şekilleri, UNESCO Dünya Miras adaylığı değerlendirmelerinde kullanılan jeomiras varlıklarıdır (Németh, 2023). Volkanik süreçlerin etkisi, jeolojik çevreyle ilişkili doğal tehlikelere rağmen aktif volkanlarda jeoturizme olan ilgiyi daha da artırmaktadır (Alfama vd., 2024). Jeomiras koruma (veya jeokoruma), önemli bilimsel, eğitsel, kültürel, estetik veya ekolojik değere sahip olan jeoçeşitliliğin özellikleri ve altında yatan süreçlere ilişkin farkındalığın korunması, geliştirilmesi ve teşvik edilmesi uygulamasıdır (Prosser, 2013; Crofts ve Gordon, 2015; Gordon vd., 2018). Jeomiras doğası gereği yenilenemez bir kaynak teşkil etmektedir; dolayısıyla doğal süreçler ve insan faaliyetleri, bu tür mirasın ve ilgili hizmetlerin kısmen veya tamamen kaybolmasına neden olabilir. Jeomirasın korunmasını ve muhafazasını sağlamak için stratejilerden biri, insan faaliyetlerinden kaynaklanan olası etkilerin tanımlanması (Bruschi ve Coratza, 2018) ve doğal faktörlerden kaynaklanan bozulma risklerine karşı koruma amaçlı gerekli tedbirlerin alınmasıdır (Brilha, 2018).

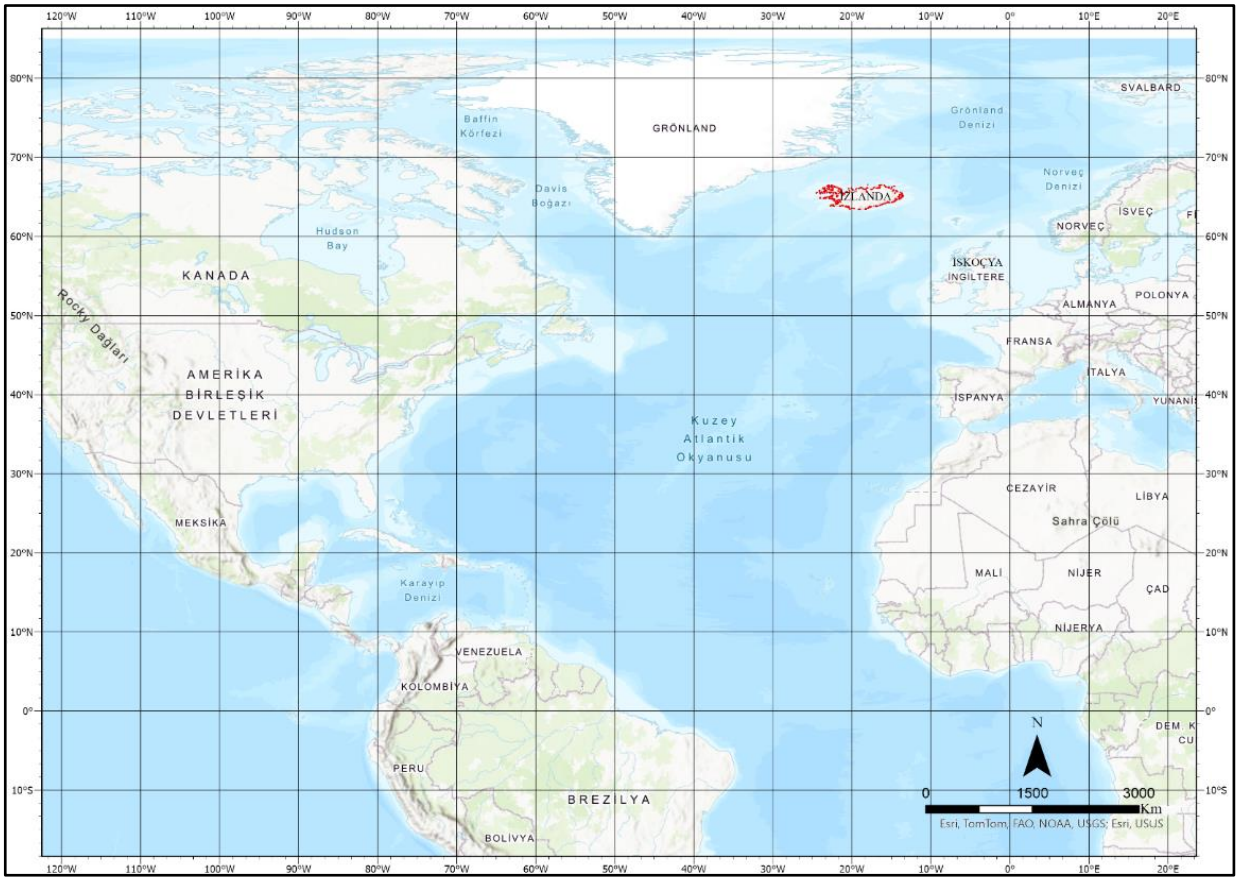
Bu çalışmada İzlanda'nın jeomiras potansiyelini oluşturan bazı varlıkların değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda İzlanda'da yer alan ve jeomiras varlığı olan, şelaleler, buzullar, proglasyal göl (buzulönü gölü), kanyon vadi, kumsal, gayzer ve krater gibi bazı varlıklar değerlendirilmiştir.

İzlanda'nın Başlıca Coğrafi Özellikleri

İzlanda, Kuzey Yarımküre'de Atlas Okyanusu'nun kuzeyinde yer almaktadır. Kuzey Kutup Dairesi üzerinde yer alan ülke, 63°23'K ve 66°33'K enlemleri ve 13°30'B ve 24°32'B boylamları arasında yer almaktadır. En yakın kara kütlesi olan Grönland'a

yaklaşık 290 km, İskoçya'ya 800 km ve Norveç'e 970 km uzaklıktadır (Einarsson, 1984; Harita 1). Kuzey-güney yönünde maksimum 315 km uzunluğunda, doğu-batı yönünde maksimum 460 km genişliğindedir. Ülke toplam alanı yaklaşık 103 bin km^2'dir. İzlanda, Kuzey Amerika ve Avrasya levhalarını ayıran Orta Atlantik Sırtı olmak üzere iki okyanus sırtının kesiştiği noktada yer almaktadır (Eiríksson ve Símonarson, 2021). Bu nedenle levha tektoniği açısından önemli bir konumdadır. Levha sınırları tektonizma ve volkanizma açısından önemli alanlar olduğundan İzlanda'nın konumu önemlidir. Kuzey Amerika ve Avrasya Levhaları farklı yönde hareket eden levhalar olup, İzlanda'da ıraksak (diverjans) levha sınırlarına özgü olaylar meydana gelmektedir. Uzaklaşan levhaların hareketine bağlı olarak deniz tabanı yayılması (sea floor spread) meydana gelmektedir (Lutgens vd., 2014). İzlanda, tarihi devirlerde de dünyanın en aktif volkanik bölgelerinden biri olarak kabul edilmektedir (Erinç, 2001). Ada, muhtemelen 55 milyon yıl önce başlayan, alt mantodan düzensiz diyapirik yükselmenin ürünü olup, bu yükselme yavaş yavaş bir su altı lav birikimi oluşturmuştur. Bu lavların yüzeylenme örnekleri erken Miyosen'den (yaklaşık 16 milyon yıl) günümüze kadar olan bir zaman aralığına karşılık gelmektedir (Vogt, 1974; akt. Bamlett ve Potter, 1988). Daha eski (Tersiyer) lavların çoğu, ülkenin doğusu ve batısında aktif riftleşme bölgelerinin dış kenarlarında bulunmaktadır (Bamlett ve Potter, 1988). Uzaklaşan levha sınırlarında genel olarak bazalt türü lavlar üretilmektedir (Erinç, 2000). Bu nedenle adayı oluşturan lavlar genellikle bazaltik lavlardır. Erinç (2000)'e göre İzlanda ve Hawaii gibi adalar bu tür lavlardan oluşmuştur. Bazalt lavların yaygın olarak bulunması morfolojiyi şekillendirmiştir. Ada çok yüksek olmayan plato görünümü sergilemektedir.

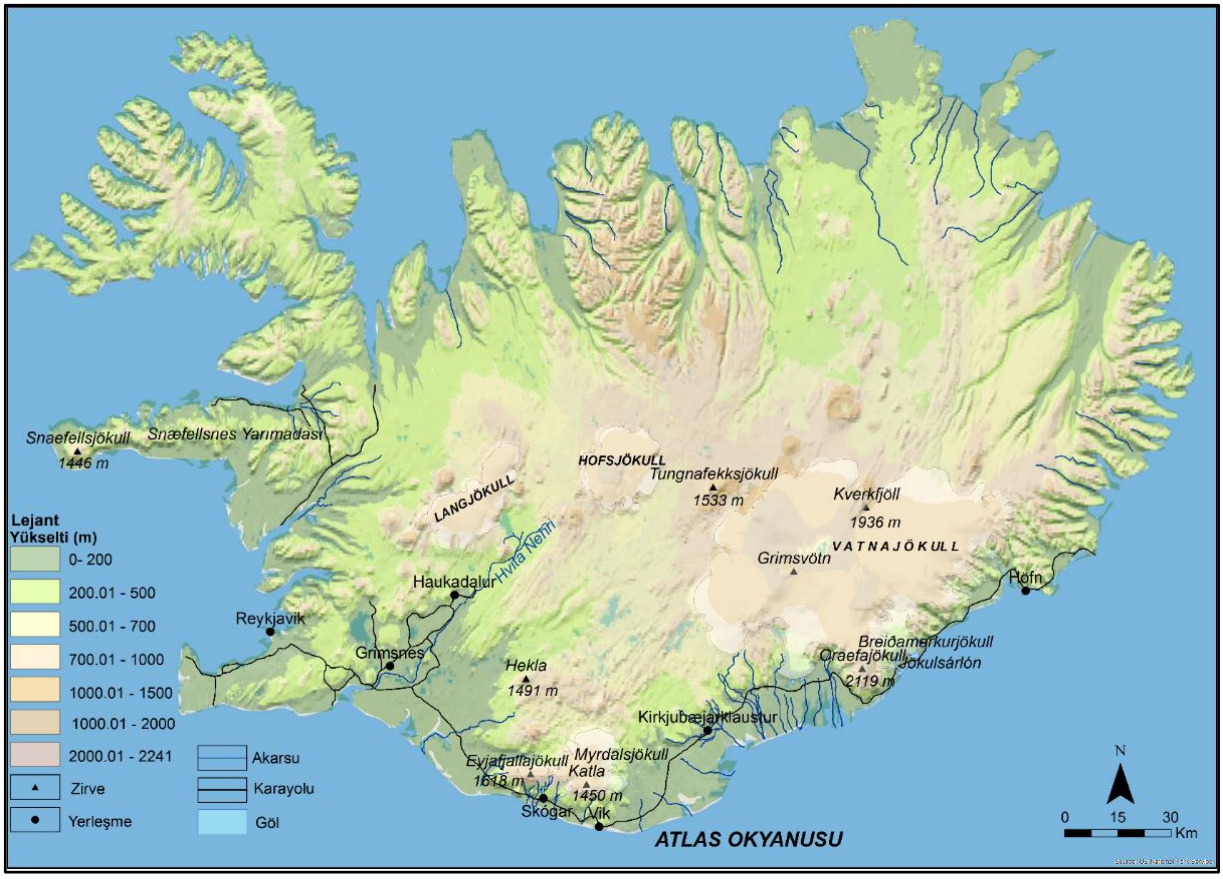
Yirmiden fazla aktif volkanın bulunduğu ülke, çok sayıda gayzer ve sıcak su kaynağına sahip Dünya'daki en büyük volkanik ada olarak kabul edilmektedir (Lutgens vd., 2014). ASTER SYM verisine göre (NASA 2024a) İzlanda'nın deniz seviyesinden ortalama yükseltisi 492 m'dir. Bu veriye göre yükselti minimum 0 m, maksimum 2241 m'dir (Harita 2). Ülke topraklarının %54'ünde yükselti 500 m'nin altında, % 46'lık bölümünde ise 500 m'nin üzerindedir. Ortalama yükselti değerinin altında yükseltiye sahip olan alanların oranı %53,2'dir (Harita 2). Eyjafjallajökull, Hekla, Snaefellsjökull ve Oraefajökull dağları başlıca zirveleri oluşturmaktadır. Volkanik faaliyetlere bağlı oluşan dağlık alanların zirveleri enleme bağlı olarak genelde buzullarla kaplıdır. İzlanda'daki en eski aktif volkanlardan biri olan Eyjafjallajökull, İzlanda'nın güneyinde yer almaktadır. Katla volkanının batısında yer alan kütlenin, Avrasya-Kuzey Amerika levha sınırına olan yaklaşık uzaklığı 33 km'dir. 1/750.000 ölçekli İzlanda fiziki haritasına göre volkanın zirvesinde yükselti 1618 m'dir (Mapcache service at Landmælingar Íslands, 2024). Volkanın 2,5 km genişliğindeki eliptik zirve kraterini 100-200 m kalınlığında bir buzul kaplamıştır (Einarsson ve Hjartardóttir, 2015). İzlanda'nın en iyi bilinen volkanı olan Hekla, 1491 m yüksekliğinde olup, ülkenin güneyinde yer almaktadır (Britannica, 2024a). Snæfellsjökull, İzlanda'nın batısında, Snæfellsnes Yarımadası'nın en batı ucunda yer alır. Jules Verne'nin 1864 tarihli "Dünya'nın Merkezine Yolculuk" adlı romanından sonra yeraltı dünyasına giden kurgusal rota olarak bilinir. Deniz seviyesinden maksimum 1446 m yüksekliğe ulaşan aktif bir strato-volkan olup, kalderasını buzullar doldurmuştur (Thordarson ve Larsen, 2007; Evans vd., 2016). Deniz seviyesinden 2119 m yüksekliğe ulaşan Öræfajökull Dağı ülkenin güneydoğusunda yer almaktadır. Öræfajökull, bazaltdan riyolite kadar değişen yastık lav ve tüf içeren buzul altı püskürmüş hiyaloklastit birimlerinden oluşmaktadır (Prestvik, 1980, Prestvik, 1985; Selbekk ve Trønnes, 2007). Vatnajökull buzulunun güneyinde yer alan kütlenin Atlas Okyanusu'na olan mesafesi yaklaşık 18 km'dir (Harita 2). İzlanda'da yer alan diğer dağlık kütleler Katla (1450 m), Kverkjöll (1936 m) ve Tungnafekksjökull'dür (1533 m). Düzlük ve ovalık alanlar ülkenin güney bölümlerinde yer almaktadır. Kıyı bölgelerinde çok sayıda fiyort kayalık araziyi keserek kıyılara düzensiz bir görünüm kazandırmıştır. Güneybatıdan kuzeydoğuya doğru olan orta bölgede, topografya daha az engebeli olup, arada yüksek dağların bulunduğu platoya benzer bir morfoloji görülmektedir (Einarsson, 1984). Ülkede moren depoları, drumlinler ve glasyo-flüvyal şekillerden sandur ovaları geniş alan kaplamaktadır (Mapcache service at Landmælingar Íslands, 2024).

Harita 1.
İzlanda'nın lokasyon haritası

İzlanda aktif volkanlarla birlikte buzulların çok yaygın olduğu bir ülkedir. Bu nedenle "ateş ve buz ülkesi" olarak bilinmektedir (Lutgens vd., 2014). Arktik sahalarda buzullaşmanın en fazla geliştiği alanlardan biridir (Erinç, 2001). 103.000 km^{2}'lik bir alana sahip olan İzlanda kara alanının yaklaşık %11'ini buzullar kaplamaktadır. Vatnajökull, Langjökull ve Hofsjökull, İzlanda'nın en büyük üç buz örtüsünü oluşturmaktadır (Hauser ve Schmitt, 2021, Harita 2). Kutup kuşağında yer alan ülkede buzullaşma ülkenin güneyinde daha fazla gelişmiştir. Buzullar güneyde Atlas Okyanusu'na yakın olan alanlarda daha fazladır. İzlanda'da gel-git genliğinin yüksek olması nedeniyle estuar kıyı tipi ile U profilli vadilerin yaygın olarak bulunması nedeniyle fiyort kıyı tipi görülmektedir.

İzlanda'nın çoğu bölgesinin iklimi, kuvvetli rüzgarlar, sık yağışlar, ılıman kışlar ve serin yazlarla karakterize edilmektedir (Ólafsson vd., 2007). Ortalama sıcaklık, bulunduğu enlemden oldukça yüksek olup nispeten ılıman kışlar ve serin yazlar, İzlanda'nın okyanus iklimini karakterize etmektedir. Aylık ortalama sıcaklık ocak ayında -3 ile +3°C, temmuz ayında +8 ile +15°C arasında değişmektedir. Yıllık yağış miktarı 400 ila 4000 mm arasında olup, bölgeler arasında değişiklik göstermektedir (Worldbank, 2024).

Harita 2.
İzlanda'nın fiziki haritası

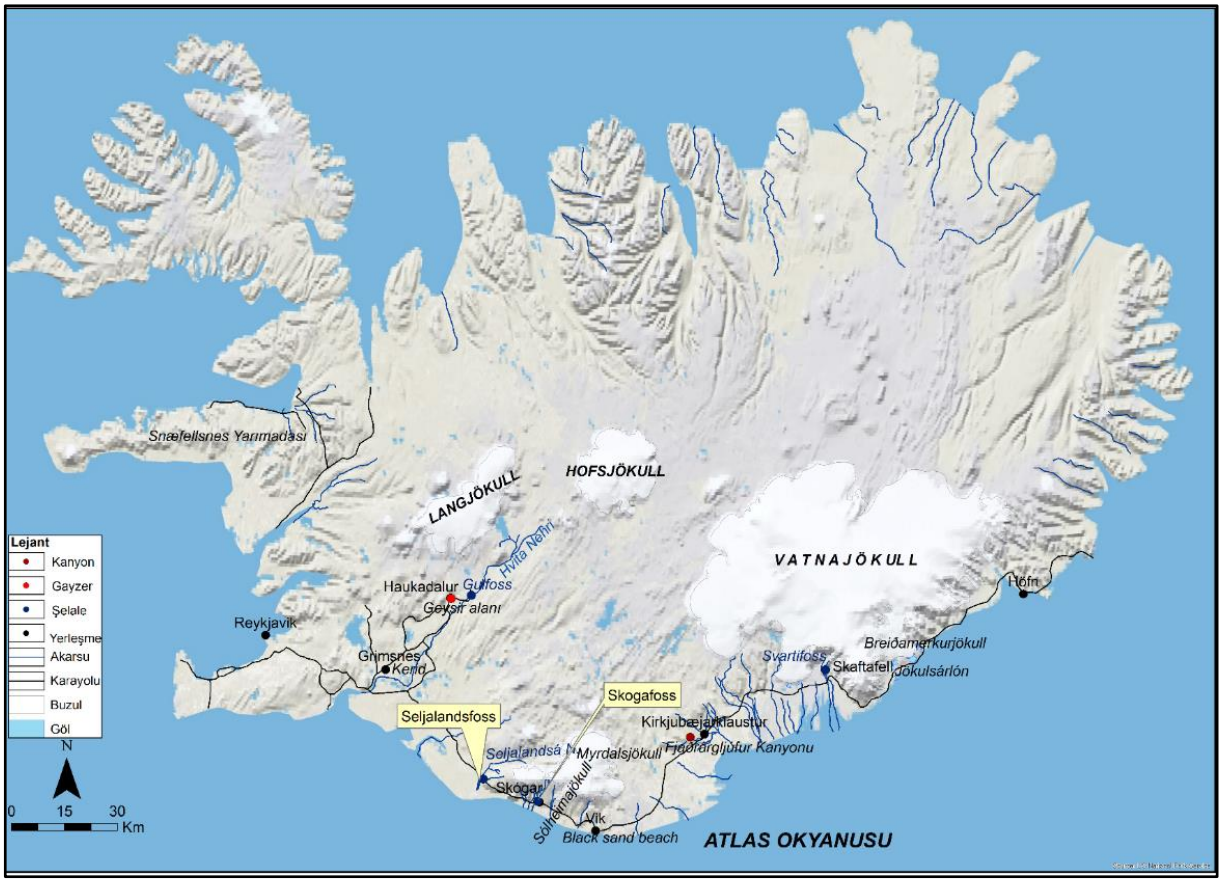
İzlanda'da ilk yerleşiminin 930'da kurulduğu kabul edilmektedir (Thorarinsson, 1961). 1703'de yapılan ilk nüfus sayımında adanın nüfusu 50.308 olup (Statistics of Iceland II, 1960; akt. Thorarinsson, 1961), 2024 yılında nüfusu 393.396 kişiye yükselmiştir (Worldometers, 2024). Buzul yürüyüşleri ve diğer jeomiras alanlarına yapılan turistik ziyaretler, İzlanda'da 2010 yılında 448.000 olan yabancı ziyaretçi sayısının, 2018'de 2,2 milyonun üzerine çıkmasını sağlamıştır (Icelandic Tourist Board, 2018; Matti ve Ögmundardóttir, 2021).

Yöntemler

Bu çalışmada İzlanda'nın bazı jeomiras varlıkları değerlendirilmiştir. Bu çalışmada zirve, akarsu, yol, buzul ve jeomiras varlıkları ile Sayısal Yükseklik Modeli (SYM) altlık verilerdir. Çalışmada Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) yazılımları olan Global Mapper Pro, ArcGIS ve ArcGIS Pro kullanılmıştır. Altlık verilerin oluşturulması için Arccatalog'da veritabanı oluşturulmuştur. Altlık veriler ArcGIS yazılımına eklenen WMS (Web Map Service, Web Harita Servisi) katmanı (Mapcache service at Landmælingar Íslands, 2024) yardımıyla sayısallaştırılmıştır. Zirveler için 1/750.000 ölçekli İzlanda fiziki haritası esas alınmıştır. İzlanda için fiziki harita ASTER Digital Elevation Model (DEM) verileri ile oluşturulmuştur. ASTER DEM verileri Global Mapper Pro yazılımı ile birleştirilmiştir. Ülke sınırına göre bu veri clip (kesilmiş) edilmiş ve 27,7*27,7 m hücre boyutunda SYM verisi oluşturulmuştur. SYM verisi sınıflandırılmış ve diğer altlık veriler kullanılarak fiziki harita oluşturulmuştur (Harita 2). Ülke içerisinde yükseltinin dağılımı ve morfoloji fiziki harita ile değerlendirilmiştir. Kerid kraterinin eğim ve yükselti özellikleri 2*2 m çözünürlüklü SYM'ye (Mapcache service at Landmælingar Íslands, 2024) göre değerlendirilmiştir. Çok sayıda akarsuyun bulunduğu ülkede jeomiras varlıkları ile ilişkili olan akarsular sayısallaştırılmıştır. Yol, buzul ve jeomiras varlıkları da sayısallaştırılmış ve jeomiras varlıkları haritası oluşturulmuştur (Harita 3). Çalışma kapsamında şelaleler konum özellikleri, The World Waterfall Database'ye (WWD) göre bulundukları sınıf, akım özellikleri, jeomiras potansiyeli ve mevcut riskler dikkate alınarak incelenmiştir. Diğer jeomiras varlıkları için de benzer yöntem uygulanmış, yapıların lokasyonları, genel özellikleri, avantajları, jeomiras potansiyeli ve riskleri değerlendirilmiştir.

Bulgular

Bu bölümde İzlanda'da şelaleler, buzullar, proglasyal göl, kanyon, kumsal, gayzerler ve krater gibi jeomiras varlıkları değerlendirilmiştir (Harita 3).

Harita 3.
İzlanda'nın jeomiras varlıkları haritası

Şelaleler

Şelaleler, farklı iklim tipleri ve farklı jeolojik/jeomorfolojik ortamlarda oluşan turizme kaynaklık edebilen jeomiras varlıklarıdır. Şelale, eğim kırıklığının üzerinden aşağıdaki dev kazanına dik bir şekilde düşen bir nehir veya başka bir su kütlesi olup, büyüklüklerine göre farklı isimler verilmektedir. Şelale oluşumunda; erozyon, faylanma, heyelan, buzul ve volkanik faaliyetler etkilidir (Nationalgeographic, 2024). Şelaleler, nehir akışında büyük kesintileri temsil eder. Çoğu durumda, nehirler yatağındaki pürüzleri aşındırma ve biriktirme süreçleriyle düzeltme eğilimindedir. Zamanla, bir nehrin boyuna profili (eğiminin grafiği) kaynağa doğru en dik, ağza doğru en yumuşak olan düzgün bir eğri şeklini alır. Yatak profilinde aşınıma karşı direnç gösteren tabakalardan ya da farklı bir nedenle oluşan dikliklerden düşen sular şelale oluşturmaktadır. Şelaleler, büyüklüklerine göre farklı isimler alırlar. Bir şelaleye bazen katarakt da denebilir, bu durumda büyük miktarda su söz konusudur. Küçük yükseklikte ve daha az diklikte olan su düşüşü için genelde şelale terimi kullanılmaktadır (Britannica, 2024b). İzlanda dilinde foss kelimesi şelaleye karşılık gelmektedir. WWD'deye göre İzlanda'da kayıtlara geçen 1000'e yakın şelale bulunmaktadır (WWD, 2024a). İzlanda'da şelalelerin yaygın olarak bulunması litoloji, buzullaşma ve tektonizma ile ilgilidir. Volkanizma nedeniyle meydana gelen litolojik farklılıklar, buzullaşmaya bağlı olarak oluşan U profilli vadilerin yataklarında yer alan eğim kırıklıkları ve faylanma şelalelerin oluşmasında etkilidir. Bu çalışmada İzlanda'da yer alan şelalelerden Seljalandsfoss, Skogafoss, Svartifoss ve Gullfoss değerlendirilmiştir (Harita 3; Tablo 1).

Tablo 1.
İzlanda'daki önemli şelaleler ve bazı özellikleri

Adı	Bulunduğu Bölge	Yükseltisi (metre/m)	WWD Sınıfı
Seljalandsfoss	Skógar	60	Plunge/Vertical
Skogafoss	Skógar	60	Vertical Curtain
Svartifoss	Skaftafell	20	Plunge/Vertical
Gullfoss	Haukadalur	32	Tiered Plunges

Kaynak: WWD 2024 a, b, c, d, e

İzlanda'nın güneyinde, Eyjafjallajökull volkanının yaklaşık 19 km güneybatısında, Skógar'ın yaklaşık 30 km batısında, Seljalandsá Nehri Vadisi'nde yer alan Seljalandsfoss'da vadide akarsu yaklaşık 60 metre düşüş yapmaktadır (Harita 2, 3; Görsel 1). Seljalandsfoss, düşen suyun arka tarafından yürüme imkânı olan, bilinen tek şelale olarak tanınmaktadır (Visit South Iceland, 2024). Yüzeysel akış ile beslenen Seljalandsfoss'da, yıl boyunca akım düzenli ve maksimum seviyededir. WWD'ye göre, Seljalandsfoss, plunge ya da vertical şelale sınıfında yer almaktadır. Eğim kırığından dikey olarak düşen ve yatakla bağlantısı kesilen bu tip şelalelerde su tabana kadar serbest düşüş yapmaktadır. Bu tip şelaleler genellikle 75 ila 90 derece arasında genel bir eğime sahiptir (WWD, 2024b). Katla Jeoparkı içerisinde yer alan Seljalandsfoss'u ziyaret edenler için araç park alanları ve temel ihtiyaçların karşılanabileceği tesisler bulunmaktadır. Kış aylarında, Seljalandsfoss'un etrafındaki alanda buzlanma nedeniyle kaygan yollar ve büyük buz parçalarının düşme riski bu dönemdeki ziyaretleri tehlikeli hale getirmektedir. Özellikle bu dönemde şelalenin arka tarafı ziyaretçiler için yüksek tehlike barındırmaktadır. Yine bu mevsimde şelalede oluşan ince sis, kayalıklarda ve şelalenin arkasında donmaktadır. Ancak hava ısındığında buzlar eriyerek, büyük parçalar halinde düşebilir ve bu da ziyaretçiler için tehlike oluşturabilir (Visit South Iceland, 2024).

Görsel 1.
Seljalandsfoss, Seljalandsá Nehri vadisinde yer alan bir şelaledir.
Kaynak: Bu çalışmada kullanılan tüm görsellerin kaynağı makale yazarıdır.

Skoga şelalesi, İzlanda'nın güneyinde, Skogar'ın batısında, Sólheima(jökull) Buzulu'nun güneybatısında, bu buzula yaklaşık 7,5 km uzaklıktadır. Skogafoss, Seljalandsfoss'un 25 güneydoğusunda, Eyjafjallajökull volkanının yaklaşık 11 km güneydoğusunda yer almaktadır. Eyjafjalla(jökull) buzulunun dil kısmına olan uzaklığı yaklaşık 6 km'dir (Görsel 2). Skogafoss'da su düşüşü, eski

bir deniz kayalığından olup, yaklaşık 60 m kadardır. Su düşüşünün olduğu kütlenin, yaklaşık 13 bin yıl önce deniz seviyesinin bugüne göre çok daha yüksek olduğu bir dönemde oluştuğu bildirilmiştir (Gudmundsson, 2017a, Harita 2, 3). Skogafoss, vertical curtain sınıfında (WWD, 2024c) yer almakta olup, yıl boyunca akışlıdır. Bu tip oluşumda, düşen su, üzerinden aktığı kayayla temasını kaybeder. Bu şelaleler, genellikle tabanının arkasında bir mağara bulunan, serbestçe akan, neredeyse dikey bir su perdesi gibi bir görünüme sahiptir (Waterfallseasons, 2024). Şelaleyi, Sólheima(jökull) buzulunun dil kısmını oluşturan Myrdalsjökull'dan kaynaklanan çok sayıda akarsu beslemektedir. Bu şelaleyi besleyen akarsular buzuldan kaynaklandığından debi ilkbahar başlarından sonbahara kadar sürekli yükselmektedir (WWD, 2024c).

Görsel 2.
Skoga, İzlanda'nın önemli şelalelerindendir.

Şelale yakın çevresinde yer alan Eyjafjallajökull volkanı ve Sólheima(jökull) Buzulu ile birlikte aynı rota üzerinde yer almaktadır. Şelalenin yakın çevresinde, ziyaretçilerin ihtiyaçlarına cevap verecek düzeyde konaklama tesisleri bulunmakta olup, şelaleye ulaşmak için kullanılan yolların standardı yeterli düzeydedir. Bu şelale ziyaretlerinde kaya düşmeleri ziyaretçiler için en önemli risk nedenidir.

Svarti şelalesi, Skaftafell buzulunun güneyinde ve Vatnajöküll Milli Parkı'nın bir parçası olan Skaftafell'de bulunmaktadır (Harita 2, 3; Görsel 3). Şelale, İzlanda'nın en eşsiz şelalelerinden biridir. Svartifoss su düşüşü 20 metre yüksekliğinde olan bir şelaledir ve her iki yanında uzun bazalt sütunlar bulunmaktadır (WWD, 2024d). Şelaleyi çevreleyen bazalt sütunları İzlanda ve Dünya'daki bazalt sütunlarının en tipik ve ünlü örneklerinden biridir (WWD, 2024d). Tercihen altıgen kesitlere sahip bazalt sütunları, çatlak yayılımı yoluyla desen oluşumunun etkileyici bir örneğidir. Altıgen kesitler halinde görülen bazalt sütunları çatlak yayılımı yolu ile oluşmuş desenlerdir. Üç çatlak yüzeyinin birleşim noktaları, bu yüzeyler arasında başlangıçtaki dik açılarının yaklaşık 120°'ye yaklaşacak şekilde yeniden düzenlenmesiyle, çatlakların düzenli altıgenler oluşturacak şekilde bir desen ortaya çıkarmasına neden olmuştur (Hofmann vd., 2015). Sütunlar, Wyoming kuzeydoğusundaki Şeytan Kulesi'ne benzerlik göstermektedir. Düşey çizgiler, sütun eklemleri adı verilen çatlakların kesişmesinden oluşmaktadır (Monroe ve Wicander, 2007). Bazalt sütunları, dünyada en çok tanınan şelaleler arasında yer almasına yol açmıştır (WWD, 2024d). Sivarti şelalesi, plunge/vertical şelale grubunda yer almaktadır (WWD, 2024 a, d). Şelale yıl boyunca akışlı olup, maksimum akış kar erimelerine bağlı olarak ilkbahar mevsiminde görülmektedir. Yaz sonlarına doğru kar erimesi ile yağışların azalması ve buharlaşmanın artmasına bağlı olarak akım azalmaktadır.

Görsel 3.
Svarti şelalesi bazalt sütunları ile ziyaretçilerin ilgisini çekmektedir.

Ziyaretçiler için şelaleyi oluşturan akarsu üzerinde ahşap köprü yapılmış olup ulaşım için yollar yeterli standarda sahiptir. Diğer şelalelerde olduğu gibi şelaleyi ziyaret eden turistler için en önemli tehlike kaya düşmesi riskidir.

İzlanda'nın güneyinde, geysir jeotermal alanının doğusunda yer alan Gullfoss, İzlanda'nın en ünlü şelalesidir (Gudmundsson, 2017a; Harita 3; Görsel 4). Gullfoss, Golden Waterfall (Altın Şelale) olarak da adlandırılmaktadır. Hvita Vadisi üzerinde yer alan şelale buzuldan çıkan sular ile beslenmekte olup, su düşüşü yaklaşık 32 m'dir. Şelaleyi oluşturan Hvita Nehri, Lang(jökull) ve Hofs(jökull) buzulundan beslenen çok sayıda kolun birleşmesi ile oluşmuş bir akarsudur. Hvita Nehri yukarı çığırında da şelaleler bulunmaktadır. Gullfoss, Golden Circle (Altın Çember) olarak adlandırılan turistik rota üzerinde yer almaktadır. Bu nedenle bu sahalarda yer alan jeomiras unsurları ile birlikte ziyaret edilmesi önerilmektedir (WWD, 2024e). Gullfoss iki basamaktan oluşup, bu basamaklar faylanmaya bağlı olarak oluşmuştur. Ana üst basamak birkaç küçük kaya basamağından (bir dizi şelale oluşturan) oluşurken, alttaki ana basamak tektir. Üst basamak yaklaşık 11 m, alt basamak ise 21 m yüksekliğindedir (Gudmundsson, 2017a). Gullfoss, WWD'ye göre Tiered Plunges (katmanlı-basamaklı) şelale sınıfında yer almaktadır (WWD, 2024e). Katmanlı-basamaklı şelaleler çok sayıda eğim kırığının bulunduğu, basamaklı yamaçlardan çok sayıda sıçrama hareketi ile düşen suyun oluşturduğu şelalelerdir (Sever ve Kopar, 2009). Yıl boyunca akışlı olan şelalede buzul erimelerine bağlı olarak ilkbahar ve yaz başlarında debi artmaktadır.

Görsel 4.
İzlanda'nın güneyinde yer alan Gullfoss, Avrupa'nın en iyi şelalelerinden biri olarak kabul edilmektedir.

Buzullar

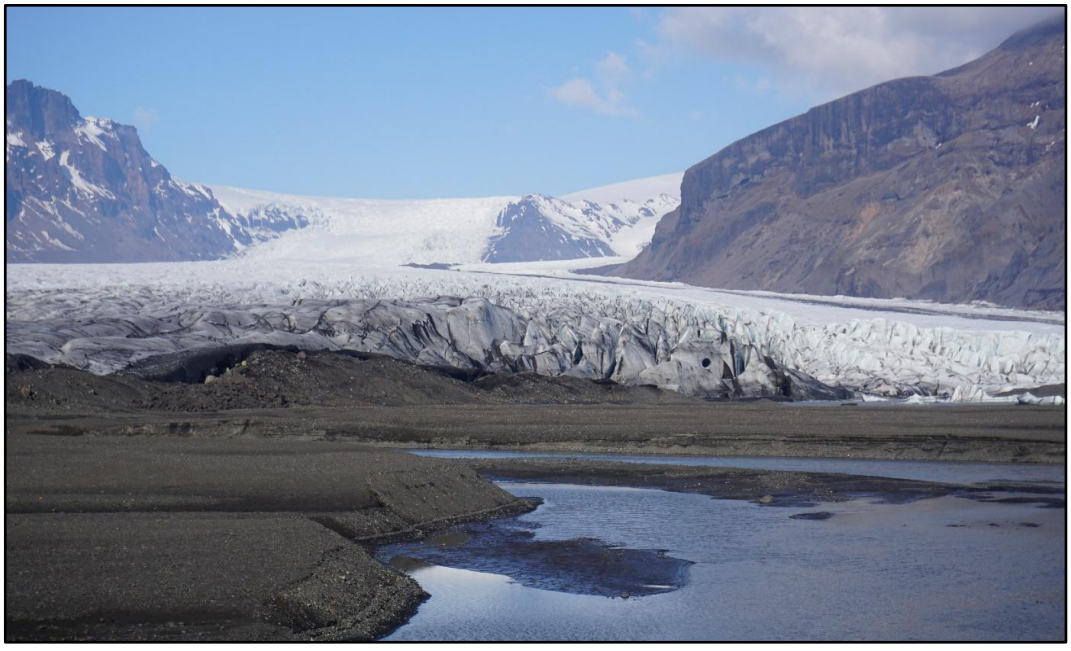
Oluşturdukları şekiller ve dünyanın geçmişine ışık tutmaları nedeniyle buzulların jeomiras potansiyelleri yüksektir (Jamorska vd., 2020; Bussard ve Reynard, 2023; Sánchez-Cortez vd., 2023; Štrba vd., 2023; Zorlu ve Dede, 2023). Jökull İzlanda dilinde glasiye, buzul anlamına gelmektedir (Erinç, 2001). Yüksek enlemlerde yer alan İzlanda'da buzullar ülkenin güneyinde daha fazladır. Ülkenin en büyük buzulu olan Vatnajökull güneyde yer almaktadır. Bu durumu Erinç (2001), Gulfstream üzerinden geçen hava kütlelerinin bol yağış bırakması ile açıklamıştır. İzlanda'da yer alan Vatnajökull, Avrupa'nın en büyük buzuludur (Harita 3). Akarsu, buzul, volkanik ve jeotermal faaliyetlerin karşılıklı etkileşimiyle oluşmuş zengin yer şekilleri, bu alanın UNESCO Dünya Mirası Alanı olarak da belirlenmesine neden olmuştur (Copernicus, 2024; Visitvatnajokull, 2024). Vatnajöküll'ün kalınlığı ortalama 400 m olup, maksimum kalınlığı 1000 m'yi bulmaktadır. Ayrıca buzul altında km'lerce uzunlukta mağara sistemleri gelişmiştir (Loupiote Photography, 2024; Turoğlu, 2011; Vatnajokull, 2024). İzlanda'da yer alan buzulların büyük bir bölümünün altında aktif volkanik sistemler bulunmaktadır. Batı Vatnajökull'daki Grímsvötn volkanik sistemi, İzlanda'daki en yüksek püskürme sıklığına ve en yüksek volkanik üretkenliğe sahip sistemlerden biridir (Harita 2, 3; Thordarson ve Larsen 2007; Hauser ve Schmitt 2021). Bu makale kapsamında İzlanda'da yer alan Sólheimajökull ile Vatnajöküll'ün dil kısmını oluşturan Skaftafell buzulları değerlendirilmiştir (Harita 2, 3).

Sólheimajökull, İzlanda'nın güneyinde, Eyjafjallajökull volkanının doğusunda yer almakta olup bu volkanın buzulun dil kısmına olan uzaklığı yaklaşık 15 km'dir. Sólheimajökull, Myrdalsjökull buzulunun 15 km uzunluğundaki dil kısmıdır (Mackintosh vd., 2002; Harita 2, 3; Görsel 5). Buzulun dil kısmının Atlas Okyanusu'na olan uzaklığı yaklaşık 9,3 km'dir. Saha buzul morfolojisi açısından çok sayıda örnek sunmaktadır. Moren depoları, drumlinler, sandur ve sandur ovaları İzlanda'da yaygın olarak görülen buzul morfolojisi örneklerdir. Sólheimajökull'un doğusunda geniş sandur ovaları yer almaktadır. Yaklaşık 44 km^2 alan kaplayan buzulun neve sahası 1500 m'ye çıkmakta olup buzul dilinin uç kısmı ise 100 m'ye kadar inmektedir. Buzul dilinin bulunduğu alanda buzul vadisinin genişliği 1-2 km'dir (Mackintosh vd., 2002). Uydu görüntülerine göre son 20-30 yıllık dönemde buzulun belirgin bir şekilde geri çekilme eğilimine girdiği görülmektedir. Eyjafjallajökull volkanında meydana gelebilecek püskürmeler sahaya ziyaret esnasında dikkate alınmalıdır.

Görsel 5.
Sólheimajökull, İzlanda'nın önemli jeomiras varlıklarından biridir.

Skaftafell buzulu, Avrupa'nın en büyük buzulu olan Vatnajökull'un dil kısmına karşılık gelmektedir (Copernicus, 2024). İzlanda'nın güneyinde yer alan buzul, doğa koruma alanı olup Vatnajökull Milli Parkı içerisinde yer almaktadır. Buzul neve sahası esas olarak İzlanda'nın en yüksek noktalarından biri olan Öræfajökull (2119 m) volkanıdır. Skaftafellsjökull dili yaklaşık 11 km uzunluğunda ve yaklaşık 2 km'lik nispeten düzenli bir genişliğe sahiptir. Her iki tarafı dik yamaçlarla (U şeklinde vadi) çevrilidir ve 100 m yükseklikte ovalara ulaşmaktadır (Baldursson vd., 2018; Bussard ve Reynard, 2022). Bu veri daimî kar sınırı seviyesinin ülkenin güneyinde ne kadar düşük olduğunu göstermektedir. Skaftafell buzulu toplam 84,1 km^2 alan kaplamaktadır. Buzul 20,3 km^3 hacme, 19,3 km uzunluğa sahiptir ve son dönemde 2,7 km geri çekilerek hacminin % 20'sini kaybetmiştir (Hannesdóttir vd., 2015, Görsel 6). Farklı döneme ait hava fotoğraflarında nunatakların sayısındaki artış buzulun çekildiğini gösteren başka bir veridir (Hannesdóttir vd., 2015).

Görsel 6.
Skaftafell buzulu, İzlanda'da yer alan ve turistlerin ilgi odağı olan bir buzuldur.

Skaftafell buzulunu ziyaret eden turistler, Öræfajökull volkanı ile Sivartifoss'u da aynı rota üzerinde görebilmektedir. Buzul alanlarına yapılan ziyaretlerde buzul yürüyüşleri ve buzul tırmanışları yapılabilmektedir. Ayrıca buz mağaraları da ziyaretçiler için tercih edilen alanlardandır. Buz mağaraları, yağışlı dönemlerde veya daha sıcak aylarda buzulun erimesiyle buzulun içinden akan suların oluşturduğu şekillerdir (Glacierandvolcano, 2024). Buzullarla ilgili ziyaret edebilecek diğer jeomiras varlıkları Jökulsárlón proglasyal (buzul önü gölü) gölü ve Diamond Beach'tir (Harita 2, 3). İzlanda'da Vatnajökull ve diğer buzulların dil kısımlarının bulunduğu alanlarda proglasyal (buzul önü) göller bulunmaktadır. Fjallsárlón ve Jökulsárlón bu göllere başlıca örnekleri oluşturmaktadır. Bu çalışmada buzul önü göllerinden Jökulsárlón değerlendirilmiştir. Buzul önü gölleri, bir buzulun veya bir buz tabakasının kenarında yer alan su kütleleridir (Carrivick ve Tweed, 2013). Bu göller, bir buzulun dış sınırının önünde oluştuklarından bu şekilde adlandırılmıştır (Lutgens vd., 2014). Jökulsárlón proglasyal gölü, Vatnajökull'nun dil kısmını oluşturan Breiðamerkurjökull'a bağlı olarak oluşmuştur (Harita 2, 3; Görsel 7). Bu buzulun dil kısmının Atlas Okyanusu'na olan uzaklığı yaklaşık 3,1 km'dir. 0-300 m yükseltileri arasında yer alan Jökulsárlón kuzey-güney yönünde yaklaşık 8 km uzunluğunda, doğu-batı doğrultusunda maksimum 6,5 km genişliğindedir. Jökulsárlón çanağının yaklaşık 26.500 yıl önce gerçekleşen son buzul ilerlemesi sırasında kazıldığı ileri sürülmüştür (USGS, 2024). Breiðamerkurjökull'dan kopan çok sayıda buz dağı, göl içindeki sıcaklık ve tuzluluktaki önemli değişikliklerin oluşturduğu akıntılar nedeniyle sürekli hareket halindedir (Voytenko vd., 2015; Bussard ve Reynard, 2022). Buzul önü gölleri kıyıya oldukça yakındır ve bazıları denizle bağlantılıdır. 20. yüzyılın başından bu yana buzulların geri çekilmesindeki küresel eğilim nedeniyle, buzul önü göl oluşumu artmıştır (USGS, 2024).

Görsel 7.
Jökulsárlón buzul önü gölü İzlanda'da turizm için önemli bir destinasyondur.

Jökulsárlón, 100 metre genişliğinde ve 20 metre derinliğinde bir kanal aracılığıyla Atlas Okyanusu'na bağlanmaktadır. Okyanusa bağlı olduğu için gelgit gölün seviyesini etkilemektedir. Yüksek gelgitlerde denizden göle doğru su akışı artarak gölün seviyesi yükselmektedir. Jökulsárlón'da gelgit genliği günlük yaklaşık 2-3 metredir. Yaz aylarında buzuldan gelen eriyik su artar ve lagüne tatlı su getirir, ancak bu tatlı su deniz suyunu tamamen dışarı atmaz (USGS, 2024). Jökulsárlón ve diğer proglasyal göllerde tekne turları düzenlenmektedir. Su yükselmelerine karşı uyarıcı levhalar bulunmaktadır. Ziyaretler sırasında karşılaşılabilecek en önemli risk su yükselmeleridir. Diamond Beach olarak ifade edilen Elmas Sahili buzullardan kopan buz parçacıklarından dolayı bu şekilde adlandırılmıştır. Bir buzulun ucundan veya bitişinden kopması ile buz parçalanır. Buz, buzulun ileri hareketinin bitiş noktasını dengesiz hale getirmesi nedeniyle kırılır. Bu oluşan buz parçalarına aysberg (buzdağı) denir. Buz dağları farklı büyüklükte olabilir (NASA, 2024b). Dimaond Beach bu açıdan Siyah Kum Kumsalı olarak adlandırılan Black Sand Beach'ten farklıdır. Elmas olarak nitelendirilen parçalar, yakınlardaki Breiðamerkurjökull'dan kopan ve kıyıya ulaşmadan önce yavaşça yüzen ve Jökulsárlón Buzul önü gölünde oluşan buz dağı (aysberg) parçalarıdır (Arctic Adventures, 2025; Görsel 8).

Görsel 8.
Diamond Beach İzlanda'da turizm açısından önemli destinasyonlardan biridir.

İzlanda'da buzul sahalarına girişte tanıtıcı ve olası tehlikelere karşı uyarıcı panolar yer almaktadır. Bu panolarda buzullarla ilgili bilgiler yanında, geçmişten-günümüze doğru geçirdikleri değişimler de bulunmaktadır. Böylece küresel iklim değişikliğinin olası etkileri ve jeomiras varlıklarının korunması konusunda bilinç kazandırılmak istenmektedir. Turistler için buzul yürüyüşleri ve tırmanışları sırasında buzul çatlakları (crevaslar) risk oluşturabilmektedir. Buzulların altında bulunan aktif volkanların faaliyete geçmesi ziyaretçiler için tehlike oluşturmaktadır. Zira meydana gelebilecek volkanik püskürmeler buzul erimesine ve taşkınlara neden olabilir. Vatnajökull'un altında 7 volkanik merkez belirlenmiş ve farklı dönemlerde bu volkanik merkezlerden kaynaklı patlamalar meydana gelmiştir (Loupiote Photography, 2024; Turoğlu, 2011; Vatnajokull, 2024). Bu patlamalarla buzulların erimesi hızlı tetiklenmekte ve İzlanda kökenli jükulhlaup (buzul taşkını) adı verilen büyük taşkınlar meydana gelebilmektedir (Lutgens vd., 2014). Proglasyal göllerde ve Elmas Sahilinde (Diamond Beach) aysberglerin erimesi su seviyesini yükseltebilir. Küresel iklim değişikliğinin etkisine bağlı olarak dünya genelinde olduğu gibi İzlanda da buzulların hızlı bir şekilde eridiği ve geri çekildiği görülmektedir. Bu önemli jeomiras varlıklarının bir bölümü tamamen ortadan kaybolurken bir bölümü de alansal olarak küçülmektedir. İzlanda'daki buzullar 19. yüzyılın sonunda maksimum sınırlara ulaşmıştır. Bu dönemden sonra sürekli olarak geri çekilerek 2100 km^2'den fazla (%17) alan kaybetmiştir. Buzulların gerileme oranı son 20-30 yıllık dönemde artış göstermiş olup 2000-2017 yılları arasında buzullar 700 km^2'den fazla küçülmüştür. Bu değerler yıllık ortalama 43 km^2'lik alana tekabül etmektedir. Bu rakam Başkent, Reykjavík'in toplam alanının % 15,7'sine karşılık gelmektedir (Vatnajokulsthjodgardur, 2025; BBC, 2024). Buzul gerilemesinin küresel iklim değişikliği ile artacağı ve buzul gölü taşkınları riskini artıracağı öngörülmektedir (Wells vd., 2024).

Fjaðrárgljúfur Kanyonu

Geçirimliliği fazla olan ve bu nedenle aşınmaya karşı dayanımlı kalkerler üzerinde akan akarsuların yataklarını derine kazmaları ve yamaçların gerektiği kadar işlenmemesi sonucu meydana gelen dik yamaçlı derin vadiler, kanyon olarak adlandırılmaktadır (Pekcan, 1999). Basamaklı yamaçları, yamaçlarda oluşan diklikler, kanyon içerisinde yer alan şekiller ve flora, kanyonları turizm açısından önemli bir cazibe merkezi haline getirmektedir. Dar ve derin vadiler olan kanyonlar daha çok kolay çözünebilen kayaçlar üzerinde oluşmaktadır. Ancak kolay çözünen kayaçlar dışında farklı litolojik birimler üzerinde de kanyonlar gelişebilir. Örneğin Kanada'da bulunan Miles Kanyonu (Hart ve Villeneuve, 1999) volkanikler üzerinde gelişmiştir. Uzaklaşan levha sınırında olması nedeniyle İzlanda'da litolojinin daha çok bazaltlardan oluşması kanyonların oluşmasını sağlamıştır. Fjaðrá Nehri tarafından oluşturulan Fjaðrárgljúfur kanyonu volkanitler üzerinde gelişmiş olup Kirkjubæjarklaustur yerleşmesine oldukça yakındır. Fjaðrárgljúfur, Hvitargljufur kanyonu ile birlikte İzlanda'daki en önemli iki kanyondan biridir (Gudmundsson, 2017b). Fjaðrárgljúfur, yaklaşık 30 metre derinliğinde ve iki kilometre uzunluğunda, muhteşem ve devasa bir kanyondur. Kanyon kısmen kıvrımlı dar ve derin vadi özelliğinde olup, yamaçlarda eğim 90'°'ye ulaşmaktadır. Fjaðrárgljúfur kanyonunu oluşturan ana kaya yaklaşık iki milyon yaşında olup, çoğunlukla Buzul Çağı'nın soğuk dönemlerinden kalma palagonittir (Katlageopark, 2024). Palagonitler, bazaltik yastık lavların dış kesimlerinde volkanik cam parçalarından

oluşmuş kayaç olarak tanımlanmaktadır (Öngür, 1976). Kanyonda dik yamaçlar kaya tırmanışı için uygun ortamlar oluştururken, kanyon çevresinde trekking de yapılabilmektedir (Harita 3, Görsel 9). Kanyonun yamaçlarında yüksek eğime bağlı olarak ana vadi ve yan kollarda şelale oluşumları, kanyona farklı bir güzellik katmaktadır.

Görsel 9.
Fjaðrárgljúfur kanyonu İzlanda'nın güneyinde yer alan, volkanitler üzerinde gelişmiş önemli bir jeomiras varlığıdır.

Fjaðrárgljúfur kanyonunda ziyaretçiler için yeterli güvenlik önlemlerinin alınmadığı bu nedenle düşme riskinin yüksek olduğu söylenebilir. Ayrıca, kaya düşmesi tehlikesi, ziyaretçiler için risk nedenidir. Artan debiye bağlı olarak kanyon ziyaretçileri su baskını riski ile de karşı karşıya kalabilirler. Ekosisteminin bozulmasını önlemeye yönelik olarak kanyon bazen ziyaretçilere kapatılmaktadır.

Black Sand Beach (Siyah Kum Kumsalı)

Kıyılarda yer alan kumsallar çoğunlukla kum ya da çakıl boyutundaki organik ve inorganik taneciklerden oluşan sediman birikimleridir (Huggett, 2015). Black Sand Beach, İzlanda'nın güneyinde, Vik şehrinin güneybatısında yer almaktadır. Orta Atlantik Sırtı üzerinde yer alması nedeniyle İzlanda'da litoloji ağırlıklı olarak bazaltlardan oluşmaktadır (Arnórsson, 1995; Scott vd., 2023). Bazaltlar genellikle koyu gri ila siyah renkte olup (Haldar ve Tišljar, 2014), ayrışmaları halinde koyu renkli birikimler oluşmaktadır. Litoloji nedeniyle Black Sand Beach, koyu renkli bir görünüme sahiptir. Magmatik kayacın soğuması sırasında uzun büzüşme kırıkları oluşması ve ortaya çıkan sütunumsu yapılar olan soğuma kolonları (Lutgens vd., 2014) kumsala ayrı bir güzellik katmaktadır. Black Sand Beach'de yer alan soğuma kolonları, Kuzey İrlanda'daki Giants Causeway Milli parkında yer alan (Lutgens vd., 2014) kolonlar ile Kuzey İrlanda'da Devler Kaldırımında (Monroe ve Wicander, 2007) yer alan sütunlara benzemektedir. Volkanik malzemenin dalgalar tarafından aşındırmasıyla oluşan tüneller ile kayalık kıyıların belirgin şekillerinden olan falezler (Huggett, 2015) ve deniz sütunları (Huggett, 2015) kıyıdaki en önemli jeomiras varlıklarıdır. Bu alandaki Dyrhólaey gözlem noktasından Atlas Okyanusu izlenmektedir (Harita 3, Görsel 10).

Görsel 10.

Siyah Kum Kumsalı (Black Sand Beach) bazalt litolojinin ayrışmasından dolayı koyu renkli bir görünüme sahiptir. Dyrhólaey gözlem noktasından Atlas Okyanusu izlenirken, soğuma kolonları kumsala ayrı bir güzellik katmaktadır.

Ziyaretçiler bazen sneaker waves olarak adlandırılan okyanus dalgasına maruz kalarak ölüm tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu alanda uyarıcı panolar dışında herhangi bir önlemin alınmadığı görülmektedir. Ziyaretçiler için bir diğer risk, günlenme etkisi ile meydana gelebilecek kaya düşmesi ve kaya kaymaları riskidir.

Gayzerler

Volkan-jeotermal turizm deneyimini (Marin vd., 2023) oluşturan varlıklarından biri de gayzerlerdir. İzlandaca bir kelime olan gayzer, köken olarak fışkırma, ileri atılma anlamında "Geysa" ya da "geysir" kelimesinden gelmektedir. Gayzerler, sıcak magmatik kayaçların bulunduğu geniş yeraltı odalarında oluşmaktadır. Bu terim Dünya'da ve "inançlı yaşlı gayzer olarak" Yellowstone Milli Parkı'nda benzer şekilde kullanılmıştır. Gayzerler, basınç altında fışkıran, havaya su ve buhar gönderen nadir bir sıcak su kaynağı türüdür. Gayzerler, ABD, Şili, İzlanda ve Yeni Zelanda gibi aktif volkanik alanlarda yaygın olarak görülmektedir (Monroe ve Wicander, 2007; Lutgens vd., 2014). Dünya çapında gayzer sistemlerinin sayısı 1.000'den fazla değildir (Hurwitz ve Shelly, 2017; Eibl vd., 2020). İyi bilinen gayzer alanları İzlanda ve Yeni Zelanda'da yer almaktadır (Monroe ve Wicander, 2007). Orta Atlantik Sırtının üzerinde yer alan İzlanda, çok sayıda aktif volkan ve bu yapılarla ilişkili jeotermal sistemlere ev sahipliği yapmaktadır (Arnórsson, 1995; Scott vd., 2023). Bu sıcak su kaynakları şehirlerin ısıtılmasında, enerji üretiminde kullanılmakla beraber turizm çekiciliği olarak da değerlendirilmektedir. Sıcak su kaynakları debisi düşük olsa da bazı nehirlere de kaynaklık etmektedir. Gayzerlerin yoğun olarak bulunduğu, bu nedenle "Geysir jeotermal alanı" olarak adlandırılan saha, İzlanda'nın güneyinde ve Golden Circle (Altın Çember) olarak isimlendirilen rota üzerinde, Gullfoss'un batısında yer almaktadır. Bu jeotermal sahada çok sayıda gayzer bulunmaktadır. Haukadalur'daki Geysir jeotermal alanı, Güney İzlanda'da, başkent Reykjavik'e yaklaşık 110 km ve denizden 50 km uzaklıkta, yaklaşık 100 m yükseltide yer almaktadır. Jeotermal alan, İzlanda'nın yüksek sıcaklık alanlarından biridir (Saemundsson, 1979; akt. Pasvanoğlu vd., 2000). Güney İzlanda'daki Haukadalur jeotermal alanı 200'den fazla jeotermal anomali, sıcak su kaynağı ve havzayı içermektedir (Walter vd., 2020; Eibl vd., 2020). Geysir sıcak su kaynağından gelen su için hesaplanan kuvars jeotermometre değeri, minimum rezervuar sıcaklığının 240 ºC olduğunu göstermektedir (Pasvanoğlu vd., 2000). Gayzerler, yeraltı suyunun bulunduğu ortam ve basınç-kaynama noktası arasındaki ilişki nedeniyle aralıklarla püskürürler (Erinç, 2000). Patlamalar arasındaki zaman dilimleri değişkenlik göstermekte olup, patlamalar her saatte düzenli periyotlarla meydana gelmez (Lutgens vd., 2014). Örneğin, Şili'deki El Tatio'daki El Jefe Gayzeri her 132 saniyede bir püskürür (Munoz-Saez vd., 2015; Eibl vd., 2020).

İzlanda'daki Strokkur gayzerinde 1 yıl boyunca 73.466 tekil püskürme gerçekleşmiştir. Strokkur gayzerinde aynı zamanda hızlı bir şekilde birbirini izleyen altı püskürme meydana gelmiştir (Eibl vd., 2020). Strokkur gayzeri ortalama her 5-10 dakikada bir

püskürmektedir. İzlanda'da geysir jeotermal alanında yer alan gayzerler, Avrupa'da püsküren tek sıcak su kaynakları olarak kabul edilmektedir (Gudmundsson, 2017b). Bu gayzerlerde aralıklarla ve fışkırarak yükselen sıcak sular turistlerin ilgisini çekmekte ve turistik seferler bu alanlara da düzenlenmektedir. Çoğu mineral sıcak suda soğuk suya göre daha çabuk çözündüğünden, sıcak su kaynakları ile gayzerler (kaynarcalar) büyük miktarda çözünmüş madde içermektedir (Monroe ve Wicander, 2007). Bu malzeme silika veya kalsiyum karbonat içerebilir (Lutgens vd., 2014). Bu nedenle eritilen malzemenin cinsine göre gayzer çevresinde farklı renklerde çökelme ve birikimler görülmektedir (Harita 3, Görsel 11). Gayzerlerin bulunduğu sahaların girişinde uyarıcı levhalar bulunmaktadır. Bilgilendirme panolarında gayzer ekosistemine zarar verebilecek hususlar hakkında bilgiler ile sıcak su ve gaz çıkışlarına karşı ziyaretçiler uyarılmaktadır. Geysir jeotermal sahasında gayzerlerin çevresinde gaz, sıcak su ve asitli sular ile birlikte eriyik halde çıkan malzeme gayzerlerin çevresinde çökelmektedir. Bu tip çökellerin bulunduğu alanlar oldukça kaygan olup ziyaretçiler için risk oluşturmaktadır.

Görsel 11.
Aralıklı püsküren gayzerler turistlerin dikkatini çekmektedir.

Kerid Krateri

Volkanizma ile oluşan dağlar, bu dağlar üzerinde yer alan şekiller, volkanik materyale bağlı olarak oluşan topoğrafyalar önemli jeomiras varlıklarına karşılık gelmektedir. Volkanik yer şekilleri (koni, tabla, kalkan volkanları, krater/kaldera/maar, diatrema ve peribacaları gibi), dünyada turizm açısından sık ziyaret edilen jeomiras unsurlarıdır (Gioncada vd., 2019; Muzambiq vd., 2021; Şengün vd., 2023). Yerin altından bir baca yoluyla materyallerin dışarı atılmasını sağlayan herhangi bir jeolojik süreç genellikle çıkışın etrafında bir koni oluşturmaktadır (Fairbridge, 1968). Koni zirvesinde yer alan çukurluklara krater adı verilmektedir. Krater, bir yanardağın kazan, tencere biçimli ağzı için kullanılan terimdir (İzbırak, 1992). Volkanik kraterler, genellikle magma odasına zeminin çökmesiyle oluşur (Hanagan vd., 2020). Bunun yanında volkanik patlamalarla da kraterler oluşabilir. Toba kalderası (Sumatra-Endonezya) ve Krater Gölü kalderası (Oregon-ABD), Nemrut (Türkiye), Kanarya adalarında yer alan La Caldera (İspanya) volkanizma ile ilişkili (Huggett, 2015; Erinç, 2001) bazı jeomiras varlıklarına örnek oluşturmaktadır.

İzlanda volkanik yer şekilleri açısından oldukça zengindir. Çünkü, ada, volkanizma ile oluşmuş ve aktif volkanlara sahiptir. İzlanda'da çizgisel, karışık ve merkezi püskürme ile oluşmuş çok sayıda volkan bulunmaktadır (Erinç, 2001). Aynı zamanda ülkede, maar olarak adlandırılan patlama çukurları (Hekla ile Vatnajökull arasında) (Erinç, 2001) ile krater/kalderalar da bulunmaktadır. Bu çalışmada değerlendirilen, Kerid krateri, İzlanda'nın güneyinde, Grimsnes bölgesinde yer almaktadır. Alanı oldukça küçük olan krater, küçük kalderalara da benzemektedir. Küçük kalderalarla kraterler arasındaki kesin sınırları belirlemek zordur. Bacadaki mağmanın alçalması sonucu büyüyüp, genişleyen kraterler küçük bir kalderaya benzeyebilir (Erinç, 2001). Kerid de bu şekilde oluşmuş bir çukurluktur (Harita 3, Görsel 12). 6.500 yaşında olduğu ileri sürülen krater, İzlanda'daki en genç volkanizmanın ürünlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Kerid, hiking ve keşif yapmaya uygundur. Bu da onu İzlanda'daki en tanınan üç volkanik kraterden biri yapmıştır (Kerid, 2025). Kerid kraterinin fissür volkanizmasına bağlı olarak oluştuğu ileri sürülmüştür (Gudmundsson, 2017b).

Görsel 12.
Kerid Krateri, İzlanda'nın önemli jeomiras varlıklarından olup, Grimsnes bölgesinde yer almaktadır.

Güneydoğu krater duvarında temel kayaç görülebilir, bu kayaç Genç Bazalt Formasyonu üyesidir. Krater duvarının üst kısmı, 25 m kalınlığında lav ve cüruf yataklarından oluşmaktadır (Jakobsson, 1966). Kraterin kuzey-güney yönünde maksimum uzunluğu 202 m iken, doğu-batı yönünde maksimum genişliği 140 m'dir. Güneyden kuzeye gidildikçe kraterin genişliği azalmaktadır. Kerid kraterinde yükselti 51-113 m arasında değişmektedir. Ortalama yükselti değeri 75 m'dir. Krater tabanında yükselti 50 m iken, çevreleyen yamaçlarda 100 m'ye üzerine çıkmaktadır. Krater ve yamaçlarında eğim 0-55° arasında değişmektedir. Ortalama eğim değeri 22,51^{o}'dir. Krater yamaçlarında eğim artışı çok hızlı olup, maksimum eğim krateri çevreleyen yamaçlarda ölçülmüştür. Krater tabanında eğim derecesi düşüktür. Kerid krateri içerisinde, yeraltı suyuyla doldurulmuş bir göl bulunmaktadır. Krater su tablasının altında olduğundan yeraltı suları ile beslenmektedir. Bu nedenle su seviyesinde fazla bir değişiklik meydana gelmemektedir (Gudmundsson, 2017b). Krater gölünün derinliği 7 ila 14 m arasında değişmektedir (Jakobsson, 1966; Norðdahl vd., 2008; akt. Evtımova vd., 2014). Bazı çalışmalarda bu gölün yaşının 5000-6000 yıl (Jakobsson, 1966), bazılarında ise 2000–3000 yıl arasında olduğu belirtilmektedir (Norðdahl vd., 2008; akt. Evtımova vd., 2014; Görsel 12). Krater çevresindeki toprağın sarı, kahverengi ve kırmızı renkte oluşu, çok az miktarda hematit veya limonitin varlığı ile ilgilidir (Monroe ve Wicander, 2007). Toprağın hematit içeriğinden dolayı krater çevresi kırmızı renkte olup, krater gölü yeşil rengi ile farklı bir görüntü sunmaktadır. Kırmızı renk, atmosferdeki oksijenin kayaçtaki demirle birleşip rengi kırmızıya çevirdiği oksidasyondan kaynaklanır (Gudmundsson, 2017b). Krater gölüne ulaşmak için ekosistemine uygun olacak şekilde düzenlemeler yapılmıştır. Girişlerin ücretli yapıldığı kraterde, düşme riski ziyaretçiler için en önemli tehlike nedenidir.

Tartışma

Atlantik Ortası Sırt Sistemi üzerinde yer alan İzlanda, sırt sistemini oluşturan deniz tabanı yayılması sonucu oluşmuş, literatüre göre dünyanın en büyük volkanik adasıdır (Lutgens vd., 2014). Levha tektoniği açısından ilginç bir konumda olan ada, jeolojik, jeomorfolojik, hidrografik ve kültürel jeomiras açısından zengindir. İzlanda'nın jeomiras varlıkları ile ilgili daha çok gezi rehberi şeklinde hazırlanan çalışmalar bulunmaktadır. Bazı çalışmalarda ise jeomiras varlıkları onları oluşturan şekillendirici etmenler açısından değerlendirilmiş, jeomiras potansiyelleri araştırmalara konu edinilmemiştir. Jakobsson (1966), Kerid kraterini jeolojik açıdan incelemiş, jeomiras potansiyelini değerlendirmemiştir. Pasvanoğlu vd. (2000) geysir jeotermal alanının jeofiziksel özelliklerini araştırmıştır. Evtımova vd. (2014), Kerid kraterini zooplankton açısından incelemiş, kraterin jeolojik ve jeomorfolojik özellikleri değerlendirilmemiştir. Ólafsdóttir ve Dowling (2014), jeopark ve jeoturizmi kırsal kalkınma için bir

araç olarak İzlanda örneğinde incelemiş, çalışmada jeomiras varlıkları bazı örnekler üzerinden değerlendirilmiş ve jeopark olabilecek sahalar için önerilerde bulunulmuştur. Pasquaré Mariotto vd. (2020), insansız hava araçları ile yerbilimi-jeomiras ilişkisini bazı örneklerle İzlanda açısından incelemiş ve jeomiras varlıklarının üçboyutlu modellemesini yapmıştır. Bussard ve Reynard (2022), Güney İzlanda'da yer alan Laugahraun lavı, Laki krateri, Jökulsárlón proglasyal gölü ile Skaftafell buzulunu jeomiras değeri açısından değerlendirmiştir. Dört jeomiras varlığının 0,81 ile 0,94 arasında değişen bir jeolojik bilimsel değeri olduğu (mümkün olan en yüksek puan 1'dir) ileri sürülmüştür. Hazırlanan bu çalışmada ise İzlanda'nın jeomiras varlıkları coğrafi bakış açısı ile incelenmiş, jeomiras varlıklarının özellikleri, turizm potansiyelleri ve ziyaretçiler için olası riskler değerlendirilmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Avrasya ve Kuzey Amerika Levhaları arasındaki sınır, bu sınırda oluşan göl, aktif çok sayıda volkan, çok sayıda şelale Avrupa'nın en büyük buzulu, çok sayıda gayzer kaynağı ve krater ülkeyi jeoturizm açısından önemli bir destinasyon yapmıştır. Bu jeomiras varlıkları ile 2.5 milyona yakın turistin ziyaret ettiği ülkede, turizm yatırımları devam etmektedir. Aktif volkanizma ve yakın dönemde oluşan volkanik faaliyetlere bağlı oluşan şekiller, flüviyal süreçlere bağlı oluşan şekiller, şelaleler, kıyı şekilleri ve buzullar en önemli jeomiras kaynaklarıdır. Bu çalışmada adanın jeomiras potansiyelini oluşturan şelale, buzul, proglasyal göl, kanyon, sahil, gayzerler ve kraterler bazı örneklerle değerlendirilmiştir. Çok sayıda şelalenin bulunduğu İzlanda'da Gullfoss, Skogafoss, Seljalandsfoss, Svartifoss sıkça ziyaret edilen şelalelerin başında gelmektedir. Farklı oluşum özellikleri gösteren şelalelerden, Sivartifoss bazalt sütunları ile dünyanın en tanınan şelalelerinden, Gullfoss ise Avrupa'nın en iyi şelalelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Daimî kar sınırı seviyesi oldukça düşük olan ülkede Avrupa'nın en büyük buzulu olan Vatnajökull bulunmaktadır. Bu buzulun dil kısmını oluşturan Skaftafell ile Sólheimajökull ziyaret edilen güncel buzullara örnek oluşturmaktadır. Fjaðrárgljúfur kanyonu volkanikler üzerinde oluşmuş, şelaleleri ile de ilgi çeken jeomiras varlığıdır. Black Sand Beach (Siyah Kum Kumsalı) volkanizma ile şekillenmiş, bazalt sütünları ile ilgi çeken bir alandır. Siyah Kum Kumsalı, deniz sütunları ve falezlerle de ilgi odağı olup, Dyrhólaey gözlem noktasından Atlas Okyanusu izlenebilmektedir.

Aktif tektonik nedeniyle çok sayıda kırıklı yapının bulunduğu ülke sıcak su kaynakları açısından zengindir. Bu jeotermal alanlardan biri de geysir jeotermal alanıdır. Jeotermal alanda bulunan gayzerler, çökelme ürünleri ve aralıklı fışkırmalarıyla çok sayıda ziyaretçiyi çekmektedir. Ülke çok sayıda aktif volkana sahip olup, bu çalışmada değerlendirilen Kerid krateri, farklı görünümüyle ilgi çekmektedir. Birden fazla jeomiras varlığının bulunduğu alanlar milli park statüsünde koruma altına alınarak gelişigüzel ziyaretler önlenmiştir. Her geçen gün jeomiras varlıkları ile ilgili bilgilendirici yayınlar artış göstermektedir. Kanyon, şelale gibi alanlarda ziyaretçiler için düşme riski, kaya düşmesi ve su baskını riski oldukça yüksektir. Buzul sahalarında dramatik olarak geri çekilmeler mevcuttur. Buzul alanlarına girişte buzulların geri çekilmelerine yönelik görseller hem bu jeomiras varlıklarının önemini hem de küresel iklim değişikliğinin etkilerini anlamada oldukça önemlidir. Buzulların altında bulunan volkanik merkezlerden kaynaklanabilecek püskürmelere bağlı olarak su baskını riski yüksektir. Ayrıca bu sahalarda buzul yürüyüşleri sırasında buzul çatlaklarından kaynaklı riskler de bulunmaktadır. Black Sand Beach'te kaya düşmesi, kaya kaymaları, Geysir jeotermal alanında zehirli gaz çıkışları, sıcak ve asitli sular ve kaygan alanların bulunması tehlike nedenleri olarak değerlendirilmektedir. Jeomiras alanlarına olan ziyaretlerin bazen kısıtlanması, ekosistemlerinin bozulmasını önlemek amaçlıdır. Ülkeyi ziyaret edenlerin aktif volkanizma nedeniyle gerekli uyarıları takip etmeleri önem arz etmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: *Dış bağımsız.*
Çıkar Çatışması: *Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.*
Finansal Destek: *Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.*

Peer-review: *Externally peer-reviewed.*
Conflict of Interest: *The author have no conflicts of interest to declare.*
Financial Disclosure: *The author declared that this study has received no financial support.*

Kaynaklar

Akbulut, G. (2014). Önerilen Levent Vadisi Jeoparkı'nda jeositler. *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *38*(1), 29-45.

Akbulut Özpay, G. & Ünsal, Ö. (2018). Yukarı Kızılırmak Kültür ve Doğa Yolu I. etap (Sivas-Zara). *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *22*(Özel Sayı 2), 2173-2193.

Akbulut Özpay, G. & Aktaş, A. (2025). Türkiye'de jeopark alanında hazırlanan lisansüstü tezlerinin bibliyometrik analizi. *The Journal of Social Sciences*, *74*, 1-15. https://doi.org/10.29228/SOBIDER.80402

Alfama, V., Henriques, M. H. & Barros, A. (2024). The challenging nature of volcanic heritage: The Fogo island (Cabo Verde, W Africa). *Geoheritage*, 16:34, 1- 18. https://doi.org/10.1007/s12371-024-00939-9

Arctic Adventures (2025, 1 Ocak). https://adventures.is/blog/why-is-the-sand-at-icelands-diamond-beach-black/#:~:text=The%20'diamonds'%20are%20iceberg%20chunks,their%20way%20to%20the%20shore

Arnórsson, S. (1995). Geothermal systems in Iceland: Structure and conceptual models–I. High-temperature areas. *Geothermics*, *24*(5-6), 561–602. https://doi.org/10.1016/0375-6505(95)00025-9

Asrat, A. (2018). Potential geoheritage sites in Ethiopia: Challenges of their promotion and conservation. E. Reynard & J. Brilha (Eds.), In *Geoheritage, assessment, protection, and management* (pp. 339-353). Elsevier. https://doi.org/10.1016/B978-0-12-809531-7.00019-8

Baldursson, S., Guðnason, J., Hannesdóttir, H. & Thórðarson, T. (2018). *Nomination of Vatnajökull National Park for inclusion in the World Heritage List*. Vatnajökull National Park, Reykjavík.

Bamlett, M. & Potter, J. F. (1988). Icelandic geology: An explanatory excursion guide based on a 1986 field meeting. *Proceedings of the Geologists' Association, 99*(3), 221-248. https://doi.org/10.1016/S0016-7878(88)80037-3

BBC (2024, 13 Şubat). https://www.bbc.com/news/science-environment-55346329

Brilha, J. (2018). Geoheritage: Inventories and evaluation. E. Reynard & J. Brilha (Eds.), In *Geoheritage, assessment, protection, and management* (pp. 69-85). Elsevier. https://doi.org/10.1016/B978-0-12-809531-7.00004-6

Britannica (2024a, 10 Mayıs). https://www.britannica.com/place/Hekla

Britannica (2024b, 10 Mayıs). https://www.britannica.com/science/waterfall-geology

Bruschi, V. M. & Coratza, P. (2018). Geoheritage and environmental impact assessment (EIA). E. Reynard & J. Brilha (Eds.), In *Geoheritage assessment, protection, and management* (pp. 251-264). Elsevier. https://doi.org/10.1016/B978-0-12-809531-7.00014-9

Bussard, J. & Reynard, E. (2022). Heritage value and stakeholders' perception of four geomorphological landscapes in Southern Iceland. *Geoheritage, 14:*89, 1-18. https://doi.org/10.1007/s12371-022-00722-8

Bussard, J. & Reynard, E. (2023). Conservation of World Heritage glacial landscapes in a changing climate: The Swiss Alps Jungfrau-Aletsch case. *International Journal of Geoheritage and Parks*, *11*(4), 535-552. https://doi.org/10.1016/j.ijgeop.2023.06.003.

Carrivick, J. L. & Tweed, F. S. (2013). Proglacial Lakes: character, behaviour and geological importance. *Quaternary Science Reviews*, 78, 34-52. https://doi.org/10.1016/j.quascirev.2013.07.028

Copernicus (2024, 13 Şubat). https://www.copernicus.eu/en/media/image-day-gallery/skaftafellsjokull-glacier-iceland

Crofts, R. & Gordon, J. E. (2015). Geoconservation in protected areas. G. L. Worboys, M. Lockwood, A. Kothari, S. Feary & I. Pulsford (Eds.), In *Protected area governance and management* (pp. 531-568). ANU Press.

de Carvalho, I.P., de Holanda Bastos, F. & Cordeiro, A. M. N. (2024). Geomorphological heritage and geotourism in a granite terrain of the Semi-Arid Northeast of Brazil: The case of the Uruburetama Massif. *Geoheritage, 16*:68, 1-22. https://doi.org/10.1007/s12371-024-00953-x

Eibl, E. P. S., Hainzl, S., Vesely, N. I. K., Walter, T.R., Jousset, P., Hersir, G.P. & Dahm, T. (2020). Eruption interval monitoring at Strokkur Geyser, Iceland. *Geophysical Research Letters, 47*(1), 1-10. https://doi.org/10.1029/2019GL085266

Einarsson, M. (1984). Climate of Iceland-World survey of climatology, H. van LOON(Ed.), In *Climate of the oceans: 15* (pp. 673-697). Elsevier.

Einarsson, P. & Hjartardóttir, Á. Ru. (2015). Structure and tectonic position of the Eyjafjallajökull volcano, S-Iceland. *Jökull*, *65*, 1-16.

Eiríksson, J. & Símonarson, L. A. (2021). A brief resumé of the geology of Iceland. J. Eiríksson & L.A. Símonarson (Eds.), In *Pacific-Atlantic mollusc migration* (pp. 1-11). Topics in Geobiology, 52. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-59663-7_1

Erfurt, P. (2021). The *geoheritage of hot springs*, Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-60463-9

Erinç, S. (2000). *Jeomorfoloji I*. DER Yayınları.

Erinç, S. (2001). *Jeomorfoloji II*. DER Yayınları.

Evans, D. J. A., Ewertowski, M., Orton, C., Harris, C. & Guðmundsson, S. (2016). Snæfellsjökull volcano-centred ice cap landsystem, West Iceland. *Journal of Maps*, *12*(5), 1128-1137. https://doi.org/10.1080/17445647.2015.1135301

Evtımova, V., Pandourskı, I. & Apostolov, A. (2014). First study on the zooplankton of the Kerid (Kerið) Crater Lake, Iceland. *ZooNotes*, *55*, 1-3.

Fairbridge, R. W. (1968). Crater. In *Geomorphology*. Encyclopedia of Earth Science. Springer. https://doi.org/10.1007/3-540-31060-6_72

Gioncada, A., Pitzalis, E., Cioni, R., Flugnati, P., Lezzerini, M., Mundula, F. & Funedda, A. (2019). The volcanic and mining geoheritage of San Pietro Island (Sulcis, Sardinia, Italy): The potential for geosite valorization. *Geoheritage*, *11*, 1567–1581. https://doi.org/10.1007/s12371-019-00418-6

Glacierandvolcano (2024, 13 Şubat). https://www.glacierandvolcano.com/

Gordon, J. E., Crofts, R. & Díaz-Martínez, E. (2018). Geoheritage Conservation and environmental policies: Retrospect and prospect. E. Reynard & J. Brilha (Eds.), *Geoheritage, assessment, protection, and management* (pp. 213-235). Elsevier. https://doi.org/10.1016/B978-0-12-809531-7.00012-5.

Gudmundsson, A. (2017a). Gullfoss. In *The Glorious geology of Iceland's golden circle*. (pp. 105-112). GeoGuide. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-55152-4

Gudmundsson, A. (2017b). *The glorious geology of Iceland's golden circle*. GeoGuide. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-55152-4_8

Gül, M. & Küçükuysal, C. (2023). Geotourism activities via marine excursion: Muğla, SW Türkiye. *Geoheritage*, *15*(2): 64, 1-22. https://doi.org/10.1007/s12371-023-00830-z

Gümüş, E. (2019). UNESCO Jeoparkları ve jeomorfoloji. *Jeomorfolojik Araştırmalar Dergisi*, 3, 17-27.

Haldar, S. K. & Tišljar, J. (2014). Igneous Rocks. S.K. Haldar & J. Tišljar (Eds.), In *Introduction to mineralogy and petrology* (pp. 93-120). Elsevier. https://doi.org/10.1016/B978-0-12-408133-8.00004-3.

Hanagan, C., La Femina, P. C. & Rodgers, M. (2020). Changes in crater morphology associated with volcanic activity at Telica Volcano, Nicaragua, *Geochemistry, Geophysics, Geosystems*, e2019GC008889, 21 (7), https://doi.org/10.1029/2019GC008889

Hannesdóttir, H., Björnsson, H., Pálsson, F., Aðalgeirsdóttir, G. & Guðmundsson, Sv. (2015). Changes in the southeast Vatnajökull ice cap, Iceland, between 1890 and 2010. *The Cryosphere*, *9*(2), 565–585. https://doi.org/10.5194/tc-9-565-2015

Hart, C. J. R. & Villeneuve, M. (1999). Geochronology of Neogene alkaline volcanic rocks (Miles Canyon basalt), southern Yukon Territory, Canada: The relative effectiveness of laser 40Ar/39Ar and K-Ar geochronology. *Canadian Journal of Earth Sciences*, *36*(9), 1495-1507.

Hatipoğlu, Ş. C. & Bahadır, M. (2020). Altınordu (Ordu) İlçesindeki Jeosit ve Jeomorfositlerin Turizm Potansiyellerinin "Preliminary Geosite Assessment Model (GAM)" ile Ölçümü. *Mavi Atlas*, *8*(2), 548-564. https://doi.org/10.18795/gumusmaviatlas.790874

Hauser, S. ve Schmitt, A. (2021). Glacier retreat in Iceland mapped from Space: Time series analysis of geodata from 1941 to 2018. *Journal of Photogrammetry, Remote Sensing and Geoinformation Science, 89*, 273–291. https://doi.org/10.1007/s41064-021-00139-y

Hofmann, M., Anderssohn, R., Bahr, H. A., Weiß, H. J. & Nellesen, J. (2015). Why Hexagonal Basalt Columns?. *Physical Review Letters*, *115*, 154301, 1-5. https://doi.org/10.1103/PhysRevLett.115.154301

Huggett, R. J. (2015). Jeomorfolojinin Temelleri, (Prof. Dr. U. Doğan, Çev. Üçüncü Basımdan Çeviri), Nobel Akademik Yayıncılık.

Hurwitz, S. & Shelly, D. R. (2017). Illuminating the voluminous subsurface structures of Old Faithful Geyser, Yellowstone National Park. *Geophysical Research Letters*, *44* (20), 10328–10331. https://doi.org/10.1002/2017gl075833

Icelandic Tourist Board (2018). Foreign Visitor Arrivals by Air and Sea to Iceland 1949- 2017, Retrieved from: https://www.ferdamalastofa.is/static/files/ferdama lastofa/Frettamyndir/2018/mai/foreign-visitors-to-iceland-1949-2017.xls (Accessed 9 October 2018).

İzbırak, R. (1992). *Coğrafya terimleri sözlüğü*. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları Öğretmen Kitapları Dizisi: 157.

Jakobsson, S. P. (1966). The grimsnes lavas SW–Iceland. *Acta naturalia Islandica*, *2*(6), 1-30.

Jamorska, I., Sobiech, M., Karasiewicz, T. & Tylmann, K. (2020). Geoheritage of Postglacial Areas in Northern Poland-Prospects for Geotourism. *Geoheritage*, *12*(12), 1-13. https://doi.org/10.1007/s12371-020-00431-0

Katlageopark (2024, 29 Şubat). https://www.katlageopark.com/geosites/mainly-geology/fjadrargljufur/

Kazancı, N., Özgen Erdem, N. & Erturaç, M. K. (2017). Kültürel jeoloji ve jeolojik miras; yerbilimlerinin yeni açılımları. *Türkiye Jeoloji Bülteni*, *60*(1), 1-16. https://doi.org/10.25288/tjb.297797

Kazancı, N. & Ürün, Ş. (2019). Doğal taşlar, jeoparklar ve kent kimlikleri. *Mavi Gezegen*, 26, 40-47.

Kerid (2025, 10 Ocak). https://kerid.is/about-kerid-volcano/

Loupiote Photography (2024, 5 Aralık). http://www.loupiote.com/photos/4202094424.shtml

Lutgens, F. K., Tarbuck, E. J. & Tasa, D. (2014). Genel jeoloji temel ilkeleri. Prof. Dr. C. Helvacı (Çev. Edt. 11. basımdan çeviri gözden geçirilmiş yeni basım). Nobel Akademik Yayıncılık.

Macadam, J. (2018). Geoheritage: Getting the message across. What message and to whom?. E. Reynard & J. Brilha (Eds.), In *Geoheritage assessment, protection, and management* (pp. 267-288). Elsevier https://doi.org/10.1016/B978-0-12-809531-7.00015-0.

Mackintosh, A. N., Dugmore, A. J. & Hubbard, A. L. (2002). Holocene climatic changes in Iceland: evidence from modelling glacier length fluctuations at Sólheimajökull. *Quaternary International*, *91*(1), 39-52. https://doi.org/10.1016/S1040-6182(01)00101-X.

Mancini, S., Gambino, F. & Dino, G. A. (2024). Georesources in Cultural Heritage: the Mg/Ca Ratio in Lime as a Marker of Variations in the Exploitation of Lime Stones in the Vercelli Area (Piemonte, Italy) over the Centuries. *Geoheritage,* 16: 70, 1-17. https://doi.org/10.1007/s12371-024-00972-8

Mapcache service at Landmælingar Íslands. (2024). https://gis.lmi.is/mapcache/isn93/wms?

Marin, J., Paskarana, A., Sandy, E.B.S. & Agustian, J. (2023). Assessing geotourism aspects of ungaran geothermal areas for promoting sustainable energy through volcano-geothermal tourist destination. [Konferans Sunumu], The Second International Seminar on Earth Sciences and Technology (ISEST-2023), IOP Conf. Series: Earth and Environmental Science 1245 (2023) 012018. https://doi.org/10.1088/1755-1315/1245/1/012018

Martí-Molist, J., Dorado-García, O. & López-Saavedra, M. (2022). The volcanic geoheritage of El Teide National Park (Tenerife, Canary Islands, Spain). *Geoheritage,* 14: 65, 1-26. https://doi.org/10.1007/s12371-022-00698-5

Matti, S. & Ögmundardóttir, H. (2021). Local knowledge of emerging hazards: Instability above an Icelandic glacier. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 58, 102187, ISSN 2212-4209, https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2021.102187

Migoń, P. (2018). Geoheritage and world heritage sites, E. Reynard & J. Brilha (Eds.) *Geoheritage Assessment, Protection, and Management* (pp. 237-249). Elsevier. https://doi.org/10.1016/B978-0-12-809531-7.00013-7.

Mikhailenko, A. V., Ruban, D. A. & Ermolaev, V. A. (2020). The khadzhokh canyon system-an ımportant geosite of the western caucasus. *Geosciences*, 10: 181, 1-17. https://doi.org/10.3390/geosciences10050181

Monroe, J. S. & Wicander, R. (2007). Fiziksel jeoloji (yeryüzünün araştırılması). (Türkçe 1.Baskıya Hazırlayanlar: Kadir Dirik, Mehmet Şener), Thomson Brooks/Cole, TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası.

Munoz-Saez, C., Manga, M., Hurwitz, S., Rudolph, M. L., Namiki, A. & Wang, C. Y. (2015). Dynamics within geyser conduits, and sensitivity to environmental perturbations: Insights from a periodic geyser in the El Tatio geyser field Atacama Desert, Chile. *Journal of Volcanology and Geothermal Research*, *292*, 41–55. https://doi.org/10.1016/j.jvolgeores.2015.01.002

Muto, F., Biondino, D., Crisci, G. M. Marabini, S., Procopio, F., Scarciglia, F. & Vai , G. B. (2024). Pages of earth history in an exceptional uniqueness: The geo-heritage of the Sila National Park and its spheroidal boulders geosite (Northern Calabria, Italy). *Geoheritage* 16: 36, 1-28. https://doi.org/10.1007/s12371-024-00937-x

Muzambiq, S., Walid, H., Ganie, T. H. ve Hermewan, H. (2021). The Importance of Public Education and Interpretation in the Conservation of Toba Caldera Geoheritage. *Geoheritage 13*, 3 https://doi.org/10.1007/s12371-020-00523-x

NASA (2024 a 20 Aralık). https://asterweb.jpl.nasa.gov/gdem.asp.

NASA (2024 b, 20 Aralık). https://www.earthdata.nasa.gov/topics/cryosphere/glaciers/glacier-power/what-is-glacial-calving#:~:text=Calving%20is%20when%20chunks%20of,Icebergs%20can%20be%20BIG.

Nationalgeographic (2024, 15 Haziran). (https://education.nationalgeographic.org/resource/waterfall/

Németh, K. (2023). Volcanic geoheritage in the light of volcano geology. J. Dóniz-Páez & N.M. Pérez (Eds.), *El Hierro Island global geopark. Geoheritage, geoparks and geotourism*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-07289-5_1

Norðdahl, H., Ingólfsson, Ó. & Ívarsson, G. (2008). 33 IGC Excursion. Geology of Iceland. Reykjavík: 52 p

Ólafsdóttir R. & Dowling, R. (2014). Geotourism and geoparks-a tool for geoconservation and rural development in vulnerable environments: A case study from Iceland. *Geoheritage*, *6*, 71-87. https://doi.org/10.1007/s12371-013-0095-3

Ólafsson, H., Furger, M. & Brümmer, B. (2007). The weather and climate of Iceland. *Meteorologische Zeitschrift, 16*(1), 5-8, https://doi.org/10.1127/0941-2948/2007/0185

Ortega-Becerril, J. A., Polo, I. & Belmonte, A. (2019). Waterfalls as geological value for geotourism: The Case of ordesa and monte perdido national park. *Geoheritage,* 11, 1199-1219. https://doi.org/10.1007/s12371-019-00366-1

Öngür, T. (1976). Parçalı volkanik kayaların sınıflanması. *Yeryuvarı ve İnsan*, *1*(1), Şubat 1976, 3,8.

Özkul, M., Gül, A., Koralay, T., Özen, H., Semiz, B. & Duman, B. (2024). Denizli travertine: A global heritage stone resource nominee from western Türkiye. *Geoheritage*, *16* (67), 1-20. https://doi.org/10.1007/s12371-024-00970-w

Pasquaré Mariotto, F., Bonali, F. L. & Venturini, C. (2020). Iceland, an open-air museum for geoheritage and earth science communication purposes. *Resources*, *9*(2), 14. https://doi.org/10.3390/resources9020014

Pasvanoğlu, S., Kristmannsdóttir, H., Björnsson, S. & Torfason, H. (2000). Geochemical study of the geysir geothermal field in Haukadalur, S-Iceland [Konferans Sunumu], Proceedings World Geothermal Congress 2000 Kyushu-Tohoku, Japan, May 28 -June 10, 2000, 675-680.

Pekcan, N. (1999). *Karst jeomorfolojisi* (2.Baskı), Filiz Kitabevi.

Prestvik, T. (1980). Petrology of hybrid intermediate and silicic rocks from Öræfajökull, southeast Iceland. *Geologiska Föreningens i Stockholm Förhandlingar, 101* (4), 299–307. https://doi.org/10.1080/11035898009450848

Prestvik, T. (1985). Petrology of Quaternary volcanic rocks from Öræfi, southeast Iceland. Rep. 21, Geological Institute, NTH. 81 pp.

Prosser, C. D. (2013). Our rich and varied geoconservation portfolio: the foundation for the future. *Proc. Geol. Assoc. 124*(4), 568-580.

Reynard, E. & Brilha, J. (2018). Geoheritage: A multidisciplinary and applied research topic. E. Reynard & J. Brilha (Eds.), *Geoheritage, Assessment, Protection, and Management* (pp. 3-9). Elsevier. https://doi.org/10.1016/B978-0-12-809531-7.00030-7

Saemundsson, K. (1979). Outline of the geology of Iceland. *Jökull*, 29, 7-28.

Sánchez-Cortez, J. L., Vélez-Macías, K., Macas-Espinosa, V. & Naranjo-Freire, C. (2023). Characterization of geoheritage and geotourism potential of the fluvial-glacial landscapes in the culebrillas lagoon (Ecuador). *Tourism and Hospitality, 4*, 419-434. https://doi.org/10.3390/tourhosp4030026

Scott, S. W., Lévy, L., Covell, C., Franzson, H., Gibert, B., Valfells, Á., Newson, J., Frolova, J., Júlíusson, E. & Guðjónsdóttir, M. S. (2023). Valgarður: a database of the petrophysical, mineralogical, and chemical properties of Icelandic rocks. *Earth System Science Data*, *15*, 1165–1195. https://doi.org/10.5194/essd-15-1165-2023.

Selbekk, R. S. & Trønnes, R. G. (2007). The 1362 AD Öræfajökull eruption, Iceland: Petrology and geochemistry of large-volume homogeneous rhyolite. *Journal of Volcanology and Geothermal Research*, *160*(1–2), 42-58. https://doi.org/10.1016/j.jvolgeores.2006.08.005.

Sever, R. & Kopar, İ. (2009). Maral Şelalesi (Borçka-Artvin), doğal ortam özellikleri ve ekonomik potansiyeli. *Türk Coğrafya Dergisi*, *52*, 17-29.

Sheibani, V.Y. & Zamanian, E. (2023). Geodiversity and geological treasure of tabas unesco global geopark for geotourism development, new UGGp from Iran. *Geoheritage*, 15: 106, 1-16. https://doi.org/10.1007/s12371-023-00873-2

Statistics of Iceland II (1960). *Population census 1703*. Reykjavík, 1960

Štrba, Ľ.., Vravcová, A., Podoláková, M., Varcholová, L. & Kršák, B. (2023). Linking geoheritage or geosite assessment results with geotourism potential and development: A literature review. *Sustainability*, 15: 12: 9539. https://doi.org/10.3390/su15129539

Şengün, M. T., Kılıçarslan, M. & Göktaş, Y. (2023). Karacadağ/Baruttepe (Diyarbakır) çevresinin jeomiras ve jeoturizm özellikleri. *Jeomorfolojik Araştırmalar Dergisi*, *10*, 133-148. https://doi.org/10.46453/jader.1205812

Thorarinsson, S. (1961). Population changes in Iceland. *Geographical Review*, *51*(4), 519–533. https://doi.org/10.2307/213106

Thordarson, T. & Larsen, G. (2007). Volcanism in Iceland in historical time: Volcano types, eruption styles and eruptive history. *Journal of Geodynamics*, *43*(1), 118–152. https://doi.org/10.1016/j.jog.2006.09.005

Turoğlu, H. (2011). *Buzullar ve buzul jeomorfolojisi*. Çantay Kitabevi.

Turoğlu, H. (2025). A Discussion about the "geopark" terminology use based on Turkish researchers' conceptual perceptions of their publications. *Geoheritage*, *17*, 32. https://doi.org/10.1007/s12371-025-01078-5

Ukey, M. S. & Pardeshi, R. G. (2023). Geoscientific and geoheritage value of waterfall calc tufa and speleothem deposits from semi-arid upland deccan traps, India. *Geoheritage, 15*, 60. https://doi.org/10.1007/s12371-023-00828-7

USGS (2024, 5 Aralık). https://eros.usgs.gov/earthshots/jokulsarlon-lagoon#:~:text=Proglacial%20lakes%20are%20water%20bodies,was%20about%2026%2C500%20years%20ago

Vatnajokull (2024, 5 Aralık). http://www.vatnajokull.com/glacier

Vatnajokulsthjodgardur (2025, 1 Ocak). https://www.vatnajokulsthjodgardur.is/en/melting-glaciers/loftlagsbreytingar-og-joklar

Visit South Iceland (2024, 17 Haziran). https://www.south.is/en/place/seljalandsfoss-waterfall

Visitvatnajokull (2024, 13 Şubat). https://visitvatnajokull.is/skaftafell/

Vogt, P. R. (1974). The Icelandic phenomenon: imprints of a hot spot on the ocean crust, and implications for flow below the plates. L. Kristjansson (Ed.), In *Geodynamics of Iceland and the North Atlantic area* (pp. 105-126). Dordrecht.

Voytenko, D., Dixon, T. H., Luther, M. E., Lembke, C., Howat, I. M. & de la Peña, S. (2015). Observations of inertial currents in a lagoon in southeastern Iceland using terrestrial radar interferometry and automated iceberg tracking. *Computer & Geosciences*, *82*, 23–30. https://doi.org/10.1016/j.cageo.2015.05.012

Walter, T. R., Jousset, P., Allahbakhshi, M., Witt, T., Gudmundsson, M. T. & Hersir, G. P. (2020). Underwater and drone based photogrammetry reveals structural control at Geysir geothermal field in Iceland. *Journal of Volcanology and Geothermal Research*, *391*, 106282. https://doi.org/10.1016/j.jvolgeores.2018.01.010

Waterfallseasons (2024, 10 Eylül). https://waterfallseasons.com/home-lists-waterfall-types.htm#:~:text=Plunging%20(Curtain)%20Waterfall%3A,the%20base%20of%20the%20falls.

Wells, G. H., Sæmundsson, Þ., Pálsson, F., Aðalgeirsdóttir, G., Magnússon, E., Hermanns, R. L. & Guðmundsson, S. (2024). Proglacial lake evolution and outburst flood hazard at Fjallsjökull glacier, southeast Iceland. *EGUsphere* [preprint], 1-36. https://doi.org/10.5194/egusphere-2024-2002.

Worldbank (2024, 10 Eylül). https://climateknowledgeportal.worldbank.org/country/iceland/climate-data-historical#:~:text=Relatively%20mild%20winters%20and%20cool,average%20annually%2C%20depending%20on%20location.

Worldometers (2024, 10 Eylül). https://www.worldometers.info/world-population/iceland-population/

World Waterfall Database (WWD) (2024a, 14 Temmuz) https://www.worldwaterfalldatabase.com/map

World Waterfall Database (WWD) (2024b, 14 Temmuz). https://www.worldwaterfalldatabase.com/help

World Waterfall Database (WWD) (2024c, 14 Temmuz). https://www.worldwaterfalldatabase.com/waterfall/Skogafoss-14730

World Waterfall Database (WWD) (2024d, 14 Temmuz). https://www.worldwaterfalldatabase.com/waterfall/Svartifoss-14763

World Waterfall Database (WWD) (2024e, 14 Temmuz). https://www.worldwaterfalldatabase.com/waterfall/Gullfoss-14455

Zorlu, K. & Dede, V. (2023). Assessment of glacial geoheritage by multi-criteria decision making (MCDM) methods in the Yalnızçam Mountains, Northeastern Türkiye. *International Journal of Geoheritage and Parks*, *11*(1), 100-117. https://doi.org/10.1016/j.ijgeop.2023.01.001

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI
ATATURK UNIVERSITY PUBLICATIONS

Araştırma Makalesi *Research Article* DOI: 10.53487/atasobed.1624419

Türk Eğitim Altyapısının Modernizasyonu ve Ford Vakfı'nın Türkiye'deki Faaliyetleri (1923-1974)

Modernization of Turkish Education Infrastructure and Ford Foundation's Activities in Türkiye (1923-1974)

Ali Serdar METE[1]
[1]Yeditepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul, Türkiye

[1]*Yeditepe University, Institute of Atatürk's Principles and Revolution History, İstanbul, Türkiye*
aserdarmete@gmail.com

(Sorumlu Yazar-Corresponding Author)

Hakan AKDAĞ[2]
[2]Mersin Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Mersin, Türkiye

[2]*Mersin University, Faculty of Education, Department of Turkish and Social Sciences Education Mersin, Türkiye*
hakanakdag@mersin.edu.tr

Öz

Türkiye'nin kuruluş sürecinde eğitime verilen önem, Cumhuriyet'le birlikte hayata geçirilen uygulamalarda belirleyici bir rol oynadı. Türkiye'nin eğitim kurumlarını çağdaş bir seviyeye çıkarmak için gösterilen gayret, Batı'dan uzman desteği almayı gerektirdi. Atatürk döneminde eğitim alt yapısının güçlendirilmesi sonraki dönemlerde benimsenen politikaların sağlam bir zeminde inşa edilmesini sağladı. II. Dünya Savaşı'nın tüm olumsuz şartlarına rağmen sürdürülen çalışmalar da eğitimde eksiklerin tamamlanması ve modern bir yapıya ulaşma amacı güdüyordu. Savaş şartlarında Batı'dan istenilen seviyede destek sağlanamasa da yeni dönemde bu durumun telafisi için çalışıldı. Soğuk Savaş'ın ikiye ayırdığı dünya sisteminde Türkiye, Batı Bloku'nda yer aldığından, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) odaklı bir dış siyaset izlendi. ABD'nin liderliğinde şekillenen yeni Batı dünyasına eklemlenme politikası Türk eğitiminin de bu çerçevede yeniden düzenlenmesine vesile oldu. ABD'den alınan askerî ve malî yardımlara ek olarak gelen eğitim desteği Türk eğitim sisteminde ABD etkisini doğurdu. Ford Vakfı'nın eğitim destekleri de bu kapsamda başladı ve uzun yıllar devam etti. Vakfın Türk eğitimine her seviyede katkıları teknik ve bilimsel açıdan yeni düzenlemelerin yapılmasını sağladı. Bu çalışmada Türkiye'nin eğitim modernizasyonunda ABD'den aldığı destek ve Ford Vakfı'nın Türkiye'deki faaliyetleri incelendi.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, yabancı uzmanlar, Türk-Amerikan ilişkileri, Ford Vakfı

Abstract

The importance given to education during the foundation process of Türkiye played a decisive role in the practices implemented with the Republic. The efforts made to raise Türkiye's educational institutions to a modern level required obtaining expert support from the West. The reinforcement of the educational infrastructure during the Atatürk's era ensured that the policies adopted in following periods were built on solid ground. Despite all the adverse conditions of World War II, the ongoing studies aimed to complete the deficiencies in education and achieve a modern structure. Although the desired level of support from the West could not be provided under war conditions, efforts were made to compensate for this situation in the new period. Since Turkey is located in the Western Bloc in the world system divided into two by the Cold War, an America-oriented foreign policy was followed. The policy of integration into the new Western world, which was formed under the leadership of USA, was instrumental in reorganizing Turkish education within this framework. In addition to the military and financial assistance received from the USA, the educational support that increased an USA influence on the Turkish education system occurred. The Ford Foundation's educational support also started this scope and continued for many years. The Foundation's contributions to Turkish education at all levels have enabled new arrangements to be made from a technical and scientific point of view. In this study, the support that Türkiye receives from the United States in the modernization of education and the activities of the Ford Foundation in Turkey were examined.

Keywords: Education, foreign specialists, Turkish-US relations, Ford Foundation.

Geliş Tarihi/Received 21.01.2025
Kabul Tarihi/Accepted 03.06.2025
Yayın Tarihi/Publication Date 25.06.2025

Cite this article as: Mete, A. S. & Akdağ, H. (2025). Modernization of Turkish education infrastructure and Ford Foundation's activities in Türkiye (1923-1974). *Current Perspectives in Social Sciences*, *29*(2), 353-367.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.

Giriş

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş mücadelesinde eğitim önemli ve özel bir konuma sahipti. İstiklâl Savaşı devam ederken başlatılan çalışmalar Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte sistemli bir eğitim mücadelesi haline geldi. Cumhuriyet'in ilk yıllarında imparatorluk dönemi tecrübelerinden yola çıkılarak devralınan kurumların yeniden düzenlenmesi millî eğitimin çağdaş bir seviyeye çıkarılması amaçlamaktaydı.

Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasî ve toplumsal yapısından kaynaklanan farklılıklar, eğitim sistemini ve kurumların yapısını belirlemişti. Farklı milletlerden ve inançlardan dolayısıyla farklı kültürlerden insanların Osmanlı çatısı altında yaşaması, ortak bir eğitim sisteminin oluşmasını zorlaştırmaktaydı. Yüzyıllardır varlığını sürdüren geleneksel eğitim kurumlarının yanında özellikle 19. yüzyılda tesis edilen modern okullar Batı kaynaklı eğitim sisteminin öncüleri oldu. Farklı milletlerin ve inançların eğitimi farklılaştırmasına söz konusu modern okullar da eklenince Osmanlı eğitimi birçok farklılığın bir arada bulunduğu bir yapı haline geldi. Osmanlı eğitim sisteminin farklı kültür ve kurumlardan meydana gelen yapısı, imparatorluğun farklılıklardan beslenen yapısıyla çelişmiyordu. Ancak, Osmanlı İmparatorluğu'nun sona erip yeni Türk devletinin, ulus-devlet anlayışıyla, kurulması yeni devletin eğitim sisteminin de bu anlayışa göre yeniden düzenlenmesini zorunlu kıldı. Cumhuriyetin kurucu liderleri, Osmanlı tecrübesini bizzat yaşamış ve eğitim sisteminin çelişkilerinin etkilerini bizzat görmüş bir kadro olduğundan, devralınan sistemin rehabilite edilmeden devam edemeyeceğinden emindi. Öngörülen yeni sistemde Türkiye'nin kalkınma hamlesinde Türk vatandaşları kritik bir rol oynayacağından, ideal vatandaşa ulaşmak için de millî eğitimin sağlam bir zemine oturtulması gerekiyordu. Ulus-devlet oluşumu Türkiye'nin kuruluş yıllarında hayata geçirilen yeniliklerin teorik alt yapısını oluşturduğu gibi eğitim sisteminin yeniden düzenlemesi ve çağdaş bir yapıya ulaştırılması gayretinin de temel hareket noktasıydı. Bu noktadan hareketle, eğitimde birliğin sağlanması ve Batılı eğitim modellerini takip ederek eğitimde uluslararası standardın yakalanması iki ana hedef oldu (Ergin, 1977, s. 1605; Büyükbaş, 2013, ss. 204-205; Eren, 2018, ss. 232-233; Çeçen, 2020).

Bağımsızlık mücadelesinde sonucun tahmin edilemediği günlerde eğitim meselelerinin öncelikli bir gündem olarak ele alınması, Mustafa Kemal Paşa (Atatürk) ve liderlik ettiği kadronun zaferden emin olduğuna işaret etmekteydi. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemine damga vuran genç subayların ağırlıklı olarak bulunduğu söz konusu kadro, modern eğitim kurumların bir toplumun dönüşümündeki etkisini bizzat tecrübe etmişti. Eğitim-modernizasyon ilişkisinin önemine şahitlik eden bir neslin temsilcileri işgale ve sürdürülen zorlu mücadeleye paralel olarak eğitim alanında önemli adımlar attı. Atatürk'ün eğitim meselesine verdiği önem, Türkiye'nin kurumlarının oluştuğu ilk on beş yılda eğitim alanında yoğun bir gayrete dönüştü. İlköğretimden başlanarak her kademede Türk eğitiminin seviyesinin yükseltilmesi için radikal kararlar alınıp uygulandı. Uluslararası alanda yeniliklerin takip edildiği bu dönemde, Türk hükümetleri yabancı uzmanlardan ve kurumlardan destek aldı (Gökalp, 1972, ss. 113-115; İnalcık, 2009, ss. 34-35; Findley, 2014, ss. 157; Akyıldız, 2018, ss. 51-52; Soydan, 2022, ss. 75-76).

Atatürk'ün vefatıyla başlayan Millî Şef döneminde, II. Dünya Savaşı'nın gölgesinde, Cumhuriyet'in temel hedeflerinin takibi ve bunlara ulaşılması için yeniliklerin uygulanması sürdürüldü. Atatürk döneminde olduğu gibi yabancı uzmanların istihdamına devam edilse de savaş sebebiyle bu uzmanların sayısı oldukça azaldı. Aynı sebeple yurt dışına gönderilen öğrenci sayılarında da önemli bir azalma olmuştu. Savaşın sona ermesiyle ortaya çıkan Yeni Dünya Düzeni, Türkiye'nin bu düzende Batı Bloku'nda yer alması ve Sovyet tehdidinin artmasıyla, Türkiye'yi ABD'ye yakınlaştırdı. Bu yakınlaşma kısa sürede bir ittifaka dönüşünce Türkiye, her alanda olduğu gibi, eğitim alanında da ABD'nin desteğine başvurdu. İmparatorluk'tan beri Batı ile kurulan ilişkide Avrupa belirleyici olurken Soğuk Savaş döneminde ABD etkisi daha kuvvetli hissedildi. Nitekim Millî Eğitim alanında yapılacak iyileştirmeler ve uygulanacak yenilikler için de ABD'den destek alınması kendiliğinden yaşanan bir seyir izledi. ABD devlet kuruluşları, üniversiteler ve sivil toplum örgütleriyle sağlanan iş birliği yeni dönemde Türk Millî Eğitimi'nin şekillenmesine ciddi katkılar sağladı (Kepenek & Yentürk, 1994, s. 33; Kayıran & Saygın, 2019, ss. 48-49; Ercilasun, 2022, ss. 53-54).

Bu çalışmada, Cumhuriyet döneminde eğitim sisteminin modernleşmesi için aranan uluslararası destekten yola çıkılarak Soğuk Savaş döneminde ABD ile tesis edilen iş birliği incelenmiştir. Söz konusu iş birliğinin önemli aktörlerinden olan Ford Vakfı'nın Türkiye'ye millî eğitim alanında sağladığı destek üzerinden vakfın eğitim sisteminin bilimsel alt yapısının gelişimine katkıları değerlendirilmiştir. Ford Vakfı'nın Türkiye'deki faaliyetlerini merkeze alan çalışmanın amacı Türk-ABD ilişkilerinde yaşanan gelişimin eğitim alt yapısının gelişimine katkısına işaret etmektir. Araştırma dönemi 1923-1974 yılları arasında

sınırlandırılırken, çalışmanın kaynakçası ağırlıklı olarak dönemin Türk arşiv belgelerine dayanmaktadır. Kaynakçaya temel teşkil eden arşiv evrakı, resmî yayınlar ve bilimsel yayınlarla desteklenmiştir.

Türk Millî Eğitiminin Modernizasyonu İçin Uluslararası Destek Arayışları

Türkiye'de millî eğitimin inşası kritik öneme sahip bir süreç olarak ele aldığından, Kurtuluş Savaşı'nı yürüten kadro devlet henüz kurulmadan önce bu alanda çalışmalara başladı. Mütareke döneminin getirdiği belirsizliği kararlı bir kurtuluş mücadelesine dönüştüren Büyük Millet Meclisi Hükümeti, savaş ortamının tüm imkansızlıklarına rağmen eğitim alanında çalışmayı sürdürdü.

Atatürk dönemi tüm kurumlarda olduğu gibi eğitim kurumları açısından da bir rehabilitasyon dönemi oldu. Sakarya Savaşı'ndan hemen önce 15 Temmuz 1921'de toplanan Maarif Kongresi'nde verilen ipuçları aslında yeni devletin millî eğitim politikasının zaferden önce belirlendiğini göstermekteydi. Yunan ilerleyişinin Ankara'yı tehdit etmesi sebebiyle 21 Temmuz 1921'de son bulan kongrede alınan kararların uygulanmasına zaferden sonra hız verildi. 17 Şubat - 4 Mart 1923 tarihleri arasında toplanan ve Türkiye'nin kalkınmasında hedeflerin belirlendiği İktisat Kongresi'nde eğitim önemli konu başlıklarından biriydi. Lozan Konferansı'ndaki gündeme bir mesaj niteliği de taşıyan kongre kararları arasında Türkiye'nin kalkınmasında modern eğitimin yeri vurgulandı. Savaştan sonra izlenecek kalkınma programında eğitim alt yapısının güçlendirilmesi temel hedeflerden biri olarak yer almaktaydı. Türkiye, prensip olarak, Batı çizgisinde bir modernleşmeye devam edeceğini dünyaya duyururken eğitimde hayata geçirilecek yeniliklerin çerçevesi de Cumhuriyet kurulmadan çizilmişti. Türk ordusunun üstün çabasıyla düşman işgaline son verilmesinin ardından, yeni devletin muasır medeniyetler seviyesine eğitim ordusuyla ulaşması planlanmıştı (Akyüz, 1983, ss. 89-90; Başgöz, 1995, ss. 57-58; Kapluhan, 2014, ss. 124-134; Sarıhan, 2019).

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Maarif Vekâleti'nin (Millî Eğitim Bakanlığı) teşkilatlanmasına ağırlık verilerek, sürdürülecek çalışmaların idarî ve hukukî yapısının oluşturulması amaçlandı. Osmanlı'dan devralınan maarif teşkilatının Anadolu'nun tamamında faaliyet göstermesi için ilgili makamlar eğitimin fiziki şartlarının oluşturulmasına özen göstermekteydi. Okuma-yazma oranının ve dolayısıyla eğitim seviyesinin düşüklüğü, ilköğretimden başlanarak yapılacak düzenlemelerle yükseltilecekti. Cumhuriyet'in eğitim reformunun da başlangıcı olarak kabul edilebilecek bu düzenlemelerin tek elden yönetilmesi için Tevhid-i Tedrisât Kanunu en önemli adımdı. Bu kanunla Milli Eğitim Bakanlığı eğitim-öğretim müfredatını belirlediğinden Türkiye'deki tüm okullar bu müfredata uymak durumundaydı. Yabancı okulların müfredatını da millî eğitim hedeflerine uygun hale getiren kanun, hedeflenen ideal vatandaş ve toplumun ortaya çıkmasında hayati bir başlangıç noktası olmuştu (440 Sayılı Tevîd-i Tedrîsât Kanunu, 1340; 789 Sayılı Maarif Teşkilatına Dair Kanun, 1926; Sarı, 2013, ss. 171-172).

Bakanlığın yapılanmasına paralel olarak eğitimin çağdaş bir seviyeye çıkarılması için önemli bir araştırma süreci başladı. Uygulamaya konulacak yeniliklerin bilimsel bir temele sahip olması ve uluslararası örneklere uygun devam etmesi için Batı'daki gelişmelerin izlenmesi gerekmekteydi. Türk modernleşme gayretinin yaklaşık iki yüz yıllık tecrübesi, Türkiye'nin eğitim politikalarında da Batı'nın örnek alınmasını doğal bir tercih haline getirmişti. Nitekim Batı dünyasında eğitim alanında ortaya çıkan yeniliklerin alınması için yabancı uzmanların Türkiye'de istihdamı ve ayrıca Türk öğrenci ve memurlarının yurt dışına gönderilmesi ilk tercih edilen yollardı. Atatürk döneminde, her alanda bilgi ve tecrübesine başvurulan, yabancı uzmanlara eğitim çalışmaları ve reformları için de önemli görevler verildi. Türkiye'ye gelerek incelemeler yapan uzmanların tavsiyelerine uygun olarak eğitimin her kademesinde düzenlemelerin hayata geçişi hız kazandı. (Avrupa Terbîye Aleminde Müterakkî Temâyüller, 1924, ss. 2-3; 1416 Sayılı Ecnebi Memleketlere Gönderilecek Talebe Hakkında Kanun, 1929).

Osmanlı İmparatorluğu'nda 18. yüzyılın sonlarından itibaren, düvel-i muazzama olarak bilinen, Avrupa'nın büyük devletlerinden, özellikle Almanya'dan, uzmanlar talep edilirken Cumhuriyet'in yeni eğitim düzenlemeleri için davet edilen ilk uzman Amerikalı bilim adamı ve eğitimci John Dewey oldu. Millî eğitimde çağdaş seviyeyi yakalayabilmek için tecrübesine başvurulan ilk isim, Avrupa merkezli bilgi takibi alışkanlığının dışına çıkılmasının da yolunu açtı. 1924'ün yaz aylarında Ankara'ya gelen Dewey'e verilen görev Türkiye'nin eğitim durumunun tespiti ve eğitim seviyesinin yükseltilmesi için tavsiyelerde bulunmasıydı. Okul ve toplum arasındaki yakın ilişkiye odaklı bir eğitim anlayışına sahip olan Dewey, Türkiye'de temas ve incelemelerde bulunarak önce kısa, ülkesine döndükten sonra da detaylı olmak üzere iki rapor hazırladı (DİB, 502/22384/289, 06.08.1923; BCA, 158/760/12, 31.08.1924). Dewey'in tespitleri Türk eğitim sisteminin bütün eksikliklerini ortaya koyarken bu eksiklerin planlı ve kararlı politikalarla giderilebileceğine işaret ediyordu. Eğitim alt yapısının hazırlanması ve öğretmen eksikliğine dikkat çeken Dewey, çalışmalara başlanmadan bu iki önemli eksiğin tamamlanması gerektiğini

vurgulamaktaydı. Türk halkının eğitiminde en önemli görevi üstlenecek olan öğretmenlerin yetiştirilmesi için yoğun bir çaba sarf edilmesi Cumhuriyet yönetiminin Dewey'in uyarılarını dikkate aldığını göstermekteydi. Bunun yanında zorunlu ilkokul eğitiminin Türkiye'nin her yerinde sürdürülebilmesi için kanunî ve idarî açıdan eksiklikler de giderilmeye çalışılmaktaydı (Dewey, 1924, s. 5; Maarif Albümü, 1928, ss. 15-17; Dewey, 1997, ss. 22-23).

İlk Millî Eğitim bakanlarından Mustafa Necati Bey, Dewey'in tespitlerine de değinerek, bir İtalyan gazetesine 1928'de verdiği beyanatta zorunlu eğitim ve öğretmen yetiştirme konusunda harcanan mesainin hızlı sonuçlar verdiğinin altını çizmekteydi:

> *Ümmilikle mücadele için: Kemalist idarenin temasa mecbur olduğu en müthiş mesele Türkiye'nin en müzmin yarası olan ümmilik meselesidir. Bununla mücadele için mecburi tahsil hakkında bir kanun yapılmıştır. Fakat kanunu tatbik edebilmek için vesait lazımdır. Bir kanunla müeyyet bile olsa mecburi tahsil keyfiyeti muallim olmadıkça bir arzudan ibaret kalır. Bundan dolayı Türk Hükümeti'nin bütün gayretleri bir muallim ordusu vücuda getirmeye maruftur. 1924'te muallim mektepleri mezunları ancak 2826 kadardı. Memleketin ihtiyacı karşısında az olmakla veraber 1928'de şimdiden 4851 mezun muallim vardır. Fakat baladaki malumatı kendilerine medyun olduğum ve beni Kemalizm'in maarif siyaseti hakkında tenvir buyurmak ile kabul buyurmak lütfunda bulunan ve yeni idarenin en güzide şahsiyetlerinden ve genç Türkiye'nin en büyük hatiplerinden biri olan Maarif Vekili Necati Beyefendi bana 1928'den itibaren Maarif Mektepleri'nin senede vasati olarak 1000 muallim verebileceğini söylediler. Müşarünileyh Muallim Mektebi şehadetnamesini haiz olmasalar bile hususi kursları ikmal etmiş birkaç bin gençten de istifade edilmek suretiyle mecburi tahsile ait programın tatbiki mümkün olacağını ve bu suretle ümmiliğin yüzde küçük bir nisbete indirilebileceğini ümit etmektedirler (Baran, 2008, s.398).*

Eğitim alanında incelemeler yapmak için Dewey'den sonra farklı ülkelerden önemli isimler Türkiye'ye geldi. Dewey'den sonra gelen heyetler ilköğretimin yanında meslekî ve teknik alanda atılacak adımların belirlenmesinde etkili oldu. Sosyo-ekonomik hayatın geçirdiği değişim eğitimli iş gücüne duyulan ihtiyacı artırdığından belirli alanlarda uzmanlaşmayı sağlayacak teknik eğitim Cumhuriyet'in önemli meselelerindendi. 1925'te Alman Ticaret ve Sanayi Müşaviri Kühne, 1927'de Belçikalı teknik eğitim uzmanı Omar Buyse, 1932'de İsviçreli Profesör Albert Marche ve Amerikalı uzman Beryl Parker[1] ve 1933'te 12 kişilik uzman kadrosuyla Amerikan Eğitim Heyeti incelemelerde bulunarak hazırladıkları raporları ilgililere sundu. Uzmanların tavsiyelerinin hayata geçirilmesinde en bilinen örnek *Üniversite Reformu* adıyla anılan ve Albert Marche'nin yönlendirmesiyle yapılan düzenlemelerdi. 1932'de Türkiye'ye gelen Albert Marche'nin yükseköğretimle ilgili tavsiyeleri üniversite reformu olarak bilinen değişimin dayanağı oldu. Üniversite yapısının yeniden düzenlenmesi eğitim-öğretimin daha alt seviyesinde ihtiyaç duyulan yetişmiş personel ihtiyacının teminini kolaylaştıracağından önemli bir adımdı. Marche dünyayı tanıyan öğrenci adayları yetiştirebilmesi için yabancı dil eğitiminin üniversiteden önce başlatılmasını ilk şart olarak görmekteydi. Yabancı dil bilen öğrencilerin üniversite eğitiminde uluslararası seviyeyi yakalamalarının kolaylaşacağını ve üniversitenin bilimsel açıdan güçleneceği muhakkaktı. Bu durum Türkiye'nin Batı'ya dönük gelişim hedeflerine de destek olarak Türkiye'nin uluslararası alanda varlığını kabul ettirebilmesini kolaylaştıracaktı (Marche, 1938, ss. 3-4; Dewey, 1939, ss. 1-3; Kara, 2016, s. 371; Tanır & Aslan, 2019, ss. 253-254).

Millî eğitimin gelişimi için harcanan çaba Cumhuriyet'in ilk on beş yılına damga vuran bir eğitim reformuna dönüştü. Eğitim alt yapısının güçlendirilmesi için harcanan çabanın önceliği okur-yazarlık oranının artırılmasıydı. Cumhuriyet'in tüm kurumlarına yayılan bu çaba alfabenin değiştirilmesinden sonra bir seferberliğe dönüştü. Atatürk'ün bizzat öncülük ettiği bu seferberlik eğitim reformlarının kalıcı olabilmesi için halkın yoğun olarak katılımını amaçlamaktaydı. Zira yukarıdan aşağıya doğru sürdürülen değişimin toplumsal karşılığının oluşmamasının sakıncaları Osmanlı tecrübesiyle sabitti. Bununla birlikte eğitim seferberliği kapsamında hayata geçirilen takvim, rakam ve alfabe değişiklikleri gibi radikal tercihler Türkiye'nin Batı dünyasına eklemlenmesinin sosyal ve kültürel adımlarındandı (DİB, 44643/214485/82, 18.01.1925; 539/328843/320819, 28.05.1925; 697 Sayılı Günün Yirmi Dört Saate Taksimine Dair Kanun, 1926; 1288 Sayılı Beynelmilel Erkâmın Kabulü Hakkında Kanun, 1928; 1353 Sayılı Yeni Türk Harflerinin Kabulü ve Tatbîki Hakkında Kanun, 1928; 1782 Sayılı Ölçüler Kanunu, 1933; Sönmez, 2000, ss. 40-41). Çalışmalar sırasında Türk eğitimci ve bürokratların Avrupalı ve Amerikalı meslektaşlarıyla

[1] Dr. Parker ilkokullar hakkında hazırladığı raporda, Cumhuriyet yönetiminin gayretlerini takdir ederken şu ifadeleri kullanmaktadır: Raporu yazan, kendi tetkiklerini terbiyevî meseleler üzerinde açık münakaşalar yapmak suretile bir kat daha kuvvetlendiren muallim ve müfettişlere, alâkadar zevata çok minnettardır. Umumî tahsilin cumhuriyet hayatında kazanacağı mevkie dair sarfeylemiş oldukları kıymetli sözleri için Türk milleti liderlerine karşı ayrıca beslenen bir şükran da vardır. Bundan maada muharrir, yazısına zemin hazırlıyan eserlerinden dolayı Türk terbiyecilerine ve bu tetkika esas olan raporu için John Dewey'e karşı duyduğu minnettarlığı arzeylemek arzusundadır (Parker, t.y., s. 1). [Alıntılarda imlâ düzeltmesi yapılmamıştır]

sürdürdüğü yoğun mesai Türk eğitim sisteminin uluslararası iş birliğine açık bir yapıya kavuşmasını sağladı. Türkiye'ye eğitim alanında güncel bilgi akışının sağlıklı bir şekilde devamını sağlamak için uluslararası organizasyonların toplantıları yakından takip edilerek Türkiye'den delegeler gönderildi. Uzmanların teknik olarak takip ettiği gelişmelerin yanında Türk öğrencilerin yurt dışında eğitim görmesi de farklı eğitim sistemlerinin öğrenilmesini ve bunlardan elde edilen tecrübenin Türkiye'de kullanılmasına imkân verdi. Uluslararası alanda takip edilen gelişmelerin merkezde ve taşrada düzenlenen toplantılarla ilgililere aktarılması da önemli bir araçtı. Bu toplantılar ilgililerin Türk eğitiminde kaydedilen ilerlemeyi takip etmeleri ve kazanılan tecrübelerin paylaşılması için sık sık tekrarlandı (BCA, 55/278/14, 07.05.1925; 111/538/31, 26.06.1926; 102/497/22, 21.06.1927; 44488/212903/163, 11.04.1928; 23154/101248/1, 09.04.1931; 34 /16/7, 13.03.1933).

Türk millî eğitiminin çağdaş usullerle teşkilatlanması ve eğitim seviyesinin yükseltilmesi için çalışmalar İnönü döneminde kapsamı genişleyerek devam etti. Devletin ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin eğitime bakışının şekillendiği Atatürk dönemi, Millî Şef dönemine oldukça sağlam bir zemin hazırlamıştı. Bu zemin üzerinde sürdürülen çalışmalar sayesinde eğitimin fiziki unsurlarının artırılması mümkün oldu. Okul sayısındaki hızlı artışın yanında açılan okulların kapsamlı bir müfredatla koordineli bir şekilde öğretime devam etmesi özellikle dikkat edilen konuların başında geliyordu. Cumhuriyet yönetiminin eğitim politikalarının doğurduğu olumlu sonuçlar bir ABD heyetinin raporunda övgüyle vurgulanmaktaydı. Okul sayılarındaki artışlardan yola çıkarak Atatürk dönemindeki gelişimi değerlendiren rapor, yeni dönemdeki durumu şöyle özetlemekteydi:

> *Mekteplerin şimdiki vaziyeti yukardaki istatistiklerle gösterilmiş ve ilk ve orta tahsilde vaki olan büyük terakkiye işaret olunmuştur. Okur yazar bir halk kitlesinin her türlü içtimaî ve iktisadî terakkiye esas teşkil ettiğine evvelce işaret olunmuştu. Maamaf'ih, Türkiyenin bugünkü hususî vaziyetine nazaran, ilk ve orta tahsil islerinde görülen terakkinin şimdi kökleştirilmesi zamanı gelmiştir. Teşmil işi, artık umumî sahadan hususî sahalara intikal ettirilebilir. Teşkilâtın tekâmül ettirilmesi ve eldeki vasıtalardan daha iyi bir suretle istifade olunması, maarif sahasında seri bir genişlemeden daha fazla müessir olabilir. Mevcut teçhizatın "envanter"ini çıkarıp bu teçhizattan azamî istifade yollarını aramak suretile mezun olan talebe başına masraf mühim surette kısalabileceği gibi mektepten mezun olanların da adedini artırmak kabil olacaktır. İlerdeki rakamlardan kat'î surette tesbit edileceği veçhile, devamsızlık yüzünden mektep sisteminde seri tevessü ile elde edilen faydaların kısmen zail olduğu unutulmamalıdır. Yeni mektep inşası ve muallim yetiştirilmesinden ziyade, ilk ve orta tedrisat sistemlerini dikkatle tetkik ve ıslah etmekle, az bir zamanda hem mezunların adedinin ve hem de keyfiyetinin artırılmasının kabil olacağı anlaşılmaktadır. Bu ifade ile ilk ve ortamekteplerin tahsisatın müsaadesi nisbetinde tezyit edilmemesi kastolunmamakta, yalnız mevcut teçhizattan tam istifade elde etmeğe azamî gayret sarf edilmesi lüzum u tebarüz ettirilmektedir (Amerikan Heyeti Raporundan: Maarif İşleri, 1939, ss. 7-8).*

ABD heyetinin raporunda olduğu gibi verilen diğer bazı raporlar da eğitimde ilerlemenin seyrini izlemeyi ve uygulamaların kontrol edilmesini sağlayan raporlarda okula devam meselesine dikkat çekmekteydi. Bu durum, yaygınlaşan okul ve öğretmen sayısına rağmen, özellikle taşrada öğrencilerin okula düzenli devam etmemesinden kaynaklanıyordu. Tarım ve hayvancılıkla uğraşan köylünün iş gücü olarak kendi çocuklarını kullanıyor olması bu çocukların eğitiminde devamı engelleyebiliyordu. Nüfusun büyük kesiminin köylerde yaşadığı kırklı yıllarda, eğitimin köye ulaşması ve köylüyü üretim faaliyetinden uzaklaştırmadan eğitim sistemine dahil edilmesi özel bir öneme sahipti. Bu duruma köyün kalkınmasının köylünün çağdaş üretim usullerini öğrenmesinin köye yönelik özel eğitim programlarıyla mümkün olacağı fikrinden kaynaklanmaktaydı. Millî Şef döneminde millî eğitimin sembol ismi haline gelen Hasan Âli Yücel bu dönemde izlenen politikayı kültür reformu olarak tanımlamaktaydı. Tanımlamanın çerçevesi, temelinde ideal vatandaş vurgusu olan, Doğu ile Batı'nın birleştirilerek yeni bir Türk toplumu inşa etme çabası olarak çizilmişti. Felsefi yönü ağır basan bu çerçeve kadim bilginin çağdaş bilgiyle harmanlanmasını öngörüyordu. Yücel'in bakanlığı döneminde harcanan yoğun mesainin çerçevesini belirleyen prensipler temelde değişmese de savaşın gerektirdiği uluslararası denge politikası nedeniyle zaman zaman farklı uygulamalara sebep oldu (Çıkar, 1998, ss. 71-72; Giorgetti ve Batır, 2008, ss. 43-44; Şanlı, 2010, s. 69; Akdoğan, 2016, ss. 6-7).

II. Dünya Savaşı'nın ağır şartları Türkiye'nin dışa açılma politikasına engel olsa da eğitim alanında uluslararası iş birliğinden vazgeçilmedi. Tarafsızlığını koruyarak savaş dışında kalan Türkiye'de, ilgili makamlar eğitim-öğretimin dünyadaki seyrini izlemeye devam etti. Savaş boyunca sayıları azalmış olsa da ilk ve orta öğretim alanında yabancı uzmanlardan destek alımı sürdü. Bunun yanında üniversite reformunun devamı niteliğindeki yeniliklerle üniversite öğretiminde bilimsel seviyenin yükseltilmesi için faaliyetler devam etti (BCA, 99/640/20, 18.04.1939; 92/95/19, 28.09.1940; 94/10/16, 14.02.1941). Üniversite eğitiminde çağdaş seviyenin yakalanması maksadıyla II. Dünya Savaşı sırasında yabancı uzmanlardan destek alınmaktaydı. Türkiye'ye gelen Avrupalı bilim adamlarının sayılarında bir azalma görülürken savaş şartlarından kaynaklanan bu eksikliği Nazi Almanya'sından kaçarak Türkiye'ye gelen bilim adamlarıyla bir nebze olsun telafi etti. Almanya'dan kaçan Yahudi bilim adamları İstanbul ve Ankara'da üniversiteler başta olmak üzere eğitim hayatının canlanmasında önemli bir rol

oynadı (DİB, 37126/149085/12, 30.12.1933; 33875/132128/4, 03.04.1937; 22257/98254/1, 14.12.1938; 44212/209669/8, 30.07.1939; 2603/ 22787/5, 22.12.1939; Grothusen, 1981, ss. 541-542; Namal, 2012, ss. 14-19; Federal Almanya Büyükelçiliği, t.y.).

Türkiye, II. Dünya Savaşı'nın ardından iki kutuplu bir yapıya kavuşan dünya siyasetinde Batı Bloku'nda yer aldı. ABD'nin liderlik ettiği bu blokun Sovyet tehdidine karşı Türkiye'ye verdiği destek, Türkiye'de kısa sürede bir ABD etkisinin hissedilmesine sebep oldu. Alınan askerî yardımların doğurduğu ve her alanda hissedilen bu etkiyi eğitim alanında bir avantaja dönüştürmek Türk yetkililer için yeni bir çaba haline geldi. Türkiye'nin Soğuk Savaş döneminde geçirdiği değişimin de açıkça izlendiği bu destek süreci Türk eğitim sisteminde Amerikan modelinde pek çok yeniliğin hayata geçirilmesini sağladı.

Türk-ABD İlişkilerinin Güçlenmesi ve Ford Vakfı'nın Türkiye'deki Faaliyetleri

Türk eğitiminin çağdaş usullere uygun olarak yeniden yapılanması Cumhuriyet yönetiminin temel hedeflerinden biriydi. Osmanlı'dan devralınan kurumların dönüşümü Atatürk döneminde kurulan alt yapının üzerinde gelişerek İnönü döneminde de sürdü. II. Dünya Savaşı tehdidi tüm diğer çalışmaları olumsuz etkilediği gibi savaş süreci de eğitim alanında yürütülen çalışmaları da etkiledi.

Savaş öncesinde çağdaş bir eğitim sistemine kavuşmak için gösterilen gayretin müsbet sonuçları gözle görülür bir seviyeye ulaşmıştı. Okul ve öğretmen sayılarındaki artış örgün öğretimi güçlendirirken ülke genelinde okur-yazar oranının da hızla artmaktaydı. Halkın eğitim seferberliğine katılımı devlet politikalarıyla teşvik edilirken bu politikalarla yetişen yeni nesil, ulaşılmaya çalışılan, ideal vatandaşın ilk temsilcileri oldu. Eski neslin geleceğe bağlanmasında da bir köprü vazifesi görecek olan genç nesil Türkiye-Batı ilişkisi açısından da kritik görevler üstlendi. Yurt dışına eğitim için gönderilen öğrenci, öğretmen ve memurlar Türkiye'de görevlendirilen yabancı uzmanların yönlendirmeleri için uygulayıcı kadrolar haline geldi. Savaşın ayak sesleri duyulduğunda Türk eğitimi için alınan tedbirler ve uygulamaya konulan reformların yeni oluşan siyasî atmosferden etkileneceği şüphesizdi. Türkiye, tüm gücüyle, savaşa girmemek için direnirken yeni devletin kalkınma hamlesinin sekteye uğraması gündemdeki en temel endişelerden biriydi. Bu sebeple, savaşın getirdiği tüm zorluklara rağmen eğitime verilen önem azalmamıştı. İnönü yönetimi uluslararası dengeleri gözetirken gösterdiği titizliği, Atatürk'ün eğitim için koyduğu hedefler konusunda da sürdürdü (Cumhuriyet Halk Partisi On Beşinci Yıl Kitabı, t.y., ss. 160-161; Sakaoğlu, 2003, ss. 255-256).

Savaş sonrasında oluşan yeni dünya düzeni Türkiye'nin hemen bütün politikalarını yeniden belirlemesine sebep oldu. Soğuk Savaş tüm dünyayı etkilerken Sovyetler Birliği'ne karşı Batı'nın Doğu'daki temsilcisi olarak konumlanan Türkiye, Batı Bloku'nun lideri olan ABD ile ilişkilerini güçlendirmek durumundaydı. Türkiye'nin Batı'dan alacağı destek hem Sovyetler Birliği'ne karşı bir koruma sağlayacak hem de ülkenin kurumlarının yeni düzene göre yeniden şekillenmesini sağlayacaktı. Truman Doktrini ve ardından açıklanan Marshall Planı ile Türkiye'nin alacağı desteğin ana hatları Soğuk Savaş'ın başlangıcında belirgin hale geldi. Türkiye'ye askerî ve malî yardımları düzenleyen bu iki temel adım, daha sonra pek çok farklı alanda Amerikan yardımlarının alınmasının önünü açtı. 1947'de gelmeye başlayan askerî yardımların koordinesi için görevlendirilen Amerikan Heyeti[2] daha sonra kapsamı genişleyerek imar, tarım, ekonomi ve sosyal alanlarda Türkiye'nin meseleleri için yeni çözümler ortaya koydu. Bu çözümler arasında Türk eğitim sisteminin gelişiminde etkili olacak bir iş birliğine de işaret edilmekteydi. Avrupa'daki büyük güçlerin aksine zinde bir kuvvet olan ABD'nin bilim ve endüstride yakaladığı gelişim ivmesi II. Dünya Savaşı muzafferiyetinin ardından Sovyet etkisinde bulunmayan devletler için ABD'yi bir model haline getirdi. Türkiye'nin Batılılaşma süreci de Soğuk Savaş döneminde ABD modeline göre devam etti (Çalış, 2017, s. 135; Holm, 2017, s. 41; Akdan, 2020, s. 43).

ABD'nin Türkiye'ye ilgisi devlet kurumlarının koordinasyonunda bir ittifaka dönüşürken ABD endüstrisinin temsilcileri ve sivil toplum kuruluşları için de Türkiye uygun bir çalışma alanı haline geldi. Zira yurt dışına öğrenci gönderimi ve yabancı uzman istihdamında savaş sırasında ciddi problemler yaşanmış, üniversite ve uzmanlık eğitimlerinde görülen Avrupa etkisi azalmıştı. ABD, savaş boyunca bilimsel çalışmaları sürdürmekle birlikte Avrupa'nın her yerinden ve özellikle Almanya'dan önemli bilim adamlarını toplayarak kendi eğitim kurumlarında istihdam edebilmişti. Böylece yeni dünya düzeninde Avrupa'nın köklü eğitim kurumlarının karşısında bir ABD alternatifi çıkmış oldu. Atatürk ve İnönü dönemlerinde ABD'den eğitim alanında sağlanan

[2] Türkiye'ye gönderilen Amerikan askerî yardımları ve askerî heyetler hakkında detaylı bilgi için bkz. Celep, B. (2020). Türkiye'ye Amerikan Askerî Yardım Kurulu (JAMMAT) ve Türkiye'deki faaliyetleri. Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı.

uzman desteği yeni dönemde artacak desteğin ilk adımları olmuştu. Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren Türkiye'de rastlanan bireysel ve kurumsal ABD teşebbüslerinin sayısı 1947'den itibaren giderek arttı (DİB, 22384/99285/1, 05.05.1921; 22163/95886/14, 14.02.1942; 23782/103810/1, 16.02.1955). ABD üreticilerin yeni bir pazar olarak gördüğü Türkiye, sivil toplum kuruluşları açısından ABD politikalarının ve hayat tarzının ihraç edilebileceği bir çalışma alanı oldu. Dönemin şartlarında Türkiye'nin sosyo-politik durumu dikkate alındığında ABD'nin desteği oldukça hayati bir önem arz ettiğinden Türk makamları da bu ülkeden alınacak her türlü desteğe açıktı. Bu durum özellikle Demokrat Parti (DP) döneminde Türk-ABD ilişkilerinin devletlerarası niteliğinin Türk toplumunun her kesimine yansımasını kolaylaştırdı. Eğitim alanında ABD desteğinin alınması da Türkiye için önemli bir meseleydi. Bu çerçevede yapılan düzenlemeler sayesinde ABD'nin devlet kurumlarının yanında sivil toplum kuruluşlarının katkıları için de uygun idarî ve hukukî zemin oluştu. Fulbright Programı[3] ve Amerikan Yardım Gönüllüleri Programı[4] gibi yükseköğretime yönelik düzenlemelerin yanında Rockefeller Vakfı[5] ve Amerikan Board(Mütevelli) Heyeti, Ford Vakfı gibi kuruluşların destekleri giderek arttı (BCA, 120/82/7, 24.11.1949; 199/68/1, 01.10.1966; Ağır, 2021, ss. 33-34; Koçak, 2021, ss. 213-214; Aysal ve Arslan, 2021, ss. 6010; Açıkses ve Ağır, 2020, ss. 210-211; Döşkaya, 2021, ss. 1127-1128).

Türkiye'de İmparatorluk döneminden beri var olan ABD menşeili okullardan sonra eğitim alanında faaliyet gösteren ABD kuruluşları arasında en eskisi Rockefeller Vakfı'ydı. Vakfın kuruluş amacı, Rockefeller Ailesi'nin sosyal sorumluluk projelerini yürütmekti. Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren vakfın Türkiye'de faaliyet göstermesi gündeme gelirken ilişkiler karşılıklı iyi niyet bildiriminden öteye gitmedi. II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Rockefeller Vakfı'nın Türkiye'deki faaliyetleri mevcut ABD okullarının[6] alt yapısından faydalanarak durum tespiti yapmak ve sınırlı sayıda burs vermekten ibaret kaldı. Rockefeller örneğinde olduğu gibi Ford Vakfı'nın Türkiye'deki varlığı da II. Dünya Savaşı'ndan sonra hissedilir hale geldi. Ford Motor Company şirketinin ve dolayısıyla Ford Ailesi'nin bir teşebbüsü olan Ford Vakfı 1936'da Edsel Ford tarafından kuruldu. Edsel Ford, Amerikan endüstrisinin en önemli isimlerinden Henry Ford'un oğlu ve şirketinin de varisiydi. 1903'te kurulan Ford Motor Company, Amerikan endüstrisinin ve dünya otomobil endüstrisinin en önemli aktörlerinden biriydi. Henry Ford geliştirdiği üretim tekniğiyle standart ve seri üretimin yeni formunun da mucidi olmuştu. Endüstriyi ve sosyo-ekonomik hayatı doğrudan etkileyen bu üretim formu daha sonra Fordizasyon (Fordism) adını aldı. Ford'un ABD endüstrisine ve dünyadaki endüstriyel gelişime katkısı şirketin ciddi bir üretim kapasitesine ve dolayısıyla ciddi bir servete sahip olmasını sağlamıştı. Edsel Ford'un kurduğu Ford Vakfı, şirketin ve ailenin endüstri dışındaki faaliyetlerinin temsilcisi oldu. 1943'te babasının ölümüyle vakıf yönetimine gelen Henry Ford II, vakfın faaliyet alanlarını ABD'den dünyanın geri kalanına doğru genişletti (Erken, 2018, s. 164-165; Ford Foundation, t.y.). Dünya çapında faaliyet gösteren ABD sivil toplum kuruluşlarının en büyüklerinden olan Ford Vakfı, Soğuk Savaş dünyasında ABD'nin politikalarına paralel olarak dost ve müttefik ülkelerde önemli faaliyetler yürüttü. Bu faaliyetler özellikle bilimsel çalışmaların ve teknik eğitimin desteklenmesi üzerine yoğunlaştı. Vakfın, Soğuk Savaş'ın ilk yıllarından itibaren, ABD etki alanındaki ülkelere verdiği destek 300 milyon dolar civarında bir bütçeye ulaşmıştı. Sosyal, kültürel ve ekonomik alanlarda belirli destekler sunan vakfın politikaları Soğuk Savaş boyunca ABD'nin politikalarıyla paralel bir seyir izledi. Vakıf, ABD'nin destek verdiği ülkelerde -ki bu ülkeler genelde az gelişmiş ülkelerdi- Amerikan modelinin yerleşmesinde farklı bir rol üstlendi (BCA, 26/140/22, 27.03.1923; Pollard, 1995, ss. 19-20; Binici, 2007, ss. 30-31).

Türkiye'nin Ford şirketiyle temasları Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren otomobil, kamyon, yedek parça ve motor alımlarıyla başladı. İthal edilen araçlar resmî dairelerin farklı hizmetlerinde kullanılmaktaydı. Türkiye'de kullanılan araçlarla ilgili ithalat sürerken Ford'un Ortadoğu'ya sevk edeceği motorlu araçlar ve yedek parçalar için Türk limanları bir transit geçiş ve ön montaj noktası da olmuştu. Ayrıca Ford'un Türkiye'de üretim ve montaj hatları kurma talepleri olduysa da firma bir müddet sonra bu teşebbüsünden vazgeçti (DİB, 22384/99314/3, 26.01.1924; 22384/99314/1, 28.03.1925; 22384/99314/2, 18.05.1931; 23967/105091/8, 06.04.1950). Türk makamları Ford ile ticari ilişkisini sürdürürken bu şirketin kabiliyetlerinin eğitim açısından da değerlendirilebilme ihtimali gündeme geldi. Bu maksatla Ford'un Detroit'teki tesislerine yirmi beş Türk öğrencinin gönderilmesi kararlaştırıldı. Ticarî olmayan bu girişim, Türkiye'nin sanayi altyapısının güçlendirilmesi için planlanan yatırımlar için teknik personelin yetiştirilmesi maksadına yönelikti. (BCA, 171/187/12, 31.01.1927; 29/40/15, 24.06.1928; 1/10/37,

[3] Detaylı bilgi için bkz. https://us.fulbrightonline.org/about/fulbright-us-student-program

[4] Detaylı bilgi için bkz. https://www.peacecorps.gov/

[5] Detaylı bilgi için bkz. https://www.rockefellerfoundation.org/about-us/our-history/

[6] Türkiye'deki Amerikan Okulları hakkında detaylı bilgi için bkz. Kocabaşoğlu,U. (1991). Kendi belgeleriyle Anadolu'daki Amerika 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Amerikan misyoner okulları. (2. Baskı). Arba Yayınları; Sezer, A. (1999). Atatürk döneminde yabancı okullar (1923-1938). Türk Tarih Kurumu. Ayrıca bkz. https://website.robcol.k12.tr/tr/rc-hakkinda/tarihimiz ; https://www.uaa.k12.tr/Icerik/okulumuzun-tarihcesi/256/

26.12.1928; 13/53/7, 29.07.1930;31/65/14, 09.10.1932; 38/56/14, 05.08.1933; 54/38/19, 19.05.1935).

Yeni dönemde Türkiye'nin yaşadığı değişim, Amerikan odaklı yeni bir modernizasyon hareketine dönüştü. ABD sistemine askerî, siyasî ve sosyo-kültürel adaptasyon çok partili hayata geçişle başladı ve DP politikalarıyla hız kazanarak sürdü. ABD'yle tesis edilen yakın ilişkinin ekonomik ve toplumsal kalkınma maksadıyla kullanılmasını öngören politikalar özellikle ekonomik hayatta ciddi bir hareketliliği doğurdu. ABD şirketlerinin Türkiye'de yapacağı yatırımlarla hem üretim alt yapısının tesisi hem de yeni istihdam sahalarının açılması ekonomi politikalarının temel prensibi haline geldi. Söz konusu şirketlerin yatırımlarını çekebilmek için gümrük muafiyetleri, vergi indirimleri, idarî işlemlerde kolaylık sağlanması ve yatırımlara devlet garantisi verilmesi Amerikan yatırımcıları için avantajlı fırsatlar sundu. Bu sayede bazı ABD şirketleri doğrudan veya Türk sermayedarlarla ortaklıklar kurarak Türkiye'de faaliyet göstermeye başladı. Üretim ve ticaret alanı genişledikçe ABD ürünlerinin pazar payı her geçen gün daha da arttı (DİB, 23967/105091/20, 16.11.1949; 23967/105091/19, 23.11.1949; 23967/105091/17, 07.01.1950). İki devlet arasında var olan askerî ve siyasî iş birliğinin ticari hayata yansıması doğal olarak Türkiye'de sosyo-kültürel hayatın dinamiklerini de etkiledi. Sonraları bir kültür emperyalizmi olarak tanımlayanlar olsa da ABD hayat tarzının Türk toplum hayatına etkisi ABD'nin siyasî ve ekonomik gücünün doğal sonucuydu. Geleneksel olarak Avrupa ülkeleriyle sürdürülen yakın ilişkilerin yeni dönemde ABD lehine gelişimi ABD sivil toplum kuruluşlarının Türkiye'ye ilgisini artırdı. Ford'un Türkiye'deki varlığı II. Dünya Savaşı'ndan sonra ticari olarak artarken Ford Vakfı'nın eğitim alanında Türkiye'ye destekleri de bu dönemde başladı (BCA, 127/75/20, 27.10.1951; 142 /30/18, 05.04.1956; 151/70/4, 17.01.1959; Ayhan, 2017, s. 47; Mamuş ve Aslan, 2023, s. 34; Erken, 2018, ss. 101-102).

Ford Vakfı, Türkiye'deki faaliyetlerini, iş dünyası ve sanayi yatırımlarını merkeze alarak, eğitim ve özellikle teknik eğitim üzerine yoğunlaştırdı. Türk hükümetlerinin politikalarıyla paralel olan bu tercih, vakfın ortaöğretimde teknik ve yükseköğretimde mühendislik ağırlıklı programları öncelikli olarak desteklemesine vesile oldu. Millî Eğitim Bakanlığı ve üniversitelerle yapılan anlaşmalar vakfın desteklerinin çerçevesini belirleyerek nakdi ve ayni yardımların önünü açtı. Dönemin şartlarında okullar ve üniversitelerin ihtiyacı olan birçok farklı malzeme Ford Vakfı tarafından doğrudan sağlanırken, vakıf bu malzemelerin yurt içinden alınabilmesi için nakit desteği de sağladı (BCA, 140/75/15, 17.08.1955; BCA, 143/59/3, 11.07.1956; 145/107/13, 17.01.1957). Dışişleri, Malîye, Ticaret ve Millî Eğitim Bakanlıkları Ford Vakfı'nın desteklerinin ülkeye ulaşmasında koordineli bir çalışma yürütmekteydi. Türk makamları, özellikle vakfın hibe ve ayni yardımları için vergi ve gümrük muafiyetleri uygulayarak bunların ilgili yerlere ulaşmasını hızlandırmaya gayret etti. Türk hükümetlerinin sağladığı kolaylık ABD'den gelen tüm destekler için geçerli olmakla birlikte eğitim desteği sunan kuruluşların bu desteklerine duyulan ihtiyaç çalışmalardaki gayretin asıl sebebiydi. Gönderilen malzemeler arasında kâğıttan dosya dolabına kadar birçok temel ihtiyacın bulunması Türk okullarının ihtiyaçlarının ne denli fazla olduğunu göstermekteydi Türkiye'nin söz konusu desteklere açık politikası, savaş sonrası dünyada uluslararası fırsatları değerlendirerek devletin malî yükünü azaltmayı amaçlamaktaydı (BCA, 146/30/12, 11.06.1957; İşeri, 1970, s. 281).

DP döneminde başlayan ve artan destekler Ford Vakfı'nın Türk eğitim sisteminde önemli bir yer edinmesini sağladı. Avrupa odaklı eğitim anlayışından ABD tarzına geçişi kolaylaştıran önemli aktörlerinden biri olan vakfın, yıllar içinde, ulaştığı okul ve fakülte sayısı da arttı. Türk okullarının yanında Türkiye'de hizmet veren ABD menşeili okulları da destekleyen Ford Vakfı'nın İstanbul Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi'nin İşletme, İktisat ve Fen Bilimleri bölümlerine yardımları diğer alanlardan daha fazlaydı. Bu durum ABD kapitalist sisteminin anlaşılmasının ve bu tarz ticari üretimin benimsenmesinin kolaylaştırılmasına çalışıldığını göstermekteydi. Bunun yanında köklü bir geçmişe sahip olan İstanbul Teknik Üniversitesi'nin yeniden düzenlenmesi ve yeni dönemin şartlarına uygun mühendis yetiştirilmesi çalışmalarında da ABD kurum ve kuruluşlarının önemli katkısı oldu. Ticaret, iktisat ve fen bilimlerinde yoğunlaşan ABD ilgisinin Türk politikalarıyla örtüşmesi, DP döneminden başlayarak teknik eğitimin güçlenmesini sağladı. Bu durumun önemli sonuçlarından biri olarak 1956'da atılan ilk adımla Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nin (ODTÜ) kuruluş süreci de başladı (BCA, 143/59/3, 05.04.1956).

ODTÜ'nün kuruluş sürecinde gösterilen hassasiyet ve alınan uluslararası destek, Türkiye'nin ABD merkezli Batı'ya uyum sağlama gayretini de yansıtmaktaydı. Teknik eğitime verilen önemin ve İngilizce bilen teknik personele duyulan ihtiyacın vurgulanması Ford'un ve diğer ABD kuruluşlarının bu ihtiyaca paralel gayretlerini doğrulamaktaydı. 20.05.1959 tarih ve 268 sayılı Orta-Doğu Teknik Üniversitesi Kanunu Lâyihası ve Muvakkat Encümen Mazbatası, Orta-Doğu Teknik Enstitüsü'nün ODTÜ'ye dönüşümünü özetleyerek bu üniversitenin kuruluş gayesini dört madde ile sıralamıştı:

Hükümet, diğer öğretim derecelerine olduğu gibi yükseköğretime de hususi bir ehemmiyet vermiş bir yandan mevcut üniversiteleri

geliştirirken öte yandan da memleketimizin muhtaç olduğu yeni üniversiteler kurmuştur. 1950 yılında mevcut olan 3 üniversitemiz türlü bakımlardan kuvvetlendirilmiş, bunlara verilen ödenekler esaslı surette artırılmış ve birçok yeni ilâvelerle ihtiyaçları tatmin olunmuştur. Diğer taraftan da Ankara'da Orta-Doğu, İzmir'de Ege, Erzurum'da Atatürk üniversiteleri açılmış, Trabzon'da da Karadeniz Teknik Üniversitesi kurulması ile ilgili çalışmalar ilerlemekte bulunmuştur. Bilindiği gibi Orta - Doğu Teknik Üniversitesi ilk önce, 15 Kasım 1956 tarihinde mimari ve şehircilik fakülteleriyle; Orta - Doğu Teknoloji Enstitüsü adı ile Ankara'da, Birleşmiş Milletlerin temin ettiği 2 kıymetli profesör ve 4 Türk öğretim görevlisinden müteşekkil bir kadro ve 50 öğrenci ile faaliyete geçmiştir. Bilâhare 23 Ocak 1957 tarih ve 6887 sayılı Kanunla müessesenin üniversite olarak kuruluşu ile ilgili hazırlıklara başlanmıştır. Bu kanunla birlikte Yüksek Meclis, yatırım ve diğer kuruluş masrafları karşılığı olarak müesseseye 1957 yılında 4 milyon; 1958 yılında 12,5 milyon; 1959 yılında ise 13,5 milyon lira tahsis etmiştir. Üniversitenin Ankara civarında kurulması için 45 bin dönümlük bir arsa tedarik edilmiş ve bugüne kadar büyük bir kısmının istimlâk muameleleri ikmal edilmiştir. 2 Ekim 1957 tarihinde ise üniversitenin bu arsalarda ilk temel atma töreni yapılmıştır. Bu arada Birleşmiş Milletler bugüne kadar 800 bin dolar, İngiltere Hükümeti 45 bin İngiliz lirası nispetinde bir yardımda bulunmuştur. Hollânda Hükümeti ise 2 profesör göndermek suretiyle müesseseye alâka göstermiştir. Bunlardan başka Avrupa Konseyi 20 senelik bir vâde ile 1,5 milyon dolarlık bir kredi açmış; Birleşmiş Milletler yeniden 1,5 milyon dolar ayırmış (bulunmaktadır. Ayrıca Amerika'da Mr. Stassen'in başkanlığında Orta-Doğu Teknik Üniversitesine Yardım Cemiyeti teşekkül etmiştir[..] Orta-Doğu Teknik Üniversitesinin hedefleri aşağıdaki esaslarda toplanabilir: 1) Yüksek sayıda Türk gencinin umumiyetle İngilizce ile teknik ve meslekî öğretimini sağlamak, 2) Türkiye için büyük ehemmiyeti haiz iktisadi, teknik ve sair sahalarda araştırmalar yapmak, 3) Bilhassa Orta - Doğu memleketlerinden gelecek öğrencileri kabul etmek ve bütün öğrencilerini aynı hür insanlık idealine göre yetiştirerek milletlerarası anlayışı kuvvetlendirmeye yardım etmek d) Genel olarak her üniversite gibi, ilmî hakikatlerin araştırılması yolunda çalışmalar yapmak ve sonrasında vakfın ilgisi, Türkiye'nin Amerikan modeliyle kalkınmasında önemli bir görev üstlenecek bu üniversiteden beklentilerini de işaret ediyordu (Türkiye Büyük Millet Meclisi, t.y.).

Resmî kayıtlara göre üniversitelere desteği 1955'te başlayan Ford Vakfı'nın yardımları DP döneminde farklı yollarla sürdü. Nakit yardımlar, malzeme yardımları, Türk öğrencilere burs yardımı ve çeşitli hibeler şeklinde gerçekleşen bu destekler 1960 Askerî Darbesi'nden sonra da devam etti. DP'nin siyasî tercihleri bir tarafa bırakılsa da askerî yönetim ve sonra gelen hükümetler ABD ile ilişkilerde aynı çizgiyi izledi. Hatta darbeden sonra kesileceği düşünülen ABD sivil toplum kuruluşlarının desteği daha da arttı (BCA, 140/75/15, 17.08.1955; 150/44/12, 21.08.1958). 1960'tan itibaren Ford Vakfı'nın da dahil olduğu kuruluşların Türk eğitim sistemine destekleri yüz milyon dolarlarla ifade edilir oldu. Darbe sonrasında Türkiye'de teknik üniversitelerin öğrenci adaylarını yetiştirmesi planlanan liselere Ford Vakfı'nın doğrudan ve dolaylı olarak birçok yardımı ulaştı. Söz konusu liseler arasında ön plana çıkan Ankara Fen Lisesi, Ford Vakfı'nın en çok destek verdiği okul oldu. Ankara Fen Lisesi'nin kuruluşunda vakfın sağladığı destek Türk makamlarıyla mutabık kalınan teknik personel yetiştirme hedefleriyle örtüşüyordu. Fen bilimleri ağırlıklı eğitim verecek bu lisenin gelişmesi yükseköğretime kaynak sağlayan eğitim alt yapısını da güçlendireceğinden vakfın planlamalarına uygun bir yatırım alanı haline gelmişti (Bal, 2020, ss. 486-487).

Ankara Fen Lisesi, bilimsel çalışmaların ışığında üstün yetenekli öğrencilerin yatılı ve ücretsiz eğitim alacağı bir okul olarak 3 Nisan 1964'te açıldı. Türkiye ve ABD'den bürokrat ve bilim adamları, yoğun mesaiyle geçen yaklaşık bir yıllık hazırlık süresinde, ABD liseleri modeline uygun olarak kurulacak okulun tüm detaylarını belirledi. Heyete o dönemde Ford Vakfı'nın temsilcisi olan Prof. Dr. Eugene Northrop danışmanlık etmekteydi. Northrop'un yönlendirmeleri heyetin bilimsel ve teknik detayları benimsemesinde yol gösterici oldu. Nitekim Ford Vakfı, Millî Eğitim Bakanlığı ve ODTÜ, Ankara Fen Lisesi'nin kuruluşunda üç temel sac ayağı oldu. Vakfın lisenin kuruluşuyla başlayan destekleri 1.672.000 Amerikan doları olarak taahhüt edildi. Okulun açılışına yetişmesi için gönderildiği tahmin edilen 1960 model Ford marka 06 AK 994 plakalı otomobil de vakfın ilk yardımları arasındaydı. Okulun açılışından bir ay kadar sonra da müfredatı destekleyecek konularda hazırlanmış doksan üç eğitim filmi ve bu filmlerin gösterimi için kullanılacak makineler vakıf tarafından teslim edildi (BCA, 177/19/4, 03.04.1964; 177/24/19, 04.05.1964). Eğitim filmleri fizik, kimya ve biyoloji alanında temel ve ileri bilgiler içeren ders materyalleriydi. Ford Vakfı'nın 1964 yılı içinde gönderdiği malzeme yardımları okulun laboratuvar ihtiyaçlarının tamamlanmasına yönelikti. Aynı yılın ağustos ayında gelen malzemeler arasında fizik ve kimya laboratuvarlarında deney yapılmasını sağlayacak makineler, aletler ve kimyasallar yer almaktaydı. Lise seviyesinde araştırmalar için oldukça detaylı deneylere imkân verecek bu malzemelere ek olarak biyoloji laboratuvarı için kurbağa, denizyıldızı ve solucan gibi hayvan örneklerine varana kadar oldukça kapsamlı malzemeler gönderilmişti. Gönderilen laboratuvar malzemesinin miktarı, otuz sekiz sayfalık listesinden anlaşılacağı üzere, oldukça fazlaydı. İlk teslimattan sonraki ay gönderilen malzemelerse laboratuvarların havalandırma tertibatını sağlamak için kurulacak makine ve yedek parçalardı. Vakıf, sağladığı destek kapsamında okulun en küçük kırtasiye ihtiyaçlarını bile ABD'den göndermişti. Bu durum okulun diğer okullara göre daha fazla imkânla eğitim-öğretime devam etmesini sağlarken öğrencilerin de en iyi ders materyalleriyle uygulamalı dersler almalarına vesile oldu (BCA, 179/50/20, 28.08.1964; 180/58/19, 25.09.1964; Bal, 2020, s. 483).

Ankara Fen Lisesi'ne, okulun kuruluşundan sonraki yıllarda da Ford Vakfı'nın yardımları devam etti. Yardımlar sadece eğitim malzemeleriyle sınırlı kalmayıp okula giriş sınavları için teknik ekipmanların sağlanmasını bile kapsamaktaydı. Bir müddet aylık olarak devam eden sevkiyatlarda kırtasiyeden spor aletlerine, lisan laboratuvarından ders kitaplarına kadar öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılayacak hemen her malzeme yer almaktaydı. Vakfın düzenli malzeme sevkiyatları 1966'nın sonlarına kadar sürdü (BCA, 183/6/6, 25.01.1965; 184/12/15, 15.02.1965; 184/15/14, 15.03.1965). Türk makamları yardımların sevkiyat ve teslimini kolaylaştırmak maksadıyla göndericiye vergi ve gümrük muafiyetleri sağladı. Alınan destekler ve tüm tarafların gösterdiği ilgi sayesinde Ankara Fen Lisesi Türkiye'nin gözde okullarından biri olarak yükseköğretime üstün nitelikli öğrenciler yetiştirir hale geldi. Türkiye'de teknik eğitimin kalitesinin artırılmasında gösterilen gayretin sembolü de olan lise, daha sonra açılacak fen liseleri için de model olmuştu (BCA, 186/25/2, 22.04.1965; 186/26/2, 30.04.1965; 186/33/8, 01.06.1965; 187/43/16, 24.07.1965).

Ford Vakfı'nın eğitime verdiği destek en ayrıntılı şekilde Ankara Fen Lisesi örneğinde görülüyor olsa da vakıf farklı okullara ve üniversitelere önemli yardımlar sağladı. Vakıf, Millî Eğitim Bakanlığı'nın merkez teşkilatından başlayarak okullara kadar ayrı ayrı yapılan yardımlara ek olarak öğretmen yetiştiren okullara da yardımlar yapmıştı. Millî Eğitim Bakanlığı ile Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırmalar Kurumu (TÜBİTAK) tarafından yürütülen Fen Öğretimini Geliştirme Projesi'ni de en çok destekleyen kuruluşlardan biri Ford Vakfı'ydı. Millî eğitim sisteminin her kademesinde yardımları görülen vakfın üniversitelere, enstitülere ve eğitim alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarına önemli katkıları oldu (BCA, 184/15/4, 05.03.1965; 187/42/19, 24.07.1965; 212/77/13, 06.11.1967; 224/65/9, 29.08.1968). Vakıf, 1967'de Hacettepe Üniversitesi Bilim Merkezi'ne 80.100 Amerikan doları değerindeki teknik ekipman desteği bu üniversitenin kuruluşundan hemen sonra göndermişti. Bu yardımın içeriği vakfın teknik eğitimin desteklenmesi konusundaki politikasının değişmediğini göstermekteydi. Vakıf, Hacettepe Üniversitesi'ne de 1968-1970 yılları arasında 254.650 Amerikan doları değerinde teknik malzeme yardımı gönderdi. Bu malzemeler içinde lisans laboratuvarı için gönderilmiş olan elektronik ekipman ve ders materyalleri vakfın İngilizce öğrenimine verdiği öneme işaret etmekteydi. İngilizce öğrenimini kolaylaştırmak için vakfın farklı içeriklerde yardımları Türkiye'ye verdiği eğitim desteğinin önemli bir parçasıydı (BCA, 256/ 62/13, 31.08.1970; 280/27/2, 31.03.1972; 293/3/2, 06.01.1973; 278 Sayılı Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu Kurulması Hakkında Kanun, 1963; 888 Sayılı Hacettepe Üniversitesi'nin Kurulması Hakkında Kanunun, 1967).

Türkiye'nin ABD ile iş birliğinin her alanda geliştiği Soğuk Savaş döneminde eğitim alanında sağladığı desteklerle Ford Vakfı önemli bir yere sahip oldu. Diğer ABD kuruluşlarının da katkılarıyla yeni dönemde Türk eğitim sistemi ABD modelinden esinlenen bir yapıya büründü. Özellikle yükseköğretimde hissedilen ABD etkisi, teknik üniversiteler başta olmak üzere birçok üniversitenin bilimsel kabiliyetlerini artıran bir değer olarak gelişti (DİB, 23782/103810/3, 01.01.1955; 23782/103810/2, 02.02.1955; 23782/103807/1, 02.06.1956). Türkiye'nin, Batı Bloku'nun yeni rol modeli olan, ABD ile eğitim iş birliği devam ederken birçok Türk öğrenci ve uzman ABD üniversitelerinde eğitim alma ve çalışma imkanı buldu. Mühendislik, tıp, eczacılık, ekonomi ve eğitim bilimleri alanlarında yoğunlaşan ABD bursları, bursiyerlerin tecrübelerini döndükten sonra verdikleri mecburî hizmetle, Türk eğitim ve bürokrasi hayatına aktarmalarını sağladı. ABD kurum ve kuruluşlarının desteklediği Türk bursiyerler arasında Türk siyasetine yön veren önemli isimler de yer aldı. ABD'de eğitim alan Türk öğrenciler ve uzmanların yanı sıra ABD'li eğitimci ve bilim adamları da Türkiye'de görev yaptı. Ford Vakfı'nın önemli bir aktör olduğu bu iş birliği Türkiye'de Ford'un ve diğer ABD şirketlerinin yatırımlarına da yansıdı. Doğrudan yapılan yatırımlar ve Türk ortaklarla birlikte kurulan şirketler ekonomik hayatı canlandırırken sağlanan istihdam Türk kamuoyundaki ABD algısını olumlu yönde etkiledi. ABD şirketleriyle ortaklık yapan Türk iş adamlarının eğitime destekleri de -Vehbi Koç örneğinde olduğu gibi- bu algının güçlenmesinde önemli rol oynadı (BCA, 143/54/19, 29.09.1956; 6/31/30,28.11.1956; 264/11/12, 03.04.1957; 147/51/1, 30.09.1957; 154/91/7, 25.04.1960; 163/64/11, 26.12.1961; 163/65/3, 28.12.1961; 164/21/16, 29.05.1962; 166/47/13, 11.10.1962; 169/16/4, 25.03.1963; 228/90/06, 28.12.1968; 304/71/14, 25.08.1973).

Türkiye'deki faaliyetleri uzun yıllar devam eden Ford Vakfı, Türk-ABD ilişkilerinin dönemsel değişikliklerinden etkilense de Türk eğitiminin ABD sisteminde yeniden şekillenmesi olarak belirlenen temel misyonundan uzaklaşmadı. Türk hükümetlerinin çağdaş bir çözüm olarak gördükleri ABD modelini seçmesi dünyanın ve Avrupa'nın içinde bulunduğu belirsizlik döneminin izlerini taşımaktaydı. Ford Vakfı'nın Türkiye'deki faaliyetleri resmî kayıtlardan yetmişli yılların sonuna kadar açıkça izlenirken daha sonraki yıllarda yoğun bir faaliyet görülmemektedir. Bu durumun hem Türk eğitim sisteminin gelişim göstererek belirli bir seviyeye ulaşması hem de Amerika ile ilişkilerin Kıbrıs Barış Harekatı'ndan sonra gergin bir ortamda sürmesinden kaynaklanmış olması muhtemeldir.

Sonuç ve Öneriler

Türkiye'nin kuruluş yılları Osmanlı modernleşmesinin birikimi üzerine inşa edilen Cumhuriyet kurumlarının gelişim süreci oldu. Cumhuriyet'in ilk yıllarında yeni kurumlar tesis edilirken, Osmanlı'dan devralınan kurumlar da çağdaş bir yapıya kavuşmaya başladı.

Eğitim, Millî Mücadele sürecinden itibaren Atatürk ve yönetici kadronun en önemli meselelerinden biriydi. Savaş sürerken alınan tedbirler Atatürk döneminde genişletilerek Türk eğitim sisteminin güçlendirilmesi için önemli adımlar atıldı. Tam bağımsızlık prensibinden ayrılmadan Türkiye'yi muasır medeniyetler seviyesine çıkaracak bir kalkınma hamlesi ancak eğitim alt yapısının güçlendirilmesiyle mümkün olabilirdi. Bu alanda yürütülen çalışmalarda dünyada ve özellikle Batı'da gelinen seviyenin anlaşılması Türk eğitiminin çağdaşlaşması için belirleyici bir tespitler bütünü oldu.

Atatürk döneminde eğitim bürokrasisi, ABD'nin de içinde bulunduğu farklı ülkelerden uzmanların tecrübelerine başvurdu. Cumhuriyet yönetiminin eğitim alanında ABD'den uzmanları istihdam etmesi yeni devletin Batı algısının Avrupa ile sınırlı olmadığına işaret etmekteydi. Bir rehabilitasyon dönemi olarak da kabul edilen Atatürk döneminde, eğitimin sağlam temeller üzerinde yükselmesi oldukça ciddi ve tavizsiz bir gayrete dönüştü. Bu gayret, İnönü dönemi eğitim politikalarının güçlü bir altyapıyla sürdürülmesine imkân verdi. Bu dönemde II. Dünya Savaşı tehdidi eğitim alanında yeni uygulamaların hayata geçirilmesine engel olmasa da bu çalışmalar için uluslararası destek sağlanmasını güçleştirdi. Türkiye münferit bazı isimler ve Nazi baskısından kaçan bilim adamları dışında istenilen seviyede yabancı uzman istihdam edemedi. Elbette bu durum yurt dışına ve özellikle Avrupa'ya gönderilen öğrenci, uzman ve bürokratların sayılarında da önemli bir azalmaya sebep oldu.

II. Dünya Savaşı sona erdiğinde tüm dünyayı etkileyecek ve adına İki Kutuplu Dünya denilen yeni bir düzen ortaya çıkmıştı. Türkiye yeni dünya düzeninde Batı Bloku'nda yer aldığından bu blokun lideri ABD ile ilişkilerini geliştirerek güçlendirmeyi temel politika olarak belirledi. Türkiye'nin Batı ile eklemlenmesinde ABD'nin desteği en belirleyici kriter oldu. Türkiye, ABD'nin Batı Bloku'nun lideri olarak müttefiklerine sağladığı desteği, savaş sonrası dönemin zorluklarını aşabilmek için oldukça verimli bir şekilde değerlendirdi. Savaş sürecinin sebep olduğu ekonomik darboğaz, Türkiye'nin yeni dönemde yapacağı yatırımları olumsuz etkilemekteydi. ABD'nin eğitim alanında desteğinin alınması, eğitim alt yapısının yeni dönemin şartlarına cevap verecek şekilde hızlı değişimi için kritik bir önem arz etmekteydi. Türkiye'nin ABD desteğine ihtiyacı ve ABD'nin Sovyetler Birliği'ne karşı müttefiklerini destekleyen politikaları çerçevesinde Türk eğitim sistemi de ABD'den alınan yardımlarla yeniden dizayn edildi. Soğuk Savaş döneminde ABD devlet kuruluşlarının yanı sıra sivil toplum kuruluşlarının da Türkiye'ye ilgisi giderek arttı.

Ford Vakfı, Türk eğitiminin ABD modelinde yeniden inşası için katkı sağlayan en önemli kuruluşların başında gelmekteydi. Vakfın faaliyetleri ABD ve Türk politikalarıyla paralel bir seyir izlerken sağladığı destek eğitim kurumlarının bilimsel gelişiminde önemli bir paya sahip oldu. Ford Ailesi'nin kurduğu vakıf ABD endüstrisinin ve yaşam tarzının da doğal temsilcilerinden biriydi. Bu yönüyle Türk kültürel hayatında ABD tipi eğitim tarzının yerleşmesinde vakfın gayretleri öne çıkmaktaydı. Türk sanayisinin ABD yatırımlarıyla güçlendirilmesine de hizmet eden bir anlayışla, Ford Vakfı, Türkiye'de teknik eğitimi özellikle destekledi. Her seviyede okul ve üniversiteye sağlanan desteler arasında İngilizce öğrenimi kolaylaştırmaya yönelik yardımlar, Türkiye'de ABD etkisini güçlendiren adımlardı.

Ford Vakfı'nın ve diğer ABD kuruluşlarının Türk eğitimine katkısı, teknik lise ve üniversitelerin kurulmasını sağlamanın yanında diğer okulların ihtiyaçlarının karşılanmasına kadar en temel meselelerin çözülmesinde önemli bir paya sahip oldu. Vakfın ilk ve orta dereceli okullardan üniversitelere doğru genişleyen desteği, ABD'nin kendi politikalarından taviz vermeden müttefiklerini güçlendirme prensibine de uygundu. Ford'un endüstriyel başarısından doğan Ford Vakfı, faaliyet gösterdiği ülkelerde, özellikle teknik eğitimi desteklemekteydi. Vakfın Türkiye'ye verdiği destek de teknik eğitimin güçlendirilmesine yönelikti. Ford Vakfı ve diğer ABD kuruluşlarının Soğuk Savaş'ın ilk yıllarından itibaren Türk eğitim bürokrasisiyle sürdürdüğü yoğun mesai verimli sonuçların doğmasını sağladı. Atatürk Fen Lisesi, ODTÜ ve Hacettepe Üniversitesi örneklerinde görüldüğü gibi özellikle İngilizce öğretimi ve mühendislik eğitimi ABD standartlarına yaklaşan bir yükselme eğilimi gösterdi. ABD'den alınan desteğin gayretli çalışmalarla kararlı bir eğitim modeline dönüştürülüp Türkiye'nin gözde lise ve üniversitelerinden bazılarını doğurması uluslararası iş birliğinin verimli bir şekilde değerlendirilmesinin sonucuydu.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında belirlenen ve Türkiye'yi muasır medeniyetler seviyesine taşıması ön görülen eğitim politikaları

dönemsel farklılıklar gösterse de ana hedefinden uzaklaşmadı. Bununla birlikte uluslararası alanda yaşanan sarsıcı değişiklikler tüm dünyada olduğu gibi Türk eğitim sisteminde de farklı ihtiyaçlara sebep oldu. Ortaya çıkan yeni ihtiyaçlara doğru çözümler bulma zorunluluğu zamanla Türk eğitiminin en önemli meselelerinden biri haline geldi.

Günümüzde teknoloji ve bilişim alanında yaşanan gelişmeler, Türkiye'nin eğitim alt yapısının yeni şartlara göre modernizasyonunun tamamlanması gerekmektedir. Bu alanda ABD başta olmak üzere, teknoloji ve bilişime yön veren devletlerin eğitim sistemlerinin detaylı analizlerle incelenmesinin Türkiye'nin yeni ve verimli eğitim modelleri oluşturabilmesi için hayati derecede önemli olduğu değerlendirilmektedir. Oluşturulacak modeller için eğitim kurumlarının endüstri ve üretim hayatıyla eş güdümlü olarak hareket etmesi de bir zorunluluk olarak kendini hissettirmektedir.

Yazar Katkıları: *Fikir- A.S.M./H.A.; Tasarım- A.S.M./H.A.; Denetleme- A.S.M./H.A.; Kaynaklar- A.S.M./H.A. ; Veri Toplanması ve/veya İşlemesi- A.S.M./H.A.; Analiz ve/ veya Yorum- A.S.M./H.A.; Literatür Taraması- A.S.M./H.A.; Yazıyı Yazan- A.S.M./H.A.; Eleştirel İnceleme- A.S.M./H.A.*
Hakem Değerlendirmesi: *Dış bağımsız.*
Çıkar Çatışması: *Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.*
Finansal Destek: *Yazarlar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.*

Author Contributions: *Concept - A.S.M./H.A.; Design- A.S.M./H.A.; Supervision- A.S.M./H.A.; Resources- A.S.M./H.A.; Data Collection and/or Processing- A.S.M./H.A.; Analysis and/or Interpretation- A.S.M./H.A.; Literature Search- A.S.M./H.A.; Writing Manuscript- A.S.M./H.A.; Critical Review- A.S.M./H.A.; Other- A.S.M./H.A.*
Peer-review*: Externally peer-reviewed.*
Conflict of Interest: *The authors have no conflicts of interest to declare.*
Financial Disclosure: *The authors declared that this study has received no financial support.*

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri

Devlet Arşivleri Başkanlığı

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

158/760/12, 31.08.1924; 55/278/14, 07.05.1925; 111/538/31, 26.06.1926; 171/187/12, 31.01.1927; 102/497/22, 21.06.1927; 29/40/15, 24.06.1928; 1/10/37, 26.12.1928; 13/53/7, 29.07.1930; 31/65/14, 09.10.1932; 34 /16/7, 13.03.1933; 38/56/14, 05.08.1933; 54/38/19, 19.05.1935; 99/640/20, 18.04.1939; 92/95/19, 28.09.1940; 94/10/16, 14.02.1941; 120/82/7, 24.11.1949; 127/75/20, 27.10.1951; 140/75/15, 17.08.1955; 142 /30/18, 05.04.1956; 143/59/3, 11.07.1956; 143/54/19, 29.09.1956; 6/31/30, 28.11.1956; 145/107/13, 17.01.1957; 264/11/12, 03.04.1957; 146/30/12, 11.06.1957; 147/51/1, 30.09.1957; 150/44/12, 21.08.1958; 151/70/4, 17.01.1959; 154/91/7, 25.04.1960; 163/64/11, 26.12.1961; 163/65/3, 28.12.1961; 164/21/16, 29.05.1962; 166/47/13, 11.10.1962; 169/16/4, 25.03.1963; 177/19/4, 03.04.1964; 177/24/19, 04.05.1964; 179/50/20, 28.08.1964;180/58/19, 25.09.1964; 183/6/6, 25.01.1965; 184/12/15, 15.02.1965; 184/15/14, 15.03.1965; 186/25/2, 22.04.1965; 186/26/2, 30.04.1965; 186/33/8, 01.06.1965; 187/43/16, 24.07.1965; 187/42/19, 24.07.1965; 199/68/1, 01.10.1966; 212/77/13, 06.11.1967; 224/65/9, 29.08.1968; 228/90/06, 28.12.1968; 256/ 62/13, 31.08.1970; 280/27/2, 31.03.1972; 293/3/2, 06.01.1973; 304/71/14, 25.08.1973.

Dışişleri Bakanlığı Arşivi (DİB)

22384/99285/1, 05.05.1921; 22384/99314/3, 26.01.1924; 44643/214485/82, 18.01.1925; 22384/99314/1, 28.03.1925; 539/328843/320819, 28.05.1925; 44488/212903/163, 11.04.1928; 22384/99314/2, 18.05.1931; 23154/101248/1, 09.04.1931; 37126/149085/12, 30.12.1933; 33875/132128/4, 03.04.1937; 22257/98254/1, 14.12.1938; 44212/209669/8, 30.07.1939; 22163/95886/14, 14.02.1942; 23967/105091/8, 06.041950; 23967/105091/20, 16.11.1949; 23967/105091/19, 23.11.1949; 23967/105091/17, 07.01.1950; 23782/103810/3, 01.01.1955; 23782/103810/2, 02.02.1955; 23782/103810/1, 16.02.1955; 23782/103807/1, 02.06.1956.

Resmî Yayınlar

Amerikan Heyeti raporundan: Maarif işleri. (1939). Maarif Vekâleti-Devlet Matbaası.

Avrupa terbîye aleminde müterakkî temâyüller. (1924). (Nâkîli Avnî). Matba'a-i Amîre.

Parker, B. (t.y.). *Türkiyede ilk tahsil hakkında rapor*. Maarif Vekaleti-Devlet Basımevi.

Cumhuriyet Halk Partisi on beşinci yıl kitabı. (t.y.). y.y.

Dewey, J. (1997). *Experience and education*. Touchstone Book.

Dewey, J. (1939). *Türkiye maarifi hakkında rapor*. Maarif Vekaleti-Devlet Basımevi.

Dewey, J. (1924). *Mekteb ve cem'iyet*. (Müt. Avnî). Matba'a-i Amîre.

Maarif albümü. (1928). Maarif Vekaleti-Devlet Matbaası.

Marche, A. (1938*). İstanbul Üniversitesi hakkında rapor*. Maarif Vekaleti-Devlet Matbaası.

Resmî Gazeteler

440 Sayılı Tevîd-i Tedrîsât Kanunu. (1924, 6 Mart). *Resmî Cerîde*, 63.

789 Sayılı Maarif Teşkilatına Dair Kanun. (1926, 3 Nisan). *Resmî Cerîde*, 338.

1416 Sayılı Ecnebi Memleketlere Gönderilecek Talebe Hakkında Kanun. (1929, 16 Eylül). *Resmî Gazete*, 1169.

1353 Sayılı Yeni Türk Harflerinin Kabulü ve Tatbîki Hakkında Kanun. (1928, 3 Kasım). *Resmî G*azete, 1030.

7307 Sayılı Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kanunu. (1959, 4 Haziran). *Resmî Gazete*, 10222.

278 Sayılı Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu Kurulması Hakkında Kanun. (1963, 24 Temmuz). *Resmî Ga*zete, 11462.

888 Sayılı Hacettepe Üniversitesi'nin Kurulması Hakkında Kanunun. (1967, 8 Temmuz). *Resmî Gazete*, 12642.

Araştırma ve İncelemeler

Açıkses, E. & Ağır, Ö. (2020). Eğitimin dış politikada yumuşak güç olarak kullanılması örneği: Amerikan Barış Gönüllüleri Örgütü. *Birey ve Toplum*, 10(2), 209-238. https://doi.org/10.20493/birtop.842182

Ağır, Ö. (2020). *Türk Amerikan ilişkileri ve Türkiye'de eğitime Amerikan etkisi (1945-1965)* (Tez no: 294404) [Doktora tezi, Fırat Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Akdan, T. (2020). *Soğuk Savaş ve Türkiye'nin Batı'ya yönelişi*. Yordam Kitap.

Akdoğan, E. M. (2016). *Köy Enstitülerinde eğitim anlayışı ve tarih ve yurttaşlık bilgisi öğretimi* (Tez no: 429639). [Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Akyüz, Y. (1983). Atatürk ve 1921 Eğitim Kongresi. *Cumhuriyet döneminde eğitim*. içinde (ss. 89-105). Millî Eğitim Bakanlığı Devlet Kitapları.

Ayhan, B. (2017). *Amerika'nın Türk sosyal hayatına etkisi (1980-1990)* (Tez no: 481377). [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Aysal, N. & Arslan, L. (2021). Siyasal ve kültürel diplomasi sarmalında Türk Amerikan ilişkilerinin gelişimi: Fulbright Programı Anlaşması. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(42), 5999-6024. https://doi.org/10.26466/opus.910462

Bal, R. (2020). Türkiye'de ilk fen lisesinin açılış süreci, bilimsel gelişmeler ve değerlendirmeler. *Kesit Akademi Dergisi*, 6(25), 481-496.

Başgöz, İ. (1995). *Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk*. T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Baran, T. A. (2008). *Mustafa Necati'nin söyledikleri*. Atatürk Araştırma Merkezi.

Binici, B. (2007). *The Marshall Plan in Turkey, a critical evaluation of United States' interests in the plan and its effects on the republic* (Tez no: 206492). [Yüksek lisans tezi). Boğazici Universitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Büyükbaş, N. (2013). Osmanlı insan yetiştirme düzeni ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna etkileri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,* 29(87), 199-228.

Celep, B. (2020). *Türkiye'ye Amerikan Askerî Yardım Kurulu (JAMMAT) ve Türkiye'deki faaliyetleri*. Atatürk Araştırma Merkezi

Başkanlığı.

Çalış, Ş. H. (2017). *Turkey's Cold War foreign policy and western alignment in the modern republic*. I.B.Tauris.

Çeçen, A. (2020). *Ulus devlet Türkiye Cumhuriyeti*. Astana Yayınları.

Çıkar, M. (1998). *Hasan-Âli Yücel ve kültür reformu* (2. Baskı). İş Bankası Kültür Yayınları.

Döşkaya, F. Ç. (2021). Amerikan Board'un kılavuz ve el kitaplarının analizi. *History Studies*, 13(4), 1125-1143. https://doi.org/10.9737/hist.2021.1028

Ercilasun, K. (2022). *Türk Devrimi ve Atatürk*. Ötüken Neşriyat.

Eren, E. (2018). Ulus devletlerde toplumsal, kültürel ve siyasi bir etmen olarak kimlik algısı: Türkiye bağlamında ulusal kimlik merkezli dil ve eğitim politikaları. *Turkish Studies*, 13(22), 225-237.

Ergin, O. (1977). *Türk maarif tarihi*. Eser Matbaası.

Erken, A. (2018). *Amerika ve modern Türkiye'nin oluşumu*. (E. Kılıç, Çev.). Vakıfbank Kültür Yayınları.

Giorgetti, F. M. & Batır, B. (2008). İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlığı döneminde eğitim politikaları. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 13(14), 27-56.

Gökalp, Z. (1972). *Millî terbiye ve maarif meselesi* (2. Baskı). Ankara: Diyarbakır Tanıtma ve Turizm Derneği Yayınları.

Grothusen, K. (1981). 1933 yılından sonra alman bilim adamlarının Türkiye'ye göçü. *Belleten*, 45(180), 537-550.

İşeri, A. (1970). Amerikan vakıfları üzerine bir inceleme. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 27(3), 269-298.

Kapluhan, E. (2014). 1921 Maarif Kongresi'nin Türk eğitim tarihindeki yeri ve önemi. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(8), 124-134. https://doi.org/10.17828/yasbed.05955

Kara, A. (2016). Auf den spuren Wilhelm Von Humboldts idealen im Türkischen bildungswesen. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23, 357-385.

Kayıran, M. & Saygın, S. (2019). İzmir İktisat Kongresi. *Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yakın Tarih Dergisi*, 2(5), 27-70.

Kepenek, Y. & Yentürk, N. (1994). *Türkiye ekonomisi* (10. Baskı.). Remzi Kitabevi.

Kocabaşoğlu, U. (1991). *Kendi belgeleriyle Anadolu'daki Amerika 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Amerikan misyoner okulları* (2. Baskı). Arba Yayınları.

Koçak, Z. (2021). Education and cultural policies between 1938-1950. *Turkish education history*. Ö. Akman (Ed.), içinde (ss. 202-256). Isres Publishig.

Mamuş, M. H. & Aslan, T. (2023). Türkiye'de Amerikan tüketim alışkanlıklarının yaygınlaşmasında sosyal medya kullanıcılarının rolü. *Erkin Uluslararası Sanat ve Tasarım Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 33-48.

Namal, Y. (2012). Türkiye'de 1933-1950 yılları arasında yükseköğretime yabancı bilim adamlarının katkıları. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 2(1), 14-19.

Pollard, M. (1995). *Henry Ford ve Ford*. (A. Aydoğan, Çev.). İlkkaynak Kültür ve Sanat Ürünleri.

Sakağoğlu, N. (2003). *Osmanlı'dan günümüze eğitim tarihi*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Sarı, A. (2013). Yeni Türk devletinin ilk maarif vekâleti (kuruluşu ve çalışmaları 1920-1923). *Atatürk Yolu Dergisi*, 54, 169-194. https://doi.org/10.1501/Tite_0000000408

Sezer, A. (1999). *Atatürk döneminde yabancı okullar (1923-1938)*. Türk Tarih Kurumu.

Sönmez, Ş. (2000). *Eğitim ve siyasette Hasan-Âli Yücel*. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Şanlı, H. K. (2010). *Milli Şef Dönemi Maarif Vekili Hasan-Âli Yücel'in politik konuşmalarında ulusal kimliğin inşası ve yurttaş terbiyesi* (Tez no: 265362). [Doktora tezi, Ankara Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Tanır, E. De. & Aslan, C. (2019). Birinci Heyet-i İlmiye ve çalışma esasları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*,

52(1), 251-276. https://doi.org/10.30964/auebfd.525230

İnternet Kaynakları

Federal Almanya Büyükelçiliği. (t.y.). Alıntılama Tarihi 10 Ekim, 2024, https://tuerkei.diplo.de/tr-tr/deutschland-und-die-tuerkei/03-deutschland-und-die-tuerkei/kultur/-/1797648

Ford Foundation. (t.y.). Alıntılama Tarihi 15 Ekim, 2024, https://www.fordfoundation.org/about/about-ford/our-origins/

Ford Motor Company. (t.y.). Alıntılama Tarihi 10 Ekim, 2024, https://corporate.ford.com/about/history.html

Peace Corps. (t.y.). Alıntılama Tarihi 15 Ekim, 2024, https://www.peacecorps.gov/

Robert Kolej. (t.y.). Alıntılama Tarihi 15 Ekim, 2024, https://website.robcol.k12.tr/tr/rc-hakkinda/tarihimiz

Rockefeller Foundation. (t.y.). Alıntılama Tarihi 15 Ekim, 2024, https://www.rockefellerfoundation.org/about-us/our-history/

US Fulbright Program. (t.y.). Alıntılama Tarihi 15 Ekim, 2024, https://us.fulbrightonline.org/about/fulbright-us-student-program

Üsküdar Amerikan Lisesi. (t.y.). Alıntılama Tarihi 15 Ekim, 2024, https://www.uaa.k12.tr/Icerik/okulumuzun-tarihcesi/256/

Türkiye Büyük Millet Meclisi. (t.y.). 20.05.1959 tarih ve 268 sayılı Orta-Doğu Teknik Üniversitesi Kanunu Lâyihası ve Muvakkat Encümen Mazbatası. Alıntılama Tarihi 20 Ekim, 2024, https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d11/c009/tbmm11009073ss0268.pdf

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI
ATATURK UNIVERSITY PUBLICATIONS

Research Article *Araştırma Makalesi* DOI: 10.53487/atasobed.1699385

The Mediation Effect of Emotional Intelligence on the Relationship Between Culture and Conflict Resolution Strategies within the Context of Expatriation

Göçmenlik Bağlamında Kültür ve Çatışma Çözme Stratejileri Arasındaki İlişkide Duygusal Zekanın Aracılık Etkisi

Ayça Kübra HIZARCI[1]
[1]Dokuz Eylül Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve İşletmecilik Bölümü, İzmir, Türkiye

[1]Dokuz Eylül University, Faculty of Business, Department of Division of International Business, İzmir, Türkiye
ayca.hizarci@deu.edu.tr

(Sorumlu Yazar-Corresponding Author)

Feride Deniz ZAPTCIOĞLU ÇELİKDEMİR[2]
[2]Yaşar Üniversitesi, Meslek Yüksek Okulu, Turizm ve Otel İşletmeciliği Programı, İzmir, Türkiye

[2]Yaşar University, Vocational School, Tourism and Hotel Management Programme, İzmir, Türkiye
deniz.celikdemir@yasar.edu.tr

Abstract

This study offers an integrative perspective for the interrelations between culture, emotional intelligence, and conflict resolution strategies within the context of expatriation.
Based on a dataset collected from expatriates living in Turkey, this study aims to uncover the mediating role of emotional intelligence on the relationship between cultural dimensions and conflict resolution strategies. Data was analyzed through PLS-SEM software program.
The findings of the study show that while emotional intelligence fully mediates the relationship between Confronting and Vertical Collectivism, Horizontal Individualism and Forcing, Vertical Individualism and Smoothing conflict resolution strategies, the rest of the findings vary between partial and no mediation. This study highlights the mediation effect of emotional intelligence and the predictive power of culture at individual level on emotional intelligence and conflict resolution strategies within the context of expatriation. While previous research has focused on emotional intelligence and culture as antecedents of conflict resolution strategies, studies that analyze these variables through a wholistic view are rare. Although this study has some limitations, it highlights how culture at individual level is influential on individual emotional intelligence and conflict resolution strategies. This wholistic approach provides the insight that through cultural orientations can shape individuals' both emotional intelligence and preference of conflict resolution strategies which shows the importance of cultural orientations for expatriates..

Keywords: Culture, emotional ıntelligence, expatriate, conflict resolution

Abstract

Bu çalışma, göç bağlamında kültür, duygusal zeka ve çatışma çözüm stratejileri arasındaki karşılıklı ilişkiler için bütünleştirici bir bakış açısı sunmaktadır.Türkiye'de yaşayan göçmenlerden toplanan bir veri setine dayanan bu çalışma, kültürel boyutlar ve çatışma çözüm stratejileri arasındaki ilişkide duygusal zekanın aracılık rolünü ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Veriler PLS-SEM yazılım programı aracılığıyla analiz edilmiştir. Çalışmanın bulguları, Duygusal Zekanın Yüzleşme ve Dikey Kolektivizm, Yatay Bireycilik ve Zorlama, Dikey Bireycilik ve Yumuşatma çatışma çözüm stratejileri arasındaki ilişkiye tam olarak aracılık ederken, bulguların geri kalanının kısmi ve hiç aracılık olmadığı arasında değiştiğini göstermektedir. Bu çalışma, göç bağlamında duygusal zekanın aracılık etkisini ve kültürün duygusal zeka ve çatışma çözüm stratejileri üzerindeki bireysel düzeydeki öngörücü gücünü vurgulamaktadır. Önceki araştırmalar, çatışma çözüm stratejilerinin öncülleri olarak duygusal zekaya ve kültüre odaklanmış olsa da, bu değişkenleri bütünsel bir bakış açısıyla analiz eden çalışmalar nadirdir. Bu çalışmanın bazı sınırlamaları olmasına rağmen, bireysel düzeyde kültürün bireysel duygusal zeka ve çatışma çözme stratejileri üzerinde nasıl etkili olduğunu vurgulamaktadır. Bu bütünsel yaklaşım, kültürel yönelimler aracılığıyla bireylerin hem duygusal zekalarının hem de çatışma çözme stratejileri tercihlerinin etkilenebileceğine dair içgörü sağlar ve bu da kültürel yönelimlerin göçmenler için önemini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Kültür, duygusal zeka, göçmen, çatışma çözümü

Geliş Tarihi/Received 16.05.2025
Kabul Tarihi/Accepted 23.06.2025
Yayın Tarihi/Publication Date 25.06.2025

Cite this article as: Hızarcı, A. K. & Zaptcioğlu Çelikdemir, F. D. (2025). The mediation effect of emotional intelligence on the relationship between culture and conflict resolution strategies within the context of expatriation. *Current Perspectives in Social Sciences*, *29*(2), 368-387.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.

Introduction

Previous research conducted on culture attempted to unveil its definition, its role in individuals' daily lives, and how it enables various and different points of view with individuals around the world (Osyerman, 2017; Oyserman & Lee, 2008; Triandis, 1996). Through globalization, societies are becoming more and more culturally diversified, which in turn, creates culturally diverse organizations (Ekermans, 2009). Firms hire individuals from different cultural settings (Gunkel et al., 2014) thus, these firms are subjected to deal with an international workforce (Gonçalves et al., 2016; Singh, 2010; Sousa et al., 2017). Expatriation, which has increased significantly due to the effects of globalization, refers to the state of an individual living and working abroad (Carpenter et al., 2001; Reuber & Fischer, 1997). Therefore, expatriates are subject to experience another culture (Crowne, 2013; Singh, 2010). The expansion of the number of expatriates worldwide is a sign of their role in the global business environment (Baruch et al., 2016). Thus, it is important to uncover how expatriates work in these new and unfamiliar environments, communicate and cooperate with their colleagues, practice their skills, and implement their knowledge (Tung, 1998; Yavas & Bodur, 1999). For expatriates, adaptation to the other culture is vital, to be able to work harmoniously in a highly intercultural working environment, otherwise, they cannot operate effectively (Cavusgil et al., 1992; Yavas & Bodur, 1999). In addition, it is important for companies to build teams of emotionally intelligent individuals that have the capacity to deal with various cultural orientations (Gunkel et al., 2014). Furthermore, as interactions between individuals from different cultures increase, an understanding of cultural orientations and related conflict resolution strategies become an import issue for the organizations. Therefore, this study aims to unveil the role of emotional intelligence and cultural values on predicting the preference of expatriates of conflict resolution strategies through an integrative perspective as the previous studies focused only the direct effects between those variables (Boroş et al., 2010; Chen et al., 2005; Gunkel et al., 2014; Kaushal & Kwantes, 2006).

Conflicts are considered as an inevitable part of daily human interactions, however, if they are not resolved, the results can be destructive (Gottoman, 1993; Thomas, 1992). Especially, cross-cultural interactions between individuals have a great potential to create a challenge for organizations with a highly internationalized workforce since cultural diversity can trigger the emergence of conflicts within the organizations (Earley & Ang, 2003; Jassawalla et al., 2004). Intercultural relations can give rise to the emergence of conflicts, therefore, the abilities to resolve conflicts or decrease tension in an organization are considered as one of the crucial competencies of individuals working in such environments (Dusi et al., 2014; Templer et al., 2006). In the literature, conflict resolution strategies are found to be important for both individual and firm level outcomes (Barbuto et al., 2010; Bradford et al., 2004; Chen et al., 2005; Song et al., 2006). Conflict resolution strategies reflect how individuals prefer to solve conflicts and they are crucial to obtaining positive results (Blake and Mouton, 1964; Rahim, 1983), therefore, uncovering the factors that determine conflict resolution strategies can contribute to both individual and organizational outcomes.

A number of studies shed light on the determinants of the preferences for conflict resolution strategies including culture, personality, demographic characteristics, and some competencies like cultural intelligence (Barbuto et al., 2010; Boroş et al., 2010; Gonçalves et al., 2016; Gunkel et al., 2016; Kaushal & Kwantes, 2006; Shih & Susanto, 2010; Ting-Toomey et al., 1991). In addition to those studies, the effect of emotional intelligence on the preference of conflict resolution strategies has received attention as well (Gunkel et al., 2014; Jordan & Troth, 2004; Rahim et al., 2002; Shih & Susanto, 2010; Zhang et al., 2015), however, the results are unsteady (Schlaerth et al., 2013). Emotional intelligence has received considerable attention in the past decade (Bozionelos & Singh, 2017; Petrides et al., 2016). Understanding the determinants of conflict resolution strategies and analysing the extent to which emotional intelligence can provide insights into the selection processes of expatriates, and the development of their skill training programs are crucial for expatriate cross-cultural adjustment. For organizations, uncovering the required multicultural skills contributes to both individual and organizational effectiveness (Singh et al., 2017). Moreover, in the literature, some of the research shed light on the effect of culture on emotional intelligence and conflict resolution strategies by operationalizing Hofstede's (2001) cultural dimensions to measure individual cultural values (Gunkel et al., 2016). Although Hofstede's cultural dimensions are the most cited and utilized measurement, it has been the focus of some critics (Fang, 2003; McSweeney, 2002a, 2002b). Studies analysing culture at an individual level are scarce, as most of the studies examine culture at the national level (Cai & Fink, 2002). In addition, evaluating the effect of culture on different social contexts can help explain the differences in social relationships on a highly diversified cultural environment (Ratzlaff et al., 2000). Therefore, this study aims to uncover the mediation effect of emotional intelligence on the relationship between culture and conflict resolution strategies in the context of expatriation.

Theoretical Background and Hypotheses

Culture and Emotional Intelligence

Hofstede (1983, p. 76) describes culture as "*the collective programming of the mind which distinguishes one group from another"*; while according to Triandis (1994, p.1) "*culture is to society what memory is to individuals.* Culture sets the norms and values of a society that can affect the emotional adjustment of individuals (Gunkel et al., 2014, Matsumoto et al., 2008), such as, which emotions can be revealed or hidden or how they are supposed to be communicated (Matsumoto, 1989). Therefore, a nation's culture can affect individuals' emotional experiences, including their thoughts, feelings and actions (Bhullar et al., 2012; Hofstede, 2001). Consequently, how emotions are communicated can show significant variations between cultures, and culture can determine the emotional intelligence of individuals. Emotional Intelligence has received the attention of both researchers and practitioners (Petrides et al., 2016; Singh, 2007). Individuals high in emotional intelligence can use those abilities to foster positive emotions and intellectual improvement. Emotionally intelligent individuals are good at building relationships, including friends and colleagues etc., as it helps those individuals to improve their interpersonal interactions, increase positive attitudes and behaviours that can foster organizational effectiveness (Abraham, 2005; Cherniss, 2001; Herkenhoff, 2004; Miao et al., 2018; Perez-Diaz et al., 2018). In the literature, various views of emotional intelligence have been presented (Joseph et al., 2015). While some scholars conceptualize it as a trait (Petrides & Furnham, 2001; Petrides et al., 2007), some others view it as an ability (Daus & Ashkanasy, 2005; Mayer & Salovey, 1995; Mayer et al., 2008). Emotional intelligence is defined as '*the ability to perceive accurately, appraise, and express emotion; the ability to access and/or generate feelings when they facilitate thought; the ability to understand emotion and emotional knowledge; and the ability to regulate emotions to promote emotional and intellectual growth*' (Mayer & Salovey, 1995; Salovey & Mayer, 1990). It is suggested that emotional intelligence has four dimensions that include: "*self-appraisal, other's emotional appraisal, and regulation of emotion and use of emotion*" (Bowling & Hoffman, 2000; Salovey & Mayer, 1990; Wong & Law, 2002). This conceptualization reflects the ability of individuals who are more skilled at understanding what other people feel and are better at reacting to them in a manner filled with empathy and compassion. Individuals high in self-appraisal have the ability to understand their feelings in a given situation that shows the extent of self- awareness and concern. Whereas, individuals that are high in other's emotional appraisal reflect concern for others (Kaushal & Kwantes, 2006). The ability to use and regulate emotions shows the extent an individual can monitor his/her emotions and react accordingly by showing concern for others and for themselves. Those dimensions focus on how an individual receives and assesses information, and acts depending on the information evaluated. In this vein, the evaluation and reaction processes are exposed to some internal and external factors, such as, cultural values and norms, and experience (Matsumo et al., 2008). Kitayama & Markus (1994) assert that culture affects how people feel, think and give reactions to a situation. In other words, cultural norms and values can influence the psychological processes of individuals and perceptions or reactions to a stimuli. Thus, communication styles with others can be culturally grounded (Kluckhohn, 1951; Luomala et al., 2004; Osyserman et al., 2002; Oyserman & Lee, 2008). In this vein, an individual's perception of a situation, reactions, and regulation of emotions can be the reflections of some cultural values (Gunkel et al., 2014). People from different cultures can show variations in their emotional expression, recognition, and regulation of their emotions (Bono & Barron, 2008; Fischer, 2016; Marsh et al., 2003). In this sense, culture has the power to determine how emotions are evaluated, recognized, and managed, accordingly; evaluation, recognition, managing and display of emotions also show variations throughout cultures (Matsumoto, 1989, 2008). Despite the studies focusing on the effect of culture on the psychological processes of individuals, studies analysing the direct effect of culture at an individual level on emotional intelligence as a whole construct are rare. For example, Gunkel et al. (2016) analysed the effect of culture on emotional intelligence by operationalizing Hofstede's (2001) cultural dimensions. Hofstede (2001) categorizes culture into five dimensions including: "individualism-collectivism, masculinity-femininity, power distance, short term-long term orientation, and uncertainty avoidance." Hofstede's categorization, which is considered to reflect the main dimensions of culture, constitutes the basis of studies focusing on the effect of cultural orientations on emotions (Gunkel et al., 2014). However, Hoftede's (2001) cultural dimensions have been exposed to some criticism (Fang, 2003; McSweeney, 2002a, 2002b), and also individuals within a culture can have different levels of cultural orientations from their main cultural orientations (Ratzlaff et al., 2000). Accordingly, Triandis & Gelfand's (1998) cultural dimensions are utilized at an individual level in this study, which is considered to be a potential contribution to the existing literature (Gomez & Taylor, 2018). Further, studies focusing on the relationship between individualism and emotional intelligence are scarce (Scott et al., 2004) and majority of studies have focused on the relationship between collectivism and emotional intelligence in the literature.

Cross-cultural researchers put great emphasis on the differences between individualism and collectivism in many contexts (Triandis, 1995; Triandis & Gelfand, 1998). While in individualism the survival of the self and individual autonomy is important, in collectivism the survival of the group and their needs are prioritized (Chiou, 2001). Triandis (1995) asserts that both individualism and collectivism are multidimensional. Triandis and Gelfand (1998) categorize collectivism and individualism into vertical and horizontal dimensions by referring to power distance in order to show the level of equality and hierarchy. While horizontal level reflects the extent of equality, vertical level shows the hierarchy level. In horizontal dimension, the self is equal to other selves, whereas the self becomes distinct in relation to every other self in vertical dimension. Horizontal collectivism can embrace interdependence and the power of equality simultaneously. It promotes communication and socialization both within the group members and within the individuals, which is considered as crucial to sharing a common goal or vision. Horizontal collectivists put great importance on the wellbeing of other individuals. However, they feel that they are less likely to subordinate group goals (Scott et al., 2004). Individuals in vertical collectivism prioritize society's or a group's goals. Thus, group success is viewed as more important than individual success, because for all members the integrity of the group is of upmost importance. In vertical collectivism, individuals are expected to obey the rules as a result of a high level of hierarchy. In addition, vertical collectivists put more importance on group cohesion, an individuals' emotional world can be less important. Due to those stated reasons, horizontal collectivists are expected to be higher in emotional intelligence than vertical individualists. Individualism in general is associated with lower levels of emotional intelligence (Scott et al., 2004). In horizontal individualism, individuals perceive themselves as equal to others, and autonomy and independence are important patterns. Vertical individualism has patterns including freedom and autonomy; however, inequality is a part of this cultural pattern as well. Vertical individualists are high in competitiveness and want to be different from others (Singelis et al., 1995; Triandis, 1999). Therefore, expatriates high in horizontal individualism can be better at regulating their own emotions, and also good at understanding others' emotions as they support equality. In addition, as expatriates high in vertical individualism can be highly competitive and they can be low in their emotional regulation and understanding of others.

In light of the literature, the hypotheses below have been developed.

H1: Horizontal Collectivism has a greater positive significant effect on emotional intelligence than vertical collectivism.

H2: Horizontal Individualism has a greater positive significant effect on emotional intelligence than vertical individualism.

Culture and Conflict Resolution Strategies

Conflict refers to "*a perceived or real incompatibility of values, expectations, processes or outcomes between one or more parties in practical and/or relational issues*" [Ting-Toomey, (1994), p. 360]. Conflicts are considered as the inevitable parts of human relationships, they can be quite constructive if managed in the right manner, otherwise; their results can be destructive (De Dreu & Weingart, 2003; De Dreu et al., 2001). Conflicts can be detrimental to psychological wellbeing of expatriates, which in turn, affects expatriate adaptation (Hammer, 1987; Hammer et al., 1978). Conflict resolution refers to: "*the process used by parties in conflict to reach a settlement*" [Sweeney & Carruthers, (1996), p. 328], and conflict resolution strategies are the types of behaviours that individuals prefer in a disagreement or dispute (Posthuma et al., 2006). The contingency perspective of conflict states that the structure of conflict, whether it is constructive or destructive, depends on how the conflict is handled by an individual, in such a way, that utilizes conflict resolution strategies (Chen et al., 2005; 2012; Lovelace et al., 2001; Rahim, 2002). In an interpersonal conflict, individuals have two motivations: "*concern for self*" and "*concern for others*" (Blake & Mouton, 1964; Rahim, 1983, 2002; Thomas, 1992). "Concern for self" is related to achieving one's own goals, whereas "concern for others" is related to maintaining interpersonal relationships. Individuals can engage in different strategies of conflict resolution in an interpersonal conflict (Blake & Mouton, 1964; Rahim & Bonoma, 1979). These strategies are: *compromising, smoothing, forcing, confronting, and avoiding*. Rahim and Bonoma (1979) assert that each strategy is the reflection of the extent of concern for self and concern for others.

In *forcing behaviours*, an individual can claim his own view by competition and power, as there is a high concern for self, and low concern for others (Rahim, 2002). Individuals engaging this strategy are apt to do everything to reach their own goals by ignoring the interests of others and hope to convince others to accept their perspectives (Rahim & Bonoma, 1979; Zhang et al., 2015). In *confronting behaviours*, parties in conflict try to overcome the situation by facing the problem directly in a collaborative manner to solve the problem and reach a consensus, which is considered to be the most effective manner in

conflict resolution (Gross & Guerrero, 2000). This strategy encourages parties to solve problems by sharing their opinions and feelings, by exchanging information to achieve a maximum level of mutual benefits and to be more open to each other (Rahim et al., 2000; 2002; Rahim & Bonoma, 1979; Yu et al., 2006). In *smoothing strategy*, individuals try to solve the issue by downplaying the differences (Dallinger & Hample, 1995) as there is little concern for self and high concern for others. Individuals with smoothing strategy are unwilling to express their own needs and goals but they are apt to put importance on others' needs (Chen et al., 2012; Rahim, 2002). Avoiding strategy is also referred to as *withdrawal* or *ignoring strategy*, in which, individuals have a tendency to postpone a problem or withdraw from a conflict as they are unwilling to become involved in any discussion over a conflict and show low concern for self and others (Rahim et al., 2000; Song et al., 2006). In *compromising*, parties are ready to find a solution that will serve for each parties' interest (Kim & Coleman, 2015). Compromising strategy indicates a moderate level "concern for self" and "concern for others", therefore, modest interest in achieving a mutually acceptable solution for both parties (Montes et al., 2012). It is regarded as a cooperative strategy to handle conflict (Rahim, 1983; Song et al., 2006). Confronting and compromising strategies are considered to make a contribution to mutual exchange and openness between individuals. Which in turn, provides developing beneficial solutions, whereas, forcing and avoiding strategies may lead to frustration of communication and fail to reach unfulfilling solutions (Chen et al., 2012). In the literature, confronting and smoothing strategies are found as constructive, while forcing and avoiding are viewed as destructive conflict behaviours (Song et al., 2006). Constructive conflict resolution strategies can facilitate expatriate cultural adjustment as those strategies focus on understanding the counterpart's culture (Black, 1990). By engaging in constructive strategies, expatriates can understand and observe the appropriate behaviours of the host country culture that provides them the cultural adjustment. Those strategic changes are important for expatriates in order to avoid negative experiences that can hinder their adjustment process. Kroeber and Kluockhohn (1952) assert that culture encompasses traditional beliefs, values, and norms. Individuals can observe or experience the consequences of specific behaviours or attitudes in their cultural environment. According to those consequences, they can formulate their understanding of their environment (Kaushal & Kwantes, 2006). Thus, culture can shape how individuals perceive and react, and it provides individuals with a comprehensive understanding of the results of actions or behaviours in a given situation (Hofstede, 1984). Conflict resolution strategies can be related to the interpretation of a behaviour in a given situation, which originated within that culture (Ross, 1993; Kazan, 1997). In the literature, the preferences for conflict resolution strategies are considered to be culturally grounded (Gunkel et al., 2016; Holt & DeVore, 2005; Kim et al., 2007; Rahim & Blum, 1994; Ting-Toomey et al., 1991; Wang et al., 2005).

Horizontal/Vertical Collectivism- Conflict Resolution Strategies

Cultural values of individualism, collectivism, and power distance have been the most analysed dimensions in the context of conflict resolution strategies (Gunkel et al., 2016). However, those relationships show inconsistencies in the literature. According to Kaushal and Kwantes (2006), those consistencies can be attributed to the level of hierarchy that both individualistic and collectivistic cultural orientations hold. In this sense, depending on the level of hierarchy, there can be differences among the conflict resolution strategies preferred between the Horizontal and Vertical dimensions of each cultural orientation.

Vertical collectivism reflects interdependent relationships, where people view themselves differently than others and there is no equality within the group members, due to high level of power distance (Boroş et al., 2010; Komarajju & Cokley, 2008; Shavitt & Cho, 2016; Vargas & Kemmelmeier, 2013). Individuals may prefer conflict resolution strategies that can reduce the unfavourable outcomes for the group's interests. In addition, as the harmony of the group is important, strategies like smoothing or avoiding can be preferred by individuals to maintain harmony (Ma et al., 2010). Moreover, if they think the results will be in favour of the group's interests, they can sacrifice their own needs and wants. Since power distance is high in this dimension, individuals can use forcing strategy, depending on their power or authority, in order to achieve the group's goals. Although vertical collectivists want to be the best among the others, they use group functioning as a means to achieve this end (Boroş et al., 2010). Thus, they can be willing to utilize confronting strategies to simultaneously achieve both individual and group's goals (Kasushal & Kwantes, 2006). Some authors view compromising strategy as a confronting strategy (Pruit & Kim, 2004). Further, since vertical collectivists can feel highly subordinate to their groups, they can integrate different perspectives to satisfy both individual and group needs and they can sacrifice their needs for the group's interests (Ma et al., 2010). Therefore, individuals in vertical collectivistic cultures may prefer compromising and confronting strategy. Horizontal collectivists emphasis equality (Choiu, 2001; Komarajju & Cokley, 2008; Shavitt & Cho, 2016; Vargas & Kemmelmeier, 2013). In this vein, those individuals high in horizontal collectivism may not prefer forcing or avoiding strategy and engage more in

compromising, smoothing, and confronting strategy as individuals feel themselves still interdependent (Komarajju et al., 2008).

In accordance with the literature, hypotheses based on the effect of culture on conflict resolution strategies are as follows:

H3: Vertical Collectivism is positively related to avoiding (I), forcing (II), smoothing (III), compromising (IV) and confronting (V) conflict resolution strategies.

H4: Horizontal Collectivism is negatively related to avoiding (II) and forcing (I) strategies, whereas, it is positively related to smoothing (III), compromising strategies (IV), and confronting (V) strategies.

Individualism encourages people to put emphasis on personal needs and goals (Komarrajju et al., 2008). Therefore, both the vertical and horizontal aspects of individualism may prefer forcing strategy and not avoiding strategy. In vertical individualism, since people are motivated to compete with others, be the best one among their peers, and to have higher status (Triandis & Gelfand, 1998), they may not prefer smoothing or compromising in which an individual can sacrifice personal needs for others. However, they can engage in confronting strategy to achieve their personal goals. On the contrary, for horizontal individualists equality is important (Probst et al., 1999; Singelis et al. 1995). Thus, expatriates display horizontal individualism can prefer smoothing, compromising, and confronting strategy as it can be important for them to satisfy the counterparts' needs. Based on the discussion above, the following hypotheses have been developed:

H5: Vertical individualism is positively related to confronting (V) and forcing (II) strategy whereas negatively related to avoiding (I), smoothing (III) and compromising (IV) strategy.

H6: Horizontal individualism is positively related to smoothing (III), compromising (IV), and confronting strategy (V) and negatively related to forcing (II) and avoiding (V) strategy.

Emotional Intelligence and Conflict Resolution Strategies

In the literature, the effect of emotional intelligence on conflict resolution strategies has received much attention (Gunkel et al., 2016; Jordan & Troth, 2002; 2004; Morrison, 2008; Rahim et al., 2002; Schlaerth et al., 2013; Shih & Susanto, 2010). Effective and constructive conflict resolution strategies depend mostly on the individual's abilities (Jordan & Troth, 2002). Emotional intelligence plays an important role in conflict resolution strategies (Jordan & Troth, 2004). Constructive conflict resolution strategies may require compromising of needs, and downplaying the differences, both of which require the ability to understand and regulate emotions (Schlaerth et al., 2013). Jordan and Troth (2004) assert that individuals who are low in emotional intelligence engage in avoiding and forcing strategies, as their ability to monitor emotions are low. Individuals who are high in emotional intelligence have a tendency to prefer confronting, smoothing, or compromising strategies (Goleman, 1998). Emotionally intelligent people show respect, not only to their own but also others' emotions. In this regard, they do not ignore the others' interests, in the event of any conflict. Furthermore, Zhang et al. (2015) assert that individuals high in emotional intelligence prefer constructive or cooperative strategies to reach a solution, where both parts can satisfy their needs. Therefore, it can be proposed that people who have the ability to monitor emotions and show consideration to others' interests, are likely to engage in smoothing, confronting and compromising strategies (Shih & Susanto, 2010; Zhang et al., 2015). In contrast, people low in emotional intelligence can prefer forcing and avoiding (Gunkel et al., 2016; Kaushal & Kwantes, 2006; Morrison, 2008). In addition, Schlaerth et al. (2013) found that individuals high in emotional intelligence are apt to monitor conflicts in a constructive and productive manner.

Therefore, these hypotheses were developed as follows:

H7: Emotional Intelligence is negatively related to avoiding (I) and forcing strategy (II) and positively related to confronting (V), compromising (IV) and smoothing (III) strategy.

Accordingly, emotional intelligence plays a mediator role on the relationship between cultural orientations and conflict resolution strategies. Emotional intelligence mediates the relationship between vertical collectivism and the five conflict resolution strategies **(Hypothesis 8,** avoiding(I), forcing (II), smoothing(III), compromising(IV) and confronting (V) **,**between

horizontal collectivism and the five conflict resolution strategies **(Hypothesis 9,** avoiding(I), forcing (II), smoothing(III), compromising(IV) and confronting (V))**,** between vertical individualism and the five conflict resolution strategies **(Hypothesis 10,** avoiding(I), forcing (II), smoothing(III), compromising(IV) and confronting (V))**,** between horizontal individualism and the five conflict resolution strategies **(Hypothesis 11,** avoiding(I), forcing (II), smoothing(III), compromising(IV) and confronting (V))**.** The conceptual model is indicated in Figure 1.

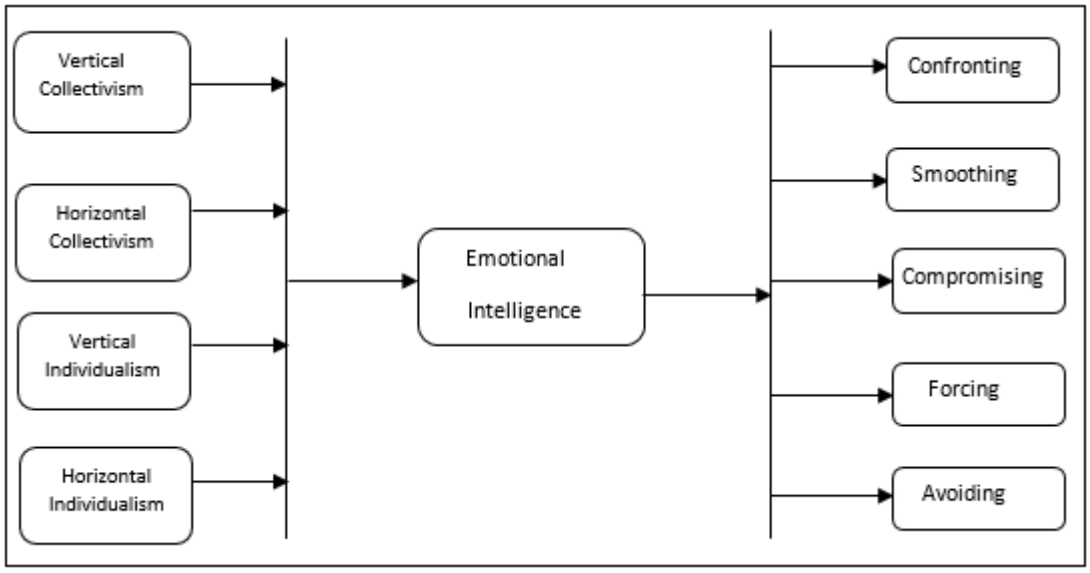

Figure 1:
The Theoretical Framewor

Methodology

Sample and Data Collection

In order to test the hypothesized relationships in the conceptual model, data is collected from expatriates who work in different positions in international organizations or companies, state and private universities, and colleges located in Izmir and Istanbul where majority of the expatriates live in Turkey. In this study, convenience sampling method is utilized and in data collection process, both online and face-to face surveys were carried out. The survey was administered in an eight-month period. The number of participants reached is 247 and 226 of them were available to include to the analysis. The nationalities of the expatriates vary; however, 13 participants did not identify their nationalities in the online survey and there are 30 different nationalities in total. In Table 1, demographic characteristics of the participants are indicated. The demographic characteristics of the study show that 58% (131) of the sample is composed of women and 42% (95) of it is composed of men. While 120 of the participants are single, 106 of them are married. For family accompaniment, 21 participants did not want to reveal whether they live with their family or not. 48 of the expatriates have family accompaniment while the rest do not have. Expatriates' average age is 35.6. Majority of the participants' education level is college and university graduates (143) and post-graduates (77) and the rest of the participants (6) did not state their level of education. The surveys were carried out in English. Contribution to the study was kept voluntary and the participants were assured with the confidentiality of the information they provided. The ethics committee approval for this study was obtained from Yaşar University Ethics Committee with the approval number 81715. Written informed consent was obtained from all participants who participated in the study.

Table 1.
Demographics

	Frequency & Percentage		Nationality	Frequency & Percentage
Gender				
Male	95 (42%)		Non-Response	13 (5.7%)
Female	131 (58%)		American	40 (17.7%)
Education			Bulgarian	4 (1.7%)
Graduate	143 (63%)		Danish	4 (1.7%)
Post-Graduate	77 (34%)		Russian	15 (6.6%)
Non-Response	6 (3%)		Polish	4 (1.7%)
Age			Spanish	5 (2.2%)
Below 30	93 (41.2%)		Lebanese	4 (1.7%)
30-40 Years	67 (29.6%)		German	8 (3.5%)
Over 40 Years	62 (27.4%)		Australian	3 (1.3%)
Non-Response	4 (1.8%)		Tunisian	4 (1.7%)
			Puerto Rican	1 (0.4%)
			Iranian	34 (15%)
			Colombian	3 (1.3%)
			Azerbaijani	5 (2.2%)
			Romania	1 (0.4%)
			Canadian	2 (0.8%)
			Greek	1 (0.4%)
			South African	3 (1.3%)
			Ukraine	1 (0.44%)
			French	3 (1.3%)
			Irish	3 (1.3%)
			Norwegian	2 (0.8%)
			Pakistani	6 (2.6%)
			Vietnamese	1 (0.4%)
			Filipino	3 (1.3%)
			Italian	9 (4%)
			Bosnian	6 (2.6%)
			Brazilian	2 (0.8%)
			British	27 (12%)
			Albanian	9 (4%)
			Total	226

Measurement

Culture: The cultural value dimensions are measured at the individual level by operationalizing the 16-item scale by Triandis and Gelfand (1998) as this study focuses on individual attitudes or behaviours. In addition, an individual's cultural values can be different from the national level cultural values (Yoo et al., 2011) and due to the high level of globalization, cultural values can change. Thus, cultural values are measured at the individual level under four dimensions, those are: Vertical Collectivism, Horizontal Collectivism, Vertical Individualism and Horizontal Individualism; each of these are assessed by four items. The 5-likert response scale is used for all cultural dimensions that ranges from 1 (Completely Disagree) to 5 (Completely Agree).
The Vertical Collectivism (α= .71, AVE= .52, CR= .80) is composed of four items (e.g.: Parents and children must stay together as much as possible.). All the items' factor loadings are higher than .5 and significant. The Horizontal Collectivism (α= .69, AVE= .52, CR= .81) is measured by four items (e.g.: If a co-worker gets a prize, I would feel proud.). The Horizontal Individualism (α= .70, AVE= .52, CR= .81) is assessed by four items (e.g.: I rely on myself most of the time; I rarely rely on others.). The Vertical Individualism (α= .71, AVE= .52, CR= .80) is evaluated by four items (e.g.: Winning is everything.).

Emotional Intelligence: Emotional Intelligence (α= .91, AVE= .43, CR= .92) is measured with the scale by Wong and Law (2002), which is composed of 16 items (e.g.: I have good control of my own emotions, I am a self-motivated person.). The 5-likert response scale is used to measure emotional intelligence that ranges from 1 (Completely Disagree) to 5 (Completely Agree).

Conflict Resolution Strategies: The Conflict Resolution Strategies are operationalized with the scale by Howat and London (1980), the scale was used to measure typical behaviours of expatriates when they resolve a conflict in the workplace on a 5-point scale (1 = never to 5 = always) under five dimensions confronting (α= .81, AVE= .57, CR= .86) (e.g.: I confront the issue openly), forcing (α= .72, AVE= .50, CR= .79), compromising (α= .75, AVE= .57, CR= .84) (e.g.: I try to find a compromise.), avoiding (α= .61, AVE= .54, CR= .77) (e.g.: I refrain from the argument.), and smoothing (α= .69, AVE= .51, CR= .80) (e.g.: I play down our differences).

Analytical Process

In this study, PLS-SEM is used to measure the high number of constructs and to test the developed hypotheses. PLS path modelling was used to assess the conceptual model by using the software program SmartPLS (Ringe et al., 2015). PLS-SEM provides researchers with a tool to measure complex models (Hair et al., 2016).

Measurement Model

Reliability values of the constructs are higher than .70, except that of smoothing and withdrawing which indicated adequate levels (Clark & Watson, 1995; Nunnally, 1982). Convergent validity of the scales were assessed through the factor loadings, composite reliability, and average variance extracted values (Anderson & Gerbing, 1988; Fornell & Larcker, 1981). Some items were removed from the scales, as their t-values were not significant and lower than .50, and their deletion made for an improvement in composite reliability (CR) and average variance extracted values (Hair et al., 2016). From compromising, smoothing, and forcing scales, 1 item was removed, while 2 items were removed from withdrawing scale. The rest of the factor loadings were significant and higher than .50. All the average variance extracted (AVE) values were higher than .50, except that of emotional intelligence, showing that convergent validity is not a problem for this study (Anderson & Gerbing, 1988; Fornell & Larcker, 1981). In addition, composite reliabilities of all constructs are higher than .70 (Fornel & Lacker, 1981; Hair et al., 2016). The requirements for discriminant validity are fully met; the values of the square root of the AVE are greater than the correlations between each construct (Chin, 1998; Fornell & Larcker, 1981; Hair et al., 2016) (see Table 2). In addition, the degree of multicollinearity between the variables is not a problem for this study as the variance inflation factor (VIF) values are lower than 5 for all the variables and factors (Henseler et al., 2010). In addition, as all the VIF values are lower than 3.3, common method bias is not a problem for this study (Kock, 2015). Reliability, composite reliability, and average variance extracted values are shown in Table 3.

Table 2:
Discriminant Validity Assessment

Construct	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1) Vertical Individualism	**0.722**									
2) Vertical Collectivism	0.312	**0.721**								
3) Emotional Intelligence	0.270	0.455	**0.653**							
4) Confrontation	0.259	0.167	0.412	**0.757**						
5) Avoiding	-0.127	0.022	-0.117	-0.384	**0.735**					
6) Smoothing	0.033	0.145	0.446	0.533	-0.143	**0.719**				
7) Confronting	-0.039	0.247	0.452	0.456	-0.016	0.644	**0.759**			
8) Horizontal Individualism	0.293	0.237	0.427	0.372	-0.069	0.262	0.315	**0.722**		
9) Horizontal Collectivism	0.057	0.490	0.565	0.263	-0.035	0.364	0.409	0.401	**0.719**	
10) Forcing	0.182	0.000	-0.196	0.107	0.115	-0.035	-0.145	-0.075	-0.158	**0.705**

Table 3.
Reliability and Validity of Constructs

Construct	Items	Factor Loadings	Cronbach's α	CR	AVE	Mean	S. Deviation
1. Vertical Collectivism	1. Parents and children must stay together as much as possible. 2. It is my duty to take care of my family, even when I have to sacrifice what I want. 3. Family members should stick together, no matter what sacrifices are required. 4. It is important to me that I respect the decisions made by my groups.	0.671 0.802 0.694 0.711	0.71	0.80	0.52	3.595	.811
2. Horizontal Collectivism	1. If a co-worker gets a prize, I would feel proud. 2. The well-being of my co-workers is important to me. 3. To me, pleasure is spending time with others. 4. I feel good when I cooperate with others.	0.778 0.765 0.558 0.753	0.69	0.81	0.51	3.958	.646
3. Horizontal Individualism	1. I'd rather depend on myself than others. 2. I rely on myself most of the time; I rarely rely on others. 3. I often do "my own thing." 4. My personal identity, independent of others, is very important to me.	0.693 0.749 0.672 0.768	0.70	0.81	0.52	4.001	.742
4. Vertical Individualism	1. It is important that I do my job better than others. 2. Winning is everything. 3. Competition is the law of nature. 4. When another person does better than I do, I get tense and aroused.	0.695 0.850 0.775 0.529	0.71	0.80	0.52	2.830	.850
5. Avoiding	1. I give in easily. 2. I withdraw from the situation. 3. I ignore the conflict.	0.863 0.545 0.760	0.61	0 .77	0 .54	2.561	.890
6. Forcing	1. I force my acceptance of my point of view. 2. I insist on one solution. 3. I demand to get my way. 4. I impose my solution.	0.598 0.883 0.550 0.739	0.72	0.79	0.50	2.327	.862
7. Compromising	1. I try to find a compromise. 2. I search for an intermediate position. 3. I am willing to give and take. 4. I take both sides of the issue into account.	0.793 0.617 0.833 0.774	0 .75	0.84	0 .57	4.112	.731
8. Smoothing	1. I emphasize common interests. 2. I stress our differences are less important than our common goals. 3. I try to smooth over our differences. 4. I act as though our common goals are of prime importance.	0.798 0.762 0.714 0.585	0.69	0.80	0.51	3.918	.729
9. Confronting	1. I bring the problem clearly into the open and carry it out into solution. 2. I confront the issue openly. 3. I do not drop the issue until it is resolved. 4. I face the conflict directly. 5. I clearly express a point of view.	0.798 0.802 0.532 0.823 0.788	0 .81	0.86	0.57	3.826	.806
10. Emotional Intelligence	1. I have a good sense of why I have certain feelings most of the time. 2.I have good understanding of my own emotions. 3. I really understand what I feel. 4. I always know whether or not I am happy. 5. I always know my friends' emotions from their behaviour. 6. I am a good observer of others' emotions. 7. I am sensitive to the feelings and emotions of others. 8. I have good understanding of the emotions of people around me. 9. I always set goals for myself and then try my best to achieve them. 10. I always tell myself I am a competent person. 11. I am a self-motivating person. 12. I would always encourage myself to try my best. 13. I am able to control my temper so that I can handle difficulties rationally. 14. I am quite capable of controlling my own emotions. 15. I can always calm down quickly when I am very angry. 16. I have good control of my own emotions.	0.739 0.791 0.789 0.748 0.630 0.598 0.543 0.669 0.619 0.629 0.628 0.682 0.606 0.573 0.490 0.629	0 .91	0.92	0 .43	3.774	.654

Structural Model

The structural model can be tested, as there is no collinearity problem. R2 values indicate a good data fit. The R2 value of the Emotional Intelligence is 0.42, which indicates that cultural values have the power to explain the 42% variance in emotional intelligence. Cohen (1992) outlines the R2 values of the constructs: compromising (0.205), smoothing (0.20), confronting (0.17), forcing (0.038), avoiding (0.014) as small; and emotional intelligence (0.42) as large. In addition, Q2 values indicate the predictive power of the model (Geisser, 1974). Q2 value is calculated by using blindfolding procedure (Hair et al., 2016; Henseler et al., 2010). All the Q2 values are higher than 0, except that of avoiding, that also indicates the predictive power of the model. Q2 values are: emotional intelligence (0.160), confronting (0.089), smoothing (0.09), compromising

(0.106), forcing (0.011), and avoiding (0.003). As can be seen the predictive power of emotional intelligence is low on forcing and avoiding. In addition, the results show that the largest effect size in our conceptual model is the relationship between emotional intelligence and compromising (f2 = 0.257). The lowest effect size belongs to the relationship between emotional intelligence and avoiding (f2 = 0.014). In this sense, the effect sizes of the exogenous latent variables are varying between small and large effects (Cohen, 1988).

Hypotheses Testing

In order to test the hypotheses, their path coefficients and their related t values are evaluated. As it can be seen in Table 5, all the cultural values have a significant and positive effect on emotional intelligence. While the effect of horizontal collectivism on emotional intelligence is β= (0.399, p<.01), the effect of vertical collectivism is (β=0.171, p<.01). Therefore, hypothesis 1 is supported, as the effect of horizontal collectivism is higher than vertical collectivism. The second hypothesis is supported as well since the effect of horizontal individualism on emotional intelligence (β= 0.184, p<.01) is higher than the effect of vertical individualism (β= 0.140, p<.01). The effect of vertical collectivism on each of the conflict resolution strategies is as follows: avoiding (β= 0.140, p<.05), forcing (β=0.061, p>.05), smoothing (β= -0.018, p>.05), compromising (β=0.125, p<.05), and confronting (β=-0.038, p>.05). Therefore, we fail to support hypotheses 3 (I, II, III, and V) and hypothesis 3 (VI) is supported. The effect of horizontal collectivism on each of the conflict resolution strategies is as follows: avoiding (β=-0.051, p>.05), forcing (β=-0.214, p<.05), smoothing (β=0.308, p<.01), compromising (β=0.261, p<.01), and confronting (β=0.156, p<.05); and accordingly, except hypothesis 4 (I), the rest of the hypotheses are supported. The effect of vertical individualism on each of the following conflict resolution strategies is as follows: avoiding (β=-0.162, p<.05), forcing (β= 0.251, p<.01), smoothing (β=-0.054, p>.05), compromising (β=-0.169, p<.05), and confronting (β=0.169, p<.05). Thus, while hypothesis 5 (III) is rejected, the rest of the hypotheses are supported. The effect of horizontal individualism on each of the following conflict resolution strategies is as follows: avoiding (β=-0.070 p>.05), forcing (β=0.063, p>.05), smoothing (β=0.167, p<.05), compromising (β=0.229, p<.01), and confronting (β=0.301, p<.01). Thus, except hypotheses 6 (I and II) the rest of the hypotheses are supported. The effect of emotional intelligence on each of the following conflict resolution strategies is as follows: avoiding (β=-0.119, p>.05), forcing (β=-0.196, p<.01), smoothing (β=0.446, p<.01), compromising (β=0.458, p<.01), and confronting (β=0.413, p<.01); accordingly, we cannot support hypothesis 7 (I) and the rest of the hypotheses are supported.

In order to test the mediation hypotheses, we followed the process used by Hair et al. (2016) and Preacher and Hayes (2004), recommended and boostrapping is used to assess the indirect effects. The results of the bootstrapping indicate that the indirect effect of vertical collectivism on each of the conflict resolution strategies is as follows: avoiding (β=-0.021, p>.05), forcing (β=-0.034, p>.05), smoothing (β=0.077, p<.05), compromising (β=0.079, p<.05), and confronting (β=0.071, p<.05). Therefore, while hypotheses 8 (I and II) are rejected the rest of the hypothesis are supported. The indirect effect of horizontal collectivism on the conflict resolution strategies is as follows: avoiding (β=-0.046, p>.05), forcing (β=-0.076, p<.01), smoothing (β=0.171, p<.001), compromising (β=0.176, p<0.001), and confronting (β=0.158, p<.05); and accordingly, except hypothesis 9 (I), the rest of the hypotheses are supported. The indirect effect of vertical individualism on the conflict resolution strategies is as follows: avoiding (β=-0.018, p>.05), forcing (β=-0.030, p>.05), smoothing (β=0.066, p<.05), compromising (β=0.068, p<.05), and confronting (β=0.062, p<.05). Thus, while hypotheses 10 (I and II) are rejected, the rest of the hypotheses are supported. The indirect effect of horizontal individualism on the conflict resolution strategies is as follows: avoiding (β=-0.021 p>.05), forcing (β=0,036, p<.05), smoothing (β=0.080, p<.001), compromising (β=0.083, p<.001), and confronting (β=0.074, p<.001). Thus, except hypothesis 10 (I), the rest of the hypotheses are supported. A summary of the mediation analysis can be seen in Table 4 and the path coefficients are indicated in Figure 2.

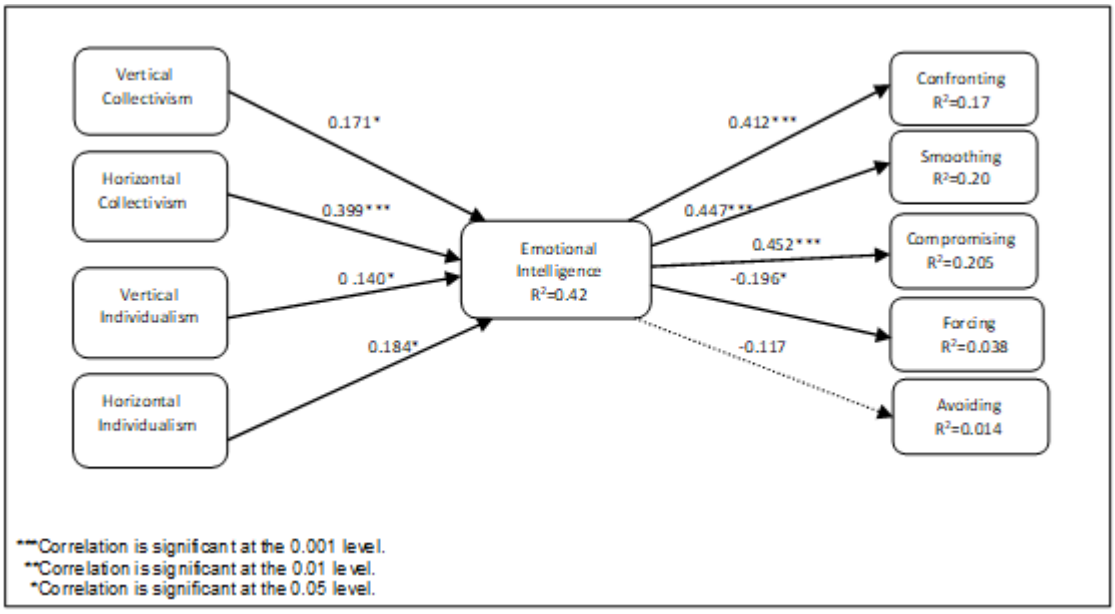

Figure 2:
Summary of Findings

The results show that emotional intelligence mediates the relationships between vertical collectivism and smoothing, compromising, and confronting; the relationship between horizontal collectivism and forcing, smoothing, compromising and confronting; and the relationship between vertical individualism and smoothing, compromising, and confronting; and also, the relationship between horizontal individualism and forcing, smoothing, compromising, and confronting. The level of mediation is determined by the method recommended by Hair et al. (2016). According to Hair et al. (2016), if the direct effect and indirect effect are both significant, then the mediation is partial and if the direct effect is not significant and the indirect effect is significant, there is a full mediation. In this vein, emotional intelligence mediates the relationship between vertical collectivism and smoothing (full), compromising (partial), and confronting (full). In addition, emotional intelligence mediates the relationship between horizontal collectivism, and all conflict resolution strategies partially, except avoiding strategy. Emotional intelligence mediates the relationship between horizontal individualism and forcing (full), smoothing (partial), compromising (partial), and confronting (partial) strategies. Lastly, emotional intelligence mediates the relationship between vertical individualism and smoothing (full), compromising (partial), and confronting (partial) strategies.

Table 4:
Summary of the Mediation Analysis

Relationship (Specific Indirect Effects)	Hypothesis	Indirect Effect	p value	Confidence Interval	Mediation
VC→EI→Avoiding	H8 (I)	-0.021	.298	(-0.052 to 0.034)	No mediation
VC→EI→Forcing	H8 (II)	-0.034	.057	(-0.069 to 0.002)	No mediation
VC→EI→Smoothing	H8 (III)	0.077*	.019	(0.012 to 0.141)	Full Mediation
VC→EI→Compromising	H8 (IV)	0.079*	.028	(0.014 to 0.158)	Partial Mediation
VC→EI→Confronting	H8 (V)	0.071*	.020	(0.012 to 0.134)	Full Mediation
HC→EI→Avoiding	H9 (I)	-0.046	.247	(-0.096 to 0.070)	No Mediation
HC→EI→Forcing	H9 (II)	-0.076*	.007	(-0.121 to -0.014)	Partial Mediation
HC→EI→Smoothing	H9 (III)	0.171*	.000	(0.087 to 0.268)	Partial Mediation
HC→EI→Compromising	H9 (IV)	0.176*	.000	(0.092 to 0.289)	Partial Mediation
HC→EI→Confronting	H9 (V)	0.158*	.000	(0.090 to 0.241)	Partial Mediation
HI→EI→Avoiding	H10 (I)	-0.021	.282	(-0.049 to 0.039)	No Mediation
HI→EI→Forcing	H10 (II)	-0.036*	.045	(-0.069 to -0.004)	Full Mediation
HI→EI→Smoothing	H10 (III)	0.080*	.005	(0.024 to 0.137)	Partial Mediation
HI→EI→Compromising	H10 (IV)	0.083*	.010	(0.026 to 0.151)	Partial Mediation
HI→EI→Confronting	H10 (V)	0.079*	.009	(0.030 to 0.142)	Partial Mediation
VI→EI→Avoiding	H11 (I)	-0.018*	.337	(-0.045 to 0.032)	No Mediation
VI→EI→Forcing	H11 (II)	-0.030	.060	(-0.057 to -0.003)	No Mediation
VI→EI→Smoothing	H11 (III)	0.066*	.023	(0.007 to 0.123)	Full Mediation
VI→EI→Compromising	H11 (IV)	0.068*	.019	(0.010 to 0.134)	Partial Mediation
VI→EI→Confronting	H11 (V)	0.062*	.020	(0.014 to 0.117)	Partial Mediation

Note: 5000 sample bootstrap samples, 2.5 % to 97.5% bias corrected intervals are showed in parentheses.

Discussion

Within globalization and the increase in the usage of technology, the borders between countries have disappeared. Internationalization of the business has increased as well. The greater number of global or international companies have resulted with cultural and multinational diversity in the workforce. There are many people living and working as expatriates all over the world. Thus, this has brought up the issue of managing cultural and multinational diverse workforce. Even though diverse workforce has many advantages for the companies, it could create conflicts within the organizations (Colquitt et al., 2011; Ivancevich & Gilbert, 2000; Robbins & Judge, 2013). Conflict resolution strategies are of upmost importance as they are an important part of our daily lives, especially since cultural diversity is inevitable in today's globalized world. Highly diversified workplaces can boost performance, economic outcomes, innovation, and creativity (Ely, 2004; Rodriguez, 1998), however, conflicts can arise by cultural differences.

Mostly, studies focus on the impact of culture on organizations by taking culture at national level especially using Hofstede's dimensions. Even though Hofstede's dimensions are very beneficial to comprehend the cultural features of the nations, individual cultural orientations can vary thus it is crucial to understand cultural orientations at the individual level. In order to analyse the effect of culture at the individual level, Triandis' scale is utilized. In this study, culture is operationalized at the individual level, which has been collected from expatriates of different nationalities and it is found that expatriates high in horizontal collectivism display the highest effect on emotional intelligence among the expatriates of other cultural dimensions, which indicates that expatriates displaying horizontal collectivism are higher in emotional intelligence compared to others. In addition, the largest effect size belongs to the relationship between emotional intelligence and compromising (f2= 0.257). Emotional intelligence explains the 20% of the variance in compromising (R2= 0.20). While expatriates displaying vertical collectivism prefer avoiding and compromising styles, the ones high in horizontal collectivism favour smoothing, compromising, and confronting strategies, rather than forcing. Vertical individualism predicts forcing and confronting (positively) and determines avoiding and compromising (negatively). Horizontal individualism predicts smoothing, compromising, and confronting. In addition, this study unveils the role of emotional intelligence on the relationship between cultural dimensions and conflict resolution styles. Previous studies focus on the mediation effect of emotional intelligence between cultural dimensions and conflict resolution strategies by operationalizing Hofstede's cultural dimensions (Gunkel et al., 2016). However, it should also be noted that studies focusing on an integrative perspective of the interrelations between cultural dimensions, emotional intelligence and conflict resolution strategies in the context of expatriation are rare. For organizations, uncovering the required multicultural skills is important for both individual and organizational effectiveness. The mediation effects show the power of culture on conflict resolution strategies through emotional intelligence. Another contribution is made to the existing literature by analysing the direct effects of cultural dimensions at individual level to emotional intelligence. Through this wholistic perspective to the interrelations between cultural dimensions, emotional intelligence, and conflict resolution strategies; this study provides a better understanding of the role of cultural dimensions on conflict resolution strategies and emotional intelligence, which highlights the determinant and predictive power of culture compared to the other possible determinants (e.g.: personality). This study sheds light for both academicians and executives since on the impact of culture on conflict management by taking the effect of emotional intelligence into consideration. Conflicts are inevitable both in business and in personal life; therefore, it is crucial for business people and academicians to know how to cope with conflicts in accordance with cultural diversities.

The results of this study are of interest to the highly international organizations that are comprised of diverse workforce. The predictive power of culture on emotional intelligence and conflict resolution strategies indicates how those constructs can be culturally grounded. Conflicts in highly diversified organizations can improve creativity, performance, and other work-related outcomes. In this vein, organizations can provide cultural orientations for expatriates that can improve their international assignment performance by resolving the conflicts through constructive strategies. Practitioners can take into account the cultural orientations of their international workforce in the recruitment and selection process. Different cultural orientations can require different criteria as their conflict resolution strategies can be culturally grounded (Feitosa et al., 2014; Ramamoorthy & Carroll, 1998) which is crucial for organizations with international workforce. In addition, as culture can be a determinant of emotional intelligence, cultural orientations can enhance expatriates' emotional intelligence. Furthermore, expats high in emotional intelligence are apt to prefer more constructive conflict resolution strategies. Thus, tools to evaluate the level of emotional intelligence can provide organizations to foresee the behaviours of expatriates in any possible conflict emergence and provide them required trainings (Clarke, 2010; Jordan & Truth, 2014). Particularly, during the recruitment process of expatriates, organizations can consider hiring individuals high in emotional intelligence. Understanding the determinants of conflict resolution strategies and analyzing the extent to which emotional intelligence can provide insights into the selection processes of expatriates, and the development of their skill training programs are crucial for expatriate cross-cultural adjustment and better performance achievements.

Limitations & Future Recommendations

Like all studies, this study has some limitations worth mentioning. In this study, control variables were not included to the analysis which can be considered as one of the limitations of this study. Therefore, future studies can consider the role of control variables that can affect those relationships such as, family accompany, education level, or the international experience of the expatriates. In addition, boundary factors in understanding the conflict resolution strategies such as power or position at work can be examined, as this study does not include those factors within its framework. The role of cultural

intelligence between culture and conflict resolution strategies within context of expatriation that can be referred as a recommendation for future studies. Furthermore, English language was used in surveys which can affect the results of the study (Harzing, 2005) which can be mentioned as a methodological limitation. Therefore, future studies can focus on certain countries with their national language. Although this study has some limitations, it highlights how culture at individual level is influential on individual emotional intelligence and conflict resolution strategies. This wholistic approach provides the insight that through cultural orientations, individuals' both emotional intelligence and preference of conflict resolution strategies can be affected, that shows the importance of cultural orientations for expatriates.

Etik Komite Onayı: *Bu çalışma için etik komite onayı Yaşar Üniversitesi Etik Kurul Başkanlığı'ndan 81715 sayılı onay numarasıyla alınmıştır.*
Katılımcı Onamı: *Çalışmaya katılan tüm katılımcılardan onam alınmıştır.*
Yazar Katkıları: *Konsept – A.K.H.- F.D.Z.Ç.; Tasarım – A.K.H.- F.D.Z.Ç.;Denetim – A.K.H.- F.D.Z.Ç.;Kaynaklar – A.K.H.- F.D.Z.Ç.;Malzemeler – A.K.H.- F.D.Z.Ç.;Veri Toplama ve/veya İşleme – A.K.H.- F.D.Z.Ç.;Analiz ve/veya Yorum – A.K.H.- F.D.Z.Ç.;Literatür Taraması – A.K.H.- F.D.Z.Ç.;Yazma – A.K.H.- F.D.Z.Ç.;Eleştirel İnceleme – A.K.H.- F.D.Z.Ç.*
Hakem Değerlendirmesi: *Dış bağımsız.*
Çıkar Çatışması: *Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.*
Finansal Destek: *Yazarlar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.*

Ethics Committee Approval: *The ethics committee approval for this study was obtained from Yaşar University Ethics Committee with the approval number 81715.*
Participant Consent: *Written informed consent was obtained from all participants who participated in the study.*
Author Contributions: *Concept – A.K.H.- F.D.Z.Ç.; Design – A.K.H.- F.D.Z.Ç.; Supervision – A.K.H.- F.D.Z.Ç.; Resources – A.K.H.- F.D.Z.Ç.; Materials – A.K.H.- F.D.Z.Ç.; Data Collection and/or Processing A.K.H.- F.D.Z.Ç.; Analysis and/or Interpretation – A.K.H.- F.D.Z.Ç.; Literature Search – A.K.H.- F.D.Z.Ç.; Writing Manuscript – A.K.H.- F.D.Z.Ç.; Critical Review – A.K.H.- F.D.Z.Ç.*
Peer-review: *Externally peer-reviewed.*
Conflict of Interest: *The authors declare no conflict of interest.*
Financial Support: *The authors declared that they received no financial support for this study.*

References

Abraham, R. (2005). Emotional intelligence in the workplace: A review and synthesis. In R. Schulze & R. D. Roberts (Eds.), *Emotional intelligence: An International Handbook* (pp. 255-270). Hogrefe & Huber.

Anderson, J. C., & Gerbing, D. W. (1988). Structural equation modeling in practice: A review and recommended two-step approach. *Psychological Bulletin*, *103*(3), 411–423.

Barbuto, J. E., Jr., Phipps, K. A., & Xu, Y. (2010) Testing relationships between personality, conflict styles and effectiveness. *International Journal of Conflict Management*, *21*(4), 434-447.

Baruch, Y., Altman, Y., & Tung, R. L. (2016). Career mobility in a global era: Advances in managing expatriation and repatriation. *The Academy of Management Annals*, *10*(1), 841-889.

Bhullar, N., Schutte, N. S., & Malouff, J. M. (2012). Associations of individualistic-collectivistic orientations with emotional intelligence, mental health, and satisfaction with life: A tale of two countries. *Individual Differences Research*, *10*(3), 165-175.

Blake, R., & Mouton, J. (1964). *The managerial grid: The key to leadership excellence*. Gulf Publishing.

Bono, J. E., & Barron, L. G. (2008). Leaders as emotional managers, across cultures. In N. M. Ashkanasy & C. L. Cooper (Eds.), *Research Companion to Emotion in Organizations* (pp. 489-498). Edward Elgar.

Boroş, S., Meslec, N., Curşeu, P. L., & Emons, W. (2010). Struggles for cooperation: Conflict resolution strategies in multicultural groups. *Journal of Managerial Psychology*, *25*(5), 539-554.

Bowling, D., & Hoffman, D. (2000). Bringing peace into the room: The personal qualities of the mediator and their impact on the mediation. *Negotiation Journal*, *16*(1), 5-28.

Bozionelos, N., & Singh, S. K. (2017). The relationship of emotional intelligence with task and contextual performance: More than it meets the linear eye. *Personality and Individual Differences*, *116*(1), 206-211.

Bradford, K. D., Stringfellow, A., & Weitz, B. A. (2004). Managing conflict to improve the effectiveness of retail networks. *Journal of Retailing*, *80*(3), 181-195.

Cai, D., & Fink, E. (2002). Conflict style differences between individualists and collectivists. *Communication Monographs*, *69*(1), 67-87.

Carpenter, M. A., Sanders, W. G., & Gregersen, H. B. (2001). Bundling human capital with organizational context: the impact of international assignment experience on multinational firm performance and CEO pay. *Academy of Management Journal*, *44*(3), 493-511.

Cavusgil, T., Yavas, U., & Bykowicz, S. (1992). Preparing executives for overseas assignments. *Management Decision*, *30*(1), 54-58.

Chen, X. H., Zhao, K., Liu, X., & Wu, D. D. (2012). Improving employees' job satisfaction and innovation performance using conflict management. *International Journal of Conflict Management*, *23*(2), 151-172.

Chen, Y., Tjosvold, D., & Fang, S. (2005). Working with foreign managers: Conflict management for effective leader relationships in China. *International Journal of Conflict Management*, *16*(3), 265-286.

Cherniss, C. (2001). Emotional intelligence and organizational effectiveness. In C. Cherniss & D. Goleman (Eds.), *The emotionally intelligent workplace: How to select for, measure, and improve emotional intelligence in individuals, groups, and organizations* (pp. 27-44). Jossey-Bass.

Chiou, J. S. (2001). Horizontal and vertical individualism and collectivism among college students in the United States, Taiwan, and Argentina. *The Journal of Social Psychology*, *141*(5), 667-678.

Clark, L. A., & Watson, D. (1995). Constructing validity: Basic issues in objective scale development. *Psychological Assessment*, *7*(3), 309-319.

Clarke, N. (2010). The impact of a training programme designed to target the emotional intelligence abilities of project managers. *International Journal of Project Management, 28*(5), 461-468.

Crowne, K. A. (2013). Cultural exposure, emotional intelligence, and cultural intelligence: An exploratory study. *International Journal of Cross-Cultural Management*, *13*(1), 5-22.

Dallinger, J. M. & Hample, D. (1995). Personalizing and managing conflict. *International Journal of Conflict Management*, *6*(3), 273-289.

Daus, C. S., & Ashkanasy, N. M. (2005). The case for the ability-based model of emotional intelligence in organizational behavior. *Journal of Organizational Behavior*, *26*(4), 453-466.

De Dreu, C. K. W., & Weingart, L. R. (2003). Task versus relationship conflict, team performance, and team member satisfaction: a meta-analysis. *Journal of Applied Psychology*, *88*(4), 741-749.

De Dreu, C. K.W., Evers, A., Beersma, B., Kluwer, E. S., & Nauta, A. (2001). A theory-based measure of conflict management strategies in the workplace. *Journal of Organizational Behavior: The International Journal of Industrial, Occupational and Organizational Psychology and Behavior*, *22*(6), 645-668.

Dusi, P., Messetti, G. & Steinbach, M. (2014). Skills, attitudes, relational abilities and reflexivity: Competences for a multicultural society. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, *112*(1), 538-547.

Earley, P. C., & Ang, S. (2003). *Cultural intelligence: Individual interactions across cultures*. Stanford University Press.

Ekermans, G. (2009). Emotional intelligence across cultures: Theoretical and methodological considerations. In C. Stough, D. H. Saklofske, & J. D. Parker (Eds.), *Assessing Emotional Intelligence* (pp. 259-290). Springer.

Fang, T. (2003). A critique of Hofstede's fifth national culture dimension. *International Journal of Cross-Cultural Management*, *3*(3), 347-368.

Fischer, J. (2016). *Leader emotion management behavior and perceived leader effectiveness: The moderating roles of gender and culture* (Unpublished doctoral dissertation). Florida Institute of Technology, Melbourne, FL.

Fornell, C., & Larcker, D. F. (1981). Structural equation models with unobservable variables and measurement error: Algebra

and statistics. *Journal of Marketing Research*, *18*(3), 382–388.

Geisser, S. (1974). A predictive approach to the random effect model. *Biometrika*, *61*(1), 101–107.

Goleman, D. (1998). *Working with emotional intelligence*. Bantam Books.

Gomez, C., & Taylor, K. A. (2018). Cultural differences in conflict resolution strategies: A US–Mexico comparison. *International Journal of Cross-Cultural Management*, *18*(1), 33–51.

Gonçalves, G., Reis, M., Sousa, C., Santos, J., Orgambídez-Ramos, A., & Scott, P. (2016). Cultural intelligence and conflict management styles. *International Journal of Organizational Analysis*, *24*(4), 725–742.

Gross, M. A., & Guerrero, L. K. (2000). Managing conflict appropriately and effectively: An application of the competence model to Rahim's organizational conflict strategies. *International Journal of Conflict Management*, *11*(3), 200–226.

Gunkel, M., Schlaegel, C., & Taras, V. (2016). Cultural values, emotional intelligence, and conflict handling strategies: A global study. *Journal of World Business*, *51*(4), 568–585.

Gunkel, M., Schlägel, C., & Engle, R. L. (2014). Culture's influence on emotional intelligence: An empirical study of nine countries. *Journal of International Management*, *20*(2), 256–274.

Hair Jr, J. F., Hult, G. T. M., Ringle, C., & Sarstedt, M. (2016). *A primer on partial least squares structural equation modeling (PLS-SEM)*. Sage Publications.

Hammer, M. R. (1987). Behavioral dimensions of intercultural effectiveness. *International Journal of Intercultural Relations*, 11, 65–88.

Hammer, M. R., Gudykunst, W. B., & Wiseman, R. L. (1978). Dimensions of intercultural effectiveness: An exploratory study. *International Journal of Intercultural Relations*, 2, 382–393.

Harman, H. H. (1976). *Modern factor analysis*. University of Chicago Press.

Henseler, J., & Chin, W. W. (2010). A comparison of approaches for the analysis of interaction effects between latent variables using partial least squares path modeling. *Structural Equation Modeling*, *17*(1), 82–109.

Herkenhoff, L. (2004). Culturally tuned emotional intelligence: An effective change management tool? *Strategic Change*, *13*(2), 73–81.

Hofstede, G. (1983). The cultural relativity of organizational practices and theories. *Journal of International Business Studies*, *14*(2), 75–89.

Hofstede, G. (1984). *Culture's consequences: International differences in work-related values*. Sage Publications.

Hofstede, G. H. (2001). *Culture's consequences: Comparing values, behaviors, institutions, and organizations across nations* (2nd ed.). Sage Publications.

Holt, J. L., & DeVore, C. J. (2005). Culture, gender, organizational role, and styles of conflict resolution: A meta-analysis. *International Journal of Intercultural Relations*, *29*(2), 165–196.

Jassawalla, A., Truglia, C., & Garvey, J. (2004). Cross-cultural conflict and expatriate manager adjustment: An exploratory study. *Management Decision*, *42*(7), 837–849.

Jordan, P. J., & Troth, A. C. (2004). Managing emotions during team problem solving: Emotional intelligence and conflict resolution. *Human Performance*, *17*(2), 195–218.

Kaushal, R., & Kwantes, T. (2006). The role of culture in choice of conflict management strategy. *International Journal of Intercultural Relations*, *30*(5), 579–603.

Kim, R., & Coleman, P. T. (2015). The combined effect of individualism-collectivism on conflict styles and satisfaction: An analysis at the individual level. *Peace and Conflict Studies*, *22*(2), 137–159.

Kim, T. Y., Wang, C., Kondo, M., & Kim, T. H. (2007). Conflict management styles: The differences among the Chinese, Japanese, and Koreans. *International Journal of Conflict Management*, *18*(1), 23–41.

Kitayama, S. E., & Markus, H. R. E. (1994). *Emotion and culture: Empirical studies of mutual influence*. American Psychological

Association.

Kluckhohn, C. (1951). Values and value-orientations in the theory of action: An exploration in definition and classification. In T. Parsons & E. Shils (Eds.), *Toward a general theory of action* (pp. 388-433). Harvard University Press.

Komarraju, M., & Cokley, K. O. (2008). Horizontal and vertical dimensions of individualism-collectivism: A comparison of African Americans and European Americans. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, *14*(4), 336–343.

Komarraju, M., Dollinger, S. J., & Lovell, J. L. (2008). Individualism-collectivism in horizontal and vertical directions as predictors of conflict management styles. *International Journal of Conflict Management*, *19*(1), 20–35.

Kroeber, A. L., & Kluckhohn, C. (1952). *Culture: A critical review of concepts and definitions* (Peabody Museum of Archaeology and Ethnology, Vol. 47, No. 1, p. 223).

Leung, K. (1997). Negotiation and reward allocations across cultures. In P. C. Earley & M. Erez (Eds.), *New perspectives on international industrial/organizational psychology* (pp. 640–675). Jossey-Bass.

Luomala, H. T., Kumar, R., Worm, V., & Singh, J. D. (2004). Cross-cultural differences in mood-regulation: An empirical comparison of individualistic and collectivistic cultures. *Journal of International Consumer Marketing*, *16*(4), 39–62.

Ma, Z., Erkus, A., & Tabak, A. (2010). Explore the impact of collectivism on conflict management styles: A Turkish study. International Journal of Conflict Management, *21*(2), 169–185.

Marsh, A. A., Elfenbein, H. A., & Ambady, N. (2003). Nonverbal "accents": Cultural differences in facial expressions of emotion. *Psychological Science*, *14*(4), 373–376.

Matsumoto, D. (1989). Cultural influences on the perception of emotion. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, *20*(1), 92–105.

Matsumoto, D., Yoo, S. H., Nakagawa, S., & Members of the Multinational Study of Cultural Display Rules. (2008). Culture, emotion regulation, and adjustment. *Journal of Personality and Social Psychology*, *94*(6), 925–937.

Mayer, J. D. (1997). What is emotional intelligence? In P. Salovey & D. Sluyter (Eds.), *Emotional development and emotional intelligence: Implications for educators* (pp. 3–31). Basic Books.

Mayer, J. D., & Salovey, P. (1995). Emotional intelligence and the construction and regulation of feelings. *Applied and Preventive Psychology, 4*(3), 197–208.

Mayer, J. D., Roberts, R. D., & Barsade, S. G. (2008). Human abilities: Emotional intelligence. *Annual Review of Psychology*, 59, 507–536.

McSweeney, B. (2002). Hofstede's model of national cultural differences and their consequences: A triumph of faith–a failure of analysis. *Human Relations*, *55*(1), 89–118.

McSweeney, B. (2002). The essentials of scholarship: A reply to Geert Hofstede. *Human Relations*, *55*(11), 1363–1372.

Miao, C., Humphrey, R. H., & Qian, S. (2018). A cross-cultural meta-analysis of how leader emotional intelligence influences subordinate task performance and organizational citizenship behavior. *Journal of World Business, 53*(4), 463–474.

Morrison, J. (2008). The relationship between emotional intelligence competencies and preferred conflict-handling styles. *Journal of Nursing Management*, *16*(8), 974–983.

Nunnally, J. C. (1982). Reliability of measurement. In *Encyclopedia of educational research* (Vol. 4). Free Press.

Oyserman, D. (2017). Culture three ways: Culture and subcultures within countries. *Annual Review of Psychology*, 68, 435–463.

Oyserman, D., & Lee, S. W. S. (2008). Does culture influence what and how we think? Effects of priming individualism and collectivism. *Psychological Bulletin*, *134*(2), 311–342.

Oyserman, D., Kemmelmeier, M., & Coon, H. M. (2002). Cultural psychology, a new look: Reply to Bond (2002), Fiske (2002), Kitayama (2002), and Miller (2002). *Psychological Bulletin*, *128*(1), 110–119.

Perez-Diaz, P. A., Li, M., Mao, Y., & Petrides, K. V. (2018). A multilevel model of teachers' job performance: Understanding the effects of trait emotional intelligence, job satisfaction, and organizational trust. *Frontiers in Psychology*, *9*, Article

2420.

Petrides, K. V., & Furnham, A. (2001). Trait emotional intelligence: Psychometric investigation with reference to established trait taxonomies. *European Journal of Personality*, *15*(6), 425–448.

Petrides, K. V., Mikolajczak, M., Mavroveli, S., Sanchez-Ruiz, M. J., Furnham, A., & Pérez-González, J. C. (2016). Developments in trait emotional intelligence research. *Emotion Review*, *8*(4), 335–341.

Podsakoff, P. M., & Organ, D. W. (1986). Self-reports in organizational research: Problems and prospects. *Journal of Management*, *12*(4), 531–544.

Posthuma, R. A., White III, G. O., Dworkin, J. B., Yánez, O., & Swift, M. S. (2006). Conflict resolution styles between co-workers in US and Mexican cultures. *International Journal of Conflict Management*, *17*(3), 242–260.

Pruitt, D. G., & Kim, S. H. (2004). *Social conflict: Escalation, stalemate, and settlement* (3rd ed.). McGraw-Hill.

Rahim, A. (2002). Toward a theory of managing organizational conflict. *International Journal of Conflict Management*, *13*(3), 206–235.

Rahim, A., & Bonoma, T. V. (1979). Managing organizational conflict: A model for diagnosis and intervention. *Psychological Reports*, *44*(3), 1323–1344.

Rahim, M. A. (1983). A measure of styles of handling interpersonal conflict. *Academy of Management Journal*, *26*(2), 368–376.

Rahim, M. A., & Blum, A. A. (1994). *Global perspectives on organizational conflict*. Praeger.

Rahim, M. A., Magner, N. R., & Shapiro, D. L. (2000). Do justice perceptions influence styles of handling conflict with supervisors? What justice perceptions, precisely? *International Journal of Conflict Management*, *11*(1), 9–31.

Rahim, M. A., Psenicka, C., Polychroniou, P., Zhao, J. H., Yu, C.-S., Chan, K. A., ... Ferdausy, S. (2002). A model of emotional intelligence and conflict management strategies: A study in seven countries. *The International Journal of Organizational Analysis*, *10*(4), 302–326.

Ratzlaff, C., Matsumoto, D., Kouznetsova, N., Raroque, J., & Ray, R. (2000). Individual psychological culture and subjective wellbeing. In E. Diener & E. M. Suh (Eds.), *Culture and subjective wellbeing* (pp. 37–60). MIT Press.

Reuber, A. R., & Fischer, E. (1997). The influence of the management team's international experience on the internationalization behaviors of SMEs. *Journal of International Business Studies*, *28*(4), 807–825.

Salovey, P., & Mayer, J. D. (1990). Emotional intelligence. *Imagination, Cognition and Personality*, *9*(3), 185–211.

Schlaerth, A., Ensari, N., & Christian, J. (2013). A meta-analytical review of the relationship between emotional intelligence and leaders' constructive conflict management. *Group Processes & Intergroup Relations*, *16*(1), 126–136.

Scott, G., Ciarrochi, J., & Deane, F. P. (2004). Disadvantages of being an individualist in an individualistic culture: Idiocentrism, emotional competence, stress, and mental health. *Australian Psychologist*, *39*(2), 143–154.

Shavitt, S., & Cho, H. (2016). Culture and consumer behavior: The role of horizontal and vertical cultural factors. *Current Opinion in Psychology*, *8*, 149–154.

Shih, H. A., & Susanto, E. (2010). Conflict management styles, emotional intelligence, and job performance in public organizations. *International Journal of Conflict Management*, *21*(2), 147–168.

Singelis, T. M., Triandis, H. C., Bhawuk, D. P., & Gelfand, M. J. (1995). Horizontal and vertical dimensions of individualism and collectivism: A theoretical and measurement refinement. *Cross-Cultural Research*, *29*(3), 240–275.

Singh, K. (2010). Developing human capital by linking emotional intelligence with personal competencies in Indian business organizations. *International Journal of Business Science and Applied Management*, 2, 29–42.

Singh, S. (2007). Role of emotional intelligence in organizational learning: An empirical study. *Singapore Management Review*, *29*(2), 55–74.

Song, M., Dyer, B., & Thieme, R. J. (2006). Conflict management and innovation performance: An integrated contingency

perspective. *Journal of the Academy of Marketing Science*, *34*(3), 341–356.

Sousa, C., Gonçalves, G., Santos, J., & Leitão, J. (2017). Organizational practices for the expatriates' adjustment: A systematic review. *Journal of Global Mobility*, *5*(3), 251–274.

Sweeney, B., & Carruthers, W. L. (1996). Conflict resolution: History, philosophy, theory, and educational applications. *The School Counselor*, *43*(5), 326–344.

Templer, K. J., Tay, C., & Chandrasekar, N. A. (2006). Motivational cultural intelligence, realistic job preview, realistic living conditions preview, and cross-cultural adjustment. *Group & Organization Management*, *31*(1), 154–173.

Thomas, K. W. (1992). Conflict and conflict management: Reflections and update. *Journal of Organizational Behavior*, *13*(3), 265–274.

Ting-Toomey, S., Gao, G., Trubisky, P., Yang, Z., Soo Kim, H., Lin, S. L., & Nishida, T. (1991). Culture, face maintenance, and styles of handling interpersonal conflict: A study in five cultures. *International Journal of Conflict Management*, *2*(4), 275–296.

Triandis, H. C. (1994). Theoretical and methodological approaches to the study of collectivism and individualism. *Cross Cultural Research and Methodology Series-Age*, *18*(1), 41–41.

Triandis, H. C. (1996). The psychological measurement of cultural syndromes. *American Psychologist*, *51*(4), 407–415.

Triandis, H. C. (1999). Cross-cultural psychology. *Asian Journal of Social Psychology*, *2*(1), 127–143.

Triandis, H. C., & Gelfand, M. J. (1998). Converging measurement of horizontal and vertical individualism and collectivism. *Journal of Personality and Social Psychology*, *74*(1), 118–128.

Tung, R. L. (1998). American expatriates abroad: From neophytes to cosmopolitans. *Journal of World Business*, *33*(2), 125–144.

Vargas, J. H., & Kemmelmeier, M. (2013). Ethnicity and contemporary American culture: A meta-analytic investigation of horizontal–vertical individualism–collectivism. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, *44*(2), 195–222.

Wang, C. L., Lin, X., Chan, A. K., & Shi, Y. (2005). Conflict handling styles in international joint ventures: A cross-cultural and cross-national comparison. *MIR: Management International Review*, *45*(1), 3–21.

Wong, C. S., & Law, K. S. (2002). The effects of leader and follower emotional intelligence on performance and attitude: An exploratory study. *The Leadership Quarterly*, *13*(3), 243–274.

Yavas, U., & Bodur, M. (1999). Satisfaction among expatriate managers: Correlates and consequences. *Career Development International*, *4*(5), 261–269.

Yu, C., Sardessai, R. M., Lu, J., & Zhao, J. (2006). Relationship of emotional intelligence with conflict management styles: An empirical study in China. *International Journal of Management and Enterprise Development*, *3*(1/2), 19–29.

Zhang, S. J., Chen, Y. Q., & Sun, H. (2015). Emotional intelligence, conflict management styles, and innovation performance: An empirical study of Chinese employees. *International Journal of Conflict Management*, *26*(4), 450–478.